

ספרי — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

שער
שלישי

היכל
תשיעי

לקוטי שיחות

— ל"ב —

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

ספר שמיני — כרך שלישי

ויקרא

— הוצאה חדשה ומתוקנת עם הוספות —

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, ניו

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושלוש לבריאה

ה' תהא שנת נפלאות גדולות

צדי"ק שנה לכ"ק אדמו"ר שליט"א

מפתח כללי

III	הקדמת המו"ל
V	תוכן ומפתח
I	לקוטי שיחות – ע"ס ויקרא
	הוספות
183	מכתבים ושיחות
281	מפתחות

LIKKUTEI SICHOS

Vol. 32

VAYIKRO

Published and Copyrighted by
VAAD L'HAFOTZAS SICHOS
"Kehot" Publication Society

770 Eastern Parkway, Brooklyn, NY. 11213
Tel. (718) 774 - 7200 FAX # 774 - 7494

Second Printing
5757 • 1997

Printed in Eretz Yisroel

Library of Congress Cataloging-in-Publication Data

Schneersohn, Menaḥem Mendel, 1902—

LIKUTE SIHOT

'al parshiyot ha-shavu'a, ḥagim u-mo'adim (vol. 32) Vayikro

(Sifriy. Otsar ha-ḥasidim, Lyubayitsh) (Kovets shalsholet ha-or; hekhal 9, sha'ar 3)

In Hebrew and Yiddish.

Title on verso of t.p.: Likkutei Sichos (vol. 32)

1. Hasidism--Sermons. 2. Bible. O.T. Pentateuch--Sermons. 3. Jewish Sermons--United States. 4. Sermons, Hebrew--United States. 5. Sermons, Yiddish--United States. 6. Habad--Addresses, essays, lectures. 7. Festival-day sermons. Jewish. I. Title. II. Title: Likutei Sichois. III. Series: Sifriyat Otsar ha-Ḥasidim, Lyubayitsh. IV. Series: Kovets Shalsholet ha-or; hekhal 9, sha'ar 3.

BM198.S3355s 1993 Hebr

ISBN 0-8266-5718-4 (set)

ISBN 0-8266-5777-x (vol. 32)

Library of Congress Catalog Card #61-57983

CIP

נדפס בדפוס
שמחה ובנו גרשון גלוקאָו

Bookmart Press, Inc

N. Bergen, N.J. 07047

נסדר בדפוס „עמפיער פרעסס“
ע"י מרדכי ליב בן פיגא ויוסף יצחק בן ברכה

Empire Press

550 Empire Blvd. • Brooklyn, N.Y. 11225 • (718) 756-1473
Fax (718) 604-7633

פתח דבר

לקראת יום הבהיר יום עשתי עשר יום לחודש ניסן (חודש הגאולה), נשיא לבני אשר, אשר, הוא יתן מעדני מלך¹, הבעל"ט

— יום הולדת הצ"א של כ"ק אדמו"ר שליט"א —

הננו מוציאים לאור בזה — בהמשך לספרי לקו"ש שהופיעו — ספר לקוטי שיחות חלק לב על ספר ויקרא (הכרך השלישי של הספר השמיני של לקו"ש).

* * *

כרך זה כולל:

(א) הלכו"ש על פרשיות התורה (והמועדים) (זמן קריאת) ספר ויקרא שנדפסו בקונטרסים בודדים מדי שבוע בשבוע, במשך שנות תשמ"ז — תשמ"ט.²

(ב) מכתבים שתוכנם שייך לפרשיות השבוע (ומועדים) הכלולים בספר. וזאת למודעי: חלק גדול מהמכתבים שבכרך זה נדפסו בסדרת „אגרות קודש" מכ"ק אדמו"ר שליט"א, שהולכת ונדפסת כעת על סדר השנים (לע"ע יצאו לאור כ' כרכים³). וע"פ בקשת רבים נלקטו כאן מהמכתבים שתוכנם שייך לפרשיות השבוע (ומועדים) דספר ויקרא.

(ג) קטע משיחת ש"פ בחוקתי תשמ"ו, וקטע משיחת אחש"פ תשד"מ (בדבר לימוד הרמב"ם)⁴.

(1) ראה לקוטי לוי יצחק — אגרות קודש (ע' שכד"ה; ע' תיט).

(2) ראה רשימה מפורטת לקמן בסוף הספר.

(3) וזאת למודעי, אשר השיחות שנאמרו בשנים הנ"ל ויצאו לאור בשעתם בקונטרסים בפני עצמם — לא נכללו בהוספות דספר זה, אלא נדפסו ב„ספר השיחות תשמ"ח" ו„ספר השיחות תשמ"ט" — כל ספר — בשני כרכים [ספר השיחות תשמ"ז נמצא בדפוס].

(4) הכוללים מכתבי כ"ק אדמו"ר שליט"א עד סוף שנת תשכ"א.

(5) שניהם נדפסו (באידיש) בהוספות ללקו"ש חכ"ז, וכאו כאן בלה"ק (עם שינויים והוספות).

ד) לתועלת המעיינים הוספנו בסוף הספר (כמו בכרך ללא) מפתח עיניים, פסוקים, מחז"ל וספרים.

* * *

ויה"ר שנזכה בקרוב להו"ל עוד שיחות ומאמרים של כ"ק אדמו"ר שליט"א, וזכות הדפסת חלק „לב" דלקו"ש תוסיף עוד יותר בבריאות מלכנו כ"ק אדמו"ר שליט"א וחיזוק כוחותיו הקדושים, אשר המלך „לבו הוא לב כל קהל ישראל", וישלח לו השי"ת רפואה שלימה וקרובה בכל רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו הקדושים, ויתן לו אריכות ימים ושנים טובות ונעימות וחיים נצחיים, ויראה הרבה נחת משלוחיו, תלמידיו, חסידיו ומכלל ישראל, וינהיג את כולנו מתוך בריאות, הרחבה ונחת, ובקרוב ממש יוליכנו קוממיות לארצנו הקדושה במהרה בימינו ממש. ונלמוד תורה מפיו של משיח צדקנו שילמד תורה את כל העם כולו, ומלך ביפיו תחזינה עיניך בהתגלות מלכותו לעין כל, תיכף ומיד ממש, והיתה לה המלוכה, אמן כן יהי רצון.

ועד להפצת שיחות

כה אדר, ה'תשנ"ג (ה' תהא שנת נפלאות גדולות),
צדי"ק שנה לכ"ק אדמו"ר שליט"א
ברוקלין, נ.י.

6) רמב"ם הלכות מלכים פ"ג ה"ו.

7) ראה רמב"ם ה"י תשובה פ"ט ה"ב. לקר"ח צו יז, א"ב. שער האמונה פניו ואילך. ועוד.

8) ישע"י לג, יז.

9) עובדי' בסופו.

תוכן מפתח

ויקרא

1 שיחא א (תשמ"ט)
גדר. ריח ניחוח לה' – נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני" (רש"י א. ט) ע"פ פשוטו של מקרא, והטעם שמצינו דבר זה רק גבי קרבנות

7 שיחא ב (תשמ"ח)
ב' הגירסאות ברמב"ם (הל' שגגות פ"ג ה"ג) בדין המפריש חטאתו על החלב שאכל אמש לא יביאנה על חלב שאכל היום – אם הביא – כפר או לא כפר

13 שיחא ג (תשמ"ח)
כל הקדשים אפשר שיתערבו מין במינו חוץ מן החטאת עם האשם שהאשם מוכרי כבשים וחטאת נקבה (רמב"ם הל' פסולי המוקדשין פ"ו הט"ז) – ביאור החידוש בהלכה זו (אף שה"ז דבר שבמציאות), וכן למה השמיט הרמב"ם הא דגם שעיר נשיא ואשם אינם יכולים להתערב (ובחיים עה, ב) – ע"פ פנימיות הענינים

19 נישן (תשמ"ו)
הטעם שעושים זכר לדורות לקרבנות הנשיאים לחנוכה המובה; נוסח ה"ה רצון" שאומרים אחרי אמירת הנשיא. לעשות רצונך כל ימי חיי אני וזרעי וזרע זרעי מעתה ועד עולם; השייכות לב' ניסן, יום ההילולא של כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע והתחלת נשיאות כ"ק אדמו"ר הרי"צ נ"ע וביאור בד"ה ראשית גוים תר"פ, מאמרו הראשון בתור נשיא

28 צו (תשמ"ט)
פרש"י ח. כח ד"ה ויקט; שקויט בהא דמשה שמש בו ימה"מ כחלוק לבן ע"פ פרש"י שמות (ד. יד) ובפירושו לש"ס (ובחים קב, א ד"ה ויש אומרים) ועוד; שני הענינים במשכן (ומקדש) וביאור הדיעות (בזבחים שם) בגדר כהונת משה

36 ערב פסח (תשמ"ט)
הטעם שסוים נוסח. סדר קרבן פסח" הוא, ואם הפסח נמצא טריפה לא עלה לו עד שמביא אחר; השינוי בל' אדה"ז בסידורו לפני ה. סדר קרבן פסח" לגבי ל' השל"ה וסידור הארז"ל; ג' גדרים ב. ונשלמה פרים שפתינו" והחידוש בזה באמירת. סדר קרבן פסח"

44 חג הפסח (תשמ"ח)
פלוגתת הרמב"ם והראב"ד (הל' חמץ ומצה פ"ח ה"ח) אם מטבילין המצה בחרוסת; ביאור הצפעי"נ בטעם שלא השיג הראב"ד על דברי הרמב"ם לפניו (שם ה"ו) שבזמן המקדש. כורך מצה ומרוור כאחד ומטבל בחרוסת" והסברת דבריו שבזמן המקדש לכו"ע היו מטבילין המצה בחרוסת; ביאור ענין החרוסת ופרטי דיניו ע"פ פנימיות הענינים

שמעוני

- 54 שיחה א (תשמ"ח) פרש"י ט, יב ד"ה וימציאן; החידוש בל"ו, וימציאן לגבי, ויקריבו" (לעיל ט, ט)
- 58 שיחה ב (תשמ"ח) פרש"י יא, ח ד"ה ובנבלתם לא נגעו — ההכרח בפשוטו של מקרא שהאזהרה היא בזמן הרגל דוקא; שיטת רש"י שחייב אדם לטהר עצמו ברגל גם בחו"ל ואף שלא בזמן הבית; ההכרח לזה בפשוטו של מקרא וכמה חידושים בהלכה בהחייב לטהר עצמו ברגל ע"ד הפשט
- 66 שיחה ג (תשמ"ט) רמב"ם סיום הל' מאכלות אסורות: וכל הנזהר בדברים אלו (איסור דבל תשקצו) מביא קדושה וטהרה יתירה לנפשו וממרק נפשו לשם הקב"ה כו' — ביאור פרטי לשונות הרמב"ם והשינויים לגבי לשונו בסוף הל' טומאת אוכלין
- 72 אייר (תשמ"ח) אייר ר"ת, אני ה' רופאך" — החידוש בסגולת הרפואה שבחודש אייר והשייכות לחודש זה להיותו חודש השני (בהמשך לניסן); דוגמתו ברפואת הנפש

תזריע

- 77 שיחה א (תשמ"ח) נגע צרעת כי תהי' באדם גו' שאת לבנה גו' ואם פרוח תפרח גו' (יג, ט, ואילך) — הטעם שדינים אלו (באמצע פרשת נגעים) נכתבו בסגנון של ענין חדש; החילוק בין שיטת רש"י והתור"כ בגדר הטהרה כשכולו הפך לבן; ביאור מאמר הש"ס (סנה' צו, א), אין בן דוד בא עד שתתהפך כל המלכות למינות... כולו הפך לבן טהור הוא
- 84 שיחה ב (תשמ"ט) ואם פרוח גו' לכל מראה עיני הכהן (יג, יב) — פלוגתת התור"כ והמשנה (נגעים פ"ב מ"ג) אם ב' הדרשות על הכתוב (פרט לבית הסתרים, פרט לכהן שחשך מאור עיניו) פליגי או דתרווייהו איתנהו ב'; שיטת התוי"ט ד, כהה מאור עיניו היינו, תרי עיניו; שני האופנים שיש לבאר הפסול דכהן שחשך מאור עיניו והנפק"מ להלכה
- 91 מצורע (תשמ"ח) פרש"י יד, לד ד"ה ונתתי נגע צרעת — השינויים לגבי ל' הוי"ק (פי"ו, ו); החילוק בין דעת המדרש ודעת רש"י בסיבת הטמנת הממון ע"י יושבי הארץ; השינוי מ, כנענים" ל, אמוריים" בפרש"י ע"ד הרמז

אחרי

- 98 שיחה א (תשמ"ח) ביאור בפירושו האור החיים (ריש פרשתנו) שנדב ואביהוא מתו לפי, שנתקרבו לפני אור העלין בחיבת הקודש... עד כלות נפשותם מהם" ומקורו בחו"ל (תו"כ שמעני ט, כד, ועוד) שהבית, נתקדש" על ידם; הקשר בין קרבתם לפני ה' להקטרת קטורת דוקא, ובאופן ד, אש זרה אשר לא צוה אותם" (שמעני י, א); הטעם שנאמר זה כהקדמה לסדר עבודת יום הכיפורים
- 106 שיחה ב (תשמ"ט) שתי הגירסאות במשנה יומא (פי"ו מ"ד) ויו"ט ה' עושה (הכה"ג) לאוהביו בשעה שיצא בשלום מן הקודש או על שיצא; הטעם שהביא הרמב"ם ענין זה להלכה בסי' היר

(הל' עבודת יוה"כ ספ"ד) והשינויים בלשון הרמב"ם; ביאור תוכן הענין ד"יוצא לביתו"
ע"פ הלכה ובפנימיות העיניים

קדושים

- 112 **שיחה א** (תשמ"ט)
 רמב"ם הל' גזילה ואבידה ספ"א: כל הגזול את חבירו שוה פרוטה כאילו נוטל נשמתו
 ממנו — השינויים ברמב"ם לגבי ל' הש"ס (בי"ק קיט, א); שקו"ט וכמה אופנים בטעם
 הדבר דגזילה היו „כאילו נוטל נשמתו ממנו“; ביאור המשך דברי הרמב"ם בהלכה זו
 אודות תקנת השבים
- 120 **שיחה ב** (תשמ"ז)
 פרש"י יט, טו ד"ה לא תעמוד על דם רעך; השינויים לגבי ל' התור"כ (שם) והש"ס
 (סנהדרין עג, א); שקו"ט מתי צריכים להעמיד עצמו בסכנה להציל את חבירו; ביאור
 לשון רש"י „לראות במיתתו ואתה יכול להצילו“ ע"פ פנימיות העיניים

אמור

- 127 **שיחה א** (תשמ"ח)
 שקו"ט בסדר ההלכות ברמב"ם ספר זמנים; השייכות של הכתוב „נחלתי עדותיך
 לעולם כי ששון לבי המה“ (שהציב הרמב"ם לפני ספר זמנים) להגדרת מהותו של ספר
 זמנים והנפק"מ להלכה במצות התלויות בזמן
- 134 **שיחה ב** (תשמ"ז)
 ג' השיטות בטעם החילוק בין העומר ושתי הלחם — ד.קודם לעומר אם הביא פסול'
 ו.קודם שתי הלחם .. אם הביא כשר" (משנה מנחות סח, ב) — והסברתן בעבודת
 האדם
- 140 **שיחה ג** (תשמ"ט)
 שקו"ט מהי ה„הלכה“ בדברי המחבר ריש הל' סוכה: „בסוכות תשבו .. הם ענני כבוד
 שהקיפם בהם לבל יכם שרב ושמשי“; החידוש להלכה בהוספת אדה"ז (בשולחנו שם)
 תיבת „לצל“ (ש„הקיפם בהם לצל לבל יכה בהם כו"י); ביאור דברי אדה"ז (סתרל"א
 ס"ב) בדין צלתה מרובה מחמתה ושיטתו בדין כונת מצות סוכה
- 149 **ל"ג בעומר** (תשמ"ז)
 מדוע מתו כל כ"ד אלף תלמידי ר' עקיבא „בפרק אחד“; הרוגמא מהסיפור בירושלמי
 (סנהדרין פ"א ה"ב) בכ"ד קרונות של בית רבי ש„מתו כולם בפרק אחד“; הקשר
 להילולא דרשב"י

בהר

- 154 **שיחה א** (תשמ"ט)
 סיום מסי' שביעית: וכל המקיים את דברו רוח חכמים נוהה ממנו. ופולגת ר' יוחנן ורב
 בגמי' (ירושלמי שם) אם גם במתנה יש לקיים את דברו; יישוב הסתירה בהנהגת רב
 (ירושלמי שם, וירושלמי בי"מ פ"ד ה"ב); הקשר לתוכן ענין ה„שביעית“ ע"ד הדרוש
- 161 **שיחה ב** (תשמ"ז)
 הטעם שרש"י פירש „עבדי הם“ — „שטרי קודם“ — ב' פעמים (בעבד הנמכר לישראל
 כזה, מב) ובעבד הנמכר לנכרי (כה, נדה); למה נקט רש"י ד„לא ימכרו ממכרת עבד“
 היינו „בהכרזה“ (ולא כפי' הא' בתו"כ שם); ההבדל בין עבד הנמכר לישראל ועבד
 הנמכר לנכרי ע"ד הפשט

בחוקותי

- 168 **שיחה א** (תשמ"ט)
 פרש"י כו. מב — „למה נמנו (האבות) אחורנית כו?״; השינויים בפרש"י לגבי ל' התוכ;
 החילוק בין רש"י והתריכ בצורך זכירת זכות אבות בשביל גאולת ישראל
- 174 **שיחה ב** (תשמ"ח)
 רמב"ם הל' תמורה בסופן (וסוף ספר קרבנות): אע"פ שכל חוקי התורה גזירות הם ..
 ראוי להתבונן בהם כו; יישוב הסתירה מדברי הרמב"ם בח"פ (פ"ו); ביאור לשון
 הרמב"ם כאן „עצות מרחוק מגדול העצה״ והשייכות להחוק דתמורה דוקא; שק"ט
 במהות החילוק בין „חוקים״ ומשפטים״ לדעת הרמב"ם (ע"פ דבריו במו"נ ח"ג פכ"ו)

הוספות

- 183 **ויקרא**
 הוראת אדמור"ר חזקן ששר"ב צ"ל יר"ש ביותר / ביאור באריכות ל' ר"ל אילו הי' נותן
 בה דבש כו, ולא בקיצור / „שנה עליו הכתוב לעכב״ — בקרשים דוקא או לא
- 184 **ניסן**
 ביאור ענין החודש הזה לכם ע"פ הירושלמי (יבמות פ"ח ה"ג) חודש אשתו שנתחדשה
 הלכה כו' / הגאולה בניסן או בתשרי; מלחמת גוג ומגוג; משיח בן יוסף / כל יום דניסן
 הוא ראש חודש, מעלת החודש והשפעתו על כל החדשים

י"א ניסן

- 186 **ברכה ל"א ניסן תשמ"ז**
 ענין י"א ניסן וחודש ניסן ופסח ומומור פו — בכלום מודגש עונג ושמחה
- 192 **ברכה ל"א ניסן תשמ"ח**
 יום וחודש ושנה מיוחדים
- 194 **ברכה ל"א ניסן תשמ"ט**
 הרמו וברכה בתהלים מומור פח

חג הפסח

- 196 **עניני פסח**
 ג' המצות כלים, וששת המינים — אורות / ביאור מ"ש בסידור הארז"ל שיש ט"ז
 דיינו / האוכל חמץ בפסח אם מקיים תשביחו ובל יראה / מיץ ענבים לדי' כוסות
- 198 **מכתבים כלליים**
 כ"ה אדר תשמ"ז: הייחוד בפסח — חפזון וריצה, וכן צ"ל בעבודת האדם ענין של
 זריזות ודילוג; בשביל בחירה יש גם זריזות בהיפך הקדושה, וכדי להקל הבחירה
 ניתנו ג' הסימנים דישאל — ביישנים רחמנים גומלי חסדים הקשורים זה עם זה /
 י"א ניסן תשמ"ז: המשך: ענין זה בא לידי ביטוי בחיי ישראל — חפזון בהכנות
 לפסח; ג' הסימנים הנ"ל בכל מקום וזמן; מודגש בתקופתנו / ע"ח ניסן תשמ"ח:
 ר"ח ניסן — ר"ה למלכים ולרגלים; ביציאת מצרים נעשו ישראל לעם ע"י גאולתם
 משעבוד מצרים; ובפרטיות — משכו מע"ז וקחו תומ"צ, ובאופן דראשו על כרעיו ועל
 קרבו / י"א ניסן תשמ"ח: המשך: הלימוד מקביעות. חג הפסח בשבת, ובפרט בשבת
 הקהל / ר"ח ניסן תשמ"ט: שנה מעוברת — חיבור שמש וירח, משפיע ומקבל / י"א
 ניסן תשמ"ט: המשך: הנ"ל באופן שנעשים מציאות אחת, כנלמד מקרבן פסח

- 225 מברקים לחג הפסח תשמ"ז—תשמ"ט
- 226 **ספירת העומר** והירות מלעבור את קו התאריך בימי הספירה
- 227 **שמיני** סיום אגה"ת — אדם מקדש עצמו מעט מלמטה כו'
- 227 **תזריע** דרכי מניעת הריון באופן המותר ע"פ הלכה / טיפול בחשמל למחלה המונעת הריון / דרכי מניעת הריון; שלילת תפירת השיחלות / עצות וסגולות לפקידה בבנים / דיוק בטהרת המשפחה ע"י חזרת ההלכות; כניסה להריון תלוי בדעת רב מורה הוראה / שלילת מחשבות וראגות בעניני פור' / דיני מגע בעת ההריון / בדיקת פנים ע"י הרופא; הנקת הילד / סגולות לחדשי הריון / כניסת נפש הקדושה בשעת המילה / הסברת ג' הענינים שבמילה / שלום זכר ולא נקבה
- 233 **מצורע** ביאור בפיהמ"ש להרמב"ם נזיר (פ"ח מ"ו) דתגלחת מצורע אחר הטבילה / ביאור בקושיית הש"ס (קדושין נו, א) בצפור מצורע דשחטה ונמצאת טרפה / אופנים המותרים בדביקת זרע הבעל / היתר תשמיש במוך / אופני מניעת הריון המותרים ע"פ הלכה / בענין ניתוח הפראסטטא / אמירת ד' מזמורי תהלים הראשונים בלילה / גדר בין השמשות לענין בדיקת נדה / כשהזמן שיכולה להתעבר אינו מתאים לימי טהרה / כנ"ל / מעלת העסק בטהרת בנות ישראל ושייכותו לימי הספירה / מעלת מקוה טהרה והקשר למתן תורה / הרחיצה בנהרות ובימים במקום טבילה במקוה / טהרת מי מעין בוחלין דוקא; עד א' נאמן באיסורין / בירור בדברי הכס"מ ספ"ו מהל' אבות הטומאה דטהרת הטבילה היא בצאתו מהמקוה / סתימת שן אי הוי חציצה לטבילה / טבילה במקוה עם מוך באזון / הכרח הוהירות בטהרת המשפחה / הכרח חינוך לטהרת המשפחה / תיקון על כשולן בטהרת המשפחה / הירור בטהרת המשפחה / סגולה נגד מיתת בנים
- 244 **אחרי** אימוץ ילדים / בגדר בן הנדה / אם הלאו, ואל אשת עמיתך גו" חל על האשה
- 245 **קדושים** חשיבות מצות אהבת ישראל / תספורת בגיל שלש דוקא ולא לאחר ל"ג בעומר / לא להקדים לפני גיל שלש / לא לאחר התספורת מחמת חשש להצטננות / שלילת ההנהגה שלא לנגוע בפאות הראש / לא שינו את לבושם — אם וקן ופיאות בכלל / טעם גידול הזקן / שלילת הסברא שהזקן מונע פרנסה / שלילת גילוח הזקן של אבי הכלה לפני החתונה / גילוח השפם
- 250 **אמור** שקו"ט בדברי הש"ס (בכורות מא, א) בענין „חרוץ במקום בשר הוי מומא" וברבינו גרשום שם ובדין דנגעים צ"ל עמוק מן הצל
- 251 **ל"ג בעומר** מכתב לילידי ישראל — תשמ"ז: עריכת תהלוכה בל"ג בעומר / מכתב להורים ומחנכים — תשמ"ז: כנ"ל / מכתב כללי — תשמ"ט: הוספה בתורה עבודה וגמ"ח

257	בהר
		ע"ד מכירת הקרקע (בשמיטה) לזמן בנוגע לאילנות / שלילת נסיעה לארץ ישראל באוני ישראלית מחשש חילול שבת
260	בחוקותי
		קיום המצוות הוא הדרך לקבל ברכות השם
260	פרקי אבות
		פ"ו: פירוש „הלומד מחבירו אפילו אות אחת“
261	שיחת ש"פ בחוקותי, כ"ב אייר, תשמ"ו*
		השייכות דאהבת ישראל לימי הספירה, ובפרט לל"ג בעומר ורשב"י; הוראה ע"ד עריכת התועדות בש"פ במדבר, ער"ח סיון
271	משיחות אחש"פ (והתועדויות שלאח"ז) תשד"מ*
		תקנת לימוד ספר יד החזקה להרמב"ם ע"י כל ישראל בשלשה מסלולים: ג' פרקים ליום, פ"א ליום, ספר המצוות

* שיחה זו נדפסה בלקי"ש חכ"ז (בהוספות) באידיש, ובאה כאן בלה"ק עם שינויים והוספות.

מפתחות

281	מפתח ענינים
298	מפתח פסוקים
309	מפתח מחז"ל
321	מפתח ספרים

ויקרא

לול טעות, שהקב"ה, יקבל מנוחה מריח הקרבן, שזה לא יתכן כלפי שמיא, ולכן פירש ש, ריח ניחוח היינו, נחת רוח, הבאה מזה ש, אמרתי ונעשה רצוני.

אבל פירושם צ"ע, דאת"ל שכוונת רש"י לשלול טעות זו (שהקב"ה, יקבל מנוחה מריח הקרבן) – הו"ל לפרש זאת בפעם הראשונה שמצינו בקרא הלשון, ריח ניחוח גבי קרבן, בקרבנות נח, כ מסופר בקרא שאחרי המבול בנה נח מזבח והעלה עליו עולות, וירח ה' את ריח הניחוח – ושם לא פרש"י כלום. ואדרבה: כיון ששם מפורש, וירח ה' את ריח הניחוח, הרי הצורך לשלול טעות זו (שהקב"ה, יקבל מנוחה מריח הקרבן) הוא גדול יותר.

לכאורה יש לחלק בין הלשון, ריח הניחוח בפ' נח ולשון זה שבפרשתנו (ופ' תצוה), כי מ"ש שם, ריח הניחוח יש מקום לפרש דהיינו כלפי נח (שהרי לא נאמר שם, ריח ניחוח לה), והפירוש

א. בכר"כ מהקרבנות שהלכותיהם נתפרשו בפרשתנו נאמר שהם, ריח ניחוח לה, ובפעם הראשונה – בדין עולת בקר (הקרבן הראשון שבפרשתנו) – פרש"י, ניחוח, נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני. וכן לעיל בפ' תצוה ב קרבנות שבעת ימי המילואים, שנאמר שם³ (בהקרבת האילים), ריח ניחוח, פרש"י, ריח ניחוח, נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני.

וכתבו מפרשים, שכוונת רש"י לש-

1 א, ט.

2 לשון זה מקורו בספרי שלה (טו, ז. שם, י). קרא (יח, יז), פינחס (כח, ח). – בתוי"ב פרשתנו כאן (וכן לקמא א, יג. יז) הובא רק, ניחוח לשם נחת רוח, וכ"ה בזבחים (מו, ב), וברש"י שם ד"ה הנחת רוח (הובא גם בראים כאן). נח"ד לפני הקב"ה שאמר ונעשה רצוני.

3 כט, יח. שם, כה, לריח ניחוח. ועד"ז בהעש"י – צו ח, כא. שם, כח.

4 משא"כ ב, פ"ה (תצוה שם, יג. צו שם, טז).

וראה לקמן הערה 35.

5 שם, יח. ועד"ז שם, כה.

וצע"ק טעם ההכפלה דפירוש זה. ואינו דומה לכאן לפרש"י פרשתנו שלא סמך על פ' תצוה, משום שבא בהפסק כמה פרשיות, וכן פרש"י שלח (טו, ג), ופרש"י פינחס (כח, ח).

וי"ל מפני שאיל הא' הי' עולה שכולה לגבוה (תצוה שם, יח), משא"כ איל הב' שהי' שלמים (רש"י שם, כב). ועד"ז יש לברר טעם הכפלת הפירוש במקומות הנ"ל, שהוא מפני החידוש שבכ"א מהם, דכפ' תצוה מדובר בקרבנות המילואים, משא"כ הקרבנות דפ' ויקרא, ובפ' שלח החידוש שקאי על, לפלא נדר או בנדבה (ראה לקמן הערה 27), ובפ' פינחס – בקרבנות ציבור. ואכ"מ.

6 רא"ם כאן. וכן בפ' תצוה שם (יח). ועוד.

7 דהא כתיב (תהלים נ, יב), אם ארעב לא אומר לך (רא"ם שם. וראה מנחות בסופה. ספרי פינחס שם).

8 נח ח, כ.

9 שם, כא.

10 משא"כ הראב"ע שעמד ע"ז בפ' נח שם, ומפרש, חלילה וחלילה להיות השם מריח. רק הטעם שקבל העולה וישרה לפניו כאדם שמריח ריח טוב. וראה גם תרגומים שם. ועוד. – וראה ת"ש פרשתנו כמילואים (ע' רעו ואילך).

11 ובפרט שלעיל גבי הבל נאמר (כראשית ד, ד) וישעו ה' גו", וברש"י שם, ירדה אש ולחכה מנחתו.

וא"כ אין מקום לומר ש"ריח" זה הי' "ניחוח" לנח.

ועפ"כ — למה לא פירש רש"י בפ' נח ש"ריח ניחוח" היינו "נחת רוח".

ב. ולכן נראה לבאר כוונת רש"י, דזה מובן ש"ריח ניחוח" לא קאי על ההנאה מהריח הגשמי של הקרבן, אלא הכוונה היא לההנאה ("נחת") ותענוג הבאים על ידי הקרבת הקרבן,

ולכן אין רש"י צריך לפרש בפ' נח מהי ה"נחת רוח" של קרבנות נח, כי מובן בפשטות, שכאשר יצא נח מן התיבה לאחרי המבול (שאו שחת ה' כל בשר) הי' אצלו "נחת רוח", וזה הי' תוכן הקרבת קרבנותיו לאחרי המבול, לבטא רגש תודה ו"נחת רוח" שלו, ו"כמים הפנים לפנים" הרי הבעת התודה והכרת הטוב דנח גרם כביכול "נחת רוח" למעלה, ש"וירח ה' את ריח הניחוח", "ניחוח" כלפי שמיא, שקרבנותיו של נח פעלו כביכול למעלה "נחת רוח" ("וירח ה' את ריח הניחוח"), ועד שכמפורש בכתוב, ע"י ש"וירח ה' את ריח הניחוח" אמר ה' "לא אוסיף לקלל עוד את ה' אדמה גו'" (וכפל הדבר לשבועה, כפ' רש"י שם) — היפך חרוץ אף של-מקום שהי' לפניו, בעת המבול.

אבל כאן בפ' קרבנות, שבה נתפרשו מצוות של כמה קרבנות, והכתוב מדגיש שקרבנות אלה גורמים "נחת רוח" למעלה — אינו מובן: מה נשתנו קרבנות מכל מצוות התורה¹⁶, שרק אצלם מפורש ש-

של "ריח (ניחוח)" הוא שאצל נח הי' ריח קרבנותיו¹¹, "ריח ניחוח"¹²; משא"כ בפ' תצוה ובפרשתנו שנאמר "ריח ניחוח לה'", הוצרך רש"י לפרש ש"ריח ניחוח לה'" היינו "נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני".

אבל מובן שביאור זה אינו מספיק:

א) אם עיקר דיוקו של רש"י כאן הוא ממש"נ "ריח ניחוח לה'" (כי לא יתכן שהקב"ה "יקבל מנוחה מריח הקרבן"), הו"ל להעתיק תיבות אלו בהד"ה, ואילו רש"י מעתיק רק תיבת "ניחוח", ולא ה' תיבות "ריח לה"¹³!

ב) אדרבה, שם מפורש (כנ"ל) "וירח ה' את ריח הניחוח", שפשטות משמעות הלשון היא¹⁴, ש(גם) כלפי שמיא הי' זה "ריח ניחוח".

ג) בכלל קשה לפרש ש"ריח ניחוח" קאי על הריח הגשמי של הקרבן, וכמו שכתבו המפרשים כאן¹⁵, שריח הקרבנות "ריח רע הוא כששורף הבשר עם העצמות", ולא רק שאין בזה "ריח ניחוח", אלא אדרבה, "נפשו של אדם קצה בו"¹⁶,

11) ומ"ש "וירח ה' את ריח הניחוח", היינו שקרבנותיו של נח נתקבלו אצל הקב"ה.

12) ולהעיר מרלב"ג תצוה (כט, מא) "לריח ניחוח אשה לה", אחשוב שהרצון בזה הריח החזק לעורר המקריב הקרבן להתבונן בענין הקרבנות כו".

13) וכפרט שהד"ה ברש"י תצוה שם הוא "ריח ניחוח" ("לריח ניחוח"), וכ"ה ברש"י שלח ופינחס שם — אף ש"נחת רוח" הוא הפירוש רק של תיבת "ניחוח" (וראה תוי"כ וגמ' שבערה 2), ואכ"מ.

14) דאם הכוונה רק שקרבנותיו נתקבלו כו', הו"ל "רישע הי'", כנ"ל הערה 11.

15) באר מים חיים (לאחי המהר"ל) ודבק טוב (וכן בפ' תצוה שם). — וראה מ"נ ח"ג פמ"ה.

16) לשון הבאר מים חיים כאן, ע"פ רש"י פרשתנו א, יז ד"ה בכנפיו (מיקי"ר עה"פ — פ"ג, ה).

16) וי"ל שווה הטעם שלא העתיק רש"י בהד"ה כאן תיבת "ריח" (ראה לעיל הערה 13), להדגיש, שעיקר השאלה כאן היא — מהי ה"נחת" המיוחדת בקרבנות. ועצ"ע.

ופשיטא שאין שייך לומר שהקב"ה נהנה משריפת הקרבנות, ותמוה לאבד ממונם של ישראל ללא תועלת¹⁹.

ויש לומר שזוהי כוונת רש"י במה שכתב „נחת רוח לפני שאמרת ונעשה רצוני“, שאכן זוהי כל הכוונה בענין הקרבנות (שלא נראה בזה שום תועלת), שהאדם יקריב את הקרבן אך ורק מפני שזהו רצונו ית', וחו לא. כלומר: אין הפירוש שיש בזה תועלת אלא שהאדם אינו יודע מהי, וכשמקריב קרבן מאמין שיש תועלת בזה, אלא שכל התועלת בהקרכת הקרבן הוא רק זה שעושה רצונו ית'.

וזהו גם הענין המיוחד שבקרבנות, שרק בהם נאמר „ריח ניחוח לה“, ולא בשאר המצוות, כי רק בקרבנות יש „נחת רוח“ ו„הנאה“ מיוחדת למעלה מזה ש-קיום המצוות הוא אך ורק מפני זה ש-„אמרת“.

ד. אלא שעדיין אין זה ביאור מספיק, כי לכאורה מעלה זו, עשיית מצוה רק כדי לקיים רצונו ית', ישנה גם בשאר מצוות הנקראות „חוקים“, כפרש"י²⁰ שחוקים הם „דברים שאינן אלא גזרת מלך בלא שום טעם“²¹.

גורמים נחת רוח להקב"ה?¹⁶ שהרי זה מובן שהנח"ר שבקרבנות אינה אלא מזה שבזה עובד האדם את בוראו, והרי עבודת הש"ת היא ע"י כל המצוות כולן, ומדוע לא נתפרש בשאר מצוות שקיומן גורם „ריח ניחוח לה“ (או כיר"ב)?

וקושי זה בא רש"י ליישב בפירושו על „ניחוח“, „נחת רוח לפני שאמרת ונעשה רצוני“ – שה„ניחוח“ („נחת רוח לפני“) המיוחד בקרבנות הוא בזה שיש כאן אופן מיוחד בקיום המצוות, „ש-אמרת ונעשה רצוני“ (שענין זה לא מצינו בשאר מצוות), כדלקמן.

ג. ויובן זה בהקדם תמי' כללית ב-ענין הקרבנות, שהרבה מפרשים (כולל פשטנים¹⁸) מבארים מהו הטעם והתועלת בענין הקרבנות, שהאדם מביא בהמה ומקריבה (חלקה או כולה) ע"ג המזבח, ואילו בפרש"י לא מצינו לכאורה ביאור במהות מצוה זו.

ואע"פ שרש"י בפירושו עה"ת אין דרכו (ע"ד הרגיל) לבאר טעמי המצוות (כי אין פרש"י ספר של טעמי המצוות, אלא בא רק ליישב פשוטי המקראות) – הרי נוסף ע"ז שקרבנות אינם מצוה פרטית אחת או אחדות אלא כוללים מצוות רבות, וגם באיכות, קרבנות הם ענין כללי ביותר, שזוהי העבודה במשכן ומקדש (מקום השראת השכינה) – הנה עוד זאת בנוגע לקרבנות, שאין השאלה רק „מה טעם“ למצוה זו, אלא שלכאורה הוא ענין היפך הטעם (ונגד השכל), ששורפים בהמה (או חלקה) ללא תועלת – שהרי אין להאדם כלום משריפה זו.

¹⁶ ראה ע"ד החסידות – לקו"ת ר"פ פינחס. סידור עם דא"ח (לג, סעי'ג). ועוד.
¹⁷ ראה באר יצחק על פרש"י כאן.
¹⁸ ראה ראב"ע ריש פרשתנו. רמב"ן פרשתנו א, ט. ועוד.

¹⁹ ואע"פ שמצינו קרבנות גם לפני מ"ת (בקיין והבל, נח, מזבחות דהאבות וכו'), ונתקבלו אצל הקב"ה – י"ל, דכוונת הקרבנות לפני מ"ת היא מצד האדם, שה"י בהם ביטוי למסירה ונתינה של (רכוש) האדם להקב"ה, ואות הכרה ותודה וכיר"ב: והשאלה שבפנים היא (א) מדוע ציווה ה' על קרבנות ע"י איבוד ממון דוקא (ולהעיר ממתנות כהונה ולוי'): (ב) ועיקר – בתורה מודגש שקרבנות הן צורך גבוה (ראה לקמן סעיף ה).

²⁰ בשלח טו, כו. וראה גם רש"י תולדות כו, ה. אחרי ית, ד. קדושים יט, יט. ר"פ חוקת. ועוד.

²¹ אבל אין להקשות למה לא מנה רש"י (ראה במקומות שבהערה הקודמת) קרבנות בין הדוגמאות

(א) נחת רוחו של הקב"ה היא לכאורה מזה שהאדם קיים ועשה רצונו ית, ו- הול"ל, "שאמרתי ועשיתם רצוני" (וכיו"ב) – ולא, "ונעשה", שהוא לשון המורה על ה"נפעל" ולא על ה"פועל"?

(ב) כיון שעיקר ההדגשה היא, "ונעשה רצוני", למה נקט רש"י בתחילת לשונו, "שאמרתי", ולא לשון של ציווי או גזירה – "שצויתני", "שגזרתני" וכיו"ב?

[ואין לתרץ שזהו מפני שהמדובר כאן (בפרשתנו) בקרבנות נדבה²⁴ (כפרש"י עה"פ²⁵, "כי יקריב" – "בקרבת נדבה דבר הענין"), שהרי לעיל יב' תצוה שם מדובר בקרבנות חובה (שנצטווה משה להקריב בשבעת ימי המילואים) ומ"מ כ' רש"י שם, "שאמרתי". וכן לקמן בפ' פינחס²⁶, ב"ריח ניחוח" שנאמר גבי קרבן תמיד, כותב רש"י, "שאמרתי ונעשה רצו- ני²⁷"]

וניל, שבדיוק לשון זה כוונת רש"י לבאר החידוש שבקרבנות לגבי כל ה- מצוות, אפילו החוקים:

24) ומ"מ שייך ע"ז לשון, "ונעשה רצוני", כיון שרצונו ית' שיביאו קרבנות נדבה (ו"אמרתי" היינו תורת קרבנות נדבה).

25) פרשתנו א, ב.

26) כה, ח.

27) ולאידך – בפ' שלח, שעיקר חידושו של רש"י שגם בלפלא נדר או בנדבה יש נחת רוח לפני"י (כמשנ"ת בארוכה בשיחת שי"פ שלח תשכ"ח), מדייק רש"י, "שיהא נחת רוח לפני", ומשמ"ט, "שאמרתי ונעשה רצוני", כיון שאין המדובר בקיום ציווי השם (כמשנ"ת שם).

* משא"כ בפרשתנו שלא נאמר בפירושו בקרא שקאי בקרבנות נדבה (ככפ' שלח שם), כ"א רק בפרש"י. ואכ"מ.

לכאורה אפשר לומר, ע"פ מ"ש ה- רמב"ז²² בנוגע לחוקים, ש"אין הכוונה בהם שתהי' גזירת מלך מלכי המלכים בשום מקום בלא טעם. . רק החוקים הם גזירות המלך אשר יחוק במלכותו בלי שיגלה תועלתם. . ומקבלים אותם ל- יראת המלכות. . אבל כולם בטעם נכון ותועלת שלימה", ועפ"ז י"ל שזהו החי- לוק בין חוקים לקרבנות, שבחוקים, אף שקיומם ע"י בני ישראל הוא רק, "ליראת המלכות", שמקיימים גזרתו של הקב"ה מבלי לידע הטעם והתועלת שבזה, מ"מ מצד הקב"ה יש תועלת בכל חוק, משא"כ בקרבנות שכל ענינם הוא רק, "שאמרתי ונעשה רצוני", היינו שכל תוכנם הוא "שאמרתי ונעשה רצוני" ותו לא, כנ"ל.

אבל – אין לפרש כן בפרש"י כי מפשטות לשון רש"י הנ"ל בנוגע לחוקים "בלא שום טעם" (ובמ"א²³ כתב על חוקים "שאינו טעם בדבר") – ולא, "שאינו טעמן ידוע"²³ וכיו"ב – משמע, שלשיטתו אין טעם כלל לחוקים (ולא רק שאין אנו יודעים הטעם שבהם), וא"כ שוב קשה, מה נשתנו קרבנות מכל חוקי התורה, ש- רק בהם נאמר, "ריח ניחוח לה"?

ה. ויש לומר בזה, ע"פ דיוק לשון רש"י, "נחת רוח לפני" שאמרתי ונעשה רצוני, שלכאורה:

על "חוקים" (וראה רמב"ם סוף הל' מעילה, וכל הקרבנות כולן מכלל החוקים ה') – כי גם בינ (ועוד לפני מ"ת) הקריבו קרבנות, ואין יכולים למנות בזה את ישראל כו'.

22) קדושים שם. וראה גם רמב"ן אחרי ית, ו (בסופו). תצא כב, ו. ראב"ע יתרו כ, א (בסוף הקדמתו לעשה"ד). – וראה רמב"ם סוף הל' מעילה וסוף הל' תמורה. ובארוכה מר"ג ח"ג פכ"ז. וראה לקמן ע' 174.

23) תולדות וקדושים שם.

23*) כל' המב"ם סוף הל' מעילה.

נפק"מ לו אם זהו בגדר „גזירה” או „אמירה” וכו', והתוכן הוא רק שכיון שזהו רצונו, לכן רוצה האדם שרצונו ייעשה.

1. עפ"י יש להוסיף ביאור בזה שלא נאמר בפרשתנו הלשון „ריח ניחוח” אלא בקרבנות עולה³⁰ מנחה³¹ ושלמים³², אבל לא אצל חטאות (מלבד חטאת היחיד³³) ואשמות.

בפשטות י"ל הטעם, דכיון שהחטאות ואשמות באים לכפר על חטא, אין לומר שזהו קשור עם „נחת רוח לפני”. ואע"פ שגם עולה מכפרת על עשה ולא הניתק לעשה³⁴, ועוד זאת, שנאמר „ריח ניחוח” גם בחטאת היחיד³³ – הרי מובן בפשטות, שיש לחלק בין הקרבנות הבאים לכפר על דברים קלים, שבהם אפשר לומר דזה שהאדם רוצה להביא קרבן לה' להתכפר ה"ז גורם „נחת רוח לפני”, משא"כ בעונות חמורים יותר³⁵, שאז גם כאשר נעשית כפרה ע"י קרבן, אין לומר שזהו ענין הגורם „ריח ניחוח לה” („נחת רוח לפני”) מפני חומר הענין שעליו מכפר העון.

אלא שעדיין צריך ביאור (קצת), שהרי לקמן בפ' צו שוב מצינו חילוק כזה. שרק בקרבן מנחה³⁶ נאמר „ריח

הכוונה בחוקים שאין להם טעם היא, כדי להשריש בבני ישראל „יראת ה' מלכות”, שמקיימים מצוות אלו רק להיותן גזירת המלך. וא"כ יש בזה „תורת עול” לאדם, שתהי' בו קבלת עול מלכותו. משא"כ בקרבנות מודגש שהם כביכול צורך גבוה, „אשה ריח ניחוח לה” (ועד שנקראים בכתוב³⁷ „לחמו” של הקב"ה), ולכן פרש"י שהכוונה בקרבנות צ"ל רק „שאמרתי ונעשה רצוני”, היינו לא זה שהאדם מקבל עליו עול מלכותו ומצוותיו ומקיים גזירתו של מלך, אלא רק שרצונו של הקב"ה יתקיים, „נעשה רצוני” מאליו, כאילו אין כאן גברא עושה המצוה אלא הקרבן נעשה מאליו ומעצמו, וזה מדגיש שהקרבן הוא צורך גבוה („נעשה רצוני”) ולא בשביל ה' אדם³⁸. וזוהי גם „נחת רוח” המיוחדת בקרבנות, שאינה בשאר מצוות התורה, „שאמרתי ונעשה רצוני”.

ומטעם זה גופא אומר רש"י „שאמר-תי”, ולא „שגזרתי” וכו"ב, כי לשון „שגזרתי” מורה על ציווי אל האדם, ומד-גיש שיש כאן מעלה בזה שהאדם מקיים גזירה שלמעלה אף שאינו יודע טעמה; אבל כאן הדיוק הוא שהאדם עושה ה' דבר (לא מפני שהוא צריך לקיים רצונו ית', אלא) כדי שרצונו ית' יתקיים, ואין

(30) א – ט: יג: יז.

(31) ב. ב. שם, ט.

(32) ג. ה. שם, טו.

(33) ד. לא.

(34) רש"י פרשתנו א, ד.

(35) אם מצד הגברא (פר כהן המשיח, חטאת הנשיא או חטאת הקהל), או מצד חומר החטא שמביאים עליו אשם. ולהעיר שבפ' תצוה לא נאמר „ריח ניחוח” גבי הפך (ראה לעיל הערה 4) שבא לכפר על מעשה העגל (רש"י שם כט, א).

(36) ו. ח. שם, יד.

(28) אמור כא – ו: ח: יז (וברש"י שם); כא. פינחס כח, ב. אלא שזהו לאחרי פרשתנו. – ובפרשתנו (ג, יא) „לחם אשה לה”, וברש"י שם „לחמו של אש לשם גבוה”.

(29) כלומר: זה גופא שהאדם מבטל רצונו מפני רצון הקב"ה יכול להיות באופן של „חשבוני”, ע"ד קיום המצות „כדי שאזכה לחי עוה"ב” שענינו הנאה מזיו השכינה, אבל תכלית הביטול – והחידוש שבקרבנות הוא, שביטול זה הוא למעלה מכל ציור „חשבוני” (וראה בארוכה ס' השיחות תשמ"ט ח"א ע' 285-6).

נס, הרי מובן, שהאדם צריך להודות על זה, וא"כ אין מודגש בקרבן זה שהוא בא לפעול „ריח ניחוח לה“, „נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני“.

ועיקר הדגשת הענין ד„ריח ניחוח“, „נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני“ הוא⁴⁰ בקרבנות נדבה⁴¹, שבזה מדובר בריש פרשתנו⁴², שעל ידם מראה האדם שרוצה לנדב משלו להקב"ה, והיינו שאינו חושב אודות תועלת שלו, אלא רק ע"ד הקב"ה. ולכן קרבנות אלו גורמים „נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני“.

(משיחות ש"פ ויקרא וש"פ צו תשמ"ב;
ש"פ שלח תשכ"ח)

ניחוח, משא"כ בחטאת ואשם – אבל שם גם בקרבן תודה³⁷, שלא בא על חטא אלא להודות על נס שנעשה לו³⁸, לא נאמר „ריח ניחוח“. וטעמא בעי³⁹.

וע"פ הנ"ל יש לומר טעם נוסף לכך שלא נאמר „ריח ניחוח“ בחטאות ואשמות, כי בקרבנות אלו שבאים לכפר על האדם הרי עיקר הבאתם אינו צורך גבוה, „שאמרתי ונעשה רצוני“, אלא ב"שביל האדם עצמו⁴⁰, שיתכפר לו עונו⁴¹.

ולכן לא נאמר „ריח ניחוח“ בקרבן תודה, כיון שהוא הודאה על נס שהוצרך לנס ונעשה לו, א"כ הקרבה זו שייכת לתועלת שלו, דמאחר שהקב"ה עשה לו

(37) ז, יב ואילך.

(38) רש"י שם.

(39) אלא שלכאורה י"ל, שזהו לפי שלא נזכר בקרא שם בפירוש ע"ד ההקרבה ע"ג המזבח, כ"א רק ע"ד הבאת החלות.

(40) ראה גם עץ הדעת טוב (להרח"ו) פרשתנו (כג, ב). מאמרי אדמ"ר האמצעי – דרושי חתונה ח"א (קה"ת, תשמ"ט) ע' מז. וראה זח"ג רמ, א. – ולהעיר ממנחות בסופה ובפרש"י שם.

(41) אלא שלפ"ז גם בחטאת יחיד לא הול"ל „ריח ניחוח“. ואכ"מ.

(42) אף שישנו גם בקרבנות חובה (כבפ' תצוה ופ' פינחס שם). ולהעיר שבמנחת בכורים (פרשתנו ב, יד) שהיא חובה (רש"י שם), לא נאמר „ריח ניחוח“ אלא רק „אשה לה“ (שם, טו).

(43) כי אף שעולה מכפרת על עשה וכו' (בני"ל) – הרי עיקר כוונת הכתוב היא לעולת נדבה, כמפורש ברש"י (כנ"ל), „בקרבנות נדבה דיבר הענין“. ולהעיר דכל „עולה דרוון היא“ (ובחים ז, ב), „להיות נחת רוח לקונו“ (אגה"ת פ"ב).

ויקרא ב

קרבנו גוי' על חטאתו אשר חטא" – דל-
הגירסא „ואם הביא כפר", „שפיר קרינן
בי' קרבנו על חטאתו כיון שהוא על
אותו מין", משא"כ להגירסא „ואם הביא
לא כפר", הפירוש ב„על חטאתו" היינו
שצ"ל „לשם חטאתו ממש"¹⁰, חטא זה
ממש שעבר עליו.

אבל נוסף לזה שזה גופא (הפולגתא
בפירוש הכתוב) דורש הסברה – קשה
לפרש דלהרמב"ם „שפיר קרינן בי' קר-
בנו על חטאתו כיון שהוא על אותו מין",
שהרי הרמב"ם¹¹ פסק כר' יוחנן¹² שלמד
מכתוב זה דכשאל שני זיתי חלב ב-
העלם אחד, אם נודע לו על הראשון
וחזר ונודע לו על השני מביא שנים, כי
„חטאתו אשר חטא" משמעו – „על כל
חטאת וחטאת יביא"¹³, הרי שהלשון
„חטאתו אשר חטא" אינן פירושו מין ה-
חטא אשר חטא, אלא חטאו ממש, חטא
פרטי זה שעבר עליו¹⁴.

ולכן נ"ל שחילוק זה (בין הגירסאות)
תלוי בעצם גדר כפרת החטאת, כדלקמן.

א. כתב הרמב"ם: „המפריש חטאתו
על החלב שאכל לא יביאנה על השבת
שחלל או על הדם שאכל שנאמר¹⁵ והביא
קרבנו שעירת עזים וגוי' על חטאתו אשר
חטא עד שיהי' קרבנו לשם חטאו, לא
שיקריבנה מחטא על חטא¹⁶. ואם הקריב
פסלהי. יתר על זה אמרו¹⁷ הפריש חטאתו
על חלב שאכל אמש לא יביאנה על חלב
שאכל היום ואם הביא כפר¹⁸. היינו, ש-
הדין דחטאת שהפרישה על חלב שאכל
אמש לא יביאנה על חלב שאכל היום,
הוא רק איסור לכתחילה (מדרבנו¹⁹), אבל
בדיעבד אם הביא כפר.

אבל יש גורסין ברמב"ם²⁰ „ואם הביא
לא כפר" – שאין חילוק אם הופרשה
החטאת על חטא אחר (כמו חלב על דם)
או על חטא זה עצמו (של אתמול) דבכל
אופן ה"ז הקרבה „מחטא על חטא", וגם
אם הביא חטאת שהפרישה על חלב
שאכל אמש על חלב שאכל היום – „לא
כפר" (גם בדיעבד).

הנה בפשטות פולגתא זו (בין שתי
הנוסחאות) תלוי' בפירוש הכתוב „והביא

(9) כס"מ שם. וראה קרית ספר שם.
(10) לח"מ שם.
(11) הל' שגגות פ"ז ה"ט.
(12) שבת ע"א, ב. – וראה נ"כ הרמב"ם שם
(ה"ט וה"יא). ואכ"מ.
(13) רש"י שם ד"ה על חטאתו.
(14) וגם לר"ל שפליג שם על ר"י, הרי ס"ל
„ההוא [חטאתו אשר חטא] לאחר כפרה", דאם
נודע לו על השני לאחר שנתכפר לו על הראשון
מביא שני, ונמצא שגם לשיטתו בא כתוב זה לשלול
גם חטא ממין זה (שנודע לו אודותו אחר כפרת
הראשון).

(1) הל' שגגות פ"ג ה"ג.
(2) פרשתנו ד, כח.
(3) משנה כריתות (כז, ב) ובגמ' שם.
(4) כדעת ר' אחא בר' דרבא – זבחים ט, ב.
(5) משנה כריתות שם.
(6) כך גריס הר"י קורקוס, הובא בכס"מ שם.
(7) וכ"ה בקרית ספר להרמב"ם שם. וראה לח"מ. תו"ט
כריתות שם (פ"ז מ"ז). ועוד.
(7) לח"מ שם. וראה קרית ספר שם.
(8) כך ה"י הגירסא לפני התו"ט. ועוד. וכ"ה
דעת החוט' ב"ק ט, ב (ד"ה דגול קרבן). מאירי ור'
עזריאל (הובא בשטמ"ק) – גזיר כח, א.

זה, מדוע אין צורך בהבאת דורון ב- המשך לכל כפרה וכפרה?

ואין לומר שזהו מפני שהאדם כבר עשה תשובה ונתכפר לו עונו לגמרי²⁴ (כמחז"ל²⁵ עבר על מ"ע ושב אינו זו משם עד שמוחלין לו) – שהרי גם חטאת לא מכפרת אלא על השבין²⁶, וכפסק הרמב"ם²⁷ ד"כעלי חטאות. . . אין מתכפר להן בקרבנם עד שיעשו תשובה ויתודו וידידי דברים", וכמודגש גם במשל הנ"ל שחטאת היא כמו "פרקליט שנכנס", שזה יתכן רק לאחר שהאדם מתחרט על מעשיו, אלא שכדי לרצות את המלך שימחול לו צריך לפרקליט. ומ"מ אמרי-נן, דאף שהאדם כבר עשה תשובה נכונה על כל חטא וחטא בפני עצמו, מ"מ צריך "פרקליט" בפני עצמו על כל חטא וחטא; ומדוע לענין "דורון" מספיק שיביא רק אחד על כמה מ"ע?

ויש לומר הביאור בזה:

בהגדרת "מצות התשובה מן התורה"

ב. והוא בהקדם ביאור טעם החילוק בין עולה (הבאה על מ"ע¹⁵) לחטאת (הבאה על מל"ת), דגם אם עבר על כמה מ"ע מתכפר בעולה אחת¹⁶, משא"כ חטאת "על כל חטא וחטא בעי לאי-תויי"¹⁷ (ובזה גופא – "על כל פעם ו-פעם"¹⁸).

ברש"י¹⁹ כ' הטעם שעולה מכפרת על כמה מ"ע, "שהרי לא חייב הכתוב ל- הביאו שתחייב²⁰ על כל עשה ועשה אלא דורון בעלמא" – כדאיאת בגמ'²¹, "חטאת למה באה. . . לפני עולה", כי היא (ה- חטאת) כמו "פרקליט שנכנס" ("כאדם שסרח במלך וריצהו ע"י פרקליטין"²²), ועולה היא כמו הדורון, שלאחרי ש- "ריצה פרקליט נכנס דורון אחריו"²¹ (כ"שבא להקביל פניו מביא דורון בידיו"²²).

אבל לכאורה דורש הסברה – כיון ששלימות הכפרה ("שיתרצה לו לראות פני המלך"²³) לא באה אלא ע"י דורון

ד, ונרצה לו" פירושו כפרת העונש. וברמב"ן שם, שהיא כפרה חמורה יותר מכפרת החטאת, כי העולה יכפר על המזידים שאינם רצויים לפניו, משא"כ חטאת באה על השוגג, ד"ע"פ חטאת, רציו השם הוא". ואכ"מ.

24 כפרשי זבחים ז, ב (ד"ה עולה): אינה באה לכפר על עשה כפרה ממש אלא אחר שכפרה התשובה על העשה היא באה כו'. וכ"כ באגה"ת שם. ועייג"כ שו"ע אדה"ז אורח (מהד"ק) ס"א ס"ב. אבל ראה סוף הערה הקודמת.

25 זבחים שם. וש"נ. רמב"ם הל' תשובה פ"א ה"ד.

26 שבועות יג, א וברש"י שם ד"ה חטאות [אבל בכריתות ז, א שהכוונה ב"שבין" כאן היינו דאמר יכפר עלי חטאתי. וכ"ה ברמב"ם הל' שגגות פ"ג היי "השבים המאמינים בכפרתן". אלא שגם הרמב"ם אין החטאת מכפרת בלי תשובה, ככפנים].

27 הל' תשובה פ"א ה"א.

15 ת"כ (ורש"י) פרשתנו א, ד.

16 זבחים ה, ב, ו, א ואילך. ז, ב.

17 שם ו, א.

18 ל' אדה"ז – תניא אגה"ת רפ"ג. וראה לקמן

סעף ד.

19 זבחים ו, א ד"ה כיון.

20 בשטמ"ק שם, שתחייבנו". וראה גם גירסת

הב"ח שם.

21 זבחים ז, ב.

22 רש"י שם ד"ה עולה. וראה גם אגה"ת פ"ב.

23 ל' אדה"ז באגה"ת שם. ושם, ד, לשון

מכפרת וכן מ"ש בתורה (פרשתנו שם) ונרצה לו לכפר עליו אין זו כפרת נפשו אלא לכפר לפני ה' להיות נחת רוח לקונו". וראה גירסת השטמ"ק בפרש"י שבהערה 19: דורון בעלמא הוא וכתוב ונרצה לו מלמד שנתרצה מכל להקב"ה (אבל בב"ח שם גירסת אחרת בפרש"י). וראה הערה הבאה.

אבל באב"ע, רמב"ן ועוד פרשתנו (א, ד)

פני המלך תלוי' בזה שהמלך יסכים ל-
ראותו, כי יתרצה לקבל אותו לעבד
וכו', וזה תלוי בקבלת עול מלכותו ית',
שזה מתבטא ע"י הקרבת העולה.

ולכן מהני עולה אחת על כמה מע"ע –
כי הריצוי של קרבן עולה הוא בשייכות
לקבלת עול מלכות ועול מצות של
האדם, מה שמקבל על עצמו „לבל ישוב
. . למרוד במלכותו ית' ולא יעבור עוד
מצות המלך ח"ו הן במע"ע הן במל"ת", ו-
כיון שקבלה זו כוללת כל המצות כולן
כאחת³² – הרי גם הריצוי על קבלה זו
אינו שייך וקשור עם פרטיות של חטא,
או לכל חטא בפ"ע.

משאי"כ הכפרה (דחטאת) ה"ה כפרת
העון, (בפשטות) שייכת לחטא המסוים
שעבר עליו, ולכן צריך חטאת בפ"ע על
כל חטא וחטא.

ג. אמנם, גם הכפרה והמחילה על
חטא יש בה שני ענינים:

(א) עויבת מעשה חטא זה, דהיינו „ש-
יעזוב החוטא חטאו . . ויגמור בלבו ש-
לא יעשה עוד" – דכאשר הקב"ה רואה
שהאדם מקבל עליו באמת „שלא יעשהו
עוד" (ובפרט באופן ש„יעיד עליו יודע
תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעו-
לם³³), מכפר עונו ומוחל לו העונש.

(ב) חרטה על העבר (ווידוי דברים)
שע"ז פועל עקירת (ביטול) הרע³⁴ ש-

– שהיא „עויבת החטא בלבד"³⁵ – כ'
אדה"ז³⁶ „דהיינו שיגמור בלבו בלב שלם
לבל ישוב עוד לכסלה למרוד במלכותו
ית' ולא יעבור עוד מצות המלך ח"ו הן
במע"ע הן במל"ת". כלומר: גמירת הלב
דתשובה צ"ל לא רק שלא יעשה עוד
הפעם חטא זה שעבר עליו (כפשטות ל'
הרמב"ם³⁷ „שיעזוב החוטא חטאו כו'
ויגמור בלבו שלא יעשהו עוד"), אלא
שלא יעבור על שום מצוה („הן במע"ע הן
במל"ת")³⁸, וגם „שיגמור בלב שלם לבל
ישוב . . למרוד במלכותו ית'" (ומפשטות
ל' אדה"ז משמע שזה מעכב במצות
התשובה שמן התורה).

ובטעם הדבר יש לומר:

בעשיית חטא (אפילו חטא אחד) –
שני ענינים: (א) הרע שבמעשה פרטי זה.
(ב) כיון שכל מצוה ומצוה ה"ה „מצות
המלך", לכן, ע"י עשיית עבירה, איזו
שתהי', הרי האדם בגדר מורד במלכותו
ית'. וכדי לתקן מרידה זו צריך לקבל
עליו מחדש עול מלכות שמימי' (שלא
למרוד במלכותו ית') ועול מצותי' („לא
יעבור עוד מצות המלך ח"ו הן במע"ע הן
במל"ת").

ובזה יובן הטעם שעולה מכפרת על
כמה מע"ע מפני שהיא „דורון":

פעולת „דורון" אינה מחילת עון (ובי-
טול העונש)³⁹, אלא שיוכל „לראות פני
המלך". וענין זה שייך לקבלת עול
מלכותו ית'. דמחילת עון (הפוטרת אותו
מעונש) שייכת לעויבת חטא; אבל ראיית

(28) אגה"ת פ"א (צא, ריש ע"א).

(29) ה' תשובה פ"ב ה"ב.

(30) וראה רמב"ם שם ה"ד, ומשנה מעשיו כולן

לטובה". אבל ראה לקו"ש חל"ד ע' 62 הערה 40.

(31) ראה משנה ברכות ר"פ (ג, א), מכילתא

יתרו כ, ג.

(32) וכפשטות הענין, דאף אם עבר על כמה
חטאים, מספיקה קבלת עול מלכות פעם א' (באמת
ובלב שלם) עבור כל החטאים: משאי"כ עויבת החטא
(גמירת הלב שלא לעשות חטא זה עוד) וכשי"כ
חרטה על העבר – ה"ה על כל חטא בפ"ע.

(33) רמב"ם שם ה"ב. – נת' בארוכה בשיחת
פורים תשמ"ו.

(34) ראה ספר המצות להצ"צ מצות וידוי
ותשובה פ"א.

אלא כאשר מביא גם קרבן. וכפשוטו משמעות המשל הנ"ל, שדימו הבאת חטאת לריצוי המלך על ידי פרקליט, ש אין זה שייך להעברת הרע מנפש החורטא, אלא לריצוי המלך. כלומר: אף שה אדם גמר בלבו בלב שלם, שלא יעשהו עוד" ושוב אין עליו שם רשע" – מ"מ אין הקב"ה מוחל לו העונש עד שיביא קרבן, בדוגמת ריצוי המלך ע"י פרקליט.

והא שבביטול מ"ע אין צורך בקרבן שתתקבל גמירת לבו ושימוחל לו העונש – היינו מפני שהמרידה במלך היתה רק על ידי שב ואל תעשה"י, ולכן מספיקה תשובה לחוד (הקבלה בלב שלא למרוד עוד במלכותו ית' כו') שימוחל לו חטאו: משא"כ בל"ת, שהמרידה היתה על ידי מעשה"י, לא מספיקה הקבלה בלב"ה "שלא יעשהו עוד", אלא צריך גם הבאת קרבן⁴³.

(41) ראה בארוכה לקו"ש ח"י ע' 197 ואילך (וש"ג), שע"י עובת החטא בלבד נעשה איש כשר אף אם עדיין לא נתכפר לו עונו. ע"ש.

(41*) ראה חז"ל מהרש"א יומא פו, א ד"ה עבר על עשה.

(42) להעיר מתורת העולה (להרמ"א) ח"ב ספ"א – הטעם ה"ב (מהרלב"ג) על קרבנות: רצה השי"ת שיהי עם התשובה הקרבת הקרבן כדי שיתישב יותר בלב החוטא שכבר נתכפר לו אותו החטא כי לא יצויר אצל המון האנשים שיהי האדם רשע ואח"כ יתקנה מרשעו בתשובתו בלבבו בזולת מעשה כלל ולזה צוה השם יתעלה שיעשה אלו הקרבנות כו'. ע"ש.

(43) וראה בית אלקים (להמב"ט) שער התשובה ספ"ב – שהטעם שבזמן המקדש אין כפרה לשוגג בלי קרבן (אף שבזמן שאין ביהמ"ק קיים יש כפרה בלי קרבן) – הוא מפני שחטא בזמן המקדש הוא חמור יותר, כי "מעיו פנים נגד השכינה . . דמיון העבד העובר על דברי האדון בפניו". ומשמע לכאורה, שהצורך בקרבן הוא לכפר על המרידה (היתירה) נגד ה'.

„ונכנס" בו, על ידי עשיית חטא זה, ורק או נתכפר עונו, כי כל זמן שרע זה עדיין בו, אא"פ שיומחל לו החטא [ועפ"ז מבאר רבינו הזקן (באגרת התשובה³⁵) הטעם שאם עבר על מל"ת תשובה תולה ויוה"כ מכפר³⁶ – כי התשובה לחוד אין בכחה לטהר הנפש לגמרי מהחטא, ולכך אין כפרה עד יוה"כ שמתהר את בני", כמ"ש³⁷, „וכפר על הקודש מטומאות בני" ומפשעיהם. . לפני ה' תטהרו"].

ומעתה יש לחקור בהא שהעובר על ל"ת בשוגג חייב חטאת (ולא מספיקה תשובה לחוד כעובר על עשה) – בשביל איזה פרט וענין (משני ענינים אלה) זקוקים להקרבת:

(א) בשביל טהרת הנפש³⁸ – דכשם ש- ל"ת (כמוזד^{38*}) חלוקה מעשה לענין כפ- רה בזמן הזה³⁹, שבל"ת צריכים ליה"כ לטהר נפשו מהרע שנדבק בה על ידי מעשה העבירה ולא די בתשובה לחוד [משא"כ בביטול עשה, שכל ענינו הוא רק זה ש"מרד במלכותו ית' ולא עשה מאמר המלך⁴⁰, הרי ע"י התשובה לחוד – שמקבל ע"ע עול מלכות שמים ועול מצות – מוחליו לו מיד] – כך הוא בשוגג (בזמן הבית), שהצורך בהקרבת הוא כדי לקנח ולטהר את הנפש מהחטא שנדבק בה על ידי מעשה העבירה.

(ב) מפני שאין גמירת לבו של האדם „שלא יעשהו עוד" מתקבלת אצל הקב"ה

(35) רפ"א.

(36) יומא פו, א. רמב"ם שבהערה 25.

(37) אחרי טו, טז, שם, ל.

(38) וכן משמע ברמב"ן פרשתנו (ד, ב).

(38*) ראה חסדי דוד לתוספתא יומא פ"ד, ט.

(39) כי ד' חלוקי כפרה הם בזמן הזה (ראה

רמב"ם הל' תשובה פ"א ה"ג ד' ובלח"מ שם).

(40) ל' אדה"ו אגה"ת שם.

אינה הוכחה שלא יעשהו במצב אחר] – ולכן צריך תשובה וקבלה בפ"ע על כל פעם ופעם (בהתאם למצב האדם והמקום וכו' שבפעם זו), ובדרך ממילא צריך גם קרבן בפ"ע, כי עזיבת החטא פירושה עזיבת מעשה חטא (גם) באופן זה שנעשה אז:

אבל בדיעבד מועיל הקרבן שהפריש על חלב שאכל אמש לכפר על חלב ש-אכל היום – כי סו"ס אין כאן עקירת שם קרבן מחטא לחטא, כיון שתוכן הקרבן (קבלת האדם שלא יעשה חטא זה – בכלל) שווה ממש בשתי הפעמים.

משא"כ להגירסא „אם הביא לא כפר“, כפרת חטאת שייכת לטהרת הרע שעל ידי מעשה החטא, שבזה כל מעשה של חטא הו"ע בפ"ע, כי בכל מעשה חטא „נכנס“ עוד רע בנפשו⁴⁴ וצריך פעולה בפ"ע להוציא את הרע של כל פעם ופעם⁴⁵. ולכן הקרבן שהפריש על חלב שאכל אמש אינו יכול לכפר על אכילת חלב של יום זה.

ה. ויש להוסיף ביאור בזה ע"ד ה' חסידות – ובהקדם דיוק הלשון „חלב שאכל אמש . . חלב שאכל היום“, דלכ"י אורה כאן לא נוגע חילוק הימים אלא חילוקי הפעמים, שהקרבן שהפריש על פעם הא' שאכל חלב לא יביאנה על פעם הב' שאכל חלב⁴⁶. ומהו הדיוק „אמש . . היום“?

[אבל לענין קינוח לכלוך החטא י"ל שאין צורך בקרבן חטאת, דכיון שעבר רק בשוגג, אין הלכלוך גדול כ"כ ויכול להעביר רע זה על ידי תשובה לחוד (משא"כ במזיד שצריך ליוה"כ, כנ"ל)].

ד. ויש לומר, שבזה מחולקות שתי הגירסאות הנ"ל ברמב"ם:

להגירסא „אם הביא כפר“ – שהקרבן שהפריש על חלב שאכל אמש יכול ל-כפר (בדיעבד) על החלב שאכל היום – כפרת החטאת שייכת לריצוי המלך, שתתקבל אצלו גמירת לבו של האדם „שלא יעשה עוד“. דכיון שמדובר באו-תו מין חטא (אכילת חלב), והרי הקבלה היא „שלא יעשה עוד“ (ובפרט אם הוא באופן ש"יעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם", באיזה מצב שיהי') – אי"כ נמצא, שהי"ה קבלה אחת ושווה („שלא יעשה עוד“) עבור כל ה-פעמים שעבר על חטא זה⁴⁷, ולכן גם הריצוי הנפעל על ידי הקרבן על מין חטא זה הוא שווה בכל פעם ופעם.

ואע"פ שצריך להביא קרבן בפ"ע „על כל פעם ופעם“ (אם לא היו בהעלם אחד) – ואין חטאת אחת מכפרת על כמה מל"ת (שלא נעשו בהעלם אחד) – הי"ז מפני שאינו דומה מצב האדם וה-מקום וכו' בכל פעם ופעם [שלכן תשובה שלימה היא באותו מקום וכו'⁴⁸ – כי זה שאינו עובר על עבירה זו במצב אחד

(46) ראה אגה"ת פ"ו (צז, ב): ואפילו בכפילת

חטא אחד פעמים רבות מאד.

(47) וראה לקו"ש ח"ט ע' 395 ואילך. לקו"ש ביאורים בלקוטי לוי"צ על אגה"ת (קה"ת, תשנ"ב) ע' 6 ואילך) החילוקים בזה – באיזה ענין נתוסף הרע ע"י כל פעם ופעם ובאיזה לא. ע"ש.

(48) ובר"י עזריאל (שבהערה 8), „או על הדם שני“ . . מן החלב על החלב יתכפר על השני – אף שבמשנה כריתות (כז, ב) הלשון „אמש . . היום“.

(44) ע"ד הנ"ל סעיף ב לענין עולה, אלא ששם שייכת לקבלת עול מלכות שנכללת בזה כל מ"ע ומל"ת, ואילו בחטאת ששייכת לגמירת הלב בשייכות לחטא זה, נכללות רק כל הפעמים שעבר על חטא זה.

(45) יומא פו, ב. רמב"ם הל' תשובה רפ"ב. – וזהו העילוי כאשר התשובה היא באופן ד"יעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם“.

ויש לבאר זה (בפנימיות הענינים), ע"פ דברי הזהר⁴⁹ בפירושו הכתוב⁵⁰ „ו-אברהם זקן בא בימים“, ש„ימים“ קאי על לבושי המצות (שעל ידי עשיית מצוה נברא לבוש שעל ידו תוכל הנשמה ליהנות מזיו השכינה בעוה"ב), ו„בא ב-ימים“ פירושו שכל ה„לבושים“ של אבי-רהם אבינו היו אצלו בשלימות, שלא הי' חסר אצלו אפילו לבושא חדא.

ומבואר בזה, שאין כוונת הזהר להור-ציא את הענין ד„ימים“ מידי פשוטו, אלא שלבושי המצות שייכים גם ל„ימים“ כ-פשוטם⁵¹. כי לכל יום ויום של ימי ה-אדם יש „לבושים“ השייכים ליום זה דוקא, וכדי להשיג לבושים אלו צריך שיום זה יהי' „ממולא“ בעשיית מצוות.

[וי"ל שמטעם זה הזהיר הבעש"ט⁵² „לא יניח שום יום מעשיית מצוה“, ד-היינו, גם באם יוכל להשלים למחר מה שהחסיר היום באופן שלא יחסר ממספר הכולל של המצוות – מ"מ, כיון שחסר

לו יומא חדא, חסר לו הלבוש השייך ליום זה דוקא]⁵³.

ועפ"ז יובן דיוק הלשון „הפריש חטאתו על חלב שאכל אמש לא יביאנה על חלב שאכל היום“ – כי עיקר ה-התחלקות בין שתי האכילות, שמשום כך יש להביא קרבן בפ"ע על כל אכילה ואכילה, היא מצד חילוק הימים, שהוא חילוק בה„לבוש“.

כלומר: מצד ה„אור“ ותוכן הפעולה – הרי הוא בשווה בשתי האכילות, ואין טעם כ"כ לחלק ביניהן שקרבן הראשון לא יוכל להיות עולה לו על האכילה השנית: אלא עיקר השאלה היא מפני חילוק הימים, דכיון שבכל יום משתנה ה„לבוש“, ונמצא, שכל אכילת חלב שיי-כת לתיקון „לבוש“ אחר, ולכן לכתחילה לכו"ע לא יביא של אמש על אכילת היום.

אמנם היות שסו"ס אין החילוק אלא ב„לבוש“, אבל בנוגע להאור והתוכן הרי הוא שווה ממש בשתייהם – לכן ס"ל (לגירסא אחת), שבדיעבד, אם הביא – כפר.

(משיחת ש"פ נקב, כ"ף מנ"א, תשמ"ז)

(53) ראה בבואור טעם הענין – לקו"ש שם ע'

321 (סה"מ שם ע' רצה) ושי"נ.

(49) ח"א רכד, א. וראה שם קכט, א.

(50) ח"ש כד, א. וראה תר"א שם (טז, א).

משפטים (עו, ג. עט, ב).

(51) ראה תר"א משפטים שם. ועוד. וראה בכ"ז

לקו"ש ח"ב ע' 315 ואילך (סה"מ – מלוקט ח"א ע'

רפט ואילך) ושי"נ.

(52) צוואת הריב"ש בתחלתה.

ויקרא נ

לא תני דין מסויים כו', גם כשאין לדין זה מקום במציאות⁷ – הרי מובן שאא"פ לתרץ כן דברי הרמב"ם, שספרו אינו אלא „הלכות הלכות”⁸.

עוד תירוץ יש במפרשים, דהיא גופא קמ"ל, דכבשה דכתיב בחטאת הוי לעיכובא.

אבל גם תירוץ זה קשה להולמו, כי: (א) למה להשמיענו דכבשה דכתיב ב-חטאת הוי לעיכובא בדין תערובות – ולא בפשוטו שהמקריב זכר לחטאתו לא יצא? (ב) ועיקר: זה דכבשה דכתיב ב-חטאת הוי לעיכובא הוא מילתא דפשי-טא, כדמוכח מהשקו"ט בגמ"ס⁹ רק בנוגע להמפריש נקבה לעולתו אם חייל עלי' קדושה (ג) הרמב"ם פסק כבר (בפרקים שלפנ"ו¹⁰) דהדיוט שמפריש זכר לחטאת אינו מתקדש (לא קדושת הגוף ולא קדו-שת דמים).

ב. והנה בגמ' שמי' איתא: מאי שנא חטאת ואשם דהאי זכר והאי נקבה חטאת ועולה נמי [האי זכר והאי נקבה איכא שעיר נשיא [שהוא זכר], חטאת ואשם

א. כתב הרמב"ם בהל' פסולי המוקד-שין: (לאחרי שפירש' אופני זבחים ש-נתערבו ופרטי דיניהם) „כל הקדשים אפשר שיתערבו מין במינו חוץ מן ה-חטאת עם האשם, שאין האשם אלא מ-זכרי כבשים ואין לך חטאת מן הכבשים אלא נקבה”, ומקור דבריו במשנה וזבחים¹¹ „הכל יכולים להתערב חוץ מן החטאת והאשם”.

ותמהו המפרשים: מהו הצורך להש-מיענו ד„הכל יכולין להתערב חוץ מן ה-חטאת והאשם”, והרי זה שאשם וחטאת אין יכולין להתערב הוא מצד הכרח ה-מציאות, כיון שזה זכר וזו נקבה, וא"כ אמאי צריך התנא (ועד"ו הרמב"ם) להש-מיענו דבר שבמציאות?

יש שתירצו: דתני הכי (במשנה) כי היכי דלא תקשי' אמאי לא תני דין חטאת ואשם שנתערבו כי היכי דתני דין תערובות אחריני.

אבל לכאורה דוחק הוא, דמכיון שב-מציאות אי אפשר להם להתערב – הרי מעיקרא אין מקום לשאלה „אמאי לא תני דין שאינו במציאות” (דאטו בשופטני עסקינן¹²).

וגם את"ל (בדוחק גדול) דכן הוא דרך המשנה לברר גם שאלה כזו (אמאי

7 ראה בית דוד שם: וכה"ג דתני בפ"ד דנדרים 'צ"ל פ"ג, והוא שם לא, א] לוקח בפחות ומוכר ביותר אם שומעין לו כי היכי דלא ליתפיס במילתי' (ראה תוי"ט שם).

8 הקדמתו לספר היד.

9 שושנים לדוד למשנה וזבחים שם.

10 תמורה כ, א.

11 הלי' פסולי המוקדשין פ"ד הי"ח. וראה נ"כ

שם.

12 עה, ב.

1 פ"ז הט"ז.

2 שם ה"א-טו.

3 עא, ב.

4 בית דוד למשנה וזבחים שם.

5 ב"ק פה, א. ובכ"מ.

6 להעיר מיבמות פ"א מ"א בסופה: ואי אתה

יכול לומר כו'. וראה הערה הבאה.

ואיל, כי „אמרי דיכרא אוכמא הוא“
 (סברי (שהשעיר) איל שחור הוא¹⁸)

[ומטעם זה תתכן מציאות לשחוט
 שעיר לשם אשם (ולא אמרינן דכיון שה-
 חילוק בין שעיר ואשם (איל) „דברי-
 גלוי לכל הוא“ הרי „מעשיו מוכיחין
 עליו“ שהוא מכזב¹⁹ ולא כיוון לשם
 אשם) — כי יתכן שלא הבחין בין שעיר
 ואיל ד, אמרי דיכרא אוכמא הוא“]

הרי שהחילוק בין שעיר נשיא ואשם
 (איל) למרות היותם שני מינים, לא מקרי
 שינוי גלוי כיצד ואפשר לטעות ביניהם
 [ומה שהגמ' אומרת כאן שאי אפשר ש-
 יתערבו, היינו רק (כמ"ש התוס'י²⁰) משום
 „דכי דייקנין בי אפשר לברר“].

וא"כ הדרא קושיא לדוכתא — מדוע
 לא הביא הרמב"ם (בפירושו) גם החילוק
 (שבגמרא) בין שעיר נשיא ואשם (שאינן
 יכולים להתערב)?

ג. ויש לומר — ובהקדים:

ידועים דברי הזהר²¹, שנגלה דתורה
 ונסתר דתורה נקראים גופא דאורייתא
 ונשמתא דאורייתא, היינו, שהיחס בין
 נגלה ונסתר הוא כהיחס שבין הנפש וה-
 גוף. שמזה מובן, דכמו שהנפש והגוף
 מתאימים המה ככל פרטיהם (וכאשר יש
 אי-התאמה ביניהם ח"ו הי"ז גורם בלבול
 בבריאות כו'), כמ"כ הוא בנוגע לנגלה
 ונסתר דתורה, שאין הם שני חלקים נפר-
 דים ח"ו, אלא מתאימים זל"ז.

ואולי יש לומר, שזהו אחד מהטעמים
 לכך, שישנם ענינים בנגלה דתורה ש-
 אא"פ להבינם לתכליתם בלי ביאורם ב-

נמי²²] איכא שעיר נשיא [וא"כ יכול גם
 אשם להתערב עם חטאת], האי שיער
 [אין לו צמר אלא שיער²³] והאי צמר
 [איל²⁴ הוא ויש לו צמר“].

וצ"ע מדוע כתב הרמב"ם הא ד, חוץ
 מן החטאת עם האשם" מפני החילוק דו-
 כר ונקבה, ולא הביא גם החילוק שבגמ'
 גבי „שעיר נשיא“, דהאי (חטאת הנשיא)
 שיער (שעיר) והאי צמר (איל)²⁵?

לכאורה אפשר ליישב ע"פ דיוק
 לשון הרמב"ם „כל הקדשים אפשר שית-
 ערבו מין במינו כו' ואין לך חטאת מן
 הכבשים אלא נקבה“, היינו שהרמב"ם
 איירי רק בתערובת „מין במינו“, שבה
 יש צורך לחלק בין אשם לחטאת (דשני-
 הם כבשים) שזה זכר וזו נקבה: משא"כ
 החילוק בין חטאת הנשיא ואשם הוא ל-
 היותם שני מינים (שעיר ואיל), דפשיטא
 שאין יכולים להתערב.

אבל מזה גופא שהגמ' מחלקת בין
 חטאת הנשיא ואשם רק מחמת זה ד, האי
 שיער והאי צמר — אף ששני מינים הם
 (איל ושעיר) — מוכח, דזה שהם שני
 מינים עדיין אינו שולל האפשריות שית-
 ערבו, והטעם שאין יכולים להתערב הוא
 רק מפני שהשעיר אין לו צמר כמו ה-
 איל.

יתירה מזו: בגמ'²⁶ מפורש (והובא
 בתוס' כאן²⁷) שאפשר לטעות בין שעיר

(13) הגירסא בשטמ"ק שם. וראה גם גירסת
 הצ"ק עה"ג שם.

(14) פרש"י זבחים שם.

(15) להעיר שברע"ב ושטמ"ק (אות ז) למשה
 זבחים שם, כתבו תחלה החילוק דחטאת אינה איל
 ואשם אינו אלא איל, ואח"כ הזכירו החילוק דזכר
 ונקבה. וראה תו"ש שם.

(16) מנחות ג, טע"א.

(17) ד"ה דהאי זבחים עה, ב.

(18) רש"י מנחות שם ד"ה אמרי.

(19) רש"י שם ד"ה דהאי צמר.

(20) רש"י שם ב, ב ד"ה מעשיו מוכיחים.

(21) זח"ג קנב, א.

חדש התנא, דמכיון דהאי זכר והאי נקבה, לכן גם ברוחניות אא"פ שיתערבו. [ואף שכתב הרמב"ם (בסוף ספר עבו-דה²⁷) ד"כל הקרבנות כולן מכלל החו-קים הן", הרי בסוף ספר קרבנות²⁸ כתב "אע"פ שכל חוקי התורה גזירות הם, ראוי להתבונן בהן וכל מה שאתה יכול ליתן לו טעם תן לו טעם"²⁹, ומוכן מזה, דגם הא שאשם וחטאת אין יכולים להת-ערב משום שאשם בא מן הזכרים וחטאת באה מנקבות – אע"פ שהוא בכלל החו-קים, ראוי להתבונן בו וליתן לו טעם³⁰, ובלשון הרמב"ם שם – לימוד ב"לתקן הדעות וליישר כל המעשים"].

ד. ויש לומר הביאור בזה:

החילוק הכללי בין חטאת ואשם הוא, דאשם חמור מחטאת, ועד שכמה אשמות באים גם על המזיד³¹, משא"כ חטאת באה רק על השוגג, וכמו שהאריך ה-רמב"ן בפירושו על התורה³² בביאור

פנימיות התורה – להורות, ששני חלקי התורה אינם חלקים נפרדים זמ"ז ח"ו, אלא שניהם חלקים מ"התורה אחת", ועד שכ"א מהם משלים את השני³³.

ואם הדברים נכונים בכל עניני התו-רה, עאכ"כ בנוגע לקרבנות, שידוע ש-חוכן ענין הקרבנות הוא (לא כ"כ³⁴ מעשה ההקרבה, כ"א) מחשבת וכוונת האדם לפני ובשעת ההקרבה [שזהו גם אחד מהפירושים³⁵ בלשון קרבן – שה-אדם מקרב את עצמו להשם: וכמרומו גם בהתחלת פרשת קרבנות – "אדם כי יקריב מכם קרבן לה'", שההקרבה צ"ל "מכם", מן האדם עצמו³⁶] – היינו, שב-יחד עם "הלכות קרבנות" במעשה ההקר-בה, ישנן "הלכות קרבנות" בשייכות ל-הקרבנות האדם³⁷.

ועפ"י י"ל בעניננו: החידוש בההלכה (במשנה ורמב"ם) שהחטאת והאשם אין יכולים להתערב, אינו (כ"כ) בענין מעשה ההקרבה (בגשמיות) – שבוה אי אפשר במציאות שתתערב החטאת עם האשם – אלא בענין "הלכות חטאת ואשם" בחובת הלבבות ותוכנם הרוחני, שבוה יתכן ש-יהי' עירוב של עבודת החטאת (ברוח-ניות) ועבודת האשם (ברוחניות) – ומ-

27 סוף ה' מעילה.

28 סוף ה' תמורה.

29 ואולי י"ל בהחילוק דסיום ספר "עבודה" (שהרמב"ם מדגיש שם דהקרבנות הן מכלל החוקים) וסיום ספר קרבנות (דמדגיש "תן לו טעם") – כי מצד "עבודה" (עבודות) צ"ל הכל (גם קרבנות) מצד הציווי דהאדון בלבד, ולכן העתיק שם שהם "מכלל החוקים": אבל בסי' "קרבנות", שחוכנם – שמתקרב לה', הרי שלימות הקירוב לה' היא כאשר הוא גם מצד שכל האדם (תן לו טעם).

30 וע"ד המבואר בסוטה שם (לב, ב) בעניננו (קרבנות), ד,לא חלק הכתוב מקום בין חטאת לעולה" שהוא בכדי "שלא לבייש את עוברי עבירה". ע"ש עוד פרטים.

31 ראה כריתות ט, א. רמב"ם ה' שגגות פ"ט ה"א, ה"ה"ז. וראה פרשיי הרויות ח, א (וראה רש"ש שם ז, א). ומה מוכן דגם אלו שבאשם רק על השוגג חמורה כפרתם מחטאת. וראה רמב"ן המוכח בפנים.

32 סוף פרשתנו.

22 ראה גם לקו"ש ח"ט ע' 209.

23 י"ל דוגמא לדבר: אמירת פסוק ראשון דק"ש (וברכה א' דתפלה) וכוונתו (ברכות יג, ב. לך, ב. רמב"ם ה' קיש רפ"ב. ה' תפלה רפ"א. טושי"ע (ודאדה"ז) א"ח ס' ס"ה. ר"ס קא).

24 ראה ספר הבהיר ס' מו (קט). ועייגי"כ זח"ג ה, רע"א. ובהגמטן לקמן הערה 42.

25 תורת אדה"ז (ד"ה ושאתם תשא – סה"מ קונטרסים ח"ב תג, א ואילך. ועוד). ד"ה באתי לגני השי"ת פ"ב. וש"נ.

26 ובנוגע לקרבנות עמי הארץ בנדו"ז – לב ב"ד מתנה עליהם, כמרז"ל (ובחסים ב, ב. מו, ב) בנוגע "לשם ששה דברים הובח נובח".

החילוק דאשם וחטאת (וכמודגש בשמור-
תיהם).

וי"ל, שענין זה בא לידי ביטוי לא רק
בשוויות (ועד - במזון) שלהם - דחטאת
בת דנקא (מעזה) ואשם שתי סלעים³³ (מ"ח
מעין³⁴) - אלא גם בזה ש,אוי האשם
אלא מזכרי כבשים ואין לך חטאת מן ה-
כבשים אלא נקבה³⁵:

החילוק בין עבודה דבחי, "זכר" ו-
עבודה דבחי, "נקבה" מובן בפשטות, זכר
מורה על תוקף וחוזק, ונקבה - על
רכות וחלישות (ע"ד, "תשש כחו כ-
נקבה"³⁶), וע"ד מ"ש³⁷ במתן כל התורה
ומצותי' כולן - "כה תאמר לבית יעקב
ותגיד לבני ישראל" ופרש"י³⁸, "לבית
יעקב - אלו הנשים - תאמר - להם - בלשון

רַכָּה ותגיד לבני ישראל עונשין ודקדו-
קין פרש לזכרים דברים הקשים כג-
דין".

והיינו דלהפעולה דקרבן חטאת (ש-
הוא רק על השוגג) מספיקה עבודה
בבחי' רכות (נקבה), ואילו בשביל אשם
(הבא גם על המזיד) צ"ל עבודה בבחי'
תוקף (זכר).

ה. ביאור הענין³⁹:

בין הטעמים שקרבן מכפר על החטא
הובאו במדרשי רז"ל ובמפרשי התורה
כמה טעמים וביאורים⁴⁰, וביניהם שני
טעמים עיקריים:

(א) הרמב"ן⁴¹ ביאר, "שיחשוב האדם
בעשותו כל אלה כי חטא לאלקיו בגופו
ונפשו וראוי לו שישפך דמו וישרף גופו
לולא חסד הבורא שלקח ממנו תמורה
וכפר הקרבן הזה כו", שאז דוקא מכפר
הקרבן.

(ב) קרבן תוכנו קירוב⁴² הכחות וה-
חושים להקב"ה, והוא עי"ז דאדם כי
יקריב - מכם קרבן לה, שמתקרב לה,
וי"ל שהוא על ידי התבוננות בזה גופא,
שזה שחטא ופגם והעביר את הדרך הוא
בסיבת הנפש הבהמית ויצרו הרע, שאין
זה מציאותו האמיתית של יהודי, כ"א

(33) שבועות לו, א. זבחים מח, א. רמב"ם הל'
פסוה"מ פ"ד הכ"ב.

(34) ראה פרשי שבועות שם ד"ה היינו. זבחים
שם ד"ה דנקא. תרי" ברכות בתחלתו ד"ה והא
דאמרי'. ועוד.

(35) בקרבנות ישנם כמה חילוקי מינים וסוגים
כל הקרבנות בין של צבור בין של יחיד ארבעה
מינין עולה וחטאת ואשם ושלמים . . פסח והבכור
והמעשר': ובסוגים: קרבן יחיד, קרבן ציבור, קרבן
ציבור דומה ליחיד קרבן יחיד דומה לקרבן ציבור,
וכפי שהאריך הרמב"ם בהל' מעשה הקרבנות פ"א
(הובא ונת' בתורת העולה להרמ"א ח"ב פ"ז ואל"ך)
ובפירוש המשניות בהקדמתו לסדר קדשים (הובא
גם לרמ"ח לרמב"ם שם). ומובן שהביאור שבפנים,
מה שתוכן הקרבן מתבטא (גם) בזה שבא מזכר או
נקבה וכיו"ב, הוא בכל קרבן בהתאם למינו,
בקרבנות שבאותו הסוג. אבל אין זה שייך לזה
שעולה באה מן הזכרים ושלמים בין זכר ובין נקבה,
דשלמים ועולה הם סוגים שונים בקרבנות ויש בהם
טעמים לפרטי דיניהם, בהתאם לתוכן הקרבן.

(36) ברכות לב, סע"א. פרש"י בהעלותך יא, טו.
ואתחנן ו, כד. וראה זח"ג קנו, א.

(37) יתרו יט, ג.

(38) וראה עדין במכילתא עה"פ.

(39) ראה ע"ד הסוד בחיי פרשתנו א, ט (בסופו)
- הובא גם בתורת העולה שם פ"א (בטעם הי') ופ"ט
(וראה שם פ"יא). ועוד.

(40) ראה תורת העולה שם פ"א. ועוד.

(41) עה"ת ריש פרשתנו א, ט. וראה גם תורת
העולה שם בטעם ה' (מבעל העקידה). של"ה
שבהערה הבאה (מרקאנטי'). ועוד.

(42) ראה בהנסמן בהערה 24. וראה בחיי שם
(הובא בתורת העולה שם בטעם הי'). וראה בטעם
הי"א. של"ה מס' תענית (ריא, ב). פע"ח שער
התפלה פ"ה.

„לעולם ירגיז אדם יצ"ט על יצר הרע"י.

ו. והנה כל זה הוא ע"ד הרגיל. אמנם יתכן לפעמים, ששני מינים אלה יתערבו ויתחלפו זע"ז, והיינו דזה שעבר עבירה בשוגג יהי גרוע מהעובר עבירה במזיד. ולדוגמא, אם זה שעבר במזיד לא יהי זה לגמרי באשמתו, כ"א מצד חבריו כו' (כמאמר⁴⁸ „הרבה שכנים הרעים עושי"ן) או מצד שנולד בטבע רע"י וכיו"ב: משא"כ זה שעבר בשוגג הוא משום שלא השגיח ע"ע בעינא פקחא⁴⁹ בעבודת ה' שם, לשעבד עצמו לבורא, ובמילא בא לידי חטא בשוגג מחמת התגברות נפש הבהמית⁵⁰.

וכזה מחדש הרמב"ם, ד"כל הקדשים אפשר שיתערבו מין במינו חוץ מן ה' חטאת עם האשם שאין האשם אלא מ' זכרי כבשים ואין לך חטאת מן הכבשים אלא נקבה":

בשורש וסיבת הדבר אמנם יתכן ה' דבר שיתערבו, והיינו דמצד הגברא יתכן דחטא שעליו מביא אשם אינו חמור כ"כ (בסיבת מעשה החטא), והחטא ש' עליו מביא חטאת חמור יותר (בסיבת מעשה החטא), ולכן יש מקום לומר שב' נדון כזה מספיקה לאשם עבודת ותנועת

אמיתת מציאותו היא נפשו האלקית⁵¹, שהיא חלק אלקה ממעל ממש⁵², וגם בשעת החטא היתה באמנה אתו⁵³, ועי"ז גופא מתגלה ומתעוררת בו נפשו ה' אלקית, ושב מחטאו ומתקרב לה' ביתר שאת כו'.

וי"ל, דשני אופנים אלו, בכללות, הם ב' ענינים הנ"ל — העבודה בבחי' זכר והעבודה בבחי' נקבה:

האופן הא', שיחשוב האדם שראוי לו שישפך דמו וישרף כו', ה"ז ענין של תוקף וחוק, דברים קש"ן כגידין, שם-בטל את עצמו; ואילו האופן הב' הרי עיקר תוכן ההתבוננות הוא במעלתו, ע"ד נפשו האלקית הנמצאת בו ותמיד קשורה ומחוברת עם הקב"ה וכו', וכערך להנ"ל היא העבודה דבחי' נקבה, לשון רכה.

ועי"פ זה יובן מדוע חטאת באה נקבה ואשם בא רק מן הזכרים — כי חטאת באה על השוגג, אשר לזה מספיק שית' בונן שהחטא בא מהתגברות נפשו ה' בהמית, ואילו מציאותו האמיתית היא טוב כו'; משא"כ אשם (לפעמים) בא גם על המזיד, מכיון שיצרו עומד בהתגב' רות ובגלוי כ"כ עד שאפשר ולפעמים בא בפועל שמחטיאו במזיד, לא די' ב' התבוננות בבחי' הטוב הצפון שבו בכדי לעוררו ולגלותו (ועד שיפעול בהאדם שיתקרב לה') וכו', כי מאחר שיצרו גבר עליו כ"כ ה"ז מורה שהטוב שלו הוא בהסתר גדול ביותר, ולכן זקוק לעבודה באופן של „זכר", היינו דברים קש"ים כ' גידין, לבטש⁵⁴ ולהכניע יצרו, כמרז"ל⁵⁵

(47) וראה בארוכה לקריש חטי"ו ע' 123 ואילך.

(48) סוטה ז, א — במשנה (וראה פרש"י שם).

רמב"ם הל' סוטה פ"ג ה"ב.

(49) ועי"ד הפ"י בלך לך מארצך וממולדתך

ומבית אביר (כתר שם טוב (הוצאת קה"ת) סכ"ד.

סד"ה לך תשיה. ועוד).

(50) ראה רמב"ם הל' שגגות פ"ה ה"ו: השוגג

ה"י לו לבדוק ולדקדק ואילו בדק יפה יפה כו'.

(51) ראה אגה"ק סו"ס כח. וראה רש"י שבועות

(ב, א) ד"ה תולה. וראה בארוכה לקריש ח"ג ע' 944

ואילך בביאור טעם חומר חטא בשוגג על חטא

במזיד, וחומר באשם תלוי על חטאת.

(43) ראה רמב"ם הל' גירושין ספ"ב.

(44) תניא רפ"ב.

(45) ראה תניא ספכ"ד.

(46) ברכות ה' רע"א. וראה תניא ספכ"ט שעד"ז

ה"י אצל המרגלים.

ומ"מ כתב הרמב"ם כאן בטעם שאין חטאת ואשם מתערבין רק החילוק דזכר ונקבה ולא הזכיר גם זה דאי אפשר שחטאת ואשם יתערבו גם כאשר החטאת היא זכר שיעיר נשיא, מחמת דהאי שיעיר והאי צמר⁵⁴,

כי הרמב"ם נקט התוכן הכללי, במה מתבטא החילוק בין אופן הכפרה על חטא דחטאת ואופן הכפרה על חטא דאשם, מחמת החפצא דהחטא. ואילו זה שחטא נשיא הוא שיעיר אינו שייך לגוף ועצם החטא, ובמילא לגדר הכפרה ד-חטאת ואשם, כ"א להגברא החוטא, מחמת היותו נשיא, כנ"ל, ובמילא צריך לשעיר לכפרתו.

(משיחת ליל ה' דסוכות תשמ"ה)

כפרה באופן השני הנ"ל, באופן ובלשון רכה, ובנוגע לחטאת מוכרח דוקא אופן הא' הנ"ל דברים קשין.

ולכן משמיענו הרמב"ם, שאף שבמציי-אות בעבודת ה' שייך עירוב ביניהם - הנה בנוגע להפעולה דהחטא והכפרה בעולם, מצד החפצא של החטא שעליו בא קרבן אשם, צ"ל דוקא „זכרי כבשים” - אופן העבודה ד„ירגיו אדם”, ומצד החפצא של החטא דחטאת, צ"ל נקבה דוקא, לשון רכה, לגלות מציאותו האמיתית דהיינו הטוב שבו.

ז. וע"פ הנ"ל מוכן מה ששיעיר נשיא אף שהוא חטאת בא מן הזכרים, ולא נקבה: כאשר נשיא יחטא, הרי הגם ש-הוא בשוגג לגמרי צריך להיות אופן תשובתו וכפרתו באופן של „זכר”, קשים כגידיון. והטעם, כי גם חטא קל של נשיא פועל ומשפיע ביותר, פועל על כלל העם⁵² (ע"ד מרז"ל⁵³ עה"פ ואשימם ב-ראשיכם).

(52) כ"ה בפשטות, שחטא הנשיא חמור מחטא זהדיוט. וגם לפי פרש"י (פרשתנו ד, כב. מתו"כ שם. הוריות י, ריש ע"ב. ועוד) - „לשון אשרי, אשרי הדור כו" - הרי מזה פרש"י מדייק ומעתיק גם הסיום (ועיד בתו"כ כו' שם) „קיו שמתחרט על זדונותיו” משמע, שהכפרה (על שגגתו) שייכת ופועלת כהעם בנוגע (גם) לזדונותיהם. וראה לקו"ש ח"ז ע' 34 ואילך.

(53) ספרי (ורש"י) דברים א, יג.

54) להעיר דגם „איל” הוא „לשון קשה” (תוקף) כמו (יחזקאל יז, יג) ואת אילי הארץ - פרש"י פרשתנו ה, טו (גבי קרבן אשם), הובא בקרית ספר (להמבייט) ריש הל' מעשה הקרבנות.

* תו"כ צו ז, ל (בסופר).

ניסן

רוב החדש בקדושה" – אין אומרים תחנון כל חדש ניסן?.

וצריך להביין:

אע"פ שכל עניני (וסיפורי) התורה הם נצחיים, מ"מ, לא מצינו שיתקנו בסדר התפלה (וכיו"ב) זכר לדורות על כל מאורע שבתורה, כ"א רק בענינים מסויי-מים – שהם ענינים כלליים ויסודיים, כמו "זכר ליציאת מצרים"; "זכר למק-דש" וכיו"ב [וגם בנוגע ל"מקדש" אין עושים זכר לכל העבודות שנעשו ב-מקדש (אפילו עבודות שנעשו הרבה פעמים)]:

ומדוע עושים זכר לדורות לקרבנות הנשיאים לחנוכת המזבח – שהיו (א) תח-פעמיים, (ב) במשכן (היינו, שקדם בזמן לא רק לגלותנו זה האחרון, אלא גם ל-מקדש שני, גלות בכל ולמקדש ראשון)!

ובזה גופא – זכר כפול: (א) אמירת פרשת הנשיא, (ב) אי אמירת תחנוני (ועד למשך חדש שלם):

א. מ"ח ניסן עד י"ב בו, "נוהגין לקרות פ' הנשיא שהקריב בו ביום". ו-מטעם זה נוהגין שאין אומרים תחנון בימים אלוי, מפני ש, בא"ב בניסן (יום הקמת המשכן במדבר) התחילו הנשיאים להקריב את קרבניהם לחנוכת המזבח נשיא א' ליום: עד י"ג בניסן וכל נשיא ביום שהקריב קרבנו ה' יו"ט שלו" (ומ-כיון שביחד עם ימי הפסח שלאח"ז, יצא

(1) ש"ע אדה"ז א"ח סתכ"ט ס"ז. משליה מס' פסחים קמ, ב. וראה גם ליקוטי עמק ברכה להשליה ס"ג. אל"י רבה א"ח סתכ"ט סק"ז. אל"י זוטא שם סק"ד. באה"ט שם סק"ז. חק יעקב שם סק"י. סידור ר"ע דיני ניסן ס"ז. ועוד.

וביום י"ג ניסן אומרים הפרשה זאת תנוכת המזבח עד כן עשה את המנורה (סידור תורה אור וסידור תהלת ה'. ועוד), שהוא נגד שבט לוי (ש"ע אדה"ז וליקוטי עמק ברכה שם). וראה שיחת י"ג ניסן תשמ"ה. ועוד.

(2) טושו"ע א"ח סתכ"ט ס"ב. ש"ע אדה"ז שם ס"ח. וכן הוא בסידור אדה"ז (לפני "למנצה גו' יענך") בהימים שאין אומרים בהם תחנון.

ולהעיר דמיש שם, מנהג ספרד" – מוכרה לומר שאינו שולל שאר בני ישראל, כי סידור אדה"ז הוא שוה לכל נפש (ראה שער הכולל ב-הקדמה), לא רק לספרדים, ובמכ"ש עבור ההולכים בדרכיו והגרים במדינתו של אדה"ז (שרובם לא היו ספרדים). אלא י"ל ש, מנהג ספרד" בא להוסיף הדגשה מיוחדת בזה. ואכ"מ.

(3) ש"ע אדה"ז שם ס"ט. ממסכת סופרים פכ"א ה"א. ב. טור א"ח שם.

(4) פקודי מ, יז.

(5) נשא ז, יא.

(*) ולהעיר משער הכולל (פי"א אות יח), דמשמע שמפרש, מנהג ספרד" על הימים שנוהגים ש"א"א בהם תחנון.

(6) ש"ע אדה"ז שם. מב"י לטור שם. מג"א א"ח שם סק"ג.

(7) ראה תניא רפ"ז.

(8) להעיר מרמב"ם הל' מעשה הקרבנות ספ"ב.

(9) נוסף על זכר לזה בימי חנוכה עיי קריאת פ' הנשיאים בציבור (משנה מגילה ל, ב ובפרש"י. וראה לקו"ש חכ"ה ס"ע 378 ואילך. ושי"ג) – זכר שונה לגמרי – כדמוכח גם מזה שביום הח' קורים מנשיא הח' ועד גמירא.

(10) גם לא ביום השבת – בנוגע לאב הרחמים וצדקתך צדק (מג"א א"ח סרצ"ב סק"ג. ש"ע אדה"ז שם ס"ח. סידור אדה"ז במקומו).

(11) וי"ל שיש בזה גם ענין חיובי – כי בימים

פרט שמסיימים ה"הי רצון" באמירת "אמן" (מלשון אמת¹⁵), הנותן חיזוק מיוחד בהברכה, פועל גמר ה"נצחון"¹⁶.

ונמצא שהזכר לדורות לקרבנות ה' נשיאים "לחנוכת המזבח" (שע"י אמירת פ' הנשיאים) אינו רק זכר (למאורע ש' אירע בעבר), אלא היא פעולה נצחית, ועד כדי כך — שמאירים "כל ניצוצין קדישין וכל האורות הקדושות הכלולות בקדושת זה השבט" בפועל (כנ"ל) "לה" בין ולהשכיל בתורתך וביראתך לעשות רצונך כל ימי חיי אני זרעי וזרע זרעי וזרע זרעי ועד עולם!"

שזהו חידוש גם לגבי עניני "זכר" שמדברי סופרים. דעם היות שכל הפעור לות והתפלות כו' הבאות לשם זכר ל' דבר מסויים ("זכר ליציאת מצרים" ו' כו"ב, כנ"ל) אינו סתם זכר בעלמא, אלא שע"י זכר זה "נעשה" מעין הדבר הנזכר — מ"מ, פעולה כזו לא מצינו דוגמתה בתפלות (ועניני "זכרון") דכל השנה¹⁷.

ג. זאת ועוד — ובהקדם השאלה:

כיצד יתכן שכאו"א מישראל יאמר פרשת כאו"א מה"ב נשיאים עם ה"הי רצון" (שיאירו עליו האורות וכו') שב- קדושת שבט זה) — והרי כל אחד מ-

ב. גם באופנו של זכר זה מצינו חידוש:

לאחרי אמירת ה"נשיא" נוהגין לומר "הי רצון"¹². וז"ל: יהי רצון מלפניך ה' אלקי ואלקי אבותי שבאם אני עבדך משבט (פלוני) שקראתי בתורתך פרשה של הנשיא היום, אזי יאירו נא עלי כל ניצוצין קדישין וכל האורות הקדושות הכלולות בקדושת זה השבט להבין ול' השכיל בתורתך וביראתך לעשות רצונך כל ימי חיי אני זרעי וזרע זרעי וזרע זרעי ועד עולם אמן.

כלומר, כאו"א מישראל (לא רק יחידי סגולה) מתפלל אשר "יאירו נא עלי כל ניצוצין קדישין". הכלולות בקדושת זה השבט", ועוד — זאת — שהארה זו לא תשאר בהעלם והסתר, אלא תשפיע על עבודתו בפועל, "להבין ולהשכיל בתורתך וביראתך לעשות רצונך (ועוד זאת) כל ימי חיי אני (ועוד זאת) — וזרעי וזרע זרעי (ובאופן ד) מעתה ועד עולם!"

ויתירה מזו: כיון שאין מתפללין על מעשה נסים¹³, עכצ"ל שתפלה זו (של כאו"א מישראל) יכולה להתקיים בדרך הטבע, בחשך כפול ומכופל של זמן ה' גלות! ועוד, בכלל — תפלת ישראל מת- קיימת בפועל, ובפרט תפלה ע"י רבים, כמ"ש¹⁴, "הן אל כביר ולא ימאס". וב-

(15) ראה שבועות לו, א ובפרשי שם. שו"ע אדה"ו או"ח סקכ"ד ס"ט. אנציקלופדי תלמודית (כרך ב) ערך אמן.

(16) ראה גזיר בסופה.

(17) וגם התפלות הדומות לה (כמו ה"הי רצון" לאחר תשליך, ודהושע"י, ולאחרי בדיקת חמץ, וה"רבנו של עולם" דספה"ע) שמתפללים על המשכות מלמעלה וכו' — אין זה בדומה כלל לבקשה זו שהוא לכל ימי חיי כו' ועד עולם! ועוד ש"יאירו נא עלי כל ניצוצין קדישין כו' הכלולות בקדושת זה השבט", ושזה יפעול בעבודת האדם בפועל — "להבין ולהשכיל בתורתך וכו'", כפנים.

אלו שאין אומרים בהם תחנון, משמע שנמשכות אז אותן המשכות וההשפעות שנמשכות בימים אחרים ע"י אמירת תחנון, כמדובר כמ"פ (ראה לקו"ש חט"ו ע"ב 546. ועוד).

(12) מקדש מלך לזח"ג קצו, ב. ס' קב הישר פפ"ח. סידור תורה אור וסידור תהלת ה'. וראה "היום יום" א' ניסן.

(13) ראה ירושלמי תענית פ"ג ה"ב. ברכות ס, א. ועוד.

(14) איוב לו, ה. ברכות ה, רע"א.

וה"הי רצון" בכל יום (אף שוודאי שהם משבט לוי²³) – "כי זה שייך לעיבור", ומצד "עיבור²⁴" אפ"ל שייכות לכל שבט ולכל השבטים.

ועפ"ז, מכיון שכאו"א מישראל אומר פרשיות כל הנשיאים וה"הי רצון" של כאו"א – והקב"ה ממלא בקשות אלו – הרי שבגמר אמירת הנשיאים (בי"ב ניסן) מאירים בכאו"א מישראל "כל ניצוצין קדישין וכל האורות הקדושות הכלולות" בכל שבט ושבט – שבהם נכללים כל ניצוצות הקדושה שבכל העולם כולו –) שנברא "בשביל ישראל²⁵", וכידוע²⁶ ש"י"ב השבטים כוללים כל אופני עבודה האפשריים²⁷ ("י"ב אופנים כלליים).

ומזה מובן גודל הפעולה של אמירת הנשיאים ב"להבין ולהשכיל בתורתך וביראתך לעשות רצונך כו" – מכיון שבאה ע"י כל "ניצוצין קדישין" של כל השבטים.

ישראל הוא רק משבט אחד נכמובן מה"הי רצון" עצמו שהוא בלשון של פנאם – "באם אני עבדך משבט (פלוגי) כו"¹⁸, כי יתכן שאינו משבט זה, ונמצא, שמתוך י"ב פעמים של אמירת הנשיאים, הרי ב"א מהם אומרים תפילה שאינה שייכת להמתפלל!¹⁹

ועכצ"ל, שכאו"א מישראל (אפשר שיהי') כלול משאר כל ישראל (השבטים), ועד שכאו"א מישראל אפשר שיקבל האורות של כל השבטים, שאז אמירת הנשיא וה"הי רצון" אפשר ש"תהי' על הוודאי – ש"יאירו נא עלי כל ניצוצין כו' וכל האורות כו' הכלולות בקדושת זה השבט כו", מכיון שאפשר הדבר²⁰ שיש לו שייכות לכל השבטים²¹.

וע"ד הוראת כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע²², שאפילו כהן ולוי יאמרו הנשיא

(18) כ"ה הנוסח במקומות שבהערה 12.

(19) ולהעיר מדעת האחרונים שאין אומרים "באם אני כו" (ראה מורה באבצע (להחיד"א) ס"ז סקצ"א. שו"ת מנחת אלעזר – הובא בדרכי חיים ושלום סתקלי"ח).

(20) ומה שאומר, שבאם אני עבדך משבט (פלוגי) כו" (אף שיש בו מכל שבט ושבט ככפנים) – ה"ז מפני שבאם כפשוטו הוא משבט פלוגי, מקבל מהאורות דשבט זה בגלוי יותר ביתר שאת ויתר עו (משאי"כ אם הוא משבט אחר מקבל רק מעין כו').

ויש לומר, ש"עיי שמתפלל "שבאם אני עבדך משבט כו", ה"ז גופא מסייע לגלות שייכותו לשבט דיום זה. ולכן גם כהן או לוי מתפלל בנוסח זה כי עיי התפלה מתגלה שייכותו לשבט פלוגי. ועצ"ע.

(21) גם שבט לוי, כמובן מזה שאומרים ב"ג ניסן הפרשה שכנגד שבט לוי (אבל להעיר שאין אומרים לאח"ז "הי רצון") – כי שבט לוי, נתונים נתונים המה לו מאת בני ישראל" (במדבר ג, ט), "הלויים באים תחתיהם ובשליחותם" של כל בני" (פרש"י שם, ח).

(22) "היום יום" א' ניסן.

(23) ועד שהכהן מברך ברכת כהנים, והלוי יוצק מים על ידיו (בי" לטור או"ח סקצ"ח ד"ה ורבינו סובר (ע"פ זח"ג קמו, ב). שו"ע או"ח שם ס"ו. שו"ע אדה"ז שם ס"ו).

(24) ראה תניא ספ"ד.

(25) פרש"י ר"פ בראשית. וראה תניא פל"ז (מת, א).

(26) ראה פע"ח בהקדמה לשער התפלה. עמה"מ ש' עולם הבריאה פ"א בהגהה. לקו"א להה"מ סקל"ג. מאמרי אדה"א הקצרים ע' תקפא ואילך. שער הכולל בהקדמה. וש"נ. וראה לקו"ש חכ"ג ע' 54 הערה 14. וש"נ.

(27) ולכן "כל אחד ואחד הקריבו לפי דעתו" (במדבר פ"ג, יד) וכמפורש במדרש פרטי הכוונות דכל נשיא (במדבר שם, ואילך. פ"ד, א"א. וראה של"ה שבהערה 1).

ולהעיר מ"ש במקור חיים (לבעה"מ חות יאיר) או"ח רסתכ"ט: מיש בשל"ה דנכון לקרות בי"ב ימי ניסן הקרבת י"ב נשיאים . . . ול"ג גם כוונתם בהקרבתם ע"פ דרוזיל ברבה.

פ' הנשיאים ואי אמירת תחנון) – אף שהקרבנה שלהם היתה חד פעמית, ולפני אלפי שנה, ובמקום וזמן מסויימים – כי קרבנות הנשיאים לחנוכת המזבח ה' ענין נצחי לכל הדורות³⁵, ענין הנמשך ומשפיע בפועל בעבודת כאו"א מישראל, כולל גם בחושך כפול ומכופל דהגלות – שמאירים „כל הניצוצין כו' להבין כו' כל ימי חיי כו' מעתה ועד עולם“.

ה. ע"פ האמור לעיל (שקרבנות הנשיאים הם ענין נצחי הנמשך בכאו"א בכל הדורות) מובן, שמהענינים המיוחדים של חודש ניסן הוא – ההדגשה בענין (א) הנצחיות של נשיאי ישראל³⁶, כי כל נשיא בדורו כנשיא הראשון בדורו³⁷, (ב) ההתקשרות וכו' של כאו"א

ד. ויש לבאר הטעם לחידוש זה שבקרבנות הנשיאים והאמירה לזכר שלהם:

חנוכת המזבח היא היסוד וההתחלה של עבודת כל ישראל במשך כל הדורות³⁸, וכידוע³⁹ דחנוכת המזבח ענינה כמו ענין החינוך, שכשם שהחינוך מעמיד את היסוד של כל עבודת המחונוך במשך כל ימי חייו⁴⁰, כן ע"י חנוכת המזבח הועמד היסוד לעבודת המשכן, שהיא תכלית כל עבודת האדם (ובמשך כל הדורות)⁴¹ – „ועשו⁴² לי מקדש ו- שכנתי בתוכם“⁴³.

ומטעם זה (א) כל השבטים השתתפו בחנוכת המזבח – כי בהם נכללים כל הסוגים (פרטיים) שבעבודת ה' (כני"ל), (ב) הקרבנות לחנוכת המזבח הובאו ע"י הנשיאים דוקא – „כי הנשיא הוא הכל“⁴⁴ (כל השבט שלו, ועי"ז – כל השבטים (כנ"י) כולם).

ועפ"ז מובן הטעם שעושים זכר לדורות לקרבנות הנשיאים (ע"י אמירת

(35) להעיר מדברי חז"ל שהעגלות והפרות שהביאו הנשיאים „ניתן להם הוי' שיהיו קיימים לעולם“ (במדבר פ"ב, יח).

(36) וראה משנה ר"ה בתחלתה, שבאחד בניסן הוא ראש השנה למלכים – למלכי ישראל (שם ג, א).

ולהעיר שלימוד זה (ע"ד נצחיות הנשיא בעבודתו במשכן ופועלתו על ישראל בכל הדורות) מבואר גם בלקרי' פרשתנו „חסידישע פרשה“ של השבוע דיום אמירת שיחה זו) – ד"ה ויקרא אל משה: „התורה היא נצחית ושייך בחינות אלו (ד- ויקרא אל משה) באהל מועד שבמשכן) גם עכשו"י מצד „אתפשטותא דמשה שבכל אדם“ (ראה תקו"ז תס"ט קיב, א, קיד, א). אגה"ק בסוף הביאור לסי' זך), ואתפשטותא דמשה שבכאו"א פועל עליו „ליראה את ה' אלקיך“ (עד שלגבי בחי' זו „יראה מילתא זוטרתה היא“ – ברכות לג, ב (בע"י). תניא רפמ"ב), „ללכת בכל דרכיו ולאבהה אותו ולעבוד את היא גו' לשמור את מצוות ה' גו'“ (עקב י, יב ואילך).

(37) להעיר מקהלת יעקב (לבעה"מס מלא הרועים) מערכת רבי שנשיא רית ניצוצו של יעקב איבנו.

(28) ראה של"ה שם שאומרים הנשיא „כי כל נשיא ונשיא ה' לו סודות גדולות אשר המשיכו שפע הרחנית כל אחד לשבטו כל ימי עולם כו' ובקריאת הפרשה הוא מעורר קדושת היום כו“.

(29) ראה תו"א וישב כט, ד. לקרי' נשא כט, א. לקו"ש חכ"ה ע' 383 ואילך. וש"נ.

(30) כמ"ש (משלי כב, ו) תנוך לנער על פי דרכו כי גם יזקין לא יסור ממנה. וראה מקומות שבעה"ה הקודמת.

(31) ראה מכתב „בימים שבין יו"ט וט"ו בשבט“ תשמ"ז (נדפס בלקו"ש חכ"ז ע' 412 ואילך. ובתרגום ללה"ק – חל"א ע' 235 ואילך). טה"ש תשמ"ז ח"א – שי"פ תרומה תשמ"ז. ועוד.

(32) תרומה כה, ח.

(33) שציווי זה כולל גם הציווי על המקדש, ראשון שני ושלישי (רמב"ם הל' ביהב"ח בתחלתו. וראה לקו"ש חט"ז ע' 302 ואילך. חכ"א ע' 149 ואילך).

(34) פרשי' חוקת כא, כא.

מישראל (בכל דור ודור) לנשיאי ישראל הנמשכת מההתקשרות וכו' – שהייתה ב' זמן חנוכת המשכן – התקשרות וכו' נצחית.

וי"ל אשר השייכות (דהנצחיות) דנשי-אי ישראל לחודש ניסן מודגשת ביותר בנוגע לנשיא דורנו, כ"ק מו"ח אדמו"ר:

ב' ניסן הוא יום ההילולא של הנשיא כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע, ויום הת-חלת הנשיאות של (בנו ממלא מקומו)³⁸ כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו.³⁹

ובשניהם מצינו ענין הנצחיות (גם) בגשמיות העולם, והתקשרות דכאו"א מ-הם הנצחית לכל ישראל⁴⁰ (וכן – דכל ישראל אליהם):

ידועים דברי כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב)

נ"ע לפני הסתלקותו⁴¹ – „איך גיי אין הימל, די כתבים לאַז איך אייך“ (אנכי עולה השמימה, ואת הכתבים (כתבי החסידות) הנני משאיר לכם).

פירוש הדברים⁴²: „צדיקים דומין לבוראם⁴³, וכשם שהקב"ה „נתן (הכניס) את עצמו“ בתורתו, כמחז"ל⁴⁴, „אנא נפשי כתבית י הבית“, „עד? בצדיקים, ש„נות-נים“ (ומכניסים) את עצמם בדברי תור-תם.

וזהו הכוונה בדברי אדמו"ר נ"ע „איך גיי אין הימל די כתבים לאַז איך אייך“ – שע"י (לימוד) כתביו (תורתו) שהלימוד מביא לידי מעשה בפועל ועד להפצתם חוצה, מתקשרים וכו' עמו ב' עצמו (מכיון שהכניס את עצמו בכתביו), עצמו – כפי שנמצא במצב של עלי' השמימה.

ומכיון שה„כתבים“ נמצאים למטה ב' גשמיות העולם – הרי על ידם נמצא אדמו"ר נ"ע בגשמיות העולם, היינו, ש' זוהי התקשרות נצחית בגשמיות בין ה-נשיא אדמו"ר נ"ע וכל ישראל.

וכן הוא בנוגע לבנו ממלא מקומו⁴⁵, נשיא דורנו – שע"י כתביו, ספריו ונכ-

38 ראה רמב"ם הל' מלכים פ"א ה"ז: המלכות ירושה כו' ולא המלכות בלבד אלא כל השררות . . ירושה לבנו ולבן בנו עד עולם (ובספרי שופטים יז, כ: כל פרנסי ישראל).

ולהעיר שכ"ק מו"ח אדמו"ר ה' בן יחיד והנשיאות עברה אליו בדרך ממלא, ובן מלך אין צריך משיחה, כי משיחת אביו היא משיחתו (ראה רמב"ם הל' כלי המקדש פ"א ה"א. הל' מלכים שם ה"ב. צפ"ע (המלוט) להל' כלי המקדש שם).

39 ולהעיר שסיום ימים אלו הוא י"ג ניסן – יום ההילולא דאדמו"ר ה"צ, ואולי י"ל – גם יום התחלת הנשיאות של ממלא מקומו אדמו"ר מהר"ש (ראה גם לקו"ש ח"ו ע' 409. ושי"ג).

40 כדברי כ"ק מו"ח אדמו"ר בנוגע לאביו אדמו"ר נ"ע (אגרות קודש שלו ח"א ע' קמא) – שרועי ישראל „הנה לא זה בלבד שלא יפרדו מעל צאן מרעיתם, הנה עוד זאת מתרפסים יהדום כסא מרוב, להתיצב לפני הוד א"ל רם ונשא, להגן על עם ישורון“ (נוסף על המבואר באגה"ק סי' זך וביאורו). ולהעיר ממחז"ל בנוגע למשה: מה להלן עומד ומשמש אף כאן עומד ומשמש (סוטה יג, ס"ע ב).

41 הועתק במכתב זקני אנ"ש – נדפס באגרות קודש אדמו"ר מהור"י צ ח"א ע' קג.

42 ראה גם לקו"ש חכ"ז ע' 24 ואילך. ועוד.

43 ב"ר פס"ז, ת. רות רבה פ"ד, ג. ועוד.

44 שבת קה, א (בגירסת הע"י). לקו"ת שלח מח, ס"ע ד.

45 בנו יחידו – שירוש הכל (ראה לעיל הערה 38), ויורש ה"ה המוריש עצמו (ולא רק במקום המוריש) – ראה כ"ב קנט, א. שו"ת צפ"ע דווינסק ח"א סק"ח. ווארשא ח"ב סק"ח. מילואים יג, א. מהד"ת יט, א. ובלשון הכתוב – „תחת אבותיך יהיו בניך“ (תהלים מה, יז. כ"ב שם).

סיו וגם הגשמיים (כדלקמן) – מתקשרים עמו בעצמו ובגשמיות⁴⁶.

1. ויש לומר שכ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו הדגיש זאת תיכף במאמרו (תורתו) הראשון⁴⁷ (בתור נשיא⁴⁸) – שזוהי מובן שזוהי התחלה ועיקר ויסוד בנשיאותו – ד"ה ראשית גוים עמלק ואחריתו גו⁴⁹:

בהמאמר שם מבאר, דעניני קדושה קיימים ב"קיום עצמי (ונצחי)", כמו "ה-מצות" שנתלכשו בענינים גשמיים קלף הגשמי וצמר הציצית וכהאי גוונא וכל מה שברצונו ית' כלים ראויים להארת האור העליון ה"ה קיימים בבחי' קיום עצמי, וממשיך, וי"ל שזה"ע קדושה לא זזה ממקומה⁵¹, ותשמישי קדושה⁵² בקדושתן הם עומדים כו".

כלומר: מכיון שכל עניני קדושה

46 נוסף על זה שעי' "זרעו בחיים", אף הוא בחיים" (תענית ה, ב).

47 שהוא (מיסוד על) מאמר האחרון של אביו אדמו"ר נ"ע (פורים בסעודה, פ"ת), בהוספות רבות וכו' ובשנויי לשונות בכ"מ. – ולהעיר ממארו"ל (מדרש תהלים בתחלתו): ממקום שחתם זה פתח זה. ובארוכה – ב"ר פ"ק, יב. וש"נ.

48 שנאמר בש"ק פ' צו אחר מנחה, יום ה-אחרון של השבעה אחרי אביו אדני"ע.

49 נדפס בסה"מ תר"פ-תר"פא בתחלתו.

50 סה"מ שם ע' יוד.

51 ראה ע"ח שער ד פ"ג. של"ד פ"ג. של"ה פ"א. אגה"ק ביאור לסי' זך (קמז, א).

52 ראה מגילה כו, ב. רמב"ם הל' ס"ת פ"י ה"ד. וראה תו"א צ, סע"ב. שערי אורה ד"ה יביאו לבוש מלכות פ"ה ואילך ופע"ז ובקיצורים לשם. וראה לקו"ש ח"ב ע' 135. וש"נ.

(*) נדפס בטה"מ פ"ת ע' רצו ואילך.

(*) כן נרשם בראש המאמר – בבחי' לא נודע

נמשכים ממקור הקדושה – הקב"ה ב- עצמו, לכן, כשם שהוא ית' קיים בקיום עצמי (ונצחי)⁵³ (שהרי מציאותו מעצמותו כו'), כמו"כ קדושתו ואורו (שהוא דבוק בהמאור ומעין המאור) – קיים בקיום עצמי ונצחי.

ובהמשך לזה כותב שם:

ומקום התורה והעבודה של צדיק בקדושתו הוא גם לאחר עלותו מחיי ה- גופות לחיים האמיתיים והארת אור עבר- דתו נשאר במקומו, די"ל שהמקום שבו למד ועסק בתורה וכל כליו שהשתמש בהם לצרכי העבודה קדושתו עליהם מחלקי בירורו בעולם.

ומביא על זה (ביאור –) סיפור מ- אביו⁵⁴, "וראית... פעם כי כ"ק אאמ"ר הרה"ק הכ"מ נכנס לחדר אביו כ"ק אאמ"ר וצוקלה"ה ז"ע והיו עוד סדרי החדר כמו שהיו בחייו (זה הי' בערך בשנת מ"ה או מ"ו) ונכנס לבוש בחגורה ועמד אצל השולחן למול כסא שבתו, ושפתיו נעות כמדבר, ובכה הרבה".

והביאור בזה מובן ביותר ע"פ ה- מדובר ומבואר בהמאמר שם – שענין האמור (ע"ד נצחיות מקום עבודתו כו' של הצדיק) בא בהמשך להמבואר שם

53 התואר "נצחי" כאן הוא שם המושאל – כי לשון "נצחיות" אינו נופל כ"א בבחי' וגדר זמן, שיומשך זמן בלי סוף, אבל מה שאינו בבחי' וגדר הזמן לא שייך בו המשך הזמן כו' (לקו"ש שבת שובה סז, ג).

54 ב"מ"א (ראה ספר השיחות תש"ד ע' 6 ואילך. ועוד) סיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר בפרטיות יותר, שבהיותו ילד קטן הי' רגיל להכנס לחדר היחידות של כ"ק אדמו"ר מהר"ש. ופעם אחת ראה שהדלת נפתחת, ונפל עליו פחד והסתיר עצמו, וראה שאביו נכנס כו' – כההמשך שנעתק ב- המאמר.

המקום הרוחני – מעלה ומדריגה⁶⁰) – כי קדושתו של הצדיק חודרת בכל עניניו (גם במקום ובכלים שהשתמש בהם לצרכי העבודה⁶¹); וכדברי המאמר „המקום שבו למד ועסק בתורה וכל כליו שהשתמש בהם לצרכי העבודה קדושתו עליהם“.

ויתירה מזו: קדושת המקום והכלים כו' של הצדיק (גם לאחר הסתלקותו) היא באותו האופן כהזמן שהצדיק השתמש בהם בפועל, נשמה בגוף; וכמובן מהסיפור הנ"ל – „נכנס לחדר אביו . . והיו עוד סדרי החדר כמו שהיו בחייו כו' ונכנס לבוש בחגורה ועמד אצל ה' שולחן למול כסא שבתו, ושפתיו נעות כמדבר, ובכה הרבה“ – היינו „כמו שהי' בחייו“ כשהי' נכנס ליחידות [ש"ל] שענינה – התאחדות של ה"יחידה" של הנכנס ליחידות ושל ה"יחידה" של הרבי – בחיים חיותו של אדמו"ר מהר"ש!

וע"פ פתגם אדמו"ר נ"ע הנ"ל „איך גיי אין הימל, די כתבים לאַז איך אייך“ – מובן, שעי' ההתקשרות לנשיא הדור – עי' „ההתקשרות“ עם כתביו, ספריו וכו', שבהם הכניס את עצמו כנ"ל – נמשך מהקיום העצמי והנצחי של קדושת הצדיק והנשיא, לכל ההולכים „בדרך“

„בענין הכלים שעי' דבקותם והתאחדות האור בהם הרי גם הם בבחי' קיום עצמי“ (כמו האור⁵⁵), שמזה מובן, שהקיום הנצחי של קדושת המקום הגשמי וכל כליו שהשתמש בהם (הצדיק) – ל"צרכי העבודה" – הרי „גם לאחר עלותו מחיי הגופות“ הוא ע"ד ובדוגמת הקיום העצמי (ונצחי) של הכלים דעשר ספירות (מצד ביטולם והתאחדותם עם האור).

ו"ל יתירה מזו – שזהו (לא רק ב-דוגמת, אלא) אותו הענין ממש, היינו ש-הקיום הנצחי ש, במקום התורה והעבודה של צדיק כו' וכל כליו שהשתמש כו' הוא באותה הדרגה של קיום נצחי ד-כלים של עשר ספירות (דעולם האצ"י-לות). ו"ל שזה מובן גם ממש"כ בתניא⁵⁶ בביאור מחז"ל⁵⁷ „האבות הן הן המר-כבה“, שבכל עינייהם היו מרכבה ד-אצילות, שעד"ז בצדיקים ונשיאים שהם דוגמתם.

ז. המורם מכל הנ"ל – שחיי הצדיק הם נצחיים⁵⁸, ולא רק ברוחניות העינים אלא גם – בנוגע למקום הגשמי וכליו הגשמיים (שולחנו וכסאו כו') – וכדיוק הלשון „קדושה לא זזה ממקומה“⁵⁹, המקום הגשמי ב„חדר אביו“ (נוסף על

(55) היינו לא רק הדביקות וקיום שבכלים מצ"ע (דאיהו וגרמיהו חד (תקו"ז בהקדמה – ד, ב), שהוא לא כמו האחדות דאיהו וחייהו חד – ראה המשך מים רבים תרל"ז פ"ב. המשך וככה תרל"ז פק"ו. המשך תרס"ו ע' קצ. ובכ"מ, כ"א גם בחי' קיום עצמי של האור.

(56) פ"ב. פ"ד. פ"ט.

(57) ב"ר פמ"ו, ו. פפ"ב, ו. – „אפילו בשינתם“ (מאמרי אדה"ו הקצרים ע' תקמ).

(58) ראה אגה"ק סי' ז' וביאורו.

(59) והדיוק בזה יובן עוד יותר מזה שלשון „מקומה" לא הובא בע"ח של"ד ושלי"ה שבהערה

(60) ראה רמב"ם הל' יסוה"ת פ"ב ה"ו. מו"נ ח"א פ"ח. נתי' בס' החקירה להצ"צ עד, סע"ב ואילך.

(61) ולא רק כנשאר לאח"ז רק לקדושה בלבד, כמו השולחן ועמוד (שטענדער) של הצדיק שפמנו עשו הארון שבו נגנו הצדיק, שכל מציאותו רק ארון וכלי להצדיק, ו"ל כמו ארון וכלי ללוחות הברית (להעיר ממחז"ל „קשה מיתתן של צדיקים לפני הקב"ה כשברית לוחות“ – ירושלמי יומא פ"א ה"א ובקה"ע שם. תנחומא (באבער) אחרי יוד. הובא בפרשיי עקב יו"ד, 1).

(62) אגה"ק סכ"ז (קמ, א).

ישרה אשר הורנו מדרכיו ונלכה באור-
חותיו נצח סלה ועד⁶³.

ובפרט ע"י לימוד הכתבים והספרים,
והבאת הלימוד במעשה בפועל, הן בעצ-
מו והן - ע"י הפצת המעינות (הכתבים
והספרים) חוצה.

ועי' מאירים אצלו, כל ניצוצין קדי-
שין וכל האורות הקדושות הכלולות ב-
נשיא הדור - שכולל "הכל", כי הנשיא
הוא הכל⁶⁴, וזה פועל "להבין ולהשכיל
בתורתך [כולל ובפרט בנדו"ד - ה-
כתבים וספרים של הנשיא] וביראתך
לעשות רצונך כל ימי חיי אני ורעי
זרע זרעי מעתה ועד עולם (נצחי)".

ה. ההוראה בנוגע לפועל:

צריכים להתקשר עם נשיאי ישראל
שכל דור ודור, ובדורנו - בנשיא
דורנו, כ"ק מ"ח אדמו"ר, ועי' מקבלים
מה, "נצחיות" של הנשיא.

וזה פועל "להבין ולהשכיל בתורתך"
- נגלה תורה ופנימיות התורה, כולל
תורתם של רבותינו נשיאינו, וגדול
תלמוד שמביא לידי מעשה⁶⁵ - לעשות
רצונך דהקב"ה כל ימי חיי - קיום ה-
מצות בפועל,

ובפרט קיום המצות וההוראות בעני-
נים שהזמן גרמא: "מבצע פסח", להכין
את עצמו, את בני אחיו ואת כלל
ישראל - לחג הפסח, להשתדל ולדאוג
שכא"א מישאל יהי לו כל צרכי החג,
הן בגשמיות והן (ובעיקר) - המעשה
אשר יעשה) - צרכיו הרחנניים, ידיעת

הלכות פסח ומצוות החג, החל מה-
התחלה (הלכות ערב פסח) ומליל הסדר.

ט. כל הנ"ל שייך במיוחד להענין ש-
דובר אודותו לאחרונה ע"ד "ועשו לי
מקדש ושכנתי בתוכם" - שהכח על ה-
עבודות כל ימי המשכן בא מחנוכת ה-
מזבח שע"י קרבנות הנשיאים (כנ"ל סעיף
ד) - ו"כל מקום שנאמר לי אינו זו
לעולם"⁶⁶,

שכל ישראל, אנשים נשים וטף, יעשו
ביתם וחדרם כו' - ע"ד "מקדש מעט"⁶⁷,
בית תורה תפלה וגמ"ח (צדקה), עד
שהבית הגשמי וכליו הגשמיים (השולחן,
כסא וכיו"ב) ייעשו כלים לקדושה (תו-
רה, תפלה וצדקה), שיהי "בית מלא
1991" וכו',

וכמודגש גם בחג הפסח - "אשר⁶⁸
פסח על בתי בני ישראל".

ושימת לב מיוחדת בנוגע לחינוך
הילדים, שהם מראשי המשתתפים בסדר
של פסח (ועד שעושים בשבילם כמה
ענינים עוד לפני הפסח, ועושים שינויים
בכדי שלא ישנו התינוקות ובכדי ש-
ישאלו התינוקותי), כולל גם - שכל
ילד וילדה יהי להם (- שלהם) סידור,
חומש ו(להבדיל) קופת-צדקה, וכן -
"הגדה של פסח"⁶⁹ (עם ציורים⁷⁰),

66 ראה שיחת ש"פ תרומה תשמ"ז סיח. וש"נ.

67 ויקי' פ"ב, ב. נח' בשיחת ש"פ תרומה שם

סי' ואילך. לקוי"ש חל"י ע' 123 ואילך.

68 ראה מגילה כט, א.

69 ע"ד מרז"ל - ירושלמי סנהדרין פ"י ה"א.

תנחומא קרח ב. במדב"ר פ"ח, ג.

70 בא יב, כו.

71 ראה שו"ע אדה"א או"ח ר"ס תעב. סתע"ג

סי"ד-טו. ס"ח. ס"מ. ועוד.

72 ראה שיחת פורים תשמ"ז.

73 שע"י, לא ישנו התינוקות וכו'.

63 ו"כל מקום שנאמר נצח סלה ועד אין לו
הפסק עולמית" (עירובין נד, א).

64 פרש"י חוקת כא, כא.

65 ראה קידושין מ, ב. כ"ק ז', א.

עד שזה בא בתכלית הגילוי ושלי-
מותו ב„מקדש גדול“, ביהמ"ק השלישי,
ושם – בקודש הקדשים, יחידה שבמקום
(שבועולם), ששם היחידה של כל נפש
מישראל מתקשרת עם בחי' יחידה של-
מעלה, יחידו של עולם,

בגאולה האמיתית והשלימה על ידי
משיח צדקנו – יחידה הכללית⁷⁸, ותיכף
ומיד ממשי.

(משיחת ש"פ ויקרא, ה' ניסן, תשמ"ז)

שעיכ"ז עושה חדרו, שולחנו ומטתו
כו' – „מקדש מעט“, כלי לקדושה, ו-
נמשך (כנ"ל) קיום עצמי בחדר הגשמי
וכלים הגשמיים ובכל הבית, כי „קדושה
לא זזה ממקומה“.

ונכנסים שם „לבוש בחגורה“ ועומדים
„אצל השולחן“, באופן של „דע לפני מי
אתה עומד“⁷⁹, ומדברים, עם דמעות של
שמחה, כבן המדבר לאביו, בן יחיד
להורים זקנים⁸⁰, ישראל (כנים אתם לה'
אלקיכם)⁸¹ לאבינו שבשמים, שזה גורם
תענוג גדול להאב, ותענוג הבורא נעשה
תענוג הנברא⁸².

(74) ראה ברכות כה, ב.

(75) כמאמר הבעש"ט: יעדער איד איז טייער ביי

דעם אויבערשטן ווי א בן יחיד וואָס איז געבאָרן ביי
עלטערן לעת זקנותם, און נאָך טייערער (כש"ט
הוצאת קה"ת) הוספות סקל"ג. ושי"ג).

(76) ראה יד, א. וראה תניא רפ"ב.

(77) ראה המשך וככה תרל"ז פ"ב. פט"ו. וראה

שיחת ש"פ ויק"פ תשמ"ז.

(78) רמ"ז לזח"ג רס, ב (נדפס במק"מ קצ, ב).

ל"ת להארז"ל בראשית עה"פ ויתהלך חנוך. ועוד.
וראה אה"ת נצבים ע' ארעו. סה"מ תרכ"ז ע' טו.
תר"ל ע' י ואילך. תרנ"ה ס"ע יט ואילך. תרצ"ט ע'
207. תשי"ב ע' 51. ס' הליקוטים – דאי"ח דהצ"צ ערך
משיח. ושי"ג.

צו

לכאורה יש לומר, שהטעם שרש"י שינה מלשון התוכ"כ, "כל שבעת ימי ה-מלואים ה' משה משמש בכהונה (גדול-לה)", וכתב, "שמש בחלוק לבן", הוא לפי שלדעת רש"י בפירושו עה"ת לא שימש משה בתור כהן (אף שבבעת ימי המלו-אים), וכל שמושו ה' בתור הוראת שעה ע"פ ציווי.

דהנה זה ששימש משה בז' ימי המלו-אים יש לפרש בשני אופנים: א) שבז' ימי המלואים ה' משה כהן (גדול). אלא שע"פ ציווי ה' לא שימש בבגדי כהונה גדולה כ"א בבגד מיוחד (לבן). ב) שלא ה' בזה גדר כהונה (גדולה) כלל, ואין זה אלא הוראת שעה.

ובדעת רש"י בפי' עה"ת — השימש משה בכהונה בכלל — הנה בפירושו עה"ת הביא (בפ' שמות עה"פי, ויחר אפי') — "ר"י בן קרחא אומר כל חרון אף שבתורה נאמר בו רושם וזה לא נאמר בו רושם כו' א"ל ר' יוסי אף בזו נאמר בו רושם הלא אהרן אחיך הלוי שהי' עתיד להיות לוי ולא כהן והכהונה הייתי אומר לצאת ממך מעתה לא יהי' כן אלא הוא יהי' כהן ואתה הלוי שנאמר: ומשה איש האלקים בניו יקראו על שבת הלוי".

ועפ"ז לפי ב' הדעות לא ה' משה כהן — לריב"ק מעיקרא לא ה' עתיד

א. בפרשתנו עה"פי, ויקטר המזבחה" כותב רש"י: "משה שמש כל שבעת ימי המלואים בחלוק לבן".

והנה לפי פשוטו כוונת רש"י לפרש ענין עשיית משה כל עבודות הללו, ו-מבאר, שזהו לפי שכל שבעת ימי המלו-אים שמש בכהונה, וכמ"ש במפרשים. אבל לפ"ז צריך ביאור למה מפרש רש"י רק את הפרט (הטפל) באיזה בגדים שי-מש, ואינו מזכיר גוף וכלל הענין שכל ז' הימים שימש בכהונה, וכדאיתא בתוכ"כ, "כל שבעת ימי המלואים ה' משה משמש בכהונה גדולה".

[פרט זה שמש, "בחלוק לבן" הובא בגמ' ליישב שאלה אחרת — במה שימש משה בז' ימי המלואים⁵, אבל לכ-אורה עיקר כוונת רש"י לפרש עצם ה-דבר שעשה את כל העבודות בכל ז' ימי המלואים].

(1) ת, ח. כח.

(2) ראה רא"ם, גוי"א ועוד כאן (ושם — גם שקר"ט מה שלא פרש"י ענין זה בפסוקים הקודמים).

(3) פרשתנו ת, טו. וראה גם שם, כט.

(4) ע"ז לד, א. תענית יא, טע"ב.

(5) ובירושלמי יומא פ"א ה"א: "פשט הוא לן

שבחלוק לבן שימש משה בכהונה גדולה". וביק"ר (פ"א, ו) "שבחלוק לבן שימש משה כל שבעת ימי המלואים". ועד"ז בפסיקתא דר"כ (ופסיקתא רבתי) פ' פרה, פשוט הוא לן שבחלוק לבן שמש משה במדבר" [ובירושלמי שם (ועד"ז בפסיקתא דר"כ, פס"ר ויק"ר שם) ממשך ומביא רא"י, א"ר תנחום כו' ותני לה כל שבעת ימי המלואים ה' משה משמש בכהונה גדולה כו"ן]. וכיה ביליש תהלים רמז תתנב בסופו. ובמדרש תהלים סוף מזמור צט: בחלוק לבן שמש משה בכהונה גדולה כל שבעת ימי המלואים.

(6) כי "עדיין לא נתקדשו בגדי כהונה" (תנ"ה

במה — ע"ז שם. וראה גם תנ"ה מאי — חגיגה ו, ב). — אבל לכאורה אין לומר זה בפרש"י עה"ת — שלא הובא בו זה.

(7) ז, יד.

(8) דהיא כג, יד.

אלא¹⁵ שדעת רש"י היא דזה ששימש משה בן ימי המלואים לא הי' משום דין כהונה אלא ענין של "שימוש" בלבד, ולכן מה שאכל מבשר איל המלואים נחשב כזר האוכל.

ויש לומר דלשיטתי¹⁶ איל, דגם בפי-רושו לש"ס ס"ל לרש"י שעבודתו של משה בן ימי המלואים אינה נחשבת כ-שימוש "בכהונה":

בגמ' זבחים שם מסיק¹⁶ "כתנאי (אם משה כהן הי'?) ויחר אף ה' במשה ר' יהושע בן קרחה אומר כל חרון אף שב-תורה נאמר בו רושם וזה לא נאמר בו רושם רש"ב בן יוחי אומר אף זה נאמר בו רושם שנאמר הלא אהרן אחיך הלוי והלא כהן הוא הכי קאמר אני אמרתי אתה כהן והוא לוי עכשיו הוא כהן ואתה לוי וחכמים אומרים לא נתכהן משה אלא שבעת ימי המלואים בלבד ויש אומרים לא פסקה כהונה אלא מזרעו של משה שנאמר¹⁷ ומשה איש האלקים בניו יקראו על שבת הלוי ואומר¹⁸ משה ו-אהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו".

ופרש"י בד"ה ויש אומרים "לא פסקה כהונה אלא מזרעו אבל הוא כל ימיו כהן הי' ורב דאמר כיש אומרים".

וצריך ביאור, הרי הוכחת רב ש"משה רבינו כהן גדול וחולק בקדשי שמים" היא מהכתובי¹⁹ "מאיל המלואים למשה הי' למנהג" שנאמר בשבעת ימי המלואים, וא"כ למה הוצרך רש"י²⁰ לומר "רב ד-

להיות כהן? (ולכן אין לומר ד"ויחר אף" זה עשה רושם), ולר"י אם שהכהונה היתה אמורה לצאת ממשה, אבל ניטלה ממנו²¹.

ולכן לא כתב רש"י כאן שבכל שבעת ימי המלואים שמש משה בכהונה (גדו-לה) כי לדעת רש"י לא הי' שימוש ב-גדר זכהונה (גדולה), כ"א הוראת שעה בתור שליח ה' לחנך את אהרן ובניו ל-עבודת המשכן.

ב. עפ"ז יובן בפשטות מה שבפ' אמור עה"פני²² "לחם אלקי מקדשי ה-קדשים ומן הקדשים יאכל" פרש"י "ומן הקדשים יאכל" - "אלו קדשים קלים ואם נאמרו קדשי הקדשים למה נאמרו קדשים קלים אם לא נאמר הייתי אומר בקדשי הקדשים יאכל בעל מום שמצינו שהותרו לזר שאכל משה בשר המלואים כו' (ומסיים) כך מפורש בזבחים²³".

והקשו המפרשים²⁴, מדוע נקט רש"י שהיתר קדשי קדשים לזר הי' באכילת משה בן ימי המלואים, הלא מה ש"כך מפורש בזבחים" הוא רק לפי הקס"ד שם בגמ', שמפרש כן הברייתא, ומקשה מזה אדעת רב שס"ל ש"משה רבינו כהן גדול וחולק בקדשי שמים הי' שנאמר²⁵ מאיל המלואים למשה הי' למנהג: אבל רב ששת תירץ שהכוונה ב"קדשי קדשים" הותרו לזר" היא למה שהותרו "בבמה לזר".

(9) ראה משכיל לדוד בפרש"י שמות שם.

(10) וראה נח"י לפרש"י שמות שם.

(11) כא, כב.

(12) קא, טע"ב.

(13) ראה רא"ם, צידה לדרך, דברי דוד (להט"ו)

ועוד - לפרש"י שם. קרבן אהרן לתריכ אמור שם.

(14) פרשתנו ח, כט.

(15) וראה מה שתי' בנחלת יעקב, גר"א, צדה

לדרך ועוד - לפרש"י שם.

(16) קב, א.

(17) ל' רש"י שם.

(18) תהלים צט, ו.

(19) ואף שבגמ' שם איתא, "כתנאי, אין מוכרח

לומר שקאי רק על התנאים שבסוף הברייתא כ"א

שעצם השימוש הוא ע"פ הדבור, שלא
הי' בזה גדר כהונה.²⁵

ג. אבל דוחק לפרש כן שיטת רש"י
בפירושו על התורה, כי:

(א) בפ' תצוה בציווי ע"ד התנופה
דאיל המלואים פרש"י²⁶, "שניהם עסוקים
בתנופה הבעלים והכהן, הא כיצד? כהן
מניח ידו תחת יד הבעלים ומניף ובוזה
היו אהרן ובניו בעלים ומשה כהן"²⁷, הרי
שלפרש"י הי' משה הכהן.²⁸

(ב) בפ' פקודי²⁹ כתב רש"י, "יום שמיני
למלואים הושוו כולם לכהונה ותרגומו

אמר כיש אומרים" (דס"ל שכל ימיו הי'
משה כהן), הרי מצי לאוקמי גם שס"ל
כחכמים ד, "לא נתכהן . . אלא שבעת ימי
המלואים", והיינו שבאותו ז' הימים כהן
גדול הי' ולפיכך הי' חולק בקדשי שמים
מאיל המלואים (וזהי כוונת רב שמשה
רבינו כהן הי')³⁰.

אך ע"פ הנ"ל י"ל, שלדעת רש"י,
את"ל דלא נתכהן משה אלא לשבעת ימי
המלואים בלבד כחכמים, הרי אין זה
גדר כהונה, אלא ענין של שמוש בהו"
ראת שעה בלבד (ולשון "נתכהן" הוא שם
המושאל. ודוחק קצת), ולכן לא מצי
אוקמי דרב ס"ל כחכמים, כי רב הלא
ברור אמר ש, משה רבינו כהן גדול" ו'
לא שהי' רק משמש בכהונה (וכיו"ב).
ועכצ"ל שס"ל כ"י"א ד, "לא פסקה כהונה
אלא מזרעו (של משה) אבל הוא כל ימיו
כהן הי'".

וכן יש לדייק מלשון רש"י במס'
ע"ז³¹: בשאלת הש"ס שם, "במה שימש
משה כל שבעת ימי המלואים", כתב
רש"י, "לא נשתמש בבגדי כהונה דכתיב³²
ועשית בגדי קודש לאהרן אחיך והוא
הי' זר אצלן ועל פי הדבור שמש ולא
הזכרו בגדים". דמלשון רש"י ("ולא הו"ז
כרו בגדים", ולא "בלא בגדים" וכיו"ב)
משמע דהא שעל פי הדבור שמש הוא
לא (רק) לפרש שמתעם זה הי' יכול ל'
שמש בלא בגדי כהונה, אלא³³ לדייק,

הראב"ד (ע"ז שם), "וא"כ משה במה שימש מי
משתי ב"י מחוסר בגדים כי היכא דאשתרי לי
זרות, או דילמא לדידי נמי הו"ו לי' בגדי כהונה"
(ומהמשך פירושו בדברי הגמ' משמע קצת, דס"ל
דהחלוק לב"י הוי לי' כבגדי כהונה. וכן משמע
בש"ת הרשב"א ח"א סמ"ב. ועצ"ע).

(25) וראה גם פרש"י תענית יא, סע"ב ד"ה
במה שימש משה, "דאילו באהרן כתיב בגדי כהונה
דכתיב" והלכתם שבעה ש"י משה עובד אהרן
הי' לבוש בגדי כהונה ועבודה דמשה גזירת הכתוב
הוא ובגדי כהונה לא מצינו בו כו".

(26) כט, כד.

(27) משא"כ לפניו (שם, כב), "לכך אני מצריכו
החזה להיות לו לעובד העבודה למנה וזה משה
ששמש במלואים והשאר אכלו אהרן ובניו שהם
בעלים כמפורש בענין", ולא פירש שמששה כהן.

(28) ולשון רש"י, "ובזה היו אהרן ובניו בעלים
ומשה כהן" אין הכוונה שלא הי' משה כהן ורק לדין
זה דתנופה נחשב משה כהן, אלא קאי בעיקר ע"ז,
ש, אהרן ובניו בעלים".

(29) מ, לא.

(*) וידועה השקו"ט אם הפירוש לתענית הוא
מרש"י (ראה שד"ח (קה"ת) כרך ט' כללי הפוסקים
סיח אות ג. ושי"ג).

(**) תצוה כט, ח. ולכאורה צ"ל, והלכתם —
שם, ה.

(אף שדוחק קצת) גם דעת ריב"ק ורשב"י (שלדעתם
לא הי' כהן — ראה לעיל ס"א. וראה לקמן ס"ג).

(20) ראה חז"אג מהרש"א ויד דוד לזבחים שם.

(21) וראה פרש"י שם ד"ה לא נתכהן משה
(בדעת חכמים), ולא פסקו לו כהונה מעולם".

(22) לד, א.

(23) תצוה כח, ב.

(24) לכאורה י"ל שזהו תוכן ב' האופנים בפ'

בכהן, כ"א כפי' רש"י עה"פ³³, "לקדשו לכהנו ליי" – "לקדשו להכניסו בכהונה ע"י הבגדים שיהא כהן ליי"כ³⁴, וע"ד ה"הלכה³⁵, בזמן שבגדיהם עליהם כהונתם עליהם אין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם והוה להו זרים".

ובזו ימי המלואים, כשלא הי' עדיין משכן בשלימות, דעיקר הקמתו והעבודה בו היו משמיני למלואים (ר"ח ניסן) ו-אילך³⁶, אפשר לדחוק עכ"פ, שאז גם חלוק לבן אפשר שהוא בגד מתאים לה-משכן דאז³⁷, אבל איך יתכן לומר שכל הל"ט שנה, שמשה הי' כהן גדול הי' זה בלי בגדי כהונה!?

ואכן בתוס'³⁸ כתבו ד"למ"ד . . משה רבינו ע"ה כ"ג הי' ונשתמש בכהונה גדול לה מ'³⁹ שנה . . לשון כהונה גדולה משמע בח' בגדים ככ"ג".

ה. ויש לבאר זה בהקדים דברי ה-ת"כ בפ' אחרי עה"פ⁴⁰, "דבר אל אהרן אחיך ואל יבוא בכל עת אל הקודש –

33 תצוה כח, ג.

34 ראה בארוכה לקר"ש שם ע' 171 ואילך.

35 סנהדרין פג, סע"ב (וראה פרש"י שם, ש-ע"י בגדים הויא כהונה). רמב"ם הל' כלי המקדש פ"י ה"ד.

36 וראה בארוכה לקר"ש חלי"א ע' 220 ואילך, בגדר המשכן כשבעת ימי המלואים – לפי שיטת רש"י.

37 בפ"י הר"י מאורלייניש בתוס' ע"ז שם הי' המשכן בו ימי המלואים בגדר במה, ואין בגדי כהונה בכמה (זבחים ק"ג, רע"א במשנה) ואין כהן בכלל בכמה (זבחים שם, הובא בפרש"י כאן – זבחים קא, סע"ב). אבל בתוס' רב אלחנן ע"ז שם (רשב"א ותוס' שאנץ שם. שטמ"ק בכורות ד, ב) כתבו (גם מטעם זה) דעדיף מבמה.

38 ע"ז שם.

39 ראה לעיל הערה 31.

40 טז, ב.

ויקדשו מני' בו ביום קדש משה עמהם", ומשמע שכהונת משה הי' שווה לכהונת אהרן (עכ"פ בשמיני למלואים).

ג) בפרש"י הנ"ל לפ' שמות בענין המחלוקת דריב"ק ור"י אם אותו חרון אף עשה רושם – מזה שהביא רש"י ב-דברי ר"י הרא"י מהכתוב, "בניו יקראו על שבט הלוי" משמע דכוונתו שמשה עצמו הי' כהן כל ימי חייו ורק מזרעו של משה פסקה הכהונה³⁰, וזהו רושם החרון אף

[ואולי גם בדעת ריב"ק יל"פ דמלכת-חילה ניתנה כהונה רק לו בלבד ולא לזרעו (אבל חידוש גדול הוא – והו"ל לפרש), ולכן לא נחשב זה רושם של חרון אף. ועוד דמפורש בכ"מ במד-רש"י³¹ בשם ריב"ק דמשה שימש בכהו-נה גדולה כל מ' שנה³² ואין בזה סתירה לפש"מ].

ולכן נראה יותר, דלשיטת רש"י ב-פש"מ הי' "כהו"³², ומ"ש רש"י "משה שמש כל שבעת ימי המלואים בחלוק לבן" (וכן לא כתב, "בכהונה גדולה"), כי לדעתו כל ל"ט שנה הי' משה כהן גדול, אלא שבשבעת ימי המלואים, שימש ב-חלוק לבן, ולא כאהרן ובניו ששמשו בכגדי כהונה.

ד. אבל לפי זה צריך להבין לאידך גיסא: הרי בגדי כהונה אינם דבר [סו] 90

30 וכן פ"י בהגהת חק נתן זבחים שם (נדפס באסיפת זקנים לזבחים).

31 פסיקתא דר"כ ופסיקתא רבתי שם. ויק"ר שם. מדרש תהלים שם (הובא גם במדרש הגדול שמות שם. פרשתנו ח, טו).

31* כ"ה במקומות שבהערה הקודמת. וצ"ע – דליט היי.

32 ראה גם לקר"ש ח"ז ע' 175.

ומקדש – בית לה, לא כמו שהי' לפני^ז שהיו מקריבים בבמה בכל מקום; ואילו ענין הב', ש, ונועדתי לך שם" (מקום מיועד לדיבור ה'), כבר הי' לפני הקמת המשכן, באהלו של משה, כמ"ש⁴⁹, ומשה יקח את האוהל ונטה לו מחוץ למחנה הרחק מן המחנה וקרא לו אוהל מועד והי' כל מבקש ה' יצא אל אוהל מועד, והי' כבוא משה האהלה ירד עמוד הענן ועמד פתח האוהל ודבר עם משה, ודבר ה' אל משה פנים אל פנים גו' ושב אל המחנה. והיינו ש, אוהל מועד" הי' לפני הקמת המשכן, באהלו של משה, שבו הי' הקב"ה מדבר עם משה ומלמדו תורה⁵⁰. אלא ש, הדבר הזה נהג מיום הכפורים עד שהוקם המשכן ולא יותר. ומשהוקם (המשכן) לא נדבר עמו עוד אלא מאוהל מועד⁵¹.

והנה ענינו של משה הוא שעל ידו היא מסירת דבר ה' (התורה) לישראל, והוא תמיד מוכן לדבור ה'⁵², וא"כ עיקר ענינו של המשכן ביחס למשה הוא מה שהוא „אוהל מועד“, ונועדתי לך שם, ולכן י"ל דכמו שהי' באהלו של משה, שלא הוצרך לכגדים מיוחדים לשמוע „את כל אשר אצוה אותך“, כן הוא ב" אוהל מועד שבמשכן, שהכניסה בשביל לשמוע דבר ה', אינה צריכה בגדים מיוחדים, בגדי כהן (כה"ג)⁵³, כי זהו ענינו

„אחיד באל יבוא ואין משה בכל יבוא“, ופי' הראב"ד⁴¹, „ואין משה בכל יבא בכל עת שהרי משה תמיד הי' נכנס לפני ו- לפנים לשמוע הדיבור מבין שני הכרו- בים⁴², ולא מצינו שיצטרך משה ללבוש בגדי כהונה בכדי ליכנס לפני ולפנים „לשמוע הדיבור“⁴³.

והביאור בזה:

במשכן מצינו שני ענינים: א) כה- מקדש – „בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות“⁴⁴, מקום עבודת⁴⁵ הכהנים. ב) „ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפורת מבין שני הכרובים אשר על ארון העדות את כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל“⁴⁶, וזהו „אוהל מועד“, מקום המיועד לדיבור עם משה⁴⁷.

והנה ענין הא' נתחדש במשכן, שאז נצטוו⁴⁸, „ועשו לי מקדש“, לעשות משכן

41 ראה עדי"ג גם מדרש הגדול ר"פ אחרי.

42 בצפצפי עה"ת אחרי שם כ' על דברי ה- ראב"ד „חס ושולם רק בהיכל ושלא לצורך עבודה אסור כהן ומשה רבינו מותר“. אבל להעיר שגם בנוגע לאהרן איתא במדרש (ויקיר פכ"א, ז. וראה רד"ל שם. שמור פלי"ת, י ובמפרשים שם) ככל שעה שהוא רוצה ליכנס יכנס רק שיכנס בסדר הזה. וראה תוי"ט תצוה (הנסמך בשוה"ג לצפצפי שם) פכ"ט אות קמו. ועוד.

43 ומ"ש רש"י בר"פ ויקרא „הקול הולך ומגיע לאזניו וכל ישראל לא שומעין, ד, משה הי' נכנס למשכן וכיון שבא בתוך הפתח קול יורד מן השמים לבין הכרובים ומשם יוצא ונשמע למשה באהל מועד“ (פרש"י תרומה כה, כב) – י"ל דהא והא הוי, אלא שבפש"מ נקט אחד מהם, אהל מועד, כיון שאין הכרח ליכנס לקד"ק. ודוחק (וראה תוי"ט שם. וש"נ).

44 ל' הרמב"ם ריש ה' בית הבחירה.

45 ראה רמב"ם בספר המצות מ"ע כ'.

46 תרומה כה, כב.

47 ראה רמב"ן ר"פ תרומה.

48 תרומה כה, ח.

49 תשא לג, ז ואילך.

50 ראה פרש"י שם, ז „בית ועד למבקשי תורה“.

51 פרש"י שם, יא.

52 ראה בהעלותך יב, ד ובפרש"י. וראה גם

רש"י שם ט, ז.

53 כי גם את"ל שהטעם לזה שבקבוצת פנים צריכים בגדים מיוחדים, בגדי לבן, י"ל שהוא מצד קדושת המקום, דמקום קה"ק בעי בגדי לבן, ולא דהוי חובת העבודה (ראה בארוכה בזה לקו"ש תכ"ב

מצינו רק שהיא בארץ ישראל דוקא⁵⁶, אבל לא שהיא מוגבלת למקדש (עזרה וקד"ק) – ומפורש בכמה נביאים ששרתה עליהם נבואה מחוץ למקדש, לכן גם במשכן הם גדרים שונים⁵⁷: א) משכן שהוא לעבודת ה' בו, ב) בתור „אהל מועד” – שבו שומע משה דבר ה' אל ישראל⁵⁸.

ועפ"י י"ל שלכו"ע הי' משה בקדושת כה"ג ככל משך הארבעים שנה, והשקו"ט

סנהדרין פו, ב. מדות בסופה. ועוד) ומשמ הוראה יוצאת לכל ישראל, פשיטא דאין לומר ע"ז שהוא המקום ד, ונועדתי" שהקב"ה מדבר עם בני". ועוד י"ל דזה אינו מדיני וגדרי ביהמ"ק, אלא דין בסנהדרין, כי סנהדרי גדולה צריכה להיות סמוכה לשבינה כמו שלמים מ, ולא תעלה במעלות על מזבחי" (יתרו כ, כג) וסמך לו (משפטים כא, א) ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם", מכאן שסנהדרין גדולה צ"ל אצל מונח (ירושלמי מכות פ"ב ה"ו. וראה מכילתא ס"פ יתרו. משפטים כא, יד. פרשי" ר"פ משפטים). אבל להעיר (ועיקר) דלשכת הגזית הי' חצי בקודש וחצי בחול והסנהדרין ישבו בחצי של חול (ראה יומא כה, א).

56) מכילתא בתחילתה. ספרי שופטים יח, טו וברמב"ן שם.

57) להעיר מהשקו"ט בכמה עניני קדושה אם יש לקדושה קלה אצל קדושה חמורה: אם יש בקדושת כהן מקדושת לוי, בקדושת כה"ג מקדושת כהן הדיוט. ועוד – ראה צפע"נ מהד"ת (צא, סע"ב ואילך). צפע"נ על התורה ר"פ קרח. ועוד.

58) לכאורה י"ל שתלוי בבי' הדעות בפרשי" (תצוה כט, מב) אם, מעל מונח הנחושת הי' הקב"ה מדבר עם משה משהוקם המשכן, וי"א מעל הכפורת כמו שנאמר ודברתי אתך מעל הכפורת, דלפי זיעה הא' מובן דשייך לענין העבודה שהיא על המזבח. אבל להעיר שגם בארון ישנה הז' על בין הבדים וי"א שצריך שיגע בכפורת (ירושלמי יומא פ"ה ה"ד).

של משה שהוא מוכן לזה תמיד⁵³.

אבל, מזה שמשה הוא שחינך את ה' כהנים לעבודתם במשכן, וכן משה חינך את המשכן שיהי' מוכן וראוי להקרבה בו, משמע, שגם ענין הבי' שבמשכן (ש' הוא מקום העבודה) שייך למשה, אבל להיותו „טרוד בשכינה"⁵⁴ לא הי' טרוד בשירות דכהונה.

ו. והנה יש מקום לעיון, אם גדר ה' עבודה (השמוש דכהונה) דמשה במשכן הוא ענין בפ"ע, או שהוא חלק מהענין ד„ונועדתי" שהי' במשה, ואינו ענין בפ"ע. וי"ל שתלוי אם „ונועדתי" נעשה לחלק בלתי נפרד מגוף המשכן, או – כיון שגדר „אהל מועד" ע"ש „ונועדתי לך שם" הי' גם לפני הקמת המשכן (ב' אהלו של משה), ולא ידך בבתי מקדשות (מקדש ראשון ושני) לא נאמר שענינם הוא „ונועדתי לך שם"⁵⁴ שעל ידם בא דבר ה' אל הנביא⁵⁵ [שבתנאי הנבואה

ע' 94:5) – י"ל דזה שייך רק בכניסה דכה"ג לקה"ק, שזוהו מקום עבודתו, אבל לא בשייכות לכניסת משה, שאצלו הוא מקום של „ונועדתי". ועצ"ע. ולהעיר מאה"ח תצוה (כת, ב) בגדגי כהונה ענינם הוא רק לכבוד ולתפארת לאהרן ובניו. וראה בית האוצר מערכת בגדי כהונה (כלל י"ד).

53) להעיר מאה"ת אחרי (כרך א) ע' רפה"ו.

54) זבחים שם (קא, ב).

54) להעיר משרית חת"ס י"ד סרל"ו.

55) השאלה באו"ח (שצ"ל במקדש ו„הנשאל

פניו כלפי שכניה", פניו לפני הארון כו" (יומא עג, א. רמב"ם הל' כלי המקדש פ"י ה"א)). הוא תנאי בשאלת או"ח, ואין לומר ביחס לזה שהוא מקום שעל ידה נעשה „ונועדתי", ציווי ה' לבניי בדי"ת, ובפרט שאין שואלין באו"ח אלא לדברי הרשות וכיו"ב ולא בהוראות של הלכה (ראה רש"י עירובין מה, א ד"ה הר"י). – וראה לקו"ש חל"א ע' 160 הערה 31 ובשוה"ג שם.

וכן הא דבי"ד יושבין בלשכת הגזית (משנה

(*) אבל להעיר מלקו"ש חל"א ע' 152.

הוא מקבל התורה מעת מ"ת בהר סיני, וגם בז' ימי המלואים ששימש משה, הי' זה פרט בכללות ענינו, מקבל דבר ה' מאת הקב"ה, ולכן כ' רש"י ש"משה שמש כל שבעת ימי המלואים בחלוק לבין", ולא ככתוב"כ ששימש בכהונה גדולה (אף שהזכיר כבר לפניו שלענין העבודה בז' ימי המלואים היו אהרן ובניו בעלים ומשה כהן), כי במשה הי' זה רק בגדר שמוש, ולא ענין בפ"ע – כה"ג⁶¹.

ועפ"ז יש לבאר הא דכתב רש"י בפ' אמור דאכילת משה קד"ק נחשבת אכילת זר, כי כיון שעבודתו גם בז' ימי המלו-אים היתה מצד קבלת התורה שלו, שהוא מובדל (ולמעלה יותר) מענין הכהונה (גדולה)⁶², לכן נחשבת אכילתו כזר⁶³.

ז. ההוראה מזה בעבודת כאו"א:

כל עניני התורה הם נצחיים – כ-הוראה⁶⁴. ומזה מובן, שגם הנ"ל בנוגע למשה, שעיקר מעלתו היא בענין התורה ולשמוע דבר ה', שייך לבניו [ז], אף שמי הוא זה ואיזהו אשר ערב לבו לגשת ל-השיג אפילו חלק אחד מני אלף ממד-ריגת . . רעיא מהימנא מ"מ הרי אפס

⁶¹ להעיר מרש"י קרח (טו, ו) "כה"ג אחד . . אף אני רוצה בכך".

⁶² להעיר ממשנת בפרש"י (ס"פ תצוה) "המזבח מקודש לדברים הללו בלבד ולא לעבודה אחרת", דקטורת זרה ועולה שהקריבו על מזבח הפנימי דינם כאילו הקריבו במקום שאינו מקודש – ראה זבחים כו, ב ובשטמ"ק שם. לקר"ש ח"ו ע' 185 הערה 42.

⁶³ להעיר דשם זרות מצינו בכ"מ לא רק ב"זר" כפשוטו, אלא גם בכהן העובד במחוסר בגדים (כנ"ל בפנים ובהערה 35): כהן היושב בשעת העבודה (זבחים כג, ב). ובפרש"י שם ד"ה לא לישיבה, לגירסא שלפנינו. ועוד.

⁶⁴ תניא רפ"ו.

אם משה הי' כה"ג כל ארבעים שנה היא רק אם הי' זה בתור ענין בפ"ע או שהוא חלק מענינו בתור מקבל התורה מ-הקב"ה:

לדעת הי"א⁶⁵ שלא פסקה כהונה אלא מזרעו של משה, הי' בו קדושת כה"ג בתור ענין בפ"ע, ולכן רב דאמר "משה רבינו כה"ג וחולק בקדשי שמים הי"א צ"ל דס"ל כיש אומרים שהי' בו קדושת כה"ג בפ"ע, ובמילא אם רצה משה לי-כנס לשרת ולעבוד עבודת (כה"ג) הי' עליו ללבוש בגדי כהונה⁶⁶, וכמ"ש ב-תוס' הנ"ל, שלמ"ד זה בזבחים דמשה רבינו ע"ה כה"ג הי' ונשתמש בכהונה גדולה מ' שנה הי' זה בח' בגדי כה"ג, וכנ"ל.

אבל להדיעה שס"ל שלא נתכהן משה אלא בז' ימי המלואים בלבד, הכוונה שרק אז הי' משמש בכהונה בפועל, אבל כל המ' שנה הי' הכהונה שבו חלק מ-ענינו בתור מקבל התורה מפי הי"א, וב-מילא גם אם הי' נכנס לצורך עבודה לא הי' צריך ללבוש בגדי כהונה, כי תמיד הי' מוכן לשמוע דבר ה' ובמילא שמושו בתור כהן אינו ענין בפ"ע, אלא חלק מ"ונועדתי" שבמשכן.

ועפ"ז יש לומר, שלשיטת רש"י בפ"ו-רושו עדי"ת לא נפרד ממשה ממעלתו ש-

⁵⁹ זבחים קב, א.

⁶⁰ להעיר מראב"ע תשא (ל, יט בפ"י הארוך) דמשה הי' רוחץ ידיו ורגליו בכל עת בואו אל אוהל מועד. ובפ"י הקצר שם, "ורחצו אהרן ובניו ולא אחרים ובאלה פקודי משה עמהם כי הוא כהן הכהנים הגדולים והוא כיהן קודם אהרן".

⁶¹ להעיר ממשנ"ת במ"א (לקו"ש חכ"ג ע' 194 ואילך) שאף שבדרך כלל נשיאות בתורה ונשיאות דמלך הן שני גדרים נפרדים, הרי בנוגע למשה (ויהושע), נשיאותו כמלך היתה טפלה לנשיאותו בענין התורה, ולכן לא הוצרך משיחה. ע"ש.

במעמדם ו, "תורה חדשה מאתי תצא"⁶⁷, ומשיח ילמד תורה את כל העם כולו⁶⁸, ו, "לא"י יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם שנאמר⁶⁹ כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים".

(משיחות ש"פ תו"מ וש"פ בה"ב תשמ"ז)

קצוה ושמץ מנהו מרב טובו ואורו מאיר לכללות ישראל בכל דור ודור"⁶⁵]

שבעת המתאים צ"ל בכל אחד משר-אל - ע"י המשה שבתוכו" - מצב ש-יעלה את עצמו למעלה אפילו מענין העבודה והשירות בדוגמת כהונה, אלא כולו יהי' מקושר ודבוק בדבר ה', תורה, ע"ד "תורתו אומנתו", ועד כ"כ, שכל ענינים אחרים, אפילו עניני קדושה, יהיו (ע"ד עבודת לויים בדוכנם וישראל ב-מעמדם) בגדר "זרות" אצלו.

ועיכ"ז ממהרים ביאת משיח צדקנו, וכהנים בעבודתם ולויים בדוכנם וישראל

67) ישעי' נא, ד. ויק"ר פי"ג, ג.

68) ראה רמב"ם הל' תשובה פ"ט ה"ב. לק"ת

צו יז, א. שער האמונה פנ"ו.

69) ל' הרמב"ם סוף הל' מלכים.

70) ישעי' יא, ט.

65) ל' התניא פמ"ד (סג, א).

66) תניא פמ"ב.

ערב פסח

— ובפרט שלכאורה אינו סיום בדבר
טוב —

לאחרי כל סדר הקרבנות ולאחרי ה־
פרטים דרחיצת העוונה?

ב. וי"ל בזה בהקדים דיוק הלשון
בסדור אדה"ז שם לפני ה"סדר קרבן
פסח": ונשלמה פרים שפתינו ותפלת
מנחה היא במקום תמיד של בין ה־
ערביים ובזמן שביהמ"ק הי' קיים הי'
הפסח נשחט אחר תמיד של בין ה־
ערביים כן ראוי לעסוק בסדר קרבן
פסח אחר תפלת המנחה ויאמר זה.

והנה בשל"ה (וכן נעתק בסידור ה־
אריז"ל) הלשון „ונשלמה פרים שפתינו
ע"כ תקנו אנשי כנסת הגדולה התפילה
כנגד התמידין ותפילת המנחה היא נגד
תמיד של בין הערביים. והנה בזמן בית
המקדש הי' הפסח נשחט אחר התמיד של
בין הערביים וכדי שישלמו פרים שפתי־
נו ראוי לעסוק בסדר קרבן פסח אחר
תפילת המנחה".

אבל אדה"ז השמיט התיבות „ע"כ
תקנו אנשי כנסת הגדולה התפילה כנגד
התמידין . . וכדי שישלמו פרים שפתי־
נו"ם. ויש לומר, שאין זה רק בשביל ה־
קיצור, אלא הוא שינוי בתוכן:

(8) הושע יד, ג.

(9) כמו שאומרים בסדר ק"פ בתחלתו. וראה
רמב"ם הל' ק"פ פי"א הי"ד.

(10) בסדר היום שם ליתא שהוא מטעם „ונשל־
מה פרים שפתינו", ושם הלשון „יתפלל מנחה שהוא
כנגד תמיד של בין הערביים ואחר כך יעסוק בענין
קרבן פסח שהיו עושים בזמן שביה קיים".

א. „בסדר קרבן פסח" שהביא אדה"ז
בסידורו וכתב שיש לאומרו בערב פסח
אחר תפלת המנחה (שהוא ע"פ הנוסחי
בס' סדר היום, והועתק בשל"ה ובסידור
האריז"ל) — מסיים „ואם הפסח נמצא
טריפה לא עלה לו עד שמביא אחר".

וצ"ב: „בסדר קרבן פסח הנ"ל, לא
הובאו כל הפרטים בסדר הקרבנות, וב־
פרט דברים שאינם רגילים והווים בכל
שנה" — ולמה הובא פרט זה „ואם הפסח
נמצא טריפה לא עלה לו כו"?

וביותר יוקשה: דין זה („אם הפסח
נמצא טריפה וכו'") חל תיכף לאחר שחי־
טה (וכלשון הרמב"ם „השוחט את הפסח
ונמצא בע"מ או טריפה הרי זה שוחט
אחר כו'"), ואינו „חלק" כ"כ שנסדר כאן
בסוף כל הדברים

(1) אלא שבכמה שינויים.

(2) במסכת פסחים שלו (קמב, א).

(3) סידור ר"ש מרשקוב, קול יעקב. וכן בסידור
האריז"ל — זאלקווא תקמ"א: סידור שתיקן ר' אשר
— לבוב תקמ"ח.

(4) כ"ה „ואם" (באי"ו) בסדר היום דפוס ראשון,
של"ה וסידורי האריז"ל הנ"ל (מלבד סידור קול
יעקב). ובכמה דפוסים שלאחזי בסדר היום הוא בלא
ואיו. ועצ"ע ובירור.

(5) בסדר היום מסיים „ואפילו מאה", וכן הועתק
בסידור קול יעקב שם. והוא ע"פ לשון הרמב"ם הל'
קרבן פסח ספ"א (תחילת לשונו נעתק לקמן בפנים).

אבל בשל"ה ושאר סידורי האריז"ל ליתא.

(6) ובסי' יעביץ הקשה על כמה דברים שנשמטו
בנוסח זה, ולכן שינה הנוסח ונעתק בכמה סידורים
(וראה הגש"פ עם לקוטי טעמים ומנהגים (בסדר
ק"פ) ביישוב קושיות הועתק).

(7) ספ"א דהל' קרבן פסח.

הקריב חטאת כל העוסק בתורת אשם כאילו הקריב אשם.

ועפ"ז י"ל שזהו טעמו של אדה"ז ששינה מלשון השל"ה (והשמיט התיבות „ע"כ תקנו כו' התפילה כנגד התמידין . . וכדי שישלמו פרים שפתינו), כי זה ש- הובא כאן הענין ד'מנחה היא במקום תמיד של בין הערביים" אינו כדי ל- השוות תוכן תפלת מנחה לתוכן אמירת סדר קרבן פסח (ששניהם הם במקום קרבן¹⁸), אלא רק כטעם על קביעת זמן אמירת סדר קרבן פסח, דהיות שהפסח נשחט אחר התמיד, לכן „ראוי לעסוק בסדר קרבן פסח אחר תפלת המנחה" (ש,היא במקום תמיד של בין הערביים).

אלא שעפ"ז יש להבין טעמו של השל"ה, שמשמע מלשונו (כנ"ל) שאמירת סדר קרבן פסח היא אותו הענין דתפילת במקום קרבנות תיקנום („כדי שישלמו פרים שפתינו").

ג. וי"ל הביאור בזה:

בענין „ונשלמה פרים שפתינו", שה-

כאילו הקריב עולה מנחה חטאת ואשם" משמע שעוסק בתורה ככלל, לאו דוקא בתורת עולה או חטאתי - ראה חדא"ג שם. ועוד. וראה הנסמן בהערה 19. ואכ"מ.

18 ולכאורה י"ל שס"ל לאדה"ז שעיקר ענין ד'ונשלמה פרים שפתינו' הוא רק לגבי העוסק בתורת עולה כו" (כמו שהביא בשו"ע שלו או"ח סי' א' סי"ט במהד"ת. וכמו שאומרים ברבון העולמים קודם איזוהו מקומן), ולא בתפלה (שלכן השמיט בס"י צח הלשון „ונשלמה פרים שפתינו" שבטור שם). וראה לקמן בפנים.

(* וראה דעת רבא שם. ומ"א (מהנ"ט) ק, א. ח"ג לב, א. לה, א. ועוד.

(* וראה (ע"ד החסידות) תו"ח ויקהל תקפ"ג, טע"א ואילך. מקומות שנשמנו לקמן הערה 34.

בתיבות אלו שבשל"ה מודגש, שטעם אמירת סדר קרבן פסח הוא ע"ד הענין ד'תפילה כנגד התמידין", „כדי שישלמו פרים שפתינו".

אבל לכאורה, הך דתפלות במקום קרבנות תקנום, ואמירת סדר הקרבן ב- מקום הקרבנות - ב' דינים שונים הם: זה שתפלות במקום קרבנות תקנום (שב- תקנת אנשי כנה"ג), פירושו, שחכמים תקנו מעשה (אמירת) התפלה במקום הקרבת התמיד¹² (וקריאת פרשת התמיד וכיו"ב לפני התפלה, הוא מנהג ש"נהגו בו) כל ישראל¹⁴; ואילו קריאת פרשת הקרבנות במקום הקרבתם למדין מ- משנ"ע¹⁵, „זאת תורת החטאת", „וזאת תורת האשם" וכו', כמרו"ל בסוף מנחות¹⁶ כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה" כל העוסק בתורת חטאת כאילו

11 לשון הגמ' בברכות (כו, א), תפלה במקום קרבן היא. טושו"ע (ודאדה"ז) או"ח סי' ס"ד.

12 ראה ברכות שם, ב. רמב"ם הל' תפלה פ"א ה"ה. פ"ג ה"ב. טווא"ח (ודאדה"ז) ר"ס פט וסק"ז.

13 לשון אדה"ז שם ר"ס מח. וש"נ.

14 ולהעיר מתריי ברכות רפ"ד ד"ה טעה ולא התפלל מנחה בע"ש. שרית נב"י מהד"ק או"ח סי' ד. אבל ראה טור ב"י ושו"ע אדה"ז סו"ס מ"ז. תהלה לדוד שם.

15 צו ו, יח, ז, א.

16 ק"י, א.

17 בגמ' שם במאמר ר"י ליתא „כל העוסק בתורת עולה". אבל כן הוא בבחי' ס"פ ויקהל. צו ז, לז) בשם רז"ל. ועוד. וכן בשו"ע אדה"ז שם מהד"ק סי' א סי"א „אמרו חכמים כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה (וכל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת)". וכ"ה בבבב"ט ר"פ צו עה"פ זאת תורת העולה. ובשו"ע אדה"ז שם מהד"ת סי"א סי"ט וקומא שאמרו חכמים ע"פ (צו שם) זאת התורה לעולם למנחה ולחטאת וגו' כל העוסק בתורת עולה כו", והוא מדרשת ר"ל שלפנ"ז במנחות שם, שלפי משטות הגי' בגמ' שלפנינו, כל העוסק בתורה

פרשת הקרבנות בתושב"כ מכפר הקב"ה לישראל כמו שמכפר להם ע"י קרבנות.

(ב) זה שעסק התורה (בתושב"כ פ), ובפרט בהלכות²⁵ עבודה וקרבנות²⁶, נחשב כמו הקרבה והקטרה – היינו (לא רק בנוגע להתוצאה, אלא) גם בנוגע ל־ הפעולה דהקרבה והקטרה²⁷, דהוי כיש כאן מעשה הקרבה.

אבל מ"מ, זה שהעסק הוא כאילו יש כאן מעשה הקרבה היינו רק שנחשב כאילו האדם (הגברא) עשה מעשה ד־ הקרבה והקטרה, אבל אין זה שייך להחפצא, שאין כאן מעין חפצא של קרבן²⁸.

(ג) אבל זה שתפלות במקום קרבנות תקנום – י"ל ששייך לחפצא דההקרבה,

אמירה היא במקום הקרבן, מצינו כמה אופנים וגדרים²⁹:

(א) קריאת פרשיות הקרבנות שבתו־ שב"כ מכפרת במקום הקרבן – כמרז"ל במס' תענית³⁰ ומגילה³¹, "במה³² אדע כי אירשנה אמר אברהם רבש"ע שמא ישר־ אל חוטאין לפניך אתה עושה להם כו' אמר לו לאו . . קחה³³ לי עגלה משו־ לשת . . אמר לפניו רבש"ע תינח בזמן שביהמ"ק קיים בזמן שאין ביהמ"ק קיים מה תהא עליהם אמר לו כבר תקנתי להם סדר קרבנות בזמן שקוראין בהן לפני מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני ואני מוחל להם על כל עוונותיהם".

(ב) העסק בתורה (ובפרט בהל' קרב־ נות) הוא כהקרת הקרבן – כמרז"ל הנ"ל (בסוף מנחות), "ת"ח העוסקים בתו־ רהי . . מעלה אני עליהן כאילו מקטי־ רין ומגיישין לשמי . . כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב כו"³⁴.

(ג) זה שתפלות במקום קרבנות תקנום.

ויש לומר שהם ג' גדרים שונים:

(א) זה שקריאת סדר הקרבנות בתו־ שב"כ³⁵ היא במקום הקרבן – היינו ל־ ענין התוצאה (ה"נפעל"), שע"י קריאת

²⁵ ראה רש"י מנחות שם (ד"ה בתורת חטאת) „כגון סדר קדשים דמירי בהלכות עבודה". ובה־ נסמן בהערה הבאה.

ובשו"ע אדה"ז סי"א ס"ט (במהד"ת. ובמהד"ק – סי"א. וראה ב"י ובי"ח לטור שם) מוכח דמרז"ל דמנ־ חות קאי (גם) על אמירת פרשת קרבנות בתושב"כ.

²⁶ ראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"ב סי"א, שע"פ

מרז"ל הנ"ל כל העוסק כו' – „נכון הדבר . .

ללמוד הלכות כל הקרבנות בשלימות כו' כמבואר

באר היטב בחיבור הרמב"ם כו". וראה פיה"מ

להרמב"ם סוף מנחות. באר שבע סוף הקדמתו. בחיי

צו שם. לקרית לאדה"ז קדושים (סד"ה והדרת).

²⁷ וכ"ה לשאר המ"ד בהמשך הגמ' מנחות

שם. ע"ש. וראה מפרשי הע"י שם.

²⁸ אלא רק כאשר מוסיף גם תפלה „יר"מ

שיהא זה חשוב ומקובל לפניך כאילו הקרבתי כו",

ובפרט כאשר אומרו בסדר התפלה (ראה צ"צ

שהובא לקמן ס"ד). אז נחשב כהקרבה ממש,

כבשו"ע ודאדה"ז שם סי"א ס"ז (סט"ו-טז), ולבנוש

שם ס"ז – לענין אמירת פרשת קרבנות. ועדין לגבי

קרבן תמיד שאומר לאח"ז רבון העולמים כבס"י מח

שם.

¹⁹ ראה בכ"ז לקו"ש ח"ה ע' 413 ואילך

ובהערות שם.

²⁰ כו, ב.

²¹ לא, ב.

²² לך טו, ח.

²³ שם, ט.

²⁴ כ"ה במנחות שם „העוסקים בתורה" (סתם).

וראה לעיל סוף הערה 17. אבל בטור וש"ע אדה"ז

א"ח סי"ג (סי"א) שעוסקין בעבודה (בהלכות עבודה).

²⁵ ראה ש"ע אדה"ז א"ח סתפ"ח ס"ו. ולהעיר

שבב"י א"ח ס"א הביא ב' מרז"ל דתענית וסוף

מנחות בהמשך אחד.

ובזה מתורץ הלשון בס' סדר היום ל- אחרי הנוסח ד"סדר קרבן פסח" (והועתק בשל"ה, סידור האריז"ל וסידור אדה"ז): זהו³² הענין בקיצור גדול. וצריך האדם הירא וחרד על דבר ה' לקרות אותו בזמנו שתעלה קריאתו במקום הקרבתו וידאג על חורבן הבית ויתחנן לפני ה' בורא עולם שיבנה אותו במהרה בימינו אמן.

שמדיוק הלשון „הירא וחרד על דבר ה' (צריך) לקרות אותו בזמנו שתעלה קריאתו במקום הקרבתו" משמע, שזה שאומרים סדר קרבן פסח אחר תפלת מנחה אינו רק משום שזהו זמן הקרבת הפסח (כמשמעות הלשון לפני סדר קרבן פסח), אלא משום שכאשר הקריאה היא בזמנו - „תעלה קריאתו במקום הקרבתו".

ולכאורה צריך ביאור: הרי אחד מה- חילוקים בין שני הדינים תפלות במקום קרבנות תקנום וקריאת פרשת (ולימוד הלכות) הקרבנות במקום הקרבתם הוא, תפלה צ"ל בזמן הקרבת התמידין דוקא³³, משא"כ לימוד פרשת (והלכות) הקרבן במקום הקרבתו אינו קשור עם זמן חיוב ההקרבה³⁴.

[כמוכן מהמשך הסוגיא בסוף מנחות בענין „כל העוסק בתורת כו' כאילו הקריב כו'", וכדאיתא לפני' שם להדיא עה"פ³⁵ שיר המעלות הנה ברכו את ה' כל עבדי ה' העומדים בבית ה' בלילות

דלא רק שיש לאדם השכר או הכפרה שע"י הקרבת קרבן (התוצאה של ה- קרבן), או המעלה הנעשית בהגברא ע"י מעשה הקרבה, אלא שמעשה התפלה נחשב ממש כמעשה הקרבה, שיש כאן חפצא של „קרבן", ולכן ישנם על ה- מתפלל כמה תנאים בדוגמת מקריב קרבן - „צריך" לזוהר שתהא דוגמת הקרבן בכוונה ושלא יערב בה מחשבה אחרת כמו מחשבה שפוסלת בקדשים ותהא מעומד כמו עבודה וקביעת מקום כמו הקרבנות שכ"א קבוע מקומו לשחי- טו ומתן דמו שלא יחוץ דבר בינו לקיר כמו הקרבן שחציצה פוסלת . . וראוי שיהי' לו מלבושים נאים מיוחדים ל- תפלה כמו בגדי כהונה כו".

ד. והנה באמירת „סדר קרבן פסח" בערב פסח מצינו חידוש שלא מצינו דוגמתו בשאר עניני תורה שנאמר בהם ש„העוסק כו' כאילו הקריב", שאין אומ- רים פרשת קרבן פסח בתושב"כ³⁶ (ע"ד אמירת פרשת התמיד או פ' קרבנות וכיו"ב (כהך דתענית ומגילה), או עוס- קים בהלכותיו בתושב"ע"פ (ע"ד משנת איזהו מקומן³⁷ (וכהך דמנחות) וכיו"ב) - אלא מטפרי' סדר הקרבנות בפועל.

ויש לומר, שזהו משום שהעסק בסדר קרבן פסח הוא ממש כמעשה הקרבה דקרבן פסח, ע"ד שהוא בתפלה ע"י מעשה התפלה.

29 שו"ע אדה"ז שם סצ"ח ס"ד, מטוש"ע שם. וראה אלי' רבה שבהערה 41 שבזה היתרון תפלה במקום קרבן.

30 ולנוסח הגר"א אומרים פסוקי ק"פ שבתנ"ך (אלא שלפני' אומרים „רבנו של עולם" ע"ד נוסח „רבון העולמים" שלאחרי פרשת הקרבנות (וראה לעיל הערה 28).

31 טוש"ע ודאדה"ז שם ס"ג.

32 לשון אדה"ז. ובסדר היום, שלה"ה וסידור האריז"ל - בשנינויים קלים.

33 ראה הנוסחן בהערה 12.

34 וראה לקו"ת במדבר יג, סע"א. מאמרי אדמו"ר האמצעי במדבר ח"ב ע' תקצ"ד סה"מ תרנ"ה ע' לד.

35 תהלים קלד, א.

ממש, ולכן „צריך האדם הירא וחרד על דבר ה' לקרות אותו בזמנו שתעלה קריאתו במקום הקרבתו“.

וזהו גם דיוק לשון השל"ה בדבריו לפני סדר קרבן פסח, שמביא שתפלות במקום קרבנות הוא משום „ונשלמה פרים שפתינו“, וממשיך „וכדי שישלמו פרים שפתינו ראוי לעסוק בסדר קרבן פסח אחר תפלת מנחה“ – שבוה מודגש אשר (א) תוכן אמירת סדר קרבן פסח הוא כענין התפלה, (ב) ה„ונשלמה פרים שפתינו“ ע"י אמירת סדר קרבן פסח תלוי בזה שאומרים אותו בזמנו, „אחר תפלת מנחה“.

ה. אלא שעפ"ז יש לעיין בלשון אדה"י בסידורו, ששינה מלשון השל"ה הנ"ל (כנ"ל סעיף ב), אף שהעתיק הלשון (לאחרי נוסח סדר קרבן פסח) „צריך האדם הירא וחרד על דבר ה' לקרות אותו בזמנו שתעלה קריאתו במקום הקרבתו“.

בפשטות י"ל שזהו בשביל הקיצור, ובפרט שגם בס' סדר היום ליתא⁴² ה- אריכות שבשל"ה.

ולכאורה יש לבאר זה בעומק יותר, דכוונת אדה"י בזה היא, שיש מעלה באמירת „סדר קרבן פסח“ גם לגבי הא דתפלות במקום קרבנות תיקנום.

דהנה בתפלה אין ניכר גלוי שייכותה למעשה הקרבת קרבן, אלא שחז"ל פירשו וגילו שמעשה (דיבור) התפלה⁴³ נחשב כמעשה הקרבת קרבן, היינו שב-גלוי⁴⁴ אין האדם עוסק בענין של הק-

– מאי בלילות א"ר יוחנן אלו ת"ח העוסקים בתורה בלילה מעלה עליהן הכתוב כאילו עוסקים בעבודה.

ומ"ש הטור³⁶ שפ' הקרבנות „טוב יותר לאומרה ביום שהם במקום הקרבת קרבן שזמנו ביום“ (ולכמה דיעות³⁷ צריך לאומרו מעומד), הרי (א) כבר כתב ה-צ"צ³⁸ ש„היינו דוקא בענין אמירת פר-שיות אלו שהם שייכים לסדור תפלה“³⁹, אבל בענין לימוד הל' קרבנות אין לחלק³⁹ בין יום ללילה⁴⁰, (ב) גם בזה אינו דומה⁴¹ לחומר החיוב דתפלה ב-זמנה (שצ"ל בדיוק בזמן הקרבת התמי-דין דוקא³³).

וא"כ תמוה מ"ש ש„צריך האדם הירא וחרד על דבר ה' לקרות אותו בזמנו שתעלה קריאתו במקום הקרבתו“ – שזה ש„תעלה קריאתו במקום הקרבתו“ תלוי בזה שהקריאה היא בזמנו?

ומוכח מזה, שאמירת „סדר קרבן פסח“ נחשבת כמו מעשה הקרבת ק"פ

36 סימן א. הובא גם בשו"ע (ודאדה"י – מהד"ק) שם ס"א ס"ו (סי"ג).

37 הובא בשו"ע אדה"י שם ס"ד (מע"ת). אלי' וטא ללבוש שם אות ח'.

38 אה"ת דרושים לשבועות ע' קנט. פסקי דינים להצ"צ (קה"ת, תש"מ) בסופו, עט [תינ], א [נהוצאת תשנ"ב – עד [תיב], א].

39 ראה לעיל הערה 28.

39 להעיר מעט"ז לשו"ע או"ח ס"א ס"ה דמשנת איזהו מקומן הותר לומר קודם אור היום.

40 ובצ"צ שם ממש"י: ועמ"ש רבנו בא"ח ס"ו א' סס"ט במה"ב (שכ"י שם „אבל אצל מעומד כמו הכהן כו"י) ס"ל כהת"ש ולא כהא"ו לענין עמידה. וראה גם אלי' רבה שם סק"י.

41 ראה אלי' רבה שם: ויש לגמגם וכי הוא ממש בכל דיני' כמקריב קרבן. . שאני תפלה ותדע דלענין חציצה וכמה דברים נזכרים שם (בתפלה) דהוי קרבן משאיכ בזה. ע"ש.

42 לשונו נעקח לעיל הערה 10.

43 להעיר מלקי"ת ר"פ פינחס.

44 אבל ע"פ פנימיות הענינים, תוכן ענין התפלה הוא ענין הקרבנות, הקרבת הבהמה שבו (נפש הבהמית) וקירוב האדם לה'.

חורבן הבית ויתחנן כו' שיבנה אותו, שא"ז תהי' שלימות הקרבת הפסח, וב- צירוף הדאגה והתחנונים („ויתחנן") הי"ז פועל⁴⁶ שקריאתו תהי' במקום הקרבה ממשי⁴⁷.

ועל פי יסוד זה מובן היטב הסיוס „ואם הפסח נמצא טריפה לא עלה לו עד שמביא אחר", כי בסיום „סדר קרבן פסח" מדגישים המכוון בכל אמירה זו (כמאמר „הכל הולך אחר החתום"⁴⁸) ול- כן אומרים דין זה ד"אם הפסח נמצא טריפה לא עלה לו כו", שבוה מודגש שלא מספיק מעשה הגברא, אלא צ"ל ועיקר, החפצא דהקרנן בפועל, שלכן אם נפסל הקרבן לא עלה לו וצריך להביא אחר (מתאים לחידוש הנ"ל, שהעסק בסדר קרבן פסח צ"ל באופן שנוגע לו שתהי' הקרבנו ממש, לא רק התוצאה של ההקרבה או המעלה ב- מעשה הגברא דנחשב כמו הקרבה).

ז. ויש לבאר הטעם שחלוק קרבן פסח משאר קרבנות בענין „ונשלמה פרים שפתינו", שבו דוקא אומרים סדר קרבן פסח באופן שהוא במקום מעשה ההקרבה ממש:

ק"פ הוא הקרבן דגאולת עם ישראל, הן גאולה בפשטות, כמו שנאמר בפסח

רבת קרבן (שזה אינו אפילו כהא דעוסק בתורת חטאת כו', שהאדם עוסק בגלוי בתורת קרבנות):

משא"כ בנדו"ד, אמירת סדר קרבן פסח, הרי אומרים פרטי סדר הקרבת ה- קרבן כמו שנעשה בפועל בבית המקדש (שזהו עוד יותר מלימוד הלכות הקרבן בתושבע"פ כנ"ל), והיינו שהאדם עוסק בפועל בענין של הקרבת קרבן, אלא שאינו במעשה אלא בדיבור שלו; ומזה מובן, דכאשר דיבור זה נחשב כמעשה הקרבה, הי"ז עוד יותר ממעשה התפלה. והיינו שנחשב כאילו עומד בביהמ"ק ועושה בפועל כל פרטי הדברים שאומר בסדר קרבן פסח, מעשה הקרבה ממש⁴⁹.

ולכן לא העתיק אדה"ז לשון השל"ה הנ"ל, שמשמעו שה"ונשלמה פרים שפתי- נר" שעי" אמירת סדר קרבן פסח היא ע"ד הא דתפלות במקום קרבנות תיקנום, כיון שבאמירת סדר קרבן פסח הוא באופן נעלה יותר.

ו. ע"פ הנ"ל יש לבאר גם מה שכאן יש חיוב מיוחד ש"דאג על חורבן הבית ויתחנן לפני ה' בורא עולם שיבנה אותו במהרה בימינו אמן", כי מאחר ששלימות מעשה קרבן פסח היא בהקרבתו בבית המקדש, לכן כדי שתעלה קריאתו ב- מקום הקרבנו ממש, צריך שידע שבה- מעלה שעולה קריאתו במקום הקרבנו „ונשלמה פרים שפתינו", עדיין חסר בשלימות הקרבנו, ועליו לדאוג על

46) להעיר מד"ה להבין ענין לקחת אנשי חיל (לאדמ"ר האמצעי - נדפס במאמרי אדהאמ"צ - קונטרסים ע' רסג ואילך). ושם מבאר עדי"ז לענין אמירת פ' הקטורת ואיזהו מקומו לפני התפלה. ע"ש. 47) וכיון שקריאתו היא במקום הקרבנו ממש,

לכן השמיט בנוסח זה זמן ההקרבה ביחוד וקדימתו כשחל ער"פ להיות בע"ש (ולא כנוסח היעב"ץ בסידורו), כיון שעל פי רוב לא יכול כל אחד לכוון אמירתו בדיקו בזמן זה, ויהי' כסותר א"ע, כמשנית בהגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים שם.

48) ברכות יב, א.

45) ומה שענין זה מצינו דוקא באמירת סדר ק"פ, שהר"ע של מנהג, ולא בענין של חיוב (תקנה) דאנשי כנה"ג (כתהלה דבמקום קרבן). י"ל שהוא מצד המעלה במנהג ישראל (כמבואר בלקו"ת דרושים לסוכות פ, ג) לענין מנהג הקפות שלא נכתבו אפילו בתושבע"פ כמו ניסוך המים).

שירגיש גודל החסרון בזה שאין בית ה' מקדש קיים ואין גאולה בפועל, ולמרות כל העילויים שיש בקריאת סדר קרבן פסח (שהוא ממש כאילו עומד בבית המקדש ומקיים כל סדר קרבן פסח), הרי לגבי העילוי של הקרבת קרבן בגשמיות ובפועל ממש – אינו. ולכן בהמשך לקריאת סדר קרבן פסח, בזמנו שתעלה קריאתו במקום הקרבתו – „ידאג על חורבן הבית ויתחנן לפני ה' בורא עולם שיבנה אותו במהרה בימינו – (וחוחם) אמך“.

ח. ויש לומר שתוכן ענין ה„דאגה“ הנל על חורבן הבית (הבא כתוצאה מהרגש העילוי בהקרבת קרבן בפועל בבית המקדש כפשוטו בגשמיות) – נרמז גם בהלכה הנל שבסיום סדר קרבן פסח, „ואם הפסח נמצא טריפה לא עלה לו עד שמביא אחר“.

דהנה לכאורה צריך ביאור: למה נקט דוקא הדין ד„נמצא טריפה“, ולא „נמצא בעל מום“, ששניהם הובאו ביחד ב־רמב"ם (והקדים „בעל מום“ ל„טריפה“), כנ"ל ס"א?

וע"פ הנ"ל יש לומר (ע"ד הרמז), כי הלשון „טריפה“ רומז על גלות⁴⁴, כ־מרזיל על פסוק⁴⁵, „ובשר בשדה טריפה“, כיון שיצא בשר חוץ למחיצתו נעשה כ־טריפה⁴⁶, שהרמז בזה הוא, שכאשר בניי

מצרים „ואמרתם“ זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל“, והן גאולה וחירות פנימית, דהיינו לידת עם ישראל⁴⁷ ביציאת מצרים, שבנ"י יצאו ממצב של „עבדי פרעה“ להיות „עבדי ה'“⁴⁸, שזה בא ונמשך על ידי קרבן פסח⁴⁹.

ומזה באים שני הענינים:

א) שתוכן העסק בקרבן פסח בזמן הזה הוא, שהאדם מגבי את עצמו למצב של גאולה וחירות (תוכן הענין דקרבן פסח), ולכן יש בקריאת סדר קרבן פסח כל השלימות האפשרית בזמן הגלות בענין של הקרבת קרבן – לא רק ה־תוצאה, או אפילו העילוי להגברא, אלא שיש לו מעין מעשה ההקרבה, ולא רק כמו בענין התפלה, אלא עוד יותר (כנ"ל), שזהו כאילו עומד בבית המקדש ועושה כל פרטי הדברים שבסדר קרבן פסח שקורא ביו⁵⁰.

ב) לאיך גיטא: זה גופא מביא אותו

49) בא יב, כו. נוסח ההגדה בפסקא „פסח שהיו אבותינו אוכלים“.

50) ראה יחזקאל טז ובמפרשים שם.

51) ראה מגילה יז, א. וש"נ. ירושלמי פסחים פ"ה ה"ה. מדרש חתלים וזמור ק"ג בתתלתא.

52) ראה לקו"ש חט"ז ע' 111 ואילך. וש"נ.

53) ויש לומר שזהו אחד מהטעמים לזה, שאף שמעיקר הדין מקריבין כל הקרבנות כולן אע"פ שאין שם בית (רמב"ם הל' ביהביח פ"ו הט"ז), כתבו האחרונים שהקס"ד לאפשרות ההקרבה בזמן הזה (כדעת ר"ח מפאריש, כפתור ופרח פ"ו) היא רק בקרבן פסח (ראה שאילת יעב"ץ ח"א ספ"ט. שו"ת חתים י"ד סר"ל. ועוד).

*) בשאלת יעב"ץ שם: שהיו מקריבין אותו (הק"פ) חכמי המשנה בדור הסמוך לחורבן כו. ע"ש.

44) ובפרטיות י"ל דקאי על גלות זה האחרון, גלות אדום – ראה ויק"ר (פ"ג, ה) „כל היוצא ממנה יטרף – זו אדום“, הובא בערכי הכינויים לבעל סה"ד (מע' טרף אדום)).

55) משפטים כב, ל.

56) מכות יח, א. חולין סח, ב. רמב"ם הל' מאכלות אסורות פ"ה ה"ט. הל' מעשה הקרבנות פ"א ה"ו. הל' ק"פ פ"ט ה"ב (לענין בשר הפסח שיצא חוץ לחבורתו). ועוד.

גאולה, באים לידי הכרה ש"לא עלה לוי" שבדרגתו אין זה עלי' לו, אין זה בערך כלל להעלי' שלו האמיתית בזמן הגאולה.

וי"ל שזהו שמסיימים „עד שמביא אחר" – „אחר" למעלותא, כבהגדה – „אחר" שלמעלה אפילו משרף (עולם הבריאה⁶¹), עבודה אחרת לגמרי (אצ"י לות⁶²), שאינו בערך כלל להעבודה ה-קודמת, והיא העלי' שתהי' בהקרבת קרבן פסח בבית המקדש השלישי, „שיבנה . . במהרה בימינו אמן".

(משיחת ערב פסח,

אחרי תפלת המנחה, תשמ"ז)

נמצאים חוץ למחיצתן – בגלות, גם כש-עבודתם היא בתכלית המעלה והשלי-מות, הרי זה שנמצאים חוץ למחיצתן, ב-גלות – זה שנמצאים „בשדה" – ה"ה כ„טריפה", שאין להם שלמות⁶³ אמיתית, החיות⁶⁴ והחירות.

וזהו הרמז בדין זה, שבעת אמירת סדר קרבן פסח צריך האדם להרגיש, שהגם שמגבי' את עצמו למצב של גאו-לה וחירות רוחנית – ועד שזכה לעלי' באופן של „פסח", לשון דילוג וקפיצה⁶⁵, היינו עלי' שלא בערך כלל⁶⁶ – מ"מ כיון שה„פסח" הוא „בשדה" ה"ז בגדר „טריפה", כיון שעדיין הוא בגלות,

ובמילא – „לא עלה לוי", שבכל ה-מעלות שישנן בקריאתו זו, הרי ב-השוואה לדרגתם של ישראל בזמן ה-

(61) כ"ה בסידור הארז"ל (קול יעקב) במקומו. ובסדור (רצט, א), סה"מ תש"ה (ע' 150) ועוד – ש„שרף" הוא ביצירה, ו„שליח" – בבריאה. וראה לקו"ת דרושים לפסח (יב, ג).

(62) סה"מ תש"ה שם. ובלקו"ת וסדור שם פי' באו"א.

ואולי יש לומר, שמביא אחר" כאן הוא למעלה מהדרגא ד„אחר" ששוללים בהגדה, ויתירה מזה יל – למעלה אפילו מ„אני (ולא אחר)" של יצ"מ, כי הגילויים דלעת"ל הם „נפלאות" לגבי הגילויים דיצ"מ (ראה אודה"ת לגי' ע' תפו). ואכ"מ.

[ולהעיר מבי"ר (פכ"ג, ה. פני"א, ח) ד„זרע הבא ממקום אחר" קאי על משיח. ועיין עבודת הקודש ח"ד ספי"ד.]

(57) ראה ערכי הכינויים שם מע' טרפה: יש טרפה שאין פירושו טרפה ממש אלא משלון טרופה כאלפס שאינו שלם מכל צד.

(58) ראה חולין מב, א „אמר רשב"ל רמז ל-טריפה מה"ת כו' מכלל דטריפה אינה חי' כו".

וראה רמב"ם הל' מאכא"ס פ"ד ה"ח.
(59) פרש"י בא יב, יג, שם, כג.

(60) ועד באופן של „(ואם) הפסח נמצא" – באופן של מציאה, המורה על ענין הבא מלמעלה כי הוא שלא בערך לגיעת האדם, עד שנחשב שבא באופן של מציאה, בהיסח הדעת (ראה סנהדרין זו, א – „משיח").

חג הפסח

ובכ"ח מתרץ „שיש קצת סמך לדברי-
הם מדתנן הביאו לפניו מצה וחזרת ו-
חרוסת ושני תבשילין אע"פ שאין חרוסת
מצוה ר"א בר צדוק אומר מצוה וקשיא
במאי קמיפלגי דכיון דהכל מודים ד-
צריך להביא חרוסת מנ"מ אם הוא מצוה
אם לאו דהא ודאי דאף לר"א ב"צ אין
מברכין על החרוסת אע"פ שהוא מצוה
כמ"ש רבינו בסמוך אלא ודאי דלת"ק
דאינו מצוה ואינו מביאה אלא משום
קפא' לא בעינן ל' אלא למרור וירקות
אבל לראב"צ דמצוה היא זכר לטיט'
א"כ אף למצה בעינן לה ומאחר שה-
רמב"ם בפ"ז פסק כראב"צ דמצוה היא'
לכך פסק ג"כ דמטבל המצה בחרוסת
ומה שהקשה בעל המנהיג שמצה היא
זכר לחירות וחרוסת זכר לטיט' כו'
אפשר לומר דכוונתינו להורות בטבול
זה שהוציאנו מעבדות שהוא מטיט'
שהחרוסת זכר לו לחירות שהמצה זכר
לר"י.

ולפ"ז צ"ל לכאורה שהראב"ד פסק
כת"ק שחרוסת אינה מצוה ואינו מביאה
אלא משום קפא' ולא בעינן ל' אלא
למרור, ולכן אין מקום לטבל מצה ב-
חרוסת.

אמנם קשה לפרש שפולגת הרמב"ם
והראב"ד היא אם הלכה כראב"צ (ש-
חרוסת מצוה משום זכר לטיט') או ש-

א. כתב הרמב"ם (בהל' חמץ ומצה):
„בזמן הזה . . אחר שמברך המוציא לחם
חזור ומברך על אכילת מצה ומטבל
מצה בחרוסת ואוכל". וכ"ה דעת רב
עמרם גאון, ר"יין גיאור ועוד (כמובא
במגיד משנה כאן) שמטבילין המצה ב-
חרוסת.

אבל הראב"ד השיג עליו וכתב „זה
הבל". וגם הטור³ כתב על שיטה זו „ו-
איני יודע טיבול זה בחרוסת למה כו'
ועוד הקשה בעל המנהיג לדבריהם ש-
מצה היא זכר לחירות וחרוסת זכר לטיט'
והאיך יתחברו זה עם זה".

(1) פרק שמיני הל' שמינית. ולהעיר שבשנה זו
(תשמ"ח) קורין שמיני שנה פעמים. וראה שיחת
אחשיב וש"פ שמיני תשמ"ה. ס' השיחות תשמ"ח
ח"ב ע' 408 ואילך.

(2) הובא בספר המנהיג הל' פסח ס' עח. טור
א"ח סתע"ה. בהגה"מ לרמב"ם שם אות ח, וכן
מצאתי בתשובת הגאונים. ובאבודרהם במקומו
הביא דיעה זו בשם רב עמרם ורבינו סעדי"י וה-
רמב"ם.

(3) א"ח סתע"ה.

(4) הל' פסח שם ס' עט - הובא גם באבודרהם
שם. הקושיא הובאה גם ברבינו מנוח לרמב"ם שם.
שרית הרדב"ז ח"ה ס' אלף תרצב. ועוד. - במנהיג
שם לפנינו, והלא המצה צריכה הסיכה זכר לחירות
וחרוסת זכר לטיט' ולשעבוד והאיך יתחברו החירות
והשעבוד זה עם זה שזה סותר את זה . . ועוד בין
למאן דאמר חרוסת אינה מצוה אלא משום הקפא'
שירקות אין למצה קפא', ובין למאן דאמר מצוה
זכר לטיט' אין המצה באה זכר לטיט' אלא זכר
לחירות" (ראה לקמן בפנים).

(*) בסדר רב סעדי"י גאון שלפנינו (ירושלים
תשל"ט ע' קמה כ') בנוגע למצה, ויטבלו במלח.

(5) פסחים קיד, א.

(6) בטור שם כ', לפי שהוא טפל למרור.

(7) ראה פסחים שם קט, א.

(8) מהל' ח"מ ה"א.

(9) ראה מגיד משנה ולח"מ שם.

אצלם אין מעבירין על המצות¹³ – הרי דמשווה החרוסת לב' תבשילין, שהבאתן על השולחן היא (לא בשביל אכילה, כ"א) רק, "לזכר בעלמא", שיהיו על השולחן בעת אמירת ההגדה.

ולכאורה כן הוא גם לדעת הרמב"ם, דבפ"ז כתב, "החרוסת מצוה מדברי סופ"רים זכר לטיט שהיו עובדין בו במצרים כו' ומביאין אותה על השולחן בלילי הפסח", ולא הזכיר שם ע"ד הטיכול בה ואכילתה כו', והיינו דהמצוה היא רק בהבאתה על השולחן, ולפנינו בפ"ח מדבר על דבר הטיכול בה.

ועפ"ז י"ל, דלדעת הבי"ח פלוגתת חכמי מים וראב"צ אם חרוסת מצוה או משום קפא היא רק בנוגע לדין טיכול בחרוסת – אבל לכ"ע יש מצוה בהבאת החרוסת על השולחן בעת אמירת ההגדה זכר לטיט¹⁴. ולכן לא השיג הראב"ד לעיל בפ"ז (בדין מצות הבאת חרוסת על השולחן), כ"א רק בפ"ח – בדין טיכול מצוה בחרוסת.

(13) ראה חק יעקב א"ח שם סקט"ז.

(14) ולכאורה כן משמע גם מש"ע אדה"ז, דהרי ממש בסי' תעה שם ד, ישקענו כולו (הכזית מרור) בחרוסת כדי להמית את הקפא . . . שבמרור שלא יזיקנו" (אלא שממשיך, ועכשיו אין נוהגין לשקעו כולו אלא בטיכול מקצתו . . . לפי שקפא זה אינו מצוי בינינו כו') – משמע שפסק כחכמים, ואעפ"כ כ' בסי' תעג שם דתקנו שתה"י החרוסת על השולחן כו'.

אבל צ"ע, דהרי מסיים בסי' תעה שם (כהובא לעיל בפנים), ואין מטבילין בחרוסת אלא משום מצוה שהוא זכר לטיט, כדעת ראב"צ, וכמפורש בפ"ח א"ח שם ס"א ד"ה וישקענו כולו בסופו, ומה שאנו מביאין חרוסת על השולחן משום דקיי"ל כראב"צ דהוי משום מצוה. וצריך לומר, שאדה"ז ס"ל (כהפ"ח שם סתע"ג ס"ה) דאף לראב"צ צריך לשקעו משום קפא. ע"ש. וכדברי הברכ"י שם ס"א בסופו.

הלכה כחכמים (שאינה מצוה ולא באה אלא משום קפא) – דא"כ, אמאי לא השיג הראב"ד על הרמב"ם א' לעיל (בפ"ז) ששם כתב ב' בפירוש ש, "החרוסת מצוה . . . זכר לטיט" – והול"ל שם שאינו כן, וההלכה היא שאינה אלא משום קפא?

ב. לכאורה אפשר לבאר זה בהקדם מ"ש רבינו הזקן בשולחן¹⁵, ותקנו שיהי' לפניו חרוסת בשעת אמירת ההגדה שהחרוסת הוא זכר לטיט שנשתעבדו בו אבותינו במצרים כו', לכך צריך להיות על השולחן בשעה שמספר שעבוד מצרים, ולהלן בסי' בפ"ע"י כתב, "ואין מטבילין בחרוסת אלא משום מצוה שהוא זכר לטיט".

ומשמע מדבריו דיש שני דינים נפרדיים בחרוסת: א' הבאתה על השולחן, ש' תהי' לפניו בשעת אמירת ההגדה, ומלבד זה ב' מצות הטיכול בחרוסת. שהדין הא', הבאתה לשולחן והיותה על השולחן בעת אמירת ההגדה, אינו שייך להטיכול בה, ולכן לא הזכיר אדה"ז בדין ההבאה שהוא בשביל הטיכול.

וכן מוכח ממש"ש להלן (באותו סימן¹⁶) לענין הבאת הירקות עם כל הדברים, וז"ל, "טוב שיסדרם לפניו בקערה בענין שלא יצטרך לעבור על המצות דהיינו שהירקות יהיו סמוכים לו יותר מן המצה והמצה מן המרור וחרוסת והמרור והחרוסת מן ב' תבשילין, ויש שאין מקפידין על החרוסת ובי' תבשילין אם יהיו סמוכים אליו דכיון שאינן באים על השולחן אלא לזכר בעלמא לא שייך

(10) ה"ל פסח ס"י תעג ס"כ.

(11) תעה ס"א.

(12) תעג סכ"ו.

מרור רק טעם אחד משום עבדות¹⁸, ו-
חרוסת ג"כ משום עבדות. והנה בזמן ה-
מקדש בודאי מטבילין המצה ג"כ בחרו-
סת אך בזה"ז כיון דחזינן דמצוה דזכר
לעבדות בטל דמרור בזה"ז דרבנן רק
במרור תיקנו משום זכר אבל במצה א"צ
לתקן כיון דנשאר בו הטעם משום חירות
דהוה מה"ת וא"כ לא שייך טיבול ב-
חרוסת¹⁹ ובזה פליגי רבינו עם הראב"ד
ז"ל אם שייך תיקון דרבנן היכא שבלא
זה שייך חיוב דאורייתא.

וכוונת הצפע"נ היא (גם) לבאר זה ש-
השגת הראב"ד היא רק על דין טיבול
מצה בחרוסת שבהלכה ח', ולא על דין
טיבול מצה בחרוסת שלפנ"ז ברמב"ם,
כשמדבר (בהלכה ו) בדיון אכילת מצה
ומרור בזמן הבית, וז"ל, "ואחר כך כורך
מצה ומרור כאחד ומטבל בחרוסת כו"²⁰,
והראב"ד משיג שם רק על מ"ש הרמב"ם
"כורך מצה ומרור כאחת" (ש, זהו כהלל
מ"מ זה הסדר לא דייק"ט²⁰) אבל לא על
הטיבול בחרוסת.

אבל מלבד זה שדוחק גדול לומר
שלחכמים יש מצוה בהבאת חרוסת על
השולחן (שהרי מסתימת לשונם, הביאור
לפניו מצה וחזרת וחרוסת ושני תבשילין
אע"פ שאין חרוסת מצוה" משמע שס"ל
שאינן בחרוסת מצוה כלל¹⁵) – הנה עצם
פירוש הנ"ל (שפלוגתת הרמב"ם וה-
ראב"ד היא אם הלכה כחכמים או
ראב"ד) צ"ע, דאי משום כך לא הי'
הראב"ד כותב על דברי הרמב"ם, "זה
הבל"?" דכי משום שפסק כראב"ד הי'
"הבל"?

ולכן נ"ל, שגם הראב"ד ס"ל שה-
טיבול בחרוסת הוא מצוה מד"ס זכר
לטיט כדברי ראב"ד (ולכן לא השיג על
דברי הרמב"ם לעיל בפ"ז, כנ"ל), ו-
אעפ"כ ס"ל להראב"ד שאין מקום לטבל
מצה בחרוסת.

ג. והנה בצפע"נ¹⁶ ביאר פלוגתת ה-
רמב"ם והראב"ד באופן אחר, וז"ל: עיין
בהשגות ובהה"מ. והנה גבי מצה יש ב'
טעמים על מצות אכילתן אחד משום זכר
לעוני ואחד משום זכר לחירות¹⁷. . . וב-

18 ראה פסחים שם: מרור אין צריך הסיכה
ופרש"י (ורשב"ם), שהוא זכר לעבדות".
19 ראה א' התירוצים (על קושיית ס' המנהיג)
בשו"ת הרדב"ז שם, "כי יש במצה רמז לשני דברים
כו". וראה גם הגהות החת"ם לשו"ע אורח ר"ס תעה,
ומסיים, אך למאי דאמרין מצה זו שאנו אוכלין על
שלא הספיק וכו', והוה זכר לחירות אי"כ אין מקום
לחרוסת עם מצה". ולת" הג"ל (ולכאורה גם לשיטת
הצפע"ג) אין מקום שיתחברו יחד החירות והשעבוד,
ודלא ככב"ח שם.

ברדב"ז שם עוד תי' "כי בחרוסת יש בו רמז
לטיט ויש בו רמז לתחת התפוח עוררתך כו" (ראה
לקמן ס"ח), ועד"ז בפר"ח שם ס"י תעה ס"א ד"ה
דעת הרמב"ם (כת"י הא'). ומה שהג"ל לא מרצו כן
י"ל לכאורה כי ברמב"ם לא נזכר כלל בחרוסת זכר
לתפוח כ"א רק זכר לטיט.

20 ראה בארוכה במפרשים בביאור השגת
הראב"ד.

15 אבל להעיר מסמ"ק סקמ"ד בסופו, מצוה
לעשות חרוסת זכר לטיט. . . והא דאמרין התם
אע"פ שאין חרוסת מצוה הכי פירושו אין מצוה אלא
גם חובה משום קפא". וראה גם ארחות חיים ה'ל'
פסח אות טז, "כמו שאמרו במשנה שאין חרוסת מצוה
ואינו אלא לזכר בעלמא", וכ"ה בכל בו ס"ג (יב, ב),
ולפנ"ז בכל בו (יא, ד) "החרוסת מצוה מדברי
סופרים זכר לטיט. . . זכר לתפוח" (שנאמר בגמ'
לדעת ראב"ד). ולהלן שם (יג, ב) וצריך להשקיעו
בחרוסת מפני התולעת. . . קפא כו'. ולהעיר
מפיה"ש פסחים (פ"י מ"ג) דחרוסת, "זכר לטיט",
אף שמפורש שם אח"כ שאין הלכה כראב"ד.

16 על הרמב"ם כאן פ"ח הי"ח.
17 ומצינו "עיין פסחים ד' קח ע"א". ובפשטות
הכוונה בצינונו היא רק ע"ז שמצה היא זכר לחירות,
דאי' בגמ' שם, "מצה צריך הסיכה" ופרש"י, כבני
חורין שהוא זכר לגאולה". ועד"ז ברשב"ם שם.

שגם בלי התקנה יש חיוב לאכול מצה מה'ת (זכר לחירות), אין מקום שיתקנו חכמים עוד ענין באכילה זו, ולכן אין בזה'ז טיבול מצה בחרוסת.

אמנם ביאורו בשיטת הרמב"ם דורש הסברה, שאיזה ענין יש בתקנה זו שיהי' במצה גם זכר לענין העבדות, שהרי אין מחדשים (ע"י תקנה זו) שום מעשה חדש בעצם אכילת מצה (מלבד הטיבול ב- חרוסת שע"ז דנים), כי בלאה"כ חייבים באכילת מצה (דלא כמרור, שתקנו אכילת מרור זכר לעבדות), ולא נתוסף במצה אלא עוד טעם לאכילתה.

[ולכאורה אינו דומה להדוגמאות ש- הובאו בצפע"נ שם כמו „בהך דברכות . . גבי משמשת שראתה גדה ובירושלמי שם אם יש שם לטומאה קלה אצל טומאה חמורה וכו" - דשם הרי ע"י תקנת חכמים חל שם טומאה חדשה (הטומאה קלה שמדרבנן), ומעין זה הוא בשאר דוגמאות שבצפע"נ שם, אבל בנדו"ד הרי לא נתוסף, לכאורה, שום מעשה או חלות דין על המצה על ידי תקנה זו].

ד. ונראה לומר הביאור בזה לכאור- רה, ובהקדם הסברת דברי הצפע"נ הנ"ל שבזמן הזה, זכר לעבדות בטל דמרור בזה'ז דרבנן - דלכאורה, הא דליתא למצות מרור מדאורייתא בזה'ז הי' מפני שאכילת מרור טפלה לפסח ואינה מצוה לעצמה²³ אלא חשובה כמכשירי הפסח²⁴, ולכן בזה'ז שאין פסח אין מצות מרור מה'ת (וכמ"ש הרמב"ם²⁵) - אבל מהי

[ואין לומר דמ"ש הרמב"ם שם „ומ- טבל בחרוסת" קאי רק על המרור (שב- כורך) ולא על המצה, שהרי סתימת לשון הרמב"ם „ומטבל בחרוסת" (ולא „ומטבל המרור בחרוסת") מורה שמטבל הכל ב- חרוסת²⁶. ועוד זאת: הרמב"ם ממשיך אח"כ „ואם אכל מצה בפני עצמה ומרור בפני עצמו מברך על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו" - ואינו מחלק ביניהם לענין הטיבול בחרוסת, דכשאוכל אותם בפני עצמם (ולא בכורך) מטבל רק המרור בחרוסת ולא המצה²⁷].

וזהו מה שקשה להצפע"נ בדברי ה- ראב"ד - מדוע לא השיג בהלכה ו' על טיבול המצה בחרוסת?

ומזה מדייק הצפע"נ, בזמן המקדש כו"ע לא פליגי שהיו מטבילין המצה בחרוסת, כי בזמן המקדש ישנו במצה גם זכר לעוני (ובמילא מתאים להטביל ה- מצה בחרוסת שהיא זכר לטיט), ופולגתת הרמב"ם והראב"ד היא רק בנוגע למצה בזמן הזה, שמה'ת בטל הזכר לעבדות שבמצה (דמרור בזמן הזה אינו מן ה- תורה) ונשאר בה רק הזכר לחירות, ובזה פליגי אם יש מקום לומר שהיתה תקנת חכמים מיוחדת שהמצה בזמן הזה תהי' גם זכר לעבדות (כמו שתיקנו מרור בזה'ז):

הרמב"ם ס"ל שיש מקום לתקנה זו, ולכן ס"ל שגם בזה'ז צ"ל טבול המצה בחרוסת, משא"כ להראב"ד אין מקום ל- תקנת חכמים מיוחדת על מעשה שיש עליו (בלאו הכי) חיוב מן התורה, וכיון

(21) להעיר מהגה"מ שם.

(22) אבל לפמ"ש בהגה"מ שם אין הרמב"ם צריך לאמרו דכיון דהלל הי' מטבל בחרוסת שהרי זו היתה אכילת מרור שלו, מוכן לכאורה שהטבילה בחרוסת כשאוכל בפ"ע היא רק במרור.

(23) ראה רמב"ם הל' חו"מ פ"ז הי"ב. סהמ"צ

מ"ע נו.

(24) ראה פסחים ז, א.

(25) מקומות שבהערה 23.

[וזהו גם פירוש הזכרים שמרור הוא חלק ממצות אכילת פסח ונחשב כמכשיר-רי פסח, כי קיום מצות אכילת פסח, על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים²⁸, היא בשלימות דוקא יחד עם אכילת מרור ע"ש שמררו כו].

ועפ"ז יש להמתיק דברי הב"ח (ש-הובאו לעיל) בתירוץ קושיית המנהיג (שמצה היא זכר לחירות וחרוסת זכר לטיט והאיך יתחברו זה עם זה) – „ד-כוונתינו להורות בטבול זה שהוציאנו מעבדות שהוא מטיט שהחרוסת זכר לו לחירות שהמצה זכר לו, כלומר, שענין החירות וענין השעבוד קשורים וע"ז, כי על ידי זכר השעבוד (הטיט) נתוסף בזכר החירות, שהקב"ה הוציאנו משעבוד ל-גאולה.

ה. והנה גדר סיפור יצי"מ בדיבור והנהגת חירות שבמעשה אינם רק לזכר שאבותינו היו עבדים, ונגאלו, אלא שעבדות וגאולה זו שייכת להאדם עצמו, דכמו בסיפור ביצי"מ „מתחילי" ומודיע שעבדים היינו לפרעה . . בנסים . . ש-נעשו לנו ובחירותנו" עד"ז הוא בחירות שבמעשה, כמ"ש הרמב"ם²⁹ ד„חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים כו' ועל דבר זה צוה הקב"ה בתורה³⁰ וזכרת כי עבד היית כלומר כאילו אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ונפדית".

והנה החיוב דעשיית כל מעשי לילה זה דרך חירות אינו רק בתור סימן חיצוני

הראי' מכך שבזמן הזה בטל כל הענין זכר לעבדות? וגם בתוכן הענין קשה להבין – דמדוע יהי' כן, שדוקא בזמן הזה (שאינו ביהמ"ק קיים) יבטל הזכר לעבדות וישאר רק הזכר לחירות?

ויש לומר הביאור בזה:

במצוות דלילה זה ישנם שני חיובים כלליים זכר ליצי"מ – המצוה שבד"ר בור, ספור ביצי"מ, והמצוות שבמעשה, פסח מצה ומרור.

ותוכן שניהם הוא להודיע גאולתנו וחירותנו, הן ע"י ספור ביצי"מ בדיבור, והן על ידי מעשי וחיובי לילה זה – אכילת פסח מצה ומרור³¹.

וכשם שהוא בסיפור יצי"מ בדיבור, שצריך להתחיל בגנות, „מתחיל ומודיע שעבדים היינו לפרעה במצרים וכל ה-רעה שגמלנו ומסיים בנסים ונפלאות שנעשה לנו ובחירותנו"³² – עד"ז הוא גה בזכר לחירות שבמעשי לילה זה, ש-צריך להדגיש בו את גודל העבדות וה-שעבוד שממנו היתה הגאולה, ולכן צ"ל גם אכילת מרור „ע"ש שמררו המצריים את חיי אבותינו במצרים"³³, שרק עי"ז קיום המצות דחירות (דפסח ומצה) הוא בשלימות.

26) ראה פרשי' ראה טו, ג. שר"ת הרא"ש כלל כד ס"ב. ולהעיר מב' הפירושים בדברי רי"ג (פסחים קטז, סעיף ואילך) כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי"ח: אם לא יצא מצות סיפור יציאת מצרים (ראה רמב"ם הל' חו"מ פ"ז ה"ה. וכמפורש בקריית ספר להמבי"ט שם. מאירי פסחים שם. ועוד) או שלא יצא ידי חובת פסח מצה ומרור (ראה חדא"ג מהרש"א פסחים שם. צ"ח שם. של"ה קנו, סעי"ב. וראה באבודרהם נפ"י להגש"פ שם וכל בו (סנ"א)). ואכ"מ.

27) ל' הרמב"ם שם פ"ז ה"ד.

28) שם ה"ה.

29) רמב"ם שם ה"ד. וראה שם ה"ב: אומר לו בני כולנו היינו עבדים כמו שפחה זו או עבד זה במצרים ובלילה הזה פדה אותנו הקב"ה ויוציאנו לחירות.

30) שם ה"ז.

31) ואתחנן ה, טו.

משום עבדות". אלא שהזכר לעבדות במרוך שייך לעבדות סתם (שכל עבדות יש בה מרירות כו'), וחרוסת היא "זכר לטיט שהיו עובדים בו במצרים", היינו שמורה על העבדות המיוחדת דמצרים³⁵.

ועפ"ז יש לבאר פלוגתת הרמב"ם והר"א בד"ב בנוגע לטיבול מצה בחרוסת, והר"א חילוק בזה בין זמן המקדש לזמן הזה:

בזמן המקדש, כיון שנמצאים במצב דחירות, אפשר לקיים מצות זכירת שעבוד וגאולת מצרים בשלימותה, וזכרת כי עבד היית כלומר כאלו אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ונפדית, ולכן לכו"ע מטבילין מצה בחרוסת, המורה ע"ז "שהוציאנו מעבדות לחירות" (כנ"ל מהב"ח).

אבל בזמן הזה, שנמצאים במצב ד"עבדין", וא"פ לקיים החיוב ד"וזכרת כי עבד היית . . ויצאת לחירות" בתכ"לית השלימות, השאלה היא אם יכולים לקיימו עכ"פ בחלקו, קיום ה"וזכרת" דיציאה משעבוד המיוחד דמצרים (שזה ישנו אפילו כשנמצאים בגלות כנ"ל):

הרמב"ם ס"ל שאפשר לקיימו, ולכן מטבל מצה בחרוסת, "להורות . . ש" הוציאנו מעבדות שהוא מטיט שהחרוסת זכר לו", שהכוונה בזה להיציאה מהעבדות דמצרים³⁶ (שנרמז בטיט); ולהראב"ד אינו מתחלק ואין גאולה לחצאי, וב"מילא, אף שמקיים סיפור ביצי"מ בכל הפרטים כו' ומצות מצה גם בזמן הזה היא מדאורייתא, כי צריך לקיים לא רק סיפור ביצי"מ כ"א גם מעשה חירות,

ני, אלא החיוב הוא שע"י מעשים אלו ירגיש האדם את עצמו שהוא בן חורין, ש"יצאת לחירות ונפדית".

ולפי זה מובן שיש חילוק בין זמן המקדש לזמן הגלות: בזמן המקדש, כאשר בני" נמצאים במצב של חירות אזי יכולים לקיים בשלימות החיוב ההראות כאילו הוא בעצמו יצא משעבוד מצרים, גם כאשר ישנו הזכר דשעבוד במעשה על ידי מרוך:

אבל בזמן שאין ישראל על אדמתם ונמצאים בגלות, הרי מעשה מיוחד המד-גיש את השעבוד (אכילת מרוך) אפשר שיגרום לחלישות בזכר לחירות והרגש החירות כדבעי, מאחר שסו"ס הוא נמצא במצב של גלות ושעבוד. ולכן "זכר לעבדות בטל" כדי שלא יבלבל לכך שכל מעשי לילה זה צ"ל דרך חירות³⁷.

ו. והנה טעם הדבר שמזכירים יצי"מ בכל דור ודור בזמן הגלות אף שנמצאים בגלות ועבדות, וכפי שאומרים בתחלת ההגדה³⁸ "השתא עבדין" – הוא, כי עבדות מצרים הייתה עבדות מיוחדת, וכל מצב דעבדות ושעבוד דבנ"י אינו בגדר וסוג דעבדי פרעה, שעבוד גלות מצרים, שנשארו ונעשו בנ"י משוחררים משעבוד זה³⁹ לעולם.

וי"ל שזהו החילוק בין מרוך וחרוסת, דשניהם זכר לעבדות, שמרוך הוא משום עבדות, וחרוסת מדברי סופרים "ג"כ

(32) ל' אדה"ז ברע"ע אר"ח סי' תעב סו"ז.

(33) פיסקא הא לחמא עניא. ולהעיר שגם חלק זה של ההגדה הוא בכלל "מגיד", סיפור ביצי"מ. וראה בארוכה הגש"פ עם לקוטי כו' וביאורים (קה"ת, תשמ"ו ואילך) ע' פא ואילך.

(34) ראה בארוכה גבורת ה' למהר"ל פס"א (הובא לקמן בפנים ס"ח). הגש"פ עם ע' קפד ואילך (ולעיל שם ע' ז ואילך).

(35) ראה גבורת ה' פס"ג.

(36) ואין זה סתירה למשנת בארוכה בלקו"ש (ח"יב ע' 46 ואילך. הגש"פ הנ"ל ע' תלא ואילך) בניאור החילוק בין דברי הרמב"ם בפ"ז הי"ז ולשון אדה"ז סתע"ב ס"ז. ואכ"מ.

מ"מ, אא"פ לקיים, וזכרת כי עבד היית . . ויצאת לחירות" במעשה (בשלימותו), כאשר הוא נמצא במצב ד, "עבדיך"³⁷.

[ויש לומר, שזהו דיוק לשון השגת הראב"ד "זה הבל", די"ל שמרמז בזה, דהוראה זו, שיטבול מצה בחרוסת כי הוציאנו מעבדות שהוא מטיט שהחרוסת זכר לו לחירות שהמצה זכר לו" בזמן הזה, כשאינו בחירות, אינה זכירה, אלא בגדר "הבל"].

ז. וי"ל הביאור בכל זה בפנימיות הענינים.

זה ששעבוד וגלות מצרים הוא חמור משאר הגליות הוא לא רק מצד העבדות ושעבוד הגופני, קושי השעבוד כפשוטו, אלא גם (ואדרבה – בעיקר) מצד "קושי השעבוד" ברוחניות, שבנ"י במצרים היו נכנעים ומשועבדים לה"רע" של מצרים, כידוע³⁸ הפירוש ב"וירעו אותנו המצרים" רי"ם^{38*}, שהמצרים עשו אותנו רעים, ש"הרע שלהם נכנס בנו (עד שבנ"י היו

מושקעים במ"ט שערי טומאה³⁹, ואמ"רז"ל⁴⁰ שבעת קרי"ס טענה מדת הדין הללו עובדי ע"ז והללו כו").

והטעם שגלות הרוחני של מצרים קשה יותר משאר כל הגליות – כי הרע של גלות מצרים הוא חמור משאר כל הגליות (וכמחז"ל⁴¹ שהמצרים מקולקלים מכל האומות, ונרמז בזה שמצרים נק"מ⁴² "ערות הארץ"). ואין זה רק חילוק ב"כמות, אלא שזהו סוג אחר לגמרי, כי הרע של מצרים יש בה הנקודה הכללית של רע⁴³, שממנה מסתעפים כל פרטי עניני הרע (כולל – כל הרע שבשאר הגליות).

וזהו אחד הביאורים⁴⁴ במחז"ל⁴⁵ שכל המלכיות נק' ע"ש מצרים ע"ש שהם מצירים לישראל, שזהו לפי שהרע שב-מצרים הוא השורש והמקור להרע שב-כל שאר המלכיות (והגליות), כי מצרים הוא נקודת הרע שממנה מסתעפים פרטי הרע כנ"ל, ולכן כולן נקראות על שמה⁴⁶.

(39) זוהר חדש ר"פ יתרו. וראה גם תקי"ז תל"ב.

ריטב"א להגש"פ פי' עבדים היינו. ובכ"מ.

(40) זח"ב קע, ב. שמו"ד פמ"ג, ח. ועוד. הובא

בילקוט ראובני בשלח יד, ט.

(41) תוי"כ בהוספה לפ' אחרי ית, ג. פרש"י שם.

(42) מקץ מב, ט. וראה קה"ר עה"פ (קהלת א, ד)

והארץ לעולם עומדת.

(43) ראה ל"ת להאריז"ל ר"פ תצא (וס' הלי-

קוטים שם) שהד' גליות הם נגד ד' אותיות שם הוי',

וגלות מצרים נגד קוצו של יו"ד – כתר דקליפה.

(44) ראה ר"ה קול דודי תש"ט.

(45) ב"ר פט"ז, ד.

(46) ראה לקו"ש חט"ז ע' 91 (הגש"פ הנ"ל ע' קסא ואילך). ועי"ש בארוכה (ע' 87 ואילך. הגש"פ

שם ע' קנו ואילך) מריטב"א ועוד ראשונים בביאור

מחלוקת ר"א ור"ע אם כל מכה ה' של ארבע מכות

או של חמש מכות, אם המכות פעלו רק בד' יסודות

או גם בחומר היולי. עיי"ש.

(37) ואין זה סתירה מה שגם לדעת הראב"ד יש

מצוה בזה"ז לאכול מרור שהוא זכר לעבדות, כי

אינו באותו זמן ובאותה פעולה, משאי"כ טיבול מצה

בחרוסת, זכר לשעבוד בפעולה של חירות. ומה

שכורך מצה ומרור בזה"ז היינו "זכר למקדש" (ל'

הרמב"ם שם פי"ח סה"ח). וראה רבינו מנוח שם

"דהא אינה למצוה כלל אלא זכר בעלמא והמצוה

כבר קיים אותה". ולהעיר מארחות חיים הלכות

פסח אית כו "וכן דעת הראב"ד ז"ל . . שאף

הכריכה צריך טבול כו".

(38) ראה של"ה קסב, א.

(38*) תבוא כו, ו.

(*) משאי"כ בזמן המקדש – ראה רבינו מנוח

לרמב"ם שם בתחלתו בתי' הקושיא הנ"ל (דס')

המנהיג, ובפרי"ח סתע"ה שם ד"ה דעת הרמב"ם

בתי' הב'.

כי איסור ע"ז אינו רק ענין פרטי, אלא⁵² הוא נקודה הכללית⁵³ (כמחז"ל⁵⁴, "כל המודה בע"ז ככופר בכל התורה כולה"), ולכן לא שייך בו שיעור⁵⁵. וכן בנוגע לחרו- סת, שכיון שהיא זכר על כללות הרע של מצרים לכן אין לה שיעור.

ה. והנה מצינו ענין שני בחרוסת – „זכר לתפוח“ (כדאיתא בגמ'⁵⁶ והובא ל- הלכה בשו"ע רבינו הזקן⁵⁷), הוא זכר לזה „שהיו⁵⁸ יולדות בניהן שם בלא עצב . . דכתיב⁵⁹ תחת התפוח עוררתך“. דל- פירוש זה חיוב חרוסת הוא זכר לדבר טוב – מעלתם של ישראל. ובפרט עפמ"ש הגאונים⁶⁰ (וכן נפסקי⁶¹ ברמ"א ו- שו"ע אדה"ז) שיש לעשות חרוסת בפי- רות הדומים לכנסת ישראל.

ועי' הנ"ל (סעיף ז) – יש לקשר שני הענינים, „זכר לטיט“, ו„זכר לתפוח“:

כתיב⁶² „גם את זה לעומת זה עשה האלקים“, שמוזה מובן שההתנגדות של הרע של מצרים להטוב של בני"ה היא מעין דוגמתה⁶³. דכיון שמצרים היא ה-

יש לומר שענין זה שבגלות מצרים – שבה נקודה הכללית של רע – נרמז בענין החרוסת, שהיא „זכר לטיט“ (ו- כנ"ל, שזה מדגיש שהוא זכר לקושי השעבוד המיוחד לגלות מצרים דוקא).

וזהו הטעם (הפנימי) שבחרוסת ישנם שני דינים (כנ"ל ס"ב בדברי הרמב"ם ואדמו"ר הזקן) – עיקר התקנה היא הבאתה על השולחן שתה"י לפניו בעת אמירת ההגדה, ונוסף על זה מצות ה- טיבול בה – ש"ל שהם כנגד ב' הענינים שבגלות ושעבוד מצרים: זה שיש בו רע מיוחד, כללות הרע והתפשטות, זה שהוא שורש לכל הגליות, שפועל התפשטות הרע.

ועפ"ז יש לבאר החילוק בין חרוסת למרוו, שבמרוו נאמר שיעור אכילה (כוית), משא"כ חרוסת א"צ שיעור כוית, ובכלל לא נאמר בה שיעור⁶⁴ – כי ש- יעור מורה על דבר המצטרף⁶⁵ מחלקים ופרטים⁶⁶, וכדי להגיע לכמות הדרושה זקוקים לשיעור מסויים, משא"כ בענין שאינו בגדר שיעור כי הוא בגדר נקו- דה⁶⁷ וע"ד שאיסור ע"ז הוא במשהו⁶⁸ –

הטורים (משפטים כג, יג): מה ע"א אסורה בהנאה ואוסרת בכל שהוא אף חמץ בפסח אסור בהנאה ואוסר בכל שהוא.

- (52) ראה ע"ז (עג, סעי'ב): משום חומרא דע"ז.
 (53) ראה תניא רפ"כ ופכ"ד.
 (54) ספרי ורש"י ראה יא, כה. ועד"ז בספרי ורש"י שלח טו, כב.
 (55) ראה בארוכה לקו"ש ח"ז ע' 148 ואילך.
 (56) דעת ר' לוי – פסחים קטו, א.
 (57) סתע"ג שם ס"כ. וראה שם סל"ב.
 (58) רש"י ורשב"ם פסחים שם.
 (59) שה"ש ח, ה.
 (60) הובא בתודיה צריך (פסחים שם).
 (61) סתע"ג ס"ה (סל"ב). וראה ב"י וב"ח לטור שם.
 (62) קהלת ז, די.
 (63) ראה ע"ז שם: כהיתרו כך איסורו.

- (47) ראה בגדי ישע למרדכי סוף פסחים אות (ט). פרמ"ג סתע"ה (מ"ז) סק"ז (ד"ה וראית).
 (48) ע"ד הרגיל, אבל יש גם שיעור עצמי – ראה הנסמן בהערה 50.
 (49) ובפרט שבמרוו אינו יוצא עד שירגיש טעם מרירתו בפיו (פסחים קטו, ב. טושו"ע (ודאדה"ז) אור"ח סתע"ה ס"ג (ס"ה)) – והרי „טעם“ (גשמי המשתלשל מ„טעם“ רוחני) אינו נקודה, כ"א בטעם והסברה.
 (50) ראה בכ"מ בספרי הרגזובי – הובאו ונסמנו במפענח צפונות פ"ט.
 (51) רמב"ם הל' ע"ז פ"ז הט"ו. פ"ד הל' ה' מאכלות אסורות פ"א ה"א. ועד"ז חמץ בפסח – ראה חז"ב קפב, א: מאן דאכיל חמץ בפסח כמאן דפלה לעבודה זרה איהו כו'. ע"ש. וראה בעל

ט. ע"פ הנ"ל יש לבאר את שני הדינים הנ"ל שבחרוסת – (א) הבאתה על השולחן, (ב) טיבול (המצה) בחרוסת – (גם) למעליוחא:

המצוה שבעצם הבאת החרוסת על השולחן היא כנגד זה שחרוסת שייכת לנקודת היהדות, (עצם) הנפש שבישראל, שאין מעלתה מוגדרת ומוגבלת בעשיית טוב בפועל, אלא שבעצם מהותה היא טוב, וזה מתבטא בכך שעצם היותה על השולחן היא המצוה.

אבל אין הכוונה שנקודת היהדות תשאר בפני עצמה, אלא שהיא תתפשט ותפעול בכל כחות האדם, שהם יהיו חדורים בנקודת ומקור הטוב שמצד (עצם) הנפש. וזה נרמז בדין הב' שבחרוסת, החיוב להטביל בה המצה – והיינו, שגם במצה (המורה על הטוב הגלוי שבאדם) יהי ענין החרוסת נרגש בה.

ועפ"ז יוכן החילוק בין זמן המקדש לזמן הגלות בענין טיבול מצה בחרוסת – כי יש הבדל עיקרי בצורך פעולת ה"חרוסת" בין זמן המקדש לזמן הגלות:

בזמן המקדש נמצאים בני"ב במצב של חירות גשמית – שזה מורה גם על חירות וגאולה רוחנית – שהשכינה שורה בישראל, מצבם הרוחני של ישראל הוא כדבעי, שעבודת ה' שלהם היא כדבעי, וכל כחות נפשם הם במצב של חירות מיצר הרע, וכולם משועבדים לה' ולעבודתו ית': אלא שכיון שכחות האדם ה"ה במדידה והגבלה, צריך האדם לגלות ולהמשיך את הנקודה העצמית שבנפשו, שלמעלה מ"שיעור" (מציור, ממדידה והגבלה), שעי"ז יהיו כל כחותיו חדורים בכח המסירת נפש שמצד (עצם) הנפש. וזהו תוכן טיבול מצה בחרוסת בזמן הבית, שמביא לידי מצב של חירות בשלימות.

נקודה הכללית של הרע, לכן, הרי היא מנגדת (לא רק) למעלות הפרטיות שבבני"ב, (אלא) לנקודת היהדות, עצם הטוב שבנפשות ישראל. וזהו ענין גאולת מצרים – שהיא גאולה רוחנית – שנקודת הטוב שבנפשות ישראל נגאלה מ"גלותה תחת שליטת הרע של מצרים.

וה"ל שזהו הטעם שגאולת מצרים היא גאולה נצחית, ועד שכא"ז חייב לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים – כי על ידי גאולת מצרים נגאל "עצם הטוב" שבנפשות ישראל ולתמיד מטומאת מצרים, באופן שאין עוד אפשרות ש"בני"ב יהיו תחת שעבוד הרע של מצרים, והיינו שאין ביכולת כללות נקודת הרע לשעבד את נקודת היהדות שבבני"ב, ובמילא ביחס לנקודה העצמית שבנפשות ישראל, הרי מאז שיצאו ממצרים נעשו "בני חורין" לתמיד (שהשעבוד ל"רע" בשאר הגליות (מכיון שהרע שבגליות אלו הוא רק התפשטות הרע, לכן גם השעבוד) הוא רק בהתפשטות (בכחות) האדם, שכלו, מדותיו וכיו"ב, אבל (עצם) נפשו הרי היא תמיד "באמנה אתו ית'⁶⁴). וה"ל שזהו תוכן מ"ש המהר"ל⁶⁵ דבגאולת מצרים קבלו בני"ב מעלה עצמית דבני חורין ואין המקרה דגלות שלאח"ז מבטל זה כלל].

וזהו הענין שחרוסת היא "זכר ל"תפוח" – שנס זה (לידת הבנים) "בלא עצב" בא מצד החיבה העצמית של הקב"ה לבני"ב, מצד עצם היותם בני ישראל ויש בהם נקודת היהדות. ועפ"ז יש לבאר זה שחרוסת אין לה שיעור (גם) למעליוחא – כי ענין החרוסת בנפש האדם הוא כנגד נקודת היהדות, עצם הנפש, שלמעלה משיעור ומדה.

(64) תניא פכ"ד.

(65) גבורת ה' פס"א.

ר"ל היל"ת ולאחרי ריבוי העצום ד-
תומ"צ — לזכות את ישראל⁶⁶ ודאי ו-
פשוט שבנ"י נזדככו בזיכוך אחר זיכוך,
וכאוי"א מבנ"י ראוי להיות בן חורין ב-
עצם וגם בכחות הגלויים וגם במחדו"מ
שלו, ועד לבן חורין כפשוטו, בפועל
ממש.

ויה"ר שבניסן זה ממש תקויים
הבטחת חז"ל⁶⁷ בניסן עתידין להגאל, וב-
מצב של בני חורין כפשטות „נודה" לך
שיר חדש⁶⁸ (לשון זכר⁶⁹) על גאולתנו
ועל פדות נפשנו⁷⁰.

(משיחות אחש"פ וש"פ אחרי תשמ"ז)

אבל בזמן הגלות, כשהנפש האלקית
היא בגלות ושבי' תחת ממשלת יצר הרע
ונפש הבהמית, אם במדותיו ושכלו, ו-
עאכו"כ כאשר יש להם שליטה בלבושי
האדם, במחשבה דיבור ומעשה, שאינם
כדבעי — באנו למחלוקת דהרמב"ם וה-
ראב"ד אם שייך הענין דטיבול מצה ב-
חרוסת:

לדעת הרמב"ם גם אז צריך לטבל
מצה בחרוסת, והיינו שצריך לעורר את
נקודת ועצמות הנפש שתאיר בכחות
שלו, ועי"ז יוכל להכניעם ולהפכם,
שיצאו מהגלות והשבי' שבגוף ונפש ה-
בהמית.

אבל הראב"ד משיג וכותב „זה הבל",
דכיון שחירות זו באה רק מצד נקודת
נפשו ש„גם בשעת החטא היתה באמנה
אתו"⁶⁶, אבל כחותיו כמו שהם מצ"ע
נמצאים במיצר ושבי' דהיצר הרע, אין
זו פעולה ממשית בכחותיו, כ"א באופן
של „הבל", שאין לה קיום.

י"ד. והנה השקו"ט והשאלה היא רק
בהמצב דישאל בעבר. אבל בעקבתא
דמשיחא לאחרי כל הגזירות והשמדות

66) מכות ספ"ג.

67) כדעת ר"י (ר"ה י"א, א), שבמדרש (שמו"ר
פט"ו, י"א) הכריע וסתם כדעתו — אוה"ת בא (ע'
רנט). ד"ה החודש הזה הישית פ"א.

68) נוסח ההגדה — ברכת אשר גאלנו.

69) ראה מדרש תהלים מזמור פז בסופו. אוה"ת
(יהל אור) עה"פ.

70) ראה תוד"ה ונאמר (פסחים קטז, ב).

שמיני

הראב"ע כנ"ל). אבל לכאורה אין זה ביאור מספיק, דמשום כך לא הי' צריך רש"י להדגיש שהי' מעשה הזמנה דוקא, והול"ל "לשון הושטה שיהי' מצוי" ו- כיו"ב (ע"ד לשון הראב"ע), שפירושו עצם המצאו של הדבר (מבלי חילוק ב- איזה אופן נמצא אצלו, אם הוא מזומן אם לאו) – ומהי הדגשת רש"י ש"וימצא- או הוא לשון הושטה והזמנה?"

ב. ויש לומר, שכוונת רש"י היא (לא רק לפרש תיבת "וימצאו", אלא בעיקר) לתרץ שינוי בלשון הכתובים כאן: לעילי' גבי הקרבת "עגל החטאת" של אהרן נאמר, ויקרב אהרן אל המזבח וישחט גו' ויקריבו בני אהרן את הדם אליו ויטבול אצבעו בדם ויתן על קרנות המזבח גו"', וכאן גבי העולה מדייק הכתוב, (וישחט את העולה) וימצאו בני אהרן אליו את הדם ויזרקו גו"' (וגם בפסוק שלאח"ז מדייק הכתוב, ואת העולה המצאו אליו לנתחי' גו"', וכן גבי "השלמים אשר לעם" נאמר לקמני' וימצאו בני אהרן את הדם אליו" – וטעמא בעי?

א. בפסוקי' וישחט את העולה וימצא- או בני אהרן אליו את הדם ויזרקוהו על המזבח סביב מעתיק רש"י תיבת "וימצא- או" ומפרש "לשון הושטה והזמנה".

כוונת רש"י בפשטותי' היא לפרש תיבת "וימצאו" – שלא תימא שענינה מלשון מציאה¹ [ע"ד פירוש הראב"ע כאן "מגזרת מצא, שמצאו בשעת הצורך", היינו שבני אהרן גרמו שהדם יהי' מצוי אצל אהרן] – אלא הוא "לשון הושטה ו- הזמנה".

אבל צריך ביאור בכפל לשון רש"י – "לשון הושטה והזמנה", דלכאורה הי' מספיק לומר "לשון הושטה".

ויתירה מזו: "הושטה" ו"הזמנה" הרי הם שני ענינים שונים – "הושטה" מובנה העברה ונתינה מיד ליד, ו"הזמנה" פירו' שה הכנה, שהכינו את הדם – ומהו ה- הכרח לפרש ש"וימצאו" כולל את שני הענינים – "לשון הושטה והזמנה"?

בפשטות כוונת רש"י בזה לכאר ש- "הושטה" זו היתה באופן של "וימצאו", והיינו, שע"י ההושטה לחבירו נעשה הדבר מוכן ומזומן ומצוי אצלו (ע"ד פי'

(1) פרשתנו ט, יב.

(2) ראה גם דקדוקי רש"י (באר רחובות) כאן.

(3) ובבאר מים חיים (לאחי המהר"ל) כאן – ואינו מלשון ונמצא דמו' (ויקרא א, טו. וראה רש"י שם).

(4) וראה גם ת"א כאן, ואמטיאור [אבל בתיב"ע ואקריבו]. וכן במדרש לקח טוב (פסוק יג) "המצאי, לשון הקרבה". וראה ב"מ (ב, א. ויש"ג) ומצאתה (דקרא) דאתא לידי משמע". וראה לקמן הערה 23.

(5) וראה גם ס' השרשים לר' יונה בן גינאח (ערך מצא), "זמנוה לפניו ומסרוה לפניו". ע"ש. ובס' השרשים להרד"ק (ערך מצא), "ענין המציאה והוא כענין הזמנה".

(6) ואדרבה, "מצא" (גם בלשון תורה) פירושו בכ"מ – לשון מציאה, היינו דבר שבא לידי של אדם דוקא בלי הכנה ו"הזמנה" (כמו מציאת אבידה).

(7) ט, ח"ט.

(8) ט, יג.

(9) ט, יח.

פשוטו של מקרא, גם הושטת הדם (מיד ליד) נכללת בגדר „הולכה“, שהרי בזה מקרב את הדם אל המזבח.

[ע"ד ההלכה יש מקום לשקו"ט אי הושטה זו יש עלי' שם הולכה, שהרי קיי"ל¹³ שהולכה שלא ברגל לאו שמה הולכה, ולדעת הרמב"ם¹⁴ אפילו כש-עומד בצד המזבח צ"ל הולכה ברגל (ובצפ"ע¹⁵ עה"ת¹⁶ כתב, דזה שבני אהרן רק המציאו את הדם אכן „הוה שלא כ"ד י"ו¹⁶); אבל ע"ד הפשט לא מצינו ש-הולכה צ"ל ברגל דוקא¹⁷, וכיון שכל ענין ההולכה למדים מתיבת „והקריבו“, מסתבר שגם הושטה בכלל זה, מאחר שע"ז מקרב הדם אל המזבח, כנ"ל].

אבל עדיין לא מתורץ בנוגע לקבלת הדם, שבפשטות לא נכללת בלשון „וימציאו“. דרך בנוגע ללשון „והקריבו“ אמרו ש, זו קבלה שהיא הראשונה¹⁸, וב-

בפשטות יש לומר, שכן היתה המצי-אות – שלאחרי קבלת דם החטאת לא עמדו בני אהרן בקירוב מקום לאהרן¹⁹ ולכן היו צריכים להקריב (ולהוליד) אליו את הדם, משא"כ קבלת הדם של העולה (וכן של השלמים) היתה בקירוב מקום לאהרן²⁰ והיו יכולים להושיט את דם העולה (וכן אברי') אליו.

אבל עם שביאור זה מיישב השינוי בלשון הכתובים כאן – עדיין אינו מובן בתוכן הענין:

לעיל בתחילת פ' ויקרא²¹, בדיני עולה, נאמר „ושחט את בן הבקר לפני ה' והקריבו בני אהרן הכהנים את הדם וזרקו את הדם על המזבח גו"ו, ובפרש"י שם „והקריבו“ – „זו קבלה שהיא ה-ראשונה, ומשמעה לשון הולכה, למדנו (ש)שתייה בבני אהרן“. כלומר: לשון „ו-הקריבו“ כולל שתי העבודות של קבלת הדם והולכת הדם²² (דשתייה הן בבני אהרן הכהנים דוקא). ועפ"ז תמוה, כיון שהכתוב כאן בא לתאר השתתפותם של בני אהרן בעבודת יום השמיני למילוי-אים, מדוע גבי העולה (והשלמים) הש-מיט הכתוב ע"ד שתי עבודות אלו (קבלה והולכה) ואומר רק „וימציאו . . את הדם“, דהיינו הושטת הדם לידו של אהרן?

בנוגע ל„הולכה“ יש לומר, שע"פ

13) זבחים יד, סע"ב. רמב"ם הל' פסולי המוקדשין פ"א הכ"ג.

14) הל' פסולי המוקדשין (ובלחם משנה ומשנה למלך) שם. וראה שם ספ"ג.

– פרטי הדיעות בענין „הולכה שלא ברגל“ – ראה אנציקלופדיא תלמודית ערך הולכה (ע' תנו ואילך), וש"נ.

15) פרשתנו כאן (ט, ט).

16) דאין לומר שהיתה לא רק הושטה אלא גם הולכה ברגל (עכ"פ הילוך קצת – ראה זבחים שם „דנייד פורתא. מל"מ שם), דא"כ למה נזכר בכתוב רק ע"ד פעולת ההושטה.

17) ולהעיר, שגם ע"ד ההלכה, הרי לשיטת רש"י בפ"י לשים (זבחים טו, א ד"ה אלא בהולכה) בעומד אצל המזבח, לכוי' אין צ"ל הולכה ברגל (וראה ב' הגירסאות ברש"י שם. ואכ"מ). וראה גם רש"י זבחים יג, א (ד"ה כשהוא אומר) „דוימנין הולכה ליתי' כלל כמו השוחט בצד המזבח“.

18) ל' רש"י ויקרא שם (וראה מפרשי רש"י). וכ"ה ברש"י חגיגה (יא, א ד"ה והקריבו. וראה תוס' שם), זבחים (ד, א ד"ה והקריבו).

19) ראה גם פנים יפות פרשתנו כאן (ט, ט) (ושם מקשר זה עם החילוק במקום התחלת זריקת הדם על המזבח – דחטאת היא בקרן דרומית מערבית ולכן היו צריכים להוליד הכלי מצפון (מקום השחיטה) לדרום, משא"כ בעולה ושלמים שהיתה מתנתו בקרן מזרחית צפונית בתחילה, אצל מקום השחיטה).

11) א, ה.

12) וראה כארוכה ר"ם, גו"א ועוד בפירושו

דברי רש"י. ואכ"מ.

לטכול אצבעו בדם תחילה ואח"כ לזרוק אותו, משא"כ זריקת דם העולה והשל-מים היא בכלי ואין צורך בטבילת ה-אצבע בדם.

ונמצא שיש חילוק עיקרי בין פעולת בני אהרן בדם החטאת ופעולתם בדם העולה והשלמים²³: בדם החטאת הרי גם לאחרי שהקריבו את הדם לאהרן, עדיין לא הי' הדם מזומן ומוכשר לזריקה, כי היתה חסרה פעולת טבילת אצבעו של אהרן בדם: משא"כ אצל דם העולה וה-שלמים, הרי תיכף לאחרי שהושיטו את הדם לאהרן, נעשה הדם מזומן ומוכן לזריקה, מבלי שיצטרך אהרן לעשות שום דבר נוסף.

ועפ"ז מוסבר הטעם שנאמר „וימציאו בני אהרן גו"ז דייקא (ולא „ויקריבו“): הטעם שהתורה מספרת ע"ד פעולות בני אהרן בקרבנות אלו הוא (בפשטות) כדי להדגיש את השתתפותם בעבודתו של אהרן ביום זה²⁴. ולכן מדגיש הכתוב, שגבי העולה והשלמים גדלה מדת הש-תתפותם בעבודת אהרן, כי לא זו בלבד ש„הקריבו“ את הדם אלא „וימציאו“ – שהחידוש בזה הוא לא רק באופן הפעו-

פרט שיש לומר שקבלת הדם נכללת גם במשמעות הלשון של „והקריבו“²⁵, כי קבלת הדם היא התחלת „קירוב“ הדם אל המזבח: משא"כ „וימציאו“ (שהוא „לשון הושטה“) היא רק פעולת הנתניה מיד ליד ומובן שאין קבלת הדם בכלל זה. וא"כ תמוה, מדוע נקט הכתוב לשון „וימציאו“ (ומשמית ע"ד קבלת הדם) ולא אמר (כדלעיל) „ויקריבו“, שבוה נכללות הן הקבלה והן ההולכה?

[בשלמא אם לא הי' נכתב בתורה ב-כלל ע"ד הפעולות שבין שחיטה ל-זריקה, לא הי' קשה, כי כן מצינו בעוד מקומות, שלא נתפרטו כל העבודות ש-נעשו בקרבן כ"א רק מקצתן²⁶: אבל מ-אחר שהכתוב נחית לפרט שבני אהרן „המציאו“ את הדם לאהרן – קשה, כנ"ל, מדוע השמיט ע"ד קבלת הדם].

ולתרץ שאלה זו מוסיף רש"י „(לשון הושטה) והזמנה“, שבוה מדגיש החידוש ב„וימציאו“ לגבי „ויקריבו“, שדוקא בזה יש ענין ההזמנה, כדלקמן.

ג. בכתובים כאן מפורש שיש חילוק בין זריקת דם החטאת וזריקת דם העולה והשלמים, דבחסאת נאמר²⁷ „ויטבול אצבעו בדם ויתן על קרנות המזבח“, ו-אילו בעולה ושלמים נאמר²⁸ סתם „ו-יזרקו על המזבח“. כלומר, זריקת דם החטאת היא באצבע, ולכן צריך הכהן

19) וראה רמב"ן ומפרשי רש"י ויקרא שם. מלבי"ם שם. ועוד.

20) ראה ויקרא א, יא, ושחט גו' וזרקו'. וכיה ברוב הקרבנות שם (שלא נזכר ע"ד קבלת והולכת הדם). וגם בעניניו (קרבנות דשמיני למילואים) – ראה פרשתנו ט, טו-טז. ועוד.

21) ט, ט.

22) ט, יב, שם, יח.

23) ובפנים יפות (ועוד) פרשתנו כאן, מבאר עפ"ז הטעם שנאמר בעולה ושלמים „וימציאו“ (לשון הושטה) ולא „ויקריבו“ – כי ב„חטאת שהי' מתן דם בטבילת אצבע הי' בני אהרן אווזים את הכלי ואהרן טבל אצבעו, אבל בעולה ושלמים שהי' ע"י זריקה ע"כ שנתנו הכלי ליד אהרן לכך כתיב וימציאו כדאמרינן בריש ב"מ מצאתי דאתי לידו משמע".

אבל צ"ע אם גם רש"י בפי' עה"ת ס"ל כן שבחסאת לא הי' הכלי ביד אהרן (הזורק). ומפשטות הכתובים בפי' ויקרא גבי חטאות משמע, שהכלי הי' ביד הזורק (ראה שם ד, ה"ו. שם, טז"ז).

24) ראה גם ספורנו כאן: וימציאו, כדי שיתחנכו בהתעסקם בקרבן אביהם.

הנתחים לידי אהרן היו מוכנים²⁵ ל-
„ויקטר על המזבח“.

(משיחת ש"פ שמיני תשמ"ב)

לה (וימציאו לשון הושטה), אלא בעיקר
בנוגע להנפעת בהדם, שבדם העולה
פעלו בני אהרן דבר נוסף, שהדם יהי'
מוכן ומזומן לגמרי לזריקה.

וזהו גם הדגשת הכתוב גבי אברי
העולה – „ואת העולה המציאו אליו
לנתחיה“, כלומר, בני אהרן נתחו את ה-
עולה לנתחים, באופן שתיכף בהגיע

(25) כי הקרב והכרעים שהי' אהרן צריך לרחוץ
– ט, יד – לא נכללות ב„ואת העולה המציאו גו“,
וכמו שמסיים שם „ויקטר (הקרב והכרעים) על
העולה“. וכן מחלקם לעיל ויקרא א, ויט.

שמיני ב

מובן מדברי רש"י עצמו: דובר כמ"פ שע"ד הרוב אין דרכו של רש"י להביא הקושי בהפסוק, אלא – מפרש ומבאר הפירוש בהפסוק כפי שהוא ע"פ פשש"מ, והקושיא בטלה בדרך ממילא. אבל ב"נדר"ד מעתיק רש"י גם הקס"ד, "יכול יהו ישראל מוזהרים על מגע נבלה כו",

והיינו לפי שתוכן הכתובים בפרשה זו מדבר באזהרות לכל ישראל, וכן פסוק זה עצמו נאמר בו, "מבשרם לא תאכלו" סתם – כל ישראל: ולכן מצד פשוטות הכתובים היינו מפרשים שכל ישראל מוזהרין על מגע נבלה, אלא שישנו הכרח מפסוק אחר, "אמור אל הכהנים" שאין ישראל מוזהרין על ה"טומאה,

[ועפ"ז גם מובן מדוע לא פירש רש"י כדברי הרמב"ן,⁷ ד"אינה אזהרה לאסור לנו הנגיעה אבל יאמר ובנבלתם לא תגעו כי טמאים הם לכם כלומר לא תגעו בהם בלתי אם תטמאו והענין לומר שיחשוב כל הנוגע בהם שהוא טמא ויזהר מן המקדש ומן הקדשים" – כי מפשטות הכתוב, "ובנבלתם לא תגעו" משמע, שזוהי אזהרה⁸ כמו, "מבשרם לא תאכלו".]

ולכן צריך רש"י לפרש ולדייק ש-

א. בפרשתנו, עה"פ ובנבלתם לא תגעו, פרש"י: יכול יהו ישראל מוזהרים על מגע נבלה ת"ל: אמור אל הכהנים וגו' כהנים מוזהרין ואין ישראל מוזהרין ק"ו מעתה ומה טומאת המת חמורה לא הזהיר בה אלא כהנים טומאת נבלה קלה לא כ"ש ומה ת"ל לא תגעו ברגל (ואח"כ מסיים להגירסא שלפנינו⁹, "זהו שאמרו חייב אדם לטהר עצמו ברגל", כד-לקמן).

והנה מקורו של פרש"י זה הוא ב"תורת כהנים על אתר ובגמ' ר"ה. אמנם ידוע דאין דרכו של רש"י להעתיק דר-שות רז"ל וכו', ובמקום שמביאן ה"ז לפי שמוכרחין לפשוטו של מקרא, ובפרט בנדר"ד שרש"י אינו מקדים, "ורבותינו אמרו" וכיו"ב, דמזה מוכח שפירושו מיוסד לגמרי על פשוטו של מקרא.

והנה ההכרח לפירושו כאן, בפשש"מ,

(1) יא, ח.

(2) ר"פ אמור.

(3) בדפוס ראשון ושני וברוב כתי" רש"י שתח"ליתא הסיוע דפרש"י. וכן משמע ממפרשי רש"י (רא"ם, באר מים חיים (לאחי מהר"ל)) דלא הי' לפניהם ל' זה בפרש"י.

(4) תוכן כל פרש"י זה כ' רש"י גם לקמן בפ' ראה (יד, ח) אבל בכמה שינויים: א) מקדים, רבותינו פירושו, ב) בסדר שונה: מקדים ש, לא תגעו" הוא, ברגל שאדם חייב לטהר את עצמו ברגל" ואח"כ ממשיך, יכול יהיו מוזהרים בכל השנה וכו". ואכ"מ וראה לקמן סוף סעיף ה.

(5) טז, ב. ובשינויים קלים בין זל"ז, ולגבי פרש"י. ולשון רש"י קרוב יותר ללשון הש"ס. ואכ"מ.

(6) וראה הערה 4.

(7) ראה לקושי ח"א ע' 142 הערה 22.

(8) עה"פ כאן.

(9) וי"ל שזוהו גם הטעם שלא פירש כהרשב"ם עה"פ כאן: בשעה שאתם צריכים ליגע בקודש או לאכול קודש כו'. ולהעיר מראב"ע כאן (שמפרש לגמרי בפשש"מ) שכתב כאן: הנוגע בזדון יש עליו מלקות כי הוא עבר על ל"ת (וראה רמב"ן כאן).

פסוק זה אף שענינו אזהרה לכלל ישראל, אל, אינו ציווי לכל זמן, כ"א רק לזמן מסויים – ברגל.

אלא שצריך להבין: מהו המקור (ההטעם) בפשט¹¹ מהאזהרה ד"בנבלתם לא תגעו" הוא בזמן הרגל דוקא?

הן אמת שבגמ' ותו"כ (מקור פירושו) לא נאמר הטעם ע"ז, אבל הרי ענינו של פרש"י לפרש המקרא (ולא להעתיק לשונות רז"ל כצורתן (כנ"ל)¹², ולא עוד אלא שמצינו כמ"פ דגם כשכותב רש"י בפירוש, "אמרו רבותינו" או, "איתא ב- תרי"ב וכיו"ב, אינו מסתפק בהבאת ה- לשון דרז"ל (או תוכנה) – אלא מביאה בתוס' ביאור וכיו"ב, שיובן בפשט"מ.

ב. מפרשי רש"י¹¹ כתבו הטעם ד"לא תגעו – ברגל" – "מפני¹² שכל ישראל חייבין או להביא עולת רא"י וצריכין ליכנס בעזרה משא"כ בשאר ימות ה- שנה".

אמנם עפ"ז אינו מובן מדוע כתב רש"י סתם "ברגל" היינו בכל מקום וכל אדם, ואינו מבאר ואפילו אינו מרמז שהוא מצד החיוב דהבאת קרבן (היינו רק בנוגע להמחוייב ואפשרי בקרבן).

לכאורה אפשר לומר דמכיון שכבר נאמר לעיל¹³ "ולא יראו פני ריקם" ו- פרש"י שם דזהו הציווי להביא עולת רא"י, הרי י"ל שהאזהרה לטהר עצמו ברגל הוא מפני חיוב הבאת עולת רא"י שכבר ידוע עליו, כיון שאז עליהם להכנס לעזרה.

(10) ראה לקו"ש ח"ה ע' 24 הערה 4. וש"נ.

וראה ס' כללי רש"י (קה"ת) פ"ח (בהוצאת תנש"א – פרק ח"ט). וש"נ.

(11) רא"ם. גו"א. שפ"ח. ועוד.

(12) ל' הרא"ם.

(13) משפטים כג. טו. תשא לד. כ.

אבל עדיין צריך ביאור: אם הציווי דלא תגעו הוא מטעם הבאת הקרבן, הרי הסברא נותנת שאזהרה זו לא חלה על כל זמן הרגל, כי לאחר הכניסה לעזרה והבאת העולת רא"י שוב אין עליו חיוב להזהר מטומאת מגע נבלה – ופשטות הלשון "ברגל" משמעו בכל ימי הרגל¹⁴.

גם: אם אזהרת הטומאה היא רק מפני החיוב דהבאת קרבן ברגל – מאי שנא קרבן זה דרגל משאר כל הקרבנות? הרי חיוב זה להזהר מטומאה שייך בכל הקרבנות שבגמ' מביאים אותם (ואוכלים מהם) – שכבר דובר אודותם בפרשיות הקודמות (ויקרא וצו: קרבן שלמים, חטאת וכו') – וא"כ מדוע מפרש רש"י ומגביל בפשט"מ, שהאזהרה ד"ובנבלתם לא תגעו" היא רק ב"רגל"?

וגם את"ל שאזהרה מיוחדת זו באה רק בנוגע לקרבן שיש לו זמן קבוע – ברגל – משא"כ שאר קרבנות שאין להם זמן קבוע, שלכן אין בהם הציווי להזהר מטומאה (דמתי צריך להזהר?), אלא שהוא נכלל בדיני וחייבי הבאת הקרבן (שאינן להקריבו (ולאכלו) אלא כשהוא טהור) – הרי ישנם כמה וכמה קרבנות שיש להם זמן קבוע להקרבתם, כמו קרבן מצורע ביום השמיני לטהרתו¹⁵, קרבנות יולדת¹⁶, הבאים לאחר ימי טוהר שלה¹⁷. ואפילו אם נחלק שגם קר-

(14) ראה בארוכה שו"ת שאגת ארי' סי' סו. צ"ח ביצה יז, סעי' בפרש"י ד"ה ובה"א.

(15) מצורע יד, ט ואילך.

(16) תוריע יב, ו ואילך.

(17) ואף את"ל דכיון דרגל הוא א' דבר רגיל ב' ולכל ישראל ג' וג"פ בשנה, לכן צריך לורו ע"ז יותר, משא"כ בקרבנות פרטיים הנ"ל שכמה מהם אינם שכיחים (כקרבנות מצורע), ועכ"פ אינם רגילים בכל אדם (כקרבנות יולדת).

אינו מובן מדוע הוצרך רש"י להגביל האיסור

ננות אלו אין בהם זמן קבוע בימי השנה כמו בקרבן הרגל ולכן אין מתאים כ"כ להזהיר בהם – הרי עכ"פ שייך זה ב' קרבן פסח שבא בי"ד ניסן בין הערבים, אבל לפני הרגל (שכבר למדו אודותו), שעליו להזהר מטומאה לפני זה בכדי שיוכל להקריב קרבנו.

ולכן צ"ל שגם בקרבן פסח (ועאכו"כ שאר הקרבנות) לא מסתבר לאצרוכי אזהרה מיוחדת שלא להיטמא משום חיוב ביאת מקדש והקרכת קרבנות, לפי שהאדם מוזהר ע"ז מצד החיובים האלה,

אבל מטעם זה אין צריכים קרא גם גבי רגל – ש, ובנבלתם לא תגעו* – כי ברגל הרי הוא מצווה ועומד להכנס לעזרה ולהביא קרבנות. לשכל זה צ"ל טהור¹⁸.

ג. ועוד ועיקר: לפי הפירוש דזה ש-
„בנבלתם לא תגעו – ברגל“ הוא מטעם

„ברגל“, ולא לפרש באופן כללי „ובנבלתם לא תגעו“ כשצריך להקריב קרבן וכיו"ב, וע"ד פירוש הרשב"ם [אלא שהרשב"ם מפרש שהכתוב בא לומר שיקדש עצמו תחלה קודם נגיעתו בקדש, משא"כ בפרש"י הכוונה (ע"פ מ"ש בפנים) אזהרה שלא יגע בשעה שצריך להכנס למקדש ולהקריב קרבן].
(18) בטורי אבן לרי"ה שם האריך, דמצד חיובי הקרבנות דהרגל עצמו מוזהר רק שלא יטמא כשחלה עליו חובת הרגל, והיינו ביו"ט עצמו, אבל לפני הרגל ה' יכול לטמא עצמו ולא להטהר, ולכן אתי קרא „ובנבלתם לא תגעו“ להזהיר שיהיה לפני הרגל. ע"ש.

אבל בפשט"מ דוחק גדול לומר שמצד חיובי הרגל עצמו ה' יכול להשאר בטומאה שלפני הרגל ולא ה' עליו שום חיוב לטהר א"ע לפני הרגל. וראה בארוכה הרי"פ פערלא אסהמ"צ להרס"ג מ"ע ב (סח, ב ואל"ף). אבל ראה לקמן בפנים סעיף ד.

שכל ישראל חייבין אז להביא עולת רא"י, נמצא שאזהרה זו היא רק בזמן שביהמ"ק קיים ולא לו שנמצאים בא"י (ובירושלים)¹⁹.

ואת"ל שזוהי כוונת רש"י – לא הו"ל לסתום „ברגל“ (ולסמוך על הכתוב לפני"ז ולא יראו פני – וכו"ל), אלא ל-
הוסיף תיבה אחת „בעלותם לרגל“ וכיו"ב, שהי" ברור שהאיסור הוא רק בא"י²⁰ (ובזמן שביהמ"ק קיים²¹).

ובפרט שתחלת כתוב זה „מבשרם לא תאכלו“ הוא ציווי שחל בכל מקום ובכל זמן, הרי ודאי שהי' לו לרש"י לפרש בלשון ברור (שהי' מובן החילוק דרישא וסיפא דקרא) – דאף ש, מבשרם לא תאכלו“ הו" אזהרה בכל זמן ובכל מקום, הנה סיפא דקרא „ובנבלתם לא תגעו“ היא אזהרה רק בזמן הבית.

(19) ראה צ"ח שם בסופו דלהטעם שיהא מוכן לקרבן אינו „אלא בזמן הבית כו" ולא עוד אלא אפי' בזמן . . . המקדש . . . לא הי' חיוב זה אלא למי שהוא בירושלים או בסמוך לירושלים שיוכל לבוא שם ברגל אבל כו"י.

ואפילו את"ל שגם לאחר החורבן היו עולים לרגל לירושלים למקום המקדש ומקריבים קרבנות ע"פ ההלכה (רמב"ם הל' ביהביח פ"ו הט"ז) ש- מקריבין אע"פ שאין בית (ראה שו"ת שאילת יעקב ח"א ספ"ט. מהר"ץ חיות נדרים כג, א. וראה לענין עלי' לרגל לאחר החורבן) לקו"ש ח"ב ע' 55. וש"י) – הרי הי' זה רק בזמן הסמוך לחורבן, שעדיין הי' להם אפר פרה – ראה במקומות הנ"ל, וש"י.

(20) וע"ד שמצינו בפרש"י עה"ת – שנאמר (אמור כב, כד) „בארצכם לא תעשו“, ורש"י מפרש ומוכיח „שא"פ לומר שלא נצטוו על הסירוס אלא בארץ שהרי טרוס חובת הגוף הוא וכל חובת הגוף נוהגת בין בארץ בין בחו"ל“. וראה גם פרש"י צו ז, כו.

(21) ודוחק לומר שמוכן הוא מדיק לשון רש"י שכתב ברגל (ולא ביו"ט, במועד, בחג וכיו"ב) ש- מורה על עלי' לרגל. וראה פרש"י משפטים כג, יד. שם, יז. תורע"ג, יד. ועוד.

* להעיר ממשנ"ת לקמן ע' 130 הערה 33.
לקו"ש חז"ה ע' 62* ונ" 65 ואילך ובהערות שם.

ד. עפ"י יש לבאר הסיום בפרש"י (ברוב הדפוסים לפנינו) – „זהו שאמרו חייב אדם לטהר עצמו ברגל". דמקורו בר"ה שם⁵: „אמר ר' יצחק חייב אדם לטהר את עצמו ברגל שנאמר ובנבלתם לא תגעו", שע"ז מביא הש"ס הברייתא שהובאה בפרש"י ד, ובנבלתם לא תגעו" קאי „ברגל".

דלכאורה תמוה: הרי אין ענינו של רש"י בפירושו עה"ת לבאר ולפרש מאמרי רז"ל בש"ס.

ויתירה מזו: בגמ' שם משמע שהם שני ענינים: א) אזהרה על נגיעת נבילה ברגל, ב) חיוב לטהר עצמו ברגל, דהרי מאמרו של ר"י ש„חייב אדם לטהר את עצמו ברגל" הוא דיוק וחיידוש בהילפון-תא מקרא (לא רק שלילת נגיעה, אלא גם חיוב לטהר), דלא משתמע מהברייתא: והרא"י שהגמ' מביאה מהברייתא היא (לכאורה) רק שהכתוב „ובנבלתם לא תגעו" איירי ברגל²⁵, ולא על עצם חיידושו של ר"י ש„חייב אדם כו"²⁶ –

אבל מלשון רש"י „זהו שאמרו חייב אדם לטהר עצמו ברגל" משמע, שהוא אותו הענין והלימוד²⁷.

וע"פ הנ"ל יש לומר:

וכיון שסותם „ברגל" מובן שציווי זה הוא בנוגע לזמן הרגל (ולא כל ימות השנה), אבל הוא חל בכל המקומות והרגלים אף שאין בית.

– וי"ל שרש"י בפירושו על התורה אזיל לשיטתו בפירושו לש"ס: בגמ'²² איתא „אשתו ארוסה לא אונן ולא מטמא לה וכן היא לא אוננת ולא מטמאת לו". ופירש"י „ולא מיטמאת, אינה צריכה ל- התעסק בו כו' כך שמעתי ולי נראה ולא מיטמאה כגון ברגל שישראלים מוזהרים על הטומאה מובנבלתם לא תגעו"²³, ש- מזה מובן שהזהירות מטומאה ברגל אינה משום הכניסה למקדש ועלי' לרגל ו- הבאת עולת רא' – שהרי נשים אינן מחוייבות בכ"ז, דהוי מ"ע שהזמ"ג: ועוד: זה שהארוסה „לא מטמאת לו" הוא בפשטות שוה ל„ולא מטמא" שעל הארוס הכהן, והרי אזהרת טומאת מת שעל הכהן היא לא רק בארץ כ"א גם בחו"ל ואף שלא בזמן הבית. וא"כ מובן שגם זה שהארוסה „לא מטמאת לו" (מצד החיוב לטהר עצמו ברגל) היא גם בחו"ל ואף שלא בזמן הבית²⁴.

(22) יבמות כט, ב.

(23) ועד"ז הוא בתוס' שם.

(24) וכן משמע בב"ש אה"ע סני"ה סק"י דס"ל

שדברי רש"י קאי גם על זמן הזה. וראה פתחי תשובה אה"ע שם סק"ד. ועוד.

והשאג"א לשיטתו דהחיוב לטהר עצמו ברגל אינו אלא מפני חובת קרבנות הרגל, ולכן (א) מכריח שם (ס"י טו) דרש"י ס"ל כדעת ר"ז דאשה חייבת בשלמי שמחה (ר"ה ו, ב), (ב) נקט (בטורי אבן ר"ה שבהערה 18) כפ"י הא' בפרש"י כיון דלאביי דאמר בר"ה שם (ו, ב) אשה בעלה משמחה ואין חיוב שמחה מוטל עלי' כלל ודאי איצ לטהר איצ ברגל (אבל ראה ערוך לנר בפרש"י יבמות שם).

ולפי המבואר בפנים וע"פ פירוש הכ"ש כו' מובנת בפשטות דעת רש"י.

(25) להעיר מפרש"י שם ד"ה ובנבלתם.

(26) להעיר מפ"י הרי"ח ר"ה שם: אלא שמע

מינה שכל ישראל הוזהרו כו' מיכן אמרו חכמים שחייבין ישראל לטהר עצמם ברגל כבואם ליראות לפני ה'.

(27) ולהעיר שבברלינער מהדורא א' שלו הביא

גירסא מכת"י [שארין כאן בכלל ב' בבות, אלא כולא חדא מילתא], ומה ת"ל לא תגעו שחייב אדם לטהר עצמו ברגל". ומה בפרש"י עה"ת ע"פ כתי' תימן (ג"י, תשמ"א). ולהעיר שכן הוא גם ע"פ פרש"י ראה שם „ברבותינו פירשו ברגל שאדם חייב לטהר את עצמו ברגל".

(וגם בזמן הזה³² כנ"ל) – הרי מובן, שהאזהרה ב"לא תגעו" אינו רק ענין שלילי, אלא שהרגל מחייבו שיהי' במצב של טהרה ולכן גם באם נטמא – עליו לטהר עצמו.

ולכן מדייק רש"י, "זהו שאמרו חייב אדם לטהר עצמו ברגל" – כי תוכן אזהרה זו, "ובנבלתם לא תגעו – ברגל", הוא (גם) החיוב לטהר עצמו ברגל.

ה. אמנם עדיין צריך ביאור: מהו המקור וההכרח לפרש בפשט³³ שברגל מוזהרין ישראל על הטומאה מצד הרגל ולא מצד חיובי קרבנות שבו³⁴?

למקדש והקרבת קרבנות [אלא דלשיטתו אינו בזמן הזה כיון שצריך לטהר עצמו מכל הטומאות אפי' מטומאת מת והאידיגא אין לנו טהרות כו']. וראה שאג"א שם ס"ו סז.

32) בא' מכת"י רש"י (שתח"י) הגירסא בסוף פרש"י, "לא תגעו ברגל" מכאן שחייבין כל ישראל לטהר עצמן ברגל בזמן שנית המקדש קיים ובזמן הזה משום הכון לקראת אלקיך ישראל". ולכאורה נראה שזוהי הוספת מעתיק.

33) לכאורה י"ל, לפי שפירוש זה שישאל מזה-הריון על הטומאה מצד עצם הרגל קרוב יותר ל-פשוטו של מקרא כאן: מכיון שפשטות הכתובים משמע (כגיל ס"א), שאזהרה זו היא אזהרה כללית לכל ישראל ולכל הזמנים, אלא שמוכח מפ' אמור שאא"פ לפרש שקאי בכל השנה כולה – הרי מסתבר דכל מה דאפשר לכלול בהאיסור (שנאמר בלשון סתמי) כיליגין, ודי לומר שההגבלה היא רק "ברגל", ולא למעט יותר, שהאיסור הוא רק בשייכות לקרבנות ואלו המקריבים קרבן ורק בזמן הבית כו'.

אבל סו"ס צריך ביאור, דפשיטא שרש"י לא יסתום ויכתוב, "ברגל" בלי שום מקור וטעם והסתרה. כדלקמן בפנים.

(*) ועפ"ז יומתק ביותר מה שרש"י מתחיל פירושו, יכול יהו ישראל מוזהרים על מגע נבלה כו'.

א) בזה בא רש"י להוכיח שענין זה הוא ככל הזמנים ולא רק בזמן הבית, שהרי "זהו שאמרו" הוא – סתם. ועוד ש-מאמר רז"ל זה (ע"י ר' יצחק)²⁸ נאמר לאחרי החורבן²⁹.

ב) בזה מדגיש שהזהירות מטומאה והחיוב לטהר – ענינם אחד:

את"ל שהאזהרה, "ובנבלתם לא תגעו" היא מפני הכניסה למקדש והקרבת קר-בנות, ה' מקום לומר דהוי שני ענינים שונים³⁰, כנ"ל, דמפני החיוב לעלות לרגל ולהקריב קרבנות ה"ה מוזהר שלא לטמא א"ע, אבל אין זה מכריחו לטהר עצמו אם כבר נטמא, דמאתר שהוא טמא י"ל דפקע ממנו חיוב העלי' לרגל והבאת קרבנות

(אלא שר"י מוסיף לחדש שמ"ובנבל-חם לא תגעו" ברגל ילפינן דין שני, ש-חיוב אדם (לא רק להזהר מטומאה אלא גם) לטהר עצמו ברגל):

אבל לפרש"י שהחיוב הוא לא מפני הכניסה למקדש והבאת קרבנות אלא ש-מפני הרגל הוא מוזהר שלא לטמא א"ע³¹:

28) ולהעיר שמאמר ר"י בא שם בהמשך ל-מאמרו לפניו, "חייב אדם להקביל פני רבו ברגל" – שאינו מוגבל לזמן הבית דוקא (ראה רמב"ם הל' חית פ"ה ה"ו. שר"ע או"ח ס"י שא ס"ד במג"א סק"ז. אבל ראה נ"ב מהד"ת או"ח ס"י צד. וראה שד"ח כללים מערכת חית כלל ק'. ואכ"מ).

29) ורש"י לשיטתו (ראה פרש"י מגילה ב, א ד"ה בזה"ז) דהאומר מימרא סתם, כוונתו (גם) לדורו וחמנו. וראה שאלת שלום לשאלות שאילתא קג (את קכו). וראה בהנסמן בעהרה הבאה. הרי"פ פערלא שבהערה 18.

30) אבל ראה לעיל הערה 18 ע"ד הפשט. והמסקנא בטורי אבן ר"ה שם.

31) להעיר שגם מפשטות ל' הרא"ש (יומא פ"ח סכ"ד) מובן דהחיוב לטהר עצמו אינו מפני הכניסה

ולהוסיף בזה: בשלמא לקמן בפ' ראה³³, כשנאמר (עוה"פ), "ובנבלתם לא תגעו" ורש"י חוזר על תוכן פירושו כאן, הרי שם מקדים רש"י, "רבותינו פירשו ברגל שאדם חייב לטהר את עצמו ברגל כו'", והיינו שהמקור לפירוש זה הוא מ"רבותינו" (ולא – פש"מ): משא"כ כאן בפרשתנו, שאינו כותב הקדמה זו אלא כותב בפשטות, "יכול כו' ברגל" – עכצ"ל, שיש מקור בפשוטו של מקרא לומר שיש חיוב טהרה ברגל.

ו. ויש לומר שרש"י סומך על מה שכבר פירש לעיל:

בפ' בא⁴⁰, בפעם הא' שנזכר בתורה ע"ד ענין יו"ט, שהוא "מקרא קודש" – פרש"י, "מקרא שם דבר קרא אותו קדש לאכילה ושתי' וכסות".

הרי שקדושת יו"ט קשורה עם אכילת ושתיית האדם וכסותו. ומכיון שכן מובן, שהאדם צ"ל במצב של טהרה, כי איך יתכן שאכילתו ושתייתו כו' בטומאה⁴¹ יקדשו⁴² את היום.

ועפ"ז נלמדים – ע"פ פשוטו של מקרא – כמה חידושים בהלכה בהחיוב לטהר עצמו ברגל:

לפי הטעם שהחיוב לטהר עצמו ב- רגל הוא מפני הקרבנות שחייבים ל-

והנה הרמב"ם³⁴ כתב, "כל ישראל מוזהרין להיות טהורים בכל רגל מפני שהם נכונים ליכנס במקדש ולאכול קדשים וזה שנאמר בתורה ובנבלתם לא תגעו ברגל בלבד". וכתבו האחרונים³⁵, שמדויק לשון הרמב"ם, "מפני שהם נכונים ליכנס כו'", ולא, "שהם חייבים ליכנס", "שהיה מוכנים ליכנס" וכיו"ב, משמע דזה שישאל מוזהרין להיות טהורין בכל רגל אינו מטעם שיוכלו להכנס למקדש (ולהביא קרבנות³⁶), כ"א שזהו גילוי מילתא בנוגע זמן החיוב: כיון שזהו זמן שחייבים בו להכנס ל- מקדש, הרי שאז צ"ל טהור, מה שלא בעינינו בזמן אחר³⁷, ולכן אמרו חז"ל ש- אזוהרה זו, "ובנבלתם לא תגעו" היא בזמן הרגל³⁸.

אבל קשה לבאר כן בפרש"י, שסתם וכתב, "ברגל" ולא פירש טעם זה, בסמכו שהענין מובן מעצמו! עוד זאת, הרי טעם זה הוא רק הסברה על מה שאמרו רז"ל שאזוהרה זו היא, "ברגל": אבל עיקר השאלה במקומה עומדת – מהו המקור בפשט"ם שיש חיוב של טהרה ברגל?

(34) הל' טומאת אוכלין פט"ז הי"ג.

(35) ראה צליח ביצה יח, א בפרש"י ד"ה לא שכחא בסופו. ביאור הרי"ף פערלא הנ"ל.

(36) כמ"ש בקרית ספר להמב"יט שם, וכמו שתפסו בפשיטות בדעת הרמב"ם ברא"ם פ' ראה (יד, ח). מל"מ לרמב"ם שם. שאגי"א (טו"א) שם. ועוד.

(37) אבל ראה שדי חמד כללים מערכת ח, כלל מז"מח.

(38) לכאורה מלשון הרמב"ם משמע שאין זו הוכחה אלא טעם.

אבל לא משום שצריכים ליכנס במקדש כ"א "מפני שהם נכונים ליכנס במקדש כו'", ולכן מזה- רים שלא לאבד, "נכונות" זו, ועליהם להיות טהורים בכל הרגל. וגם לפ"ז צ"ל שלדעת הרמב"ם הוא רק בזמן הבית. ועצ"ע.

(39) יד, ח.

(40) יב, טו.

(41) להעיר ממאירי ר"ה שם שכ' הטעם שחייב אדם לטהר עצמו ברגל, "לאכול חליו בטהרה". וראה ספר חסידים השלם סי' תתרסט. ולהעיר שגם בפשט"ם מצינו כבר ענין של טומאה גם ביחס לחולין – ראה רש"י ורא"י יח, ח.

(42) ובפרט שבסופי הפרשה (יא, מג"מ) מקשר הקדושה בהעדר הטומאה, ולא תטמאו גו' ות- קדשתם והייתם קדושים גו' ולא תטמאו גו'.

(ב) מכיון שגם ראש השנה ויום ה' כפורים נקראו מקרא קודש⁴⁶ — גם בהם יש החיוב לטהר עצמו ברגל⁴⁷.

(ג) מכיון שזה קשור עם עצם קדושת היו"ט — הרי מובן שצ"ל כל זמן הרגל. וגם בזמן שאינו אוכל ושותה — הרי מצד החיוב ד(קדשהו ב)כסות עדיין עליו להיות טהור כל היום⁴⁸.

ז. מיינה של תורה בפרש"י:

לכאורה נראה דענין הטהרה ע"פ השיטה שהחיוב לטהר עצמו ברגל הוא

הביא, כתבו אחרונים⁴⁹ שמפני החיוב דעולת רא"י ושלמי חגיגה אינו מוזהר מלהטמא אלא בטומאה אריכתא של טומאת מת שהוא טומאת שבעה אבל בטומאת ערב כמו שרץ ונבילה ל"ל בה ואפילו אם לא הביא עדיין עולת רא"י ושלמי חגיגה אם הוא עדיין קודם יום ז' של רגל מותר להטמאות כיון שיש עדיין שהות להטהר ולהביא אותן קודם שיצא הרגל דיש להן תשלומין כל שבעה, אבל משום שלמי שמחה שחייב לאכול אותן בכל ימות הרגל ואין לך יום מימי הרגל שאינו חייב בהם א"א לטמאות א"ע בכל ימות הרגל⁴⁴.

ולפי זה נמצא: (א) שהחיוב לטהר עצמו הוא בכל שבעת ימי הרגל, גם בחוה"מ. (ב) בר"ה ויוהכ"פ שאין בהם חיוב עלי' לרגל והקרבת קרבנות לא חלה האזהרה ד, ובנבילתם לא תגעו⁵⁰. (ג) לאחר שגמר להביא כל קרבנות החג (ביום ז') שוב אין עליו חיוב להיות טהור עד סוף החג — (יום הז') ממש.

אבל ע"פ פרש"י (שהחיוב לטהר עצמו ברגל שייך להחיוב ד, מקרא קודש⁵¹) — לקדשו באכילה ושתיה וכסות — שקשור עם עצם קדושת היו"ט מוכן, אשר:

(א) מכיון שחול המועד לא נקרא מקרא קודש⁵², אין חיוב בפשוטו של מקרא לטהר עצמו בחול המועד.

(43) טורי אבן ר"ה שם ובשג"א שם סי' טו.

(44) אבל ראה צ"ח שבהערה 14, ועוד — דס"ל שהחיוב לטהר עצמו הוא משום עולת רא"י וחגיגה ולא משום שלמי שמחה.

(45) כי נאמר רק בנוגע ליום ראשון ויום ה' שביעי ב'פ' בא שם. וכן ב'פ' אמור. — ברמב"ם הל' יו"ט רפ"ז, והואיל ונקרא מקרא קודש והרי הוא זמן חגיגה במקדש אסור בעשיית מלאכה כו"ל. אבל

ראה שו"ע אדה"ז או"ח ר"ס רמב על הגליון; וחווה"מ לא נאמר בו מקרא כו"ל אלא שקרוי מקרא קודש לענין קרבנות בלבד. — וראה שם הל' יו"ט סי' תקכט סי' שמחוייב בשמחה.

(46) אמור כג, כד. כו. וראה פרש"י שם, לה (לענין יוהכ"פ — ראה מפרשי רש"י שם) קדשהו בכסות נקי' ובתפלה ובשאר ימים טובים במאכל ובמשתה ובכסות נקי' ובתפלה.

(47) בנוגע לשבת שגם בו נאמר (אמור שם, ג) מקרא קודש — י"ל דע"פ פש"מ ה"ז בעיקר לא במאכל ובמשתה ובכסות כ"א מצד המפורש בקרא לפניו ולאחריו, שבת שבתון⁵³ — כל מלאכה לא תעשו גו"ל. אבל ראה פרש"י יתרו כ, ח בסופו. שו"ע אדה"ז ר"ס רמב ובקו"א שם. ולפי"ז י"ל דחייב לטהר עצמו ברגל וכש"כ בשבת [ולהעיר שבמאמר ר"י שלפניו (ר"ה שם) חייב אדם להקביל פני רבו ברגל, הדין הוא בחודש ושבת כבגמי שם, אלא דשם נאמר זה מפורש בכתוב (מ"ב ד, כג) „מדוע גו' לא חודש ולא שבת“ — ראה ר"ח וריטב"א שם. וראה חדא"ג מהרש"א סוכה כו, ב. מג"א שבהערה 28 ובמחה"ש שם. טורי אבן ר"ה שם. ואכ"מ] וראה גו"א בפרש"י ראה שם. צ"ח שם. שדי חמד שם כלל מז.

(48) וכ"כ בצ"ח וביאור הר"פ פערלא שב-הערה 35 (לפי ביאורם בחייב לטהר עצמו ברגל). וראה בכל הנ"ל — שדי חמד שם.

(49) ראה גם רוקח הל' לולב ס"ח רכא. וראה גליוני הש"ס לרי"ה שם.

מצד חובת העלי' לרגל וכו' ה"ה במד-
ריגה נעלית יותר מענין הטהרה לשיטת
רש"י. כי לשיטת רש"י הנ"ל הטהרה
אינה קשורה עם מקדש וקדשיו אלא עם
עניני וצרכי האדם אכילה שת"י וכסות.

אבל בפנימיות הענין י"ל דאדרבא:

אם החיוב לטהר עצמו ברגל הוא
מחמת מקדש וקדשיו הרי אין בטהרה זו
המשכת ענין חדש, אלא רק הכנת האדם
לקבל קדושה זו דמקדש וקדשיו שישנה
ברגל:

משא"כ אם הטהרה היא מחמת אכילה
ושת"י וכסות נמצא שיש כאן ענין חדש,
דהגם שדברים אלו (אכו"ש כו') אינם
קדושים מצ"ע, הרי האדם פועל וממשיך
(טהרה ו) קדושה גם בהם, היינו שגם
דברי הרשות נעשים (חזורים) בטהרה ו-
קדושה שברגל⁵⁰.

והרי זהו תוכנו הפנימי של רגל שנק'
„מקרא קודש“, לא כשבת שנקרא „קודש“
— דבשבת הקדושה היא קדושה מצ"ע,
משא"כ ביו"ט קוראים ומזמינים בו קודש
העליון שיומשך למטה⁵¹, דזהו מה ש-
שבת מיקדשא וקיימא⁵², שהוא יום קדוש

ומובדל ממשות ימי בראשית, משא"כ יום
טוב הרי ישראל אינהו דקדשינהו ל-
זמני⁵³, שבנ"י עושים מיום חול יום קדוש
(יר"ט).

ויש לומר שזהו גם הטעם בפנימיות
הענינים דחיוב טהרה מחמת מקדש ו-
קדשיו הוא רק בזמן הבית, משא"כ חיוב
טהרה מחמת „מקרא קודש“ דיו"ט ב-
אכו"ש וכסות הוא חיוב בכל זמן גם
בזמן הגלות —

כי זהו אחד מהעילויים שבהעבודה
בזמן הגלות, שממשיכים ומגלים קדושה
אלקית גם מחוץ לגבול הקדושה, בחו"ל,
ועד למטה יותר, בהעלם וחושך ה-
גלות⁵⁴.

ועל ידי הוספת טהרה של כאו"א
מישראל, גם בעניני חול ורשות של ה-
אדם, הרי „טהרת“⁵⁵ הגוף מביאה לידי
קדושת הנפש מן הדעות הרעות וקדושת
הנפש גורמת להדמות בשכינה שנאמר⁵⁶
והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש
אני ה' מקדשכם".

(משיחת ש"פ שמיני תשל"ה)

50 ועי' גופא נעשה מקרא קודש שמוסיף

קדושה בהיו"ט ובהאדם המקדוש.

51 ראה זח"ג צד, א. וראה לקי"ת צו יב, א

ואילך. סיזור עם דא"ח שער המועדים (ריו, א
ואילך). ועוד.

52 ביצה יז, א.

53 ברכות מט, א.

54 וראה לקו"ש חלק ל ע' 2-251. וש"נ.

55 ל' הרמב"ם סוף הל' טומאת אוכלין.

56 פרשתנו יא, מד. אמור כא, ח. וראה לקמן

ע' 67 הערה 12 ובשוה"ג.

שמיני* ג

הזהירות „בדברים אלו“ שאסרו חכמים משום „אל תשקצו את נפשותיכם“. ו- תמוה, אמאי שבק הרמב"ם איסור „אל תשקצו“ המפורש בקרא – „בכל השרץ השורץ“ (איסור אכילת שרצים*) – ונקט האיסורים מדבריהם (גם) הם בכלל „אל תשקצו גו“?

גם אינו מובן סדר הדברים (וה- מעלות) שנמנו ברמב"ם – „מביא קדושה וטהרה יתירה לנפשו וממרק נפשו לשם הקב"ה“, דהיינו תחילה „קדושה“, ואח"כ „טהרה“, ורק לבסוף „ממרק נפשו“ – דלכאורה הול"ל בסדר הפוך, מן הקל אל הכבד: תחילה מירוק הנפש (שמשי- מעו הסרת לכלוך), ואח"כ „טהרה יתירה“ (שמשמעה לא רק טהרה מטומאה, אלא תוספת טהרה, ע"ז חמש טבילות של הכה"ג ביום הכפורים), ואח"כ „קדושה“, שהיא למעלה מטהרה?

(7) וכן מפורש בקריט ספר (להמבי"ט) כאן, והנזהר בדבריהם מביא קדושה כו". ע"ש.

(8) ויתירה מזו: בפשטות קאי הכתוב לא רק על איסור שרצים, אלא על כללות איסור מאכלות אסורות המבואר בפרשה, וכהמשך הכתובים (שם, מר"מ) „זאת תורת הבהמה גוי להבדיל בין הטמא גוי ובין החי הנאכלת גוי“.

(9) כמאמר „טהרה מביאה לידי כו' קדושה“ (ברייתא דרפ"י* – כהובא ברמב"ם – כדלקמן בפנים). וראה זח"ק קעו, ב. ובכ"מ. ׀אולי י"ל שבלשונו „טהרה יתירה“ כוונת ה- רמב"ם לדרגא עליונה יותר ב„טהרה“, שלמעלה

א. כתב הרמב"ם בסוף הל' מאכלות אסורות – לאחר שכותבי הדברים ש- אסרו חכמים מפני שהם „בכלל אלו תשקצו את נפשותיכם“ – „וכל הנזהר בדברים אלו מביא קדושה וטהרה יתירה לנפשו וממרק נפשו לשם הקב"ה שנאמר⁵ והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני“.

בפשטות, מקורו של הרמב"ם הוא מ- מקרא זה עצמו⁶, שהרי הכתוב „והת- קדשתם והייתם קדושים“ בא בהמשך לאיסור „אל תשקצו את נפשותיכם גו“, והוא נתינת טעם לו, כהתחלת הכתוב „כי אני ה"א והתקדשתם גו“.

וצריך להבין: מפשטות לשון הרמב"ם „וכל הנזהר בדברים אלו“ משמע, ש- כוונתו (לא לכל הדברים והאיסורים ש- בהלכות מאכלות אסורות, אלא רק) ל- דברים אלו שנמנו בסמיכות לפניו, והיי- נו שה„קדושה וטהרה יתירה“ באה ע"י

(*) וסיום רמב"ם הלכות מאכלות אסורות.

(1) פ"ז הל' לב.

(2) שם הכ"ט ואילך.

(3) כן מפורש ברמב"ם כאן (הכ"ט). וראה משנה למלך כאן הכ"ז רד"ה גרסינו) שדברים אלו הם רק איסור דרבנן. (וצע"ק לשון הרמב"ם בטהמ"צ מל"ת קעט בסופה) – ראה הדיעות באנציקלופדי' תלמו- דית מע' בל תשקצו (וש"נ).

(4) פרשתנו י"א מג.

(5) פרשתנו שם, מד.

(6) בגמ' (ברכות נג, ס"ב) הובא הכתוב „ו- התקדשתם והייתם קדושים גו“ לענין מים ראשונים ואחרונים, אבל לא בנוגע לכל „דברים אלו“ שנמנו ברמב"ם.

(*) דלכל הגירסאות בברייתא זו, „טהרה“ באה לפני „קדושה“ – פרטי שינויי הנוסחאות בברייתא ראה מס' סוטה עם שינויי נוסחאות (ירושלים, תשל"ט) בסופה.

בסוף — „להדמות בשכינה“: ומה טעם שינה הרמב"ם כאן, ומנה המעלות בסדר הפוך?

ב. ויש לומר הביאור בזה:

כוונת הרמב"ם כאן היא (לא רק לסיים הלכות אלו בדברי אגדה ומוסר כו', אלא בעיקר) להשיענו הלכה ב־אופן הזהירות בעניני כל תשקצו.

דהנה הדברים שאסרו חכמים ב„בל תשקצו“ הרי הם דברים „שנפש רוב בני אדם קיהה מהן . . . מתאוונת מהם“¹⁶, וכיון שכן צריך להבין, מה ראו חכמים להזהיר בפירוט על ההמנעות מדברים אלו, כאשר בלאו הכי טבע רוב בני אדם להתרחק מהם?¹⁷

[ודוחק לומר, שזהו רק בשביל מיעוט בני אדם שאין חשים לשקץ את עצמם, היפך טבע הגוף — ובפרט שהתורה¹⁸ על הרוב תדבר¹⁹].

ויש לומר, שזהו שמשמיענו הרמב"ם בהלכה זו, שכוונת האדם בזהירותו ב־

וביותר תמוה: פסוק זה ד„והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני“ הובא ב־רמב"ם גם בסוף הלכות טומאת אוכלין²⁰ לענין אכילת חולין בטהרה²¹, וז"ל: „ודבר זה (אכילת חולין בטהרה) קדושה יתירה היא ודרך חסידות שיהי' נבדל אדם ופורש משאר העם כו' שהפרישות מביאה לידי טהרת הגוף ממעשים הרעים, וטהרת הגוף מביאה לידי קדושת הנפש מן הדעות הרעות וקדושת הנפש גורמת להדמות בשכינה שנאמר²² והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני ה' מקדשכם“ — הרי שכאן אכן מנה הרמב"ם המעלות כפי סדרן: תחילה „פרישות“, אח"כ „טהרה“, ואח"כ „קדושה“ [ש־זהו בהתאם לסדרם בברייתא²³ דרפכ"י (כגירסת הירושלמי²⁴, וכ"ה גירסת ה־רי"ף בבבלי²⁵)], „פרישות מביאה לידי טהרה, טהרה מביאה לידי קדושה“²⁶ ול־

מקדושה (עיין ד"ה ה' לי בעוזרי בלקוית שמע"צ צ), א. מאמרי אדהאמ"צ שמע"צ (ע' איתקח ואילך). ועוד.

10 פט"ז ה"ב.

11 ראה גם תודה"ם טמא חולין ב, ב (הובא במשנה למלך לרמב"ם שם). וראה תדבאר רפטיז.

12 צירוף שני כתובים — פרשתו יא, מדי: אמור כא, ה.

13 (ע"ז כ, ב. ושי"ג) — שזהו מקורו דהרמב"ם, כמ"ש בכס"מ שם.

14 שקלים ספיג (הובא גם ברי"ף ע"ז שם. כס"מ לרמב"ם שם) — אלא ששם לא הובא „פרישות מביאה לידי טהרה“.

15 ע"ז שם.

* גם בקדושים (כ, ז) נאמר „והתקדשתם והייתם קדושים“, אבל כלי הסיום „כי קדוש אני“ — אבל י"ל שכוונת הרמב"ם ב"כי קדוש גוף" היא (לא לסיום הכתוב דפרשתנו, אלא ללשון הכתוב דפ' אמור שם „כי קדוש אני ה' מקדשכם“.

16 ל' הרמב"ם כאן הכ"ט.

17 להעיר מאיסור דם שנפשו של אדם קצה ממנו (משנה מכות כג, ריש ע"ב. רש"י ע"ה פ' ראה יב, כה). אבל שם מובן ע"פ מחז"ל (ספרי (ורש"י) פ' ראה שם, כג) שהיו שטופים בדם (וראה לקו"ש ח"ד ע' 47 שאינה פלוגתא במציאות. ע"ש).

18 להעיר ממפרשים (רע"ב. רש"י (ריב"ן). ועוד) למשנה סוף מכות (שם) „לפיכך הרבה להם תומצ' כגון פרשת שקצים ורמשים כדי להרבות שכר כשהן בדלים מהם אע"פ שנלאו הכי לא היו אוכלין אותן שנפשו של אדם קצה בהן“. אבל צ"ע אם שייך לומר כן באיסורים דרבנן. ואכ"מ.

18 מ"ג ח"ג פל"ד.

19 להעיר שבאיסור כל תשקצו „לא אולינן בתר רובא דעלמא אלא בתר כל חד וחד“, דגם דבר המאוס לרוב עלמא שרי למי שדעתו יפה ואין נפשו קצה בו (פרי"ח י"ד ספ"ד סק"ג).

דברים אלו צריכה להיות לא (רק) מפני שכן ראוי לבן אדם להתנהג (מצד טבע גופו), אלא מפני ש,הנהוה בדברים אלו מביא קדושה וטהרה יתירה לנפשו ומ־מרק נפשו לשם הקב"ה, היינו שזה נוגע לקדושת וטהרת הנפש.

דאע"פ שנקיון גשמי הוא דבר טפל, לכאורה (וכפרט לגבי נקיות וטהרה רוחנית) – וכמבואר גם במורה נבוכים²⁰ ש,נקיון הבגדים ורחיצת הגוף וסלוק הלכלוכים גם זה ממטרות התורה הזו, אבל לאחר טהור המעשים וטהור הלב מן ההשקפות המטמאות והמדות המטמאות . . המטרה הראשונית צמצום התאוות, ונקיון החיצונית אחר נקיון ה־פנימיות – מ"מ, נקיון החיצונית נוגע גם ל,נקיון הפנימיות, כי ע"י שהאדם נזהר בדברים אלו, מביא קדושה וטהרה יתירה לנפשו" (משום שנקיון גשמי מכ־שיר את האדם ועושה אותו כלי יותר ל־רוחניות ודקות נשמתית).

ועפ"ז יש לבאר גם הטעם שהרמב"ם מנה את המעלות בסדר הפוך – קדושה, טהרה ו,ממרק נפשו":

בזה מרמז הרמב"ם, שלא זו בלבד ש־נקיון החיצונית נוגע ל,נקיון הפני־מיות, אלא עוד זאת, דככל שהאדם מתעלה לדרגא נעלית יותר בקדושה, נדרשת ממנו נקיות יותר גדולה. ע"ד ,ת"ח שנמצא רבב על בגדו כו"²¹, "של בנאין (ת"ח) מצד אחד ושל בור משני צדדין"²², שמה מוכן, שכאשר מתעלה

לדרגא נעלית יותר ב,תלמיד חכם" ("קדושה") נדרשת ממנו נקיות ("טהרה") גדולה יותר, גם מענינים שלפני זה לא היו נחשבים אצלו כ,רבב".

וזהו כוונת הרמב"ם בדיוק לשונו ,מביא קדושה וטהרה יתירה לנפשו ומ־מרק נפשו כו" – שבהגיעה למצב של קדושה יתירה, צריכה הנפש ענין של ,טהרה" מחודשת, ולא עוד אלא שצ"ל ,ממרק נפשו".

ג. אבל עדיין יש להבין דיוק לשון הרמב"ם, (וממרק נפשו) לשם הקב"ה – מהי הכוונה בהוספה זו?

גם צריך ביאור בכמה שינויים בין לשון הרמב"ם כאן ללשונו בהל' טומאת אוכלין שם:

(א) בהל' טומאת אוכלין מפרש הרמב"ם ענין של ,טהרה" ו,קדושה – ,טהרת הגוף ממעשים הרעים . . קדושת הנפש מן הדעות הרעות, ואילו כאן (בהלכות מאכלות אסורות שקדמו²⁴ ל־הלכות טומאת אוכלין) סתם ,מביא קדו־שה וטהרה כו". ולאידך – כאן מוסיף (קדושה וטהרה) יתירה".

(ב) כאן מדייק הרמב"ם, כנ"ל – (וממרק נפשו) לשם הקב"ה, ואילו בסוף הל' טומאת אוכלין כותב ,להדמות בשכינה".

(ג) בשני המקומות לא הסתפק הרמב"ם בהבאת הכתוב, והתקדשתם ו־הייתם קדושים, אלא הביא גם סיום הכתוב, ,כי קדוש אני"²⁵. אבל בשינוי:

(20) שם פליג בסופו (הערתקת הלשון בפנים היא ע"פ תרגום אפסח).

(21) ראה סה"מ קונטרסים ח"ב שכג, רע"א. ועוד.

(22) שבת קיד, א.

(23) שבת שם, ממשנה מקואות פ"ט מ"ו.

(24) ראה יד מלאכי כללי הרמב"ם אות ו.

(25) יש לומר הטעם ע"פ דברי הרמב"ם בספר המצות (שרשים שורש ד), שהכתוב ,והתקדשתם והייתם קדושים" הוא מן ,הצויים הכלולים, צויים לקיים כל התורה, כאלו יאמר ה' קדוש בעשותך כל

קדוש אני – כשם שאני קדוש כך אתם
(תהיו) קדושים²⁷.

ד. ויש לומר הביאור בכל זה:

בהוספת התיבות „(וממרק נפשו) לשם הקב"ה" כוונת הרמב"ם לרמז על עילוי מיוחד בעבודת השם הנפעל ע"י שהאדם „נזהר בדברים אלו". והיינו, דכאשר האדם מתנהג בדברים אלו לא לפי שכן מחייב טבע גופו ונפשו אלא לפי שכן הזהירו חכמים²⁸, ה"ז מורה שכללות עבודתו היא רק „לשם הקב"ה" בלבד, השלימות בעבודת ה' „לשמה"²⁹.

(27) ועד"ז הוא בויק"ר ר"פ קדושים (פכ"ז, ד. וראה תנחומא שם ב. תנחומא באבער שם ב. ד.) ובת"ר"כ שם „מחקה למלך" (וכפירוש הקרבן אהרן שם). וראה רש"י פרשתנו כאן.

(28) דלשון „וכל הנזהר" משמע זהירות מיוחדת מחמת ציווי כו', בדבר הבא מחמת טבע הגוף לא שייך כ"כ לשון „זהירות".

(29) וי"ל שזהו למעלה גם מ„העובד מאהבה", שאינה לשם שכר (אפילו השכר דעוה"ב), אלא ש„עושה את האמת מפני שהוא אמת" (רמב"ם ה' תשובה פ"י ה"א וב' – כי עדיין אין מוכרח שעבודתו היא רק „לשם הקב"ה", כמובן מזה גופא שנקראת בשם „אהבה", והרי כל אהבה חוזרת אל האהב (ראה ד"ה כי נער ישראל תרס"ז – המשך תרס"ז בהוספות (בהוצאת תנש"א – ע' תקע"ז)), ובלשון אדה"ז „יש יש שאהב" (ת"רא בהוספות קיד, ד. ועוד. וראה תניא פליה (מד, סע"א ואילך)). ובפשטות, שמטרתו היא „שתהא נפשו קשורה באהבת ה'" (לי הרמב"ם שם ה"ג), והיינו לשם שלימות נפשו, משאי"כ בעבודה „לשם הקב"ה" אין האדם חושב אודות תועלת עצמו כלל, אלא רק ע"ד רצונו של הקב"ה (וראה לעיל ע' 45 בענין „נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני").

(*) ע"ד המבואר בענין לימוד התורה לשמה, ששלימותו אינו אפילו הלימוד. כדי לקשר נפשו לה" (לי התניא פ"ה מפע"ח) אלא שהלימוד הוא לשם התורה עצמה, להמשיך אוא"ס בתורה כו' (לקו"ת מסעי צ"א, ד. ובכ"מ).

כאן מביא רק „כי קדוש אני", ואילו בהל' טומאת אוכלין מוסיף (ומצרך מ- מקום אחר²⁶) את התיבות „(כי קדוש אני) ה' מקדשכם"?

ובפרט שלפי תוכן הענין – לכאורה, איפכא מסתברא: כאן מדייק הרמב"ם (כנ"ל) „מביא קדושה וטהרה יתירה ל- נפשו", ובהל' טומאת אוכלין מוסיף הרמב"ם ש„קדושת הנפש גורמת להדמות בשכינה" (וע"ז מסיים „שנאמר והתקדש-תם גו").

ועפ"ז: כאן שההדגשה היא על „קדו-שה . . יתירה" ה"ל להביא „כי . . אני ה' מקדשכם" (היינו קדושה (וטהרה) יתירה הבאה מלמעלה), ובסוף הל' טומאת אוכלין שההדגשה היא שהאדם מגיע למצב של „להדמות בשכינה", ה' די להביא „כי קדוש אני", שזהו הענין ד„להדמות בשכינה", שהאדם מקדש את עצמו כדי להדמות בשכינה „(כי קדוש אני)", וכד-איאת בת"ר כאן „והייתם קדושים כי

מה שצויתך ונזהר מכל מה שהזהרתיך ממנו . . ולשון ספרי (עה"פ שלח טו, מ) והייתם קדושים זו קדושת מצות [ובמורה נבוכים (שם פל"ג. פמ"ז)] הביא גם מספרא, והתקדשתם והייתם קדושים זו קדושת מצות³⁰. ונמצא ש„והתקדשתם והייתם קדושים" הוא (א) לשון ציווי, (ב) קאי על כל מצוות התורה.

ולכן מביא הרמב"ם (כאן ובסוף הל' טומאת אוכלין) גם „כי קדוש אני", כי בסיום הכתוב נרמז עוד ענין (נוסף על הציווי הכולל) – „והתקדשתם" והייתם קדושים כי קדוש אני – לשון הבטחה, וקאי על הקדושה יתירה הנמשכת על נפש האדם כאשר מקדש את עצמו בעניני „אל תשקצו גו" (וכן אפילו ע"י אכילת חולין בטהרה).

(26) ראה הערה 12.

(*) וראה יומא לט, א (תניא ספכ"ז). אלא ששם קאי על המקדש את עצמו בכלל.

ביאור הענין:

זה שהאדם עובד השם בשאר עניני תורה ומצוותי' (הן דאורייתא והן דרבנן) ועושה אותם מפני שכן ציווה הקב"ה, עדיין אינה הוכחה ברורה שעבודתו היא „לשמה" ממש, שאינו חושב אודות עצמו אלא רק „לשם הקב"ה", כי אפשר שהטעם שמקיים מצוה פלונית רק „לשמה" הוא משום שעדיין לא הגיע לידי כך שירגיש ההכרח בתועלת המצוה ולכן מקיים הדבר מפני שכך גזר השם; לא מיבעי בקיום החוקים, שקיומם הוא רק מפני ש„חוקה חקקתי גזרה גזרתי", אלא אפילו במצוות שיש להן טעם ותועלת, הרי כיון שאינם דברים מוכרחים (מצד טבע גופו), אפשר שעדיין אינו מרגיש ההכרח והתועלת שבהן, ומקיימן רק „לשם הקב"ה".

ורק כאשר גם בדברים אלה שהזהיר רות בהן מחוייבת מצד טבע גופו הרי הוא זהיר מפני שכן ציוו חכמים, הרי זה מפני שכולו מסור ונתון לרצון השם, וכל עבודתו בכל עניניו היא רק „לשם הקב"ה" בלבד.

ויש לומר, שזהו גם עומק כוונת הרמב"ם במ"ש „וממרוק נפשו לשם הקב"ה", שאין כוונתו למירוק מדברים רעים, אלא שהאדם מטהר את עצמו מכל רגש של „ישות" ו„מציאות", עד שבעבור דתו יורגש — שעושה הכל „לשם הקב"ה" בלבד.

ה. עפ"ז יש להוסיף ביאור בדברי הרמב"ם כמורה נבוכים הנ"ל, ש„נקיון החיצוניות (בא) אחר נקיון הפנימיות" („לאחר טהור המעשים וטהור הלב כו"). ומשמעות הענין היא, שהחילוק בין „נקיון הפנימיות" ו„נקיון החיצוניות" הוא לא רק חילוק בין עיקר וטפל, אלא יש בו גם ענין של קדימה ואיחור, ש„מטרת התורה" בענין „נקיון החיצוניות" מת-

קיימת רק כאשר הוא בא לאחרי „נקיון הפנימיות".

ולכאורה, הרי „נקיון החיצוניות" מכ- שיר את האדם להיות כלי יותר לרוח- ניות (כנ"ל), וכמפורש בברייתא דרפב"י הנ"ל „נקיות מביאה לידי פרישות"³⁰.

וע"פ משנת"ל יש לבאר, שכאן כוונת הרמב"ם היא ל„מטרת התורה" בציווי על דברים אלו, ששלימות המטרה היא כ- אשר הזהירות בדברים אלו אינה רק לשם הנקיון בפועל (שזה מחוייב גם מצד טבע האנושי), ואפילו לא כדי שהאדם יהי יותר כלי לשלימות רוחנית („נקיון הפנימיות"), אלא שגם „נקיון החיצוניות" יהי אך ורק מפני ציווי ה' (ע"י חכמי התורה); ורגש זה בא רק ל- אחרי „נקיון הפנימיות", דאימתי יכול להרגיש בענינים גופניים וטבעיים ש- עושה אותם רק מפני ציווי ה', ה"ז רק לאחרי שיש בו „נקיון הפנימיות", טהרה מוחלטת מדעות ומדות בלתי רצויות כו', שאז שייך שיגיע ל„מטרת התורה" ב- „נקיון החיצוניות".

ו. וזהו גם ביאור החילוק בין דברי הרמב"ם בסוף הל' טומאת אוכלין ל- דבריו כאן בסוף הל' מאכלות אסורות:

אכילת חולין בטהרה (שבזה מדובר בסוף הל' טומאת אוכלין) הוא ענין הפרישות, שהיא ראשית העבודה, וע"ז כותב הרמב"ם שע"י פרישות זו יעלה האדם מחיל אל חיל, „פרישות מביאה לידי טהרת הגוף ממעשים הרעים ו- טהרת הגוף מביאה לידי קדושת הנפש מן הדעות הרעות, וקדושת הנפש גורמת

30 בפרש"י (ע"ז שם) ועוד, דקאי על נקיות רוחנית, „נקי באין חטא". אבל לכאורה לא בא לשלול נקיות כפשוטה. וראה תפא"י סוף סוטה.

הכתוב לראי' על כך ש"קדושת הנפש גורמת להדמות בשכינה", לכן הביא גם הסיום "כי קדוש אני ה' מקדשכם", שע"י שהקב"ה מקדש את האדם בקדושתו ית', נעשה האדם, "דומה לשכינה"³¹.

ז. ע"פ כל הנ"ל יש לבאר בעומק יותר הטעם שהקדים הרמב"ם קדושה לטהרה (אף שבכלל קדושה היא למעלה מטהרה):

ככל שהאדם מתקרב להקב"ה יותר ה"ה מתבטל יותר ממציאיותו. וכמו כ- עמדו לפני המלך, שעצם הדבר שהאדם מרגיש את עצמו ל"מציאיות", ואינו כ- תכלית הביטול לפניו, כמרידה במלך יחשב. וכמאמר³² שגם מאן ד"מחוי לי' במחוג . . קמי מלכא" חייב מיתה. וכן הוא בעבודת השם, דדוקא כאשר האדם מתעלה בעבודתו, ומרגיש את עצמו כ- עומד לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, אזי מרגיש את הצורך למרק את עצמו ולטהר עצמו יותר ויותר מכל רגש של מציאיות³³.

וזה מרומז בדברי הרמב"ם, ד"כל ה- נזהר בדברים אלו מביא קדושה וטהרה יתירה לנפשו וממרק נפשו לשם הקב"ה", דככל שמתקרב אל הקב"ה ("קדושה") מרגיש את הנחיצות לטהר ולמרק את נפשו מ"מציאיות", עד שמגיע למצב שכל עניניו הם רק "לשם הקב"ה".

(משיחת ש"פ תור"מ תשמ"ח)

להדמות בשכינה" (ולכן מפרט הרמב"ם עניניו של המעלות דטהרה וקדושה):

אבל כאן בסוף הל' מאכלות אסורות, המדובר במעלת "נקיון החיצוניות" הבא לאחרי "נקיון הפנימיות", דהיינו לאחרי שכבר טיהר את גופו ממעשים רעים וקידש את נפשו מדעות הרעות (וכדיוק לשון הרמב"ם כאן "מביא קדושה וטהרה יתירה לנפשו"), ועוד זאת, שאף הגיע "להדמות בשכינה" – ומ"מ, לאחרי כל מעלות אלו יתכן, שעבודתו אינה "לשם הקב"ה" בלבד, אלא מפני התועלת ל- עצמו, שהוא רוצה להגיע לידי שלימות, עד שיהי' "דומה לשכינה".

אבל שלימות העבודה היא כאשר "מ- מרק נפשו (רק) לשם הקב"ה", מבלי לח- שוב אודות שלימות עצמו³⁴; שההוכחה הגמורה לכך היא דוקא כאשר כך הוא אופן זהירותו בדברים אלה שחכמים אסרו משום בל תשקצו, כנ"ל באורך.

ובזה מובן גם החילוק בנוגע להבאת סיום הכתוב: אין כוונת הרמב"ם כאן בהביאו סיום הכתוב "כי קדוש אני", שהאדם מקדש את עצמו מפני שרוצה "להדמות בשכינה" (שדבר זה לא נזכר כלל ברמב"ם כאן), אלא שבעבודתו יורגש רק הענין ד"כי קדוש אני" (קדו- שתו של הקב"ה, שלמעלה מקדושת ה- אדם, "והתקדשתם והייתם קדושים") – "לשם הקב"ה".

ולכן לא הביא הרמב"ם כאן "כי קדוש אני" ה' מקדשכם" (כמו שהביא ב- הל' טומאת אוכלין), כי "מקדשכם" פירו- שו זה שהקב"ה מקדש את האדם, וכוונת הרמב"ם כאן (בהבאת סיום הכתוב) היא לא תוספת הקדושה בהאדם, אלא שעבר- דתו היא באופן של "ממרק נפשו לשם הקב"ה" (ולא בשביל שלימות עצמו).

[משא"כ בהל' טומאת אוכלין שמביא

31 היינו שלא רק שכוונת האדם העובד עבודתו היא להדמות לשכינה, אלא שע"י שהקב"ה מקדש אותו בקדושתו ית' נעשה כן בפועל, שנדמה לשכינה כביכול.

32 חגיגה ה, ב. וראה לקו"ש ח"ד ע' 1050 הערה 13.

33 ראה בארוכה לקו"ש חכ"ה ע' 15 ואילך.

אייר

ודם (אף שגם רפואת רופא בוי"ד באה מהקב"ה, שנתן, "רשות (וכח) לרופא לרפאות"⁶):

רפואת בשר ודם מועלת (בדרך כללי) רק "מכאן ולהבא" [כמבואר בגמ'⁷ החילוק בין התרת נדרים ע"י חכם ש"עוקר את הנדר מעיקרו", ורפואת מום ע"י רופא ש"אינו מרפא אלא מכאן ול-הבא"⁸], משא"כ רפואת הקב"ה (כיון שאור פנה הוא, "לא אשים עליך (מלכתחילה)" עוקרת את החולי כאילו לא הי' מעולם.⁹

יתירה מזו: בצפ"ע¹⁰ מבואר שגם ב-רפואת בשר ודם, "יש ב' מיני רפואות א' מכאן ולהבא . . . וא' למפרע". אבל מ"מ יש חידוש ברפואת הקב"ה גם לגבי ה-רפואה שהיא, "למפרע" – כי זה שיכולה להיות רפואה (ע"י בוי"ד) באופן שפועלת "למפרע" הי"ז רק משום, "שהרפואה היא רק לברר¹¹", כלומר, שע"י הרפואה נת-ברר שלא הי' מום מלכתחילה, אבל אם

א. איתא בספרים¹² ש"אייר" הוא ר"ת – "אני ה' רופאך", דהיינו שחודש זה מסוגל לענין הרפואה.¹³

הנה בענין הרפואה גופא יש כמה אופנים, וכאן מודגש שהרפואה ד"אייר" שייכת ל"אני ה' רופאך", רפואת הקב"ה דייקא, שהחידוש ברפואה זו מפורש ב-כתובי – "כל המחלה גו' לא אשים עליך כי אני ה' רופאך", היינו שהקב"ה מונע שהחולי יבוא על האדם מלכתחילה¹⁴ [ע"ד דברי הרמב"ם¹⁵ שאם האדם זהיר כדבעי במאכלו וכו' ע"פ ההנהגות ה-מבוארות בהל' דעות שלו, "אני ערב לו שאינו בא לידי חולי כל ימיו"].

ויש להוסיף, שהחידוש ברפואת הקב"ה הוא לא רק בזה שהיא מונעת את בוא החולי, אלא שגם כאשר הנהגת ה-אדם גרמה שבא עליו חולי, הנה כאשר רפואתו באה מ"אני ה' רופאך", הרי הוא באופן אחר לגמרי מרפואת רופא בשר

(6) ברכות ט, סעי'א. ב"ק פה, א. ש"ע יו"ד ר"ס שלו. וראה ט"ז שם.

(7) ראה לקמן בפנים מהצפ"ע.

(8) כתובות עד, ב.

(9) ראה רש"י בשלח שם בפ"י הראשון (מ-מדרשו), "ואם אשים הרי הוא כלא הושמה כי אני ה' רופאך". ובחז"אג מהרש"א (סנהדרין שם) דהיינו מפני שברפואת הקב"ה לא נשאר שום רושם מהמכה. וראה זח"ג (בהשמטות) דש, סעי'ב. אוה"ת לני"ך ע' שם. לקריש חט"ז ע' 515-6.

(10) על הרמב"ם הל' תשובה פ"ב ה"ב בסופה (ועד"ז בהל' אישות פ"ז ה"ט. ועוד) – ומציין לתוס' בכורות לח, ב, ע"ש.

(11) ל' הצפ"ע הל' אישות שם. וראה תוס' בכורות שם.

(1) ראה ח"י חת"ס לשבת קמו, ב. שער יששכר (להרחיץ כו' ממוקאטסט) מאמר אייר סי'ג (בשם סה"ק).

ואף ש"אייר" הוא בב' יודין דוקא (ש"ע אה"ע סקכ"ז סכ"ג. רמ"א שם ס"ז ובנ"כ) – י"ל כי בהברה נשמעת רק יו"ד אחת. וראה שער יששכר שם ע"ד הקבלה. שיחת ש"פ קדושים תשד"מ. ואכ"מ.

(2) בשלח טו, כו.

(3) ראה חת"ס שם (ומפרש עפ"י דברי הגמ' שם כולהו שקייני (משקין לרפואה. רש"י) מדיבחא (פסח) ועד עצרתא מעלו). בני יששכר מאמרי חדש אייר מאמר א. שער יששכר שם. ועוד.

(4) רש"י שם (לפי פשוטו). וראה ברכות ה, א.

סנהדרין קא, א: אם תשמע לא אשים.

(5) הל' דעות פ"ד ה"כ.

חודש אייר – החודש השני וכו') – ולא קבעה התורה שם לכל חודש וחודש¹⁴.

וי"ל אחד הטעמים, כי בזה נרמז, ש-מלבד התוכן המיוחד שיש לכל חודש וחודש בפ"ע (כמבואר בכמה ספרים¹⁵) – הרי י"ב חדשי השנה הם (גם) מציאות והמשך אחד. ולכן נקראים החדשים ע"פ המספר הסדורי, המדגיש שכל החדשים מהווים המשך אחד (ובפשטות – כשאומרים „שני” ה"ז מדגיש שבא בהמשך לה-ראשון, וכו').

ומזה מובן, שענינו של כל חודש וחודש הוא (גם) הכנה והקדמה לענינו של החודש הבא אחריו (ובהמשך אליו).

[ויש לומר, שזהו הטעם (הפנימי) ששבת מברכים החודש היא תמיד – גם כשר"ח חל בשבת – (השבת האחרונה) בחודש שלפניו – להורות, שה„ברכה” ונתינת כח על עבודת החודש הבא, באה מהחודש שקדמו].

ועפ"ז יש לומר בעניננו – חודש אייר, שהוא החודש השני הבא בהמשך לחודש הראשון חודש ניסן (ומתברך ממנו) – שזה שהרפואה דחודש אייר היא באופן ד„אני ה' רופאך”, רפואת

הי' לו מום, שוב אא"פ לבו"ד לעקור את המום „למפרע”¹²; משא"כ רפואת הקב"ה באופן ד„אני ה' רופאך” – כיון שאופנה הוא „לא אשים עליך”, הרי גם כשכבר בא על האדם חולי, הרפואה עוקרת אותו כאילו לא הושם על האדם מלכת-חילה¹³.

וכיון ש„אייר” ר"ת „אני ה' רופאך”, הרי מובן, שסגולת חודש זה בענין הרפואה היא באופן של „אני ה' רופאך”, העוקרת כל ענין החולי מעיקרו.

ב. ויובן זה בהקדם הטעם שבחמשה חומשי תורה נקראים החדשים במספרם הסדורי (חודש ניסן – החודש הראשון,

12) וראה צפ"ענין שם (בשם התוס'), דאף בדבר שנעקר מעיקרו אך לא נעקר מחמת פתח רק מחמת דין או מקרי שהי' עליו הדבר.

ולהעיר, שממשך לשונו בהל' תשובה שם משמע לכאורה, שגם הרפואה הפועלת „למפרע” (שבתוס' בכורות) אינה כמו „חכם עוקר”, אלא רק כמו „רפואה קודם המכה וחז"ליו ובטליו (מיד) כמו הר דנדרים דף ע"ה. ע"ש.

וי"ל, דכיון שהביור, „למפרע” שאינו מום בא רק ע"י פעולת הרפואה (של עתה), אא"פ לומר שזה כאילו לא הי' בו מעולם (משא"כ רפואת הקב"ה שנעקרת המכה באופן שלא נשאר רושם כלל, כבהרה הבאה). ואכ"מ.

13) להעיר ממחז"ל (ראה מגילה יג, ב. מדרש לקח טוב שמות ג, א) שהקב"ה מקדים רפואה למכה. אבל ראה צפ"ענין הל' תשובה שם, שרפואה קודם המכה אינה עוקרת המכה מעיקרה אלא „חז"ליו ובטליו” (כג"ל הערה הקודמת), ועדיין, מקצת שמו עליו נל' רשי' יומא (פו), סע"א ד"ה וכתבי ארפא. הובא בצפ"ענין הל' אישות שם) לענין תשובה מיראה – והרי תשובה מיראה היא ע"ד „רפואה קודם המכה” (צפ"ענין הל' תשובה שם); משא"כ הרפואה מצד הענין ד„לא אשים עליך” י"ל שעוקרת את החולי מעיקרו (ככפנים) באופן שלא נשאר שום רושם כלל וכאילו לא הי' בו מעולם (ראה לעיל הערה 9 ממרש"א).

14) וביותר צריך ביאור עפמשנית במק"א כפי' מחז"ל (ירושלמי ר"ה פ"א ה"ב. ב"ר פמ"ח, ט) „שמות חדשים עלו בידם מבבל” – שרק עלו עמם מבבל (ולא שנותרו שם), היינו שהשמות היו גם קודם לכן, אלא שלא התחילו להשתמש בהם עד שעלו מבבל (וראה לק"ש חכ"ג ע' 214 ואילך) – ומ"מ שמות אלו לא נזכרו בחומש.

15) ראה טא"י"ח ס"ס ת"ו (הובא גם בט"ז א"י"ח שם), ש"יב ר"ח הם כנגד י"ב שבטים (ראה גם מגלה עמוקות עה"ת ר"פ שמות (ועוד). ס"י יעב"ץ במקומו. תר"א שמות מט, ד. ועוד). – וידוע ש"יב חדשים הם כנגד י"ב צירופי שם הוי' (פרדס ש"יג פ"ג. משנת חסידיים סדר מועד מ"ס ניסן ואילך (בכוונת כל חודש). ועוד).

מר, שעיקר הענין ד"אני ה' רופאך" של חודש אייר הוא בקשר לרפואת הנפש, ומזה מסתעף ומשתלשל אח"כ שהוא סגולה גם לרפואת הגוף.

[ובפרט ע"פ הידוע²³ שהתורה מדברת בעליונים ומרמזת בתחוננים, היינו ש- עניני התורה מדברים לכל לראש, ב- עליונים] (כפי שהם מתפרשים בתוכנם הרוחני), ופירושה הפשוט (כפי שדברי תורה מתפרשים, בתחוננים, בעולם הזה הגשמי) הוא רק ה"רמז" שבתורה. וכמו"כ בעניננו, שכשהתורה מדברת ע"ד ענין ה- "רפואה" – כוונתה לכל לראש לרפואה בתוכנה הרוחני (בעליונים)].

וכזה מובן הקשר דענין הרפואה ל- חודש אייר – ע"פ המבואר במדרש שמואל²⁴ אחד מהטעמים שאומרים פרקי אבות בין פסח לעצרת, כי "מכאן מתחיל הזמן להתחמם ומתעוררים התאוות ה- גופניות ויצר הרע מתחיל להשתרר ול- התגבר, ומסכתא זו (אבות) מלאה תוכ- חות ומעוררת האדם לרדוף אחר כל מדה טובה ומגברת יצר הטוב על יצר הרע", ונמצא שמחודש אייר מתחיל עיקר הנחיצות ברפואת הנפש²⁵ (כיון ש- אז יש התגברות היצר הרע כו').

הקב"ה דוקא, הוא מפני שבא אחרי וב- המשך לחודש ניסן:

ענינו של חודש ניסן הוא – חודש הגאולה²⁶, והכוונה בזה – גאולה נסית, שלמעלה מן הטבע. וכמו גאולת מצרים בפשטות, שבאה על ידי נסים ונפלאות שלמעלה מן הטבע לגמרי (דלא כגאולת פורים שבחודש אדר, שהיתה ע"י נס מלוכב בטבע). וכמרומו גם בשם "ניסן" – מלשון "נס",²⁷ ובוה גופא – שתי גונין, המורה על "נסי נסים"²⁸. והיינו מפני שגאולת מצרים באה ע"י שנגלה²⁹ עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה (ב- כבודו ובעצמו³⁰) וגאלם, ולכן באה ה- גאולה בלי התלבשות כלל בדרכי הטבע.

וזהו המשך בין שני החדשים דניסן ואייר – חודש ניסן, חודש הראשון, נותן כח בחודש אייר שלאח"ז, שהוא מסוגל לענין הרפואה (כנ"ל), שתבא ה- רפואה באופן של "אני ה' רופאך"³¹, רפואת הקב"ה בכבודו ובעצמו, שהיא רפואה שלמעלה מן הטבע, העוקרת את החולי כאילו לא היה בו מעולם.

ג. והנה ידוע, שכשם שיש חולי ו- רפואת הגוף, כך יש חולי ורפואת הנפש, וכמבואר בארוכה בשמונה פרקים לה- רמב"ם³² (בשם קדמונים). ועפ"ז יש לו-

23 עשרה מאמרות מאמר חקיד"ח ח"ג פכ"ב. וראה בארוכה שלי"ה (יג, ב ואילך. קסא, סע"א ואילך). נתי' בלקריש חכ"ג ס"ע 37 ואילך (וש"ג). וראה גם לקריש חלק ל' ע' 17 ואילך. ועוד.
24 על מס' אבות בהקדמה (ד"ה אמר המתבר).
25 ומתאים עם הידוע, שענינה של ספה"ע (ש"עיקר ספה"ע הוא כל חדש אייר" – אה"ת בהעלותך ע' שסו. ועוד) הוא – בירור המדות (דנפש הבהמית).

ולהעיר גם ממשנ"ת במק"א (לקריש ח"ח ע' 118 ואילך) שפסח שני ענינו תשובה (וראה שם ע' 122 השייכות לחודש אייר בכלל) – והרי תשובה ענינה רפואה (יומא פו, סע"א. ועוד).

16 שמורר פט"ז, יא.

17 ראה מדרש לקח טוב בא (יב, ב), "ניסן שבו נעשים נסים לישראל".

18 עיין ברכות נו, רע"א וברשי"ש שם (וכ"ה גם לפי המהרש"א בחדא"ג שם, שהרי ניסן הוא לשון נס, כנ"ל).

19 גוסס ההגדה פיסקא מצה זו.

20 גוסס ההגדה פיסקא ויוצאנו.

21 ראה גם שלי"ה מס' פסחים (קסב, ב במצה שמורה). שמקשר "אני הוא ולא אחר" (דיצ"מ) עם "אני ה' רופאך".

22 פי"ג ואילך. וראה גם הלי' דעות פ"ב. ועוד.

עצמו מכל ענינים בלתי רצויים, באופן שיגיע למצב של „בני חורין“, כלומר, לא רק שבכחו לשלוט על יצרו (ולא להיפך ח"ו), אלא עוד זאת, שאין צריך למלחמה כלל, כי הוא „בן חורין“, במצב של חירות מן היצר הרע.

וגאולה רוחנית זו של חודש ניסן באה לידי ביטוי בכך, שהוא החודש היחידי של כל חדשי השנה שאין אומרים בו תחנון כל ימי החודש²⁹. וכמשנת כמה פעמים, שא"פ לומר שבימים שאין אומרים תחנון (ואין האדם מבקש מחילה על חטאיו) נגרע מהנפעל על ידי אמירת תחנון (דהיינו מחילת וסליחת עונות) – דא"כ: דוקא משום שנמצאים ביום סגור לה שאין אומרים בו תחנון, נשאר האדם עם חטאיו ללא מחילה וסליחה! אלא ודאי, שבימים שאין אומרים תחנון, נפעלת סליחת העונות מצד סגולת היום עצמו (מבלי שיצטרך האדם לבקש על זה³⁰). וזהו שאין אומרים תחנון במשך כל חודש ניסן, כי כיון שהוא „חודש הגאולה“, שבו הקב"ה גואל את כאר"א מישראל ומגביהו למעלה מכל ענינים בלתי רצויים עד שהוא במצב של „בן חורין“ – אין צורך באמירת תחנון.

נמצא, שבחודש ניסן אין זקוקים ל- ענין ה„רפואה“ (רפואת חולי הנפש)³¹,

וע"פ משנת"ל בענין רפואת אייר – (א) שהיא באה באופן ד„אני ה' רופאך“, ואשר (ב) הכח על זה הוא מחודש ניסן (חודש הראשון) – צריך לומר, שעד"ז הוא גם בנוגע לרפואת הנפש שבחודש אייר, שיש בה שני פרטים אלה, דהיינו: (א) בחודש אייר יש נתינת כח למעלה שרפואת הנפש תבא להאדם באופן של „אני ה' רופאך“²⁶, למעלה מן הטבע, (ב) הכח לרפואה זו בא מחודש ניסן שלפניו.

ד. ויובן זה בהקדם ביאור החילוק בין חודש ניסן וחודש אייר בעבודת ה' אדם:

כשם שחודש ניסן הוא „חודש ה' גאולה“ בגשמיות, כן הוא זמן גאולתם של ישראל ברוחניות. וכידוע שגאולת מצרים, מלבד היותה גאולה גשמית – שבנ"י נגאלו מארץ מצרים בגשמיות, היתה גם גאולה רוחנית, שבנ"י בהיותם עבדי פרעה נשקעו בטומאת מצרים, עד למ"ט שערי טומאה²⁷, ועל ידי שהקב"ה בכבודו ובעצמו „נגלה עליהם . . . ו- גאלם“, נגאלו מטומאת מצרים.

וגאולה רוחנית זו היתה באופן של „נסי נסים“, למעלה מן הטבע, ושלא ב- סדר והדרגה כלל – שהקב"ה הגבי' את ישראל למעלה מטומאת מצרים לגמרי.

וכן הוא בכל שנה ושנה בבווא חודש ניסן – שחייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים²⁸, שבחודש זה ניתן הכח לכאור"א מישראל לגאול את

(29) מס' סופרים פכ"א, ג. שו"ע או"ח סת"ט ס"ב. שו"ע אדה"ז שם ס"ח. וראה טור שם ובב"י וב"ח שם.

(30) ומה מובן ג"כ, שהמחילה והסליחה אינה מוגבלת לפי אופן בקשת האדם, אלא למעלה מ- מדידה והגבלה, מצד „רחמיך“ של הקב"ה.

(31) וצ"ע מהא שמצה היא „מיכלא דאסווחא“ (זח"ב פג, ב). אבל ראה ס' השיחות תש"ב ע' 94 (הועתק בהיום יום ט"ו ניסן). הגש"פ עם לקוטי טעמים ומנהגים ע' לד) – שענינה „הרפואה הבאה ע"י האמונה, היינו שמלכתחילה אינו בא לידי חולי, ואכ"מ.

(26) ולהעיר מהמבואר בהמשך חייב אדם לברך תרל"ח פכ"ה, של"ג בעומר (שבחודש אייר) שיין לענין „מחצתי ואני ארפא“.

(27) ז"ח ר"פ יתרו. ועוד. וראה לעיל ע' 50 ובהנמקו שם.

(28) משנה פסחים קטז, ב. רמב"ם הל' חמץ ומצה פ"ז ה"ו.

שהרי נמצאים במצב של „בן חורין“ ולמעלה מכל גדר ענין החולי.

ה. אמנם ענינו של חודש אייר הוא בקצה השני – הן בגשמיות, שאז מתחיל זמן של התגברות הטבע, היינו לא רק שאינו זמן של „נסי נסים“, אלא אדרבה – זמן של התגברות הטבע, כמו שרואים במוחש שאז הוא זמן צמיחת אילנות וכו', ונראה לעין כל כחות הטבע בתקפם וכו'"; והן ברוחניות (כנ"ל), שאז הוא זמן התגברות היצר וצריכים כח מיוחד (החל מלימוד פרקי אבות) כדי להתגבר על היצר כו' (ומובן, שהא בהא תליא, דלהיות שאז הוא זמן התגברות כח הטבע בעולם, הרי זה מביא להתגברות היצר וחמימות והתעוררות התאוות כו').

וזהו ה„ברכה“ שמתברך חודש אייר מחודש ניסן שלפניו – שברכה כדבעי יש בה שני הענינים: (א) תוכן הברכה הוא בהתאם לכחו של המברך, (ב) ול-הברי היא מזודה לפי צרכי מקבל הברכה (דאל"כ יכולה להיות השפעת טוב שאין יכולין לקבל). וכן בענינו, שברכת חודש ניסן היא שיהי' „אני ה' רופאך“, שבזה ישנם שני הקצוות: מחד גיסא הרי זו ברכה בענין של רפואה, שזה גופא מדגיש שנמצאים במצב ש-זקוקים לרפואה; אבל לאידך, אגף ה-רפואה הוא בהתאם לענינו של חודש ניסן – „גאולה“ באופן נסי, למעלה מטבע העולם – רפואה של הקב"ה העוקרת את החולי מכל וכל, כאילו לא היתה מעולם מלכתחילה (כנ"ל סעיף א).

ובפשטות – שזוהי נתינת כח, שגם בחודש אייר יוכל האדם להגבי' את עצמו למעלה מכל עניניו המבלבלים כו', עד שיהי' במצב של חירות רוחנית.

(משיחת ש"פ שמיני, מבה"ח אייר, תשמ"ז)

32) ראה ירושלמי ר"ה (פ"א ה"ב) שחודש אייר נק' (ובקרא) „זירי“ (מ"א ו, א) כי בו „זיוו של עולם הצמחים ניכרין והאילנות ניכרין“. וראה גם ר"ה יא, א (הובא במפרשים למ"א שם).

תזריע

להפסיק ביניהן ולהתחיל מחדש⁶, „נגע צרעת כי תהי' באדם גו"⁷?

בתו"כ מבואר שפסוק זה („נגע צרעת גו"⁸) בא ללמדנו שסימן מחי' מטמא לא רק במראה דשאת (כמפורש בקרא „והנה שאת לבנה גו' ומחית בשר חי בשאת"), אלא גם בשאר המראות: „למדנו לשאת שהיא מטמא במחי' ומנין לרבות שאר המראות . . . (ומסיים) תלמוד לומר נגע צרעת"⁹.

אבל לימוד זה מיישב רק את יתור התיבות שבכתוב („נגע צרעת") – אבל אין בזה טעם לסגנון הכתוב, דמשמע כאילו מתחיל כאן פרשה חדשה בדיני צרעת (כנ"ל).

וביותר יש לתמוה לפי פשוטו של מקרא: אף שגם רש"י בפירושו עה"ת הביא דין זה¹⁰, שסימן מחי' הוא בכל המראות („ואע"פ שלא נאמרה מחי' אלא בשאת אף בכל המראות ותולדותיהן הוא סימן טומאה") – אבל לא כתב (כבתו"כ) שדבר זה נלמד מהכתוב „נגע צרעת גו"¹¹ (ורק מביא עצם הדין)¹², ומשמע שס"ל לרש"י שדין זה מוכח מסברא¹³.

א. בדיני נגעים שבפרשתנו, מתחיל הכתוב „אדם כי יהי' בעור בשרו שאת או ספחת או בהרת והי' בעור בשרו ל- נגע צרעת והובא אל אהרן הכהן גו"¹⁴ וממשיך בסימן שער לבן שטמא, ודיני הסגר ראשון ושני, ופשיון הנגע.

ואח"כ ממשיך בפרשה חדשה¹⁵ „נגע צרעת כי תהי' באדם והובא אל הכהן, וראה הכהן והנה שאת לבנה בעור והיא הפכה שער לבן ומחית בשר חי בשאת גו' ואם פרוח תפרח גו' וכולו הפך לבן טהור הוא", והיינו שבפרשה זו (השני') נתוסף דין סימן טומאה דמחייית בשר ב- נגע, והדין זה, וכולו הפך לבן טהור הוא¹⁶.

וצריך ביאור, מדוע מתחיל הכתוב ביאור דינים אלו בסגנון של ענין חדש „נגע צרעת כי תהי' באדם וגו'" – והרי ההקדמה לדיני צרעת וכו"כ דינים כבר אמורים בפרשתנו לפני זה („אדם כי יהי' גו"¹⁷) וכאן רק נתוספו עוד פרטים בדיני צרעת, וגם בזה הול"ל (בניגוד לדיני המראות שלפנ"ז – „ואם יראה הכהן והנה שאת גו"¹⁸ וכיו"ב? בשאר ג' דיני נגעים דלקמן, שחיזי ומכזה¹⁹, וכן בנגעי הראש והזקן (נתק), אפ"ל שמתאים להת- חיל כל אחד מהם כענין חדש, כיון שהמדובר בסוגי נגעים שונים; אבל בכ' פרשיות אלו, שבשתיהן מדובר בסוג א' של נגע (נגע בעור הבשר), מה טעם

6) ובפרט שגם בשאר ג' דיני נגעים אין הקדמה כזו.

7) ובתו"כ שם עוד שני לימודים – מתיבת, כי תהי' ומתיבת „באדם" (הובא לקמן סעיף ג).

8) יג, י.

9) אבל הדינים שבתו"כ משני לימודים הנ"ל הערה 7 – לא הביא רש"י בפירושו עה"ת כלל.

10) ובכלל לא הביאו על הכתוב „נגע צרעת" אלא בפסוק שלאח"ז (פסוק יוד).

11) ברא"ם כאן כתב על פרש"י „כדתניא בתו"כ", ולאחרי שמעתיק השקו"ט מתו"כ מסיים

1) יג, ב.

2) יג, ג ואילך.

3) יג, ט ואילך.

4) יג, יח ואילך.

5) יג, כד ואילך. וראה לקמן בפנים סעיף ב.

6) יג, כט ואילך.

ב. לכאורה יש לבאר טעם הקדמה והתחלה זו (נגע צרעת גו''):

בפרשה זו מדובר בפירוש (רק) ב- מראה „שאת“, ולא הוזכרו בה שאר ה- מראות (כנ"ל), ועפ"י י"ל שבוה שהכתוב מתחיל ומדגיש „נגע צרעת גו' והנה שאת גו'“ (לאחרי שכללם יחד בתחילת פרשת נגעים: אדם כי יהי בעור בשרו שאת או ספחת או בהרת), משמיענו, ש- מראה שאת הוא סוג בפ"ע, ונפק"מ ל- דינא, שאינו מצטרף עם בהרת לענין שיעור הנגע.

ואף שמחית בשר חי (שהוזכר בפרשה זו) הוא סימן טומאה לא רק בשאת אלא בכל המראות (כנ"ל) [דהכתוב משווה כאן שער לבן ומחי, דכמו ששער לבן הוא סימן טומאה בכל המראות (כמפורש בכתוב לעיל), כן הוא גם בנוגע להסימן דמחין]. מ"מ יש מקום לומר שלא השוה הכתוב מראה שאת לשאר המראות אלא לענין סימן טומאה דמחי, אבל לא לענין שיצטרפו זה עם זה לשיעור טומאה.

וכמובן, שאין להקשות ע"ז מהמפורש במשנה¹² ש„(מ)ארבעה מראות האלו מצטרפים זה עם זה“¹³ לכל הדברים – כי, כמדובר כמ"פ, רש"י בפירושו עה"ת מפרש המקראות ע"פ פש"מ אף כשאינו מתאים עם המסקנא בחלק ההלכה שבתורה.

ובפרט בנדו"ד, שכתו"כ נלמד דין זה

„פי' קרא יתירה הוא דה"ל למכתב נגע לבד או צרעת לבד מאי נגע צרעת לרבות כל נגע משמא במח" דהיינו כל המראות דמקרי נגע" (וראה רבינו הלל, קרבן אהרן, ועזרת כהנים לתוי"כ). אבל דוחק לפרש שרש"י סומך על דרשת התוי"כ.

12 נגעים פ"א מ"ג. רמב"ם ה"ל טומאת צרעת פ"א ה"ג.

13 ראה רע"ב למשנה שם והנסמן בהערה

(שמראות הנגעים מצטרפים זע"ז) ממ"ש „והי' (בעור בשרו גו')“ [דהר"ל „והיו“, ומדכתיב „והי'“ משמע דכולם מצטרפים יחד לשיעור נגע אחד דאפילו נגע אחד משניהם מצטרפין לשיעור טומאה]. ומ- כיון שרש"י בפירושו עה"ת לא הביא לימוד זה, משמע שלפירש"י לא בא ה- כתוב להשוותן לענין צירוף.

אבל דוחק גדול לפרש כן בפרש"י בפשוטו של מקרא, כי אף שע"פ סברא יש מקום לומר שאין שאת מצטרף עם בהרת¹⁵ להיותם מראות שונים ושמות

14 ראב"ד בפירושו לתוי"כ. ועד"ז בר"ש משאנן שם. ובפי' הר"ש נגעים שם מ"א (ומ"ג) „כדדרשינו בתוי"כ . . . מדכתיב והי' ולא כתיב והיו שעשה לכל הנגעים אחד.“ ועד"ז ברע"ב נגעים שם מ"ג.

15 אבל כל אב עם תולדה שלו (ראה בהנסמן בהערה 12. וראה פרש"י עה"ש כאן „אף בכל ה- מראות ותולדותיהן“, ובפסוק יג, מב פרש"י „ארבע מראות שאת" ותולדתה בהרת ותולדתה“) מסתבר דגם לרש"י מצטרף. ראה בארוכה סוגיית הגמ' (שבועות ב, ה ואילך וברש"י ותוס' שם). והרי גם לדעת המפרשים שבהערה הקודמת דרך האבות (שאת ובהרת) מצטרפות**, ואין תולדתו של זה מצטרפת לא עם אביו של זה ולא עם תולדתו של זה [ולא כדעת הרמב"ם (שם פ"א ה"ג) דכולם מצטרפים זע"ז, ד„הכל כמראה אחד הוא חשוב“. וראה כס"מ לרמב"ם שם פ"א ה"א. קריית ספר להמב"ט שם. ועוד] – הרי אב מצטרף עם תולדה שלו. ואכ"מ.

* להעיר שמתחיל בשאת ולא בבהרת כסדר לבנוניתם (דבהרת עזה כשגל כו') במשנה ריש נגעים ותוי"כ עה"פ שם (יג, ד). ובפשוטו, כי „שאת“ בא בכתוב (יג, ב) בתחלה לפני בהרת (וראה יג, יט ובפרש"י יג, כב). וראה פרש"י שבהערה הבאה. והכי ** ועד"ז פרש"י שבועות שם (ד"ה לאו): והכי אמרינן בת"כ בבהרת ושאת דמצטרפי והי' מלמד דמצטרפין זה עם זה. אבל ברבינו הלל מפרש בתוי"כ דלמדין מוה"י דכולהו איתנהו כחד לאיצט"ר רופי דאי איכא הנהו ד' נגעים כגריס מצטרפין. וראה בהנסמן בסוף ההערה.

וכן נלמד בתו"כ בתחלת הפרשה²¹ מ־תיבת „באדם” – „להביא את הבא בכולו לבן שתהא המח' מטמאתו, והלא דין הוא כו' (ומסיים) ת"ל באדם להביא את הבא בכולו לבן שתהא מח' מטמאתו”, ושוב למדו בתו"כ²² „יכול הפורח מן הטהור יהי' טהור ת"ל הוא הוא טהור ואין הפורח מן הטהור טהור אלא טמא” (והיינו שיש לנו כמה לימודים לכולו לבן²³, הבא בכולו לבן בתחלתו לענין ימי הסגר, הבא בכולו לבן בתחלתו ויש בו מח' לענין החלט, פרח בכולו לאחר שנפטר מתוך הסגר או מתוך החלט)²⁴.

אבל רש"י בפירושו עה"ת לא הזכיר כלום ע"ד פרטי דינים אלה, ולכאורה הוא תמוה; ובפרט שתיבות אלו „טהור הוא” מיותרות הן, וצריך ביאור ע"ז בפשוטו של מקרא, דלאחרי שאומר „וטהר את הנגע כולו הפך לבן” – מה מוסיף „טהור הוא”?

ד. ויש לומר הביאור בזה:

בשייכות לסימני טומאה דנגעים מציינו שינוי בפרש"י: בשער לבן כ' רש"י²⁵ „שער לבן סימן טומאה הוא גזירת הכתוב”²⁶, ואילו בפרשתנו בסימן מח' על הכתוב²⁷ „צרעת נושנת היא בעור

שונים של נגעים”, מ"מ דוחק גדול לו־מר שלזה נתכוון הכתוב בהקדמת „נגע צרעת כי תהי' באדם גו” – כי (א) אז הו"ל לרש"י לפרשו (וע"ד פירושו להלן בפרשה לענין מכוה ושחיז"י, וסימני מכוה ושחיז שווים הם ולמה חלקם הכתוב לומר שאין מצטרפין זע"ז נולד חצי גריס בשחיז וחצי גריס במכוה לא ידונו כגריס”¹⁸: (ב) לזה מספיק שיחלקם הכתוב (בל' רש"י הנ"ל), ואין צורך ב־הקדמת פסוק שלם.

ג. ויש לומר, שטעם הדגשת הכתוב „נגע צרעת כי תהי' באדם והובא אל ה־כהן” ע"פ פשש"מ, הוא לא מפני איזה דין פרטי שנתוסף בפרשה זו, אלא מפני שבפרשה זו נתחדש דבר חדש וכללי בגדר ענין הנגעים, שלא נאמר לפני"ז ב־דיני נגעי עור הבשר.

ויוכן זה בהקדם, דהנה נוסף לדין סימן מח' יש עוד דין עיקרי שנאמר בפרשה זו (כנ"ל)¹⁹ – „ואם פרוח תפרח הצרעת בעור וכסתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני הכהן וראה הכהן והנה כסתה הצרעת את כל בשרו וטהר את הנגע כולו הפך לבן טהור הוא”.

ודין זה כפי שנאמר בכתוב הוא כאשר „כלו הפך לבן” לאחר שנטמא. אמנם לפני שנטמא, מפורש בתו"כ (בסוף הפרשה²⁰): יכול הבא בכולו לבן בתחלה יהא טהור ת"ל הוא הוא טהור ואין הבא בכולו לבן בתחלה טהור אלא טמא.

16 ראה רש"י יג, ב „שמות נגעים הם ולבנות זו מזו, ובראים שם.
17 יג, כד.
18 להעיר מר"ש נגעים שם סוף משנה א'.
19 יג, יב"ג.
20 יג, יז.

21 יג, ט.
22 יג, יג.
23 וראה בארוכה מפרשי התו"כ במקומות הנ"ל.
24 וראה בארוכה נגעים פ"ח ובמפרשים שם.
25 יג, ג בסופ'ו.
26 ולא כבכמה מפרשים – ראה חזקוני (ועד"ז בפענח רזא) שם: סימן שהבשר נחלש שהנגע ממית את הבשר ואף הזקנים כמו כן כשמתחלשים שערם מתלבן אבל אם השער מתלבן קודם שיבוא הנגע אין זה סימן טומאה שהרי לא נתלבן מחמת הנגע וכן אמרו רבותינו אם בהרת קודמת כו'. וראה גם רבינו בחיי (שם יג, י"ד).
27 יג, יא.

כאשר פורח מן הטמא, משא"כ הפורח מן הטהור וכן הבא בכולו לבן בתחלה, טמא, כי בעצם ה"ז בגדר נגע צרעת³¹.

ועפ"ז נמצא שלפשוט"מ דין כולו הפך לבן הוא לא רק בפורח מן הטמא, כשהי' בו נגע טמא, אלא בכל אופן, גם הבא בכולו לבן בתחלה, או פורח מן הטהור, כי מכיון שאין זו גזירת הכתוב דהוי סימן טהרה בנגע, כ"א מילתא בטעמא, שזהו טבע אדם זה, אין נפק"מ באיזה אופן הוא בא, דבכל אופן נחשב כאילו אין כאן נגע³².

ה. ע"פ כ"ז י"ל, שדין הנ"ל דהבא בכולו לבן בתחלה ופורח מן הטהור ש"ט, "טהור הוא", הוא לא רק מפני מראה ה-נגע, אלא שגם אם יש מחי' (סימן טומאה) ב"בא בכולו לבן" — אינו מטמא.

ולכאורה מוכח הוא בפשוטו של מקרא, ובהקדם:

בתור"כ עה"פ³³, "וביום הראות בו בשר חי יטמא", מפרש, "ללמד על ראשי

בשרו, פי' רש"י, "מכה ישנה היא תחת המח" וחבורה זו נראית בריאה מלמעלה ותחת" מלאה לחה שלא תאמר הואיל ועלתה מחי' אטהרנה". הרי דס"ל לרש"י דסימן טומאה דמחי' אינו גזירת הכתוב אלא בגדר טעם, "מכה ישנה היא תחת ה-מחי'".

ועפ"ז יש לעיין בדין כולו הפך לבן טהור הוא, אם הוי גזירת הכתוב שזהו סימן טהרה, או דסברא היא, דכיון ש-כולו הפך לבן הרי זה מורה שאין זה חולי (מסויים) בחלק מהגוף אלא דזהו טבע גופו.

וי"ל שזהו החילוק בין הבנת הכתוב לפי פשוטו של מקרא והבנת הכתוב ע"ד ההלכה בתור"כ:

בפשוטו של מקרא, הטהרה כשכולו הפך לבן אינה מגזירת הכתוב אלא מ-סברא³⁴, וכנ"ל שזה מורה שזהו טבע גוף אדם זה³⁵, ולכן אין רש"י מפרש ההוספה "וטהר את הנגע כולו הפך לבן) טהור הוא" שבכתוב, כי "טהור הוא" כאן קאי על האדם, והוא כעין נתינת טעם לטהרת הנגע — דכאשר "כולו הפך לבן (ה"ז מורה שאדם זה) טהור הוא".

משא"כ לפי התור"כ (ולהלכה) כאשר "הפך כולו לבן" הוא סימן טהרה מגזירת הכתוב, ככל דיני נגעים, ולכן ס"ל (וכ"ה) להלכה ברמב"ם³⁶) דסימן זה הוא רק

(31) ראה ראב"ד לתור"כ בפ"י (יג, יג) יכול הפורח מן הטהור הי' טהור ת"ל הוא הוא טהור ואין הפורח מן הטהור טהור אלא טמא, פי' אלא מחליטו לגמרי מדיו פשוטין אחר הפטור³⁷, ומסיים, והכי איתא במשנת נגעים פרק קמא.

(32) להעיר דמצינו עד"ז בהלכה לענין, נתק" דכתב הרמב"ם (שם פ"ח ה"ב) דב, פשה הנתק על כל ראשו כו' ה"ז טהור בין שניתק כולו מתוך הסגר או מתוך החלט או אחר הפטור שנאמר (יג, מ) קרח הוא טהור הוא" (אלא דשם הוא רק אחר הפטור ולא כשבא בתחלה כל ראשו נתוק, כבה"יג (שם). — וראה כס"מ שם, דמקשה מ"ש מבהרת דפורחת בכולו אחר הפטור טמא. — ועד"ז כ' הרמב"ם לענין בגדים (שם פ"ב ה"ח) דגם אחר הפטור אם בא כולו ירקרק טהור. וראה ראב"ד, כסף משנה ומשנה למלך שם. ואכ"מ.

(33) יג, יד.

(28) וכ"ה להראב"ע כאן (אבל לא מצד הטעם שבפנים), שכתב: כי כבר יצא הנגע כולו לחוץ והוא טר ממנו. ועד"ז הוא ברלב"ג ואברבנאל כאן. וראה מושב זקנים, טור הארוך ופענח רזא (בא"א קצת), שטעם טהרת הפריחה, כי הוא סימן שקרוב ל-התרפאות. עיי"ש. וראה גם כלי יקר (יג, ז).

(29) להעיר מנדה יט, א: נגע טהור מי איכא וכי תימא כולו הפך לבן טהור הוא הוא בזה מקרי.

(30) ה"ל טומאת צרעת פי"ז.

כולו³³, ולפי פרש"י נאמר כאן דין בפ"ע, בלי שייכות להדין דפרח בכולו, שלפעמים גם ראשי אברים מיטמאין משום מחי.

ובכלל א"מ מהו ההכרח לפרש שמ-דובר כאן בראשי אברים, מדוע אין רש"י מפרש כפשוטו, שלאחרי הפריחה בכולו, הנה "ביום הראות בו בשר חי" בכל מקום בגוף יטמא⁴⁰, וקמ"ל דגם ל-אחרי הפריחה בכולו דטהור הוא, מטמא משום סימן המחי⁴¹.

וצ"ל, דלפרש"י — מכיון שדין כולו הפך לבן אינו גזירת הכתוב (דכאשר פרח בכולו נגע טמא הוא סימן טהרה), אלא שאינו בגדר נגע צרעת כלל, אין מקום לומר דביום הראות בו בשר חי יטמא, דאין כאן סימן טומאה⁴². דמחית בשר חי בהנגע, שהרי אין כאן נגע.

ועפ"ז מובן בפשטות טעם ההקדמה בפרשה זו „נגע צרעת כי תהי' באדם והובא אל הכהן" בפשש"מ, כי בפרשה זו נאמר דין חדש וכללי ב„נגע צרעת", ש-חלות שם נגע אינו אלא כאשר הצרעת היא בחלק מסויים של הגוף, אבל כאשר מראה כל האדם הוא לבן, אין זה בגדר „נגע צרעת" ובמילא אין כאן הדין ד„והובא אל הכהן"⁴².

אברים שנתגלו שיהו טמאין, ופירשו ה-מפרשים³⁴ שנתגלו לאחרי שכבר נתכסו על ידי הפריחה, והיינו שבא בהמשך ל-הכתוב שלפניו, דאף ע"ג דראשי אברים לא מיטמאו במחי, הרי זה רק „קודם³⁵ שכסתה הצרעת את כל בשרו, כדתניא³⁶ וראהו הכהן וראהו כולו כאחת שאם הי' בראש חוטמו או בראש אצבעו ששופע אילך ואילך אינו טמא כו' אבל לאחר שכסתה הצרעת את כל בשרו וגם כל ראשי אבריו אם חזר ונתגלה בראש ה-אחד מהו מחיית בשר חי הרי הוא טמא". וכ"ה במפרשי המשנה³⁷, ולהלכה ב-רמב"ם³⁸.

אבל בפרש"י על הפסוק הנ"ל מפרש „אם צמחה בו מחי הרי כבר פי' שהמחי' סימן טומאה אלא הרי שהי' הנגע באחד מעשרים וארבעה ראשי אברים שאין מיטמאין משום מחי' לפי שאין נראה הנגע כולו כאחד ששופע אילך ואילך וחזר ראש האבר ונתגלה שפועו ע"י שומן כגון שהבריא ונעשה רחב ונראית בו המחי' ולמדנו הכתוב שתטמא".

והקשו במפרשים³⁹ מדוע אין רש"י מפרש כפשטות הפירוש בתו"כ, שבא ללמד על ראשי אברים שנתגלו כו', היינו שנתגלו אחרי שנתכסו כאשר פרח הצרעת בכולו (כפי' המפרשים בתו"כ). ועוד, דלפרש"י אין מקום הכתוב הזה כאן, שהכתוב שלפניו מדבר בפרח ב-

(34) ראה ראב"ד ורבינו הלל ועוד — הובאו ברא"ם כאן.

(35) ל' הרא"ם.

(36) תרי"כ עה"פ יג, ג.

(37) לנגעים פ"ח מ"א. שם מ"ד. ועוד.

(38) רמב"ם שם פ"ז ה"ד. וראה בכל הנ"ל ברא"ם כאן.

(39) ראה דעת זקנים מבעה"ת. רא"ם, גו"א לפרש"י ועוד.

(39) וראה גו"א שם, שהקשה גם מהכתובים (טז"ז) שלאח"ז. ואכ"מ.

(40) כמ"ש הרמב"ם שם פ"ז ה"ג בפ"י הכתוב, ועד"ז בפיהמ"ש שם פ"ח מ"ב.

(41) בגו"א כ' דבתרי"כ וכי' לא אמרו כן, כי „זה (כשישוב בשר חי כ"מ) בלא פרח בכולו כיון שש בו סימן טומאה כו', ולמה צריך למכתב זה בפרח בכולו".

(41) ולהעיר שגם להלכה לאחר שפרחה בכולו אינו מתטמא בשער לבן — רמב"ם שם פ"ז ה"ג.

(42) ואולי י"ל שנרמז בהדגשת הכתוב „נגע צרעת כי תהי' באדם" (ולא נאמר אדם כי יהי צרוע), שהצרעת היא דבר נוטף הבא על האדם.

[וע"ד מאמר הגמ' (שני האופנים) מעין זה לגבי בני ישראל⁴³: אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או כולו חייב בדור שכולו זכאי דכתיב⁴⁴ ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ בדור שכולו חייב דכתיב⁴⁵ וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע וכתוב⁴⁶ למעני למעני אעשה].

וב' אופנים אלו הם ע"ד שני האופנים הנ"ל: אם הא ד"כולו הפך לבן טהור הוא" הוי גזירת הכתוב, היינו שהגאולה אינה שייכת למצב העולם מצ"ע (שאינם ראויים לגאולה, ואדרבה) כ"א באה ב" גזירה והכרח מצד למעלה [וע"ד הנ"ל בנוגע לישראל, "בדור שכולו חייב ד" כתיב וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע וכתוב למעני למעני אעשה", ופי' בחדא"ג שם שיעמיד להם הקב"ה מלך כו' שעיי"ו יעשו תשובה, תשובה הכר-חית]: או דהוי מילתא בטעם וסברא, שכולו הפך לבן מורה שאין כאן נגע, והיינו כנ"ל, שהפיכת המלכות למינות היא הוראה על בירור וזיכוך העולם, שהעולם מצד מצבו ראוי לגאולה וב"מילא בן דוד בא (וע"ד הנ"ל בדור שכו"ל זכאי, שבנ"י יעשו תשובה רצונית⁴⁷).

וכשם שהוא בנוגע לבנ"י, שפסק ה"רמב"ם⁴⁸ להלכה ש"הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותו", ש"ל הכוונה בזה (כמשנ"ת במק"א"י) ל"תשובה שלימה, תשובה רצונית, "ומיד הן נגאלין" –

ו. והנה איתא בגמ' סנהדרין⁴⁹ אין בן דוד בא עד שתתהפך כל המלכות למי-נת אמר רבא מאי קרא כולו הפך לבן טהור הוא (כשפשט הנגע בכל העור כך כשנהפכה כל המלכות למינות תבא גאו-לה. רש"י). ומאמר זה הובא גם בסוף מס' סוטה⁴⁴, ושם הובא זה בתוך הסימנים שיהיו ב"עקבות משיחא", ומסיים "ועל מה יש לנו להשען על אבינו שבשמים".

וע"פ משנת"ל שיש ב' אופנים בטעם "כולו הפך לבן טהור הוא" אם הוי גזי-רת הכתוב או מצד הטעם וסברא, שמו-רה שאין זה נגע – "ל עד"ו בענין הנ"ל (שהפיכת המלכות למינות הוא סימן לביאת משיח צדקנו):

(א) שזהו סימן שלילי – דמכיון שהוא מצב ירוד וגרוע כ"כ, שאין למטה ממנו, הוי אין ברירה כביכול ובהכרח ש-הקב"ה יביא תיכף את הגאולה, (ב) אדרבה⁴⁵, הפיכת המלכות למינות מורה על כך שהעולם הולך ומתברר, ועד כ"כ שבא לידי גילויי שכל מלכות שבעולם שאין לו שייכות למלכות שמים הרי היא בגדר "מינות", ורק בנ"י מאמינים ויוד-עים שה' אחד, שדבר זה הוא חלק מציי-רוף וזיכוך העולם, ש"יתבררו ויתלבנו ויצרפו רבים גו"⁴⁶, ואז בן דוד בא, ובנ"י יבררו ויתקנו את כל העולם כולו לעבוד את ה' ביחד שנאמר⁴⁷ אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' לעבדו שכם אחד.

43 צו, א.

44 במשנה מט, ריש ע"ב.

45 ראה חדא"ג מהר"ל לסנהדרין שם, שמסביר בסגנון שלו איך שכולו הפך לבן (נהפך המלכות למינות) הוא כפי הסדר, ולא היפך הסדר כמו נגע במקום מסויים. וראה באופן אחר בכלי יקר פרשתנו שם.

46 דניאל יב, י"ד.

47 צפני' ג, ט. רמב"ם הל' מלכים ספ"א.

48 סנהדרין צח, א.

49 ישעי' ס, כא.

50 שם נט, טז.

51 שם מח, יא. וראה ע"י סנהדרין שם.

52 חדא"ג מהרש"א סנהדרין שם.

53 הל' תשובה פ"ו ה"ה.

54 לקו"ש חכ"ז ע' 215-16.

ודבר זה יזרו עוד יותר את ביאת משיח צדקנו, ש"יתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד שנאמר כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד"⁵⁶, במהרה בימינו ובעגלא דידן ממש.

(משיחת ש"פ תזריע תשמ"ב)

עד"ז הוא בנוגע לאוה"ע, שע"י הפצת ז' מצות בני נח בקרב כל האומות, יקויים ענין זה למעליותא, כולל ג"כ שכל האומות יכירו מעלת בני" ש מפיצים האמונה בה' ובמצותיו, ויהיו אסירי תודה להם עבור הפצת הצדק ויושר ב' עולם, ועד שכבר ב(סוף) זמן הגלות יהי' ״והיו מלכים אומניך ושרותיהם מניקו״ תיך״⁵⁵ בכל וביתר שאת וביתר עז ש' יספקו לבני" את כל צרכיהם בהרחבה,

(55) ישע"י מט, כג. וראה זבחים יט, רע"א.

לקו"ש חכ"ד ע' 175. וראה לקו"ש ח"כ ע' 140 ואילך.

(56) נסמן בהערה 47. ובפסוק ״לעבדו״ (וראה לקו"ש חכ"ג ע' 103 הערה 79).

תזריע ב

אמנם במשנה נגעים⁸ הובאו שתי הלכות אלו כסתם משנה: „כהן הסומא באחת מעיניו או שכהה מאור עיניו לא יראה את הנגעים שנאמר לכל מראה עיני הכהן, ובמשנה שלאחזו, כיצד ראיית הנגע האיש נראה כעודר כו' ה' אשה כעורכת כו'". ואע"פ שבמשנה ה' שני' לא הובאה בפירוש הדרשה, לכל מראה עיני הכהן פרט לבית הסתרים, הרי כל מפרשי המשנה (רמב"ם, ר"ש, פי' הרא"ש, רע"ב וכו') הביאו דרשה זו ופירשו כן כוונת המשנה. וכן הרמב"ם בספר הידי' הביא הכתוב „לכל מראה עיני הכהן" כטעם על שני הדינים, וז"ל: „סומא . . ואפילו כהן שכהה מאור עיניו לא יראה את הנגעים שנאמר לכל מראה עיני הכהן, „איך הכהן זקוק לבקש תחת אצילי ידיו כו' שמא שם נגע שנאמר לכל מראה עיני הכהן".

ב. בפשטות יש לומר, דתנא דמתניתין ס"ל שיכולים ללמוד שני הדינים מכתוב זה, כי הדין ד, פרט לבית הסתרים" נלמד מכללות משמעות הקרא, „וכסתה הצרעת גו' מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני הכהן, דקאי רק על מקומות אלה שב- גוף שהם „למראה עיני הכהן"; ואילו הדין השני (למעט כהן „הסומא כו' או שכהה מאור עיניו") ילפינו מייחורא דקרא, כמבואר במפרשים⁹ ש, „מלת כל דרישי¹⁰, דהול"ל למראה ואמר לכל,

א. עה"פ¹¹, ואם פרוח תפרח הצרעת בעור וכסתה גו' מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני הכהן, הובאו בתורת כהנים שתי דרשות (בפירוש, „לכל מראה עיני הכהן"):

(א) „לכל מראה עיני הכהן, פרט לבית הסתרים] שאינו מקום הנראה לעיני ה- כהן¹², מיכן אמרו' האיש נראה כעודר כו' האשה כעורכת כו'"] וכי כל מה ש- יראה מהם במצב זה לא נחשב „בית הסתרים"¹³.

(ב) „ד"א, לכל מראה עיני הכהן, פרט לכהן שחשך מאור עיניו, מיכן אמרו' כהן שחשך מאור עיניו והסומא באחת מעיניו או שכהה מאור עיניו לא יראה את הנגעים".

ומפשטות לשון התו"כ („דבר אחר") משמע, דפליגי בפירוש הכתוב¹⁴.

(1) פרשתנו יג, יב.

(2) על אתר.

(3) ראה מפרשי התו"כ שם. מפרשים למשנה נגעים פ"ב מ"ד. רש"י ד"ה לכל מראה (ערכין יח, ב).

ואע"פ שעיי' עיון כו' יכול הכהן לראות גם בבית הסתרים — ראה קרבן אהרן לתו"כ שם, שצריך שיהי' למראה עיני הכהן אשר יראה מבלי שיעשה תנועה הנראה להראותו כו', אינ' שיהי' הכל במראה עיני הכהן שיראהו בראי' אחת עם שאר הגוף¹⁵ (וראה רבינו גרשום ערכין שם. רבינו הלל לתו"כ שם סד"ה ת"ל מראשו).

(4) נגעים שם.

(5) ראה הנסמן בעהרה 3.

(6) נגעים שם מ"ג.

(7) להעיר ממ"ק (ת, א) שהוא מביעי ל' למעוטי

סומא כו'.

(8) פ"ב מ"ג ד.

(9) הלי' טומאת צרעת פ"ט ה"ה. שם ה"ב.

(10) קרבן אהרן לתו"כ שם. וראה מפרשים ש-

נסמנו לקמן הערה 16.

(11) ובבאר מים חיים (לאחי מהר"ל) ודבק טוב

לומר שצריך שיהי' כל מראה עיניו אשר נתן לו הטבע ולא יחלש".

ג. ויובן זה בהקדם השינוי בין לשון המשנה ולשון התור"כ:

בדין השני נאמרו במשנה שני פרטים „כהן הסומא באחת מעיניו או שכהה מאור עיניו", משאי"כ בתור"כ מתחיל „פרט לכהן שחשך מאור עיניו"¹⁴, ואח"כ ממ- שיר „מיכן אמרו כו' (ומפרט שני האר- פנים הנ"ל)¹⁵ הסומא באחת מעיניו או שכהה מאור עיניו". ועכ"ל שלשיטת התור"כ יסוד הדיו הוא „כהן שחשך מאור עיניו", אלא שבזה יש שני אופנים, „הסומא באחת מעיניו או שכהה מאור עיניו".

ויעפ"ז יש לתרץ דברי רש"י בפירושו על התורה, שפי' „לכל מראה עיני הכהן" – „פרט לכהן שחשך מאורו".

שתמוה: אמאי נקט רש"י דרשה זו, ולא הדרשה „פרט לבית הסתרים" שלכ- אורה מתאימה יותר לפשטות הכתובי, שהתיבות „לכל מראה עיני הכהן" באו למעט חלקים מסויימים של הגוף, ב- המשך למ"ש לפניו „וכסתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו (לכל מראה עיני הכהן)"¹³?

ויש לומר בזה, עפמ"ש התור"ט שה- דין ד „כהה מאור עיניו" היינו „תרי עיניו שכהו קאמר, אבל אי כהה חד עינא לא, דסומא באחת מעיניו תנן" (היינו שרק אם נסמא ממש באחת מעיניו פסול, אבל לא כשרק כהתה עין אחת).

ועי"פ הנ"ל י"ל (בדוחק עכ"פ), שהמי- עוט ד „בית הסתרים" הוא פשטות משמ- עות הקרא, ולא הוצרך רש"י לפרשו, כי זהו פירושם הפשוט של התיבות „לכל מראה עיני הכהן", שהם חלקי הגוף הגלויים שהם למראה עיני הכהן, וכוונת רש"י היא רק לבאר יתור הלשון ד „לכל מראה עיני הכהן"¹¹, ועי"ז כתב „פרט לכהן שחשך מאורו".

ובמפרשים¹⁶ הקשו עליו, ד „כיון ש- כהה מאור עין א' אין כאן כל מראה עיני הכהן" (שהרי משמעות הקרא היא (כנ"ל) שכח הראי' של הכהן צ"ל ב- שלימות), וכתבו דמה שנקט התנא „הסו- מא באחת מעיניו" (אף שגם אם כהה באחת מעיניו פסול), אינה קושיא, כי המשנה „לא זו אף זו" קתני¹⁷.

אבל עפ"ז צ"ע, אמאי מקדים בתור"כ לשון „דבר אחר" שמשמעה שהן דרשות סותרות, כנ"ל?

14) וראה גם תריכ לעיל (יג, ה) „לכל מראה . . ומה כהן פרט לשחשך מאור עיניו אף היום כו". וכן ברש"י פרשתנו כאן (וראה לקמן בפנים בסוף הסעיף).

15) בתור"כ לפנינו מפרט ג' אופנים – „מיכן אמרו כהן שחשך מאור עיניו והסומא כו' או שכהה כו". אבל ביל"ש פרשתנו כאן הוא כפנים (וכי"ה גירסת הגרי"א בתור"כ). וראה לקמן הערה 20.

16) עץ חיים (לר"י חגיו) לנגעים שם (נעתק בתוס' אנשי שם לנגעים שם. מלאכת הקודש על פרש"י פרשתנו עה"פ). חדושי מהרי"ח שם. עזרת כהנים (בתוספותיו) לתור"כ שם.

17) אבל במשנה אחרונה (נגעים שם) מדייק

על פרש"י עה"פ – שתיבת „עיני" מיותרת. וב- מלבי"ם כאן פי' שנלמד מלשון „מראה" ולא נאמר „ראות (עיני הכהן)". ע"ש.

12) ויש להוסיף, שלהדרשה „פרט לבית ה- סתרים" מובן הטעם ש „לכל מראה עיני הכהן" נאמר כאן גבי הדין דפרח הנגע ככולו, שבא בהמשך לתוכן כללות הכתוב (וכסתה הצרעת את כל עור הנגע גו" – פרט לבית הסתרים), כפנים: אבל אם בא הכתוב למעט „כהן שחשך מאורו", קשה, מדוע נאמר זה כאן גבי פרח הנגע ככולו, ולא לעיל גבי עיקר הדין דראיית הנגע (כמו שהקשה במשכיל לדוד כאן). וראה לקמן הערה 30.

13) כמו שהקשה בס' הכתב והקבלה עה"פ.

[ולכאורה יש לדייק בלשון רש"י ב- פירושו עה"ת, שכתב (כנ"ל) "פרט לכהן שחשך מאורו", ומשנה בשנים: א) השמיט תיבת "עיניו", אף שהן בתו"כ²¹ והן ב- משנה הלשון "מאור עיניו"²². ב) השמיט הבבא ד"סומא באחת מעיניו"²³. ומשמע לכאורה, שגם לדעת רש"י אפילו כהתה רק אחת מעיניו כבר פסול לראיית נגעים אם רק "חשך מאורו" (ע"ד הנ"ל בתו"כ). ולכן א) השמיט תיבת "עיניו", שממנה יכול להשתמע (כדעת התו"ט) שהכיהו צ"ל בשתי עיניו. ב) השמיט הא ד"סומא באחת מעיניו", כי זה נכלל ב- "חשך מאורו"²⁴].

ד. ויש לומר, שיסוד החילוק בין

ונראה שלשיטת התו"ט שני הפסולים ד"סומא (אפילו) באחת מעיניו או שכהה מאור (שתי) עיניו הם שני דינים שונים, הנלמדים משני חלקי הכתוב¹⁸, דהא ד- נסמא בעין א' פסול ילפינו מהלשון "מראה עיני הכהן", לשון רבים, לאפוקי סומא בעין א' שרואה רק בעין אחת. משא"כ הדין ד"כהה מאור עיניו" ילפינו מיתור תיבת "כל" (כנ"ל), ש"מראה עיני הכהן" צ"ל בשלימות ולא כשיש כיהוי (בשתי¹⁸) עיניו.

ועפ"ז יש לומר, שזהו טעם השינוי בלשון התו"כ מלשון המשנה - כי לה- משנה (לפי התו"ט) יש שני דינים (ופסול- לים), "סומא באחת מעיניו או שכהה מאור עיניו", משא"כ להתו"כ יש כאן רק דין אחד, "שחשך מאור עיניו", שאין כאן כל מראה עיני הכהן¹⁹, שזהו יסוד הפסול, ולכן מקדים "לכל מראה עיני הכהן פרט לכהן שחשך מאור עיניו", ורק אח"כ מפרט שני האופנים²⁰ ד"סומא באחת מעיניו או שכהה מאור עיניו"²⁰.

- דנקט "סומא בעין א'", י"ל כמפרשים הנ"ל (הערה 16) דלא זו אף זו קטני.
 (21) וכן בתריב לעיל שם.
 (22) אלא שרש"י קיצר בלשונו.
 (23) קושיא אינה, כי אין פרש"י עה"ת ספר פסקי הלכות.

(24) אבל י"ל דהא דנקט רש"י הלשון "חשך מאורו", שפשוטו משמעו היא שאינו רואה (וראה הערה 19) - ולא "שכהה מאור עיניו" (כלשון המשנה, והמשך לשון התו"כ כאן) - כי הלשון "כהה מאור עיניו" נופל גם על מי שנחסר קצת מתוקף מאור עיניו, דאם רק לא נשאר במלוא תוקפו כב- תחילה כבר בגדר "כהה" יחשב (כפרש"י לעיל י"ג, ו) "כהה (הנגע), הוכהה ממראיתו, הא אם עמד במראיתו כו' טמא", והיינו, שאם רק לא "עמד במראיתו" כבר נקרא "כהה". וראה לקו"ש חט"ז ע' 212 הערה 9. ורש"י בפירושו עה"ת (בלימוד ע"ד הפשט) ס"ל שאם ישנה רק חלישות בכח הרא"י של הכהן, אין זה טעם לפסול אותו מלראות נגעים (כיון שאין חסרון בראיית הנגע); ורק כאשר "חשך מאורו", שחסר בראיית הנגע, אוי פסול לראות (דלא כשיטת התו"כ - ראה לקמן סעיף ה).

(*) אף שעכצ"ל שאינו סומא ממש, דא"כ מאי קמ"ל, וכמ"ש במלאכת הקודש על פרש"י כאן.

מלשון המשנה כהתו"ט, כי א"כ ליעריבנהו ולית- נינהו הסומא באחת מעיניו או שכהה לא יראה.
 (18) ראה גם אליהו רבא ותפא"י לנגעים שם. וראה משנה אחרונה שם. קרבן אהרן לתו"כ שם. ועוד.
 (18*) משא"כ כהה בעין א' כשר, כי לא חסר בראיית הנגע, כדלקמ"ס"ה (וראה סוף הערה 24).
 (19) ועפ"ז צ"ל שכונת התו"כ ב"חשך מאור עיניו" אינו שנחשך מאורו ממש (שזהו יתור מסומא בעין אחת), אלא רק חסר ממאורו. ולהעיר, שביל"ש פרשטנו כאן גלירסא, "פרט לכהן שחסר מאור עיניו". וכ"ה גירסת הרא"ש (נגעים פ"ב מ"ב) ורבינו הלל בתו"כ לעיל י"ג, ה. ועוד. ואולי ל' "חשך" הוא ע"ד (וירא כו, ו) "ואחשך גם אנכי".
 (20) ולגירסא שלפנינו (ראה הערה 15) י"ל שהתו"כ מקדימו עוה"פ ב"מיכן אמרו" להדגיש עוד יתור שזהו ה"כללי" של שני האופנים שבמשנה. ודוחק קצת.
 (20*) ולפ"ז אם גם כהה רק בעין א' פסול. והא

ויש לומר נפק"מ להלכה משני האו-
פנים:

בראיית נגעים יש שני דינים: (א)
ראיית הנגע, ובזה – „הכל כשירין ל-
ראות את הנגעים”³⁰ (אפילו ישראל), אם
הוא רק חכם ובקי כו'. (ב) לפסוק טמא
או טהור, ש„הטומאה והטהרה תלוי'
בכהן (דוקא)³⁰, ועד שגם „כהן שאינו
יודע לראות, החכם (אפילו הוא ישראל)
רואהו ואומר לו אמור טמא והכהן אומר
טמא כו' ואפילו ה' הכהן קטן או שוטה
החכם אומר לו והוא מחליט כו'”³¹.

ועפ"ז יש לחקור בפסול סומא באחת
מעיניו וכהן שכהה מאור עיניו, אם הוא
רק לעיני ראיית הנגע, או גם לטמא
ולטהר. ובמאירי³² הובאו שתי דיעות
בזה, שיי"א שפסול רק לראות את הנגע,
אבל יכול לפסוק טמא או טהור כו', כמו

תנא דמתניתן והתו"כ הוא בעצם גדר
הדין ד„פרט לכהן שחשך מאור עיניו”,
שיש לבארו בשני אופנים:

(א) זהו פסול בהגברא, שאחד מה-
תנאים הנדרשים בכהן כדי שיהי' כשר
לראות את הנגע הוא שכהה הראי' שלו
יהי' בשלימות, ע"ד בעל מום שפסול
לעבודה. וכך מטים דברי הרמב"ם בס'
היד, שכתב²⁵ „חלל פסול לראיית נגעים
שנאמר²⁶ אחד מבניו הכהנים בכהונתם
אבל בעלי מומין כשירים לראיית נגעים
ובלבד שלא יהי' סומא ואפילו באחת מ-
עיניו ואפילו כהן שכהה מאור עיניו לא
יראה את הנגעים שנאמר לכל מראה
עיני הכהן”. הרי שזהו פסול בהגברא²⁷,
ע"ד חלל ובעל מום.

(ב) הפסול הוא מחמת החסרון במעשה
הראי', דכאשר חסר בכח הראי' של ה-
כהן, חסר בראיית הנגע („וראה הכהן”),
שמ„לכל מראה עיני הכהן” ילפינו, שה-
נגע צריך להתראות (לעיני הכהן) בשלי-
מות²⁸, וכשחסר בכח הראי' של הכהן
הרי לא נתראה הנגע בשלימותו. וכן
משמע קצת מלשון הרמב"ם בפירוש ה-
משניות²⁹, שפרשש הדין ד„או שכהה
מאור עיניו” – „שחלש ראייתו עד שלא
יראה ראי' אמיתית”, ומשמע שהחסרון
הוא שהנגע לא ייראה ב„ראי' אמיתית”.

(25) ה'ל' טומאת צרעת פי"ט ה"ה.

(26) פרשתנו יג, ב.

(27) וכן משמע לכאורה מסנהדרין (לד, ב):

מקיש ריבים לנגעים . . ומה נגעים שלא בסומין . .
אף ריבים שלא בסומין.

(28) ולהלמבי"ם (הגיל הערה 11) זוהי הכוונה

בלשון „לכל מראה עיני הכהן” – ד„השם מראה
מציין את העצם הנראה . . לפי מה שבכח המראה
להתראות לרוב בני"א שכהה ראותם שלם וברי"א.

(29) נגעים שם – לפי תרגום שלפנינו. אבל
בתרגום קאפח „עד שאינו רואה כדרך הבריאים”.

(30) נגעים רפ"ג. תו"כ פרשתנו יג, ב. רמב"ם

ה'ל' טומאת צרעת פי"ט ה"א, ב.

ואת"ל שכן הוא גם ע"פ פשוטו של מקרא
[וכדמשמע לכאורה מלשון רש"י (פרשתנו שם)
„גזירת הכתוב הוא שאין טומאת נגעים וטהרתן אלא
ע"פ כהן”, שרק האמירה תלוי' בכהן (ראה רש"י
שם, ג) ולא הראי' (וכמ"ש ברא"ם ועוד שם, ב"א) –
יש לתרץ מדוע נאמר „לכל מראה עיני הכהן” (פרט
לכהן שחשך מאורו) רק בפרח הנגע בכולו, ולא
לעיל אצל ראיית נגע (כגיל הערה 12) – כי כאן גבי
פרח הנגע בכולו חידושה תורה (ע"פ פשוטו של
מקרא) שצ"ל ראיית כהן דוקא (ולא רק אמירה של
כהן). ואכ"מ.

(31) רמב"ם שם ה"ב, מתו"כ שם.

(32) לטנהדרין לד, ב.

(*) ולגירסת כתי' תימן דפרש"י (נ. י"ח תשמ"א)

הובא בפרש"י „חכס שב"שיראל רואה את הנגעים
ואומר לכהן אע"פ שהוא ע"ה כו'” וביא' מכת"י
רש"י שתחזי' הועתק כל לשון התו"כ בזה.

אורי³⁶), לדין ש, כהן הסומא באחת מ' עיניו או שכהה מאור עיניו לא יראה את הנגעים³⁷? וע"פ הנ"ל י"ל, שבזה רצה התנא להדגיש ולהבהיר גדר הפסול דכהן שכהה מאור עיניו, שאינו פסול בהגברא, דהוי בעל מום (בענין ראיית נגעים), אלא שהפסול הוא מפני החסרון במעשה דראיית הנגע, ע"ד א ד, בית האפל אין פותחין בו חלונות לראות את נגעו, כי ראיית הנגע צ"ל ראי' שלימה ע"י עיני הכהן (בלי האור מבחוץ).

ויש לומר, שזהו יסודו של התוי"ט לפרש ד, כהה מאור עיניו³⁸ היינו דוקא כשכהו שתי עיניו, ולא כשכהה רק עין אחת – אף שנאמר „לכל מראה עיני הכהן" שמשמעו ש, מראה עיני הכהן³⁹ צ"ל בשלימות כנ"ל – כי כאשר כהתה רק עין אחת וראיית עינו השני' היא בשלימות, אז לא חסר בראיית הנגע ואין טעם לפוסלו, ולכן ס"ל שצ"ל חסר בשתי עיניו (שאז חסר בראיית הנגע).

והא שגם סומא בעין א' לא יראה את הנגעים – הרי (א) יש לחלק בין כהה בעין א' (שאינו פועל חלישות בעין הב') לסומא בעין א', (ב) ועיקר: הדין דסומא באחת מעיניו אינו מפני שחסר בראי' (כל מראה") אלא מפני גזה"כ שצ"ל ככה „עיני" לשון רבים, כנ"ל].

משא"כ הת"כ ס"ל שזהו פסול בה-

כהן שוטה שמטמא כו' על פי החכם³³, אבל י"א שנפקע גם מלטמא ולטהר כו'.

ויש לומר שתלוי בשני אופנים הנ"ל: להאופן הא' שהוא פסול בהגברא (ע"ד בעל מום לעבודה) מסתבר לומר שנפקע לגמרי מכללות דין ראיית נגעים, שאינו יכול לטמא או לטהר [ולכאורה כן משמע מדברי הרמב"ם, שהביא (כנ"ל) פסול סומא וכהה מאור עיניו בהמשך לפסול „חלל", והרי „חלל" אינו כשר ל-טמא ולטהר³⁴]; משא"כ אם נאמר שהוא פסול במעשה ראיית הנגע (כי הנגע צריך להתראות בשלימותו), אזי מסתבר שהסומא נפקע רק מראיית הנגע אבל לא מלטמא ולטהר.

ה. וזהו החילוק בין תנא דמתניתין והת"כ:

לתנא דמתניתין הפסול ד, כהה מאור עיניו³⁸ הוא מפני שחסר במעשה ראיית הנגע (כאופן הב').

אשר עפ"י מוכן ויומתק הטעם שתנא דמתניתין צירף בסוף משנה זו ההלכה ד, בית האפל אין פותחין בו חלונות לראות את נגעו, שלכאורה מה שייך דין זה בנגעי בתים (והנלמד ממ"ש³⁵ „כנגע נראה לי בבית" – „לי ולא ל-

(33) וכן נקט בפשיטות במג"ח מצוה קסט סקי"ג.

(34) ראה רמב"ם הל' תרומות (פי"ז ה"ט), והוא שיטמא אותו כהן מיוחד.

ואדרבה: לכאורה עצם ראיית הנגע יכולה להיות ע"י חלל, דאם היא כשירה ע"י ישראל, כ"ש שכשר ככהן חלל שפסולו אינו אלא מחמת שחסר בכהונתו. ומ"ש הרמב"ם, חלל פסול לראיית נגעים – לכאורה כוונתו לטמא או לטהרו ולא בהראי'. ולהעיר מפ"י הרא"ש לנגעים פ"ב מ"ה. ועצ"ע. ואכ"מ.

(35) מצורע יד, לה.

(36) ת"כ מצורע שם (מובא במפרשים לנגעים שם. רש"י סנהדרין צב, א: חולין י, ב). מ"ק ח, א. ולפירוש המשנה אחרונה נגעים שם, דהכא טעמא משום דחשיב בבית הסתרים (ע"ש), הו"ל לצרפו למשנה ד' „כיצד ראיית הנגע, האיש נראה כו", שבא למעט בית הסתרים, כנ"ל ס"א).

(37) ולהעיר שהרמב"ם הביא דין זה במקומו גבי נגעי בתים (הל' טומאת צרעת פי"ד ה"ה).

משא"כ לתנא דמתניתן, שס"ל שגם הפסול ד"כהה מאור עיניו" הוא מחמת החסרון במעשה דראיית הנגע, הרי שתי הדרשות נקודתן אחת, שהנגע צריך להתראות בשלימות לעיני הכהן, ולכן נתמעטו (א) בית הסתרים, המקומות בגוף שאינם "מראה עיני הכהן", (ב) כהן שכהה מאור עיניו, ובמילא אין הנגע נראה לעיניו בשלימות.

ז. הביאור בזה בפנימיות העיניים:

נת' בכ"מ³⁷ בענין טומאת נגעים, שה"טעם לזה שבטומאת נגעים, שהיא מה"טומאות הכי חמורות³⁸, נאמר תואר "אדם" דוקא, ששם "אדם" הוא שם המע"לה של ישראלי³⁹ – הוא לפי שענין ה"נגעים הבאים ב"עור הבשר", מורה ש"הרע לא נכנס לפנימיותו של האדם (שזה ברור) והרע והפסולת רק בחיצוניותו, בסוף לבושו, ומזה בא הנגע "בעור בשרו" (וכמבואר בארוכה בלקו"ת⁴⁰).

ועפ"ז יש לבאר הטעם שכהן ש"חשך מאורו" אינו רואה את הנגעים, ויתירה

גברא³⁷ (כאופן האי"ל) ולכן ס"ל ש"שני הפסולים ד"סומא באחת מעיניו" ו"כהה מאור עיניו" יסודם אחד, שגזרה תורה שכהן שיש לו איזו חלישות בראיית עיניו נחשב בעל מום לענין ראיית נגעים, וזהו הדין ד"לכל מראה עיני הכהן", שכהה הראי" צ"ל בשלימות אצלו. וא"כ גם מי שסומא באחת מעיניו אין הפסול מחמת שחסר ב"עיניו" לשון רבים, אלא מפני ש"חשך מאור עיניו", שחסר אצלו "כל מראה עיני הכהן".

ו. ע"פ כל הנ"ל מובן גם החילוק בין תנא דמתניתן והת"כ אם יכולים ללמוד מ"לכל מראה עיני הכהן" שני הדינים ד"פרט לבית הסתרים" ו"פרט לכהן שחשך מאור עיניו" אם לאו.

דהנה המיעוט ד"פרט לבית הסתרים" הוא דין בראיית הנגע, שרק המקומות בגוף הנראים לעיני הכהן מיטמאים ב"נגע. וזהו טעמו של הת"כ שס"ל ששני המיעוטים – "פרט לבית הסתרים" ו"פרט לכהן שחשך מאור עיניו" – הן שתי דרשות ("ד"א"), כי לכל אחת מה"דרשות יש כוונה שונה בכתוב: להמ"עוט "פרט לבית הסתרים" בא הכתוב להגדיר מעשה ראיית הנגע, שצ"ל "לכל מראה עיני הכהן", שהנגע צריך להת"ראות בשלימות להכהן, ולכן נתמעט "בית הסתרים" שאינו מקום הנראה לכהן; משא"כ המיעוט ד"כהן שחשך מאור עיניו" אינו שייך לראיית הנגע, אלא הוא פסול בהגברא, שהכתוב מלמ"דנו דכשחסר לכהן ב"מראה עיניו" ה"ה בעל מום לענין ראיית נגעים. ולכן ס"ל להת"כ דמי ששנה זו לא שנה זו³⁸.

37) אבל להעיר מתו"כ הנ"ל הערה 14.

ואכ"מ.

38) אלא שמהרמב"ם (הנ"ל הערה 25) מוכח

דס"ל שכהן שכהה מאור עיניו הוא פסול בהגברא

(כנ"ל בפנים), דלא כדין בית הסתרים (ועד ששתי הלכות אלו באו ברמב"ם בהפסק כמה הלכות, דלא ככמשנה שבאו בזו"ע) – ומ"מ הביא הרמב"ם שני הדינים. וצ"ל שס"ל שאף שהם גדרים שונים (זה פסול בגברא וזה דין בראיית הנגע) מ"מ יכולים ללמוד שניהם מכתוב אחד. ואולי ס"ל שגם בת"כ אינה פלוגתא אלא שתי דרשות בכתוב אחד שתרווייהו איתנהו ב"י (אף שנאמר "ד"א"). ואכ"מ.

39) ראה אלשיך ריש פרשתנו. לקו"ת פרשתנו כב, ב (ובהגהות לשם באוה"ת ויקרא ע' רנב). סד"ה אדם כי יהי' תרסי, תערי"ה (בהמשך תערי"ב ח"ב).

40) דמחוץ למחנה מושבו, חוץ לג' מחנות ולא יהיו טמאין אחרים יושבין עמו (פרשתנו יג, מו. ת"כ ורש"י עה"פ. פסחים סו, א).

41) זהו פרשתנו מה, רע"א ובכ"מ.

42) פרשתנו שם. וראה בארוכה לקו"ש חכ"ב

ע' 65 ואילך. ועוד.

שחשך מאור עיניו אינו רואה את ה-
נגעים, כיון שלגבי לא נמצא ענין ה-
נגעים, היינו הפסולת הנמצאת רק בחי-
צוניות העור, כי רואה רק פנימיותו של
האדם, שכולה טוב וברור.

וכשם שאינו רואה את הנגעים לטמאו
כך אינו רואה לטהרו, כי גם טהרת הרע
שבחיצוניות צריכה לבוא מכח הכהן
איש החסדי, להמשיך ולהשפיע שיבוא
הטוב בלבושיו החיצוניים.

(משיחת ש"פ תזריע תשמ"ח)

מזה, שלדעת התו"כ אינו יכול לפסוק
טומאה וטהרה – כי עיניו של אדם ש-
"חשך מאור עיניו" הוא, שאור הראי'
שלו הוא בתוקף גדול ואינו יכול להת-
צמצם בראי' גשמית [שלכן נקרא הסומא
בשם "סגי נהור"⁴³, שפירושו ריבוי אור,
אף שלכאורה הוא היפך ענין הסומא
שאינו רואה, אלא לפי שב"סגי נהור"
מאיר עצם כח הראי' בלי כיסוי והעלם,
ולכן לא נמצאת אצלו התפשטות אור
הראי'].]

וענינו ברוחניות, שרואה רק הפני-
מיות שבהאדם.

ולכן כהן הסומא באחת מעיניו או

(44) ראה ברכה לג, ה. וראה זח"א השמטות רנו,

סע"ב. זח"ג קמה, ב ואילך. וראה בארוכה לקו"ש
חכ"ז ע' 88 ואילך.

(43) ראה בארוכה ד"ה מן המיצר תשי"ה פ"ד.

מצורע

רש ביאור במיוחד, שהרי בפסוק מפורש „כי תבואו אל ארץ כנען”, ואיך יתכן שדוקא רש"י, שבא לפרש פשוטו של מקרא, משנה מלישנא דקרא (כנענים) וכותב „אמוריים”?

(ב) במדרש איתא „כיון ששמעו כנעני-נים שישראל באים עליהם עמדו ו-הטמינו כו”, „זזה הי' (כמו שמבאר אח"כ) בעת כיבוש הארץ, כששלח יהושע האג-רות כו, שע"ז נודע להם „שישראל נכנ-סין לארץ”: ואילו רש"י כותב „שהטמינו כו' כל מ' שנה שהיו ישראל במדבר”.

וצ"ע הא מניל ובפרט בפשש"מ?

(ג) במדרש הלשון „והטמינו ממונס”, ו-ברש"י — „הטמינו . . . מטמוניות של זהב”.

(ד) במדרש — „בבתים ובשדות”, וברש"י — „בבירות בתיהם” (ומשמט „ובשדות”).

הטעם לשינוי האחרון מובן בפשטות: ענינו של פרש"י עה"ת הוא — פירוש הכתובים (ולא סיפורי חז"ל), ולכן אין מקום להביא בפירושו ע"ד הממון שב-שדות, שאינו שייך לפירוש הכתוב „ו-נתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם”.

א. על הפסוקי „כי תבואו אל ארץ כנען אשר אני נתון לכם לאחווה ונתתי נגע צרעת בכית ארץ אחוזתכם” איתא במדרש: וכי בשורה היא להם שנגעים באים עליהם . . . כיון ששמעו כנענים שישראל באים עליהם עמדו והטמינו ממונם בבתים ובשדות . . . מה הקב"ה עושה מגרה נגעים בכיתו והוא סותרו ומוצא בו סימא [אוצרי] (שדהו' נשרפתי ומתוך שהוא הופכה מוצא תחת' סימא), וכי מי בא ואומר לכנענים שישראל נכ-נסין לארץ . . . ג' פרוזדיגמאות [אגרות] שלח יהושע אצלם הרוצה לפנות כו' להשלים כו' לעשות מלחמה כו'.

מאמר זה הובא גם בפירוש רש"י על הפסוק, עם כמה שינויים, וז"ל: בשורה היא להם שהנגעים באים עליהם לפי שהטמינו אמוריים מטמוניות של זהב ב-בירות בתיהם כל מ' שנה שהיו ישראל במדבר וע"ז הגע נותץ הבית ומוצאן.

מהשינויים (העיקריים) בין לשון רש"י לגבי לשון המדרש:

(א) במדרש נאמר „כנענים”, ורש"י משנה וכותב „אמוריים”.

וגם בוזחי (ג, א"ב) ל"ג „אמוריים” — בתוס' הרא"ש הוריות (י, א ד"ה ומי כתיב), „דאמרינו במדרש שהאמוריים הטמינו כו” (וראה גם צרור המור פרשתנו כאן. ועוד). אבל י"ל שכתב כן ע"פ פרש"י כאן.

ולכאורה י"ל שמקורו דרש"י הוא ע"פ ב"מ (כה, סע"ב): שיכול לומר לו של אמוריים הן.

(9) ובמילא משמט סיום המאמר „וכי מי בא כו' ג' פרוזדיגמאות כו”.

(10) בש"ך עה"ת כאן שממונם שבשדות נרמז במש"נ „בבית ארץ” — „לרמוז לבית ולשדה”.

(1) פרשתנו יד. לד.

(2) ויקר פ"ג, ו.

(3) מתי"כ שם.

(4) כ"ה בויקר הוצאת מרגליות (וראה חלופי

נוסחאות שם). וכן הובא בש"ך עה"ת פרשתנו כאן.

(5) וי"ג נשדפת (ראה חלופי נוסחאות הג"ל.

ובש"ך עה"ת „נשדפה”).

(6) מתי"כ שם בשם הערוך (מע' פרוזדגמא).

(7) ביאור עוד שינויים בלשון רש"י — ראה

לקמן הערה 30, 42.

(8) ובויקר הוצאת הג"ל לא הובאה גירסא כזו.

מהי שאלת המדרש, וכי מי בא ואומר לכנענים שישאל נכנסין לארץ? — הרי מקרא מלא דיבר הכתוב, שבעת קריעת ים סוף, נמוגו כל יושבי כנען¹³, וכפרש"י שם ש"אמרו עלינו הם באים לכלותינו ולירש את ארצנו¹⁴! וכמפורש גם בס' יהושע¹⁵, שרחב אמרה לשני ה' מרגלים, "ידעתי כי נתן ה' לכם את הארץ גו' וכי נמוגו כל יושבי הארץ מפניכם כי שמענו את אשר הוביש ה' את ים סוף מפניכם בצאתכם מצרים גו'".

[יש מפרשים¹⁶ שזהו טעמו של רש"י ששינה מלשון המדרש (כנ"ל) וכתב, "כל מ' שנה שהיו ישראל במדבר". אבל דברי המדרש דורשים ביאור].

ויש לומר בפשטות, דאף שידעו ה' כנענים שעתידים בני' להכנס לארצם ובעת ק"ס כבר, נמוגו" מזה שבנ"י יבואו עליהם לכלותם כו', מ"מ אין זו סיבה שמאותה שעה יטמינו ממונם מפני

ועוד ועיקר: א) הרי שריפת השדות (ו' מציאת הממון שעי"ז) אינה אלא סמוך ל' כיבוש הארץ¹⁰, ב) אינה שייכת לנגעים.

ומטעם זה מדייק רש"י, בקירות בתי-הם' — כי ע"י נתיצת בית מנוגע יכולים למצוא רק המטמוניות שבקירות הבית (שנותצים אותם), אבל לא מה שהוטמן בעומק קרקע הבית¹¹.

ועפ"ז יש לבאר גם השינוי שלפניו — "ממונם" (סתם) או "זהב" — דהא בהא תליא: במדרש מדבר אודות כל מה ש' הטמינו, "בבתים ובשדות" ולכן נקט לשון כללי — "ממונם": משא"כ בפרש"י, שנקט "בקירות בתיהם", מוכרח לפרש שהטמינו רק זהב, לפי שקירות הבית הם מקום צר ומוגבל מהכיל כל מיני ממון של כסף ונחושת בכמות שכדאית טירחת ההט' מנה: משא"כ זהב, שגם כמות קטנה ממנו הוא הון רב¹².

אבל שני שינויים הראשונים הנ"ל דורשים ביאור.

ב. ויובן זה בהקדים התמי' בדברי המדרש, וכי מי בא ואומר לכנענים ש' ישראל נכנסין לארץ . . ג' פרוזדיגמאות שלח יהושע אצלם כו" — דלכאורה:

אינו ע"ד הפשט (ובכל אופן אינו שייך ל'ונתתי נגע', שהרי אין נגעים בשדה).

¹⁰ ולא לאחר ש'כבר באו ונתיישבו בארץ (בבית ארץ אחותכם").

¹¹ דמש"נ גבי נתיצת הבית (יד, מה), כל עפר הבית' בפשטות קאי על עפר הכתלים שבו טח הבית (ע"ד מ"ש לפנ"ז — שם יד, מא"מב (ובפרש"י שם ד"ה סביב)). וראה ת"כ שם (ופי' הראב"ד ועוד). נגעים פ"ג מ"ג (ור"ש ורע"ב שם). — ופשיטא שלא קאי בעפר שבעומק הקרקע בה טומנים מטמוניות.

¹² ומה שלא כ' רש"י גם אבנים טובות ו' מרגליות — י"ל דלא חש לפרט. או דאין דרך להט' מינם כיא לקחתם עמם. ועוד י"ל. ואכ"מ.

¹³ בשלח טו, טו.

¹⁴ וראה רש"י שם ד"ה אלופי אדום — והלא לא ה' להם לירא כלום שהרי לא עליהם הולכים'. ומכאן מזה ש' כל יושבי כנען' ידעו שבנ"י עתידים לירש ארצם. וראה רש"י וישלח לד, ל: מסורת היתה ביד כנענים (וקרוב לומר שצ"ל גויים וכיו"ב) — ושינו כאן מיראת "המלכות" (**). ולהעיר מרש"י נח, ט, כו. וראה לקמן הערה 21.

¹⁵ ב, ט"ז (הובא בפרש"י בשלח טו, טז).

¹⁶ נחלת יעקב על פרש"י כאן.

* שהרי חמור ושכם הם — החז"י (וישלח לד, ב): בקרא כאן — בכנעני ובפריזי: גמר הגלות — עון האמורי' (לך טו, טז. וכדלקמן ס"ג, ס"ה): גבי עד אשר תפרה גו' (משפטים כג, ז) — שהובא בפרש"י כאן — החז"י . . הכנעני . . החז"י (משפטים שם, כח).

** אבל בדפוס ראשון ושני דפרש"י, כל כת"י רש"י שתח"י — כנענים, וכ"ה בב"ר ס"פ פ'.

בספרים אחרים, ובמקום שנראה לכאור-
רה שרש"י לא ביאר דבריו כו' – ה"ז
מפני שהענין מובן ומבואר מהמפורש
כבר בהכתובים (ופירושי רש"י) שלפנ"ו.

ועד"ז יש לומר בעניננו, שהשייכות
המיוחדת של „אמוריים” לכאן (שלכן
משנה רש"י „מכנענים” ל„אמוריים”) מוב-
נת מהמפורש בקרא לעיל – שהכתוב
מפרט את ה„אמורי” בתור יוצא מן הכלל
דו' אומות!

בהבטחת הארץ בברית בין הבתרים
נאמר לאברהם¹⁸, „ודור רביעי ישוּבו הנה
כי לא שלם עון האמורי עד הנה”. ד-
אע"פ שבפסוקים שלאח"זי נמנו עשר
אומות שעתידיים בניו לרשת את ארצם,
והאמורי הוא רק אחת מהן, מ"מ, את
קביעת זמן השיבה לארץ („ודור רביעי
ישוּבו הנה”) תולה הכתוב ב„שלם עון
האמורי” דוקא¹⁹.

וי"ל שזהו מה שרש"י מרמז בכתבו
„שהטמינו האמוריים כו'”²⁰: מכיון שבזמן
יצ"מ כבר ישנו „דור רביעי (ש)ישוּבו
הנה”, הרי ידעו האמוריים²¹ שעונם
נשלם („שלם עון האמורי”) וכבר הגיע
הזמן „להיות משתלח מארצו”²². ומטעם
זה התחילו תיכף לאחרי יצ"מ להטמין
זהבם כו', כי ידעו שכבר בא הזמן
הקבוע לשיבת זרעו של אברהם לארץ
זו.

ד. אמנם עדיין אין הענין מיושב
היטב, שהרי לפי זה צריך לחדש שגם

כנ"י, כי עדיין יש שהות עד שיתקרבו
כנ"י לארצם ויהיו מוכנים להכנס ל-
ארצם בפועל, ובפרט לאחרי שראו
שבנ"י מתעכבים זמן רב במדבר"י.

וזהו שאלת המדרש „וכי מי בא
ואומר לכנענים שישאל נכנסין לארץ”,
כלומר, מנין נודע להם שהגיעה עתה
שעת כניסתן לארץ, שמשו"ז הטמינו
ממונם? ומתריך שזה נודע להם ע"י שי-
לוח האגרות כו'.

אמנם, עפ"ז צריך להבין בפרש"י:
ההסברה שהטמנת ממונם היתה בסמיכות
לכניסת ישראל לארץ (ולא לפני מ'
שנים, כששמעו ע"ד קי"ס, אף שאז
„גמוג"ר) ה"ה גם בלימוד ע"ד הפשט:

וא"כ קשה לפרש"י („שהטמינו . . כל
מ' שנה שהיו ישראל במדבר”) – מדוע
הטמינו בזמן שלא היתה סיבה לזה
עדיין? ומה גם לאחרי שראו האומות
שישראל מתעכבים במדבר, ובכ"ז חששו
כל זמן זה שבנ"י עומדים להכנס תיכף
ומיד (ללא שהיות) לארץ, ומפני זה „כל
מ' שנה שהיו ישראל במדבר” היו
מטמוניות של זהב ולא יכלו להשתמש
בזהב זה!

ויש לומר שרש"י מתריך קושיא זו ע"י
השינוי מ„כנענים” ל„אמוריים”, כדלקמן.

ג. נתבאר כמה פעמים, שאת פירושו
עודת כתב רש"י באופן שהלומד יוכל
לעמוד על כוונתו מבלי שיצטרך לחפש

18) לך טו, טז.

19) שם, יט-כא.

20) הביאור בזה – ראה לקמן סעיף ה.

21) ראה לעיל הערה 14 שכל הכנענים ידעו
שבנ"י עתידיים לירש ארצם. וי"ל שנודע להם ע"ד
הבטחת הקב"ה לאברהם שזרעו יירש את הארץ.

22) ל' רש"י לך שם, טז.

17) ולכן, גם את"ל דמכיון ש, אחד עשר יום
מחורב גו' עד קדש ברנע' (דברים א, ב. וראה רש"י
שם. רש"י בהעלותך י, כט. שם, לג. ועוד) חשבו
שישראל נכנסין לארץ מיד – הרי לאחרי שראו
שבנ"י מתעכבים במדבר משך זמן רב אין מקום
להטמין ממונם כו' עד שתברר להם שבנ"י מוכנים
ליכנס לארץ בפועל, כנפנים.

שכוונתם בהטמנה היתה רק כדי שממונם לא יגיע לבניי, ע"ד גמ"י, לי גם לך לא יהי).

ועפ"ז מובן בפשטות שאין לומר ש-יראתם מבניי – הן לאחרי קי"ט (כאשר „נמוגו כל יושבי כנען“), והן לאחרי נפיו לת סיחון ועוג – היא היא הסיבה שב-גללה הטמינו את ממונם, דאי משום הא, מהי התועלת בהטמנת הממון כאשר הם עתידים להגרש מהמקומות שבהם הט-מינו?

ועכצ"ל שהם עשו זאת מטעם ונימוק אחר – ובזה הוא החילוק בין דעת המדרש ודעת רש"י:

לפי המדרש, הסיבה להטמנת ממונם היתה – האגרות ששלח יהושע, שבאחת מהן הי' כתוב „הרוצה להשלים ישלים“, שמוזה הבינו הכנענים שאין זה ודאי ש-יגורשו מארצם (שהרי ישנה האפשרויות להשלים), ולכן, אף שבפועל לא רצו להשלים אלא יצאו למלחמה, מ"מ לא נתייאשו לגמרי מהאפשרות שגם אם ינוצחו במלחמה יוכלו (הם או זרעם) להשלים ולחזור לביתם, ולכן הטמינו ממונם.

אבל לפרש"י (שלא הביא הא ד"ג, פרודיגמאות שלח יהושע כו"מ²⁷) – הסיבה להטמנת זהבם (ותקותם לשוב ולקחתו) היא מזה גופא שידעו (כנ"ל ס"ג) שבא הזמן הקבוע שבניי, „ישונו הנה“ כי „שלם עון האמורי להיות מש-תלח מארצו“.

והביאור: מכיון ש„זכות“ הישיבה בארץ תלויה בהנהגתם של יושבי (שלכן לא נשתלח האמורי מארצו עד ששלם

האומות ידעו ע"ד פרטי ברית בין ה-בתרים²⁸.

ובשלמא מה שרש"י לא נקט כפירוש המדרש (שהכנענים הטמינו כו' לפי ש-ידעו ע"ד כניסת ישראל לארץ מהאגרות ששלח יהושע כו'), אפשר להסביר, כי לא מצינו בקרא שיהושע שלח אגרות ליושבי הארץ²⁴:

אבל עדיין אפשר לפרש בפשטות, שהכנענים התחילו להטמין זהבם לאחרי מפתלם של סיחון ועוג (שהיו האומות „בטוחים עליהם“²⁵), כחשבם שמעתה אין מי שיעמוד בפני בני ישראל מלעבור הירדן וליכנס לארץ. ומאי דוחקי ד-רש"י²⁶ לפרש שהטמינו האמוריים זהבם „כל מ' שנה שהיו ישראל במדבר“ (וה-ידיעה ע"ד כניסת הארץ היתה מצד זה, שלם עון האמורי)?

ויש לומר הביאור בזה:

הטמנת הממון כו' יש בה דבר והי-פוכו: מחד גיסא הי' הוכחה, כמובן, על פחדם ומוראם שיגורשו מבתיהם וארצם כו'; אבל לאידך, מעשה ההטמנה מורה שאין הם מתייאשים לגמרי ועדיין תקוה בלבם שסו"ס יחזרו לבתיהם וימצאו ה-טממוניות שהטמינו (כי דוחק גדול לומר,

23 ראה הערה 21.

24 ואף שמפורש ביהושע (יא, יט) „לא היתה עיר אשר השלימה אל בניי בלתי החוי גו“, שמוזה מוכח שהי' מותר לפתוח להם בשלום (וראה ביאור שיטת רש"י עה"ת בזה – לקי"ט ח"ד ע' 82 ובהערה 24, 24) – מ"מ לא מצינו בקרא שיהושע יעשה כן בפועל [ורק גבי משה מצינו כן (חוקת כא, כב וב-רש"י שם. דברים ב, כו וכרש"י שם)].

25 רש"י ר"פ בלק. וראה רש"י שם כב, ה.

חוקת כא, כג.

26 וכן קשה במדרש – שתולה זה בפרוץ-

דיגמאות דיהושע כו'.

27 מלכים א ג, כו. ועוד.

28 ראה הערה 24.

עבור תקפו . . . וכן אמר הנביא³³ (ואנכי השמדתי את האמורי גוי) אשר כגובה ארזים גבהו".

אבל בפש"מ עדיין לא למדנו ע"ד תקפו של האמורי (לגבי השאר מז' ה-אומות). ומדוע סתם רש"י³⁴ ולא פירש הטעם שנוכר כפי' לך, "אמורי" דוקא³⁵?

ויש לומר, דלפי פרש"י, מש"נ "ודור רביעי ישובו הנה כי לא שלם עון האמורי עד הנה (ופרש"י) להיות משתלח מארצו עד אותו זמן, שאין הקב"ה נפרע מאומה כו" – פירושו כפשטות הלשון, שב"אותו זמן" נשלם רק עון האמורי (ולא דשאר האומות)³⁶, ורק הוא נשתלח (באותו זמן) מארצו³⁷, משא"כ שאר האומות נשתלחו מארצם רק לאחר זמן. וכמפורש בקרא³⁸, שסיחון מלך האמורי (הי' מעבר הירדן³⁹) נכבש קודם כל האומות על ידי משה רבינו, ושאר האומות נכבשו אח"כ ע"י יהושע (ועוד

עונו), הרי – אמרו האמוריים – כשם שהם (האמוריים) עומדים להגרש מארצם מחמת עוונותיהם, כך יתכנן⁴⁰ שבנ"י ישתלחו מן הארץ ע"י עונותיהם הם (עכ"פ כשתתמלא סאתם). ולכן "הטמינו האמוריים מטמוניות של זהב" [ש"מטמון" הוא גניזה העומדת לימים רבים⁴¹], אולי במשך הזמן ישתלחו בני' מהארץ ויחזרו הם לבתיהם וימצאו אותם המטמוניות.

ה. אלא שלאחר כל זה עדיין יש מקום לשאלה:

הן אמת שרש"י תפס ל' "אמוריים" בסמכו על מ"ש לפניו⁴², "כי לא שלם עון האמורי" – אבל הא גופא טעמא בעי, מדוע נזכר כברית בין הבתרים, "עון האמורי" דוקא, והרי המדובר הוא אודות הבטחת כל ארץ כנען (הכוללת עשר, או עכ"פ שבע, אומות)⁴³?

באבן עזרא⁴⁴ כ' ש"הזכיר האמורי ב-

בהבטחת כל הארץ הול"ל "הכנעני" שהוא שם כללי. וע"ד לשון רש"י שם (ד"ה ודור רביעי) "שבארץ כנען הי' מדבר עמי".

(33) עמוס ב, ט. – ושמ, י: ואנכי העליתי אתכם מארמ"צ גוי לרשת את ארץ האמורי.

(34) נוסף לזה שצ"ע מהי השייכות בין תקפו של אמורי להא ד"שלם" עונם של יושבי הארץ (משא"כ כשהמדובר בהשמדת יושבי הארץ, כבעמוס שם. וכן יהושע כד, יח).

(35) ומש"נ בדברים (א, כז) "לתת אותנו ביד האמורי להשמידנו" – י"ל בפשטות כי הם היו המגינים על יושבי הארץ (נסמן לעיל הערה 25), והיו חוששים שיפילו בידם כו'.

(36) ראה גם משכיל לדוד לך שם. – ולהעיר מפ"י הב' ברמב"ן שם.

(37) דאף ש"ישובו הנה" (לארץ כנען – רש"י שם) כולל כניסת ישראל לכללות הארץ – הרי בנוגע לשילוח האומות מן הארץ (להיות משתלח מארצו), "ושלם (רק) עון האמורי".

(38) חוקת כא, כא ואילך.

(39) ראה לקמן הערה 48.

(29) וכמ"ש לקמן בפ' אחרי יתח, כד ואילך) אל תטמאו גוי ותקיא הארץ גוי ולא תקיא הארץ אתכם גוי. וראה גם לעיל – תולדות כו, מ (ובפרש"י שם).

ולהעיר, שבברית בין הבתרים: א) רמז לאברהם ע"ד "צרות וחושך של גליות" (רש"י לך טו, יב. וראה רש"י שם, יד) – לא רק גלות מצרים. ב) הובטח לאברהם ארץ עשר אומות, ולא נתן להם אלא שבעה גוים והשלשה אדום ומאב ועמון . . . עתידים להיות ירושה (רק) לעתיד" (רש"י לך שם, יט) – והרי גם האומות ידעו שאין בני' יורשים עתה ארץ אדום ומאב כו' (ראה לעיל הערה 14), אף שהובטחו לבני'.

(30) ועפ"ז תומתק הוספת רש"י "שהטמינו . . . מטמוניות של זהב" (שליחת במדבר).

(31) והרי רק "כנען" הוא שם כללי לכולם (רש"י בא יג, ה).

(32) לך שם, טז. וכ"ה ברמב"ן שם.

בחזקוני שם ד, כתב האמורי יותר משאר אומות לפי שהי' אברהם יושב באלוני ממרא האמורי (לך יד, יג). אבל עדיין צריך ביאור, דמכיון שהמדובר

תחילת הכתוב איירי בנוגע לכללות דין נגעי בתים, שלא חל אלא לאחרי כניסתם לארץ באופן של „אחווה“, היינו שמתיישבים בארץ (משא"כ בהיותם ב- מדבר שלא היו להם בתים ובמילא לא הי' עדיין דין נגעי בתים)⁴⁵;

אבל בסיום הפסוק כוונת הכתוב היא להודיענו ענין מיוחד בנוגע לנגעי בתים, שנוסף ע"ז שהם באים כעונש על חטא⁴⁶, כנגעי אדם (הבאים על חטא לשון הרע⁴⁷), הנה הקב"ה יתן „נגע צרעת“ בבתים כדי שימצאו בני"ה את „מטמוניות של זהב“ שהוטמנו שם על ידי יושבי הארץ:

ומכיון שזה לא הי' בכל ארץ כנען כ"א רק אצל האמוריים (כנ"ל), שהם היו (גם או בעיקר) מעבר לירדן⁴⁸ (ארץ סיחון (ועוגיג⁴⁹)), לכן נאמר בזה „ארץ אחוזתכם“⁵⁰ – כי עבר הירדן (ארץ ה-

זאת – שגם הם לא נשתלחו לגמרי מ- ארצם עד לאחרי מיתת יהושע⁴⁰, כמ- סופר בנביאים⁴¹).

ו. ע"פ הנ"ל (שלפרש"י „האמורי“ שנזכר בפ' לך קאי רק על אומה זו, ולא על שאר האומות שבארץ כנען) – יוצא, לכאורה, שע"פ פרש"י לא היו „מטמוניות של זהב“ (בניאת בני"ה לארץ) בכל ארץ כנען⁴², כ"א רק אצל האמוריים, כי רק בנוגע להם הגיע זמן הקבוע „לישוב הנה“ (להיות משתלח מארצו).

ולפי זה יש לבאר גם אריכות לשון הכתוב כאן – שמתחיל „כי תבואו אל ארץ כנען אשר אני נותן לכם לאחווה“, ושוב כופל „ונתתי נגע צרעת) בבית ארץ אחוזתכם“ – דלכאורה הו"ל לקצר ולומר „בבתיכם“⁴³?

גם: בתחילת הכתוב אומר „אשר אני נותן לכם לאחווה“, ואילו בסיום הכתוב נאמר „ארץ אחוזתכם“ (כדיוק הכלי יקר⁴⁴, ש„ייחס האחווה אל ישראל כאילו המה האוחזים בנחלה“).

וע"פ הנ"ל יש לומר:

40) אבל להעיר, שגם האמורי (שמעבר לירדן מערבה – ראה הערה 48) לא הורישום עד לאחרי מיתת יהושע (ראה שופטים א, לד-לו. שם ג, ה).

41) ראה יהושע (יג, א ואילך. שם טו, סג, טז, י).

42) עפ"ז מוכן בפשטות הטעם שהשמיט רש"י (מדברי המדרש), אמר הקב"ה אני הבטחתי לאבותיהם שאני מכניס את בניהם לארץ מלאה כל טוב שנאמר (ואתחננו וי) ובתים מלאים כל טוב – כי לפרש"י היו המטמוניות רק אצל האמוריים.

43) ובפשטות י"ל, כי ע"ד הפשט אין לומר שכניסת ישראל ל,בתים מלאים כל טוב" היתה תלו' בנגעי בתים, שא"כ הי' צ"ל נגעים בכל, כע"פ ברוב, בתי ארץ כנען! ולהעיר מקיצור מורחף על פרש"י כאן.

לקי"ש חכ"ז ע' 108-109.

44) כקושיית הכלי יקר כאן.

45) כאן.

45) כמ"ש במפרשים.

46) ראה דברי זוד כאן (ולפרש"י לעיל יד, ד) ועוד – דתרווייהו איתנהו כנגעי בתים, הן עונש והן טובה (וראה בארוכה לקי"ש שם ואילך).

47) רש"י תוריע יג, מז. פרשתנו יד, ד (ד"ה טהורות. וכד"ה ועץ – גסות הרוח). וראה מפרשים (שם).

48) אלא שמצינו אמורי בעבר לירדן הן מורחה הן מערבה (יהושע ט, א. שם י, ה (חמשת מלכי האמורי) ואילך. ועוד. וראה רמב"ן בא יג, ה. לעיל הערה 40). – ודחוק גדול לומר ש(עיקר) אמורי הוא מורחה – היפך פשוט"מ: ממרא האמורי, לקחתי מיד האמורי וכו'. וראה פרש"י פ' שופטים (יה, ב – בפ' הא') דעיקר שם „אמורי“ הוא על מלכות סיחון שבעבר הירדן מורחה, ולא עוד אלא גם ארץ כנען מורחה היא. וצע"ג. (וצע"כ בפרש"י משפטים כג, כח. וראה חדא"ג מהרש"א סוטה לו, א. ועוד). וראה לקי"ש חכ"ז ע' 225 ואילך ובהערות שם. ואכ"מ.

49) דברים ג, ח. ואתחננו ד, מז. ועוד.

50) להעיר מתוכ"כ כאן: יכול משבאו לעבר הירדן כו'. ושקו"ט במפרשים (ראה ברכ"י או"ח תפ"ט סק"ד. מלבי"ם כאן. אוצר הספרי (להגר"מ

לשון אמירה ודיבור . . סימן לשטות מילין⁵⁷ . . וברוב דברים לא יחדל פשע⁵⁸ . . מפני רוב דברי הכסיל הנק' אמורי שמרבה דברים כו" (בדוגמת דברי הרמב"ם הנ"ל ע"ד „שיחת ה-רשעים“).

אמנם לאידך, דוקא בבתי האמוריים נמצאו „מטמוניות של זהב“ – כי תכלית הכוונה בענין הנגעים אינה רק לבטל ולשלול „שיחת הרשעים“ אלא להפוך את כח הדיבור של האדם, שתמורת „אמורי“ דלעו"ז תהי' אמירה ודיבור ד-קדושה⁵⁹, „לקחתי מיד האמורי⁶⁰, שעל ידי אמירות ודיבורים טובים וקדושים מגלים ה, מטמוניות“ שבנפשו⁶¹.

וכמרומו גם כרמב"ם שם, דלאחרי האריכות ע"ד „שיחת הרשעים“, מסיים ע"ד גודל מעלת „שיחת כשרי ישראל“, ש„אינה אלא בדברי תורה וחכמה, לפי-כך“⁶² הקב"ה עוזר על ידן ומזכה אותן בה שנאמר⁶³ אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו⁶⁴.

(משיחת ש"פ מצורע תשמ"א)

אמורי) לא ניתן (מלכתחילה) מאת ה' לבני" לאחזה⁶⁰, אלא שנעשתה „אחות-כס" על ידי בקשת בני גד ובני ראובן⁶² שנטלוה מעצמם⁶³ לאחזה.

ז. דובר כמ"פ, שבפרש"י ישנם „עני-נים מופלאים“⁵⁴ ע"ד הרמז והסוד („ינה של תורה“⁵⁵) – וכן בענינו, שבשינוי זה מ„כנענים“ ל„אמוריים“ י"ל שמרמז רש"י להשייכות המיוחדת בין ענין הנגעים לאמורי דוקא.

והביאור:

נגעים באים כפרש"י על לשון הרע⁶⁴, דהיינו – אמירה רעה; וכמבואר ב-רמב"ם סוף הל' טומאת צרעת שאין ה-כוונה אמירת לשון הרע דוקא, אלא ל„שיחת הרשעים“ בכלל (וכמו שמאריך שם שעצם הדבר ש„מרבין בדברי הבאי“ מביא לידי כך ש„באין לספר בגנות ה-צדיקים כו' לדבר באלקים וכופרין ב-עיקר“).

וזהו גם ענינה של קליפת „אמורי“, ובפרט ע"פ רבינו הזקן⁶⁵ – ש„האמורי

זעמבא בריש ספרי זוטא (ע' מט). ועוד) אם דין נגעי בתים נוהג בעבר הירדן (לאחרי שבאו לארץ ה-מיוחדת). ואכ"מ.

57) ומ"מ הטמינו כו', כיון שגם עליהם נגזר „להיות משתלח מצרצו כו“, כנ"ל ס"ה (ובהנשמן בהערה 36). וראה רש"י לך שם, כ. וראה סה"ש תש"ג ח"ב ע' 546. וש"ג. ואכ"מ.

51) וראה גם יהושע כב, יט (וברש"י שם): ארץ אחותכם . . ארץ אחוזת ה'.

52) מטות לב, ה.

53) כמחז"ל (ספרי תבוא כו, א) „נטלו מעצמם“.

54) ל' השליה – מס' שבועות (קפא, א).

55) היום יום" כ"ט שבת.

56) תורא בהוספות (קב, א). מאמרי אדה"ז –

תקס"ג (ע' פג). וראה רש"י ויחי (מוז, כב ד"ה אשר לקחתי – „ד"א“). מדרש הובא בבחי' לך טו, טז (וראה רב"ע שם).

57) זחי"ג קצג, ב.

58) משלי י, יט.

59) ראה תורא (שם, ע"ד). מאמרי אדה"ז שם.

60) ויחי שם, וממשיך בחרבי ובקשתי ות"א בצלותי ובבעותי (אמירות דקדושה).

61) ראה סה"מ תרנ"ט ע' ה ואילך.

62) כמש"נ „ויקשב ה' גו" ועי"ז „זכרון לפניו גו“.

63) מלאכי ג, טז.

64) ראה באריכה שיחת יום ב' דר"ה תשמ"ז,

שי"ל שמתעם זה מעתיק הרמב"ם כל הפסוק – להדגיש, דכמו ש„שיחת הרשעים“ גורמת לירידה אחר ירידה כו', כך ע"י דיבור טוב באים לכו"כ מעלות (המרומוזת בפרט) לשונות הפסוק. ע"ש. וראה ד"ה אשר ברא תרפ"ט (בסה"מ קונטרסים ח"א פ"א).

אחרי

דות חביבות נשקות מתיקות עד כלות נפשותם מהם".

[וע"פ פירוש זה מתורגם (גם) זה דסתם הכתוב כאן ולא פירש את חטאם (המפורש בפ' שמיני, ויקריבו לפני ה' אש זרה אשר לא צוה אותם) – אלא רק „בקרבתם לפני ה'“¹, שתוכן ענין זה „קרבתם לפני ה'“ כשלעצמו ה"ו ענין של מעלה].

ולכאורה, לפי פירוש זה צריך ביאור מדוע מקומו של דיבור (סיפור) זה הוא בסמיכות להציווי לאהרן ש„אל יבוא בכל עת אל הקודש וגו'“?

וצריך לומר, שגם לפירוש זה הרי ההודעה על אופן מיתתם (שהיא מיתת נשיקה כו') היא הקדמה להציווי הנ"ל („אל יבוא בכל עת אל הקודש גו'“), אבל לא כפי הפירוש (הנ"ל) שהוא כמו אזהרה מחטא, אלא למעליותא.

ב. גם צריך להבין בדברי האוה"ח הנ"ל: איך מתאים פירושו ב„בקרבתם

א. בביאור הטעם שנתפרש בתורה שאמירת הציווי לאהרן, „ואל יבוא בכל עת אל הקודש“ היתה „אחרי מות שני בני אהרן בקרבתם לפני ה' וימותו“ – איתא בדרו"ל² שהוא מפני שהציווי בא לזרוז יותר מאותו החטא שחטאו בניו, שנכנסו אל הקודש (בקרבתם לפני ה') וימותו, ולפיכך נצטווה אהרן „ואל יבא בכל עת אל הקודש גו' ולא ימות“ – „שלא ימות כדרך שמתו בניו“.

והנה באור החיים מפרש (לפי א' האופנים) שהפסוק בתחילת הפרשה „וידבר גו' אחרי מות גו' בקרבתם גו'“ הוא דיבור בפני עצמו, שתוכנו – מעלת עבודת בני אהרן שמתו „בקרבתם לפני ה'“, ובלשונו, ש„דיבר ה' למשה דרך מיתתו שהיתה עז"ה [= על זה הדרך] בקרבתם לפני ה' פ"י שנתקרבו לפני אור העליון בחיבת הקודש ובוזה מתו (והוא סוד הנשיקה שבה מתו הצדיקים)“, והכתוב מרמז ל„הפלאות חיבת הצדיקים שהגם שהיו מרגישים כמיתתם לא נמנעו מקרוב, לדביקות נעימות עריבות ידי-

(7) ביאור דברי האוה"ח ע"ד החסידות – ראה ד"ה כתוב באוה"ח (מאמרי אדה"ז אתה"ל לאוניא סי' ג). ד"ה וכל הלכות במאמרי אדה"ז – מארז"ל (ע' תסה ואילך) ובאוה"ח פרשתנו (ח"ב ע' תקלה ואילך). ד"ה אחרי מות תרמ"ט (פ"ב סה"מ תרמ"ז-תר"ן ע' רנו) ואילך והעתי' (המשך תער"ב ח"ב ע' תתקסו) ודשנת תשכ"ב. לקו"ש ח"ג פ' אחרי. ועוד.

(8) ראה קושיא הג' באוה"ח שם בתחלתו.

(9) יוד, א.

(10) בת"א עה"פ מפרש בהכתוב כאן תוכן ה- חטא „בקרוביהו אשתא ונוכריתא“. ועד"ז כתיב"ע ות"י „אשא בריא“.

(1) פרשתנו טז, ב.

(2) שם, א.

(3) תרי"ב ופרש"י ריש פרשתנו.

(4) ל' רש"י שם, ב.

(5) ראה מגלה עמוקות (אופן צ): ונודע לכל שיצא האש מלפני ה' ומתו בנשיקה ולא ע"י כו' התורה העידה בקרבתם לפני ה' וימותו. שמתו בנשיקה כו'. וראה גם עץ הדעת טוב (להרח"ו) פרשתנו (קמ, ב"ג).

(6) ראה אוה"ח שם שבני אהרן „הם נתקרבו“ אל הנשיקה, משא"כ שאר הצדיקים „הנשיקה מתקרבת להם“.

דוש, שמיתתם לא היתה עונש על חטא (כי לא חטאו), אלא אדרבה – מיתת נשי-קין (שבה מתים הצדיקים) דהיינו כלות הנפש מחמת גודל הדביקות בה.

ג. ויש לומר, שיסודו של פירוש ה' אור החיים הוא (גם) בפשטות משמעות הכתובים דפ' שמיני:

בהמשך סיפור מיתת בני אהרן שם מסופר, שאמר משה לאהרן¹⁶, "הוא אשר דבר ה' לאמר בקרובי אקדש"¹⁷, ופירשו חז"ל¹⁸ (והובא בפרש"י – פשוטו של מקרא – על הכתוב) שאמר משה "אהרן¹⁹ אחי יודע הייתי שיתקדש הבית במיודעיו של מקום והייתי סבור או כי או כך עכשיו רואה אני שהם גדולים ממני וממך".

והנה תוכן ענין "בקרובי אקדש" פי' מפרשים ע"פ לשון הגמ'²⁰, "כדי להתקדש כבודו של מקום עליהם" – "להרדיע שהוא נורא על יראיו ומיודעיו"²¹, והיינו דלהיותם, "יראיו ומיודעיו", שהיו קרובים ביותר לפני ה', לכן דקדק הקב"ה עמהם לדונם אפילו על שגיאה קטנה²², ועי"ז (היינו ע"י העונש על

לפני ה' וימותו") שנתקרבו לפני אור ה' עליון בחיבת הקודש . . . עד כלות נפשו-תם מהם" עם פשטות הסיפור בפ' שמיני ש"ויקחו . . . איש מחמתו ויתנו בהן אש וישימו עלי' קטורת ויקריבו לפני ה' אש זרה אשר לא צוה אותם", שעשו מעשה "אשר לא צוה אותם" (היינו, שהי' כאן חטא, זרה מרצון השם)?

והנה יש מפרשים²³, דלפי הדיעה²⁴ שבני אהרן מתו על שנכנסו שתויי יין למקדש – "פירוש אשר לא צוה אותם אינו סיבת מיתתם אלא להודיע שמעצמם התנדבו בו ולא שצוה אותם . . . ופירוש בהקריבם אש זרה²⁵ בעת הקריבם האש זרה ופירוש בקרבתם בעת קרבתם לא שבעבורה מתו".

ועד"ז יש לפרש הכתוב לפי האוה"ח (שמיתתם היתה בגלל עוצם "קרבתם לפני ה'"), דמש"נ "ויקריבו גו' אש זרה אשר לא צוה אותם" אין זה סיפור מעשה בלתי רצוי, אלא מאמר המוסגר (שמתו בעת הקריבם אש אשר לא צוה אותם אלא שמעצמם התנדבו בו).

אלא שעדיין צריך ביאור, כי לכל הדיעות שהובאו במדרש כו"י הרי מיתתם של בני אהרן היתה בגדר עונש על חטא (והפלוגתא היא רק – מהו החטא, ובהתאם לזה – גודל וחומר החטא)²⁶; ואילו לפי האוה"ח יוצא חי-

(16) י. ג.

(17) ראה אוה"ח ריש פרשתנו ד"ה עוד נראה לומר: ואולי כי כאן ביאר הקב"ה דבריו אל משה ועי"פ הדברים האלה (בקרבתם לפני ה' וימותו) אמר משה לאהרן הוא אשר דבר ה' גו'. ועד"ז הוא בכלי יקר ריש פרשתנו (לאופן אחד).

(18) תוי"כ שמיני ט, כד. תנחומא ר"פ שמיני ויקיר פ"ב, ב. וראה גם זבחים קטו, ב. ועוד.

(19) ל' רש"י שמיני שם (י, ג).

(20) זבחים שם – ע"פ הנוסח שבפרש"י (וראה גם הנוסח בשטמ"ק שם). וראה גם תוי"כ שמיני י, ג.

(21) פרש"י בגמ' שם.

(22) ל' הכלי יקר כאן (טז, א). ועד"ז בפ' שמיני (שם, ג). וראה הנסמך בהערה הבאה.

(11) ראי' שמיני י, ב. ועוד. וראה בארוכה לקו"ש ח"ב ע' 51 ואילך.

(12) ויקיר פ"ב, א (בסופו): ספ"ב: פרשתנו פ"כ, ט (הובא בפרש"י שמיני שם).

(13) ל' הכתוב במדרש ג, ד. פינחס כו, סא.

(14) תוי"כ שמיני שם, א ובריש פרשתנו. ויקיר פ"ב שם. פ"כ, ו. ח. ט. ועוד.

(15) ראה בארוכה מפרשי התורה שמיני שם. מפרשי רש"י שם, ב. ועוד.

ענין של חטא (באיזה אופן שהוא)²⁷, אלא אדרבה, היתה זו עבודה נעלית ביותר שהמשיכה דרגא נעלית ביותר של קדושה²⁸, עד שבכחה לקדש את הבית.

ועפ"ז יש לומר לפי פירוש האוה"ח הנ"ל, דמה שאמר הכתוב, ויקריבו לפני ה' אש זרה אשר לא צוה אותם" בא ל' הדגיש גודל מעלתם, שעבודתם היתה בדרגא נעלית ביותר, עד שאא"פ לצוות עלי', מפני שהיא למעלה מגדר ציווי – ולכן „לא צוה אותם“, כדלקמן.

[ולכן נק' „אש זרה“ – כי להייתה למעלה מעבודה רגילה הרי היא בגדר „זרה“ (לגבי עבודה רגילה בהבית), „זרה“ למעליותא].

ד. ויובן זה בהקדים תוס' ביאור ב' דברי האוה"ח הנ"ל דמש"נ „בקרבתם לפני ה'“ היינו עצם קירובם ודביקותם של שני בני אהרן בה':

מפורש בכתוב ש „בקרבתם לפני ה'“ ה' שם מעשה נוסף, „ויקחו גוי וישימו עלי' קטורת ויקריבו לפני ה' אש זרה גוי“, היינו ש „בקרבתם“ היתה קשורה עם מעשה הקטורת. ומסתבר לומר, שאין הם שני ענינים שונים, אלא היינו הך, שגודל דביקותם בה' עד לכלות הנפש התבטא בזה שהקטירו קטורת „לפני ה'“.

וי"ל הביאור בזה:

מבואר בכ"מ²⁹ שישנו חילוק כללי ויסודי בין עבודת הקרבנות שעל מזבח

קדוק כחוט השערה²³ נקבע כבודו של מקום ומוראו בכל ישראל²⁴.

אבל לפ"ז אינו מיושב לשון חז"ל „שיתקדש הבית“²⁵ במידעיו של מקום, דמזה מובן שמיית נדב ואביהוא פעלה (לא רק שיתקדש שמו של מקום בכנ"י, אלא גם) שהבית יתקדש. ואם כל הענין אינו אלא גילוי כבודו ומוראו של הקב"ה ע"י עונש וכו' – תמוה, לכאורה, וכי אפשר לומר שפעולה בלתי רצויה (גם אם החטא הוא רק בדקות דקות כו') תגרום לקידוש הבית!?

[ואין לומר, שבנוגע לנדב ואביהוא עצמם היתה זו עבודה רצויה, והחסרון ה' רק מפני החשש פן ילמדו ממעשיהם ועבודתם שאר בני ישראל שאינם בדרגת נדב ואביהוא – כי טו"ס, זה גופא שמעשיהם עלולים להביא מכשול ה"ז דבר הנחשב כחטא, מעין איסור „לפני עור“ (כי דוקא משום גודל מעלתם עלי' הם להזהר בזהירות יתירה שלא יסתעף מפעולתם)²⁶ איזה לקול בשאר בני"י) – ואיך אפשר לומר שפעולה כזו תגרום לקידוש הבית?].

ומכאן יסוד לדברי האוה"ח, שלא זו בלבד שנדב ואביהוא היו „גדולים ממני וממך“ לפני הקרבת האש זרה, אלא עוד זאת, שפעולה זו גופא לא ה' בה שום

23 ראה יבמות כ"א, ב. זח"א פ"ה, ב. ועוד.

24 ראה ראב"ע שמיני שם (אוה"ח שם, ב). כלי יקר שבהערה 22. ראים בפרשי' שם. אוה"ח ריש פרשתנו. ובכ"מ.

25 כ"ה לשון רש"י. ובתו"כ שבהערה 18: מסיני נאמר לי עתיד אני לקדש את הבית הזה באדם גדול אני מקדשו הייתי סבור או בי או בך הבית מתקדש כו' שבהם הבית נתקדש. ועד"ז בויק"ר פ"ב, ב.

26 ע"ד מ"ש באבות (מילי דחסידותא) פ"א

מ"ט וי"א.

27 ומובן בפשטות מדוע אינו שייך כאן שבני"י ילמדו מהם, שהרי ראו שרק הם עשו כך משאי"כ משה ואהרן.

28 ראה גם לקו"ש ח"ב שם.

29 ראה לקרית נשא כ"ט, א. סוכות ע"ה, ד. ת"ח

שמות ד"ה ועשו לי מקדש (תמד, ב ואילך). דרמ"צ פו, ב ואילך. ועוד.

החיצון לעבודת הקטורת שעל מזבח ה- פנימי:

הקרבת הקרבנות על מזבח החיצון תוכנה הוא העלאת הגשמיים לה³⁰, וכפי שהוא בפשטות, שמביאים בהמה גשמית (וכיר"ב) ומעלים חלבה ודמה ע"ג המזבח, ואש יורדת משמים ואוכלת אותה³¹ והיא נכללת באש ה'.

כלומר – תוכן עבודת הקרבנות הוא פעולת האדם בחפצי העולם שמחוץ הימנו, להעלותם לה'.

אמנם הקטורת שעל גבי מזבח הפנימי אין עיקר ענינה העלאת דברים גשמיים לה' (ונצטוינו³² לא תעלו עליו (קטורת זרה ו)עולה ומנחה ונסך לא תסכו עליו) כ"א כניסת הכהן לפנים לקטורת והת- קשרות³³ עם הקב"ה על ידי העלאת ה- אש הקטורת והעניו³⁴.

ובעבודת האדם³⁵: עבודת הקרבנות שעל מזבח החיצון היא העבודה שמצד חיצוניות הלב, שענינה הפעולה בחלקו החיצוני של האדם, שהאדם יקיים רצון השם במעשה דיבור ומחשבה, שהם לבר- שי הנפש של האדם;

והעבודה דקטורת שעל מזבח הפנימי היא התקשרות האדם עם הקב"ה ע"י גילוי פנימיות נפשו (הקשורה עם הקב"ה) – וגילוי זה פועל בדרך ממילא בלבושי מחדו"מ שלו שיהיו כדבעי, לפי רצון ה'.

וענין זה נרמז גם בהחילוק שבין

לשון „קרבנות“ ולשון „קטורת“: קרבן הוא מלשון קירוב³⁵, שע"י הקרבנות מת- קרב האדם להשם, ואפשר שלמרות ש- מתקרב לה' ה"ה נשאר עדיין דבר בפ"ע שקרוב לה': ואילו קטורת הוא לשון קשור³⁶ וחבור (ע"ד³⁷ מ"ש³⁸ „ונפשו קשורה בנפשו“, וכן ביהונתן ודוד נאמר³⁹ „ונפש יהונתן נקשרה בנפש דוד ויאבהו יהונתן כנפשו“) – כי תוכן ענין הקטורת הוא לא רק שהאדם מתקרב לה' (על ידי עבודתו במחדו"מ), כ"א שמת- קשר ומתחבר לה'⁴⁰.

ה. עפ"י יובן הקשר בין שני הענינים בעבודת שני בני אהרן – (א) קרבתם לפני ה' וימותו, (ב) הקטרת קטורת:

תוכן הענין ד„בקרבתם לפני ה' ו- ימותו“, גודל קירובם ודביקותם בה', עד לכלות נפשם ממש, הוא הוא מה ש- הקריבו קטורת בפנים⁴¹, היינו שאז (ביום השמיני למילואים) האירה אצלם בגילוי פנימיות נפשם, שמצד זה הקטירו קטורת – נתקשרו בהקב"ה (ע"ד שנאמר ב- רשב"י⁴² „בחד קטירא אתקטרנא ב"י ב- קוב"ה“):

(35) ס' הבהיר ס' מו (קט.) ועיי"כ זח"ג ה, רע"א. של"ה מס' תענית (רי"א, ב).

(36) זח"ג יא, ב. לו, ב. ועוד. של"ה שם (רי"ב, סע"א). וראה גם פרש"י בראשית שם (מתנחמא חיי שרה ח). וראה לקו"ת נשא כ"א, ד. ובכ"מ.

(37) לקו"ת שם.

(38) ויגש מד, ל.

(39) ש"א יח, א.

(40) כמאמר רשב"י (הובא לקמן ס"ה. וש"ג)

בחד קטירא כו"י.

(41) ראה לקו"ת שמע"צ פו, ד: וכונודע דפנימית הלב זהו נגד בחי' מזבח הפנימי שהוא מזבח הזהב אשר בחי' זהב הוא אהבה כרשפי אש שלהבת עזה העולה למעלה עד שבא לידי כלות הנפש. וראה הערה 44.

(42) זח"ג רפח, א.

(30) ראה גם תניא פלי"ד (מג, ב).

(31) יזמא כא, ב.

(32) תצוה ל, ט.

(33) ראה פרש"י (פשש"מ) בראשית כה, א.

(34) ראה פרשתנו טז, יג: על האש . . ענן

הקטורת גו"י.

כאשר יצרו של אדם תוקפו (ורצונו הפנימי מכוסה ונעלם) יש צורך לכפותו לקיים רצון ה' – אבל כאשר מתגלה רצונו האמיתי, אין צורך לכפי', כי רצונו הפנימי והאמיתי דכאו"א מישראל הוא לקיים רצון השם.

וזהו „אשר לא צוה אותם“, שעבודת בני אהרן היתה בבחי' „אשר לא צוה אותם“ – שלא שייך בה גדר של ציווי, כיון שהם במדריגה זו שאין זקוקים לצייווי, וכל פעולותיהם ועניניהם נעשים כפי רצון ה' מאליו וממילא⁴¹.

ו. עפ"י יש לבאר גם מה שעליהם דוקא נאמר „בקרובי אקדש“, ומשה אמר לאהרן „אהרן אחי יודע הייתי שיתקדש הבית במיודעיו של מקום והייתי סבור או בי או בכ עכשיו רואה אני שהם גדו-לים ממני וממך“.

דהנה לכאורה יש לדייק מהו תוכן הענין ד„יתקדש הבית“ – הרי ה' זה לאחרי „כל ז' ימי המלואים שהעמידו משה למשכן ושמש בו“⁴², ולאחר העבו-רות ביום השמיני למילואים שאז⁴³ „ירדה שכינה לישראל“⁴⁴, וכמפורש ב-פסוק⁴⁵ „וירא כבוד ה' אל כל העם ותצא אש מלפני ה' ותאכל על המזבח את העולה ואת החלבים וירא כל העם ו-ירונו (ושבחו)“⁴⁶ ויפלו על פניהם –

וזהו גם מש"נ „ויקריבו גו' אש זרה אשר לא צוה אותם“: על העבודה שב-מזבח החיצון (חיצוניות הלב), יש בה ענין של ציווי, כי כאשר האדם הוא מציאות בפ"ע, קירובו לה' הוא על ידי קיום ציווי ה' במחזורי' משאי"כ בעבודת הקטורת⁴⁷, זה שהאדם מקשר ומחבר נפשו לה', הנה כאשר התקשרותו היא באופן⁴⁸ נעלה ביותר⁴⁹, אז לפעמים⁵⁰ אין צורך בצייווי לקיים רצונו ית', כי קיום רצונו ית' בא בדרך ממילא⁵¹, מחמת זה שנרגש אצלו רצון וכוונת השם עד כ"כ שמתחבר אהו.

[וי"ל שזהו מעין דברי הרמב"ם⁵² ש-

(43) להעיר, דגם באופן ציוויים בתושבי"כ מציוני שינוי בין קרבנות וקטורת: בקרבנות הנאים על מזבח החיצון נאמרו כמה פרשיות (פ' ויקרא צו ועוד) וכי"כ ציוויים בפרטי הקרבנות ובאופן הקרבת כל קרבן כו': משאי"כ בנוגע לקטורת אין פרשה בפ"ע על הקטרתה (כ"א על אופן עשייתה (כפ' תשא ל, לד ואילך)) והקטרתה נאמר (כס"פ תצוה) בפרשת עשיות מזבח הקטורת. וראה פקודי מ, כז ובפרש"י שם. וראה לקמן הערה 47.

(44) ראה תרי"כ שמיני י, א: ויקחו . . בשמחתם כיון שראו אש חדשה עמדו להוסיף אהבה על אהבה.

(45) כי מובן שיש כו"כ דרגות בהתקשרות שע"י קטורת. ולהעיר מתרי"כ שמיני ט, כד: ויקיר פ"כ, ח – שנכנסו לפני ולפנים. וכ"ה בראב"ע ריש פרשתנו.

(46) כי ישנה קטורת שבאה ע"י ציווי (פקודי מ, כז).

(47) בפרשיות י"ל שעד"ז הוא בקטורת ככלל, ועפ"י יומתק המובא לעיל (הערה 43) – כי קרבנות (הנאים בחוץ) אינם „פרט“ במזבח, כ"א כל קרבן הוא מצוה בפ"ע וכל פעולה (בהקרבן) היא ציווי בפ"ע: משאי"כ קטורת נאמר בפרשת עשיות מזבח הקטורת, כי תוננה אינה עבודה בפ"ע, כ"א חלק ופרט מזבח הקטורת – קישור וחבור עם ה'.

(48) ספ"ב דהל' גירושין.

(49) להעיר גם מענין והביאור בתפלת ערבת רשות (לקו"ת סוכות פ, ג. שה"ש כד, ב): אכילת מצה כל שבעה רשות (שער האמונה פ"כ-כא. ביאורו"ל להצ"צ ע' צה ואילך. ועוד). וראה לקו"ש תכ"ב ע' 33. וש"נ.

(50) ל' רש"י שמיני ט, כג ד"ה ויצאו.

(51) ראה גם המשך פרש"י שם.

(52) ל' רש"י שם ד"ה ויבא.

(53) שם, כג-כד.

(54) ת"א הובא בפרש"י.

— זהו שנתקדש הבית, וזה בא (לא ע"י קרבנות — עבודה בחוץ, חיצוניות הלב, אלא) ע"י הקטורת⁵⁷ דנדב ואביהוא, ו"י קריבו לפני ה' אש זרה אשר לא צוה אותם, התקשרות ודביקות בה' שלמעלה מציווי.

ולכן אמר משה „עכשיו רואה אני שהם גדולים ממני וממך“, לפי שראה שע"י עבודתו ועבודת אהרן עדיין לא נתקדש הבית בתכלית השלימות, וע"ד מ"ש רש"י לפני⁵⁸ „שכל ז' ימי ה' מילואים שהעמידו משה למשכן ושמם בו ופרקו בכל יום לא שרתה בו שכינה, והיו ישראל נכלמין בו, לכך אמר להם זה הדבר אשר צוה ה' תעשו וירא אלי-כס כבוד ה', אהרן אחי כדאי וחשוב ממני שע"י קרבנותיו ועבודתו תשרה שכינה בכם“, ועד"ז גם על ידי אהרן ש-פעל השראת השכינה עדיין לא „נתקדש הבית“ בתכלית:

דוקא נדב ואביהוא, שעבודתם היתה בקטורת שלמעלה מציווי, תכלית התקשרות ודביקות בה', פעלו שיתקדש הבית — ולכן „עכשיו רואה אני שהם גדולים ממני וממך“, כי הם דוקא היו „מיוחדעו של מקום“ שע"י נתקדש הבית.

ז. עפ"ז יש לבאר גם לפירוש ה-אוה"ח מה שנכתב כאן דוקא ע"ד (מעלת עבודת ו)מיתת בני אהרן שהיתה באופן

וכיון שכבר שרתה שכינה בישראל, מה ה" חסר עוד בקדושת המשכן?

אלא דכשם שבעבודת האדם בעצמו ישנם שני אופנים ומדריגות, עבודת ה-קרבנות השייכת למזבח החיצון (חיצו-ניות הלב), שהגברא הוא מציאות בפ"ע ומקיים ציווי הבורא, ועבודת הקטורת שעל מזבח הפנימי (פנימיות הלב), שה-אדם מקיים ציווי הבורא באופן דקטורת, שמתקשר ומתדבק בבורא עד שנעשה דבר א' —

עד"ז הוא בהתפצא דהמשכן שיש בו ב' אופני ומדריגות קדושה והשראת ה-שכינה: א) „ירדה שכינה לישראל“⁵², היינו שהמשכן הוא ענין בפ"ע ובו יורדת השכינה: ב) שהבית מתקדש, שהשראת השכינה וקדושה בבית אינה באופן שהם ב' דברים נפרדים שמתקרבים, אלא שהקדושה היא בעצם וגוף הבית⁵⁵.

וי"ל שהם שתי המדריגות ב, „אש“ ש-ירדו מאת ה':

„ותצא אש מלפני ה' ותאכל על ה-מזבח את העולה ואת החלבים גוי“, הוא זה שירדה השכינה לישראל, שזה בא ע"י עבודת אהרן, כדיוק לשון רש"י⁵⁰ „אהרן אחי כדאי וחשוב ממני שע"י קרבנותיו ועבודתו תשרה שכינה בכם“, היינו על ידי עבודת הקרבנות שבחוץ — מזבח החיצון;

„ותצא אש מלפני ה' ותאכל אותם“⁵⁶

את העולה גוי" שבפסוק כד (משא"כ לפי הרש"ם וחזקוני. וראה ת"כ שבהערה 18 והערה 44).

57) להעיר שבפ' שמיני לא נאמר מפורש ב-תורה ע"ד הקרבת הקטורת של אהרן ביום השמיני למילואים. וראה פרש"י שם ט, כג (בפסוק ויבא משה ואהרן גוי' — שנאמר בסוף כל העבודות ותיקף לפני, וירא כבוד ה' גוי' ותצא אש מלפני ה' גוי'): למה נכנס משה עם אהרן ללמדו על מעשה ה-קטורת.

55) להעיר מפלוגתת הראשונים באופן השראת השכינה במקדש, אם הוי ע"ד כתיבת שכל ע"י אצבעות היד (כדעת הרמב"ם במ"ג), או כהתלבשות השכל במוח (כדעת הרמב"ן) — אוה"ת ויצא קעת, א ואלר. וראה לקו"ש ח"ט ע' 141. חל"ץ ע' 193. ושי"ג.

56) י. ב. שבפשטות היתה יציאה של אש מחדש ולא אותה האש שיצאה לפני"ז, ותאכל על המזבח

ד, בקרבנתם לפני ה' וימותו, משום שענין זה הוא הקדמה לפרשה הבאה שבה מבואר ע"ד כניסת כהן גדול אחת בשנה לפני ולפנים:

תוכן עבודת יוהכ"פ, שהכה"ג נכנס כשליח כל ישראל להקטיר קטורת לפני ולפנים⁵⁸, היא כניסת פנימיות דכ"א מ- ישראל במקום המקודש ולפני ולפנים שבעולם, שבו שורה ומתאחד קדושת ה' (שלכן מקום הארון אינו מן המדה⁵⁹, לפי שבו האיר ונתגלה בחי' שלמעלה מן המקום במקום הגשמי דקודש הקדשים),

וזה גופא הטעם שיוהכ"פ מכפר⁶⁰, כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו⁶¹, כי כל ענין חטא ועון (מבדילים ביניכם לבין אלקיכם⁶²) הוא רק מצד הדרגא שבני ישראל הם מציאות בפ"ע, והתקשרות לה' היא ע"י קיום גזרותיו, ולכן עי"ז שעוברים ר"ל על ציווי השם נעשה חלישות בהקשר: אבל כאשר מתגלית בבני ישראל פנימיות הנשמה, שגם ב- שעת החטא היתה כאמנה אתו⁶³, שהיא חבוקה ודבוקה בך, יחידה לייחדך⁶⁴, שזה שייך ל"לפני ה'", פנימיות ולמעלה (מ"שם) הוי"ב⁶⁵ - מצד בחי' זו מתבטלים החטאים והעונות שנעשו בכחות החיצו-ניים של האדם.

וכמבואר כ"ז במק"א בארוכה⁶⁶.

ועל דרגא זו דיוהכ"פ נאמר בסיום

הפרשה⁶⁷, והיתה זאת לכם לחוקת עולם גו' אחת בשנה, דדרגא זו ד"אחת" (יחי' דה"ה) המאירה ביוהכ"פ צריכה לפעול בכל ימות השנה, שכ"א מישראל יהי' במעמד ומצב כזה, שפנימיות לבו תאיר אצלו בגילוי באופן שכל עניני תומ"צ יהיו אצלו לא (רק) באופן של עול וכפי, כ"א שזה יהי' חפצו ופנימיות רצונו, וב- מילא מקיימם באופן כאילו מאליו ו- ממילא, אשר לא צוה אותם, ע"ד מנפשי' ברע⁶⁸, למעליותא,

וכמו שהוא בנוגע לענין התענית ביוהכ"פ: מצד גודל מדריגתם דבני' - שביוהכ"פ הם, דוגמת מלאכי השרת⁶⁹, הנה זה שאין אוכלים ביוהכ"פ הוא לא רק מצד הציווי אלא שמצד קדושת היום "מי-רוצה לאכול!" (כידוע פתגמו של הרה"צ כו' הרלו"צ מבארדיטשוב), ועד כדי כך שהתענית דיוהכ"פ הו"ע של עונג, כמ"ש⁷⁰, לחיותם ברעב, שמקבלים חיות (תענוג) מהרעב גופא⁷¹.

וזהו ההקדמה דהאמירה, אחרי מות שני בני אהרן בקרבנתם לפני ה' וימותו, שמצד גודל קרבנתם ודביקות נפשם בה' עד כלות הנפש, נפעל ונמשך בכ"א מ- ישראל ש, אחת בשנה ביוהכ"פ יוכל לבוא לגילוי פנימיות נפשו בדביקות לה, באופן שלא יצטרך לציווי לקיים רצון העליון.

אלא שבחנוכת המשכן ביום שמיני למילואים ה' זה באופן ד"וימותו, כלות

(58) ראה ראב"ע ריש פרשתנו.

(59) יומא כא, א. וש"נ.

(60) פרשתנו טז, ל.

(61) ישעי' נט, ב.

(62) תניא ספכ"ד.

(63) נוסח הושענות ליום ג' דחה"ס.

(64) לקו"ת פרשתנו כז, ד. כח, ב. ובכ"מ.

(65) לקו"ש ח"ד ע' 1151 ואילך. ובכ"מ.

(66) טז, לד.

(67) תוד"ה עד אחת - מנחות יח, א.

(68) ראה ירושלמי ברכות פ"ב סד"ה. תוס' שבת

ק"ח, ב סד"ה עיון. ועוד.

(69) שריע אדה"ו ארו"ח סתר"י ס"ט.

(70) תהלים לג, יט.

(71) ראה לקו"ת שה"ש יד, ב. ובכ"מ.

הנפש בפועל, כיון שאז"י הוצרך ש-
"יתקדש הבית (במיוחדעיו של מקום)";

אבל לאחרי זה⁷¹, הרי גילוי בחי'
פנימיות הנפש דכ"א מישראל צ"ל דוקא

באופן⁷² ד, ולא ימות", נשמה בגוף דוקא,
באריכות ימים ושנים טובות, לעשות לו
יתברך דירה בתחתונים.

(משיחת ש"פ אהו"ק תשמ"ה)

(71) ראה עץ הדעת טוב פרשתנו (קמ, ב) ע"ש.

(72) וע"ד כל הענינים שבחנוכת המשכן והמזבח
שהם בבחי' הוראת שעה ואין כמותן לדורות (ראה
רמב"ם הלי' מעשה הקרבנות ספ"ב). ו"ענין החנוכה
. . מלשון חינוך . . לנער כו' נותנין לו מתנה יתירה
כדי להרגילו כו' משא"כ כשהוא כבר הרגיל א"ע
כו' שכל התחלות קשות" (לקו"ת נשא כט, סע"א

(וראה תר"א וישב כט, ד). אלא דשם מבואר זה לענין
הקטורת שהקריבו הנשיאים, ועל מזבח החיצון (שהי'
אחרי שלימות העבודה כו' דיום ח' למילואים). ומזה
מובן במכש"כ לענין חנוכת קדושת הבית כיום זה –
יום השמיני למילואים).

(73) ראה הס' שבערה 7.

אחרי ב

דקדוק הרמב"ם שכתב ויו"ט הי' עושה על שיצא בשלום מן הקדש ולא כתב בצאתו [כפי שאומרים בנוסח סדר עבו-דת יום הכפורים] אע"פ שהוא יותר לשון קצר . . . האריך בלשונו לאשמועינן כי למחר הי' עושה".

אבל כבר הקשו על זה, שהרי "אפשר . . . שהי' נמשך עד הערב אחר הטבת הנרות עד שלובש בגדי עצמו, ו-הולך בכבוד מתהלך בתומו, באופן שכ-שהגיע לביתו הי' לילה¹⁰ ויהי' בצאתו דוקא".

ב. ונראה לומר ששתי הגירסאות תלויות בשני הטעמים שישנם¹¹ על יו"ט זה:

(א) היו"ט הי' בתור הודאה על שיצא ממקום סכנה¹², ע"ד ארבעה צריכים

עדות בן נכר רומי . . . ממה שראו עיניו¹³, וביום שאחריו הי' עושה סעודה גדולה כו".

(9) שושנים לדוד על משניות יומא שם. – ובמאירי יומא שם משמע, שפסחות פירוש המשנה היא שהי' בערב.

ולהעיר מסעודת מוצאי יוהכ"פ משום שב"ק יוצאת ואומרת לך אכול בשמחה (ש"ע אדה"ז א"ח סתרי"ד ס"ט).

(10) וראה סידור יעב"ץ שם, הרבה מהשנים לא הי' כה"ג יכול להגיע לביתו קודם חצות הלילה מפני דוחק העם העובר ורובי הגזול כו". ע"ש.

(11) אבל להעיר, שבעל שושנים לדוד בספרו שפעת רביבים (על סדר עבודה) פי', בצאתו ב-שלום – "בשני"ל שיצא בשלום ולא מת".

(12) ב' הסברות הובאו במחזיק ברכה (לה-חיד"א) א"ח סרי"ט. ע"ש באורך.

(13) ראה גם שפעת רביבים (שהועתק בהערה 11).

א. תנן במס' יומא: (בסוף עבודת כהן גדול ביום הכפורים) "קדש ידיו ורגליו ופשט [בגדי זהב] הביאוי לו בגדי עצמו ולבש ומלוין אותו עד ביתו ויום טוב הי' עושה לאוהביו בשעה שיצא בשלום מן הקודש".

בסיום המשנה "ויו"ט הי' עושה כו"י"ש גורסינ¹⁴ "על שיצא" במקום "בשנה" שיצא" (וכן כתב הרמב"ם בספר היד"ע).

וכתבו מפרשים¹⁵ בפירוש גירסא זו, ש"אין הכוונה שמיד בצאתו מן הקדש הי' עושה היו"ט באותו היום שהרי הי' מתענה, אלא למחר הי' עושה אותו, וזהו

(1) פי"ז מ"ד (ע, א).

(2) כ"ה במשנה שבמשניות. ובמשנה שבבבלי (בחצ"ע) וירושלמי שלפנינו "ירד וטבל ועלה ונטלפג הביאו כו". אבל ראה מלאכת שלמה שם. שינויי נוסחאות למשניות שם. דק"ס שם. – וראה לקמן הערה 36.

(3) הובא בשינויי נוסחאות למשניות ודק"ס שם. וראה מלאכת שלמה למשניות שם.

(4) או "שיצא" (שתוכנו כמו "על שיצא") – ראה הנוסח בהערה הקודמת.

(5) או "כשיצא" (משנה שבמאירי. וראה רא"ש יומא סוף סדר עבודת יוהכ"פ). – ובסדר עבודת יום הכפורים אומרים "בצאתו".

(6) ה' עבודת יוהכ"פ ספ"ד. וכ"ה גם נוסח המשנה בפיהמ"ש שלו (נדפס במהדורת קאפח).

(7) ס' עבודת ישראל (לר' ישראל קמחי. אומיר, תצו) וס' עבודת תמה (לבעל שדה יהושע על יר-שלמי) על סדר עבודת יום הכפורים.

(8) וכ"ה באבודרהם בפירושו על סדר עבודה (נדפס בתשלום אבודרהם). י"מ במאירי יומא שם (אלא ששם הטעם – כי "היאך הכין לו מבערב על הספק"). ובסידור יעב"ץ בתחלת דיני עשיית (ב-

שיצא בשלום כו"י, הי"ז משום שזהו סימן שהעבודה נתקבלה.]

משא"כ הגורסין, על שיצא בשלום מן הקדש" ס"ל כאופן הא' הנ"ל, שהיו"ט הי' הודאה של הכה"ג על שיצא בשלום מן הקודש – וכפשוטו משמעה של הלשון „על שיצא בשלום“, שהיו"ט הוא על זה „שיצא בשלום“ (ולא שזהו רק סימן שהעבודה נתקבלה).

[ואולי יש לומר יתירה מזו, שלטעם זה (שהיו"ט הי' הודאה פרטית של ה-כה"ג), עשה הכה"ג את היו"ט בדוקא שלא „בשעה שיצא כו"י“ (היינו אפילו לא בלילה, כשכבר מותר באכילה, כנ"ל), אלא רק למחר. כי לטעם זה שהכה"ג הי' מודה לה' „על שיצא בשלום“, ע"ד ארבעה צריכים להודות כו"י – לכאורה הי' צריך להביא קרבן תודה²⁰ על הצלה זו, ומסתבר שחגיגת ההודי' שלו היתה בסמיכות להבאת קרבן התודה²¹. וכיון שלא הי' יכול להקריב את תודתו עד למחר, לכן איחר את היו"ט עד אז. – אבל כיון שלא נמצא חיוב תמידי זה בשום מקום עכצ"ל שאינו. והטעם י"ל שאין מקום כלל לומר שכפרת בני –

להודות כו"י – שהרי אם הכהן גדול אינו ראו לא הי' יוצא מן הקודש בחיים, שלכן כשהתפלל שם „לא הי' מאריך ב-תפלתו שלא להבעית את ישראל¹⁵“, וכמ"ש הרמב"ם בפירוש המשניות¹⁶, ש-„אילו הי' מתאחר היו מפחדין שמא אירעו מיתה כי הרבה כהנים גדולים היו מתים בקדש הקדשים אם לא היו ראויין לא אם ישנה דבר במעשה הקטרת“.

(ב) היו"ט הי' „לפי שנתרצו מעשיו לפני השם ב"ה יוצא בשלום“¹⁷ (או משום „רוב שמחתו . . כי עמד לשרת לפני ה' לפני ולפנים¹⁸“).

ובהתאם לשני טעמים אלה הוא הש-נוי בין שתי גירסאות הנ"ל – „בשעה ש-יצא" או „על שיצא“:

הגורסין „בשעה שיצא בשלום כו"י“ ס"ל כטעם הב' הנ"ל, שהיו"ט הוא על עבודת היום כו"י [ולכן לא גרסי „על ש-יצא“, כי יציאת הכה"ג בשלום מן הקדש אינה סיבת היו"ט], היינו, דוזה שזמן ה-יו"ט הי' תיכף בהמשך לגמר העבודה¹⁹, מדגיש שהיו"ט בא בקשר לעבודת ה-כה"ג בקודש [ומה שהתנא מדייק „בשעה

20 להעיר מהסברא שהובאה במחזיק ברכה שם, שהיו"ט הי' ע"ד ברכת הגומל – וברכת הגומל במקום קרבן תודה נתקנה (רא"ש ברכות פ"ט ס"א. וראה רש"י צו ז, יב).

ובפרט כמו שמשמע מפשוטו לשון אדה"י (ש"ע או"ח מהד"ת ס"א ס"ט. וראה שם במהד"ק ט"ז) „ואם יודע שנתחייב באיזה קרבן כגון . . תודה לארבעה הצריכים להודות“ (והוא ע"פ של"ה במס' תענית שלו (רב, ב) „אם אני חייב קרבן תודה“ – שהבאת תודה היו חובה (ולא רשות). וראה השק"ט בשד"ח אסיפת דינים (ופאת השדה לשם) מערכת ברכות (כרך ד תשעה, ב. כך ח ד איתשמו, ב ואילך).

21 ולהעיר, שיום הבאת קרבן הוי יו"ט להמביאו (תוס' רפ"ד דפסחים, מירושלמי שם).

14 ברכות נד, ב. רמב"ם הל' ברכות פ"י הח.

טושו"ע או"ח סרי"ט.

15 משנה יומא פ"ה מ"א (נב, ב).

16 שם. – וראה גם הל' עבודת יוהכ"פ פ"ד

סו"א „שם יאמרו מת בהיכל“.

17 אבודרהם שם. וראה גם עבודת ישראל שם.

18 מחזיק ברכה שם (בשם ר' יצחק זרחי' אולא"י). – ובמאירי יומא שם ש„לא אירע בו שום פסול ולא שום מקרה רע“.

19 ודלא כמפרשים הנ"ל הערה 7, שפירשו

שמה שאמרים (בנוסח סדר עבודה) „בצאתו . . מן הקודש“ – לאו דוקא, אלא הכוונה למחר (וראה שפעת רבינים הנ"ל (הערה 11) ועוד, שפי' „בצאתו“ – „בשביל שיצא“).

לא מתאים להכלילו ב"מעשים שביום זה"²⁵.

ואכן מודגש בלשון הרמב"ם, שהיו"ט לא הי' (רק) שמחה פרטית שלו. דהנה ב' משנה הלשון, ומלוין אותו עד ביתו ויום טוב הי' עושה לאוהביו, ואילו הרמב"ם שינה בשתיים: (א) נקט, "וכל העם²⁶ מלוין אותו עד ביתו"²⁷, (ב) השמיט תיבת, "לאר הביו". והיינו להשמיענו, שהיו"ט של ה' כה"ג (לא הי' שמחה פרטית שלו, שחגג עם אוהביו בלבד, אלא) הי' שייך ל"כל העם"²⁸ שליוו אותו עד ביתו (ולכן השמיט תיבת, "לאוהביו"²⁹).

ועכצ"ל, שלדעת הרמב"ם, אף שהיו"ט הי' "על שיצא בשלום מן הקודש" [ולא על עצם עבודת יוהכ"פ], מ"מ שייך הוא להלכות עבודת יום הכפורים, ולכן השתתפו כל העם בהליווי והיו"ט שעשה, כיון שעבודתו ביוהכ"פ עושה הכה"ג בתור שלוחם ובא כוחם של כל ישר-אל³⁰.

מעמידה את המכפר בסכנת מות ודאית עד שצריך להביא קרבן תודה ע"ז! וה' טעם – שמרגיל א"ע וכו'].

ג. אלא שיש מקום לדון בשיטת ה' רמב"ם שהביא עד ד"ויו"ט הי' עושה כו" – דלכאורה הוא ספר הלכות ולא סיפור דברים²² [ואף שהכה"ג הי' נוהג עשיית יו"ט זה, כהך דארבעה צריכים להודות, אין זו הלכה²³].

ואף שבתחילת פרק זה²⁴ מקדים הרמב"ם "סדר כל המעשים שביום זה כך הוא", והיינו שבפרק זה לא בא להש' מיענו הלכות עבודת יום הכפורים, אלא לספר "סדר כל המעשים", כפי שנעשו בפועל [שלכן חזר הרמב"ם ושנה כמה פרטים בפרק זה, אף שכבר כתבם ב' פרקים הקודמים, כיון שבו הוא מתאר "סדר כל המעשים" – מ"מ, הרי מובן ש' כוונתו ב"סדר כל המעשים שביום זה" היא למעשים השייכים בתוכם לעבודת יום זה; ועי"פ הגיל' בשיטת הרמב"ם [שנקט כהגירסא, "על שיצא בשלום", ו' היינו דס"ל שעשיית היו"ט היתה (לא על) שעבודתו נתקבלה כו', אלא] על יציאתו בשלום] הרי אין היו"ט שייך ל"המעשים שביום זה": לא מיבעי לפי הסברה (הגיל') שעשה את היו"ט רק למזור, הרי ודאי לא שייך לומר שהוא מ"המעשים שביום זה"; אלא אפילו את"ל שלה' רמב"ם עשה היו"ט תיכף בלילה אחרי גמר עבודת היום – מ"מ, כיון שתוכנו הוא הודאה פרטית של הכה"ג ומנהגו,

(25) ועפ"ז יומתק שבנוסח עבודת יוהכ"פ אומ' רים "בצאתו" דוקא (פי' ב"שעה שיצא"), שמתאים להסברא שהיו"ט הי' על עצם העבודה, כגיל'.

(26) וכן במאירי יומא שם, כל הצבור מלויים. וראה גם סידור יעב"ץ הגיל' הערה 10. – אבל ברא"ש שבהערה 5, ראשי העם וגדולים.

(27) בגמ' שם (עא, ריש ע"ב) מסופר, והוה אולי כולי עלמא בתריי". אבל לא מודגש שם שכן הי' בכל פעם.

(28) אבל ראה מאירי יומא שם, "כל הצבור מלויים כו' יו"ט (רק) לכל אוהביו כו'".

(29) כלומר: אף שהסעודה בפועל היתה רק "לאוהביו" (כמפורש במשנה), י"ל שהשמיט ה' רמב"ם, "לאוהביו" להדגיש, שחובן היו"ט שייך לכל העם. ודוחק. – ולהעיר מ"התמים" ח"ב (ע' קכה קי), [ב], "וכל ישראל היו הולכים עמו כו' ובנואם לחצירו היו שולחנות ערוכות כו' והיו כולם שמחים בשמחה גדולה כי נתכפרו להם כל עונותיהם".

(30) ראה משנה יומא (יח, ב. רמב"ם הלי' עבודת

(22) משא"כ במשנה, שיש לומר (בדוחק עכ"פ)

שהביאו דרך אגב, כיון שבפועל הי' הכה"ג נוהג לעשות יו"ט זה בכל פעם.

(23) ואף את"ל שהי' חייב להודות כו' (ראה

הערה 20) – אין חיוב זה שייך להלי' עבודת יוהכ"פ.

(24) פ"ד דהלכות עבודת יוהכ"פ.

זה שהכה"ג, "יוצא לביתו" נחשב כ-
גמר וסיום עבודתו ביוהכ"פ, דכיון ש-
ראשית עבודתו היא בזה ש, שבעת יום
קודם יום הכפורים מפרשין כהן גדול
מביתו³³, כפי שלמדדין³⁴ מימי המלואים
או ממ"ת שעבודת יוהכ"פ דורשת מצב
של פרישות הכה"ג מביתו [שמזה מובן,
שאינו הפרישה ענין צדדי³⁵, כדי שיוכל
להכין את עצמו כדבעי, אלא שתוכן
ענין העבודה דורש שיהי' במצב של
פרישות מביתו] - הרי נמצא, שהחזרה
(יוצא) לביתו הוא הסיום וגמר העבודה
שלו.

ולכן הביא הרמב"ם גם היציאה לבי-
תו (ואופנה) ב,סדר כל המעשים שביום
זה, ולא הסתפק בתיאור עבודתו עד
יציאתו מן המקדש, כי גם מעשה היציאה
לביתו הוא בכלל המעשים שביום זה³⁶.

ויש לומר, שזהו גם הטעם שיציאת
הכהן גדול לביתו היתה באופן כזה,
ש, כל העם מלוין אותו, ש"ל שאין לוי'
זו רק מטעם כבודי³⁷, אלא (בעיקר) כדי
להראות ולהדגיש שהיציאה לביתו היא
חלק ממעשי יום זה השייכים לכל העם,
כנ"ל.

ועפ"ז מובן גם בנוגע להמשך לשון
הרמב"ם, "ויו"ט הי' עושה על שיצא
בשלום מן הקדש" - שמחד גיסא משמע
שהיו"ט הוא על היציאה בשלום (ולא

ד. ויובן זה בהקדים עוד שינוי
בלשון הרמב"ם לגבי לשון המשנה:

במשנה נאמר בקיצור, ומלוין אותו
עד ביתו, ואילו הרמב"ם מוסיף לפני'
"ויוצא לביתו וכל העם מלוין אותו עד
ביתו", שמובן שהכהן גדול הי' "יוצא
לביתו", ומדוע הוסיף הרמב"ם תיבות
אלו על לשון המשנה?

גם צריך ביאור, מהו הדיוק בהיציאה
לביתו דוקא, דלכאורה, למאי נפק"מ
בכלל לאן יוצא הכה"ג, אם לביתו או
למקום אחר³¹?

ומשמע מזה, שהיציאה לביתו היא גם
כן חלק ממעשיו של הכה"ג ביום זה.
ולכן שינה הרמב"ם מלשון המשנה (ששם
הובאה היציאה בסוף היום רק בשייכות
להמלוין) והקדים, "ויוצא לביתו" (בהד-
גשה על הכה"ג) - בהמשך לכל עשיותיו
שלפני' המתוארות ברמב"ם, שלאחרי
ש, מקדש ידיו ורגליו ופושט בגדי זהב
ולובש³² בגדי עצמו" הוא "יוצא לביתו"
(אלא שאופן יציאתו לביתו הוא, ש, כל
העם מלוין אותו עד ביתו).

ויש להבין, במה נחשב ענין זה (שהוא
"יוצא לביתו") כאחד מפרטי עבודת ה-
כה"ג ביום זה?

ויש לומר הביאור בזה:

33) משנה ריש יומא. רמב"ם הל' עבודת
יוהכ"פ פ"א ה"ג.

34) יומא ב, א ואילך. שם ג, סעי'ב ואילך.

35) ע"ד הפרישה מאשנתו משום חשש כו' (יומא
ו, א. רמב"ם שם). וראה תשב"ץ ח"ג סל"ז.

36) ולהעיר מהגירסא (הובאה לעיל הערה 2),
שקודם לבישת בגדי עצמו הי' טובל.

37) ראה אבודרהם ועבודת ישראל על סדר
עבודה. מאירי וחדא"ג מהרש"א יומא ע"א, ריש ע"ב.
וע"פ המבואר בפנים י"ל, שטענת הכה"ג (ב-

יוהכ"פ פ"א ה"ז) "אנו שלוחי ב"ד ואתה שלוחנו
ושלוחי ב"ד". וראה חינוך מצוה קלו. - וראה לקו"ש
חכ"ב ע' 22.

31) ולהעיר שלעיל (פ"ב סה"ב) כתב הרמב"ם
רק "ולובש בגדי חול ויוצא". ובקריית ספר לרמב"ם
כאן מסיים הפרק עם "ולובש בגדי עצמו" (בהשמטת
כל הסיוע).

32) ולהעיר שגם כאן שינה הרמב"ם מלשון
המשנה, הביאו לו בגדי עצמו ולבש, וכתב רק
פועלת הכה"ג, "ולובש בגדי עצמו".

ויש לומר אחד מהביאורים בזה⁴³:

כפרת השעיר של יוהכ"פ היא כפרה על כל ישראל, כמ"ש הרמב"ם⁴⁴, "שעיר המשתלח לפי שהוא כפרה על כל ישראל כהן גדול מתודה עליו על לשון כל ישראל", והיינו שהכהן גדול אומר הוידוי בשליחות כל ישראל⁴⁵.

אבל לאידך פסק הרמב"ם⁴⁶ שאין השעיר מכפר על כל עבירות שבתורה אלא אם "עשה תשובה"⁴⁷, והיינו, שכפרת השעיר, שהוא של צבור (ולא יחיד), והבא על ידי כה"ג שהוא שליח צבור דכל ישראל, אינה חלה על היחיד אא"כ עשה תשובה.

ונמצא, שבכפרה זו יש דבר והיפוכו: עם היות שהשעיר הוא ענין של צבור [שפירושו – דבר השייך לכלל כולו, מבלי שייכות מיוחדת ליחיד⁴⁸, ע"ד ממון צבור, שצ"ל "מוסרו לצבור יפה יפה"⁴⁹], הרי ביחד עם זה כפרת השעיר על הצבור היא באופן שחלה על כל יחיד בפני עצמו⁵⁰, ואם לא עשה היחיד תשובה חסר אצל יחיד זה בכפרה זו.

הודאה על העבודה, ולאידך הי' יו"ט זה שייך לכל העם (שהיו מלוין אותו), כנ"ל – דכיון שגם היציאה מן הקדש היא חלק ממעשי הכה"ג ביום זה (שלא נגמרה בשלימותה עד שנמצא בביתו), ש"כולם עשה הכה"ג – שלוחם של כל ישראל, הרי גם השמחה "על שיצא ב"ש שלום מן הקדש" (היינו השמחה על גמר העבודה), היא שמחת כל העם כולו.

ה. ויש לבאר תוכן הענין ד"יוצא לביתו" בעומק יותר:

בעבודת יום הכפורים מצינו חידוש מיוחד, שכפרת הפר של הכה"ג היתה לא רק עבורו בלבד אלא גם עבור "ביתו"³⁹, "ביתו זו אשתו"³⁹ [נוסף על אחיו הכהנים⁴⁰]; וענין זה (שצ"ל כפרת "ביתו") נוגע לכללות עבודת היום, וכ"פסק הרמב"ם⁴¹ שעבודת היום, "הכל עשוי ככהן גדול [שוי] שנאמר וכפר בעדו ובעד ביתו ביתו זו אשתו".

והדברים צריכים ביאור, מפני מה אמרה תורה שעבודת כהן גדול ביום הכפורים צריכה להעשות ב"כהן גדול נשוי"⁴²? וביותר יפלא שהרי העבודה עצמה צריכה להעשות דוקא מתוך פרישות מביתו³³ (ואשתו⁴²).

(43) הביאור ע"ד הקבלה – ראה פי' הרמ"ק לסדר עבודת יוהכ"פ. לקוטי לוי"צ על הזוהר (כרך ב' ע' שיב).

(44) הל' תשובה פ"א ה"ב. וראה גם הל' עבודת יוהכ"פ פ"ב ה"ו.

(45) וראה מנ"ח מצוה שסד (ו, סע"א).

(46) הל' תשובה שם.

(47) ורק על "הקלות" מכפר גם בלי תשובה

(רמב"ם שם. וראה בארוכה לקוטי חכ"ז ע' 124 ואילך).

(48) וראה לקו"ש חכ"ז שם (ע' 130) שמטעם זה

"ל' שלא שייך, "לבעט" בכפרת השעיר. ע"ש.

(49) ר"ה ז, ריש ע"ב. ועוד.

(50) להעיר ממכתב כ"ק מ"ח אדמו"ר (קובץ

תהלים (בסוף תהלים אהל י"ז) ע' 204. אגרות קודש

שלו ח"ד ע' קלא ואילך), שהתשובה דר"ה היא

סיפור דיומא (שם) על שמעי' ואבטליון על ששבקוהו, לא הי' משום שחס על כבודו (ולהעיר מריטב"א שם), אלא מפני שמעשה יום זה דורש שיהיו מלוין אותו עד ביתו.

(38) פרשתנו טז, ו. משנה יומא לה, סע"ב. רמב"ם שם פ"ד ה"א.

(39) משנה ריש יומא.

(40) משנה יומא מא, ב. רש"י פרשתנו שם, יא.

רמב"ם שם. וראה תרי"כ פרשתנו שם, טו. שבועות יג, ב ואילך. רמב"ם שם פ"ב ה"ו.

(41) שם פ"א ה"ב.

(42) נסמן בהערה 35.

ביותר בעולם (במקום), ביום הכפורים, היום המקודש ביותר בשנה⁵². אבל תכ- לית הכוונה אינה הפרישות מן העולם, אלא להמשיך קדושה בעולם, בלשון ה- מדרש⁵³ (שהובא בתניא⁵⁴), לעשות לו ית' „דירה בתחתונים”.

ומטעם זה, תיכף לאחרי סיום עבודת יוהכ"פ, „יוצא (מיד) לביתו” – מן הקצה אל הקצה בלי שום „ממוצע” בינתיים – כי זוהי תכלית כל עבודתו ומעמדו ו- מצבו המופלא בעת עבודתו ביוהכ"פ בקדה"ק, להמשיך קדושה זו גם „בביתו”.

וזהו גם תוכן היר"ט שעשה „על שיצא בשלום מן הקדש” – ע"ד לשון חז"ל⁵⁵ בנוגע לר' עקיבא, ש„נכנס בשלום ויצא בשלום”, שכניסתו לפרדס היתה באופן ש„יצא בשלום”, כיון שכניסתו לפרדס היתה „בשלום”, היינו לא בשביל היציאה מן העולם, אלא כדי שתהי' לו תוס' חיות בעבודתו למטה נשמה בגוף⁵⁶ – וכן ככהן גדול, לשמרות גודל ההתעלות שלו ופרישותו מן העולם בכניסתו ל- קדש הקדשים, הנה „יצא בשלום”, וזה בא לידי ביטוי בכך שתיכף ביציאתו מן הקדש – „יצא לביתו”, כדי להשלים כוונת הבריאה, לעשות לו ית' „דירה בתחתונים” דוקא.

(משוחח ש"פ ראה תשמ"ו)

ויש לומר, שזהו אחד הטעמים שה- כה"ג הביא פר לכפרת עצמו ולא דיו בזה שהוא כלול בכפרת כלל ישראל⁵⁷ – כי להיותו שלוחם של ישראל בעבו- דת וכפרת יום הכפורים, היו גם בו שני ענינים אלו, שהוא איש צבור, שלוחם ובא כוחם של כל ישראל, ולאידך לא נתבטלה ממנו (בענין זה גופא) מציאותו בתור יחיד, עד שהביא פר אשר לו ל- כפרת עצמו.

ומטעם זה גופא הצריכה תורה שיהי' הכהן גדול „נשוי”, ושיכלול את „ביתו” בכפרת עצמו, כי בזה מודגש, שזה שמביא „פר” לעצמו ומתודה עליו, עושה זה (לא בתור „צבור”, שכל מציאותו אינה אלא בשביל הכלל, אלא) בתור איש פרטי.

ובזה יש לבאר מ"ש הרמב"ם, שבגמר עבודת היום „יוצא (הכהן גדול) לביתו”, שפירושו (כנ"ל) שזה גופא הוא חלק ממעשה העבודה – כי זה ש„יוצא ל- ביתו” אינו רק להורות שכבר נגמרה עבודתו ובמילא כבר הותר לו לחזור ל- ביתו, אלא אדרבה, היציאה לביתו מהותה היא – סיום ותכלית עבודת יום הכפורים, שהיא הכפרה הנפעלת אצל היחיד, שאצל הכהן גדול התבטא זה בכפרת ביתו (כנ"ל).

ו. ביאור הענין ע"ד החסידות:

עבודת הכהן גדול ביום הכפורים היתה בתכלית הפרישות והקדושה, וכ- פרט בכניסתו לקה"ק, המקום המקודש

52 ועיי' הנה"ג – הכי מקודש בבני”.

53 תנחומא נשא טז. ועוד.

54 רפ"ו.

55 חגיגה יד, ב (כגירסת העיי'. ירושלמי שם פ"ב ה"א).

56 ראה סד"ה אחרי מות תרמ"ט (סה"מ תרמ"י-תר"ע ע' רנט ואילך) – נאמר לפני מאה שנה (משנת הדפסת שיה"ז). לקו"ש ח"ג ע' 990. ועוד.

תשובה כללית, והתשובה דיוהכ"פ – תשובה פרטית, לפרט החטאים כו'.

51 הטעם בפשטות הוא כמחז"ל (יומא מג, ב) „כך היא מדת הדין נותנת מוטב יבא זכאי ויכפר על החייב”.

קדושים

בפשטות יש לומר, שהמשך מאמר ר' יוחנן לא נאמר להלכה כ"א כדברי אגדה בחומר עון גזילה, ולכן לא הביאם הרמב"ם, שאין זה ענינו של ספר יד החזקה – ספר הלכות – להביא כל הדרשות ע"ד חומר איסור גזילה.

אבל בדברי הרמב"ם מוכח דס"ל ש-מאמר ר"י ד"כל הגוזל כו" להלכה נאמר¹⁰, שהרי בהמשך למאמר זה כותב (ובפרט – באותה ההלכה), ואעפ"כ אם לא היתה הגזילה קיימת ורצה הגזול לעשות תשובה ובא מאליו והחזיר דמי הגזילה תקנת חכמים היא שאין מקבלין ממנו אלא עוזרין אותו ומוחלין לו כדי לקרב הדרך הישרה על השבים וכל המקבל ממנו דמי הגזילה אין רוח חכמים נוחה ממנו¹¹.

היינו שהרמב"ם הביא מאמר זה לא (רק) לבאר חומר איסור גזילה¹² (ולהעיר

א. כתב הרמב"ם: „כל הגוזל את חבריו שוה פרוטה כאילו נוטל נשמתו ממנו שנאמר: כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח". ולפי פשוטו, מקור הדברים הוא מאמר ר' יוחנן בבבא קמא.

אבל בגמ' שם ממשך: „ואומר¹³ ואכל קצירך ולחמך [יאכלו] בניך ובנותיך ואומר¹⁴ מחמס בני יהודה אשר שפכו דם נקי בארצם ואומר¹⁵ אל שאל ואל בית הדמים על אשר המית את הגבעונים¹⁶, ומפרש בגמ' „מאי ואומר, וכ"ת נפש דידי¹⁷ אבל נפש בניו ובנותיו לא, ת"ש בשר בניו ובנותיו¹⁸, וכ"ת הני מילי היכא דלא יהיב דמי אבל היכא דיהיב דמי לא, ת"ש מחמס בני יהודה אשר שפכו דם נקי בארצם, וכ"ת הני מילי היכא דקעביד בידיים אבל גרמא לא ת"ש אל שאלו ואל בית הדמים כו"י¹⁹.

וצ"ב למה לא הביא הרמב"ם ההמשך, שהגוזל כו' כאילו שופך גם דם בניו ובנותיו, ואשר איסור זה הוא גם בחמסן, ואף בגרמאי?

(1) ספ"א מהל' גזילה ואבידה.

(2) משלי א, יט.

(3) בדפוסו רמב"ם „את נפש גוי". אבל בכתי

הרמב"ם הוא ככפנים – ראה רמב"ם הוצאת פרענ-קל ובילקוט שינויי נוסחאות שם.

(4) קיט, א.

(5) ירמיה, יז.

(6) יואל ד, יט.

(7) ש"ב כא, א.

(8) אינו לשון הפסוק. וראה דק"ס שם – כמה

גירסאות בזה.

(9) ולהעיר, שבר"ף ורא"ש סוף ב"ק ג"כ לא

הביאו כל המשך הגמ': בר"ף הביא אחרי הפסוק הראשון („כן ארחות גוי") „ואומר אל שאלו ואל בית הדמים על אשר המית את הגבעונים מאי ואומר וכי תימא הני מילי בידיים אבל בגרמא לא ת"ש כו' כאלו הרגין, והשמיט ב' הפסוקים (והביאור) נפש בניו ובנותיו, ומחמס בני יהודה (ועד"ז הוא כחדושי תלמיד הרשב"א והרא"ש). וברא"ש (סל"ד) השמיט רק הפסוק דמחמס בני יהודה (שוהו גם ביהיב דמי). וראה לקמן הערה 42.

(10) הובא גם בטושו"ע ח"מ ששני"ט ס"ג. ויל"ע בזה שלא הביאו אדה"ז בשולחנו חלק ח"מ הל' גזילה וגניבה.

(11) ע"ד שכ' בנוגע לאיסורים השייכים לשפ"ד (ספ"א דהל' רוצח ושפירת נפש): „אע"פ שאין לוקין על לאוין אלו מפני שאין בהן מעשה חמורים הם שכל המאבד נפש אחת מישראל כאלו אבד כל העולם כולו". וראה שם פ"ד ה"ט.

כוונת התוס' היא, להיות שלפעמים יתכן מצב (שאינו שכיח כלל) שהגזילה מביאה לידי נטילת נשמה (רעב כבד ואין לו במה לקנות), לפיכך נחשב „כגל הגזול” . . פרוטה כאילו נוטל נשמתו!

זאת ועוד: כוונת התוס' בזה היא ליישב דברי הגמ' „גדול אונאת דברים מאונאת ממון”, ומפרש ר"א „זה בגופו וזה בממונו” – אע"פ ש„הגזול לחבירו שוה פרוטה כאילו גזל נשמתו”, כי זה ד„הגזול לחבירו כו' – היינו משום ד' פעמים רעב כבד ואין לו במה לקנות אבל יש הרבה בני אדם שאינם חסרים כל כך”. ומוכח מזה שס"ל להתוס' ש' דברי ר"י „כאילו נוטל נשמתו” לא נאמרו בכל גזילה, ואדרבה, אצל „הרבה בני אדם” לא שייך לומר כן, ולכן „גדול אונאת דברים מאונאת ממון” . . זה בגופו וזה (רק) בממונו”].

אבל אי אפשר לפרש כן בדברי ה' רמב"ם, הכותב בפירושו „כגל הגזול את חבירו כו'”, שמשמעו שזהו בכל האו-פנים²⁰.

[ובדעת התוס' לכאורה צריך לומר, שלפניהם היתה הגירסא „הגזול לחבי-רו”, ולא „כגל הגזול כו'”, וכן הועתק להדיא שם²¹, והא דאמרינן פרק הגזול בתרא הגזול לחבירו כו'”].

(18) ב"מ שם.

(19) וכמפורש בריטב"א שם „התם בעני שאין לו אלא אותה פרוטה למזונותיו באותה שעה”. וראה נתיבות עולם (להמהר"ל) ח"ב נתיב העושר פ"ב (רכז), סע"ב ואילך). העני . . חיותו תלוי בו (ומביא מגמ') וכמ"ש הגזול שוה פרוטה לעני כאלו נוטל נפשו”.

(20) ובריק"ד (פכ"ב, ו) הלשון במאמר ר' יוחנן הוא „כל מי שהוא גזול את חבירו כו'”.

(21) וכן בתוס' רבינו פרץ שם. משא"כ ב' ריטב"א.

שאם זו היתה כוונת הרמב"ם הו"ל ל- הביאו תיכף בתחילת הל' גזילה²², או בסוף, כדרכו בכגון דא²³, אלא בקשר לההלכה²⁴ ע"ד תקנת השבים. ועכצ"ל שס"ל שחומר זה באיסור גזילה („כאילו נוטל נשמתו כו'”) הוא ענין להלכה. וא"כ למה לא הביא שזהו גם בחמס וע"י גרמא (וכן, דהוי כאילו נוטל נפשות בניו ובנותיו)?

ב. ויובן זה בהקדים ביאור טעמו של דבר, שהגזול את חבירו שוה פרוטה כאילו נוטל נשמתו. דהנה התוס' כתבו במק"א²⁵, שהוא „משום דפעמים רעב כבד ואין לו במה לקנות”. והיינו, שדין זה שהגזול את חבירו שוה פרוטה כאילו נוטל נשמתו איירי כשהגזול חסר „כל כך”, שבמצב של „רעב כבד” ה' קונה בפרוטה זו²⁶ חיי נפשו²⁷, ונמצא שה-גזילה יכולה להביא לידי נטילת נשמה בפועל.

[ומובן, שאין מסתבר כלל לומר, ש-

(12) ע"ד שהוא בטור. וגם בשו"ע אינו בסוף

הסימן אלא קרוב לתחילת הסימן (ס"ג).

(13) ראה לדוגמא: סוף הל' שבת, סוף הל' טומאת צרעת. ועוד.

(14) ומהאי טעמא דוחק לומר, שהרמב"ם הביאו כאן בהמשך להתומרא שבאיסור גזילה שכתב בהלכה שלפניו „ואם גזל עבר בשלשה לאיו”, דלפ"ז הו"ל לאמרו שם בהלכה שלפניו, ואודות תקנת השבים – בהלכה בפ"ע.

(15) ב"מ נח, ב ד"ה זה בגופו (צויין בגליון השים לרע"א ב"ק שם). וראה תוס' רבינו פרץ וחי' הריטב"א (החדשים) ב"מ שם.

(16) בתוס' ר"פ שם „היינו משום דפעמים הוא רעב ורוצה לקנות בזה לחם”. וראה הערה הבאה.

(17) וע"ד מ"ש אדה"ז בתניא פל"ז (מח, סע"ב). הובא לקמן בפנים) במעלת מצות צדקה דנותן חיי נפשו לה', הואיל ובמעוה אלו ה' יכול לקנות חיי נפשו. וראה גם אגה"ק ס"ד (קו, א).

לצדקה שנחשב כאילו „נותן חיי נפשו לה“, „הואיל ובמעות אלו [שנותן ל-צדקה] ה' יכול לקנות חיי נפשו" – כי גם לפי ביאור זה אין הפרש בין גזילה לגניבה או שאר אופני לקיחת ממון חבירו, דכיון שמפסיד ממנו שהוא „כמו אחד מחלקיו“ ה"ז „כאילו נוטל נשמתו“.

ג. והנה לכאורה יש מקום לבאר טעם הדבר, ע"פ מ"ש הרמב"ם בהלכות הקודמות²⁷ „התאוה מביאה לידי חימוד והחימוד מביא לידי גזל שאם לא רצו הבעלים למכור אע"פ שהרבה להם ב-דמים והפציר ברעים יבוא לידי גזל שנאמר²⁸ וחמדו בתים וגזלו ואם עמדו הבעלים בפניו להציל ממונם או מנעוהו לגזול יבוא לידי שפיכות דמים“ ועל יסוד זה מוסיף הרמב"ם „כל הגזול את חבירו שוה פרוטה כאילו נוטל נשמתו ממנו“, דכיון שגזול יכול להביא לידי שפיכות דמים, לכן אמרה תורה²⁹ שתיכף משעת הגזילה חל עליו גדר זה ד„כאילו נוטל את נשמתו“.

כלומר: הא ד„כל הגזול כו' כאילו נוטל נשמתו“ אינו מפני שמעשה גזילה זה עצמו מביא לנטילת נשמה בפועל (כשיטת התוס'), „דפעמים רעב כבד ואין לו במה לקנות“³⁰, אלא מפני שמעשה ה-גזילה יכול להביא לידי מעשה של שפי-כות דמים³⁰, ולכן נחשב מעשה הגזילה עצמו כמעשה שפיכות דמים³¹.

ועוד זאת: לדעת התוס' צריך לומר, דמה שאמרו „הגזול את חבירו . . . כאילו נוטל נשמתו“ הוא לא דוקא, דהוא הדין בגונב את חבירו שוה פרוטה³², שהרי טעם זה „משום דפעמים רעב כבד ואין לו במה לקנות“ הוא גם בגניבה, שבכל אופן הרי הוא נוטל נשמתו ממנו. וכ-דמוכח מקושיית התוס' אדברי הגמ' „גדול אונאת דברים מאונאת ממון . . . זה בגופו וזה בממונו“, שהמדובר באונאת ממון, ועכ"ל שהתוס' ס"ל שגם המאנה את חבירו שוה פרוטה כאילו נוטל נשמתו³³.

משא"כ לדעת הרמב"ם, דמזה שסתם הרמב"ם (כלשון הש"ס) „כל הגזול כו'“ (והביאו בהל' גזילה), משמע³⁴, שקאי רק בגזילה ולא בשאר אופני לקיחת ממון חבירו.

[וקושי זה ישנו גם אם נפרש בדעת הרמב"ם, שהטעם ד„כל הגזול כו' כאילו נוטל נשמתו“ הוא (כמ"ש במפרשים³⁴) לפי ש„הממון . . . ג"כ נחשב כמו אחד מחלקיו . . . כמו שאמרו חכמים פעמים הרבה הגזול את חבירו שוה פרוטה כאילו נוטל את נפשו . . . הצדיקים³⁵ חביב עליהם ממון שלהם יותר מגופם“ [ובפרט ע"פ דברי רבינו הזקן³⁶ בנוגע

(22) ובריטב"א שם מעתיק מב"ק „כל הנוטל

פרוטה כו'“.

(23) להעיר ממש' שמחות (פ"ב, יא): „כל הגונב הרי זה שופך דמים“. אלא דשם הו"ע אחר, כמו שממשיך „ולא שופך דמים בלבד אלא כאילו עובד עבודת כוכבים וכו'“ (ראה נוסחת הגר"א שם).

(23^א) אף ש"ל שדרכו של הרמב"ם רק להעתיק דיני התלמוד כצורתם וכלשונם כא"א על מקומו (יד מלאכי כללי הרמב"ם אות ה').

(24) מהר"ל שם נתיב התשובה פ"ה (קסב, ב).

(25) סוטה יב, א.

(26) פל"ז (מת, סע"ב) – הובא לעיל הערה 17.

(27) שם הי"א.

(28) מיכה ב, ב (בשינוי. ובסהמ"צ ל"ת רסו הובא ככתוב).

(29) וע"ד בא במחלתר (משפטים כב, א וב-פרש"י): או ע"ד בן סורר ומורה (תצא כא, יח וב-פרש"י) שנהרג ע"ש סופו.

(30) ע"ד פ"י הרלב"ג (וראה מצו"ד) משלי שם א, יט). חדא"ג מהרש"א כאן ד"ה נפשו.

(31) וביוק"ר שם „כל מי שהוא גזול את חבירו

[ולכן דין זה הוא רק בגזילה, כי ה-
מציאות של עמידת הבעלים בפניו
להציל ממונו או למנוע הגזל, באופן
שיבוא לידי שפיכות דמים, היא – "ע"ד
הרוב" – בגזילה, ולא בגניבה³² ושאר
אופני לקיחת ממון].

אבל קשה לפרש כן כוונת הרמב"ם
כי:

(א) אם כוונת הרמב"ם שהלכות אלו
הן המשך של תוכן אחד מענין לענין,
דכאשר מעשה אסור אחד מביא לידי
מעשה אסור אחר נחשב המעשה הראשון
כאילו הוא כולל את המעשה הבא על
ידו, אז הול"ל תחילה, "כל החומד כאילו
גזול"³³ וכיו"ב – בדומה למ"ש אח"כ
"כל הגזול . . . שוה פרוטה כאילו נוטל
נשמתו". ומזה שנקט רק הא ד"כל הגזול
כו" משמע שזהו ענין מיוחד באיסור
גזילה דוקא.

(ב) למה נקט הלשון "כאילו נוטל
נשמתו ממנו", ושינה מלשון "שפיכות
דמים" שבהלכה הקודמת?

(ג) מאופן חלוקת ההלכות ברמב"ם
משמע, דהא ד"כל הגזול את חברו כו'
כאילו נוטל נשמתו" אינו המשך וסיום
ההלכות שלפניו (כבהלכה הקודמת לזו)³⁴

– "הא למדת שהמתאוה עובר בלאו אחד
וכו" אלא הוא דבר חדש.

ד. ולכן נ"ל, שהרמב"ם ס"ל, שהטעם
ד"כאילו נוטל נשמתו" הוא לא משום
שמעשה הגזילה עלול להביא לידי שפי-
כות דמים (בפועל), אלא מצד גוף לקי-
חת "ממון האדם בחזקה"³⁵, בע"כ של
הבעלים: לקיחת "ממון האדם בחזקה"
אינה רק פעולה של נטילת ממון חברו,
אלא בפעולתו זו הוא מבטל ומפקיע את
בעלותו של האדם מעל רכושו, ולכן ה"ז
"כאילו נוטל נשמתו ממנו". ונלמד מה-
כתוב "נפש בעליו יקח", שכיון שבעלותו
מחפץ זה מופקעת ע"י הגזילה, ה"ז כ-
נטילת נשמתו.

וכלל זה הוא בכל הגזול את חברו
שוה פרוטה, בלי חילוק אם חברו עני
או עשיר [אלא שאם הוא פחות משוה
פרוטה, שאין פחות משוה פרוטה ממון³⁶,
לא נחשב כ"נוטל את נשמתו"³⁷, כיון
שבאופן זה אינו מבטל בעלות על
"רכוש"³⁸] ומובן שזהו רק בגזול חברו,

(35) רמב"ם שם ה"ג. וברמב"ם ה"ל גניבה פ"א
ה"ג: אם לקח בגלוי ובפרהסיא בחזק יד אין זה גנב
אלא גזלן. וראה המשך דברי הרמב"ם שם לענין
לסטים מזויין, ושתי הגירסאות ברמב"ם שם
ובמפרשים שם. ואכ"מ.

(36) רמב"ם כאן פ"ז ה"ז (וראה פירוש המשניות
להרמב"ם מע"ש פ"ד מ"ח – הובא ברדב"ז וסוף
משנה ה' מע"ש פ"ח ה"ד).

(37) ראה תורת חיים לבי"כ כאן: אבל פחות
משוה פרוטה לאו ממון הוא ולהכי יליף מקרא דכן
ארחות כל בוצע בצע דבצע היינו ממון.

(38) אף שלענין איסור, אסור לגזול גם פחות
משוה פרוטה, וגם כל שהוא, כמ"ש הרמב"ם בריש
ה' גזילה (ה"ב וה"ז). וראה שו"ע אדה"ז חלק ח"ב
ריש ה' גזילה וגניבה.

שוה פרוטה מעליו עליו כאילו הרגו" (ושם מובא ע"ז
כמה פסוקים לפני הבאת הפסוקים שבגמ' שם).

(32) אינו "ע"ד הרוב", אף שיכול להיות, וכנ"ל
בכא במחמת.

(33) ובפרט שישנו כתוב מפורש (ושהביאו ה-
רמב"ם) "חמדו . . . וגזלו". אלא שיש לחלק (בדוחק
עכ"פ) בין חימוד לגזילה, דחימוד, "אין בו מעשה"
(רמב"ם שם ה"ט) ולכן לא חל ע"ז גדר "גזילה" (אף
שמביא לידי גזילה), משאי"כ מנעשה של גזילה שייך
להטיל עליו שם "מעשה" של שפ"ד.

(34) הי"ב.

ולא בגניבה או בשאר אופניים³⁹ אונאת ממון⁴⁰.

[ולהרמב"ם לא נכלל זה בהך דבבא מציעא שגדול אונאת דברים מאונאת ממון (דזה בגופו וזה בממונו), שזה רק באונאת ממון ולא בגזול את חבירו].

ועפ"י יש ליישב מדוע לא הביא ה"ה רמב"ם את המשך דברי הש"ס דקאי ג"כ אנפש בניו ובנותיו של הנגזל וגם בחמס ובגרמא, כי ס"ל להרמב"ם דגוף הדין נלמד רק מהכתוב הראשון, "נפש בעליו יקח", וכוונת ר' יוחנן בהביאו שאר ה"ה פסוקים היא להוסיף חומרא נוספת ש"שייכת רק בתנאים מסויימים: אם יש לנגזל בנים שאפשר שימותו כתוצאה מגזילה זו"י – מתייחסת, "מיתתם" לגזול; חידוש מיוחד בחמס שאינו מאותו הסוג ד"כאילו נוטל נשמתו ממנו" כמו ב-

גזילה⁴², דכיון שיהיב דמי, ולא סתם לוקחו בע"כ של הבעלים, אינו מבטל כזה (כ"כ) בעלותו של האדם על ממונו (ואדרבא מכיר בבעלותו ולכן נותן דמים); גרמא – כשגורם למיתה בפועל שהמיתה מתייחסת לו, או כאשר ע"י פעולתו גורם לקפח כל מקור חיותו של השני (כבגבעונים)⁴³.

ולכן לא הביא הרמב"ם פרטים אלה ופסוקים אלה, כי כאן הביא רק מה ש"נוגע לגוף מעשה הגזילה [אפילו גזילה דשוה פרוטה⁴⁴ שהוא דבר השווה בכל (בלי תנאים נוספים)], היינו שכל מעשה גזילה שחל עליו הלאו דלא תגזול, חל עליו גם חומר ד, "כאילו נוטל נשמתו" מצד גוף לקיחת ממון האדם בחזקה.

ה. ע"פ כל הנ"ל יש לבאר גם דברי הרמב"ם בהמשך הלכה זו, "ואעפ"כ אם לא היתה הגזילה קיימת ורצה הגזולן לעשות תשובה ובא מאליו והחזיר דמי הגזילה תקנת חכמים היא שאין מקבלים ממנו אלא עוזרין אותו ומוחלין לו כדי לקרב הדרך הישרה על השבים וכל ה"ה מקבל ממנו דמי הגזילה אין רוח חכמים נוחה ממנו".

דלכאורה אינו מובן: הרי בפרק זה לפני כמה הלכות⁴⁵ כבר הביא הרמב"ם ע"ד "תקנת השבים" – דאם, "גזל קורה ובנאה בכירה הואיל ולא נשתנית דין תורה הוא שיהרוס את כל הבנין ויחזיר הקורה לבעלי, אבל תקנו חכמים מפני תקנת השבים שיהי' נותן את דמי' ולא

(39) ועפ"י יתוסף ביאור בההפ"ש שבין תשובה על גזילה (שכ' הרמב"ם בהל' תשובה פ"ב ה"ט), להכפרה כשמוק ממון חבירו (שבהל' חובל ומוזיק פ"ה ה"ט), כמ"ש במפרשים – ראה לח"מ הל' חובל ומוזיק שם. תוס' יוה"כ ליומא פה, ב ד"ה עבירות. וראה לקמן בפנים ס"ה ואילך ובהערה 48.

(40) משא"כ ב"כל הכובש שכר שכירי כאילו נטל נפשו ממנו" (רמב"ם הל' שכירות פ"א ה"ב. מב"מ קיב, א), שהרמב"ם הביא שם הכתוב (תצא כד, טו), "ואלוי הוא נושא את נפשו", אף שגם שם סמך בגמ' שם (להמ"ד דנפשו של נגזל) עה"פ, כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח", כי שם "כאילו נטל נפשו ממנו" הוא כפשוטו, שהשכיר סומך על שכר זה דהשוכר. וראה בפרטיות בגמ' ופרש"י שם. וראה תניא (שבהערה 17) "מיגיע כפיו . . כל כח נפשו". אגה"ק שם.

(41) ראה רש"י ב"ק שם ד"ה אבל נפש. חדא"ג מהרש"א ד"ה ואומר ואכל.

(42) וכן משמע גם דעת הרי"ף והרא"ש ש"השמיטו חמסן (כניל הערה 9), וראה תוד"ה חמסן – ב"ק סב, סע"א דהא דחמסן הוי כנוטל נשמה הוי אסמכתא בעלמא.

(43) ראה פני' ב"ק שם.

(44) ה"ה.

(*) פרשתנו יט, יג (תוי"כ (ופרש"י) עה"פ. ב"מ סא, סע"א ואילך (ובפרש"י)). תצא כד, טו.

מחילת ממון אין בכחה לבטל זה שמעשה הגזילה היו כנטילת נשמה?

ותמיהה זו מרמז הרמב"ם במ"ש, כל הגזול כו' כאילו נוטל נשמתו ממנו כו' ואעפ"כ כו', כלומר, כיון שמעשה הגזילה נחשב כנטילת נשמה, לכן לכאורה חידוש גדול במה שתקנו חכמים ש"אין מקבלין ממנו".

ובהמשך לזה כותב הרמב"ם כמה פרטים בתקנה זו, כי רק בתנאים אלה יש מקום לתקנה זו, כיון שמעשה הגזילה הוא כנטילת נשמה כדלקמן.

ו. התנאי הראשון הוא, שתקנת ה' שבנים נתקנה רק כשאין הגזילה קיימת, אבל אם הגזילה קיימת, מוכרח להשיב את הגזילה אשר גזל.

וטעם הדבר: השבת הגזילה עצמה בכוחה לתקן את העון מעיקרו, משא"כ כשמשלם דמים ולא השיב הגזילה, ה"ה מתקן רק הפסד הממון של הנגזל אבל לא את גוף העבירה [וע"ד שהוא בנוגע להלאו דגזילה, כמובן מדברי הרמב"ם בריש הל' גזילה בטעם שאין לוקין על לאו דלא תגזול, "שהרי הכתוב נתקן לעשה שאם גזל חייב להחזיר . . . ואפילו שרף הגזילה אינו לוקה שהרי הוא חייב לשלם דמי וכל לאו שניתן לתשלומין אין לוקין עליו", דכאשר מחזיר גוף ה' גזילה מתקן הלאו (למפרע⁴⁶), משא"כ

יפסיד הבניין, וא"כ צ"ע אמאי כתב ה' רמב"ם פרט זה בתקנת השבים (כשאין הגזילה קיימת) לאחריו כמה הלכות ולא כתבו לעיל, בהמשך לתקנת השבים שלא להפסיד הבניין?⁴⁷

וע"פ הנ"ל יש לומר, שזהו לפי שפרטי תקנה זו (כפי שהאריך הרמב"ם) — (א) דאיירי רק כשאין הגזילה קיימת, (ב) שהגזול רוצה לעשות תשובה, (ג) ועוד זאת — ש"בא מאליו והחזיר דמי הגזילה", (ד) שלא רק שאין מקבלים ממנו, "אלא עוזרין אותו ומוחלין לו כדי לקרב הדרך הישרה על השבים" — שייכים לגדר הנ"ל באיסור גזילה, דהוי כאילו נוטל נשמתו, מצד גוף מעשה הלקיחה ב"חזקה", בע"כ של הבעלים.

ביאור הענין:

כוונת הרמב"ם בהמשך לשונו בהלכה זו — "כל הגזול כו' כאילו נוטל נשמתו . . . ואעפ"כ כו'" — יש לומר, שהיא [לא רק לבאר, דכיון שגזילה חמורה כשפ"ד הרי סד"א שתשובת הגזול היא חמורה ביותר, ולכן קמ"ל ע"ד תקנת השבים שהקילו בה — אלא עוד יותר] לבאר עיקרה וגדרה של "תקנת השבים" (כד' לקמן סעיף ו).

דהנה לכאורה יש מקום לתמוה: בנו-גע להחזיק ממון שבמעשה הגזילה יש מקום לתקנה זו, שהרי ממון ניתן למחיה לה מצד הנגזל (וגם יש בכח ב"ד להפ-קיר ממון), אבל כיון שמעשה הגזילה נחשב כנטילת נשמה, איך תיקנו חכמים שיש לוותר על השבת הגזילה, כאשר

46 ראה צפעי"נ (הל' תרומות (בהשמטות) נב,

ג. השלם ע' 63), הובא במפענח צפונות פ"ה סל"ג-

לד, פ"ג ס"ד. וש"נ.

בצפעי"נ שם בביאור דעת הרמב"ם בהל'

סנהדרין (פ"ח ה"ב) — דגניכה וגזילה היו לאו שניתן לתשלומין ולא כ' שם דהוי לאו הניתק לעשה.

ע"ש. וידועה השק"ט בדברי הרמב"ם. וראה לקר"ש ח"י ע' 210. וש"נ.

45 ולהעיר שגם לקמן פ"ב ה"ב (וה"ו ואילך)

כתב ע"ד תקנת השבים, כשנתייאשו הבעלים והשביחה כו'. אבל — זה שייך לתוכן הפרק שם באופני תשלומי הגזילה ביאוש או שינוי כו'.

כשמשלם דמי' אינו מתקן הלאו ורק מתקן הפסד הממונ'].⁴⁶

ולכן, כאשר הגזילה קיימת אפשר לתקן בהשבת החפץ זה ש"כאילו נטל נשמתו ממנו", כי בזה שמחזיר גוף ה-גזילה לבעליו, כמו שהי' לפני הגזילה, הוי כאילו "מחזיר את נשמתו" שנטל ממנו ע"י מעשה הגזילה⁴⁷.

[ורק כאשר בנה קורה בכירה, שאז יש חשש שאם לא יוכל לשלם דמי', לא יעשה תשובה כלל, אז תיקנו תקנה מיוחדת – כי עדיף שע"פ ישלם דמי' לתקן הפסד הממונ, מאשר שלא יחזיר כלל].

משא"כ כאשר "לא היתה הגזילה קיימת", שאז גם כאשר ישלם הדמים-אי אפשר לבטל מה שנטל את נשמתו ממנו, אזי יש מקום לתקנת השבים, שלא יקבלו דמי הגזל.

ועפ"ז יבוארו גם שאר הפרטים הנ"ל: בתיקון מעשה הגזילה יש שני דברים, תיקון העון מצד הנפעל (בסגנון אחר: כלפי הנגזל), ותיקונו מצד הפועל (ה-גולז). וזה שע"י תשלום דמי הגזל לא נתקן מעשה העון (מה שנטל נשמתו ממנו), ה"ז מצד הנפעל (הנגזל) דכיון ש-לא הוחזר לו חפצו, וחסרה הגזלה, לא בטלה מעשה הגזילה ותוצאותיו (שהלקי-חה בע"כ בחזקה הוי כנטילת נשמתו); משא"כ כלפי הגולז, כאשר הוא מודה

בכל לבבו כו' בבעלותו של חבירו על רכושו ומבטא את חרטתו וכו'⁴⁸, הרי עכ"פ מצדו יש תיקון למעשה נטילת נשמת חבירו.

וזהו שכתב הרמב"ם, דדוקא כאשר "רצה הגולז לעשות תשובה ובא מאליו והחזיר דמי הגזילה", שבוה מתקן (כלפי עצמו) מעשה הלקיחה בע"כ של ה-בעלים, אז אמרו חכמים שמפני תקנת השבים אין לקבל ממנו דמי הגזילה, כי רק אז לא יחסר כלום מתיקון העון ה-אפשרי כשאין הגזילה קיימת, והרי ה-גולז עשה ככל יכולתו לתקן מעשיו [משא"כ אם הגולז לא בא מעצמו לעשות תשובה ולהחזיר דמי הגזילה, לא תקנו שלא לקבל ממנו אף דמי הגזילה (אף אם הנגזל רוצה למחול), כיון שלא עשה ככל יכולתו לתקן מעשה הגזילה שלו].

וענין זה מדגיש הרמב"ם גם בסיומ לשונו, ש"עוזרין אותו ומוחלין לו כדי לקרב הדרך הישרה על השבים", שה-כוונה בתקנת השבים היא לא (רק) סתם קולא (כהך דבנה קורה בכירה, שחוש-שים שמא לא יעשה תשובה כלל), אלא (גם) עזר כדי שיתתקן עונו, "לקרב ה-דרך הישרה על השבים", שישובו באמת ובלב שלם.

ז. ומהלכה זו יש ללמוד הוראה נפ-לאה ב"תיקון הדעות"⁴⁹ – בעבודה הכל-לית ד"לקרב הדרך הישרה על השבים": אם בשביל "לקרב הדרך הישרה על

47 בצפ"ע"נ שם מבאר דבגזילה וגניבה אינם מתקנים הלאו למפרע, כיון דהוי דבר הנמשך, שגזילה הוה פעולה נמשכת. ואולי י"ל שזהו רק בנוגע לחסרון ממון של השני, אבל לא בנוגע להענין דכאילו נטל נשמתו ממנו, שהיא פעולה חד פעמית במעשה הלקיחה בע"כ של הבעלים, שזה אפשר לתקן כשמחזיר גוף החפץ. ועצ"ע.

48 ואולי י"ל שלזה אין מוכרח שירצה את חבירו אלא העיקר שיבא מאליו ולהחזירו. ועפ"ז יש לבאר מה שהרמב"ם כאן לא כתב דאע"פ שהחזיר לו ממון צריך לרצותו ולשאול ממנו שימחול לו כמו שכ' בהל' תשובה (פי"ב ה"ט).

49 ראה רמב"ם סוף הל' תמורה.

השבים" תקנו חז"ל שימחול האדם על ממונו, הרי כ"ש וק"ו שההתעסקות לקרב את ישראל לאביהם שבשמים צריכה להיות באופן שברור אצל המתעסק בזה (וגם אצל הזולת) שאין כאן כוונה של ריוח (ריוח גשמי או אפי' ריוח רוחני) אלא כל כוונתו היא לקרב לדרך ה-ישרה. ויתירה מזו, דכאשר ההתעסקות בזה היא גורמת לו "הפסד" – הפסד גשמי (כמו שהוא כפשוטו בנדו"ד, שאינו מקבל דמי הגזילה שלו) וגם הפסד רוח-ני, שמוריד ומשפיל את עצמו להתעסק גם עם מי ששייך ל"נטילת נשמה" – הרי דוקא אז רוח חכמים נוחה ממנו.

ומגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל, שגם הנהגת הקב"ה היא באופן

כזה⁵⁰, דכאשר "רצה הגולן (ש) החוטא נק' גולל אביו ואמו"⁵¹ לעשות תשובה" – הרי הוא ית' משפיל א"ע כביכול לה-אדם החוטא, ועוזר לו ומוחל לו, בכדי "לקרב הדרך הישרה על השבים",

ואז – כשישראל עושין תשובה – "מיד הן נגאלין"⁵² בגאולה האמיתית וה-שלימה, בקרוב ממש.

(משיחת ש"פ בראשית תשמ"ח)

(50) תהלים קמו, יט. שמו"ר פ"ל, ט. ירושלמי ר"ה פ"א ה"ג.

(51) לקר"ת האזינו עה, ב. ושם "כמרז"ל (רפ"ו דברכות).

(52) רמב"ם הלי' תשובה פ"ז ה"ה.

קדושים ב

בא בהמשך למש"נ בתחילת פסוק זה "לא תלך רכיל בעמך", והכתוב מסיים ש"לא תעמוד" בחברת הולכי רכיל כי זה יביא ל"דם רעך" – אלא לעמוד ול-
התעכב⁴ מלהשתדל בהצלת חבריו (עומד ורואה במיתתו); שלכן מדייק רש"י "לראות במיתתו", כי זהו עיקר החידוש כאן, ש"לא תעמוד" היינו שעומד ורואה מבלי לעשות מאומה.

אבל עדיין אינו מובן המשך לשון רש"י, "ואתה יכול להצילו" – דמאי קמ"ל? הרי פשיטא דביכול להצילו קאי – וכי ס"ד דאם אינו יכול להצילו ו-
רואה במיתתו עובר על לאו זה?!

ואם כוונת רש"י להדגיש את פעולת ההצלה המתחייבת מלאו זה (שאסור לעמוד ולראות במיתתו אלא חייבים להצילו) – הול"ל "לראות במיתתו" אלא אתה חייב להצילו".

וגדלה התמי: מקורו של פרש"י הוא בתו"כ על אתר ובגמ' סנהדרין, ובשני-
הם הלשון "חייב (אתה) להצילו", ואילו רש"י משנה וכתב, "אתה יכול להצילו!"

א. על הפסוק: "לא תעמוד על דם רעך" מפרש רש"י: "לראות במיתתו ו-
אתה יכול להצילו" (ואכ"כ מביא רש"י דוגמאות לדבר, כדלקמן סעיף ב).

לפום ריהטא משמע שכוונת רש"י כאן היא לפרש התיבות "לא תעמוד על דם רעך" – שהיינו "מיתתו", ולפי זה "לא תעמוד על דם רעך" פירושו, ש-
אסור לעמוד ו"לראות במיתתו" כשיכו-
לים להצילו.

אבל לפ"ז קשה – מאי קמ"ל? הרי זהו הפירוש הפשוט של תיבות אלו, כמו שמצינו בהרבה מקומות במקרא, ש"דם" האדם היינו נפשו וחיותו (כמש"נ⁵ "כי נפש הבשר בדם היא", "כי הדם הוא ה-
נפש") ומה מחדש רש"י בפירושו ש"דם רעך" היינו "לראות במיתתו"?!

לכאורה י"ל, שעיקר חידושו של רש"י הוא בפירוש תיבת "לא תעמוד" (ולא בפירוש "דם רעך") – שאין פירו-
שה עמידה (גשמית) במובנה הפשוט [וכי-
דמשמע מפירוש הראב"ע "שלא יתחבר עם אנשי דמים", והיינו ש"לא תעמוד גוי"!

1) י"ט, טז.

2) אחרי יז, יא (ובפרש"י שם. וראה גם רש"י שם, ד, שם, יד). פ' ראה יב, כג. וראה הנסמן בהערה הבאה.

3) ודווקא לומר שכוונת רש"י לשלול דם חבורה (שאינו עוברים על לאו זה אם לא הציל חבריו מחבורה) – כי פירוש הפשוט ב"דם רעך" היינו נפשו, ע"ד "דמי אחיד" (בראשית ד, י – ורש"י שם מתרץ רק "דמי", ל' רבים). וראה נח, ט, שופר דם האדם. . . דמו ישפך" (ובפרש"י). וישב לו, כב. כו (ובפרש"י). משפטים כב, א (ובפרש"י). ובהרבה מקומות.

4) ראה גם חזקוני, טור הארוך (ועוד) כאן.

5) וראה רמב"ם הל' דעות רפ"ז.

6) כתיב"ע כאן "לא תמנע". וראה רש"י סנהדרין עג, א ד"ה לא תעמוד, לא תעמוד עצמך על דמו אלא הצילהו, שם ד"ה קמ"ל, לא תעמוד על עצמך משמע אלא חזור על כל צדדיו שלא יאבד דם רעך".

7) או "אלא הצילהו" (ראה הערה הקודמת).

8) עג, א.

9) ולהעיר, שגם ברמב"ם (הל' רוצח כו' פ"א הי"ד-טו) מדייק, ויכול להצילו. וכ"ה בשו"ע (ח"מ ר"ס תכו) ושו"ע אלה"ו (הל' נזקי גו"נ ס"ז). אבל

שנוסף לטביעתו בנהר, באים עליו חי' או לסטים.

[ואין לומר שכונת ה"וא"י" ב"וחי" היא כמו "או חי" (כמו שמצינו בכמה מקומות שוא"ו משמש במובן "אוי") – כי רש"י עצמו ממשך "וחי" או לסטים, ומוכח שמש"ש לפני" "וחי" פירושו כ" פשוטו ממש – וא"ו המוסיף. ובפרט שבגמ' ות"כ נאמר "או", ורש"י משנה ל"וחי", א"כ ודאי יותר שכונת רש"י פשוטו כמשמעו].

ותמוה בכלל: למה נקט רש"י דוגמא מסובכת כזו – צירוף של שלשה מקרי סכנה יחד – וכאילו שרק במצב כגון זה ציוותה תורה, לא תעמוד על דם רעך!

גם יש לדייק: (א) רש"י בפירושו

ב. אח"כ ממשיך רש"י, כגון טובע בנהר וחי' או לסטים באים עליו.

ויש להבין: מצב של סכנת נפשות פשוט הוא ולמה צריך להביא דוגמאות לכך? וגם את"ל שצריכים להביא דוגמאות – מדוע נקט דוגמאות אלו דוקא? ואף שדוגמאות אלו הובאו בגמ' ו"ת"כ – הרי נוסף על העיקר שענינו של פרש"י עה"ת הוא (כלשון רש"י עצמו¹⁰) לפרש פשוטו של מקרא (ולא להעתיק לשונות חז"ל), הרי – בנדוד משנה רש"י מלשון חז"ל:

בגמ' ות"כ יש ג' דוגמאות – "טובע בנהר או חי' . . . או לסטין כו", ואילו רש"י משנה וכותב, "טובע בנהר וחי' או לסטים כו", והיינו שלפרש"י אין כאן ג' דוגמאות¹², אלא צירוף שני מצבי סכנה,

לסטים¹¹, ועוד כת"י (וכ"ה בכתי' תימן) ג. י. תשמ"א. וראה תוס' סנהדרין שם ד"ה להצילו) – "וחי' ולסטים כו" (ועכצ"ל שכונת הוא"ו כמו "או", כדלקמן בפנים).

אבל בדפוס ראשון ושני, ודפוסי רש"י הנפוצים הוא כפנים.

13) כפרש"י לעיל (בא יב, ה. משפטים כא, טו). וראה פרשתנו כ. ט. ועוד.

וראה – ע"ד ההלכה – רש"י ב"ק ט, א ד"ה ורביע. יד מלאכי כללי שאר הפוסקים ס"א. אנציקלופדיא תלמודית ערך או לחלק ס"ב (רש"י).

14) ואין לומר שהוכרח לכתוב כן מפני תיבות "באים עליו" שלאח"ז, שהיה ברור שקאי רק על "חי" (ולא על "טובע בנהר") – כי הול"ל, "או באים עליו חי' או לסטים", ולא "וחי' כו" שמשמעו וא"ו המוסיף.

15) נוסף שצע"ג אם רש"י בפירושו עה"ת, ישתמש בוא"ו במובן "או" (אף אם דרך הקרא לכתוב כן), וכמשנת"מ"פ שרש"י כתב פירושו בלשון צחה וברורה.

בטור השמיטו (אלא שאח"כ מעתיק ל' הרמב"ם). ואכ"מ.

9) ולהעיר, שלכאורה ע"פ פשוטו הי' צריך להביא דוגמא המיישבת את המשך הכתובים כאן – "אם אמר לך אדם אחר שיהרגנו אל תעמוד עד שתודיע לו" (בהמשך לתחילת הכתוב, "לא תלך רכיל בעמך" – שאע"פ שהזהרתיך על לשון הרע, לא תעמוד על דם רעך) – ריב"א (וחזקוני) עה"ת. וראה גם בעה"ט, כלי יקר (יט, טו) ואוה"ח כאן (ולהעיר מתיב"ע ות"י כאן). והובא להלכה ברמב"ם, טושו"ע ושו"ע אדה"ז (ס"ח) שם.

10) בראשית ג, ח. שם, כד. ובהרבה מקומות.
11) וכ"ה ברמב"ם ושו"ע שם. – ולהעיר שבטור (גם בהעתיק ל' הרמב"ם) ושו"ע אדה"ז שם השמיטו הדוגמא מ"חי' רעה באה עליו".
12) באחדים מכת"י רש"י שחז"י, "או חי' או

(*) בפשטות י"ל, כי שם איירי בהחייב ("חי"ב להצילו"), משא"כ ברמב"ם והמחבר איירי בהלאו (דאם יכול להצילו ולא הצילו עובר בלאו). אבל בשו"ע אדה"ז שם, ויכול להצילו . . . חייב לטרוח כו". ואכ"מ.

(*) ובא' מכת"י רש"י שחז"י, "או חי' דורסתו" (ע"ד הלשון בסנהדרין שם "או חי' גוררתו").

משמיט תיבת „רעה“ (שבתו"כ) וכותב „חיי" סתם [ואף שגם בגמ' ליתא, הרי שם עכ"פ נאמר „חיי" גוררתו, שמדוגש שה' מדובר בחיי רעה], (ב) רש"י נקט כגירסת הגמ', שהדוגמא ד„חיי" באה לפני „לסטים“, ולא כבתו"כ, שהדוגמא ד- „לסטים" באה לפני „חיי“.

ג. ויש לומר הביאור בכ"ז:

כוונת רש"י אינה לבאר פירוש התיבות „לא תעמוד על דם רעך“ – כי מובן ופשוט גם בלי פרש"י שכוונת הכתוב היא להצלת „רעך“ ממיתה – אלא שבא ליישב קושי בלשון הכתובים:

כיון שכוונת הכתוב היא לחייב את האדם לעשות כל מה שביכלתו להצלת חברו – מדוע נאמר זה בלשון של שלייה, איסור ד„לא תעמוד על דם רעך“, ולא בל' של ציווי מפורש על העיקר (קום ועשה) – החיוב להציל את חברו ממות (ע"ד שמצינו במצוות שנאמרו בנוגע להצלת ממונו של חברו, „עוזב תעזוב עמו“¹⁶, „השב תשיבנו לר"י“ (וכי')?

[וגם אם רצה הכתוב להחמיר ולאסור בלאו – הרי לכל לראש הו"ל לכתוב העיקר, החיוב (מצות עשה) להציל את חברו (ע"ד מצוות הנ"ל להציל ממון חברו), ואח"כ להוסיף גם לאון].

ומזה מובן, שאין כוונת הכתוב לחדש את עצם החיוב להציל את חברו מסכנת מות [ובפרט שחיוב זה נלמד מק"ו מזה שחייבים לעזור לחברו בכל דבר, אפי' לו הצלת ממונו כנ"ל, ועאכו"כ בהצלת נפשו¹⁷] – אלא שיש בפסוק זה חידוש

באופן החיוב של הצלת חברו שאא"פ ללמוד ממקום אחר.

וחידוש זה מודגש בלשון הכתוב „לא תעמוד על דם רעך“, דמזה מוכח שה' מדובר הוא במצב הנותן מקום לאמר ש' מותר לאדם לעמוד ולהתעכב מלהצילו, וע"ז בא ציווי הכתוב „לא תעמוד גו“.

הא כיצד – כשחבירו נמצא בסכנה כזו שהצלתו כרוכה בסכנה לחייו של המציל. ובמילא מובן, שבאופן זה יתכן לומר שהאדם יכול (ואולי עוד יותר – חייב) להשאיר לעמוד במקומו, כדי שלא לסכן את עצמו. ולזה בא ציווי מיוחד „לא תעמוד על דם רעך“, דכיון שה' מדובר ב„דם רעך“, סכנת מיתה (ולא רק חבורה, ועאכו"כ לא רק ממון), אסור לעמוד ו„לראות במיתתו" אלא חייב להצילו¹⁸.

אבל לאידך גיסא מובן, שאם פעולת

„והשבותו לו" נלמד גם החיוב להציל נפשו של חברו, והכתוב ד„לא תעמוד גו" בא ללמד דחייב גם לשכור אחרים להצלת חברו.

19) משא"כ בדוגמא הנ"ל הערה 9 – דפשיטא שאיסור רכילות נדחה מפני פק"ו.

ברשב"ם כאן „לא תעמוד מנגד אלא ניתן להצילו בנפשו של רודף" (וכ"ה בתו"כ כאן. וראה סנה' שם. וראה שפי"ח (הנדפס עם הראים כו') כאן לפרש"י ד"ה אני ה'). אבל אין לפרש זה בפשוטו של מקרא, כי חידוש זה (המחייב פעולת הריגה) לא ה" צריך להאמר בלשון שלייה „לא תעמוד גו" (וראה רש"י תצא כו, כו) – משא"כ לפי המבואר בפנים שהחידוש שאין לעמוד כו' מפני (חשש) סכנה לעצמו.

20) וידועה השקייט ע"ד ההלכה אם יש חיוב ליכנס בספק סכנה כדי להציל חברו ממיתה ודאית – ראה גו"כ הרמב"ם וטושו"ע שם. שו"ע אדה"ז חו"מ שם (ובהל' שבת (פסכ"ט ס"ח) סתם שאין ליכנס בספק סכנה). – הדיעות בפרטיות ראה אנציקלופדי' תלמודית ערך הצלת נפשות ס"ב ושי"ו. ועוד.

16) משפטים כג, ה.

17) משפטים שם, ד (ועד"ז תצא כו, א). וראה

הערה הבאה.

18) וראה סנהדרין שם, שמהכתוב (תצא שם, ב)

ד. ביאור הדבר:

כבר קבע רש"י כלל גדול בפירושו (כמ"פ²³) „דבר הכתוב בהווה, ומובן שבהתאם לזה גם רש"י בפירושו מביא דוגמאות מן ההווה ורגיל. וכן הוא הדבר בעניננו, שהדוגמא שהביא רש"י היא מצב „הווה" ורגיל (ובפרט בימי רש"י) שחשש הסכנה להמציל הוא באופן שאינו מטיל ספק בפעולת ההצלה.

כלומר:

ע"ד הרגיל — סכנת לסטים או ח' רעה שייכת באדם הנמצא בדרך²⁴ יחיד, בלי שיירה כו'. וא"כ, אדם הפוגע (בהלכו בדרך) בחבירו כשחי' רעה או לסטים באים על חבירו, הרי ע"ד הרגיל אינו נמצב של „אתה יכול להציל" (בודאי), ואדרבא הרי הוא נמצא באותה סכנה ממש כמו חבירו, ואין כאן יכולת והצלה ודאית²⁵.

ולכן מביא רש"י דוגמא ד, טובע בנהר", שזהו מצב הווה ורגיל בכלל²⁶, וכן בהפרט של „אתה יכול להציל" — שכשאדם טובע בנהר ה"ז מפני שבאה

ההצלה יכולה לגרום לסכנה להמציל באופן שהיא מטלת בספק אפשריות ההצלה — או מסתבר לומר (כלימוד ע"ד הפשט) שאין לחייבו להשתדל בהצלת חבירו²⁷.

וזהו דיוק לשון רש"י „ואתה יכול להציל" — דאע"פ שהזהירה תורה „לא תעמוד על דם רעך", הנה במה דברים אמורים שהאדם חייב להעמיד את עצמו בחשש סכנה (ו, לא תעמוד גו") — כשברור הדבר שביכולת האדם להציל את חבירו, „אתה יכול להציל"²⁸, וחשש הסכנה לא יפגע בוודאות ההצלה: אבל באם ספק בדבר, אין לאדם לסכן את עצמו בשביל פק הצלת חבירו.

ועפ"ז מובן שצריך רש"י להביא דוגמא מיוחדת למצב סכנה שעליו ציוותה תורה „לא תעמוד על דם רעך" — לתאר מציאות מוחשית כזו, שיש בה שני הקצוות: חשש סכנה להמציל (שלכן צריך הכתוב לחדש „לא תעמוד על דם רעך"), ולאידך, אין הסכנה בסתירה להצלה, וההצלה היא ודאית „אתה יכול להציל".

ודוגמא כזו ה"ה בצירוף שני-שלשה עיני סכנה הגיל כדלקמן.

(23) פרש"י משפטים כא, כח. כב, יז. שם, ל. ועוד.

(24) ראה וישב לו, לג. רש"י — לך טו, יב. וירא כא, כ. ויצא כח, יא. ועוד.

(25) נוסף לזה שאינו חייב להכניס א"ע בסכנה גדולה כזו בשביל להציל חבירו — ראה לעיל הערה 21.

(26) היינו, שגם הסכנה ד, טובע בנהר" (שישוי בני"א הם בסמיכות לנהר) היא יותר „הווה" מ"ח' או לסטים באים עליו" (שע"ד הרגיל אינו אלא בהולך בדרך יחיד, כנ"ל).

וי"ל שזהו טעם השינוי ברמב"ם ושוע' (ושוע' אדה"ז) „טובע בים" במקום „טובע בנהר" — לפי שנתרבו אז המפליגים בים [אלא שבטור (וגם בהעקת ל' הרמב"ם) כ', בנהר"]. — ומ"ש רש"י „בנהר" מובן ע"פ המבואר לקמן בפנים.

(21) והיינו, שנוסף לזה, שאם ההצלה גורמת סכנה גדולה (הקרובה לוודאי) להמציל, מובן שאא"פ לחייבו להשתדל בהצלת חבירו — הרי גם אם אין כאן אלא חשש סכנה, אבל הוא מטיל בספק אפשריות והצלחת ההצלה, מסתבר, שאין האדם חייב להכניס א"ע בחשש סכנה, בשביל פק הצלת חבירו.

(22) להעיר גם מ"שורת הרדב"ז (שם) ובי"ח טור שם — בפ"י ל' הרמב"ם „ויכול להציל". ע"ש. וראה לקמן הערה 29. ואכ"מ.

(*) וראה (ע"ד ההלכה) שו"ת הרדב"ז לשונות הרמב"ם ט' איתקפב (ריח): ומ"מ אם הספק נוטה אל הודאי כו'. וראה ט' חסידים ט' תרדנ.

נהר (הקרוב לישוב), הנה עוד ועיקר:
 אם ח' רעה באה עליו, הרי גם המציל
 הוא במצב של סכנה ודאית (ע"ד הרגיל
 וב"הוה") המטלת בספק אפשריות ה-
 הצלה, ושוב אינו חייב להכניס את עצמו
 בסכנה כזו בשביל ספק הצלת חבריו.

ולכן מדייק רש"י שהמדובר ב"חיי"
 סתם, שבכלל אינה מהווה סכנה לאדם,
 כי פוחדת ממנו²⁶, אלא שבדוגמא זו,
 בראותה אדם טובע בנהר (שע"פ טבע)
 מפרפר בידיו ורגליו ונחלש וכו' אינה
 יראה מלהתנפל עליו כו'. משא"כ לגבי
 המציל, שאינו במצב של חלישות וכו',
 ה"ז רק חשש בעלמא, ולכן חייב האדם
 להציל את חבריו, "לא תעמוד על דם
 רעד".

ובזה יובן גם הטעם שמקדים רש"י
 "חיי" ל"לסטים" – כי (נוסף לזה שעל יד
 נהר מצויות חיות יותר מלסטים, וה"ז
 יותר "הוה", הנה) בזה מרמז רש"י, שה-
 "לסטים" כאן הם מסוג דומה ל"חיי"
 שלפנ"ז, שאינה ח' רעה אלא ח' סתם
 (כנ"ל) – וכמ"כ אין המדובר כאן ב-
 לסטים המוכנים להתנפל על כל אדם
 כו' (שאו גם המציל באותה סכנה ודאית),
 אלא לסטים כאלו שבדרך כלל פוחדים
 מבני אדם, אלא שבראותם, "טובע בנהר"
 (שחלש ביותר) יתנפלו עליו כו'.

ה. ויש להוסיף עוד טעם – ע"ד ה-
 הלכה – שלא הסתפק רש"י בהדוגמאות
 ד"לסטים באים עליו או ח' רעה באה
 עליו" כשלעצמן, כ"א בצירוף להדוגמא
 ד"טובע בנהר" (כנ"ל) – שאין זה רק
 משום שטביעה בנהר היא דוגמא רגילה
 ב"הוה", אלא משום שלשיטת רש"י (ב-
 פירושו עה"ת), גם במצב שפעולת ה-

"רוח סערה ותרוםם גליו"²⁶ והאדם עיף
 ויגע וכיו"ב, וחבירו (הנמצא ביבשה)
 יכול בודאי להציל את הטובע – "אתה
 יכול להצילו".

וכדי לבאר שהמדובר במצב שיש
 חשש סכנה להמציל (אף שעדיין ברור
 ש"אתה יכול להצילו"), מוסיף רש"י –
 "וחי' או לסטים באים עליו", כלומר,
 שחידוש התורה ב"לא תעמוד על דם
 רעד" ("לראות במיתתו ואתה יכול
 להצילו") מודגש במקרה שאדם טובע
 בנהר, ונוסף על כך "חי' או לסטים באים
 עליו"²⁷, ובדרך ממילא יש חשש סכנה
 (גם) להמציל, כי כך הוא טבע הדברים,
 שחי' הבאה להתנפל על הטובע בנהר
 ובא א' להצילו, תבוא ותפול גם על
 המציל²⁸. אבל מ"מ עדיין ה"ז בגדר
 "אתה יכול להצילו" (בודאי), כי אין
 חשש סכנה כזה גורע ביכולת ההצלה
 עצמה, אלא שיש חשש שאחרי ההצלה²⁹
 תתגם החי' במציל כנ"ל.

ועפ"ז מדוייק לשונו של רש"י "חיי"
 סתם ולא "חי' רעה" – כי [נוסף לכך
 שאינו הוה ומצוי שחי' רעה תבוא אצל

²⁶ תהלים קו, כה.

²⁷ משא"כ כשחשש הסכנה הוא מצד הנהר
 עצמו, שהמציל חושש שגם הוא יטבע בנהר – הרי
 שוב אינו מצב של "אתה יכול להצילו" (בודאי).
 וראה הערה 29.

²⁸ להעיר מהנתפס כשכא במחלת (משפטים
 כב, א ובפרש"י).

²⁹ או באויא קצת: "אתה יכול להצילו"
 פירושו, שפעולת ההצלה עצמה היא ודאית (שודאי
 ביכולת של פעולה זו להציל), ואז חייבים להשתדל
 בזה אף שיש חשש סכנה ממק"א (משא"כ אם
 הסכנה היא מצד פעולת ההצלה עצמה – כמו הצלת
 חבריו מחי' רעה או לסטים, או טובע בנהר כשיש
 חשש שהמציל יטבע כמוהו – אינו בגדר "אתה יכול
 להצילו").

(30) כמש"נ (נ ט, ב) ומראכס וחתכס יהי על
 כל חית הארץ (ובפרש"י שם, אפילו תינק בן יומם).

מובן, דכשאדם רואה או שומע איזה דבר, עכצ"ל ששמיעה או ראי' זו אינה „לבטלה“, ועוד זאת, שהיא לכבודו ית'. וזהו תוכן דברי הבעש"ט, שהאדם צריך לנצל שמיעה או ראי' זו לעבודתו ית', תכלית בריאתו, „נבראתי לשמש את קוני“.

ויש לומר שזהו הרמז בלשון רש"י „לראות במיתתו ואתה יכול להצילו“ – דהא בהא תליא, דזה גופא שאתה רואה את חבריך בסכנת מיתה („לראות ב-מיתתו“), הרי זו הוכחה ש„אתה יכול להצילו“, שניתן לך הכח להצילו, ד-אל"כ, מדוע הראו לך זאת? והרי לא ברא הקב"ה דבר אחד – כולל גם ראי' זו – לבטלה!

ומזה גם הוראה ברורה לדורנו זה במיוחד, שהרבה מאחבניי נמצאים ב-עוה"ר במצב של סכנת טביעה רוחנית בפועל ממש (והרי זה נכלל ב„דם רעך“³⁵) – שהזהירה תורה „לא תעמוד על דם רעך“, ומוטל על כאו"א החיוב לעשות ככל מה שביכלתו להצילם ולהחיות את נפשם.

ואם יבא היצר בטענה – מי אני ומה אני שאוכל להחיות את נפשו של השני? הנה ע"ז אומר רש"י „לראות במיתתו ואתה יכול להצילו“, וכנ"ל בפירוש ה-דברים, דזה גופא שאתה רואה במיתתו – שהגיעה להכרתך וידיעתך אשר פלו-

הצלה מחי' רעה או לסטים כרוכה רק בחשש סכנה עבור המציל (ולא סכנה ודאית), ועוד זאת, ש„אתה יכול (בודאי) להצילו“, מ"מ במקרים אלו, אין חיוב (לפרש"י עה"ת) להעמיד את עצמו בחשש סכנה בשביל הצלת חבריו.

והטעם – ע"פ משנת"ל, שמציאות של „לסטים באים עליו או חי' רעה באה עליו“ ע"ד הרגיל (ב„הווה“), היא באדם ההולך בדרך יחידי; ונמצא, שאדם זה העמיד את עצמו במקום סכנה, כי לא הי' לו לילך יחידי אלא להצטרף ל-שיירה כו'.

ובמילא יש מקום לומר, שאין חייבים להשתדל בהצלתו בכל האופנים. דאף שפשיטא שאם ביכולתו של מישהו להצילו בודאי („אתה יכול להצילו“) מבלי להעמיד עצמו בסכנה, הוא חייב בזה – מ"מ, אם פעולת ההצלה כרוכה בחשש סכנה להמציל, מסתבר לומר, שאינו חייב להעמיד את עצמו בחשש סכנה עבור חבריו שהעמיד את עצמו במקום סכנה.³⁶

ו. מ„ינה של תורה“ שבפירוש רש"י:

ידוע פתגם הבעש"ט³², שכל מה שיהודי רואה או שומע צריך ללמוד מזה הוראה בעבודתו לקונו. ולכאורה ה-דברים מוכרחים ממאמר חז"ל³³, „כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא דבר אחד לבטלה“, ו„כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא אלא לכבודו“³⁴. שמזה

(35) כן נקט להלכה בשו"ת מהרשד"ם חיי"ד

סרי"ד (הובא בנסת הגדולה לטור חו"מ ר"ס תכו) – לענין הצלת נפשו מיני שחת שלא ישתמד או שאם גשתמד להושיבו לדת משה. ובשלה"ה חלק תושבי"כ פרשתנו (שמה, ב) „כ"ש בהצלת הנפש שאם יראנו עושה עבירה שמאבד עולמו יצילהו“ (וראה גם מנ"ח מצוה רלט. וראה שקו"ט בניאור הרי"פ פערלא לסה"צ לרס"ג ח"א עשה כח (קעב, א ואל"ה)).

(31) להעיר מהשקו"ט אם חייבים להציל המאבד עצמו לדעת (ראה אנציקלופדיא תלמודית ערך הצלת נפשות ס"ג, וש"נ).

(32) ראה הוספות לכתר שם טוב (הוצאת קה"ת)

סקכו"ו ואילך. וש"נ.

(33) שבת עז, ב.

(34) אבות ספ"ו.

ני הוא במצב כזה, ה"ז הוכחה גמורה, ש"אתה יכול להצילנו" – אשר לך ניתנו הכחות לתקן את זה, ובך תלוי הדבר להשיב ולהחיות את נפשו, ע"י התומ"צ, שתעסוק בהפצת התורה והיהדות!

וע"י פעולת כאו"א מאתנו לקרב את לבן של ישראל לאבינו שבשמים, מקרב בים וממהרים ביאת משיח צדקנו,

ש"יכוף כל ישראל לילך בה (בדרך התורה) ולחזק בדקה"כ, במהרה בימינו ממש.

(משיחת ש"פ קדושים תשמ"ו)

אמור

ההלכות באופן אחר – בראש ס' זמנים הל' שבת ועירובין (כבמשנה), ולאח"ז הל' שביתת עשור (והיכ"פ) שביתת יו"ט, חמץ ומצה, שופר סוכה ולולב וכו'.

וכתב המגיד משנה¹⁴ בביאור סדר זה, שהתחיל מהלכות שבת כי „מצות השבת אמורה בלוחות בפרסום רב, ולהיותה חמורה מן השאר . . . ולהיות השבת תדיר . . . ולהיות סיבת מצותו חידוש העולם והיא פינה כוללת באמונת תורת משה רבינו ע"ה": ואח"כ סידר „הלכות עירור בין, והיא נמשכת אחר הלכות שבת ו- ענינה מענין שבת . . . הלכות שביתת עשור וראוי הי' להקדימן לשאר להיותו חמור מן השאר . . . ולהיותו יום כפרה . . . ולהיות איסור המלאכה בו בשוה עם איסור השבת . . . ראוי לסמוך הלכותיו להלכות שבת . . . הלכות שביתת יו"ט, והוא כולל לשלשת הרגלים ולר"ה לפי שהשבייתה בהם שוה וראוי הוא להיות הדבר הכולל לכולם קודם הדבר הפרטי . . . הלכות חמץ ומצה, עתה בא רבינו לבאר בפרט המחוייב בכל יו"ט מלבד השבייתה, והתחיל בביאור עניני חג ה- פסח לפי שנוכר בתורה תחלה, ולהיות חדש ניסן אשר בו הפסח ראשון לחדשי השנה, ולהיות בענין החמץ עונש כרת והחמור קודם . . . הלכות שופר וסוכה ולולב, וענינן בחדוש השביעי . . . והן מצוות עשה וכו"ו" [ואח"כ ממשיך לבאר טעם סדרן של שאר ההלכות דספר זמנים: שקלים, קידוש החדוש, תענית, (מצוות דאורייתא, ואח"כ מצוות דרבנן –) מגילה וחנוכה].

א. סדרם של המועדות בפרשת ה- מועדות (שבפרשתנו) הוא על סדר ה- חדשים שתחילתם בחדש ניסן („ראשון הוא לכם גו"י): לאחרי הקדמת מצות שבת² מבאר את מצוות חג הפסח³ (ט"ו שבניסן), מצות הקרבת העומר⁴ (ט"ז בו), ספירת העומר⁵, הקרבת שתי הלחם שב- חג השבועות ומקרא קודש שבו⁶, ר"ה⁷ יוהכ"פ⁸ וסוכות⁹.

ולפי סדר זה סידר רבינו הקדוש כמה מסכתות שבסדר מועד, כמ"ש ה- רמב"ם¹⁰ ש„הלך רבינו הקדוש אחר פר- שת המועדות דאמור"ו¹¹ – שלכן התחיל במס' שבת, ואחרי מס' עירובין („שהוא מענין שבת"י¹²) סידר מס' פסחים ש„היא . . . מצוה שני' לשבת בפרשת מועדות וכו"י¹³.

אמנם הרמב"ם בספר היד, בספר זמ- ניס הכולל את „כל המצות שהן בזמנים ידועים כגון שבת ומועדות"י¹⁴, סידר את

(1) בא יב, ב.

(2) כג, ג.

(3) כג, ה ואילך.

(4) כג, י"ד ואילך.

(5) כג, טו-טז.

(6) כג, טז ואילך.

(7) כג, כד-כה.

(8) כג, כז ואילך.

(9) כג, לד ואילך.

(10) בהקדמתו לפיהמ"ש.

(11) ל' התויר"ט בפתחתו למס' שקלים בביאור

דברי הרמב"ם שבהערה הקודמת.

(12) לשון הרמב"ם בפיהמ"ש שם. וע"ש מה

שמבאר בשאר המסכתות. ואכ"מ.

(13) ל' הרמב"ם בהקדמתו לספר היד בביאור

חלוקת י"ד ספרי היד.

(14) בהקדמתו לספר זמנים שברמב"ם.

שהוא בתורה שבכתב, שלפני פרשת המועדות מקדים הפסוקים „אשר תקראו אותם מקראי קודש“ (הנ"ל ברמב"ם), „אלה מועדי ה' מקראי קדש אשר תקראו אותם במועדים“¹⁹.

ויתירה מזו: במנין המצות בריש ספר היד (ועד"ז בספר המצות) אכן מונה ה-רמב"ם המצות לפי סדרם בשנה, וכסי-דורם בתורה שבכתב בפרשת המועדות²⁰, מתחיל משבת²¹, ולאח"ז המצות דפסח ביחד עם מצות השבייתה שבכ"ז²², ספה"ע, שבייתה דשבועות, ר"ה²³ ויוהכ"פ (והתענית בו), שבייתה בא' וח' דסוכות,

ולכאורה צריך ביאור: זה שלא הביא בס' זמנים דיני הקרבת העומר ושתי הלחם והקרבת קרבנות דכל המועדים ש„בפרשת המועדות“, מובן, כי הרמב"ם סדרם לפי ענינם בספר עבודה וקרבנות: אבל בנוגע לדיני עצם המועדים וה-רגלים, מכיון שתוכן ספר זה הוא כשמו „ספר זמנים“ – „מצות שהן בזמנים ידו-עים“ – במה גדול כוחם של טעמים הנ"ל במגיד משנה לסדר את ההלכות של המועדים באופן שונה מכפי שהמו-עדים סדורים בתורה שבכתב (ובמשנה)?

גם צריך ביאור במה שאיחר הלכות קידוש החודש לאחר כל הלכות המו-עדים – קרוב לסוף ספר זמנים. ובפרט שקביעות כל המועדות תלו' בקידוש החודש, וכמ"ש הרמב"ם¹⁵ „מצות עשה מן התורה על בית דין שיחשבו וידעו כו' וישלחו ויודיעו שאר העם באי זה יום הוא ראש חודש כדי שידעו באי זה יום הן המועדות שנאמר¹⁶ אשר תקראו אותם מקראי קודש“¹⁷, וא"כ הו"ל להרמב"ם להקדים הל' קידוש החודש לפני כל הלכות המועדים שבספר זמנים (דהיינו גם לפני הל' שביית עשור)¹⁸, וכמו

ההלכה ואח"כ באופן קיומה בפועל, ולא כבש"ע שמתחיל בביאור המעשה בפועל [בהתאם לחילוק הספרים: בש"ע עיקרו מעשה הדינים, וברמב"ם בעיקרו הוא ספר ידיעת ההלכות, כמשנת כמ"פ – ראה לקו"ש חטי"ו ע' 374. ועוד], כן הוצרך להיות, לכאורה, גם בסדר ההלכות בכל ספר, דמקור יסוד ההלכות – שב„ספר“ – הוצרך להקדימו לפני ההלכות המסתעפות מזה, וע"ד שבספר מדע מקדים הל' יסודית (ובו גופא – ד' פרקים הראשונים שבהם דברים יסודיים יותר), לפני הכל – לפי שהם יסודי התורה.

(19) כג, ד.

(20) ועד"ז הוא במנין המצות במל"ת, שסדרן הוא – שבת, פסח, שבועות, ר"ה, יוהכ"פ, סוכות (מל"ת שכ"שכט).

(21) מ"ע קנ"ד-קנ"ה.

(22) מ"ע קנ"ט-ס.

(23) אלא שמצות שופר כ' לבסוף (מ"ע קע), וי"ל כי שמיעת קול שופר לא נאמרה בפרשתנו (פרשת המועדות) כ"א „זכרון תרועה“ (כג, כד), והרמב"ם למדו שם מן הכתוב „יום תרועה יהי לכם“ שבכ"ז פינחס (כט, א).

(15) הל' קידוש החודש פ"א ה"ו.

(16) פרשתנו כג, ב.

(17) ומשמך „ונאמר (בא יג, יו"ד) ושמרת את החוקה הזאת למועדה“.

(18) במ"מ בהקדמתו הנ"ל: ונתאחרו אע"פ שעניינו כולל לקביעות כל המועדות לפי שאינו נוהג בכל מקום, וגם להיות הדברים הקודמים מסורים לכל אדם וקודש החודש מסור לבי"ד מומחין בלבד, וראוי להקדים מה שעניינו מצוה או אזהרה לכל העדה למה שהוא ליחידים מהם.

אבל לכאורה ביאור זה מתאים בספר כמו טור ושלוחן ערוך, שבו באו הדינים לפי סדר קיומם, וכן דבר המסור לכל אדם בא קודם. אבל בספר הרמב"ם שחלק אותם לפי סדר הענינים, הרי כשם שהוא בהסדר דגוף ההלכות, שמתחיל בידיעת יסודי

(*) ובספר המצות שלפנינו באה אזהרה דעשיית מלאכה דיוהכ"פ לאחר שמע"צ (ל"ת שכט). וראה שהמ"צ הוצאת הר"ח העליר שם שבכמה העתקות דטהמ"צ בא יוהכ"פ לפני איסור מלאכה דסוכות.

תמיד כגון קריאת שמע ותפלה ותפלין וברכת כהנים ומילה בכלל לפי שהוא אות בבשרנו להזכיר תמיד בשעה שאין שם לא תפלין ולא ציצית כו", משא"כ בספר זמנים ש"אכלול בו כל המצות שהן בזמנים ידועים", כנ"ל³⁰.

וכיון שהרמב"ם עצמו מגדיר את ה"חילוק בין ספר זמנים לספר שלפניו בזה שהמצוות שבו אינן תמידיות – יפלא ביותר אמאי הקדים לספר זה את הכתוב המדגיש את התמידיות במצות – „נחלתו המה"²⁷.

[ודוחק לומר שהוא מפני סיום הכתוב „כי ששון לבי המה", שימים טובים הם מועדים לשמחה³¹, שהרי אין זה תוכן המצות שבספר זה, לפי מ"ש הרמב"ם עצמו כנ"ל, ופשיטא שאין זה שייך לה"מצוות דכל הספר כמו יוהכ"פ, שקלים ועוד].

וי"ל שבפסוק זה בא הרמב"ם להגדיר את מהותו של ספר זמנים, וזה מבאר גם את סדר ההלכות שבספר זה, כדלקמן.

ג. ביאור הדבר:

מצוות שחיובן הוא בזמן מסויים יש בהם שני ענינים: חלות המצוה על הזמן, שזמן זה יש בו מצוה זו, וחלות החיוב על האדם. וי"ל שבהתאם לב' ענינים אלו הם שני הסדרים הנ"ל: מצד החלות על

מצות סוכה ולולב²⁴. ומצות קידוש ה"חודש באה לפני המצות דכל המועדים²⁵, גם דשבת, וכמו בתושב"כ שהכתובי „מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קודש" בא גם לפני הציווי דשבת שב"פרשתנו²⁶.

ב. ויובן זה בהקדים ביאור דברי ה"כתוב שהקדים הרמב"ם לפני סדר זמנים – „נחלתו עדותיך לעולם כי ששון לבי המה"²⁷.

וצריך להבין: פשוט הוא, שהכתובים שמקדים הרמב"ם לפני כל ספר מספרי היד, הרי הם כעין הקדמה ופתיחה ל-(תוכן) ההלכות שבספר²⁸. ולכאורה, תוכן פסוק זה (לא רק שאינו שייך להלכות שבספר זמנים, אלא) הוא ענין הפכי מתוכן הספר: ספר זמנים מכיל הוא „כל המצות שהן בזמנים ידועים", והיינו מצות והלכות שחיובן אינו תמידית כי אם בזמנים מסויים – שבת יוהכ"פ יו"ט שופר סוכה ולולב כו'; ואילו הפסוק „נחלתו עדותיך לעולם" מורה ומדגיש ענין התמידיות שבמצות, שהם נחלה ו"ירושה תמידית, היפך ההדגשה שבמצוות אלו שהן בזמנים ידועים.

ויתירה מזו: הרמב"ם עצמו מדגיש²⁹ שזהו החילוק בין המצות דספר אהבה להמצות שבספר זמנים, שבספר אהבה „אכלול בו כל המצות שהם תדירות ש"נצטוינו בהם כדי לאהוב המקום ולזכרו

(24) מ"ע קס"א-קסט.

(25) מ"ע קנ"ג.

(26) וראה פרשי' כג, ב. ד (ושניהם עכור שנה וקדוש החודש) הם בכלל ה' קדוה"ח ברמב"ם.

(27) תהלים קי"ט, קיא.

(28) ראה לקי"ש ח"ח ע' 415 ואילך ע"ד הכתוב „שאלו שלום ירושלים" בהקדמה לספר עבודה (כריש ה' ביה"ב"ח).

(29) בהקדמתו לספר היד.

(30) ולהעיר שגם המצות שבספר מדע, שבו מבאר הרמב"ם „יסודי התורה" – אמנות ה' יחודו ית' אהבת ה' ויראתו, וכו' – כולם הם ענינים וחייבים תמידים שלא יופסק מעל האדם רגע א' כל ימי חייו, וכמ"ש החינוך בגארת שבריש ספרו, ועד"ו עוד כמה מצות שבספר המדע – ה' ת"ת ועוד.

(31) וגם שבת כמיש בספרי עה"פ (בהעלותך י, י' וכו') שמחחכם, אבל לא הובא ברמב"ם.

(32) ועד"ו הימים שבהל' תעניות כמיש הרמב"ם בסוף ה' תעניות.

אותם מקראי קודש, ולקיים בהם ה-
חיובים והמצות השייכים להם.

שכן ההקדמה לפרשת המועדות היא
„מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי
קודש אלה הם מועדיי“, „אלה מועדי ה'
מקראי קדש אשר תקראו אותם במועדם“
(ומדגיש קביעות זמנו של כל מועד –
בחוודש הראשון בארבעה עשר לחודש
בין הערביים פסח לה' ובחמשה עשר
יום לחודש הזה חג המצות לה' גו'³⁴,
וגו'), היינו שישנם ימים מיוחדים ה-
נבדלים משאר הימים, „מועדי ה'“, וכ-
מילא על האדם לקיים המצות בהם,
איסור מלאכה וקיום מצות אכילת מצה
וכו'.

אמנם דיני המועדות כפי שהם בספר
הרמב"ם, בספר של הלכות וחיובי האדם
– הרי עיקרם הוא ע"ד חיובי הגברא:
שביתה בשבת, שביתה עשור, שביתה
יו"ט, קיום המצות – הלכות חמץ ומצה,
שופר סוכה ולולב, מבלי הדגשת היחוד
של הזמן (יום כפור, חג הפסח וכיו"ב)
הגורם להחיובים והאזהרות של הגברא.

ויתירה מזו י"ל, שהגדרת החיוב על
הגברא (בספר הלכות) הוא – שישנם
חיובי גברא מסויימים³⁵: שביתה ממלא-
כה, שביתה מאכור"ש, קיום מצות מיוח-
דות³⁶ – והתורה קבעה זמנים מיוחדים
שבהם צריך האדם לקיים מצות ואזהרות
אלו (בפועל)³⁷.

(34) כג, ה"ו.

(35) שלכן לא סידר הלכות קדוש החודש בראש
ספר זמנים.

(36) וי"ל שזוהי הכוונה בדברי המדרש (ב"ר
פצ"ב, ד. וש"ג), „דשמר יוסף את השבת קודם שלא
תינתן, היינו כמו שהוא בפ"ע שהוא לפני וקודם
שבאה בזמן. וראה לקו"ש ח"כ ע' 203 ואילך.

(37) להעיר משר"ע אדה"ז מהד"ת ס"א ס"ח „כי
עז רצון שלמעלה ויחודים עליונים שבק"ש ותפלה

הזמן מתאים לסדר את החיובים לפי
סדר הזמנים בשנה, ומצד חלות החיוב
על הגברא הרי החיוב על הגברא הוא
חיוב תמיד³⁸, ולכן סדר ההלכות הוא
בהתאם לתוכנם (כפירוש הה"מ וכיו"ב).

וזהו ההפרש בין הסדר שבתושב"כ
(ובמשנה) לסדרו של הרמב"ם:

בפרשת מועדות שבתורה מודגש ענין
הזמנים – שישנם זמנים ידועים שהם
חלוקים ומיוחדים משאר ימות השנה,
וכתוצאה ממעלתם צריך האדם לקרוא

(33) שלכן כאור"א מצווה ועומד לקיים כל מצוה
ומצווה בזמנה, עיי' שיכין מבעוד מועד את כל
הדרוש לקיום המצוה בזמן חיובה.

וראה לקח טוב (להר"י ענגל) כלל ו – השקו"ט
אם מצות הנהוגות בזמנים מיוחדים כל עיקר החיוב
שלהם הוא רק בשעת זמן המצוה או דחיבו בכל
השנה. ועיי', שגם את"ל שהחיוב הוא רק בזמן
המצוה, נראה פשוט דמי שאין לו אלא לולב אחד
לפני סוכות ויודע שגם בסוכות לא יהי' לו רק לולב
זה וישראל לפני סוכות אזי חשוב מה"ת מבטל עשה
כיון שיודע שעיי' לא יוכל לקיים החיוב תורה בעת
אשר יבוא עליי'.

בצפצ"נ על הרמב"ם הל' שבועות פ"ה ט"ז:
והנה באמת יש ג"מ בין מ"ע. שיש מ"ע שהחיוב חל
עליו רק בזמנו אבל קודם לכן אין עליו חיוב כלל
שיעשה המצוה בזמנו ויש שאף קודם לזה מחויב
לראות שכשיבוא הזמן יקיים המצוה (עיי' מ"ש
ליישב דברי התוס' בקידושין (כט, א) דאמאי מילה
לא הוי מ"ע שהז"ג דהא אינו נימול בלילה) . . וס"ל
לרבינו דגבי סוכה כיון שצריך שלא יהא מן העשוי
והוה העשוי ג"כ מן ההכשר שפיר י"ל די' עליו
חיוב כל השנה שיהא לו סוכה בזמנה . . משא"כ
נמצא דאין עליו חיוב כלל קודם הזמן שיאכל
בזמנו. – אבל לכאורה מובן דמ"ש שאין עליו חיוב
כלל קודם הזמן, היינו שאין עליו חיוב עשוי, אבל
החיוב (דאכילת מצה בבילי 99 פסח) אקרופתא דגברא
הוא חיוב תמידי גם קודם הפסח (וראה מג"ח מ"ע ה.
ועוד). ונתבאר בארוכה במק"א. וראה גם לקו"ש
חל"ה ע' 65 ואילך ובהערות שם ואכ"מ.

הגברא „לעולם“⁴⁰, באופן שאצל הגברא ישנו השעבוד של ענין השביתה באופן תמידי.

וזהו גם הדיוק „נחלתי עדותיך לעו-לם“, ש„כמו נחלה הם לי . . שאני מוחזק בהם כאדם המוחזק בנחלתו לעולם שלא אצא מהם שעה אחת שלא אחזיק בהם“⁴¹.

וזהו גם מה שממשיך „כי ששון לבי המה“: אם חיובי המועדות היו רק תוצאה מהזמן, הרי זה ענין שאינו תמידי, אבל להיות שהם „ששון לבי“ של ה-גברא, שהאדם מרגיש שמחה בלבו על זה שנצטווה בהם, הרי ענין זה הוא לא רק בעת קיומן בפועל אלא „נחלתי עדותיך לעולם“, כנ"ל.

ה. ויש להוסיף בתוכן ענין כוונת ההלכות דהמצות דספר זמנים, ע"פ דיוק הלשון „עדותיך“, שכידוע שבת ויר"ט הן מצוות שבגדר „עדות“, ובלשון הרמב"ם (בסוף הל' שבת), „והשבת היא האות שבין הקב"ה ובינינו לעולם“⁴² (ועד"ז) הוא בימים טובים „שכולם שבתות ה' הן“⁴³.

ויש לבאר דיוק לשון הרמב"ם „וה-שבת היא האות שבין הקב"ה ובינינו לעולם“ – שזה שהאות דשבת היא לעו-לם אין זה ענין צדדי, אלא שזה מוכרח מצד עצם הדבר ששבת היא „אות“ ו- „עדות“, כי „עדות“ אמיתית הרי קביעת המציאות שעל ידה היא לעולם (שע"י העדות נקבע לעולם שכן היתה המצי-אות), וכן הוא ב„עדות“ ד„שבת“, שהאות

ולפיכך באו דיני המועדים לא לפי סדר הזמנים כי"א לפי סדרם בתוכן, ב-קיומו של הגברא, כפירוש הה"מ:

התחלתן היא בהאזהרות והאיסורים, הל' שבת והל' שביתת עשור ד, כל מלא-כה שחייבין על זדונה בשבת שקילה חייבין על זדונה בעשור כרת כו"ל³⁸, והל' שביתת יו"ט ד, שביתת³⁹ כולן (ד-ששת ימים³⁹: א' וז' של פסח א' וח' של סוכות, יום חג השבועות יום דר"ה) שיהו שהן אסורין בכל מלאכת עבודה חוץ ממלאכה שהיא לצורך אכילה כו"ל. ולאח"ז מבאר את חיובי וקיומי המצות שבמועדים.

ד. וזהו מה שהקדים הרמב"ם בריש ספר זמנים את הכתוב „נחלתי עדותיך לעולם כי ששון לבי המה“, כי בפסוק זה מוגדר ומודגש יסוד זה שבחובות זמניות:

כאשר מדובר אודות מצות שחיובן תמידי ותדיר, אין צורך לראיות מפסוקים שיש בהן ענין התמידות:

אבל כאשר המדובר בספר זמנים – מצות שהן בזמנים קבועים וידועים כגון שבת ומועדות, ולא מצות שחיובן תמידי – מדגיש הרמב"ם, שלא תימא שכל כולן של חיובים אלה אינו אלא תוצאה מהזמנים, אלא גם הן חיובים תמידיים, „נחלתי עדותיך לעולם“, וכנ"ל, שלפי הרמב"ם גדרם של המצות דזמנים אלה, הוא חיוב תמידי על הגברא, שהאזהרה דשביתת שבת ויר"ט ע"מ „משעבדת“ את

40 והיינו לא רק כפשוטו שמקיים מצות אלו לעולם – השבתות ויר"ט, דמא קמ"ל.

41 רד"ק לתהלים שם.

42 כנאמר (תשא לא, יו) „ביני ובין בניי אות היא לעולם גו“.

43 הל' שבת פכ"ט הי"ח.

וקדושת שבת ויר"ט הוא למעלה מגדר המקום והזמן רק שמאיר למטה לכל מקום ומקום וזמנו הראוי לו. וראה רד"ה תקעו תרס"א. ועוד.

38 הל' שביתת עשור פ"א הי"ב. וראה לעיל בפנים ס"א מהמגיד משנה.

39 הל' שביתת יו"ט פ"א ה"א.

ראוי לה⁴⁴. והרי חובת השמחה בעשיית המצות ובאהבת האל אינה שייכת להלכות סוכה ולולב ומדוע הכניסה הרמב"ם כאן? אלא שהכח לשמחה של מצוה ואהבת האל שצ"ל אצל האדם תמיד [שהרי צריך לאהוב את ה' תמיד⁴⁵], ולקיים מצותיו – דאני נבראתי לשמש את קוניי⁴⁶], נמשכת מהשמחה שמבאר שם הרמב"ם לפנ"ז⁴⁷ – „השמחה יתירה” שבחג הסוכות.

ומשמיענו הרמב"ם, שזהו לא רק דין בשמחה של מצוה, שהיא באה ונמשכת מהשמחה יתירה” שבחג הסוכות, אלא (גם) לאידך, שהשמחה שישמח אדם ב- עשיית המצוה הוא דין בהל' סוכה ו- לולב, היינו פרט מתוכן הלכות אלו, כלומר: שלימות גדר השמחה דיו"ט, ובמיוחד שמחה יתירה דחג הסוכות, הרי היא כשהחג פועל ומשפיע באדם שמחה יתירה של מצוה תמיד כל הימים.

ו. ובעומק יותר יש לומר, שהגדר ד„לעולם” במצוות אלו הוא לא רק בעיום הגברא, שקיומן בזמן זה משפיע על מעשה האדם במשך כל השנה, אלא גם בנוגע לעצם החפצא ד„זמן”.

שבזה מתורץ מדוע קרא הרמב"ם ספר זה בשם „ספר זמנים” ולא „ספר מועד(ים)”, דלכאורה מה טעם שינה מהשם מכמו שהוא במשנה, סדר מועד, ובפרט ד„מועד” מורה על זמן מיוחד – משא"כ „זמן” (זמנים) הוא דבר הקיים וישנו בעצם בהבריאה.

ויש לומר הביאור בזה:

44 עיין בארוכה בהקדמת הה"מ הנ"ל.

45 ראה רמב"ם הל' תשובה פ"ג ה"ג.

46 משנה וברייתא סוף קידושין. וראה רמב"ם

הל' דעות פ"ג ה"ג.

47 פ"ח ה"ב.

בין ישראל להקב"ה שעי" השבת קיימת לא רק ביום השבת, אלא היא אות „לעולם” הקיימת באופן תמידי.

ונמצא, שהגדר ד„עולם” – תמידיות – שבמצות אלו דספר זמנים, הוא לא רק מחמת חיוב הגברא, שהחייב עליו הוא תמיד, כ"א גם מפני שתוכנם של מצות אלו ישנו „לעולם”, ובפשטות – שפעולת המצות בזמנים אלה פועלת גם על כל הזמן שבינתיים, שבת – בכל ששת ימי השבוע, יו"ט – על הזמן בין יו"ט ליו"ט⁴⁸, שביתת עשור – על כל השנה כולה עד שביתת העשור הבאה.

ועד"ז הוא בפעולת קיום המצות שב- זמנים ידועים: מצוות סיפור יצי"מ ושאר המצות והפעולות שבהל' חמץ ומצה, ענינם ותוכנם הוא שיזכרו את יצי"מ במשך כל השנה כולה, וכמו שהוא כ- פשוטו, שזכירת יצי"מ בכל יום, באה ונמשכת מזכירת יצי"מ בדיבור ובמעשה שבלייל פסח⁴⁹. וכן במצות שופר וסוכה ולולב, שמעשים אלה משפיעים ופועלים על כל השנה כולה.

ומודגש ביותר בדברי הרמב"ם בסוף הל' לולב, שמסיים ע"ד השמחה „שישמח אדם בעשיית המצוה ובאהבת האל-ל שצוה בהן” שהיא „עבודה גדולה . . . וכל המונע עצמו משמחה זו כו"ו. דלכאורה: הרי „יותר ממה שהי' רבינו (הרמב"ם) חכם בדיני התורה כו' עוד איזן וחקר ותיקן בהפלת סדורו בספריי"ו⁵⁰, וכל הלכה שכתב בספרו כתבה במקומה ה-

44 דישנה זכירת שבת בכל ששת ימי השבוע

(רמב"ן יתרו כ, ח) שנמשכת מזכירת קדושת שבת

– ראה לקרי"ש חל"א ע' 103 ואילך.

45 ראה לקרי"ת ברכה צח, ב.

46 ראה לקרי"ש חכ"ב ע' 147 ובהנסמן שם.

47 ל' הה"מ בהקדמתו שם כאשר מתחיל

לכאר ע"ד הסדר שבהל' שבת.

שימים אלו נבדלו משאר ימי השנה ב-
קדושתם, כ"א הפעולה הנעשית בגוף ה-
חפצא דזמן (שאינו מועד), והוא ע"י קיום
המצות של הגברא⁵⁴.

וי"ל שזהו הפירוש (הפנימי) בהכתוב
שמביא הרמב"ם, נחלתו עדותיך לעולם,
שע"י קיום המצות ד"עדותיך" באופן
ד"נחלתו" הרי הוא פועל "לעולם", והיינו
שמחדש ומוסיף בעצם גדר הזמן, כי זמן
עצמו גדרו שינויים והתחלקות⁵⁵, והאדם
בקיום המצות התלויות בזמנים אלו,
אחשבי' להזמן⁵⁶, שפועל בו קיום ותמי-
דיות⁵⁷.

(משיחות ערב חג השבועות תשד"מ, תשמ"ה)

54) זהו שקיום המצות של הגברא פועל בעצם
(ובללות) חפצא דזמן (ואפילו יותר מקידוש החודש
כו' של כ"ד - ראה בארוכה לקו"ש שם) - י"ל
שהוא מטעם הנ"ל (כפנים ס"ג ואילך) גופא, שחיובי
גברא שבמצות הם באופן תמידי, לא רק בעת קיום
המצות בפועל בזמנם (ועד שפועל ומשפיע בפעולת
הגברא באופן תמידי, בין שבת לשבת, וי"ט ליו"ט
וכו"ב - כנ"ל ס"ה), ולכן ה"ז פועל גם בעצם
החפצא דזמן, ככפנים.

55) ראה לקו"ש שם ע' 62. ושי"נ.

56) להעיר ממשנית (לקו"ש ח"ח ע' 54. ושי"נ.
לקו"ש חגה"ש תנש"א ס"ג ואילך (וס' השיחות
תנש"א ח"א ע' 452 ואילך)) במצות ספה"ע, דמנין
של זמן מצד עצמו אינו מציאות, ורק כשהוא ע"פ
ציווי התורה נעשה ל"מציאות", וע"ד מצותי' אחשבי'
(ראה בכורות י, א. פרשי' ביצה כו, ב ד"ה חלה.
וראה אנציקלופדי' תלמודית ערך אטורו חשוב).

57) להעיר מתניא פכ"ה, ויחוד זה למעלה הוא
נצחי לעולם ועד". וראה שם לעיל (לא, ב) ו"שליט
ומשל עליי'.

במצות שקיומן תלוי בזמן - י"ל כב'
אופנים (ע"ד הנ"ל): א) שהזמן קיים
ומובדל בפ"ע בתור יום מיוחד, שבת
וי"ט (ע"י קידוש כ"ד וכיו"ב) וזמן זה
גורם להאדם הנמצא בזמן זה שיקיים
המצוות שבו, ב) שהעיקר הוא חיוב ה-
מצות של האדם, אלא שקיומן בפועל
מותנה בזמן זה, ולאופן זה לכאורה אין
להאדם והזמן קשר ישר.

וזהו שמשמיענו הרמב"ם בזה שסידר
ההלכות לא לפי סדר זמנם הקבוע
בסדר השנה (ככתושב"כ), וכתב בעיקר
צד החיוב גברא שבזה, ולאידך קורא
את הספר בשם "ספר זמנים" (גם לא
"ספר מועד") - להדגיש, דאע"פ שבי-
עיקרם הם חיובים על הגברא, מ"מ
גדלה מעלת קיום המצות של הגברא,
שפועל בזמן, ועוד יותר - שפועל בעצם
החפצא של הזמן, והיינו שלא זו בלבד
שמקיים מצות בזמן שכבר מובדל משאר
הזמנים - ימי מועד, אלא שפועל בעצם
החפצא דהזמן⁵², גם בהזמן שאינו קדוש
בקדושת שבת ויו"ט.

ומודגש ביותר בזה שלא הקדים
הרמב"ם הלי' קדוש החודש לפני כל
המצות התלויות בזמנים יודעים, וביחד
עם זה קוראו ספר זמנים, להשמיענו
דעיקר החידוש בספר זמנים הוא לא
(רק) זה שב"ד מקדשים חדשים ומעברים
שנים, שנתקדש יום ר"ח וימי היו"ט⁵³,

52) ראה בארוכה לקו"ש חכ"ו ע' 63 ואילך -
בביאור הטעם שקדוש החודש הוי מצוה ראשונה
שנצטוו בה ישראל. ע"ש בארוכה.

53) ראה רמב"ם הלי' קדוש החודש ספ"ה. שם
ה"ז. סה"מ"צ מ"ע קנ"ג.

אמור ב

„שהותר מכללו אצל הדיוט“, „נגרע“ כחו של איסור מאחר שלקח היתר ב־קצת, לגבי שלא יתי' חמור האיסור כמו מתחלה הלכך גם לגבוה אם הביא כשר“.

(ב) איסור חדש לגבוה (הניתר ע"י שתי הלחם) הוא איסור בפני עצמו (ואינו בכלל איסור חדש של הדיוט): ואיסור זה (לגבוה) הוא רק לכתחילה ואינו ל־עייכובא — כי גבי קדשים ישנו כלל' דבעינן „שנה עליו הכתוב לעכב“, וכאן גבי שתי הלחם לא מצינו ששנה עליו הכתוב.

[אלא ש„קודם לעומר“ שאסור להד־יוט, נפסל גם לגבוה (אפילו בדיעבד) — „משום דבעינן ממשקה ישראל“¹⁰ (היינו מן המותר לישראל), ומכיון ש„קודם ל־עומר“ אסור להדיוט, ה"ה פסול גם ל־מזבח¹¹].

שם). — ובטהרת הקודש שם מפרש להיפך, דוהי סברת ר"ט (דאין טעם לחלק בין קודם לעומר קודם לשתהיל), ד„אין כאן רק איסור חדש ומאחר שלגבוה נמשך זמן איסור החדש עד לשתי הלחם איכ מנלי שהקיל האיסור אחר העומר“.

(7) ל' ריבני מנחות שם.

(8) ל' הרשב"א שם.

(9) פסחים סא, א' וש"נ. וראה תוד"ה אימא זכחים ד, ב. לקח טוב (להר"י ענגל) כלל ה.

(10) ראה תוס' מנחות שם ד"ה לא. ועוד. — וברמב"ם (הל' איסורי מזבח פ"ה ה"ט) משמע שהוא מטעם מצוה הבאה בעבירה (וראה פיה"מ מנחות שם). וראה אנציקלופדי' תלמודית ערך חדש (ע' תרל. וש"נ). העמק שאלה לשאלות שאלתא מז קס"א. ועוד. וראה שפת אמת שם. ואכ"מ.

(11) כ"ה בטהרת הקודש מנחות שם (ועוד). —

א. תנוי: העומר ה' מתיר במדינה (לאכול החדש בכל המקומות?) ושתי ה־לחם במקדש (שקודם שתי הלחם אין מביאין מנחה מתבואה חדשה?). אין מביא אין מנחות כו' קודם לעומר אם הביא פסול, קודם לשתי הלחם לא יביא אם הביא כשר.

בטעם החילוק בין העומר ושתי ה־לחם — ד„קודם לעומר אם הביא פסול“, ואילו „קודם לשתי הלחם . . אם הביא כשר“³ — מצינו (במפרשים) כמה סברות, התלויות בגדר ההיתר שע"י הקרבת שתי הלחם (ואיסור הבאת מנחה מתבואה חדשה קודם שתי הלחם) — שיש לבאר בשלשה אופנים:

(א) איסור חדש במקדש לפני שתי הלחם הוא אותו איסור חדש עצמו של קודם העומר⁵, אלא שלפני העומר ה' אסור בין לאדם ובין למזבח, ואחרי ה־עומר הותר לאדם ונשאר עדיין באיסורו למזבח.

ולסברא זו, מה ש„קודם לשתי הלחם . . אם הביא כשר“, הוא מפני⁶ דמאחר

(1) מנחות סח, ב.

(2) רע"ב (ועוד) שם (פ"י מ"ו).

(3) כקשיית ר' טרפון בגמ' מנחות שם.

(4) שני אופנים הראשונים — ראה ח' (המיוחסים) להרשב"א באסיפת זקנים מנחות שם,

טהרת הקודש מנחות שם (וראה הערה 6 והערה 11).

אופן הג' — ראה שפת אמת מנחות שם. וראה בארוכה צפ"ע להל' נדרים (ח, ד) ולהל' מתנות עניים (לה, ג ואילך). וראה שיחת ר"ב תמוז תשכ"ד.

(5) בפרש"י משפטים כג, טז: ששתי הלחם כו' היו מחריין החדש כו' למקדש.

(6) כ"ה ברשב"א שם (שוה"י סברת ריב"נ בגמ')

ג) עומר ושתי הלחם חלוקים בעצם גדרם: העומר הוא בגדר „מתיר“, כלו-מר, התורה אסרה את החדש ואינו ניתר אלא בהקרבת העומר; משא"כ בשתי הלחם לא הטילה התורה איסור להקריב חדש קודם לשתי הלחם – דלא מצינו ע"ז איסור בקרא (כמו גבי עומר, ש-מפורש בכתוב¹²), ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו גו"ל – אלא ההקפדה היא ששתי הלחם יהיו „מנחה חדשה“¹³ (הקרבת ה-ראשון מן התבואה החדשה), וזוהי ה-סיבה שאסור להקריב מנחה מתבואה חדשה קודם שתי הלחם, כי או לא יהיו שתי הלחם „מנחה חדשה“¹⁴.

וזוהו הטעם ש,קודם לשתי הלחם . . אם הביא כשר – כי „אין הפסול בהקרבה שהקדימו רק שנעשה חסרון במצות שתי הלחם“¹⁴ (שהם לא יהיו „מנחה חדשה“).

[ונפק"מ להלכה – שלפי אופן זה הג/, אם עבר והביא מנחה מן החדש קודם שתי הלחם, יש לומר ששוב אין איסור להביא מנחה מחדש קודם שתי הלחם, מאחר שבלאו הכי לא יהיו שתי הלחם „מנחה חדשה“¹⁴].

ב. כלל אמרו חז"ל¹⁵, שכל דיעה (וסכרא) שהובאה בתורה יש לה מקום, ד„אלו ואלו דברי אלקים חיים“. ואף שפסק ההלכה הוא רק כפי דיעה אחת, מ"מ יש מקום (בסכרא) גם לשאר ה-דיעות.

אבל כרש"בא שם, דלסברא זו „אין לחלק בו בדיעבד בין אם הביאו קודם העומר בין הביאו לאחר העומר קודם לשתי הלחם“. ע"ש.

(12) פרשתנו כג, יד.

(13) פרשתנו שם, טז.

(14) שפת אמת שם.

(15) עירובין יג, ב. גיטין ו, ב.

ובעומק יותר: הכלל ד„אלו ואלו דברי אלקים חיים“ מודיענו, שנוסף לזה שכל הדיעות הן חלק מתורתנו בנוגע ללימוד¹⁶, יש לכל דיעה מקום בעבודת ה' בפועל¹⁷. כי זה שנפסקה ההלכה כ-דיעה א' הוא רק לענין ההנהגה במעשה, שאא"פ לנהוג למעשה כשתי דיעות סות-רות; אבל בנוגע לרוחניות המצות, יש מקום לכל הדיעות.

כלומר: כל סברא ודיעה בתורה, יש לה מסקנא גם בנוגע לעבודה רוחנית – וענין זה שבה אפשר (ולפעמים גם צרי-כים) לקיים גם אם בנוגע למעשה אין הלכה כמותה¹⁸.

וכן בעניננו – ששלש הסברות הנ"ל בנוגע לשתי הלחם – הרי הם שלשה אופנים בעבודה והנהגת הנפשי¹⁹ [נבפרט שהמדובר בנוגע לקרבן, שענין עיקרי בקרבנות הוא כוונת ומחשבת האדם בעת הקרבת הקרבן²⁰, וכמ"ש החינוך במצות שתי הלחם²¹ ד„ענין הקרבן . . כי מתוך המעשה תתעורר מחשבת האדם אל ה-

(16) ולפעמים נפק"מ גם למעשה – ד„זימנין דשייר האי טעמא כו" (רש"י כתובות נז, א סד"ה הא קמ"ל).

(17) להעיר מרמב"ם (סוף ה' תמורה) שרוב דיני התורה אינם אלא . . לתקן הדעות וליישר כל המעשים.

(18) שלכן מצינו בתורת החסידות ביאורים (בנוגע לעבודה בפועל) לפי דיעות שנדחו להלכה (ראה לדוגמא לקו"ת (נצבים מה, סע"א ואל"ך) לענין „שופר של ר"ה של יעל פשוט“, שלהלכה (רמב"ם ריש ה' שופר. טושי"ע ודאדה"ו או"ח ר"ס תקפו) אינו כן. ועוד).

(19) להעיר ממאמרי אדמו"ר האמצעי (במדבר ח"ב ע' תעז ואל"ך) ע"ד"ז לענין הפלוגתא (מנחות סא, א. סב, א) באופן הנפת הלחם כו. ע"ש.

(20) ראה גם לעיל ע' 14-15.

(21) מצוה שז.

דברים וע"כ כפי חשיבות הקרבן והכנתו הטובה תתעורר לב האדם אליו יותר".]

ג. ויש להקדים החילוק בין "עומר" ו"שתי הלחם" בעבודת הנפש – הנובע מההפרש ביניהם בפשטות: עומר בא מן השעורים²² שהם מאכל בהמה²³, ושתי הלחם הם מן החטים²⁴, מאכל אדם:

וידוע הביאור בזה²⁵, שהעומר שמביאים בחג הפסח (זמן יציאת מצרים) מרמז על התחלת עבודת האדם (תיכף בצאתו ממצרים), כשהבהמה והרע שבנפשו עדיין בתקפו²⁶, שהבאת העומר מן השעורים, מאכל בהמה, מרמזת על הקרבת ה"בהמה" שבאדם (נפשו הבהמית) להשם, שצריך לזכוח יצרו ולכפותו לעבודתו יתברך.

וזהו תוכן עבודת ימי ספירת העומר, הבאים בהמשך להקרבת העומר, שבהם האדם מזכך ומברר את מדותיו הרעות ומטהר את עצמו מזוהמתו (כמו שאומרים בה"יהי רצון" לאחר ספירת העומר, שציתנו . . . לספור ספירת העומר כדי לטהרנו מקליפותינו ומטומאתינו . . . כדי שיטהרו . . . מזהמתם").

משא"כ בחג השבועות הבא אחרי גמר ספירת העומר – מביאים שתי הלחם מחטים, מאכל אדם, כי מעתה הוא בדרגת "אדם", שקירובו לה' (אינו רק הביטול ובירור ה"בהמה" שבו, אלא)

העלאת וקירוב ה"אדם" (רוח בני האדם העולה היא למעלה²⁷) שבו.

ומכיון שכבר עלה לעבודה בקדושה עצמה, אין (עיקר) עבודתו בביטול מציאותו, אלא בעבודה מסודרת ע"פ טעם ודעת דקדושה שתוכנה עליות בקדושה גופא (לימוד התורה וקיום המצוות).

וזהו גם הטעם ששתי הלחם באות חמץ – "חמץ תיאפנה"²⁸: בתחילת העבודה, כשה"בהמה" שבאדם היא בתוקף, אזי העבודה היא בדרך כפוי וקבלת עול, וזה נרמז ב"מצה" שהוא "לחם עוני"²⁹, שאין בו טעם³⁰: משא"כ לאחר שהאדם מתעלה עד שעבודתו היא בקדושה גופא, ובמילא מתוך הבנה והשגה דקדושה, הרי יש בה "טעם" ותענוג³¹.

ד. עפ"י מובן גם זה שהעומר מתיר חדש להדיוט, ושתי הלחם – למזבח:

הקרבת "ראשית קצירכם"³² של שעורים (מאכל בהמה) לה', שתוכנה ביטול ובירור ה"הדיוט" שבאדם – נוגעת למעשה הדיוט, היינו עניני רשות של האדם³³; דקודם שיוכל ליהנות מהתבואה החדשה לצרכיו צריך להקריב קרבן עומר מן השעורים [היינו זכיית ה"בהמה" שבו], שע"י נקבע בלבו שהתעסקותו ב"כל מעשיר" תהי' "לשם שמים"³⁴ (וע"ד

27 קהלת ג, כא.

28 פרשתנו כג, יז.

29 פ' ראה טז, ג.

30 וראה פסחים (ק"ט, סע"ב ואילך): מצה דלא נפיש טעמייהו.

31 ראה בארוכה תרי"א ס"פ ויקהל (פט, ג. צ,

ריש ע"ב. שם בהוספות קיד, ג ואילך. קטו, א. קטז,

ב). ועוד. לקו"ש חט"ז ע' 124 ואילך.

32 פרשתנו כג, י.

33 ראה חגיגה (טו, א) ג' דברים כבהמה כו'.

34 אבות פ"ב מ"ב.

22 משנה סוטה רפ"ב. מנחות סח, ב. ועוד. רש"י פרשתנו שם.

23 סוטה שם. וראה פסחים ג, סע"ב.

24 תשא לד, כב ובפרש"י שם.

25 לכללות סע"ף זה ראה לקרית פרשתנו (לה,

ד, לו, א ואילך. לט, ג"ד. במדבר י, א ואילך). ובכ"מ.

26 עיין תניא פלי"א (מ, ב).

הכבשים, להחדיר את תנועת הביטול ב-
תוך הבנת והשגת האדם.

[וענין זה נרמז גם בהקרבת הלחם
גופא – שמביאים „שתי הלחם” דוקא:

מבואר בזהר⁴³ ד„שתי הלחם” קאי על
תושב"כ ותורה שבע"פ, אשר תורה ש-
בע"פ עיקרה – הבנת האדם, וכפסק
ההלכה דבתורה שבע"פ אם אינו מבין
מה שלומד „אינו נחשב לימוד כלל”⁴⁴;
משאיכ תושב"כ לא נתלכשה כ"כ בהבנת
האדם [דבלי הפירוש דתורה שבעל פה
אא"פ להבין תושב"כ לאשורה]⁴⁵, שלכן
מקיימים מצות ת"ת גם בקריאת תושב"כ
אפילו אם הקורא לא ידע מאי קאמר
(ומברך על קריאה זו)⁴⁶, ולכן בלימוד
תושב"כ מורגש יותר הביטול לנותן
התורה.

והקרבת „שתי הלחם” מורה על ההת-
חברות של שני חלקי התורה⁴⁷, שההבנה
וההשגה של תושבע"פ צריכה להיות
חדורה ע"י הביטול שבתורה שבכתב].

החיוב להתפלל קודם (– שזה מתיר)
עשיית חפציו³⁵, החיוב לברך קודם ש-
נהנים מעוה"ז³⁶ וכ"ו):

משא"כ הקרבת שתי הלחם שייכת
למזבח (גבוה) – היינו עבודת האדם
בעניני קדושה, תומ"צ. דלאחר שנתעלה
לדרגת „אדם” ועובד עבודתו ע"פ טעם
ודעת, הנה כדי שעבודתו בקדושה גופא
תהי' כדבעי, צ"ל ההקדמה דהקרבת שתי
הלחם.

והביאור בזה:

יסוד³⁷ כל העבודה (גם עבודה דטעם
ודעת) – ה"ה ביטול וקבלת עול, הקדמת
נעשה לנשמע³⁸ [וכמבואר בכ"מ שזהו
ענינה של ברכת התורה – שצ"ל „ברכו
בתורה תחילה”³⁹, דלפני לימוד התורה
בהבנה והשגה, צ"ל הברכה וההודאה
ש„נתן לנו את תורתו”, שזוהי תורתו של
הקב"ה⁴⁰].

וזהו ענין הקרבת שתי הלחם, שאופן
הקרבתם הוא שמביאים שני הכבשים ו-
מניפים הכבשים עם הלחם יחד – הת-
חברות הכבשים עם הלחם⁴¹: לחם הוא
רמז על תורה, הבנת האדם; וכבש מורה
על ביטול (כי כבשים „הם חלשים ב-
טבעם . . ומורגש בהם טבע הביטול”⁴²) –
וזהו תוכן הקרבת שתי הלחם עם שני

43 ח"א (בהשטות) רס, א. וראה לקו"ת שם
(לו, ב. לט, ג"ד). וראה גם לקו"ת צו (זו, ד). שה"ש
(כה, ג. כו, סעיף ואילך). ועוד.

44 הל' ת"ת לאדה"ו ספ"ב (ע"פ מג"א א"ח
ס"ג סק"ב). וראה שו"ע אדה"ו שם ס"ב. לקו"ת
ויקרא ה, ב).

45 ראה לקו"ת פרשתנו (לו, סעי"ב, לט, ג). שם
שה"ש (כח, א). וראה תניא אגה"ק טו"ס כט (קנ, ב
ואילך).

46 הל' ת"ת לאדה"ו שם טו"ס"ב. לקו"ת ויקרא
ושה"ש שם.

47 ע"פ המבואר בלקו"ת צו שם ששתי הלחם,
תושב"כ ותושבע"פ, הם עה"ח ועה"ד (ע"ש) – מובן,
ששתי הלחם הם גם נסתר דתורה ונגלה דתורה
(ראה תניא אגה"ק סכ"ו). קונטרס עה"ח לכ"ק
אדמו"ר מהורש"ב (נ"ע) – שצ"ל החיבור דשניהם
יחד עיי"ו ממשיכים הביטול לנותן התורה גם ב-
לימוד גליא דתורה (ראה בארוכה קונטרס עה"ח
שם).

35 ברכות יד, א.

36 שם לה, סע"א.

37 עיין תניא רפמ"א.

38 שבת פת, א.

39 נדרים פא, א. בי"מ פה, ריש ע"ב.

40 ראה בי"ח לטא"ח סמ"ו ד"ה ומ"ש דאמר.

ע"ש בארוכה. וראה לקו"ש חט"ו ע' 3 ואילך.
ובכ"מ.

41 ראה בארוכה בזה – לקו"ת פרשתנו ד"ה

והניף הכהן וביאורו.

42 ל' הלקו"ת שם (לו, ריש ע"ב).

כזה פסול, שהרי האדם הוא כבר בדרגא של קדושה.

ו. וג' האופנים הנ"ל בגדר שתי ה- לחם - י"ל שהם מכוונים לשלש דרגות בעבודת השם:

אופן הא' - שאיסור חדש לגבוה ואיסור חדש להדיוט הם איסור אחד - קאי בדרגא נחותה בעבודת ה', שאזי גם כשהאדם עוסק בעניני קדושה, יש מקום לחשש, שאם לא תהיינה אצלו ההקדמות וההכנות הדרושות, הרי לא רק שלא יעלה וילך מחיל אל חיל (בקדושה), אלא אדרבה, יפול ממדריגתו; כלומר: גם אם כבר הקריב העומר (ה"בהמה" שבו), מ"מ, אם תחסר אצלו הקרבת שתי הלחם (הביטול כדבעי) עדיין עלול שסו"ס יפול ממדריגתו כו'.

ובדרגא זו, שני איסורי חדש - ל- הדיוט ולגבוה - הם גדר אחד, דהיינו חשש שהאדם יפול בענינים של היפך כו', והקרבת - עומר ושתי הלחם - שניהם הם בגדר "מתיר", להתירו" הקשר עם החומריות, להבטיח שהעבודה של- אח"ז תהי' ללא תערובת רע ופסול.

[אלא שבזה גופא יש הבדל בין עומר לשתי הלחם, דהקרבת העומר הו"ע לעיכובא, כי בלאה"כ הרי הרע שבאדם הוא בתקפו; משא"כ לאחרי הבאת ה- עומר נחלש החשש שיפול ברע (ו, נגרע כחו של איסור"), ולכן אף שלכתחילה צריך להקדים הקרבת שתי הלחם (מפני החשש שבלי הקדמה זו יפול ממדריגתו) - מ"מ, מאחר שאין זה אלא חשש שישתנה טבע שני שלו (מפני שהוא "שני" ויש דאקדמי), אין זה לעיכובא לפסול ההקרבה].

ה. ע"פ הסברה זו בהחילוק שבין עו- מר ושתי הלחם יובן טעם ההבדל הנ"ל - ד"קודם לעומר . . אם הביא פסול, קודם לשתי הלחם . . אם הביא כשר":

הקרבת העומר - ה"בהמה" שבו - שנוגע למעשה הדיוט של האדם, הו"ע לעיכובא. כי באם לא יקריב יצרו לה- שם, הרי לא זו בלבד שעניני הגשמיים לא ייעשו לשם שמים, אלא אדרבה, הם יורידו" את האדם למטה, "רוח הבהמה היורדת היא למטה"⁴⁷;

וזהו הטעם ש"קודם לעומר . . אם הביא פסול", כי קודם שהאדם הקריב נפשו הבהמית לה', והרע שבו עדיין ב- תקפו, הרי גם בעבודתו בתומצ' (עניני גבוה) מעורבת רע דנפשו הבהמית, ול- כן, כשמדובר בענין חדש, תבואה חדשה - ויצרו (וטבעו) אקדמי טענתי" - אסור לו להביא קרבן מזה, וה"ז פוסל את עבודתו בקודש (ע"ד מחז"ל⁴⁸ בנוגע ללימוד התורה - "זכה נעשית לו סם חיים, לא זכה נעשית לו כו"').

משא"כ הקרבת שתי הלחם, הבאה ל- אחרי הקרבת העומר (אחרי שהאדם כבר הקריב את נפשו הבהמית לה'), וענינה בשביל העבודה וההעלאה בקודש גופא, שתהי' בשלימות (יותר, מתוך ביטול יותר) - אינו לעיכובא, אלא רק ענין של "לכתחילה", לשם שלימות העבודה. אבל גם אם חסרה שלימות הקדמה זו, אין

48) ראה תניא פ"ז שעיי' האכו"ש סתם יורד כו', ושם פייג (יח, ריש ע"ב) שעיי' שנשתמש כו"כ זמן בנפח"ב וכו' פועל שיתחזק יותר (מתקפו וגבורתו בתולדתו).

49) זהר ר"פ וישב (קעט, ב). וראה נדרים לב, ב (ובפ"י הראיש). קהיר פ"ד, יג. פ"ט, טו (ח). ועוד.

50) יומא עב, ב. וראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד ס"ג. קונטרס ע"ה"ח שם.

אמנם הדרגא הכי עליונה בעבודה השם היא – שאיסור חדש לגבוה הוא רק כדי ששתי הלחם יהיו „מנחה חדשה”. כלומר: הקרבן דשתי הלחם אין ענינו הקדמה להעבודה הבאה אח"כ אלא הוא ענין לעצמו, שזאת היא עבודתו, לחבר „שתי הלחם” (תושב"כ ותושב"ע"פ):

וכדי שעבודה זו תהי' כדבעי, אמרה תורה שתבוא בתור „מנחה חדשה”, כי ראשית כל דבר הוא המוכחר שבוי⁵³, וגם, שבעשיית דבר חדש יש יותר חיות ותענוג⁵⁴. ולכן, כדי שעבודה נעלית זו דהקרבנות שתי הלחם תהי' בתכלית ה- שלימות, צ"ל שתהי' „מנחה חדשה”.

(משיחות חג השבועות תשי"א, תשי"ד)

אופן הב' – שאיסור חדש לגבוה הוא איסור בפני עצמו, ומלכתחילה הוא איסור קל, דלא שנה עליו הכתוב לעכב – קאי בדרגא עליונה יותר בעבודה, כאשר אין חשש שהאדם יפול למצב של רע ח"ו, אלא שהקרבת שתי הלחם נוגעת רק לשלימות והידור בעבודתו. דכאשר ישנה הקדמה זו של ביטול, אזי כל עבודתו שלאח"ז ה"ה בדרגא נעלית יותר; דכל שהאדם בטל יותר לגבי ה- שם, הרי גם הבנתו בתורה היא בדרגא עליונה יותר, שמכיון יותר לאמיתתה של תורה⁵⁵.

אבל גם לפי דיעה זו הרי שתי הלחם הם בגדר „מתיר”, היינו שענינם הוא הקדמה להעבודה הבאה לאח"ז, שתהי' כדבעי.

52) ע"ד ביאור הטעם שנקבעה הלכה כב"ה מפני שנוחין ועלובין היו (עירובין יג, ב) – כי מצד הביטול שלהם זכו לכיון לאמת לאמיתו של תורה (ראה סה"מ תרכ"ז ע' רעו ואילך. רצ ואילך. המשך תרס"ז ע' תכב ואילך. שם ע' תמ ואילך. לקו"ש חכ"א ע' 115. ועוד).

53) כדרז"ל בכ"מ (ראשית עריסותיכם – ספרי זוטא (הובא ביל"ש) שלח טו, כ; ראשית פרי – רש"י, ספורנו ועוד ר"פ תבא; ועוד).

54) ראה ספרי ורש"י ואתחנן ה, ו.

אמור ג

חיוב לכוון בשעת קיום מצות ישיבה בסוכה שהיא זכר ל"ענני כבוד שהקיפם כו". והוא ע"ד דברי הב"ח, שהקשה קושיא זו על הטור (ש"האר"ך לבאר ו- לדרוש המקרא דבסוכות תשבו), ו- מבאר, "שסובר דכיון דכתיב למען ידעו כו' לא קיים המצוה כתיקונה אם לא ידע כונת מצות הסוכה כפי פשטה".

אלא שהב"י פליג על הב"ח במהותה של כוונה זו, דהב"ח ס"ל ש"עיקר ה- כוונה בישיבת הסוכה שיוזכר יציאת מצרים" (ולשיטתו זוהי כוונת הטור ש- ביאר- כאן- הטעם ש"תלה הכתוב- מצות סוכה ביציאת מצרים", להשמיענו ש- מצות סוכה היא זכר ליציאת מצרים): והב"י ס"ל שמצות סוכה היא זכר לנס (פרטי) זה ד"ענני כבוד שהקיפם בהם לבל יכם שרב ושמשי", ואינה זכר ל- יציאת מצרים, ולכן שינה המחבר מ- לשון הטור ולא העתיק סיומ הכתוב "בהוציא אותם וגו'" (וכ' רק "בסוכות תשבו . . כי בסוכות הושבתי את בני" הם ענני כבוד כו"), כי לדעתו חייב ה- אדם לכוון רק זה שמצות סוכה היא זכר לענני הכבוד.

א. כתב המחבר בריש הלכות סוכה: "בסוכות תשבו שבעת ימים וגו' כי ב- סוכות הושבתי את בני ישראל, הם ענני כבוד שהקיפם בהם לבל יכם שרב ושמשי". ומקורו בטור שם, שמביא לשון הכתובים, "בסוכות תשבו שבעת ימים וגו' למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם וגו'", ובהמשך הענין מבאר, ש"הסוכות שאומר הכתוב שהושיבנו בהם הם ענני כבודו" שהקיפן בהם לבל יכה בהם שרב ושמשי ודוגמא לזה צונו לעשות סוכות כדי שנזכרו נפלאותינו וגוראותינו".

וצריך ביאור: הלא אין דרכו של המחבר לבאר טעמי ההלכות או להביא מקורן בתושב"כ, אלא רק לפסוק הלכה למעשה?

וביארנו באחרונים: שזוהי הלכה, שיש

(1) א"ח סתרכ"ה.

(2) פרשתנו כג. מבי"מ.

(3) ע"פ ישעי' מט, י.

(4) "כבודו" (ולא "כבוד", כלשון המורגל, וכ"ה בשו"ע). וכן הועתק בשו"ע אדה"י.

ובפשטות, "כבודו" מורה על כבוד הקב"ה [משאי"כ "ענני כבוד" חתם יש מקום לפרש שענינם הוא בשביל "כבוד", היינו כבודם של ישראל, וראה לק"ש ח"ח ע' 257].

וי"ל שבדיוק זה מוסבר (בדא"ג) הדין ד, כשם שחל שם שמים על החגיגה (הקדשים) כן חל שם שמים על הסוכה (סוכה ט, א. ועיין שו"ע אדה"י א"ח סת"ל"ח כ"פ, קדושת הסוכה". ובאוה"ת להצ"צ (סוכות ע' איתשה) מוסיף דה"ל "קדושת הגוף" - שהסברה בזה היא, לפי שסוכה היא ע"ד "ענני כבודו (דהשם)", ולכן חל- על הסוכה, שם שמים".

(5) ס' בית השואבה לר' יהודה שמואל אשכנזי

(ליוורנו תר"ט) ריש הל' סוכה (אות ב.). כף החיים כאן אות ב. וכן משמע בפרמ"ג (א"א) כאן.

(6) כאן.

(7) ראה בכ"ז בית השואבה שם. ע"ש באורך.

(8) וכלשון התרי"ב פרשתנו שם, מלמד שאף הסוכה זכר ליציאת מצרים". וראה השק"ט בבית השואבה שם. ועוד.

(9) ובביאור הסי' (סתרכ"ה) בלשון הטור, תלה הכתוב מצות סוכה ביצי"מ. ע"ש. וראה פרמ"ג (משי"ז) שם.

ועפ"ז ייפלא בהמחבר, שהשמיט תי-
בות אלו ("למען ידעו דורותיכם"), ואין
בלשונו, (בסוכות תשבו . . כי בסוכות
הושבתי . . הם ענני כבוד כו"ל) אלא
ביאור טעם המצוה ואין בזה הוראה ו-
ציווי אל האדם.

ולכן נראה לפרש כוונת המחבר (לא
שטעם זה הוא חלק מכוונת המצוה, אלא)
שבטעם ובפסוק זה מבאר גדרה של
מצות סוכה, שבזה יש נפק"מ לכמה הל-
כות, כדלקמן.

ג. ויובן זה ע"פ לשון אדה"ז שם,
שכתב: "בסוכות תשבו שבעת ימים למען
ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את
בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים,
הם היו ענני כבודו שהקיפם בהם לצל
לבל יכה בהם שרב ושמשי, ודוגמא לזה
צונו לעשות סוכות העשויות לצל כדי
שנזכיר נפלאותיו ונוראותיו".

ויש לברר תוכן הוספת אדה"ז על
לשון הטור (והשו"ע), "ענני כבודו ש-
הקיפם בהם לצל לבל יכה בהם שרב
ושמש", דלכאורה זה שהיו "לצל" נכלל
במ"ש "לבל יכה בהם שרב ושמשי", ומאי
מוסיף במ"ש "לצל". ועד"ז בהמשך ל-
שונג, מוסיף אדה"ז על לשון הטור -
"ודוגמא לזה צונו לעשות סוכות ה-
עשויות לצל", שתיבות אלו ("העשויות
לצל") ליתא בטור.

ויש לומר, דטובא קמ"ל, דמזה שה-
כתוב תולה מצות סוכה ב"ענני כבודו
שהקיפם בהם לצל", שמעינן, שגדרה של
מצות סוכה הוא שצ"ל "עשויות לצל"¹⁹.
והיינו שנוסף לזה שמתנאי הסוכה הוא
שצ"ל צלתה מרובה מחמתה²⁰, הרי גדרה

[ובזה מובן גם דיוק לשון אדה"ז ב-
שולחננו, ששינה מלשון המחבר והעתיק
(כבטור) גם סיום הכתוב, "בהוציא אותם
מארץ מצרים", כי אדה"ז פסקי כשיטת
הבי"ח ש"צריך" כל אדם לכוין בישיבתו
בסוכה שיושב בה כדי לקיים מצות
הקב"ה שצונו לישב בסוכה זכר ליציאת
מצרים", ולכן העתיק התיבות, "בהוציא
אותם מארץ מצרים" בתחילת הסימן, כי
זה עיקר ה"למען ידעו", הידיעה והכוונה
שמצות סוכה היא זכר ליציאת מצרים].

ב. ויש לעיין בזה, דלפ"ז הו"ל לה-
מחבר לכתוב בפירוש "ויכוין בישיבתו
כו"ל"¹², ע"ד שכתב בהל' ציצית¹³ "יכוין
בהתעטפו כו' כדי שנזכור כו"ל, וכן בהל'
תפילין¹⁴ כ' "יכוין בהנחתם כו' כדי ש-
נזכור כו"ל [וכמבאר בב"ח¹⁵, שבשלש
מצות אלה, ציצית תפילין וסוכה, "עיקר
המצוה וקיומה תלוי" בכוונתה", כיון
שנאמר בה"ג¹⁶, "למען גו"ל].

ויותר קשה, דגם בטור כאן לא כתב
"ויכוין כו"ל", כמ"ש גבי ציצית ותפילין,¹⁷
ובפשטות הטעם לזה הוא, לפי שהעתיק
מהכתוב גם התיבות "למען ידעו דורו-
תיכם", שבזה מפורש שהמצוה היא
ידיעה וכוונה¹⁸, ולכן אין מקום לכתוב
שהאדם צריך לכוין כי זה מפורש ב-
לשון הכתוב שהביא.

(10) וכפסק המג"א שם.

(11) לשון אדה"ז.

(12) כקושיית הפרמ"ג (א"א) שם.

(13) ס"ח סעף ה.

(14) ס"ח סעף ה.

(15) לטא"ח ס"ח שם. וכן בהל' סוכה כאן.

(16) שלח טו, מ. בא יג, ט. פרשתנו כג, מג.

(17) ס"ח וסכ"ה שם.

(18) ראה פרמ"ג שם, ובאמת כתוב מפורש

למען ידעו דורותיכם".

(19) ראה לקמן הערה 27.

(20) משנה ריש סוכה. שם כב, ר"ע"א.

לבאר דיני עשיית הסוכה בפועל, שכ' „אין אדם יוצא י"ח אלא בסוכה שאינה עשוי' אלא לצל בלבד דוגמת ענני כבוד אבל אם היא עשוי' גם לדירה . . ולא להסתופף בצלה בלבד, או שעשוי' גם להשתמש בה תשמיש של צניעות . . או שהיא עשוי' גם למחסה ולמסתור מזרם וממטר, כל שאינה עשוי' לצל בלבד אין זו סוכה אלא בית כו"ו.

דבגמ' 26 נזכר תנאי זה רק לענין כשרות סוכת גנב"ך (דאף שסוכות אלה לא נעשו לשם מצוה, מ"מ כשירות באם נעשו לשם צל), אבל אדה"ז כותב שזהו תנאי בכל סוכה²⁷, ועד שכוונת עשייתה צ"ל אך ורק לשם „צל בלבד", בלי תערובת של כוונה אחרת²⁸ — „להשתמש בה (גם) תשמיש של צניעות", או אפילו שתהי' „גם למחסה ולמסתור מזרם ומ-מטר"²⁹ [אף שמפורש בכתוב³⁰ שזהו

ומהותה של סוכה (דמצוה) הוא — סוכה העשוי' לצל (וסוכה שחסר בה תנאי זה אין עלי' שם סוכה כלל).

]ויש לומר, שענין זה הוא מהנפק"מ להלכה בין שתי הדיעות³¹, אם „בסוכות הושבת" היינו „סוכות ממש" או „ענני כבוד": להדיעה שהיו „סוכות ממש", עיקר גדר סוכה הוא דירת ער א"י³², ע"ד הסוכות שעשו ישראל במדבר, שהיו „דירת עראי"³³; משא"כ להדיעה שהם „ענני כבוד", הסוכות שאנו עושין הם זכר (רק) לפרט זה שבנעני הכבוד, „ש-הקיפם בהם לצל לבל יכה בהם שרב ושמש" (כדלקמו סעיף ז), ולכן גדרה של סוכה הוא מה שהיא עשוי' לצל³⁴.

ויסוד זה מפורש בלשון אדה"ז תיכף בריש הסימן שלאחריו³⁵ (שבו מתחיל

(21) סוכה יא, סעי"ב. תרי"כ פרשתנו עה"פ. ועוד.

(22) להעיר גמ' ריש סוכה: ר"ז אמר . . וסוכה תהי' לצל יומם מחורב (וברשי' שם ד"ה וסוכה. וראה רשי' שם ריש ע"ב ד"ה תרת) . . ורבא אמר . . צא מדירת קבע ושב בדירת עראי (וראה הערה הבאה). ואכ"מ.

(23) ראה גם מלבי"ם פרשתנו עה"פ. ושם, דר"א שס"ל (בגירסת השי"ס), דבסוכות הושבת"י היינו „ענני כבוד", אויל לשיטתו שס"ל (סוכה ז, ב) שסוכה „דירת קבע". ואכ"מ.

וגם את"ל שגם כוונת עשיית הסוכות ע"י בניי היתה לשם צל (כפרשי' סוכה יא, סעי"ב ד"ה ב' סוכות ממש „מפני החמה"), מ"מ, ההדגשה בעשיית סוכות ע"י בניי מורה על אוהל עראי [משא"כ על ענני כבוד אין שייך לומר תואר „עראי". ולהעיר מעירובין (נה, ב) כמאן דקביע להו דמין].

(24) עפ"י יומתק שם „סוכה", שהוא על שם הסכך (רשי' סוכה ב, א ד"ה ושחמתה וד"ה דלא שלטא. תוס' שם ד"ה כי עביד. ובכ"מ. שו"ע אדה"ז ר"ס תרלה. ורש"י) — ולא שם לאוהל עראי — כי (עיקר) הצל נוצר ע"י הסכך (וראה סוכה ז, ב).

(25) תרכו.

(26) סוכה ח, ב.

(27) וכבר שקריט בכ"מ בלשון רשי' (סוכה ב, ריש ע"ב ד"ה לימות המשיח), „אבל סוכת מצוה אינה לצל". ובחלקת יואב סכ"ח (ועוד), דרק בסוכת גנב"ך (שלא נעשית לשם מצוה) צ"ל לשם צל, אבל „אם עושה הסוכה לשם מצוה אין צריך שום כוונה לצל". ע"ש.

אבל משו"ע אדה"ז כאן מוכח שלא כדבריו [ולהעיר, שראיית החלקת יואב מהא דקנה עולה כו' (סוכה כב, א), אינה לשיטת התוס' שם (כמ"ש ב' עצמו), והרי אדה"ז (אור"ח סתרלי"א סי'ז) פסק כתוס'].
(28) וראה ניכ השו"ע שם ר"ס תרלה.

(29) ע"פ שיטת ר"ת (הובאה בהגמ"י להל' סוכה פ"ה ה"ט. ועוד. ט"ז אור"ח שם סק"א). וראה גם שו"ע אדה"ז סתרלי"א סי"ה. וראה שקריט בדברי אדה"ז — שו"ת אבניז אור"ח סתע"ד. פתחא ווטא להל' סוכה ר"ס תרלה. ועוד.

(30) ישע"י ד, ו. — וראה תוד"ה כי (סוכה ב, א) בסופו [אלא ששם כ' שזהו משום „דבעינן דירת עראי", אבל מלשון אדה"ז (כאן וסתרלי"א שם)

ד. ויש להוסיף בזה, ובהקדם, שצ"ע במה שהוסיף אדה"ז תיבת "לצל" – "ענני כבודו שהקיפם בהם לצל לבל יכה כו" – דאף שזהו בהתאם להמשך לשונו "צונו לעשות סוכות העשויות לצל" (כנ"ל), ה"ז כפל לשון, וגם אם הי' כותב רק "לבל יכה בהם שרב ושמש" הי' מובן ההמשך לזה ש"צונו לעשות סוכות העשויות לצל".

וע"פ הנ"ל שכוונת אדה"ז כאן להגיד מהותה של סוכה בהלכה, י"ל, שגם דיוק זה נוגע להלכה.

ויובן זה בהקדם החילוק בפשטות בין "לצל" או "לבל יכה בהם שרב ושמש": ב"לבל יכה בהם שרב ושמש" מודגש התועלת לאדם היושב בסוכה, שחום ה"שמש אינו מכה בו; ב"לצל" מודגש מציאות ה"צל" (הנוצר ע"י הסוכה) כש"ל- עצמו.

ויש לומר, דנפק"מ ביניהם לענין הא דצ"ל צלתה מרובה מחמתה, אם זהו שיעור בהסכך, שתהי' צלתו מרובה מחמתו, או שהעיקר הוא זה שאצל האדם היושב בסוכה יהי' הצל מרובה מהחמה.

ולפ"ז – בזה שאדה"ז מוסיף שענני כבוד היו "לצל לבל יכה בהם שרב ו"שמש" מרמו, שבצל סוכה יש שני דינים: (א) מצד הסכך – ע"ד ענני הכבוד שהיו "לצל", (ב) מצד האדם, כמו שענני ה"כבוד פעלו ל"בל יכה בהם (בהאדם) שרב ושמש".

ובזה יש לבאר דברי אדה"ז בדין צלתה מרובה מחמתה, וז"ל: "אם אין

עגינה של סוכה, וסוכה תהי' לצל יומם מחורב ולמחסה ולמסתור מזרם וממטר" – כי לדעת אדה"ז, זהו גדרה של מצות סוכה, שתהי' עשויה לצל בלבד כמו ענני הכבוד, שהקיפם בהם לצל".

וי"ל דלכן התחיל אדה"ז הלכות עשיית הסוכה בדין זה [דלא כבטור (ועד"ז בשו"ע) שלא הזכיר כאן כלל דין זה, ומתחיל הסימן בהלכות ה"מקום הראוי (לעשיית סוכה) כיצדי, שיעשנה תחת אויר השמים דכתיב בסוכות תשבו ודרשינן³² ולא בסוכה שתחת סוכה ולא בסוכה שתחת הבית ולא בסוכה שתחת האילן], כיון שאין זה אחד מתנאי ה"סוכה, אלא זהו גדרה של סוכה, ד"כל שאינה עשויה לצל בלבד אין זו סוכה".

ועפ"ז י"ל, דכוונת אדה"ז כאן (ב) העתיקו לשון המחבר, ומוסיף עליו (א) תיבת "שהקיפם בהם) לצל", (ב) ובלשון הטור, ודוגמא לזה צונו לעשות סוכות" מוסיף "העשויות לצל" היא לפרש דברי המחבר, שבזה שהביא המחבר הדיעה ש"בסוכות הושבת", הם ענני כבוד ש"הקיפם בהם לבל יכם שרב ושמש", כוונתו להגדיר, שגם הסוכות שנצטוינו לעשות, גדרם הוא, שצ"ל "עשויות לצל".

משמע דשייך להא שסוכה עגינה שהיא עשויה לצל בלבד.

31) ולהעיר, שגם בטעם הלכה זו, שינה אדה"ז מל' הטור, שבטור מביא ע"ז דרשת הגמ' ולא ב"סוכה שתחת סוכה... שתחת הבית... שתחת האילן" (כפנים), ואילו אדה"ז כתב (א) "וצריכה שתהא הסוכה תחת אויר השמים דוגמת ענני הכבוד", (ב) טעם הפסול כשעשאה תוך הבית או תחת האילן הוא "לפי שאין צל הסוכה משמש כלום", ע"ש [ודרשת הגמ' הביא רק לקמן ר"ס תרכו לענין סוכה תחת סוכה] והיינו שגם דין זה שייך להא שעיקרה של סוכה הוא צל הסוכה. ואכ"מ.

32) סוכה ט, ב.

33) ולהעיר מחלקת יואב (שבהערה 27), דאין סוכת מצוה צריך שיעשה צל בהסוכה רק שיהי' שיעור בהסכך שיעשה צל. ע"ש.

34) סתר"א ס"ב (ע"פ סוכה כב, ב ובפרש"י ועוד שם. טושו"ע שם).

. . (ש)צלתה למעלה היא מרובה מחמתה וה"ז סכך גמור" שלכאורה ה"ז יתור לשון, ולמה לא מספיק הטעם ש"צלתה למעלה היא מרובה מחמתה"?

ועי'פ הנ"ל יש לומר, ששיעור סכך "למעלה" ושיעור סכך "למטה" הם שני דינים שונים, חלוקים בעצם גדרם³⁵: הדין דצל סוכה כלפי האדם ("למטה"), הוא בעיקר דין שלילי, היינו פסול אם אצלו חמתה מרובה מצלתה, כיון שאז אינו דומה לענני הכבוד שפעלו "לבד יכה בהם שרב ושמש" (אבל אם הם שווין אין כאן פסול): משא"כ הדין בסכך ה"סוכה" ("למעלה") הוא ענין חיובי, שסכך הסוכה יהי "לצל", וזהו דוקא כאשר "צלתו מרובה מחמתו", שאז הוא "סכך גמור" (אבל גם כשהם רק שווים אין כאן פסול, אלא שאינו "סכך גמור" – כדיוק ל' אדה"ו).

וזהו החילוק בין שני הדינים: הדין הראשון בא ללמדנו דין שיעור סכך "למטה", שהוא פסול כנ"ל, ולכן הטעם שפוסלים הסוכה כאשר למעלה צלתה וחמתה שווין, הוא לפי "שהסוכה למטה . . חמתה מרובה מצלתה" (ומשום זה חל על הסוכה שם "פסול"³⁶); והדין השני אתי לאשמעינן שיעור סכך "למעלה",

הסכך מרובה מן האויר אלא הן שוין פסולה לפי שהחמה הנכנסת באויר הסיכוך כשהיא מגיעה לקרקעית הסוכה מתפשטת יותר ממה שהיא למעלה באויר הסיכוך ונמצא שהסוכה למטה בקרקעיתה היא חמתה מרובה מצלתה, וב"סעיף שלאח"י³⁷ ממשיך "אבל אם למטה בקרקעיתה היא חמתה וצלתה שוין כשרה לפי שידוע שלמעלה בהסכך ה"אויר הוא מועט מן הסיכוך וצלתה למעלה היא מרובה מחמתה"³⁸ וה"ז סכך גמור".

ולכאורה דבריו סותרים זא"ו³⁹, שמ"דבריו בדין הראשון יוצא שאם הצל והחמה שוין ה"ז סוכה כשרה, וה"טעם שפסלינן לה הוא רק משום "שהסוכה למטה בקרקעיתה היא חמתה מרובה מצלתה", ואילו מדבריו בדין ה"שני יוצא להיפך שאם הצל והחמה שוין אין זה מספיק להכשיר הסוכה, וזה שה"סוכה כשירה כשהם שווין למטה הוא רק משום "שצלתה למעלה היא מרובה מחמתה".

גם יש להבין דיוק לשונו שם ד"אם למטה . . חמתה וצלתה שוין כשרה לפי

(35) ס"ג.

(36) וכ"ה בריף, ר"ח ופרשי' סוכה שם. טור שם. וראה הערה הבאה.

(37) וכן קשה בראשונים שבהערה הקודמת [ומה שפי' ברש"י ברש"י (שתחילת דבריו הוא פי' למ"ד פרוץ כעומד מותר, וטוף דבריו כ' ליישב למ"ד פרוץ כעומד אסור (וראה תוס' שם ד"ה כוואז ושאר ראשונים שם. וכבר האריכו במפרשים שם)] – לכאורה דוחק. ופשיטא שאין מקום לפרש כן בשר"ע אדה"ו.

ולהעיר שבשר"ע שם מסיים, אבל אם חמתה וצלתה שוים מלמטה כשרה, ולא כ' הטעם (פי' שכ' בדין הראשון) שזהו לפי שלמעלה צלתה מרובה מחמתה.

(38) וזהו כוונת הגמ' (סוכה שם), כאן מלמעלה כאן מלמטה, שאין החילוק רק במציאות (כשטחיות לשון רש"י), אלא שהם שני דינים: מצד הדין ד"צלתה כו", מלמעלה" (היינו שיעור הסכך), צ"ל "צלתה מרובה מחמתה" (ולא כשהם שווין, שאינו "סכך גמור"); ובדין צלתה כו", מלמטה" (היינו מצד האדם) – גם שווין כשרה, ורק כשחמתה מרובה מצלתה פסולה. וראה הערה הבאה.

(39) משא"כ מצד הא שלמעלה צלתה וחמתה רק שווים לא נק' סוכה פסולה, אלא שחסר בה "סכך גמור", כנ"ל בפנים. ויש לומר, שבדיעבד היא כשירה. ועצ"ע.

שזהו דין חיובי, ש"סכך גמור" הוא רק כשצלתו מרובה מחמתו, ולכן, הטעם שסוכה זו (שלמטה הן שווים) היא כשרה הוא רק מפני ש"צלתה למעלה היא מרובה מחמתה והיא סכך גמור" (משא"כ אם גם למעלה היו (רק) שווין, אינה סוכה כשירה (עכ"פ לכתחילה³⁹), כיון שאין בה "סכך גמור").

ה. ויתר על כן יש לומר, שבזה שב-הגדרת מצות סוכה מדגיש אדה"ז שה-סוכה היא "לצל" (כנ"ל), כוונתו לרמז, שעיקר גדר הסוכה אינו זה שאצל האדם אסור להיות מצב של "חמתה מרובה מצלתה" (ע"ד "בל יכה בהם שרב ו-שמש"), אלא החיובי⁴⁰, זה שהסכך יהי עשוי "לצלי", "צלתה מרובה מחמתה".

ונפק"מ למעשה: אם הסכך למעלה צלתו מרובה מחמתו, אבל הסוכה למטה חמתה מרובה מצלתה⁴¹ (ע"ז), "שהחמה הנכנסת באויר הסיכוך כשהיא מגיעה לקרקעית הסוכה מתפשטת יותר ממה שהיא למעלה באויר הסיכוך", ונמצא שלמעלה יש "סכך גמור", אבל למטה יש פסול דחמתה מרובה מצלתה.

והנה מסתבר לומר, דכיון שיש פסול בהסוכה, אי"כ מה מועיל זה שיש למעלה "סכך גמור". אבל ע"פ הנ"ל (שעיקר גדר הסוכה הוא מה שהסכך יהי עשוי "ל-צל") יש לומר, שאם למעלה יש "סכך גמור", אין מתחשבים בהנעשה למטה בקרקעית הסוכה: דרק כשלמעלה הם שווין (ואין כאן "סכך גמור") איז הסוכה פסולה כשלמטה חמתה מרובה מצלתה, אבל אם למעלה יש "סכך גמור", לא נפק"מ לן מה שלמטה אין צלתה מרובה מחמתה, כיון שעיקר גדר הסוכה הוא זה שהסוכה (היינו הסכך) "עשוי לצל".

[ועפ"ז אולי יש להוסיף ביאור ב-הוספת אדה"ז, שמוסיף (כנ"ל) דכש-צלתה למעלה היא מרובה מחמתה" כשרה משום ש"היא סכך גמור" - שיש לומר, שכוונתו בזה גם ללמדנו, שכאשר האדם עושה "סכך גמור" (שצלתה מרובה מחמתה), לא נפק"מ לן מה שלמטה אין צלתה מרובה מחמתה, כיון שעיקר גדר הסוכה הוא זה שהסוכה (היינו הסכך) "עשוי לצל".]

ו. והנה ביאור הנ"ל בדברי אדה"ז, שכוונתו (בריש הלי' סוכה) להגדיר מהו-תה של סוכה (ולא לבאר טעמי המצוה או כוונתה) מוכח ג"כ מהמשך לשונו ב-סעיף זה, שלאחרי שהביא דברי הטור והשו"ע "בסוכות תשבו . . בסוכות הו-שבת . . הם היו ענני כבודו שהקיפם בהם לצל . . ודוגמא לזה צונו לעשות סוכות העשויות לצל כו", ממשיך (ב-)דברי המג"א, מהב"ח⁴², וכן צריך כל אדם

³⁹ ראה הערה הקודמת.

⁴⁰ ולהעיר מהא שאין מברכין על מצות שענינו שלילת סכנה (רמב"ם הלי' ברכות פי"א ה"ד). וגם משום כך מסתבר שעיקר ענין "בסוכות הושבת" (השורש למצות סוכה) ה"ע חיובי "לצלי", ולא רק ענין שלילי - "לבל יכה בהם שרב ושמש" - וראה לקמן הערה 54.

⁴¹ אבל להעיר מלקו"ד (ח"ד תשסט, א), דער צל דארף זיין מרובה על האור, און ניש נאָר אין דעם סיכוך למעלה, נאָר דוקא למטה במקום שיושבים למטה" ונצ"ע לתווך זה עם ההלכה שאם מלמעלה צלתה מרובה מחמתה כשרה גם אם למטה הם רק שווים. ואכ"מ.]

⁴² להעיר מרש"ש סוכה שם.

⁴³ אלא שאדה"ז לא כתבו בפירושו, כיון שלא נזכר בפירושו בספרים שלפניו, וכמבואר כמ"פ ש-אדה"ז לא הביא בשולחנו דינים מחודשים (וע"ד הרמב"ם), ורק שכמה מהם רמזם בצחות לשונו. וראה סתימת לי' אדה"ז בס"א שם.

ולכן נראה לפרש דברי אדה"ז, שמוזה ש, בסוכות תשבו . . למען ידעו . . כי בסוכות הושבתי . . הם . . ענני כבודו כו", מסתעפים שני ענינים:

(א) דין באופן עשיית הסוכה – "ו-דוגמא לזה צונו לעשות סוכות העשויות לצל כדי שנוכיר כו", שחייבים, לעשות סוכות העשויות לצל" [דהיינו, לצל בלבד, כנ"ל], ודין זה אינו ענין של כוונת מצוה (שהאדם צריך לכוין בעת עשיית הסוכה שהיא זכר לענני הכבוד) אלא עצם החפצא של הסוכה, להיות ש,עשוי לצל", היא זכר לענני כבוד, שהקיפם בהם לצל"47.

(ב) "וכן צריך כל אדם לכוין ב-ישיבתו בסוכה שיושב בה כדי לקיים מצות הקב"ה שצונו לישב בסוכה זכר ליציאת מצרים" – שנוסף על הדין בעשיית סוכה באופן של "עשוי לצל" (בלבד), יש חיוב לכוין בעת הישיבה בסוכה, שהיא זכר ליציאת מצרים"48.

ז. אלא שעדיין צריך ביאור במש-נת"ל, דכיון שמצות סוכה היא זכר לענני הכבוד, שהקיפם בהם לצל" לכן מהותה של סוכה היא סוכה העשוי לצל בלבד – דלכאורה, הרי ענני הכבוד שהקיפו

לכוין בישיבתו בסוכה שיושב בה כדי לקיים מצות הקב"ה שצונו לישב בסוכה זכר ליציאת מצרים".

דצע"ק לשונו, "וכן צריך כל אדם לכוין כו", דלכאורה הול"ל, "וצריך כל אדם לכוין כו", (שהרי לא הזכיר לפנ"ו איזו כוונה שצריך האדם לכוין)49?

והנה ע"פ דברי האחרונים הנ"ל (ס"א) שלדעת המחבר צריכים לכוון שמצות סוכה היא זכר לנס ד,בסוכות הושבתי את בני", שהקיפם בענני כבוד כו', לכאורה יש לומר, שזוהי כוונת אדה"ז, שבתחילה הביא דברי ה(טור ו) שו"ע שה-סוכות הם זכר לענני כבוד (ובפרט, אשר (א) אדה"ז מעתיק גם התיבות, למען ידעו דורותיכם"50, (ב) מעתיק המשך לשון הטור, ודוגמא לזה צונו לעשות סוכות . . כדי שנוכיר נפלאותיו ונוראו-תיו", והיינו, שהאדם צריך לכוון זה בעת ישיבתו בסוכה), ואח"כ מוסיף, "וכן צריך כל אדם לכוין בישיבתו בסוכה [עוד כוונה", דהיינו] שיושב בה כדי ל-קיים מצות הקב"ה . . זכר ליציאת מצרים".

אבל דוחק לתרץ כן לשון אדה"ז, שלשונו היא לשון ברורה, דאם כוונתו היתה שהאדם צריך לכוין בעת ישיבתו בסוכה (או בעת עשיית הסוכה) שהיא זכר לענני כבוד, הול"ל כן בפירושו"51.

47 וגם מ"ש "כדי שנוכיר נפלאותיו ונוראותיו" אין הכוונה שצריכים לכוין לזה, אלא שזוהי תוצאה בדרך ממילא מעשיית הסוכה, שמוזה יבוא האדם לזכרון הנס כו'.

48 ועפ"י מובן הטעם שהשמיט המחבר התיבות למען ידעו דורותיכם" – כי תיבות אלו שייכות לכוונת המצוה, וכיונת המחבר היא רק לענין הא' שבפנים (גדרה של מצות סוכה) ולא לכוונת המצוה (כנ"ל ס"ב), ולכן מכיא רק, בסוכות תשבו שבעת ימים וגו' כי בסוכות הושבתי את בני", שהכתוב תולה מצות סוכה בוה ש,בסוכות הושבתי . . הם ענני כבוד כו".

44 ודוחק לומר שכונת, "וכן צריך . . לכוין" היא כמו, "ובאופן זה" (וכנ"ל), והיינו שבתחילה מבאר אדה"ז תוכן מצות סוכה ושרשה, ואח"כ ממשיך, "וכן [= בתוכן זה] צריך כל אדם לכוין כו" – שהרי בתחילת דבריו לא הזכיר כלל שסוכה היא זכר ליציאת מצוה, אלא רק ע"ד הנס דבסוכות הושבתי. וראה לעיל סעיף א שהם דברים שונים.

45 ראה לעיל ריש סעיף ב והערה 18.

46 וע"ד לשון הפרמיג (באי"א. וכן במש"ז)

ראוי שיכוין לשתייהם".

את ההרים (מנמיך את הגבוה כו'), הרי כיון שזה שייך לעצם הליכתם במדבר, י"ל שזהו כמו ענין הכרחי, כדי שיוכלו להגיע לא"י, אלא הזכר דחג הסוכות נקבע מלכתחילה רק על פרט זה "שהקיפם בהם לצל לבל יכה בהם שרב ושמש", שהוא חסד וחובה יתירה כדי שהליכתם במדבר תהי' באופן שאין בה צער כלל⁵⁴.

ועפ"ז מתורצת בפשטות גם קושיית הרא"ם⁵⁵ (שהובאה בב"ח כאן⁵⁶), "למה לא ציוותה התורה שיעשו בסוכה א' מלמעלה וא' מלמטה וד' מד' רוחות

את בני" לא היו לצל בלבד, אלא שימשו לעוד כו"כ ענינים, כמבואר בחז"ל שה' ענן ה' משהו את ההרים והורג את ה' נחשים⁵⁷, וכן הגינו מפני חצי האויבים⁵⁸, ולמה נבדל ענין זה שבעניני הכבוד "שהקיפם בהם לצל", אשר משום כך הזכר לענני כבוד הוא דוקא ורק ב' עשיית סוכות העשויות לצל (בלבד)?

ויש לומר, שאדרבה, בזה מתורצת קושיית הב"ח⁵⁹ (ועוד), דהרי "כמה מעלות טובות למקום עלינו שהאכילנו את המן ונתן לנו הנבאר ושאר חסדים ולמה ציוה יותר במצות סוכה לזכור החסד של הושבת דסוכות יותר משאר חסדים"? ומבואר במפרשים⁶⁰ "שהבאר והמן היו . . . דבר הכרחי שא"א בלי מציאותם כלל" ולכן "לא הוקבע רמז להם אבל ענני כבוד שלא הי' כל כך הכרחי כמו הם אלא כדי שלא יהיו בחורב ביום וקרח בלילה⁶¹ הוקבע ימי החג רמז לענינם".

ועד"ז הוא בענין פרטי הדברים ש' שימשו בהם ענני הכבוד, שעניני ההגנה שבהם (כמו ההגנה מן האויבים והריגת נחשים ועקרבים) שהיו נוגעים לנפשות אין עושים להם זכר ונאפילו זה שהשוו

54 ואולי י"ל שגם מטעם זה מדגיש אדה"ז "ש' הקיפם בהם לצל", כי מלשון "לבל יכה בהם שרב ושמש" משמע שהכוונה להגנה מהכאת השמש, הפוגעת בבני" (וראה לשון הביח בסוף הטימון), ולכן מוסיף אדה"ז שעיקר הזכירה הוא לענין החיובי, "שהקיפם בהם לצל", היינו לא רק שלילת הכאת השמש, אלא הליכה מתוך עונג.

55 בהעלותך שם.

56 בב"ח שם תי' לשיטתו שסוכה היא זכר ליצי"מ שעיקר הזכירה היא רק להגנה שבענני כבוד "מפני החמה", כי "מזה יגיע לזכרון שאר נפלאותיו . . . אשר עשה להגין עלינו ביצי"מ והדבר ידוע שהאחד למטה לא הי' להגין . . . כ"א להנמיך הגבוה".

אבל: א) עדיין קשה להדיעות שסוכה אינה זכר ליצי"מ (ראה העיל ס"א). ב) גם הענן שלפניו הי' להגין, שהרי הרג את הנחשים (רש"י בהעלותך שם), ואין עושים זכר לענן זה (וראה גו"א שם). ג) לפרש"י בהעלותך שם גם הענן שלמטה לא הי' להנמיך את הגבוה (שזה נעשה ע"י הענן שלפניו), אלא להגנה כו', וכמו שהקשה בבית השואבה ריש הל' סוכה אות ג'. וראה צידה לדרך שם.

49 מכילתא בשלח יג, כא. ספרי (ורש"י) בהעלותך י, לד. ועוד.

50 וכמ"ש בלבוש א"ח כאן, ושיגיני עליהם מן האורכים (וראה מכילתא בשלח יד, כ (ורש"י שם, יט. יתרו יט, ז), ספרי (ורש"י) תצא כה, יח. ועוד), — ועי' המבואר בפנים מובן בפשטות הטעם שענין זה לא הובא בטושו"ע (ורש"י אדה"ז).

51 לטא"ח כאן.

52 בית אלקים (להמכ"ט) שער היסודות פל"ז.

וראה גם לקר"ש ח"י"ח ע' 258 הערה 53.

53 כ"כ גם בחניך מצוה שכה. אבל בטושו"ע הביאו רק ההגנה משרב ושמש. ולבאורה הא סוכה צ"ל "עשו"י לצל" שייך רק להגנה משרב ושמש.

* ולאידך, לדבריו שזה שלמטה הנמיך את הגבוה, הרי ענן זה הגין בפני נחשים ועקרבים (וראה פרמ"ג (א"א) שם).

דומיא דענני הכבוד [ובעוד מפרשים⁵⁷ הוסיפו להקשות, דבסוכה אין צריכים אפילו ד' דפנות אלא מספיק ב' דפנות והשלישי טפח⁵⁸]?

ויש שתירצו⁵⁹, "דהקושיא מעיקרא ליתא מאחר שהסוכה אינה אלא דוגמא בעלמא כדי שנזכור נפלאותיו ונוראותיו [כלשון הטור, "ודוגמא לזה צונו לעשות סוכות כדי שנזכור נפלאותיו ונוראותיו"] שעשה לאבותינו בהיקף העננים לפיכך בדוגמא וזכר כל דהו סגי כו".

וע"פ הנ"ל אולי יש לומר, שאין זה רק "דוגמא וזכר כל דהו", אלא אדרבה, זהו בדיוק⁶⁰. דכיון שכל הזכר הוא רק על פרט זה שבענני הכבוד, "שהקיפם בהם לצל", לכן סגי "לעשות סוכות העשויות לצל", שבשביל זה די בב' דפנות וטפח עם סכך מלמעלה.

(משיחות יום ב' דחה"ס ויום שמח"ת תשכ"ז)

60) ומ"ש הטור (ואדה"ז), "ודוגמא לזה צונו כו", כי במדבר היתה ההגנה מן השרב ושמש ע"י ד' עננים מן הצדדים (וכן מן הענן שמלמטה), ואילו בשבילנו די בב' דפנות ושלישית טפח עם הסכך מלמעלה - כדי שיהי' לצל - (ראה בארוכה בית השואבה שם).

57) נחלת יעקב, צידה לדרך ועוד על פרשיי בהעלותך שם.

58) סוכה ו, ב. טושו"ע או"ח סתר"ל ס"ב.

59) צידה לדרך שם (וראה גם נחלת יעקב שם).

- וכבר האריכו במפרשים בתירוצים שונים.

ל"ג בעומר

ועכצ"ל שבפרק זמן זה אירע דבר מיוחד שבגללו „כולן מתו“ ב„פרק“ זה.

ב. ויש לומר בזה – בהקדים ביאור כללות הענין שתלמידי רע"ק „לא נהגו כבוד זה לזה“, דלכאורה תמוה:

הרי רבם של תלמידים אלו, רבי עקיבא, הוא התנא שהדגיש את גודל הפלאת המעלה של אהבת ישראל – „ואהבת לרעך כמוך – רבי עקיבא אומר זה כלל גדול בתורה“⁶. וא"כ, יפלא מאד שדוקא תלמידי „לא נהגו כבוד זה לזה“ – היפך הענין דאהבת ישראל (הוראה עיקרית ויסודית בתורת רבם)?

ונת' במק"א, שאדרבה – דוקא היו-תם תלמידי רע"ק גרם לכך „שלא נהגו כבוד זה לזה“. והביאור:

אמרו חז"ל שאין דיעותיהם של בני אדם שוות. וכמובן שכן הוא בנוגע לכ"ד אלף תלמידי רע"ק, שכאו"א מהם השיג תורת רע"ק לפי דרכו ודעתו⁷, ובשיקול הדעת שלו מסקנתו שבודאי כפי שהשיג

א. ידוע סיפור הגמרא⁸, ש„שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא . . . וכולן מתו בפרק אחד (בין פסח לעצרת) מפני שלא נהגו כבוד זה לזה“, ובל"ג בעומר – „פסקו למות“.

ולכאורה סיפור זה דורש ביאור:

דבר פשוט הוא, שכל תלמידים אלו – בריבוי גדול של כ"ד אלף – לא באו ונעשו תלמידיו ביום (בפרק) אחד, כי אם במשך כו"כ שנים⁹, והיינו, כאשר התחיל רע"ק ללמוד עם תלמידים ונתפרסמו שמו ותורתו בעולם, התחילו לנהור אליו תלמידים, ובמשך הזמן הלך וגדל מס-פרם, עד שהיו לו כ"ד אלף תלמידים.

וכמו"כ מובן, שאופן הנהגתם של כל התלמידים לא נשתנה בבת אחת למצב של „לא נהגו כבוד זה לזה“, כי אם מ-דרגא לדרגא כו'.

ותמוה ביותר: מדוע נענשו כולם ב-„פרק אחד“ – הרי דוחק הכי גדול לומר שבתקופה קצרה זו של „פרק אחד“ (בין פסח לעצרת) נתמלאה סאתם של כל הכ"ד אלף תלמידים בכ"א ועד כדי להענש בעונש מיתה?

(6) קדושים יט, יח ובת"כ (ופרש"י) עה"פ.

(7) ולכאורה דוחק לומר שמאמר זה נאמר ע"י רע"ק לאחריו (ומצד) מיתת תלמידיו על שלא נהגו כבוד זל"ז.

(8) לקו"ש ח"ז ע' 342 ואילך. חכ"ב ע' 139 ואילך.

(9) ראה ברכות נח, א. סנהדרין לח, א. תנחומא פינחס י. תניא בהקדמה.

(10) ראה אבות (פ"ב מ"ח לגירסת אדה"ז בסודרו – מ"ט) ואילך; ה' תלמידים היו לו לריב"ז . . . א"ל צאו וראו כו' – וכאו"א אמר דברים שונים, שכאו"א מדברי אחד שונים מכל השאר. – וראה המשך תער"ב ח"א פ"ג.

(1) יבמות סב, ב. וראה ג"כ ב"ר פס"א, ג. קה"ר פ"א, ו.

(2) כ"ה בגמ' לפנינו. ובמס' יבמות עם שינויי נוסחאות כו' (ירושלים, תשמ"ז) הובאה גירסא „זוג“, „זוגות“.

(3) יבמות שם. קה"ר שם.

(4) מאירי יבמות שם „קבלה ביד הגאונים כו“ (וראה אוצר הגאונים ליבמות שם). טוש"ע או"ח טתצ"ג ס"ב (וראה שם ס"א). שר"ע אדה"ז שם ס"ה.

(5) ראה כתובות סב, סע"ב ואילך.

אלא, כאו"א מהם השתדל להשפיע על כל שבגדר „רע"ק" ובפרט תלמידי רבו שגם הם ישיגו תורת רבם באותה הדרך האמיתית (לפי דעתו): ואלה שלא קיבלו זה – לא הי' יכול לנהוג בהם כבוד (ובפרט כבוד כפי הדרוש מתלמידי רע"ק).

ג. עפ"י יש להבין לאיך גיסא:

אף שמוכן שאין זה הנהגה הראוי לתלמידי רע"ק, שגם מצד דיעותיהם ה- שונות לא הי' צ"ל פגיעה ביחסי הכבוד שביניהם, כי כאו"א הי' לו לתת מקום גם לדעתו של חברו [מכיון שגם זו היא דיעה בתורה], אלו ואלו דברים אלקים חיים¹⁵], לכן הנהגתם ההפכית נחשבה לדבר בלתי-רצוי ובפרט לפי ערך מע- לתם – מ"מ, איך יתכן לומר שבגלל „חטא" כזה לחוד יענשו בעונש חמור כ"כ, ש„כולן מתו"?

ובפרט שע"פ הנ"ל מובן, שאין ה- מדובר ביחס של זלזול חיוני¹⁶ (ואין צריך לומר ענין של העדר האהבה חיו – היפך הוראת רבם), אלא העדר הרגש של כבוד אמיתי (שזהו ה„כדבעי" של תלמידי רע"ק), ובזה גופא – מפני „מלחמתה של תורה" שהובטחוננו¹⁷ (שאף ש„נעשו אויבים זה את זה" – „אינם זדים משם עד שנעשים אוהבים זה את זה" שנאמר¹⁸ את והב בסופה¹⁹).

ויש לומר, שזהו שדייקו רז"ל ש„כולן מתו בפרק אחד" – להשמיענו, דזה ש-

הוא כן הוא הפירוש האמיתי בדברי רע"ק: ולכן כאשר שמע שחבירו לומד את דברי רבו באופן שונה – ובלתי נכון לפי דעתו – לא הי' יכול לנהוג בו כבוד והערכה – שהרי הוא לומד את דברי רבו באופן מוטעה!

[הנהגת כבוד זה לזה מן השפה ולחוץ בלבד – מובן שאין זה שייך ב- תלמידים של רע"ק, כי בודאי הי' „אנשי אמת" ו„תוכם כבדים", ולא היו יכולים להתנהג באופן ד„אחד בפה ואחד ב- לב"י¹³].

ונמצא, שדוקא היותם „תלמידי רבי עקיבא" היא הסיבה „שלא נהגו כבוד זה לזה": כל אחד מתלמידי רע"ק הי' מסור ונתון בכל נפשו לתורת רבו, עד שלא הי' יכול לסבול שמישהו מפרש תורת רבו שלא כהלכה (לפי דעתו), ובפרט כאשר זה ה„טועה" (בתורת רע"ק) הוא תלמיד רע"ק,

ופשיטא שלא הי' יכול לנהוג בו כבוד¹⁴.

יתירה מזו: הנהגה זו יש בה תוקף דוקא מצד הוראתו היסודית הנ"ל של רע"ק שאמר „ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה": לולא הוראה זו, יתכן שלא יהי' איכפת להם כ"כ מה שיש תלמיד שאינו משיג תורת רבם ל- אמיתתה: אבל מכיון שרע"ק רבם לימד ע"ד מעלת קיום מצות „ואהבת לרעך כמוך", לא הסתפקו בזה שהם עצמם שקדו ועשו חיל בלימוד תורת רבם,

11) ראה לקו"ש ח"ו שם הערה ד"ה אנשי אמת.

12) לי חז"ל ברכות כה, א. ועוד.

13) ע"ד פרש"י וישב לו, ד. וראה פסחים ק"ג,

ב. ב"מ מט, א. רמב"ם הל' דעות פ"ב ה"ו.

14) ראה קידושין ל, ב ובפרש"י שם ד"ה נעשו

אויבים.

15) עירובין יג, ב. גיטין ו, ב.

16) ראה חדא"ג מהרש"א ועץ יוסף לע"י יבמות

שם.

17) כתובות סו, רע"א.

18) קידושין ל, ב.

19) חוקת כא, יד.

הדין²⁵ (כמובן מ"ש בזהר²⁶ ע"ד "כ"ד בתי דינין"), וכבסיפור הנ"ל בירושלמי, שהיו כ"ד קרונות], שזה גרם שתכנס בהם עין רעה עד ש"כולן מתו"²⁷.

ואין זה סתירה להמפורש בבבלי ש- מתו מפני "שלא נהגו כבוד זה לזה" – דהא והא גרם ומצטרף: זה "שלא נהגו כבוד זה לזה" מצ"ע אינו חטא גדול כ"כ שייעשו עבורו לבד בעונש מיתה, כנ"ל,

כולן מתו לא הי' רק מחמת חטאם הנ"ל "שלא נהגו כבוד זה לזה", אלא (גם) כתוצאה מענין המיוחד ש"בפרק" זה, הזמן גרם סו"ס למיתתם.

ד. ויובן זה ע"פ מה שמצינו עוד סיפור ברז"ל שבו מובא לשון זה – "כולן מתו בפרק אחד":

איתא בירושלמי²⁸ "מעשה בעשרים וארבע קריות (קרונות²¹) של בית רבי שנכנסו לעבר שנה בלוד, ונכנסה בהן עין רע²² ומתו כולם בפרק אחד".

והנה במחז"ל זה נתפרשה הסיבה (ה- יחידה) למיתתם (שמפני שנתאספו הרבה תלמידים, "כ"ד קרונות" – לכן) נכנסה בהן עין רעה.

ויש לומר, שמזה נלמוד בענינו (שנאמר בו אותו הלשון (והמסובב) – "כולן מתו בפרק אחד") – שסיבת מיתת תלמידי רע"ק "בפרק אחד" היתה מפני שבפרק זה הגיע מספרם²³ לכ"ד אלף – מספר גדול ביותר [ובזה גופא – במספר של כ"ד²⁴, הקשור עם מדת

(20) סנהדרין פ"א ה"ב.

(21) פני משה שם.

(22) כ"ה בדפוסי ירוש' שתח"י. ואולי צ"ל "רעה".

ועד"ז בדפוס הירוש' עם כל המפרשים, נכנסו בה".

(23) להעיר מכתובות (סב) שם ונדרים ג, א.

ואולי י"ל (באו"א קצת), שבפרק זה נתאספו כולם למקום אחד (ע"ד הסיפור בירושלמי שם) – ראה יבמות (ועד"ז בב"ר וקה"ר) שם שתלמידי רע"ק היו "מגבת עד אנטפריס" – ולכן נכנסה בהן עין רעה כו'.

וראה לקמן הערה 25 שגם הזמן גרם כו'.

(24) בב"ר וקה"ר (שם) לפנינו "י"ב אלף תלמידי" דים" (ובתחומא ח"ש ו- "שלוש מאות תלמידים").

אבל ביבמות שם "י"ב אלף זוגים תלמידים" (וראה גם כתובות שם שהיו לו כ"ד אלף תלמידים. וב-

נדרים (ג, א) כ"ד אלף זוגי תלמידים). וראה ב"ר שם בהוצאת תיאודור.

(25) ראה פע"ח שי' ספה"ע פ"ו. שי' הכוונות ענין ספה"ע דרוש י"ב. ולהעיר מ"ש שם (וראה מאמרי אדה"ז – פרשיות ח"ב ריש ע' תקצג) שמתו בין פסח לעצרת כי "הם ימי חדין . . . לכן פגעה בהם אז מדת חדין . . . על שלא נהגו כבוד זל"ז, היינו שגם מצד הזמן בשנה הי' מצב של דין (ולהעיר מהנסמן בנצוצי זהר לוח"ב קצ, ב. וראה חדא"ג מהר"ל יבמות שם).

[וראה ח"י לשו"ע או"ח (סתצ"ג סק"ג – בשם השבלי הלקט ורבינו ירוחם) עוד טעמים להאבילות דימי הספירה – "לפי שמשפט רשעים . . . מפסח ועד עצרת (עדות פ"ב מ"י) . . . ועוד שהם ימי דין על התבואה".]

(26) זח"ג (אד"ר) קלו, ב. שם (א"י) רצג, סעי"א.

– וראה תורת לוי"צ (ס"ע יז ואילך). ושם, כ"לל הדינין הם כ"ד, ובהמשך הענין מקשר זה עם כ"ד אלף תלמידי רע"ק כו'. ע"ש באורך.

(27) ועפ"י יומתק זה שאח"כ "בא ר"ע אצל

רבתינו שבדרוס ושנה להם" (יבמות שם), כלומר שהמשיך ללמד עם תלמידים אלא ששינה את מקומו – ע"ד המשך סיפור הירושלמי שם, ד"מאותה שעה עקרוה מיהודה וקבעוה בגליל" (ששינו את המקום שבו נהגו לעבר שנים – מיהודה לגליל) – ראה הערה 23.

ולהעיר – דדרום מקום האהבה וחסד – היפך

הצפון משם תפתח הרעה (ירמי' א, יד).

(*) אבל להעיר שרע"ק (תיק דמתני') פלגי ע"ז.

וראה ח"י שם.

אחד מהענינים המפורשים ברז"ל או-
דות הנהגת רשב"י היא השתדלותו הרבה
והיתירה בענין אהבת ישראל³⁴, וכדמצי-
נו שתיכף לאחר צאתו מן המערה, אמר
איכא מילתא דבעי לתקוני, אמרו ל'י
איכא דוכתא דאית ב'י ספק טומאה ואית
להו צערא לכהנים לאקופי כו"³⁵ והש-
תדל רשב"י תיכף ותיקן את הדבר.

והרי סיפור מופלא הוא: לאחר היר-
תו י"ג שנה במערה, שבתקופה ארוכה זו
לא היתה בידו האפשרות להרביץ תורה
ברבים, לכאורה ה'י צריך — לכל לראש
— לאסוף תלמידים וללמדם תורה, וב-
פרט שתורתו אומנתו:

ובמקום זה — עסק לברר האם, איכא
מילתא דבעי לתקוני, והשתדל לתקן
מקום שה'י בו ספק טומאה שגרם צער
לכהנים — כלומר: (א) המדובר ה'י רק
בנוגע למספר של כהנים שהיו צריכים
לעבור בדרך זו, (ב) גם הם יכלו ללכת
בדרך אחרת, אלא שיה'י להם צער ע"י
הטירחא להקיף את הדרך, ואעפ"כ הש-
תדל רשב"י ועסק בעצמו בתיקון הדבר
לבטל צער זה! — עד כדי כך גדלה
מדת אהבת ישראל של רשב"י!

וי"ל שזוהו גם תוכן מאמר רשב"י³⁶
„יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן
הדין", שהנהגתו בענין דאהבת ישראל
(ואחדות ישראל) ה'י בתכלית העילוי,
עד שדאג והודיע והובא זה ונקבע ב-
תורה — אהבה וחיבה שלו (לא רק לבנ"י
שהם בדרגת „תלמידי רבי עקיבא" אלא)
גם לאלו שיש צורך לפוטרו מן הדין.

וי"ל, שכתלמידו המובהק של רע"ק³⁷,

אלא מפני שב„פרק" זה נכנסה בהו עין
רעה ונענשו אז גם על חטא קל זה „שלא
נהגו כבוד זה לזה".

ואולי י"ל שזוהו ע"ד שמצינו³⁸ שב-
עידנא דריתחא מענישים גם על העדר
הרדיפה אחרי קיום מצות ציצית (אף
שאין אדם מחויב לקנות טלית כדי ל-
הטיל בה ציצית). ועוד כו"ב.

ה. והנה סיפור זה אודות תלמידי
רע"ק שמתו מפני „שלא נהגו כבוד זה
לזה" הוא חלק בתורה, ל' הוראה (ועד
שמפני זה נפסק הדין³⁹ שנוהגין קצת
אבילות בימי הספירה), ומובן מזה, כי
אע"פ שהמדובר בתלמידי רע"ק וגודל
מעלתם וי"ל שלכן דקדקו עמהם דוקא
על ש„לא נהגו כבוד זל"י" — בכ"ז הובא
זה ונלמד מזה בתורה שכא"א מישאל
צ"ל בהשלימות דאהבת ישראל גם ב-
מקרים שמצד הדברים ישנה נתינת מקום
שלא להתנהג בכבוד כלפי הזולת (ב-
דוגמת המצב של תלמידי רע"ק).

ויש לומר שזו קשור גם עם הטעם
(השני) בשמחת ל"ג בעומר³⁰ — יום
„הילולא"י³¹ דרשב"י³², שהוא ה'י מתל-
מידיו „האחרונים" של רע"ק³³ (שלמד
אתם לאחר המאורע ד„כולן מתו כו"י):

(28) מנחות מא, א וברש"י ותוס' שם (וראה ב"י
לטא"יח ר"ס כד). — ולהעיר ג"כ ממהו"ל השטן
מקטרג בשעת הסכנה (ירושלמי שבת פ"ב ה'י. ב"ר
פצ"א, ט. פרש"י מקץ מב, ד. יג"ש מד, כט). ועוד.

(29) טושי"ע א"יח (ודאד"י) ר"ס תצג.

(30) וראה כתבי האר"י ז"ל ומאמרי אד"י

(שנסמנו בהערה 23) שהזמן דיום ל"ג בעומר גורם

לביטול הדינים (שגרמו למיתת תלמידי רע"ק). ע"ש.

(31) ל' הוהר — ח"ג רצו, ב (ועיי"ג זח"א ריח,

סע"א).

(32) פעי"ח שער ספה"ע פיז. ובכ"ח.

(33) מקומות שצוינו בהערה 1.

(34) וראה זח"ב קצ, ב.

(35) שבת לג, סע"ב ואילך.

(36) סוכה מה, ב.

(37) ראה גיטין טז, א: מדות תרומות כו'.

כדאי לסמוך על רשב"י שיפטור את כל העולם כולו מן הדין, ויחיש את הגאולה דכל בני" ודהשכינתא שבגלותא" — גאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח דקדקו, ובמהרה בימינו ממש.

(משיחת ש"פ בחוקותי תשד"מ)

(41) כמאמר רשב"י (מגילה כט, א).

— כי י"ל דמ"ש שם „ההיא בנשיאי ישראל הואי“, הכוונה רק שאין הכרח מהכתוב שהיתה אז שנאת חנם אצל כל העם.

[בר"ח (ועוד) שם פ"י, ולא בשאר העס"י. אבל: אין ענינו (בפ"י על הש"ס) פס"ד, וגם לא ביאור מסקנת הסוגיא (כי מבאר רק חיבות או ענינים בודדים בהסוגיא)].

כן להעיר אשר כו"כ דרגות בשנאה זו ובאהבה, ואת"ל שגם בביהמ"ק הא' ה' שנאת חנם (אף שלא בהדרגא דביהמ"ק הב') תתורץ הקושיא מ' מחז"ל (ספרי נשא ו, כו, ב"ר פל"ח, ו, ועוד. נח' בארוכה בדרושי הפלגה (תו"ח וכו' סי'פ נזח) דכשחבור אפרים (אף שהיו עובדי ע"ז) — מנצח.

מסר עצמו בכל נפשו ומאודו להמשיך הכלל גדול של רבו הגדול בהענין ד-אהבת ישראל („זה כלל גדול בתורה“), הרי תיקן בזה את הענין ד„לא נהגו כבוד זל"ז“ ע"י תלמידי רע"ק הראשונים, ועוד — בעבודתו ובתורתו הנחיל (דהרב ה"ז אב"ט) לכאור"א מבני" את הכח להגיע לתכלית השלימות של אהבת ישראל, כנ"ל.

וכדאי הוא ר' שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק³⁹ — שבדוחק זה דגלות זה האחרון (שסיבת הגליות — שנאת חנם⁴⁰).

(38) ספרי ורש"י ואתחננו ו, ז, ועוד.

(39) ברכות ט, א, וש"נ.

(40) יומא ט, ב ובחז"א"ג מהרש"א שם ד"ה לא נתגלה. וראה גיטין נה, סע"ב ואילך. לקרית מטות פו, ב, וראה נצוי"א לוח"ב שם.

* בנוגע למקדש שני (וגלות זה האחרון. — ולהעיר מהשקו"ט בגמ' שם ע"ד שנאת חנם בביהמ"ק הא'. וצ"ע היש מסקנא בהשקו"ט ומה היא

בהר*

ליתן מתנה לבר נש לינה חזר בי (כדי-
בור בלחוד זוכה המקבל) וכאן הוא אמר
הכין" (דאפילו מוכר שקיבל ערבון על
המקצת יכול הוא לחזור בו).

ומשני, "תמן למדת הדין ומה דרב
נהג למדת חסידות" (בהאי עובדא ע"פ
מדת הדין הוא, דלדינא הורה כן, ומה
דרב נהיג בעצמו ע"פ מדת חסידות הוא,
שאע"פ שמדינא לא זכה בה המקבל,
לפנים משוה"ד עשה, ונהג בעצמו מדת
חסידות).

ובמפרשים הקשו מעובדא אחרת ד-
רב (בירושלמי מס' ב"מ⁵), "רב מפקד
לשמשו אימת דנימר לך תתן מתנה לבר
נש, אין הוה מסכן הב לי' מיד, ואין
עתיר אמליך בי תניינות" (רב הי' מצוה
למשרתו, כשאומר לך תן מתנה לעני,
תתן לו מיד, ולא תשאל אותי עוד, לפי
שאיני יכול לחזור בו, ואם הוא עשיר,
הימלך בי שנית אם לא החזרתני בו⁶).

הרי יש כאן סתירה בהנהגתו של רב
— דהכא (בסוף מס' שביעית) מפורש
שרב התנהג ע"פ מדת חסידות ולא חזר
בו מדבריו, ואילו בב"מ שם צוה למשר-
תו שלא לסמוך על אמירתו, ולא לתת
עד שישאלהו שנית — היפך ההנהגה ד-
לא ישנה מדיבורו.

א. תנו בסוף מס' שביעית: "כל ה'
מטלטלין נגנין במשיכה, וכל המקיים
את דברו רוח חכמים נוחה הימנו". כלו-
מר, אע"פ שמעיקר הדין יכול המוכר
לחזור בו מכיון שעדיין לא קנה במשי-
כה, מ"מ, כשאינו חוזר בו אלא מקיים
את דברו, רוח חכמים נוחה הימנו.

ובירושלמי שם מביא פלוגתא בין ר'
יוחנן ורב, שלדעת ר' יוחנן — "אמר
ליתן מתנה לחבירו וביקש לחזור בו,
חזור בו": ורב פליג, דרב אמר, כד אנא
אמר לבני ביתי ליתן מתנה לבר נש,
לינה (לית אנאי) חזור בי", שמקיים את
דיבורו לתת המתנה.

ובהמשך הסוגיא מקשה הירושלמי
מעובדא דרבי, "חד בר נש אפקיד ערבון
על מילחא (שעשה מקח עם א' על מלח
ונתן לו משכון על המקח), ויקרת נת-
ייקר המלח, ורצה המוכר לחזור בו,
אתא לגבי רב, א"ל, או יתן לו כל
עירבוננו (כל מה שהוא נגד ערבוננו יתן
לו כפי שוויו כך וכך מלח), או (אם אינו
רוצה במקח) ימסור לו למי שפרע (דב-
מקצת דמים שקיבל נתחייב מיהת לקבל
עליו מי שפרע), מחלפא שיטתי' דרב,
תמן הוא אמר כד אנא אמר לבני ביתי

⁵ וסיום מס' שביעית.

(1) כן מפורש בפיהמ"ש להרמב"ם ורע"ב שם
אע"פ שאין שם משיכה". וראה תוי"ט ומלאכת
שלמה (וראה גם פי' מהר"י בן מלכי צדק) שם
דהכוננה, בלא נתינת דמים". ע"ש. וראה בירושלמי
שם.

(2) פני משה לירושלמי שם.

(3) ירושלמי שם עם פי' הפני משה.

(4) פלפולא חריפתא לרא"ש ב"מ פ"ד ס"יב
סק"ש. שנות אליהו להגר"א סוף שביעית. ועוד —
ראה הנסמן בהערה 8.

(5) פ"ד ה"ב. הובא ברי"ף ורא"ש (וכן בר"ח)
לב"מ מט, א.

(6) פני משה לירושלמי שם.

וקאי עלי' בכל תאחר¹² ולכן צריך ליתנה מיד, אבל בעשיר דאין כזה נדר מותר לדחות הנתינה לאחר זמן. אבל מדין קיום דברו לא הי' חוזר בו גם בעשיר.

ג) הא דסוף שביעית איירי כשאמר ליתן בפני מקבל המתנה, ולכן אף דב-מתנה מרובה לא סמכה דעת¹³ מ"מ מידת חסידות איכא שלא לחזור ממה שהבטיח, אבל בירושלמי ב"מ שם איירי שלא בפני מקבל המתנה ורק למשרתו הודיע שיתן המתנה¹⁴, ולכן יש הפרש בין עני דנעשה כנדר משא"כ בעשיר, דכיון דהמקבל מתנה לא ידע, ליכא בו אפילו מדת חסידות שלא לחזור¹⁵.

אבל נוסף על הקושי והדוחק שבכל אחד מביאורים אלה¹⁶ – צ"ע בעצם ה-ענין, דלכאורה מפשטות דברי הירושל-מי כאן מובן שהנהגת מדת חסידות דרב היתה שמעולם לא חזר בו מדיבורו, והי'

ב. במפרשים נאמרו¹⁷ כמה ביאורים בדבר¹⁸:

א) החילוק בין ב' ההנהגות הוא משום דחד מיירי במתנה מועטת והשני במתנה מרובה (וכהא דמחלק בבבלי בב"מ ב-דעת ר' יוחנן דס"ל דדברים יש בהם משום מחוסרי אמנה, דהוא רק במתנה מועטת דסמכה דעתי' דהמקבל, ואילו במתנה מרובה אין בהם משום מחוסרי אמנה, דלא סמכה דעתי'). דעובדא ד-מס' שביעית מדובר במתנה מועטת דאז נהג כן למדת חסידות שלא חזר בו: וכן התם (בירושלמי ב"מ) לענין מתנה לעני, כי בכלל מתנה לעני היא מתנה מועטת: אבל „אין עתיר אימליך בי תניינות“, ד-כיון דלעשיר נותנים מתנה מרובה¹⁹, לא נהג כזה להחמיר אפילו ע"פ מדת חסי-דות (וכמו ר' יוחנן שמחמיר בדברים, ואעפ"כ ס"ל שזבה אין בהם משום מ-חוסרי אמנה).

ב) בירושלמי ב"מ שם איירי בענין זמן הנתינה, אי מותר לדחותה לאחר זמן, והחילוק בין עני ועשיר הוא דאמירה ל-עני דהוי בגדר צדקה יש בה דין נדר²⁰:

7) בספר ניר (על ירושלמי כאן. להר"מ מארים) כתב דחסר בירושלמי כאן מילתא דרב שהובאה ב-ירושלמי בי"מ (שבפנים) ומפרש שהקושיא בירושלמי כאן מיחלפא שטתי' דרב כו' היא מהנהגתו כאן לזה שמפקד לשמשי, וע"ז מתיר בירושלמי „תמן למדת הדיו ומה דרב נהוג למדת חסידות“ (ומהפך ומשנה כל הסדר והגי' בירושלמי כאן). ואכ"מ.

8) כהבא לקמן ראה שער יוסף (להחיד"א) סי' ט. שנות אליהו שם. ביאורי הגר"א יו"ד סרנ"ח סקל"א. ח"י הצ"צ שביעית שם (ס"ד). פרי יצחק ח"א סנ"א. ועוד.

9) מט, א.

10) ראה גם שטמ"ק ב"מ שם ד"ה כתב הרי"ף בסופו (בתירוץ השני).

11) ראה נמוקי" ב"מ שם ד"ה ובמתנה מרובה:

אבל בעני נעשה נדר דגרסינן התם רב מפקיד כו'. ולהעיר, דדברי רב באים בהמשך לדברי הירושלמי לפנ"ז „הדא דתימא כו' אבל כו' נעשה נדר“, החילוק דעשיר ועני (ראה הגי' בזה), וע"ז ממשיך „רב מפקד לשמשי“ (אלא שבר"ף ורא"ש שם דילגו זה). וראה שו"ע חו"מ סרמ"ג סי"ב ובסמ"ע שם סק"ה. שו"ע אדה"ז חו"מ הל' מכירה ס"ד.

12) ראה שטמ"ק שם ד"ה וכתב הרמ"ך.

13) פרי יצחק שם בסופו. ובח"י הצ"צ שם ס"ד „ותירון הירושלמי דהוה י"ל דס"ל כתירון ראשון דירושלמי סוף שביעית דרב איירי כשהעמידו אצלו כו"“.

14) וראה עוד תי' בשער יוסף שם. ועוד.

15) ראה ח"י הצ"צ פרי יצחק בהקושיא על תי' ה'א'. שער יוסף שם (כח, סע"א) הקושיא על תי' ה'ב' (וראה גם צ"צ שער המילואים ח"ד סניח וסי' קנב). וכן קשה על תי' הגי', דמפשטות הלשון בירושלמי לא משמע שהעמידו אצלו, כבתי' הירושלמי דרב נהג למדת חסידות.

דוקא (כי אין שייד לומר לב"ב) איירי לא ברכושו הפרטי של רב וב"ב, אלא ברכוש הנמצא ברשותו בתור רב בעירו, שכמה סוגי רכוש נמצאים ברשותו וב-אחריותו (אף שאינם שלו), וכמו: קופת הקהל, ממון (דיחיד או רבים) שנמסר לו לחלקו או להיות ממונה בחלוקתו ל-צדקה. וכיו"ב.²⁰

ומובן שבנוגע לרכוש זה שברשותו (שאינו שלו), הי' רב רגיל לצוות ל-שמש' (שמש ב"ד) וכיו"ב, ואילו בשיי-כות לרכוש (ענינים) שבביתו - הי' רב מצווה לבני ביתו, כולל משרת ושמש בביתו.

ועפ"ז מובן החילוק בין עובדא דרב שבירושלמי שביעית לעובדא שבירושל-מי ב"מ:

הנהגת רב בשייכות לרכושו הפרטי (שאודותו צוה לבני ביתו) היתה במדת חסידות שלא לשנות מדיבורו (אפי"כ שזה קשור בהפסד ממון, כגון במתנה, או במכר כשנתייקר השער וכיו"ב); אבל בנוגע לרכוש שאינו שלו, אלא רכוש של הקהל (או דיחיד) הנמצא ברשותו, אין מקום להחמיר על עצמו לנהוג ב-

מקיים דברו אף שמצד הדין לא הי' מחוייב בזה, ומצד טעם זה אין חילוק אם המקבל הוא עשיר או שהיא מתנה מרובה (והמקבל לא סמכה דעתי) או שלא בפני המקבל וכו' - כי בכל אופן הי' שינוי בדיבורו, שאינו מקיים מה ש-אומר; ואין לומר ע"פ גודל מדת חסידות דרב (שרב במיוחד הי' נוהג בעשרה מילי דחסידותא²¹) שלא קיים דברו ב-פרטיו.

ואע"פ שבבבלי איתא²² שרב פליג על ר' יוחנן וס"ל דדברים אין בהם משום מחוסרי אמנה - הרי גם שם המדובר הוא ע"פ הדין ולא בהנהגתו המיוחדת של רב עצמו: משא"כ בהא ד-ירושלמי ב"מ שקאי בהנהגת רב עצמו כמו בהא דשביעית²³.

ג. ונראה לבאר כ"ז בהקדם הדיוק בשינוי הלשון בב' הסוגיות דירושלמי: בסוף שביעית לשון רב היא „כד אנא אמר לבני ביתי“, ובב"מ הלשון - „רב מפקד לשמשי“.

[ואין לומר דלהיות שהנהגה זו היתה מדת חסידות, לכן לבני ביתו רצה ל-הראות ולחנכם במדת חסידות, משא"כ לשמשי' שלא מוטל עליו חינוכוי - ד-הרי גם כאשר „מפקד לשמשי“, המדובר הוא הנהגה בתור שלוחו של רב].

ונ"ל דהחילוק הוא, דבדבריו לבני ביתו קאי רב בממון ורכוש הפרטי של רב ובני ביתו, משא"כ מ"ש לשמשי'

20) וננוגע לב"ד או אפטרופוס בנכסי יתומים - ראה רמב"ם הל' מכירה פ"ל הי'. הל' נחלות פ"א הי'. וטושו"ע ח"מ סר"ל סכ"ו. סר"צ סט"ו. ובנ"כ.

21) במחלוקת רב ור"י (בבבלי ב"מ שם) אי דברים יש בהם משום מחוסרי אמנה, פלוגתא בראשונים אם זה רק בשלא נשתנה השער או גם בנשתנה השער (והכונה ברמ"א ח"מ סו"ס רד). אבל בכל אופן כיון שנקטינו דרב בעצמו נהג כדעת ר"י, א"כ להדיעות דר"י ס"ל דיש בהם משום מחוסרי אמנה גם בנשתנה השער מובן דגם רב נהג כן. וכן משמע מזה שמקשה בירושלמי בסופו, מעובדא דנתן „ערבון על מילחא ויקרת" ואינו משני דשאני התם דנשתנה השער.

16) תשובות הגאונים (שערי תשובה) סקע"ח. ס' יחסין מאמר ב' אות ריש. סה"ד סדר תנאים ואמו-ראים ערך אבא אריכא ס"ו. ועוד.

17) ב"מ מט, א.

18) כ"מ"ש בשנות אליהו שם.

19) ראה ספר ניר שם.

עוד זאת, שזה פעל שינוי בגוף דיבורו. מכיון שבשעת דיבורו הנהגתו הרגילה ש"הן שלך (יהי) צדק"²², היינו לקיים את דברו ולהצדיק אותו²³ (וכ"ש דבשעת האמירה צ"ל "הן שלך צדק"²⁴ – שיאמר לו ודאות ליתן לו, ולא דרך התול ר- כיו"ב²⁵ – אחד בפה ואחד בלב²⁶) – בה דיבור לבד גמר ומקני, ע"י הדיבור עצמו נעשה קנין²⁷ בהחפץ שנותן במתנה.

וכמו שמוכח מהתחלת דברי הירושל- מי שביעית שם, שהקשו על הנהגת רב – "מתניתא פליגא על רב אימתי אמרו

מדת חסידות שלא לשנות בדיבורו, כיון שזה דבר השייך להקהל (או ליחידים) שרכושם נמצא ברשותו – ולכן אין מדת חסידות שלו (של רב) שייכת בנוגע לרכוש זה (דהקהל או היחידים).

ולכן, הן בנוגע לנכסי יחיד הנמצאים ברשותו, צריך לשער דעתו של בעל ה- רכוש כמה רוצה ליתן, והן בנוגע לקופת הקהל וכיו"ב, יש לשער דעת (רוב) ה- קהל והאחראים דהקופה.

ולכן אמר רב למשרתו, שכאשר אומר לו לתת מתנה לעני, יתן לו מיד, כי ודאי וברור לרב, דלא רק בקופת ה- קהל המיועדת לצדקת הקהל סומכים עליו (רב) לחלקם, אלא דגם בנוגע ל- יחיד – ניחא ל' לזה היחיד, כיון שהוא רב הקהל, שיתן להעני: משא"כ בנוגע לעשיר ציוה "אמליך בי תניינות", כי אמירתו בתחלה לתת היתה כפי דעתו של רב (בעצמו), ולכן צריך לשער (עוה"פ) דעתם של בעלי הרכוש – אם מסכימים למתנה זו (לעשיר), ולכן "אמליך בי תניינות".

ד. ויש להבין בזה: אפילו אם ב- סוגיא דב"מ איירי ברכוש אחרים, מ"מ, כשרב שינה אח"כ מדיבורו יש בזה שלי- לת מדת חסידות דרב (כיון שאינו עומד בדיבורו – אף שיש לו טעם ע"ז), וא"כ הרי מצד מדת חסידות לא ה' לרב לומר אודות נתינה זו בתחלה אם אפשר שישנה דיבורו. ועוד זאת: אם ניתנה לרב האחריות והבעלות המלאה (בתור גבאי וכיו"ב), לכאורה לא איכפת לן מהו רצונם של בעלי הרכוש, שהרי הכל ברשותו של רב?

ויש לומר הביאור בזה:

הא דמס' שביעית שמצד מדת חסידות לא חזר בו רב מדיבורו, הכוונה, שנוסף לזה שלאחרי שאמר לא חזר בו, הגה

(22) ב"מ שם: ירוש' שביעית שם (ועוד) – עה"פ (קדושים יט, לו) איפת צדק והיו צדק.

(23) ככפי המשניות להרמב"ם שביעית שם. וראה גם רש"י כתובות פו, סע"א בהא דפריעת בע"ח מצוה.

(24) להעיר משו"ע אדה"ז, דבחו"מ ה' מכירה סי"ב כ': "ומ"מ בשעה שאומר לו ליתן לו צ"ל בדעת גמורה ולא יאא בדעתו לשנות כי לדבר א' בפה וא' בלב אסור מן התורה שנאמר איפת צדק כו": ובא"ח סקניו סי"ב מפרש בפסוק הנ"ל "כלומר כשאתה מדבר הן או לאו קיים דברייך והצדק אותם". (25) כדברי ר' יעקב בן זנדי בירושלמי שם (שע"ז קאי המשך דברי הירושלמי דרב פליג) ככפי הפ"מ.

(26) כתירוץ אב"י בבבלי שם לדעת רב. וע"פ המבואר הרי זהו לפי דעת רב לדינא שם דדברים אין בהם משום מחוסרי אמנה, אבל בהנהגתו בעצמו במדת חסידות קיים הפסוק "היו צדק" גם כפשוטו, שקיים דברו, ככפנים.

(27) ראה תורה אליבא (כתובות קב, א): ואפילו באמירה בעלמא ש דברים שנקנים כדקאמר בסמוך ועוד דשמעין ל' לר"י בהוה הנותן מתנה מועטת לחבירו קנה אע"פ שלא הגיע לידו דגמר ומקני (וראה רש"י שם). וכן משמע בשו"ת הרא"ש כלל קב סי"י. ע"ש. וראה ר"ח ב"מ שם: דאמר ר"י ישראל שאמר לבן לוי וכו' דקני. ולהעיר מתורה הכא ביב ככג, ב. קצות החושן סרי"ז סק"ג. ועוד. וראה לקו"ש ח"י ע' 295. ואכ"מ.

חסידות", שזה שרב נהג בעצמו מדת חסידות שלא הי' חוזר בו, אינו בגדר אחר ממה שסבר בתחלה (בירושלמי) ב" דעת רב (שיש בדיבורו קנין). והיינו, שמדת חסידות דרב (לא לחזור מדיבורו) אין פירושה שלא חזר בו אח"כ מדיבורו, אלא שמצד מדת חסידות שלו הי' דיבורו בעצמו בתוקף, שגמר ומקנן²⁸.

ועפ"ז יובן שכ"ז אפשר לומר רק בנוגע להאמירה לבני ביתו, שבנוגע ל" חפציו ורכושו הפרטי יש בדיבורו תוקף דקנין בהמתנה שאמר ליתן לחבירו, אבל כשאירי בדברים של אחר או של ה" קהל, אלא שהם ברשותו לצוות כו', כהא דב"מ שמפקד לשמש"י, אזי לא חל ב" רכוש זה קנין (או אפילו התחייבות) ב" גוף המתנה [ובמילא לא שייכת כאן לכתחילה ה"מדת חסידות" דרב לעמוד בדיבורו, ואם דיבורו לא יתקיים אח"כ מחמת בעלי הרכוש אין כאן חסרון ב" מדת חסידות שלו].

ולכן "מפקד רב לשמש"י אימת דנימר לך תתן מתנה לבר נש אין הוה מסכן הב לי" מיד ואין עתיר אימליך בי תניינות", שאין הכוונה בזה שבנוגע לעני נעשה נדר ובמילא אינו יכול לחזור בו, אלא להיפך (וכפשוטת ההמשך בירושלמי שם, שמביא הא דרב בהמשך ללפניו ש" יכול לחזור בו) — להדגיש בזה השינוי לגבי האמירה לבני ביתו, שכאן אין ה" קנין (וכיו"ב) ע"י האמירה והדיבור, שב" אמירתו לבד גמר ומקני (או מתחייב) כבאמירתו לבני ביתו, אלא תלוי מיהו המקבל, ולכן כשהמקבל הוא עני אז צריך לתת לו מיד, כיון שיודע שגם דעתו של בעל הרכוש (או הקהל) ליתן, ואין מקום לברור נוסף, וכנ"ל.

המטלטלין נקנין במשיכה ברשות הרבים או בחצר שאינו של שניהם וכו' ברשות המוכר לא קנה עד שיגבי' או עד ש" ימשוך את הכל מרשות הבעלים כו" [דלכאורה, מהי השייכות דדברי רב לה" ברייתא? הרי רב אמר שלא הי' חוזר בו מדיבורו (בכדי שלא יהי' ממחוסרי אמנה, או בכדי שתהי' רוח חכמים נוחה הימנו וכו'), ולא בנוגע לקנין דהחפץ, ואילו בהברייתא אירי בדין קנין, "לא קנה עד שיגבי' כו"?? ומוכח מזה] דה" ירושלמי מפרש דברי רב שס"ל שיש בזה קנין ולכן אינו חוזר בו, כמ"ש ב" מפרשים²⁸, וזהו שמקשה "אם במוכר ולוקח אמרו דלא קנה הלוקח עד ש" יגביהנו או עד שיוציאנו מרשות ה" בעלים, מכ"ש במקבל מתנה דלא זכה בדיבור לחודי, ואמאי קאמר רב לית אנא חזר ב"י,

[ופשיטא לפי מה שמשני בירושלמי שם, "כאן שהעמידו עמו כאן בשלא העמידו עמו", כמו שפירשו במפרשים²⁸, ד"רב מוקי להאי ברייתא בשלא העמידו ללוקח עמו לכן לא קנה עד שיקנה ב" דרכי הקני' והאי דרב גופי' בשהעמיד להמקבל עמו בשעה שאמר ליתן לו והראה לו מה שהוא", דכיון "שהעמידו עמו", לכן קנהי' ואינו חוזר בו] —

הנה מעין זה י"ל למסקנת הירושלמי "תמן למדת הדין ומה דרב נהג למדת

28) פני משה שם [אבל בר"ש סירילאו פי' אי איכא איסורא או לא]. וראה בפי' מהר"א פולדא שם. פרי יצחק שם.

29) ובחי' הצ"צ שם אות ד', "ור"ל דרב מיירי שהעמיד המקבל עם בני ביתו דאוי קנה משום מעמד שלשתן, וכן להלן שם, מעמד שלשתן. וכן פי' במהר"א פולדא שם. ועי' שמפרש האוקימתא דרב למידת חסידות, דאם למדת הדין מאי רבותא דרב כו' הרי מדינא קנה לכוע' ואף ר"י לא פליג. ע"ש.

צמיחה (כטבע העולם) מפני שסומך על הקב"ה, שהוא ברא את העולם והטביע חוקי הטבע באופן של „זרע וקציר גו' לא ישבותו”³⁶, ורק משום כך בטוח הוא שזריעתו תצליח ותצמיח.

דבאופן זה הרי דרכי הטבע תופסים מקום אצלו, אלא שחשיבותם אינה מצד עצמם אלא רק משום שהקב"ה הטביע חוקים אלו בהבריאה.

(ב) „שמאמין בחי העולמים”, שאין דרכי הטבע תופסים מקום אצלו כלל, ואינו סומך עליהם כלל (לפי שמרגיש שהקב"ה הוא בורא הטבע בכל רגע מאין ליש וחוקי הטבע אין להם מציאות כלל) — אלא זורע אך ורק מפני אמונתו ב־ הקב"ה, שכיון שהקב"ה ציוה לו לזרוע, הרי הוא סומך ובטוח שהוא ית' יצליח את זריעתו שיצמיח. וזהו דיוק ל' חז"ל „שמאמין בחי העולמים”, דאילו הי' זה רק מפני שסומך על הקב"ה מנהיג הטבע אין צורך עתה בהאמונה (שלמעלה מן השכל) כיון שבצירוף אביו וכו' הי' יותר ממאה פעמים (ואחד): אבל כיון שאצלו אין דרכי הטבע תופסים מקום כלל, וסומך רק על הקב"ה, שהוא ית' יצליח את זריעתו — הרי לזה צריך אמונה שלמעלה מהשכל.

ו. ועפ"ז יובן ויומתק גודל ענין מצות שביעית, שבפשטות שורש מצוה זו הוא להחדיר ולהטביע באדם את ההכרה שהצמיחה שבארץ תלויה אך ורק ב־ הקב"ה³⁷, שלכן ציוה השם „ושבתה הארץ שבת לה”³⁸, באופן שהאדם סומך אך ורק על הקב"ה, ולכן אע"פ שלא

ה. והנה כל עניני התורה הם נדיוק, ומובן מזה, דזה שסיום מס' שביעית הוא (לא רק בעניני שביעית, אלא) נדיון בעניני ממונות וכיו"ב — „וכל המקיים את דברו רוח חכמים נוחה הימנו”, ובוה גופא מוסיף נגמ' (ירושלמי) אודות הנהגתו של רב בענין זה באופן של מדת חסידות — שהנהגה זו ד„כל המקיים את דברו” (ובאופן של מדת חסידות) שייכת לכללות תוכן הענין ד„שביעית”.

ויש לבאר זה ע"ד הדרוש (בעבודת האדם), בהקדם מאמר רז"ל³⁹ על ה־ פסוק⁴⁰ „והי' אמונת עתך גו'”, ד„אמונת זה סדר זרעים”, ומפרש בירושלמי ש־ מאמין בחי העולמים וזורע⁴¹.

ונת' במ"א בזה⁴², דהגם שענין הזריעה הוא בטבע והנהגת העולם, הבריאה, וגם אינו־יהודי שאינו מאמין בחי העולם למים זורע וסומך על זריעתו, מ"מ, איש ישראל הזורע עושה זאת לא מפני שכך הוא מנהגו של עולם — כהנהגת שכנו האינו־יהודי, ואפילו לא מפני שנהג כן בעצמו כמה פעמים, שכבר זרע הרבה פעמים ובכל פעם הביאה הזריעה צמיחה וכו' — אלא אך ורק מפני ש„מאמין בחי העולמים (ורק לכן הוא) זורע” (עתה).

ובעומק יותר: החידוש בזה שאיש ישראל סומך על הקב"ה („חי העולמים”) כשזורע, יכול להיות בשני אופנים⁴³:

(א) שבטוח שהזריעה תביא לידי

(31) שבת לא, א.

(32) ישע"י לג, ו.

(33) תוד"ה אמונת — שבת שם. וכ"ה במדרש

תהלים יט, ח. במדבר פ"ג, טז.

(34) ראה לקו"ש ח"א ע' 216. ע' 240.

(35) ראה בארוכה לקו"ש ח"ח ע' 295 ואילך.

וראה גם שם חט"ז ע' 174 ואילך.

(36) נח ח, כב.

(37) ראה חינוך מצוה פד. מצוה שכח. רמב"ן

פרשתנו כה, ב. אברבנאל שם.

(38) פרשתנו כה, ב.

ואתר) עובר הדבר לבעלותו. אבל אצל איש ישראל, התוקף שבמעשה קנינים שלו אינו מפני שכן מקובל בדרכי העו-
לם אלא מפני שכן צווה הקב"ה בתורתו, ונתן לנו דיני קנינים, כמ"ש⁴³, "כי תמכרו גו' או קנה מיד עמיתך" וכיו"ב.

ומוסיפה המשנה בסוף שביעית, שיש-
נה הנהגה נעלית עוד יותר, ד,כל ה-
מקיים את דברו", אע"פ שלא הי' כאן שום מעשה קנין, וא"כ לא רק מצד דרכי העולם לא נקנה החפץ, אלא גם מצד התורה לפי שורת הדין (שנתנה תוקף לדרכי הקנינים) לכאורה אין כאן קנין - מ"מ, מצד גודל מדת חסידות שלו (הבאה מכללות ציווי התורה בעומד בדיבורו), כיון שהתחייב עצמו בדיבורו, ה"ז נחשב אצלו שהדבר נקנה כבר, והוא מקיים את דברו.

ויהי רצון שע"י העסק במס' שביעית ועד לגמרה וסיומה, נזכה בקרוב לקיים מצוה זו בפועל, שיקויים היעוד "רצית ה' ארצך", "עשו את השמיטים" שבת שביית יעקב⁴⁴, בביאת משיח צדקנו, שיוליכנו קוממיות לארצנו בשנה זו* - שנת "תשמט ידך"⁴⁵ - ממש.

(משיחות ו' תשרי ופ' האזינו תשמ"ז)

43) פרשתנו כה, יד. וראה סה"צ להרמב"ם מ"ע רמה. חינוך מצוה שלו.

44) תהלים פ, כ. מדרש תהלים שם.

45) שנת הדפסת השיחה בפעם הראשונה (תשמ"ט). המו"ל.

46) (ל' הכתוב פ' ראה טו, ג), כמשנ"ת כמ"פ הרמו בזה, שהקב"ה משמט כל החובות דבניי (ראה גם פייט אנא עוררה בסליחות דערב ראש השנה), וכשבטלה סיבת הגלות (ה"חובות" דבניי, "חטאי גרי", בטל המסובב, הגלות, ובאה הגאולה האמיתית והשלימה תיכף ומיד.

נזרע ולא נאסוף את תבואתנו"⁴⁶, "ו-
צוית⁴⁷ את ברכתי לכם גו'".

ויש לומר, שאין הכוונה במצוה זו רק למי שעדיין לא הגיע להדרגה ד, "מאמין בחי העולמים וזורע" ולכן זקוק הוא למצות שביעית להחדיר בו הכרה זו, אלא אפילו מי שזרע את שדהו במשך שש השנים באופן ד, "מאמין בחי העו-
למים וזורע" (כנ"ל) - מ"מ, גם אצלו פועלת מצות שביעית חידוש עיקרי.

והביאור בזה:

במשך השש שנים, אף שהאדם יודע שלא חוקי הטבע ומעשה זריעתו הם ה-
סיבה האמיתית לצמיחת התבואה וה-
פירות, מ"מ, כיון שבפועל ישנה בזה עשיית האדם, וברכת ה' באה אליו -
אמצעות עשייתו, "וברכך ה"א בכל אשר תעשה"⁴⁸ דייקא, לא ניכרת בגלוי ולעיני בשר אמונתו בחי העולמים;

ודוקא בשנה השביעית, כשאינו זורע כו' ואין שום פעולה ומעשה בני אדם, ומימ ה"ה עוסק בלימוד התורה⁴⁹ ב-
מנוחה בלי שום דאגה, ה"ז מורה על האמונה שלו בחי העולמים.

ז. וע"פ כל הנ"ל תוכן השייכות ד-
שביעית להנהגה ד, "מקיים את דברו" (עד לתכלית השלימות בזה באופן של מדת חסידות, ועד כהנהגת רב);

דרכי הקנינים ישנם גם אצל אומות העולם, שכשאדם עושה קנין (לפי דרכי הקני' בכל מדינה, הנהוגים בכל אתר

39) שם, כ.

40) שם, כא.

41) פ' ראה טו, יח.

42) ראה ספורנו פרשתנו כה, ב. ד. ועוד.

בהר ב

לפנ"ז, ובפרט שב' הפסוקים הם בסמי-
כות זל"ז – צ"ע אמאי כפל רש"י פי-
רושו?

[ויתירה מזו: בתו"כ (מקורו של
פרש"י, לכאורה) מפרש רק הכתוב ה-
ראשון „כי עבדי הם” – „שטרי קדם
(עליהם ראשון)”: ובפסוק השני „כי לי
בני ישראל עבדים” לא פירש עוה"פ
„שטרי קודם”¹⁰. והרי בתו"כ, שהוא סדר
הלימוד ע"ד ההלכה והדרש, מצינו ש-
נכפלו כמה דרשות ולימודים¹¹; אבל
רש"י ש, לא באתי אלא לפשוטו של
מקרא, הרי כמדובר כמ"פ, סומך על מה
שפירש לפנ"ז].

ועכצ"ל שהטעם ד, שטרי קודם" על
דיני ישראל הנמכר לנכרי, הוא ענין
אחר (וחידוש) לגבי טעם דיני ישראל ה-
נמכר לישראל, ולכן הוצרך רש"י לחזור
ולהודיענו, שזה ש, שטרי קודם" הוא
טעם (גם) לדיני ישראל הנמכר לנכרי.

ב. לכאורה יש לכבר זה בפשטות:

במוכר עצמו לנכרי, שה, גרם" לזה
הוא „דבוקו עמו (עם הנכרי) ע"י שלמד
ממעשיו”¹², ועד שמכר עצמו לעכו"ם

א. בסוף פרשתנו מדובר אודות דיני
עבד עברי הנמכר לישראל – „כי ימוך
אחיר ונמכר לך, שיש בו כו"כ אזהרות
„לא תעבוד בו עבודת עבד, כשכיר
כתושב יהי עמך גוי ויצא מעמך גוי ושב
אל משפחתו גוי”¹³; ואח"כ באים דיני
עבד עברי הנמכר לנכרי – „וכי תשיג
יד גר גוי ומך אחיך . . ונמכר לגר תו-
שב עמך או לעקר משפחת גר”¹⁴ (נמכר
לעבודת כוכבים עצמה להיות לה שמש
. . לחטוב עצים כו”¹⁵), שיש כו"כ פרטי
דינים בגאולתו „אחרי נמכר גאולה
תהי' לו גוי” (עד –) ואם לא יגאל באלה
ויצא בשנת היובל גוי”¹⁶,

ובכניהם נאמר בפסוק אותו הטעם –
„כי עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ
מצרים”¹⁷, „כי לי בני” עבדים עבדי הם
אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים גוי”¹⁸,
זאת אומרת, שענין זה („עבדי הם”) הוא
טעם הן על דיני עבד עברי הנמכר ל-
ישראל והן על דיני ישראל הנמכר ל-
נכרי¹⁹.

והנה בפרש"י מצינו הכפלה בפירוש
טעם זה, שבשני הפסוקים פירש „עבדי
הם – שטרי קודם”. ולכאורה, ע"פ הכלל
הידוע, שרש"י סומך על מ"ש בפירוש

(9) ועד"ז הוא במדרש לקח טוב, ומוסיף „ואין
רשות לשום אדם עליהן לשעבדם”.

(10) ורק הביא שם הדרשה: כי לי בני עבדים
עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים על תנאי
שלא ישתעבדו בהם (וראה הערה הבאה). וראה
לקו"ש חיי"ז ע' 300 הערה 41 ובשוה"ג.

(11) להעיר מענייננו, דבפסוק כה, מב (הובא
לקמן בפנים) דריש על תנאי שלא ימכר ממכרת
עבד; ובפסוק כה, נה דריש ג"כ עדי"ז (כבהערה
שלפנ"ז).

(1) כה, לט ואילך.

(2) שם, לט"מא.

(3) שם, מז ואילך.

(4) פרש"י שם, מז.

(5) שם, מח ואילך.

(6) שם, מב.

(7) שם, נה.

(8) וראה חוקניו שם.

הוא הטעם על כל ציוויים אלה, דהיינו שלא יצא מכלל „לי בני“ עבדים, וא”כ לאחר שיודעים מדינים אלו ש- הוא עדיין בכלל ישראל וצריך להזהיר ש„אל תניחהו שיטמע (אפילו רק) עד שנת היובל“, הרי מובן דמ”ש „כי לי בני“ עבדים“ פירושו „שטרי קודם“ (ואין צריך לפרשו).

ג. גם צריך להבין:

מש”נ (בפעם הא’) „כי עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים“ הוא הק- דמה לסיים הכתוב „לא ימכרו ממכרת עבד“, ופרש”י – „בהכרזה, כאן יש עבד למכור, ולא יעמידנו על אבן הלקח“.

מקורו של פרש”י הוא (לכאורה) ב- ת”כ, אבל שם איתא „אשר הוצאתי או- תם מארץ מצרים על תניי“ שלא ימכר ממכרת עבד, דבר אחר לא ימכרו ממ- כרת עבד שלא יעמידנו בסמטא ויעמידם על אבן הלקח”¹⁶, היינו דלפ”ה הא’ בתו”כ מש”נ „לא ימכרו ממכרת עבד“ הוא ענין כללי הכולל¹⁷ כל האזהרות שבפרשה דהכל הוי בכלל „ממכרת עבד“, ורק לפי הפירוש השני¹⁸ הוא ציווי פרטי בפ”ע בנוגע לאופן המכירה.

ממש (כנ”ל) – יש קס”ד לומר דפקע מיני’ הא ד„שטרי קודם“, דהרי נשתעבד לגמרי לאחר¹⁹ (לעכו”ם), ובמילא²⁰ הוא כמותו [וע”ד הקס”ד של העבד „הואיל ורבי מגלה עריות אף אני כמותו הואיל ורבי עו”כ אף אני כמותו הואיל ורבי מחלל שבת אף אני כמותו“²¹]

– לכן צריך לאשמעינן שגם על עבד זה נאמר „שטרי קודם“, וחלו כל הדינים שבפרשה עליו, ש„גאולה תהי’ לו . . . ויצא בשנת היובל גו“, מפני ש„שטרי קודם“ והוא בכלל „לי בני ישראל עבדים עבדי הם“ [וכהמשך הכתוב „לא תעשו לכם אלילים גו“], שהוא אזהרה בפ”ע, כנגד זה הנמכר לנכרי שלא יאמר הואיל ורבי מגלה עריות כו”²² כנ”ל].

אמנם ביאור זה אינו מספיק, שהרי דבר זה שלא יצא מכלל ישראל ידעינן (בכלל עכ”פ) מציווי התורה „אחרי נמכר גאולה תהי’ לו“, כפרש”י „גאולה תהי’ לו – מיד, אל תניחהו שיטמע עד שנת היובל“, וכן מהציווי שלאח”ז²³ „כשכיר שנה בשנה יהי’ עמו לא ירדנו בפרך ל- עיניך ואם לא יגאל באלה ויצא בשנת היובל גו“ –

והרי מ”ש „כי לי בני ישראל עבדים“

16) ובמדרש לקח טוב: על מנת כן ועל תנאי שלא כו’.

17) בכמה דפוסי תו”כ „מקח“ וכ”ה ברמב”ם הלי’ עבדים פ”א ה”ה. אבל בדפוס ראשון ובכמה דפוסיים הוא ככפנים (כברשי’ לפנינו). וכן בתו”כ כתי’ (דפוס צילום – ירושלים, תשל”ב). יל”ש ומדרש לקח טוב כאן. וכן הובא בטהמ”צ להרמב”ם ל”ת רנח בשם הספרא, סמ”ג ל”ת קעה.

18) וראה קרבן אהרן לתרי”כ שם.

19) הגר”א מוחק תיבת „דא“, ולפי פירושו

12) להעיר ע”ד ההלכה – מדין עבד שברח ומרד באדונו (קידושין טז, סע”ב ואלך ובמפרשים שם. רמב”ם הלי’ עבדים פ”ד ה”ד ובג”כ שם) ותרמוד (יבמות ספ”א) ודין הורדוס (ב”ב ג, סע”ב ואלך ובתודיה כיון – יבמות מב, ב). ועוד.

– היינו, שגם בעבד כנעני, עבדות בתכלית – ככ”ז מרידה וכ”ו מועלת במדה חשובה – ועפ”ז גם בהטענה דשטרי (זה) קודם מקום לזה.

13) וע”ד מ”ש הש”ם (קידושין כ, ריש ע”ב) ל- ענין מ”ש (כה, מח) אחרי נמכר גאולה תהי’ לו (הובא בספורנו כאן) אימא לידחי אבן אחר הנופל.

14) פרש”י סוף פרשתנו (כו, א).

15) כה, נג”ד.

(*) ובדפוס שני דרש”י „מקח“.

עצמו לנכרי, שהפסוק „כי לי בני” עבדים גו” נאמר בסוף כל הציוויים).

[ברא”ם²¹ מפרש „כיון דשטר קנייתי שקניתיים לי לעבדים קודם לשטר של אותו שנמכר לו הרי שטר של רבו בטל לגבי שטרי ואין קנייתו קני” ולפיכך יוצא מתחתיו ושב אל משפחתו כאילו לא נמכר דאל”כ מה טעם כי עבדי הם ולכן ישובו אל משפחתם.” והיינו דלפירוש הרא”ם „כי עבדי הם” הוא טעם על הנאמר בפסוק שלפנ”ו „ושב אל משפחתו גו”.

אבל מזה שהטעם „כי עבדי הם” לא נאמר בפסוק שלפנ”ו, ואפילו לא בכתוב בפ”ע, אלא הוא תחילת פסוק שסימו „לא ימכרו ממכרת עבד”, משמע ש- (בעיקרו) הוא טעם ע”ו ש”לא ימכרו ממכרת עבד”, שפירושו לפי פרש”י הוא „בהכרזה כאן יש עבד למכור ולא יעמידנו על אבן הלקח”].

וא”כ גדלה התמי: מדוע בחר רש”י לפרש בפשט”מ דוקא כפירוש השני ב- תו”כ, ואשר לפי תמוה מקום האזהרה „כי עבדי הם”²², ולא כפי הא’ שם וה- מתאים יותר לכאורה לפשט”מ?

ד. וי”ל הביאור בכל זה:

(21) לפרש”י כה, מב.

(22) וצריך לדחוק, דאף שבכללות קאי על כל הדינים, מ”מ נאמר בפסוק זה, כי (א) במכירתו באופן של הכרזה, יש כאן עבד למכור” ובהעמדה על אבן הלקח מודגש ביותר אף שהוא עבד (והיפך ד”שטרי קודם”) יותר משאר הדינים שבפרשה (כמו יוליד כליו אחריו לבית המרחץ (פרש”י שם, לט), שאפשרי במשרת, בתלמיד (עירונין כו, ב. וש”נ. ר”ח ותורת חיים שם. וראה מכילתא משפטים כא, ב: אבל בכנו ובתלמידו רשאי), לא דוקא בעבד, (ב) ענין זה הוא בהתחלת עשייתו לעבד, משאי”כ השאר – שכאים לאחרי שכבר נמכר לעבד.

ואינו מוכן: מדוע בחר רש”י בפירוש השני של התו”כ, ולא בפירוש הא’ ש- הוא ענין כללי?

ואדרבה: דוקא לפירוש הא’ מובן, לכאורה, המשך הכתוב – „כי עבדי הם גו’ לא ימכרו ממכרת עבד”:

בשלמא את”ל ד”לא ימכרו ממכרת עבד” הוא ענין כללי, מובן הטעם ש- דוקא בכתוב זה נאמר „כי עבדי הם גו” (שפירושו „שטרי קודם”) – כי זהו הטעם לכל ציווי הפרשה (ע”ד ההנהגה כלפי העבד), שכולם נכללים בציווי זה ד”לא ימכרו ממכרת עבד”:

אבל את”ל ד”לא ימכרו ממכרת עבד” הוא רק אזהרה פרטית בנוגע לאופן מכירתו – אינו מוכן: מדוע נאמר הטעם ד”כי עבדי הם” בסמיכות לדין זה? ולכ- אורה מקומו הי’ צ”ל או בתחילת כל הענין או בסופו (וכמו בפרשת מוכר

הכל הוא פ”י אחד, וע”ד פרש”י. אבל בכל דפוסי התו”כ שתח”י ישנה תיבה זו. וכ”ה ביל”ש, מדרש לקח טוב, מפרשי התו”כ (ק”א ועוד). וכ”ה בנחלת יעקב על פרש”י כבהערה הבאה.

(20) בנח”י כ’ דאין ראי’ (כהרא”ם) דרש”י נקט כל’ ה”ב בתו”כ, כי „אפשר לומר דאע”פ דכי עבדי הם נמשך אל לא ימכרו ממכרת עבד אפ”ה דרשינן נמי שלא ימכרו בהכרזה ועל אבן הלקח מתיבת עבד מדהליל ממכר עולם וכתב עבד” (ומה שבתו”כ כ’ ד”א – אינה דיעה ב’, כ”מ”ש שם).

אבל נוסף לזה שקשה לפרש כן כוונת רש”י (שלא הביא כלל הפי’ ד”על תנאי כו”), הרי זהו כפי פירושו בתו”כ, דה”צ”איה ממצרים הוא שטר ועל תנאי שלא ימכרו ממכר עולם. אבל פשטות הפי’ בתו”כ, שהוא טעם לא רק ע”ו שלא ימכרו ממכר עולם (כ”א שיוצא ביובל), אלא – תוכן כל הציוויים שבפרשה. וראה ק”א שם.

(*) אבל ליתא בכתי’ תו”כ שם.

(ב) בפסוק „כשכיר כתושב” פ”י – „עבודת קרקע ומלאכת אומנות כשאר” שכירים התנהג בו, והיינו שהשוואתו ל- שכיר הוא רק מצד סוג העבודה וה- מלאכה שעושה, ולא שנחשב באמת ל- שכיר (כפשטות הכתוב „כשכיר כתושב יהי” עמך²⁷).

(ג) לשון רש”י הוא – „אם פגע בו יובל לפני שש שנים היובל מוציא”.

וצ”ע, בכתוב נאמר „עד שנת היובל יעבוד עמך”, שפשטות משמעו שעבודתו מלכתחילה אינה אלא עד היובל, ומזה שרש”י כותב „היובל מוציא” משמע ש- הוא עבד אלא שהיובל מוציא מזה²⁸.

(ד) בפירושו הנ”ל על „לא ימכרו ממכרת עבד” – „בהכרזה כאן יש עבד למכור כו”. דלכאורה, לפי פשטות פ”י הכתוב „כי עבדי הם” ד, שטרי קודם ולכן אי”פ שיהי’ משועבד לאדון אחר, הרי זה גופא פ”י הכתוב „לא ימכרו ממכרת עבד”, והוי דבר אחד עם „כי עבדי הם”, דמכיון ש„עבדי הם” לפיכך

בכל דיני עבד עברי שבפרשתנו לא תעבוד בו עבודת עבד, כשכיר כתושב יהי עמך, עד שנת היובל יעבוד עמך) יש ללמוד בשני אופנים:

(א) שהמוכר עצמו לישראל אינו ב- גדר עבד, אלא – שכיר, וזהו הטעם לכל הדינים שבאו כאן, שאינו בגדר „עבד” אלא רק כשכיר שהשכיר עצמו עד היובל (או עד שש אם לא פגע בו יובל²⁹).

(ב) דהוי עבד (והיינו שגופו נשתעבד ונקנה לאדונו), אלא שיש תנאים וגדרים באופן שאפשר להעבדו וכו’, „לא תעבוד בו עבודת עבד” וכיו”ב.

מהרא”ם ועוד מפרשים³⁰ שפירשו דברי רש”י „שטרי קודם” כפשטם. שאין קניית רבו קני’, ד„העבד או החפץ ה- מכור איך ימכר פעם שנית אין לקונה השני שום זכות בו עם הקונה הראשון³¹ – משמע, דס”ל כאופן הא’, שתוכן כל הציוויים הוא לא רק בנוגע לאופן הנהגת האדון עם העבד, אלא שזה נוגע לעצם הקנין בו, שאינו עבד.

אבל מפירושי רש”י בפסוקים אלה משמע (מובן?) שס”ל כאופן הב’:

(א) בפסוק „עבודת עבד” פרש”י – „עבודה של גנאי שיהא ניכר בה כעבד שלא יוליך כליו אחריו לבית המרחץ כו”, והיינו שהחסרון כאן הוא לא ש- עובד בו כעבד אף שבאמת אינו עבד, אלא בזה שעובד עבודה של גנאי, שני- כר בה כעבד³².

(23) כפרש”י בה, מ.

(24) משכיל לדוד. ועוד.

(25) ספר זכרון על פרש”י כאן.

(26) ובפרט שענין זה „עבודה של גנאי שיהא ניכר בה כעבד” הוא הוספת רש”י על הנאמר

בתו”כ, ושם א”י. שלא יטול אחריו בלנטיא ולא יטול לפניך כלים במרחץ.

(27) מזה משמע אדרבא, שהוא שכיר.

(28) ואין לומר שגם לרש”י הכוונה כפשטו שלא חל עליו שם עבד כי”א רק „שכיר”, אלא שרש”י מפרש הנפק”מ בפונל בין עבד ושכיר (איוה מלאכה חייב לעשות) – כי כמה חילוקים ישנם בין עבד ושכיר, ולא רק בנוגע לסוג המלאכה. ולהעיר שבתו”כ פ”י: כשכיר, מה שכיר ביומו תתן שכרו (תצא כד, טו) אף זה ביומו תתן שכרו (וראה ראבי”ז שם), כתושב מה תושב בטוב לו כו’ ומפרט כמה דברים שלמדין מכל תיבה שבהכתובים שתוכנם שהוא בשווה עמך.

(29) וידועה השקו”ט ע”ד ההלכה בזה – ראה

צפע”נ כללי התומ”צ ערך יובל בעבדים. ובכ”מ. וראה לקמן הערה 37.

הישראל עבדו³³, אלא ביציאתו וגאולתו של הישראל ממצב של עבדות – „אחרי נמכר גאולה תהי' לו אחד מאחיו יגאלנו או דודו גוי' או השיגה ידו ונגאל וחשב עם קנהו משנת המכרו לו עד שנת היובל גוי' – ועי' מסיים³⁴, „כי לי בני עבדים גוי'.

והנה הטעם שציוותה תורה „אחרי נמכר גאולה תהי' לו" (שצריכים להש-תדל בגאולת העבד הנמכר לנכרי) מובן בפשטות, וכמ"ש רש"י „גאולה תהי' לו, מיד אל תניחנהו שיטמטמ"; ומהי הוספת ה-טעם „כי לי בני עבדים גוי'?

ועכצ"ל, דמש"נ „כי לי בני עבדים גוי' [הוא לא רק הטעם שציוותה תורה לגאלו, אלא] בא להדגיש, שמלכתחילה לא חל עליו גדר „עבד" ואין גופו קנוי להנכרי, וזהו הטעם לכל פרטי הציוויים בנוגע לגאולתו.

[וכן משמע מהכתוב „כשכיר שנה ב-שנה יהי' עמו לא ירדנו בפרך לעיניך"³⁵, דלכאורה הרי כבר נאמר לפני³⁶ „כימי

אפי' שבן ישראל ימכר כעבד³⁰, וגם אם נמכר כעבד לא חל עליו שם „עבד" ו„שכיר" הוא;

אבל מזה שרש"י מפרש „לא ימכרו ממכרת עבד" – שזוהו (א) ציווי בפ"ע, (ב) פרט מסויים באופן מכירתו (שלא ימכר בהכרזה כעבד כו') – מודגש ד(לשי-טתו) חל עליו שם עבד³¹, אלא שישנן אזהרות והגבלות שציוותה התורה באופן הנהגת האדון עמו, וכן באופן מכירתו.

וע"פ כל זה נמצא, דמש"נ „כי עבדי הם" שפירושו (כפרש"י) „שטרי קודם" – פירושו: מכיון ש„שטרי קודם", שקנינו של הקב"ה בבני קדם, לכן בכחו לצוות שגם כאשר „נמכר לך" ונעשה „עבד", ישנם תנאים וקולות באופן שעבודו ומכירתו וכו', כנ"ל³².

ה. ע"פ כל זה מובן החידוש בפרש"י השני, שמפרש מש"נ (במוכר עצמו ל-נכרי) „כי לי בני ישראל עבדים" – „שטרי קודם":

תוכן הפרשה בעבד הנמכר לנכרי, אינו באופן הנהגת האדון (הנכרי) עם

(33) דאף שנכרי אינו חייב במצות (וראה רמב"ן כה, מז בסופו), הרי „בעובד כוכבים שתחת ידך הכתוב מדבר" (ל' רש"י כה, מח), וכל הדינים שבפרשה ה"ה בהשתתפות פעולה של הנכרי, ועד שנצטוונו (כה, נג ובפרש"י), לא ירדנו בפרך לעיניך" – „ראתה רואה". וא"כ מובן שיתכן כ"כ ציוויים באופן הנהגת הנכרי עם עבדו, שעל בני ישראל להשיג שהנכרי שתחת ידך יקיימם.

(34) כי בפשט"מ מסתבר ד„כי לי בני ישראל עבדים" הוא לא רק טעם על הכתוב שלפניו ע"ד יציאתו ביובל (ראה רמב"ן כאן) – כי על פי זה לא הי' צ"ל בכתוב בפ"ע אלא בהמשך הכתוב שלפניו (וע"ד „כי עבדי הם" במוכר עצמו ישראל שנאמר בהכתוב ד„לא ימכרו ממכרת עבד") – כיא על כל המשך הפרשה.

(35) כה, נג.

(36) כה, נ.

(30) ולפי מפרשי התו"כ (ראה קרבן אהרן. מלבי"ם) זהו פירוש דברי התו"כ: אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים על תנאי שלא ימכר ממכרת עבד – שלא יתפס בהם קנין אדון אחר.

(31) אלא שמ"מ נק' ע"ע „שכיר" סתם בכתוב (אמור כב, י) כי „יוצא בשש" כפרש"י שם. ומ"ש רש"י שם „ולמדך כאן שאין גופו קנוי לאדוני" הרי מדייק ומסיים „לאכול בתרומתו", היינו דגופו אינו קנוי עד כ"כ לאכול תרומה, דרק עבד כנעני שהוא „קנין כספו הוא יאכל בו" (שם, יא ובפרש"י). אבל גם ע"ע חל בו שם עבד בגופו, ואינו רק כשכיר או פועל. וראה לקמן סעיף ה.

(32) גדר קנין עבד עברי ע"ד ההלכה – ראה קדושינו טו, א (ירושלמי ב"מ פ"ו ה"ב), ראשונים ומפרשים לקידושין שם. ועוד. ואכ"מ.

בראה"י³⁹, וכן כל הנבראים שבעולם הם „של הקב"ה. אמנם באופן ה„בעלות" וה- ממשלה ישנם כמה חילוקים ודרגות כביכול. וכמו במלך בשר ודם, שאף שמושל ומולך על כל מדינתו מ"מ ישנם חילוקים בין נכסיו ממש (ובזה גופא — אינו דומה נכסים של דומם לנכסים של צומח או חי) ודאנשי מדינתו השייכים לו. ובאנשי מדינתו גופא יש כמה סוגים⁴⁰: אנשי המדינה, משרתיו, עבדיו כו' עד לעבדים שהם בדרגת „עבד מלך מלך" (בלשון רש"י⁴¹).

ועד"ז ויתירה מזה הוא בבעלותו של הקב"ה בעולמו, שנוסף לחילוקי הדרגות דדומם צומח חי ומדבר, הנה גם במין המדבר עצמו, אף שהכל הוא ברשותו ובבעלותו של הקב"ה, נשתנו בני ישראל, שהקב"ה הוציאם מארץ מצרים מבית עבדים ונעשו עבדי ה'.

וי"ל שמוזה ההפרש בין המוכר עצמו לישראל למוכר עצמו לנכרי:

כשמוכר עצמו לישראל, חלה המכיר- רה להיות קרוי עבד, מכיון שגם (ה- ישראל) אדונו הוא עבדו של הקב"ה באותו גדר עצמו ועבד מלך מלך, ואין בזה גריעותא (כ"כ) להיות נעשה עבדו של עבד (שהוא) מלך⁴².

שכיר יהי' עמו", אלא שהכתוב מדגיש כאן ש„לא ירדנו בפרך לעיניך" הוא לא דיו נוסף והגבלה באופן ההנהגה עם העבד „לעיניך", אלא שמכיון שהוא „כשכיר שנה" לכן „לא ירדנו בפרך ל- עיניך".

ולכן מפרש רש"י שההוספה „כי לי בני ישראל עבדים" כאן פירושה „שטרי קודם" ואינו סומך על פירושו שלפנ"ז „שטרי קודם", להורות דכאן פי' „שטרי קודם" אינו כפירושו שלפנ"ז: פי' „שטרי קודם" במוכר עצמו לישראל הוא הג- בלה באופן הנהגת האדון עם העבד, ו- כנ"ל, משא"כ במוכר עצמו לנכרי „שטרי קודם" הוא בעצם המכירה³⁷ שלא חלה עליו מכירה אחרת (שיהא נחשב לעבדו של העכו"ם) מאחר ד„שטרי קודם"³⁸.

ו. הטעם לחלק בפירוש „שטרי קו- דם" בין נמכר לישראל ונמכר לעכו"ם — מרמז רש"י בזה שפירושו „שטרי קודם" בנמכר לעכו"ם כותב על התיבות „כי לי בני ישראל עבדים", ולא על התיבות „עבדי הם" כמו במוכר עצמו לישראל:

„כל הארץ של הקב"ה היא (כי) הוא

37 וענין זה מודגש בכמה לשונות בפירוש רש"י כאן עה"פ (כה, מח), אחרי נמכר גאולה תהי' לר"י: א) רש"י ממשך „שהרי כל עצמו לא קנאו אלא לעובדו עד היובל", שמשמעו שמלכתחילה לא נמכר כעבד עולם. ואף שבכתוב מפורש (כהמשך לשון רש"י) „ויצא בשנת היובל", שמשמעו לכאורה, שמכירתו היא כעבד עולם אלא שהיובל מוציאו. וראה לעיל בפנים. ב) ממשך „ואעפ"כ לא תבוא עליו בעקיפין מפני חיוב השם", והיינו שלולי חילול השם היו יכולים לבוא עליו בעקיפין. כי אינו קנוי רבנו בקנין גמור. וראה לקו"ש ח"ז ע' 178 (בהערה) ע"ד ההלכה שבפרש"י.

38 ע"ד ההלכה — ראה ב"ק קיג, ב. המקנה לקידושין שם. מנ"ח מצוה מ"ב קרוב לטופה. לקו"ש ח"ז שם. ואכ"מ.

39 פרש"י ר"פ בראשית.

40 להעיר מדיני מלך שבשמואל א ח, יא ואילך (רמב"ם הל' מלכים פ"ד).

41 לך טו, יח. בהעלותך יב, ח. ועוד.

42 וי"ל דזהו גם מה שרש"י לא הביא (כה, נה) הדרשה „ולא עבדים לעבדים" [שבכ"מ י, א (וראה ירושלמי ב"מ שם)] — ראה חו"ט שם. והובא להלכה ברמב"ם (הל' שכירות פ"ט ה"ד), שו"ע חו"מ (סל"ג ס"ג) ודאדה"ז שם (הל' שאלה ושכירות וחסומה סכ"א). וראה לקו"ש ח"ה ע' 145 בשוה"ג להערה 44, כי לרש"י אין מקום לדרשה זו בפשט"מ כאן (אף שמביא ב"פ משפטים (כא, ו) הדרשה

אלא דמכיון ש"שטרי קודם", אא"פ שיתבטל ממנו גדר עבדות הראשונה, ויהא נחשב רק כעבד לאדון בו"ד (אף שהאדון עבד מלך), ולכן יש הגבלות

באופן העבדות (לא תעבוד בו עבודת עבד - "עבודה של גנאי שיהא ניכר בה כעבד", "כשכיר כתושב - עבודת קרקע ומלאכת אומנות כשאר שכירים התנהג בו". וכן "לא ימכרו ממכרת עבד" במכר זה), שכ"ז בא לשלול שלא יהא ניכר ונראה שהוא עבדו של בו"ד.

דקידושיו כב, ב) כיון דעבדו של ישראל אי"ז ענין עבד לעבדים כיון דישאל הוי גדר "עבד מלך מלך" (ולאידך בישראל לנכרי אין מתאימה הדרשה, כיון שהם אינם עבדי ה').

[וי"ל שזה שהביאו רש"י בפ' משפטים (הלך זה וקנה אדון לעצמו), כי בזה שרוצה לעבדו יותר מזמנו יותר משש כו' היינו יותר מציווי התורה ה"ה מראה שקנה אדון לעצמו - אדנות לגמרי לבו"ד, וזה אסור. ואכ"מ].

משא"כ נכרים שלא היו ביציאת מצרים ובהוצאת שטר דעבדי ה', הנה כאשר ישראל נמכר להם - הרי זה ש"לי בני ישראל עבדים", אינו נותן מקום שתחול המכירה והשעבוד, שאא"פ כלל לחול עליו עבדות.

(משיחת ש"פ בהר תשמ"ז)

בחוקותי

סדר זכירת ברית אבות – „כדאי הוא יעקב . . ואם אינו כדאי הרי יצחק עמו (– „ואף את בריתי יצחק“) כו' אברהם עמו“ (– „ואף את בריתי אברהם“).

אבל יש לבאר ולהסביר טעם שינוי זה – שלפי התו"כ, זכות יעקב היא גדולה לה יותר מזכות יצחק, ושל יצחק גדולה משל אברהם, שלכו"י „אם אין מעשה אברהם כדאי – מעשה יצחק (שהוא גדול יותר)“, ואם אין מעשה יצחק כדאי –

א. „וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור גוי"י, ובפרש"י: „למה נמנו [ה' אבות] אחרנית כלומר כדאי הוא יעקב הקטן לכו', ואם אינו כדאי הרי יצחק עמו, ואם אינו כדאי הרי אברהם עמו שהוא כדאי"י.¹

ולכאורה מקורו בתורת כהנים: עה"פ, וז"ל: „ולמה נאמרו אבות אחר-נית, אלא אם אין מעשה אברהם כדאי – מעשה יצחק, ואם אין מעשה יצחק כדאי – מעשה יעקב, כדאי לכל א' וא' שיתלה לעולם בגינ"י"י.²

אבל רש"י בפירושו שינה בכמה פרטים מדרשת התו"כ, ולא עוד אלא ש-פירושו הוא היפך מפירוש התו"כ:

בתו"כ מתחיל מאברהם, וממשיך „אם אין מעשה אברהם כדאי – מעשה יצחק“, ומסיים ביעקב: ואילו רש"י כותב בסדר הפוך „כדאי הוא יעקב . . ואם אינו כדאי הרי יצחק כו' הרי אברהם“.

הטעם לשינוי זה מובן בפשטות, כי רש"י מפרש פשוטו של מקרא, ובכתוב מקדים „בריתי יעקב“, „בריתי יצחק . . בריתי אברהם“, שמזה מובן, שזהו גם

(1) פרשתנו כו, מב.

(2) המשך פרש"י זה „ולמה לא נאמר זכירה ביצחק כו"י“ (והשייכות לתחילת הדיבור) – נת' בהתועדות (דש"פ בהר"ב תשכ"ח – שאז נאמרה שיחה זו).

(3) וראה שיך עה"ת כאן, ובתו"כ וכתבו ג"כ

רש"י זיל למה נמנו כו"י. ועוד.

(4) ועד"ז בויק"ר עה"פ (פלי"ה) – אבל בשינוי

גירסא (ראה הערה הבאה).

(5) ובקרבן אהרן לתו"כ שם משמע, דזה שנמנו בכתוב אחרנית הוא (לא משום שזהו סדר זכירת ברית אבות, אלא) רק כדי ללמדנו שכל אחד מספיק בעצמו (ע"ש). וראה פי' המלבי"ם שם. ועוד נ"י לכאורה פירושם אינו ע"פ דרך הפשט. וראה הערה 7.

ולהעיר, שהגרי"א גריס בתו"כ שנמנו כסדרם בקרא (כמו בפרש"י). וכן הוא בויק"ר שם (וראה ויק"ר הוצאת מרגליות שם).

(6) וראה ויק"ר פרשתנו עה"פ (שם, ד), אברהם לא ניצול כו' אלא בזכות יעקב כו' אברהם עצמו לא נברא אלא בזכותו של יעקב. ע"ש. ולהעיר מההמשך בתו"כ כאן „ולמה ביעקב לא נאמר אף . . שמטתו . . שלימה“.

(7) ואולי יש לומר, שזהו עיקר יסודו של התו"כ שלא כתב בקרא האבות כסדרם – מפני שכן מתאים לפי חוכן הענין, כיון שזכותו של יעקב גדולה משל אברהם ויצחק (ואין צורך לדחוק כדברי המפרשים שבהערה 5).

(8) דאין לפרש כוונת התו"כ שכולם שווים* (כהדיעה בויק"ר עה"פ – שם, א), אלא שאם אין זכות א' מהם כדאי, מצרפים אותם וז"ל – שהרי

* כדמשמע מפי' הקרבן אהרן לתו"כ שם.

וצ"ע אין ירש דברי התו"כ. אם אין מעשה אברהם כדאי מעשה יצחק (וכן בנוגע ליעקב).

טרפים זל"ז ועד כולם יחד¹³.

[כפשטות מובן הטעם ששינה רש"י בפרט זה מהתור"כ, כי בכתוב נאמר „ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור“, היינו שמפורש בפשוטו של מקרא שאין הכוונה שיזכיר כ"א מהאבות בפ"ע, אלא שיצרפם זל"ז, ולכן מדגיש רש"י, שבא לפרש פשוטו של מקרא, „יצחק עמו . . אברהם עמו“.

אבל יש להסביר הטעם דשיטות אלו – שלפי התור"כ מספיקה זכות של כאו"א מהאבות בפ"ע, ואילו לפי פשוטו של מקרא, זכירת ברית אבות דיצחק היא דוקא באופן של „עמו“, בצירוף ליעקב וכן בנוגע לאברהם].

ב. יש מפרשים¹⁴, ששני שינויים אלה תלויים זבי"ז – דגם לרש"י יעקב הוא „בחור שבאבות“¹⁶ וזכותו גדולה משל אברהם ומשל יצחק, ולכן כותב רש"י „הרי יצחק עמו . . אברהם עמו“, כי אין דעתו (בפשוטו של מקרא) ש„אם (יעקב) אינו כדאי“ מספיקה זכותו של יצחק לחוד (ואדוּבא – זכותו של יעקב גדולה משל יצחק), אלא שאז מצרפים זכותו

מעשה יעקב“ (כנ"ל): ואילו לפרש"י, שמתחיל מיעקב ומסיים באברהם, מובן, שדעתו להיפך, שזכותו של אברהם גדולה משל יצחק, ושל יצחק גדולה משל יעקב.

ועוד שינוי: בתור"כ מסיים „כדאי לכל א' וא' שיתלה . . בגינו“, והיינו שכל א' מהאבות בפ"ע כדאי [אלא שכאשר ה' מצב גרוע ביותר¹⁵, וזקוקים לזכות גדולה יותר ולא מספיק „מעשה אברהם“, תולים בזכות „מעשה יצחק“, או יותר מזה, „מעשה יעקב“]: משא"כ רש"י מדייק בלשונו „ואם אינו כדאי הרי יצחק עמו . . הרי אברהם עמו“ – היינו לא ש' זכות כאו"א בפ"ע מספיקה¹⁷, אלא מצ' –

בתור"כ ממשיך „כדאי לכל א' וא' שיתלה . . בגינו“ (וכדלקמן בפנים).

(9) ואין לפרש שכוונת רש"י היא ששלשם שווים הם, אלא ש„אם אינו כדאי הרי יצחק עמו . . אברהם עמו“ (כדלקמן בפנים) – שהרי מפורש ברש"י „יעקב הקטן“, וכדלקמן סעיף ב.

(10) ראה גם מלבי"ם כאן. באר יצחק על פרש"י כאן. ועוד.

ולכאורה זוהי פשטות כוונת התור"כ, דאל"כ יש בו סתירה מרישא לסיפא, שמתחיל „אם אין מעשה אברהם כדאי“ (וכן ביצחק), ומסיים „כדאי לכל א' וא' כו"ו, ועצמ"ל, שכוונת התור"כ בסיום דבריו, שישנו מצב שכל א' בפ"ע כדאי שיתלה העולם בגינו.

(11) דלא כלשונו רש"י בפ' דברים (א, ח) „אברהם כדאי לעצמו יצחק כדאי לעצמו יעקב כדאי לעצמו“ – ולהעיר ששם נמנו על הסדר (ולא „אחורנית“).

(12) וצ"ע בגו"א כאן, שמחלק בין „זכור ל- אברהם גו"ו דפ' תשא (לב, יג) ש„צריך צדקות וזכות נולט ביחוד“ (ועינין פרש"י שם), „וזכרתי גו"ו דפרשתנו, „שכל אחד ואחד זכותו די שיגאול ישראל“ – והרי מפורש ברש"י כאן „יצחק עמו . . אברהם עמו“ (אלא שבנוגע לאברהם ראה הערה הבאה).

(13) בדפוס ראשון דפרש"י (וכמה כתי" רש"י שתח"י) הגירסא (גבי אברהם) „הרי אברהם כדי (שהוא כדאי)“, בלי תיבת „עמו“. וראה גם משכיל לדוד כאן. אבל בדפוס רש"י הנפוצים הוא ככפנים (ובדפוס שני (וכמה כתי" רש"י שתח"י) „עמהם“ במקום „עמו“. וראה לקמן הערה 40). וכ"ה בבחי' כאן.

(14) ראה גם מהרש"א (מהדוורא בתרא) ב"מ פה,

ב.

(15) מלאכת הקודש על פרש"י כאן. ע"ש באורך.

(16) ב"ר רפעי'ו. ש' הפסוקים להאריז'ל תולדות כו, כה (בכ"ר שבאבות). וראה זח"א קיט, ב. קמז, ב. הנסמך בהערה 6. ועוד.

מסירת נפש בפועל, אלא רק ענין ה-גלות].

ומכל הנ"ל מובן, שיש שני אופנים ב-יחס האבות זל"ז: ע"פ אופן אחד כל הקודם לחבירו גדול ממנו, זכות אברהם גדולה מזכות יצחק וזכות יצחק מיעקב; ובאופן שני כל המאוחר גדול יותר, דיעקב הוא בחור דכל האבות, ויצחק הוא מובחר יותר מאברהם. והחילוק בין התו"כ ורש"י הוא בפירוש כתובים אלה, מה מכריע בזכירת ברית אבות – אם ענין שבו יעקב הוא ה"קטן", או ענין שבו יעקב הוא העיקר (בחור שבאבות).

ובזה תלוי גם שינוי ה'ב' – כי בענין שבו גדול יעקב מיצחק ומאברהם, יש זכות בכל אחד ואחד מהאבות בפ"ע (בנוגע לזכירת הברית), "כדאי לכל א' וא' שיתלה לעולם בגינו": אבל בענין שבו אברהם גדול מיצחק ויצחק מיעקב, יש צורך בצירופם זל"ז (לזכירה זו), ל-צדף מעלת אברהם ויצחק למעלת יעקב (אע"פ שיעקב הוא ה"קטן" שבהם).

ג. ויש לומר הביאור בזה ע"פ שינוי נוסף בפירוש רש"י לגבי התו"כ: בתו"כ הלשון "אם אין מעשה אברהם כדי מעשה יצחק כו' מעשה יעקב", ואילו רש"י כותב "כדאי הוא יעקב כו' הרי יצחק כו' הרי אברהם . . . שהוא כדאי", ומשמטי תיבת "מעשה".

והיינו, שלהתו"כ (עיקר) ההדגשה כאן (בזכירת ברית אבות) היא הזכות שב- "מעשה" האבות (ובזה גדלה מעלת יעקב על שאר האבות): ואילו לרש"י (עיקר) ההדגשה בזכירה זו היא זכות של אבר-הם יצחק ויעקב מצד עצמם, דהיינו עצם היותם "אבות" (ובזה עיקר המעלה הוא באברהם, אלא שכדי שזכות זו תגין ל-בניו אחריו (אפשר ש)צריך להצטרף עם יצחק וגם עם יעקב, אף ש"יעקב הקטן").

של יצחק עם יעקב ("יצחק עמו") וכן בנוגע לאברהם.

אבל [נוסף שעדיין צ"ע סברת ה-שיטות, שלפי התו"כ מודגשת בכתוב זכותו של כאו"א מהאבות בפ"ע ("כדאי לכל א' וא' שיתלה לעולם בגינו"), ולפי רש"י מודגש צירופם זל"ז ("הרי יצחק עמו . . . אברהם עמו") – הרי]

רש"י כותב בפירוש "כדאי הוא יעקב הקטן לכך", דבפשטות כוונתו, דאף ש-יעקב הוא "קטן" בערך שאר האבות, מ"מ "כדאי הוא יעקב הקטן לכך" (אלא ש"אם אינו כדאי – הרי יצחק כו' ואם אינו כדאי הרי אברהם עמו שהוא כדאי") – היינו שרש"י לא ס"ל (כהתו"כ) שזכותו של יעקב היא גדולה משל יצחק ואברהם, אלא יעקב "קטן" מהם, ואברהם גדול מכולם¹⁷.

[ובפשטות יש לומר, שדברי רש"י כאן, שיעקב הוא "קטן" בערך לאברהם ויצחק, באים בהמשך, מיוסדים על פירושו לעיל (בפ' תשא¹⁸) עה"פ "זכור ל-אברהם ליצחק ולישראל" (לאחרי חטא העגל) – "אם לשרפה הם זכור לאברהם שמסר עצמו להשרף עליך באור כשדים, אם להריגה זכור ליצחק שפשט צוארו לעקידה, אם לגלות זכור ליעקב שגלה לחרן", שמה מובן שגדלה זכותו של אברהם משל יצחק (ויעקב), כיון שהוא "מסר עצמו להשרף עליך", ולמטה ממנה זכות יצחק "שפשט צוארו לעקידה"²⁰, ולמטה מהם זכות יעקב שלא מצינו בו

(17) ראה גם משכיל לדוד ובאר בשדה על פרש"י.

(18) וכמו שמסיים רש"י רק גבי אברהם, שהוא כדאי.

(19) לב, יג.

(20) להעיר מדיון ד' מיתות, ששריפה חמורה מהרג (משנה סנהדרין מט, ב).

וכשם שחלוקים בסיבת ריצוי העונות המביא לגאולה (אם הוא בגלל התשובה או בגלל היסורים), כך חלוקים גם ב- מהותה של זכירת ברית אבות ופעולתה בנוגע להגאולה.

דהנה זה שיש צורך בזכירת ברית אבות כדי שבנ"י ישוּבו לארצם, אף ש- כבר נרצה עונם, מובן, כביאור ה- אוה"ח²⁸, ש"הוידי יועיל להקל מעליהם הגזירות הרעות אבל להשיבם לכנם (לארץ ישראל) צריך זכות אבות". אבל במהותה של זכירה זו ופעולתה חלוקים התו"כ ורש"י:

לפי התו"כ שריצוי העונות המביא את הגאולה בא ע"י תשובתם של ישראל, היינו שישאר מצד עצמם הם ראויים לגאולה, יש לומר, שהצורך בזכירת ברית אבות הוא, כי התשובה (רק) מבטלת את הרע (עונם), אבל כדי שיהיו ראויים לגאולה (שזהו ע"י "ופנית אלי- כם", "ונתתי משכני בתוכם. . . והת- הלכתי בתוכם"²⁹), זקוקים גם לזכיות [י"ל שזהו ע"ד שמצינו בגאולת מצרים, דכיון ש"לא היו בידם מצות להתעסק בהם כדי שיגאלו. . . נתן להם שתי מצות דם פסח ודם מילה"³⁰]:

וזהו ענין זכירת ברית אבות, שע"י ומצד כריתת ברית זו, הרי זכות ה- מעשים טובים של האבות עומד לבני"י עד סוף כל הדורות [שהרי זהו תוכן ה- כריתת ברית בין הקב"ה והאבות, שאין זו ברית (רק) עבורם, אלא להיותם האבות של בני ישראל, הרי הברית עם

ויובן זה בהקדם חילוק כללי בין ה- תו"כ ופרש"י בכתובים אלה²¹:

כתובים אלה (שבסוף התוכחה) מפר- שים סדר סיום הגלות וסדר הגאולה: "והתודו²² את עונם גו' אז יכנע לבנם הערל ואז ירצו את עונם, וזכרתי את בריתי וגו'". והנה בתו"כ מפרש "והתודו את עונם" - "לצד התשובה הן הדברים", "אז יכנע לבנם הערל" - "לצד התשובה הן הדברים", והיינו שלפי פירוש התו"כ יש כאן עשיית תשובה; אבל בפרש"י לא נזכר כאן ענין התשובה, ואדרבה, בה- תיבות, "ואז ירצו את עונם" מפרש רש"י - "יכפרו על עונם ביסוריהם"²³, שהרי- צוי והכפרה על העונות באים (לא מפני שעשו תשובה, אלא) ע"י היסורים²⁴.

שזהו חילוק עיקרי בין פירוש התו"כ ופרש"י בהטעם שתבוא הגאולה (שמ- דובר עלי' בכתוב): להתו"כ תבוא בגלל זכיותיהם של ישראל, דכיון שעשו תשו- בה על עוונותיהם ונרצה להם עונם, לכן ראויים הם וזכו לגאולה; משא"כ ל- פרש"י אין הכפרה בגלל תשובתם וזכו- תיהם של ישראל, אלא הקב"ה מביא עליהם יסורים ועי"ז מתכפר עונם, וב- לשון הכתוב - שרש"י מביאו כאן²⁵ - "והעולה על רוחכם גו' אם לא ביד חזקה וגו'"²⁶, שהקב"ה מחזיר את ישראל "לתחת כנפיי"²⁷ באופן של "יד חזקה" (ולא מרצונם הם).

21) בהבא לקמן ראה גם לקו"ש חכ"ז ע' 207

ואילך ובהערות שם.

22) כו, מ"מ.

23) ולשון זו ליתא בתו"כ שם.

24) וגם, "והתודו את עונם", לפרש"י אינו וידי

של תשובה (כמשנ"ת בארוכה בלקו"ש שם).

25) פסוק מא ד"ה והבאתי.

26) יחזקאל כ, לביג (אף שהובא גם בתו"כ

שם - ראה לקו"ש שם הערה 8).

27) ל' רש"י פרשתנו שם.

28) כאן.

29) פרשתנו כו, ט ואילך.

30) פרש"י בא יב, ו (ממכילתא שם).

31) בשבת (נה, א) תמה זכות אבות. אבל ראה

רש"י שם (ד"ה ה' אלקי). פי' הרי" בתוד"ה שמואל שם. ואכ"מ.

מעלת אברהם על שאר האבות³³, שאף שנולד לתרח וגדל בין עובדי ע"ז וכו', הכיר את בוראו בעבודת עצמו, ועד ש- מסר את עצמו לשריפה על קדושת שמו ית', שבזה נעשה אבי האומה:

אבל לאידך יש מעלה ביעקב, שדוקא משום שה' בן יצחק ובן בנו של אבר-הם³⁴, לכן, אע"פ שלא הי' זקוק למסירת נפש דאברהם (ודיצחק), מ"מ, להיות ש- נולד ונתגדל ע"י אברהם ויצחק, הרי מעשיו ועבודתו היו בתכלית הקדושה, ובפשטות, שמילדותו הי' "יושב אהלים", "אהלו של שם ואהלו של עבר"³⁵, ועד שלא הי' פסול בזרעו (אף שאברהם יצא ממנו ישמעאל ויצחק יצא ממנו עשו)³⁶, ולכן נקרא³⁷ "בחור שבאבות".

וזהו תוכן החילוק בין התו"כ ופרש"י:

בתו"כ שההדגשה היא על מעשה האבות, הרי בזה יש מעלה בזכות שב- מעשה יעקב על מעשה יצחק ועל מעשה אברהם, כיון שמעשה יעקב הי' בתכלית הקדושה כנ"ל; משא"כ בפרש"י שההד- גשה היא על האבות עצמם, בתור אבות, הרי בזה יעקב הוא ה"קטן", ולכן מתחיל רש"י מיעקב ומסיים באברהם, "שהוא כדא"י".

אבל לאידך, דוקא משום זה יש צורך לצרף זכותו של אברהם ודיצחק ליעקב ("יצחק עמו . . אברהם עמו") – כי זה שאברהם הוא ה"אב" של בניו אחריו (וכן

האבות היא ממילא כריתת ברית עם כל בני", זרעם אחריהם, עד סוף כל הדו-רות), והי' נחשב כאילו יש להם מעשים טובים וראויים הם לגאולה.

משא"כ לפרש"י, שריצו העון המביא את הגאולה בא ע"ז שהקב"ה "מחזירן לתחת כנפי . . ביד חזקה"³⁸ (ע"י שמביא עליהם יסורים המכפרים על עוונותיהם), "ל, שכשם שריצו העון אינו תלוי ב- מעשה ישראל, כך גם זכות הגאולה אינה תלוי' (כ"כ) במעלה שבמעשה, אלא היא (ג"כ) תוצאה ממעשה הקב"ה עם האבות, שכיון שהקב"ה כרת ברית עם האבות שיגאל את בניהם, לכן, אין נפק"מ (כ"כ) אם הם ראויים לגאולה אלא סו"ס גואל אותם מעבדות לחירות [אלא שכל זמן-שעונם לא נרצה, הרי זה ב- סתירה להכר"ב ואי אפשר שיגאלו, אבל לאחר שנרצה עונם ע"י יסורים, הנה אז נגאלים ע"י זכירת ברית אבות].

ולכן לא נוגע כאן זכות מעשה ה- אבות, אלא הכריתת ברית שעשה הקב"ה עם אברהם יצחק ויעקב בתור אבות, דכיון שכרת ברית עם האבות, הרי אין נפק"מ מצב הבנים, והקב"ה מקיים הבטחתו בכל מצב שהוא.

ד. ע"פ כל הנ"ל יתבארו גם שאר השינויים (הנ"ל) שבין התו"כ ופרש"י על הפסוק, "וזכרתי גר"³⁹ [אם יעקב הוא בחור שבאבות או שיעקב הוא ה"קטן", וכן אם צריכים צירוף זל"ו ועד של כולם יחד]:

זה שהקב"ה קבע שאברהם יצחק ויעקב הם האבות של עם ישראל, שבני-הם אחריהם הם האומה הנבחרת אשר לה ניתנה תורה כו' – הי' בגלל³² מסירת נפשם ודיכיותם בה', ובזה גדלה

33 ראה גם ש"ך ע"ה"ת פרשתנו כאן. ולהעיר מרש"י תולדות כה, כ.

34 להעיר מרש"י תולדות שם, כא.

35 תולדות שם, כז וב"רש"י.

36 פסחים נו, א. ויק"ר (וראה גם תו"כ)

פרשתנו כאן. ובכ"מ. רש"י ויחי מז, לא (וראה רש"י ישע"י כט, כב).

32 להעיר מרמב"ם הל' ע"ז ספ"א.

וזהו שרש"י מדייק, "ואם אינו כדאי הרי יצחק עמו . . אברהם עמו", דכדי שזכות אבות תעמוד דוקא לבני ישראל, זהו ע"י שמצרפים אברהם ויצחק ל- יעקב⁴⁰, שאז זכירת ברית אברהם ויצחק שייכת אך ורק לבני ישראל.

(משיחת ש"פ בהו"ב תשכ"ח)

40) ע"פ המבואר בפנים מובן ל' רש"י, ואם אינו כדאי הרי אברהם עמו" – דאם כוונת רש"י (בלשון „עמו") היא לצירוף כולם יחד, הול"ל „ואם אינם" (יעקב ויצחק) כדאי הרי אברהם עמהם***? אלא שכוונת רש"י היא, שאם אין זכות „יעקב הקטן" כדאי, יש זכות דיצחק שהיא יותר גדולה, ואם של יצחק אינו כדאי – „הרי אברהם . . שהוא כדאי" (היינו, זכותו של יצחק בפ"ע, ואח"כ של אברהם בפ"ע); וזה שצ"ל „עמו" (אינו כדי להגדיל כמות הזכיות, אלא) הוא רק כדי שזכות דיצחק וזכות דאברהם תעמוד רק לבני, ולכן צריכים לצרפם „עמו" – ליעקב דוקא. ועצ"ע.

(*) וכ"ה בדפוס א' וב' דפרש"י, ובכמה כת"י רש"י שתח"י.

(**) וכ"ה בדפוס ב' ובכמה כת"י רש"י שתח"י [בדפוס א' הגירסא „הרי אברהם כדאי" וכ"ה בכמה כת"י רש"י שתח"י].

יצחק) יכולה לבוא מזה³⁷ השפעה גם (לבני) ישמעאל ול(בני) עשו³⁸, שהרי גם הם יצאו מן (זרעו של) אברהם ויצחק³⁹;

37) כלומר: זה שמעשה האבות מגין על בניהם ועומד להם, ה"ו רק כשהבנים שייכים לזה, ובמילא מובן שאין זה שייך כלל לבני ישמעאל ובני עשו: אבל כשמדובר בעצם זכות אבות, להיותם אבות שלנו (בלי נפק"מ דמצבם של בנים), יש צורך לשלול טענת בני ישמעאל ובני עשו שגם הם זרעו של אברהם ויצחק.

38) וראה תו"כ (שבהערה 6) „ולמה ביעקב לא נאמר אף . . שמתנו . . שלימה" (ולהעיר מקרבן אהרן שם (ועוד), שמפרש שזהו עוד טעם למה נמנו האבות אחרנית). אלשיך פרשתנו כאן. מלאכת הקודש על פרש"י כאן. ועוד.

39) כמפורש (וירא כא, יג) „וגם את בן האמה גו' זרעך הוא" – ופשיטא עשו. וכמפורש ברש"י דברים (ב, ה) „ירושה לעשו, מאברהם" (ופשיטא שהוא באמצעות יצחק). וראה קידושין יח, א (ולהעיר מב' הדיעות בשו"ע אדה"ז א"ח סתקצ"א סי"ב). [ומ"ש רש"י (ויצא כח, טו) „ביצחק ולא כל יצחק" – ע"פ פשוטו של מקרא יל"פ שזוהי הבטחה (כלשון רש"י שם) שכן יהי' בפועל, ולא תנאי]. ואכ"מ.

(*) וראה רש"י וירא (שם, י) „שהי' מריב עם יצחק על הירושה". ולהעיר מרש"י וחי (נ, ה) בנוגע לטענה.

בחוקותי ב

[וזהו בהתאם לשיטתו בספרו מורה נבוכים, שהאריך בנוגע לטעמי המצות, ש"כ"ג ציווי ואזהרה . . . תוצאת חכמה והמטרה בו תכלית מסויימת (ולא רק "תוצאת הרצון המחולט", "סתם רצון לא לבקשת תכלית"). . . כל המצות . . . יש להן טעם כלומר שיש לאותו הציווי או האזהרה תכלית מועילה". וכן כתב גם הרמב"ן בפירושו על התורה¹⁰] –

מחדש כאן הרמב"ם ענין נוסף, שיש חובה על האדם, "להתבונן" בחוקי ה' תורה, "וכל מה שאתה יכול ליתן לו טעם תן לו טעם"¹¹.

ב. וצריך ביאור:

מפורש בשמונה פרקים להרמב"ם¹², דזה שארז"ל¹³ "לא יאמר אדם אי אפשר (לעשות עבירה) . . . אלא אפשרי ומה אעשה אבי שבשמים גזר עלי", היינו רק בחוקים, "שאלמלא התורה לא היו רעות

א. כ' הרמב"ם בסוף הלכות תמורה – שהוא סיום ספר קרבנות – וז"ל:

אע"פ שכל חוקי התורה גזירות הם, כמו שביארנו בסוף מעילה [וז"ל שם: "המשפטים הן המצות שטעמן גלוי וטובת עשייתן בעוה"ז ידועה . . . והחוקים הן המצות שאין טעמן ידוע . . . חוקים חקתי"ך לך כו"¹⁴], ראוי להתבונן בהן, וכל מה שאתה יכול ליתן לו טעם תן לו טעם, הרי אמרו חכמים הראשונים שה' מלך שלמה הביין רוב הטעמים של כל חוקי התורה (ואח"כ ממשיך לבאר "טעם" לדיני תמורה, כדלקמן סעיף ד).

כלומר: נוסף למה שמשמע מדברי הרמב"ם בהלכות מעילה שם שבעצם יש טעמים גם לחוקים, אלא "שאינן טעמן ידוע"

(1) להעיר שגם בתורה שכתב, סיום ספר ויקרא (ספר קרבנות) הוא כדן תמורה (פרשתנו כו, לג. וראה שם, י"א).

(2) כ"ה בדפוסים רמב"ם הנפוצים. אבל בדפוסים הראשונים (באלה שחז"ל: רומי רמ. קושטא רסט. ויניציא שי. שלד) – "חוקה שחקתי לך" (ע"ד הלשון במדרשים שבהערה הבאה (ועוד), "חוקה חקתי. וביימא שם, "אני ה' חקתי").

(3) ראה יומא סו, ב. תנחומא חוקת (ג. ח). במדבר שם (פ"ט, א. ח). ועוד.

(4) תנחומא שם ו. במדבר שם, ג. וראה עירובין כא, ב.

(5) ראה לקמן הערה 38.

(6) דלא כשיטת רש"י בפירושו עה"ת שכי בנוגע לחוקים, שאין טעם בדבר" (תולדות כו, ה. קדושים יט, יט. ועד"ז בשלח טו, כו. ועוד. וראה רש"י יומא שם ד"ה חוק: משמע שאינו אלא גזירת מלך).

(7) ח"ג פכ"ו.

(8) כ"ה הלשון בתרגום קאפח. ובהעמקת תיבון בשינויים קלים.

(9) וממשיך שם שהחילוק בין חוקים ומשפטים הוא – אם "תועלתם ברורה אצל ההמון" או לאו (ע"ד לשונו בהל' מעילה שם). וראה גם רמב"ן עה"ת (אחרי יח, ו. קדושים יט, יט), הובא לקמן בפנים ס"ב.

(10) תצא כב, ו.

(11) ראה גם ראב"ע יתרו (כ, א – בסוף ה'ק' דמתו לעשה"ד), "וחלילה . . . שתהי' מצוה אחת מהן מכחשת שקול הדעת . . . נבקש אנחנו ונחפש בכל יכלתנו אולי נוכל לתקן אותה כו". ע"ש.

(12) פ"ו.

(13) תוי"כ (והובא ברש"י) קדושים כ, כו.

ועפ"י יש לתמוה בדברי הרמב"ם כאן ש"ראוי להתבונן בחוקי התורה, וכל מה שאתה יכול ליתן לו טעם תן לו טעם" – והיינו שהאדם צריך להשתדל להבין תועלת החוקים (ושהדברים שנאסרו ע"י חוקי התורה הם דברים רעים כו') ולאידך, אם האדם יכול ליתן לו טעם – הרי אמירתו "אפשי" היא היפך הדרך הרצוי, שהרי "נפש החשובה לא תתאוה לאחד מאלו הרעות"?

ג. וי"ל הביאור בזה – שיש הפרש בין הטעמים דמשפטים והטעמים דחוקים:

הטעמים של "משפטים" הם בשכל האדם, כי הדברים מוכרחים ע"פ שכל האדם מצד עצמו, וכלשון חז"לי "אל-מלא נכתבו דין הוא שיכתבו": משא"כ הטעמים של חוקים, יסודם (רק) בשכל התורה (חכמתו ית', שלמעלה משכל נבראים), אינם טעמים מוכרחים בשכל הפשוט דאדם (אלא שלאחרי שמבארים הטעם והתועלת שבו, שכל האדם, מס-כים" ומקבל שיש כאן תועלת כו"ט).

ובזה יש לבאר דיוק לשון הרמב"ם בהמשך ההלכה, שלאחרי שמבאר הטעם לדין תמורה (וכן הטעם הדוספת חומש בפדיון הקדש) – כדלקמן ס"ד – מסיים: "ורוב דיני התורה אינם אלא עצות מ-רחוק מגדול העצה לתקן הדעות וליישר כל המעשים", דיש לומר, שהטעם שנקט הרמב"ם לשון זה, "עצות מרחוק מגדול העצה", אינו משום שתפס לישנא דקראי

כלל", ולכן ההמנעות מהם היא רק מצד ציווי התורה, "אבי שבשמים גזר עלי": משא"כ במשפטים, ש"הם הענינים המפורסמים אצל כל בני אדם שהם רעות", צריך לומר "אי אפשי", כי "הנפש החשו-בה לא תתאוה לאחד מאלו הרעות" – הרי מפורש כאן שיש חילוק בין חוקים ומשפטים גם באופן קיומם: במשפטים חייב לומר "אי אפשי", כלומר שמחויב האדם לקיימה מחמת טעמה השכלי, ו-אילו בחוקים חייב לומר "אפשי", כלומר שקיומה יהי באופן שאין לה טעם שכלי אלא רק מצד קבלת עול מלכותו ית', "אבי שבשמים גזר עלי"14.

וכ"כ הרמב"ן בפירושו על התורה:15 (דס"ל כהרמב"ם שיש לכל מצוות התורה "טעם" נכון ותועלת שלימה" – כנ"ל ס"א), שהמשיל ענין החוקים לגזירת ה-מלך אשר יחוק במלכותו בלי שיגלה תועלתם לעם" (אף שהמלך עצמו "יודע הצורך והתועלת במצוה ההיא . . ולא יגיד אותו לעם זולתי לחכמי יועציו"16), ומשום כך, "אין העם נהנים בהם . . ו-מקבלים אותם (רק) ליראת המלכות". שמזה מובן גם בנוגע לחוקי התורה, שקיומם צ"ל "ליראת המלכות".

14 ואין זו סתירה להאמור לעיל שגם לחוקים יש טעם – כי כיון שאין טעמן יודע, הרי שבשכל האדם (שאינו יודע הטעם) אין דבר זה רע, ורעת הדבר היא רק מפני שהתורה אומרת לו שזהו דבר רע, ונמצא, שקיום החוקים בפועל הוא רק מפני ש"אבי שבשמים גזר עלי". ועצ"ע לשון "גזר" דוקא (משא"כ להביאור דלקמן בפנים סעיף ו).

15 קדושים יט, יט. וראה גם רמב"ן אחרי ותצא שם.

16 רמב"ן אחרי שם – ועפ"י אין ראוי מזה שלמה המלך, והבין רוב הטעמים של כל חוקי התורה", שראוי לכאורה להתבונן בהם כו', כי שאני שלמה שהוא ע"ד "חכמי יועציו" של המלך שמגלה להם טעמי גזירותיו.

17 יומא שם (הובא בשמונה פרקים שם).

18 ע"ד החילוק בין משפטים ו"עדות" – אלא שבעדות, לאחרי שידועים תוכן המצוה, ה"ז מובן גם בשכל הפשוט: משא"כ בחוקים, ש"ל שהטעמים עצמם אינם מובנים כ"כ בשכל אנושי, ומודגש בהם שהם "עצות מרחוק מגדול העצה", כדלקמן בפנים.

19 ישע"י כה, א. ירמ"י לב, יט.

בתמורה מודגש, שהטעם שאתה יכול ליתן לו הוא רק עצה, "מרחוק מגדול העצה".

וז"ל הרמב"ם (בטעם לדין תמורה): יראה לי שזה שאמר הכתוב²⁴ והי' הוא ותמורתו יהי' קודש, כענין שאמר²⁵ ואם המקדיש יגאל את ביתו ויסף חמישית כסף ערכך עליו, ירדה תורה לסוף מח- שבת האדם וקצת יצרו הרע, שטבע של אדם נוטה להרבות קניינו ולחוס על ממונו, ואע"פ שנדר והקדיש אפשר ש- חזר בו וניחם ויפדה בפחות משוויו, אמרה תורה אם פדה לעצמו יוסיף חומש. וכן אם הקדיש בהמה קדושת הגוף שמא יחזור בו וכיון שאינו יכול לפדותה יחליפנה בפחותה ממנה, ואם תתן לו רשות להחליף הרע ביפה, יחליף היפה ברע ויאמר טוב הוא.

ולכאורה, טעם זה אינו מובן כל צרכו: מכיון ש, אין פודין את ההקדשות אלא בשלשה בקיאי²⁶, ולא עוד, אלא ש, מכריזין²⁷ עליהן בפני כל הבאין ל- פדות, אמר אחד הרי הן שלי בעשר סלעים, ואמר אחד בעשרים כו' בחמי-

ליופי המליצה, אלא שזוהי הגדרת ענין ה"טעמים" שבהלכה זו²⁸, שה"טעמים" שאתה יכול ליתן לחוקים הם, "עצות" הבאות, "מרחוק", "מגדול העצה". כלומר: הטעמים דחוקים אינם, "עצות" (שכל) האדם, ששכל האדם (מצד עצמו) מייעץ לאדם להתנהג כך (שהרי אינם דברים מוכרחים מצד השכל עצמו), אלא זוהי "עצה" של הקב"ה²⁹, "מגדול העצה" (ה"רחוק" מן האדם).

ולכן צ"ל וזהירות, שאם, "לא ימצא לו טעם ולא ידע לו עילה – כי לא הגיע עדיין אליו מרחוק – אל יהי קל בעיניו ולא יהרוס לעלות אל ה' כו"³⁰.

ולכן הורו חז"ל שהאדם צריך לומר (בחוקים), "אפשי ומה אעשה אבי שב- שמים גזר עלי" – אע"פ ש, אתה יכול ליתן לו טעם – כי שכל האדם מצד עצמו (לולא העצה מרחוק) אינו רואה את רעת דברים הנאסרים, וקיומם של החוקים – ע"י קבלת גזירתו של מקום ("אבי שבשמים גזר עלי"), אלא ניתנה אפשריות להתבונן בהם, "ליתן לו טעם".

ד. עפ"י אתי שפיר ג"כ, למה כתב הרמב"ם ענין זה בנוגע לחוקים דתמורה (ולא בחוקים אחרים שקדמו לה)³¹ – כי

להעיר, שההוראה ע"ד הזהירות בחוקים כתבה הרמב"ם בסוף (הל' מעילה, שהוא סוף) ספר עבודה. וראה לעיל ע' 15 הערה 29.

(24) פרשתנו כו, י"ד.

(25) פרשתנו שם, טו.

(26) רמב"ם הל' ערכין וחרמין פ"ח ה"ב, ממשנה ריש סנהדרין ונסתמימת לשון הגמ' שם (יד, ב ואילך) משמע שהוא דין תורה. וכן מפורש בתוד"ה ואדם מגילה כג, ב ובטורי אבן שם. וראה גם ר"ן שם. ועוד. ובפיה"מ להרמב"ם מגילה שם, ובא בקבלה כו". – אבל בקרית ספר להמב"ט הל' ערכין שם דהוא מדרבנן וקראי אסמכתא בעלמא. ואכ"מ.]

(27) שם ה"ג.

(20) ומ"ש הרמב"ם, "ורוב דיני התורה" – ראה לקמן סוס"ו והערה 42.

(21) ראה חסד לאברהם לח' פרקים שם בפ"י, "שמעיות" – שצריכים להשמיע אותם ואינם תלויים בסברת האדם".

(22) ל' הרמב"ם סוף הל' מעילה. ע"ש בארוכה. (23) בפשטות י"ל דכתב הוראה זו בסוף ספר קרבנות – עפ"מ בסוף הל' מעילה ש, כל ה- קרבנות כולן מכלל החוקים הו', וכיון שכל הספר כולו ותוכנו, "חוקים" – זהו המקום המתאים להוראה כללית בענין החוקים.

אבל לכאורה גם בספר טהרה כן (ראה רמב"ם שם) – אלא שם טהרה בא אחר ס' קרבנות. ו-

שים²⁸ – כיצד יעלה על דעתו שיהי ביכלתו לפדות „בפחות משווי“, הרי „כל הבאין לפדות“ יציעו סכום גדול יותר, וכ”ש וק”ש שה”שלה בקיאין“ לא יניחו לפדות בפחות משווי?²⁹

וכן אינו מובן – החשש ש„אם תתן לו רשות להחליף הרע בפה, יחליף היפה ברע ויאמר טוב הוא“ – דלאחרי שרו-אים שהקדיש ממונו (עי”ז שהתגבר על יצרו וטבעו להרבות קנינו³⁰), אעפ”כ חוששים לא רק שמא יחזור בו, אלא שיתהפך מן הקצה אל הקצה, עד שישקר ויחליף היפה ברע ויאמר טוב הוא!

והביאור בזה – שטעמים אלו הם „עצות מרחוק מגדול העצה“: מצד שכל הפשוט דהאדם אין זה דבר המתקבל, אבל „ירדה תורה לטוף מחשבת האדם כו“³¹, דהיינו, שהקב”ה שברא את האדם ותכונות נפשו, יודע את טבע האדם עד „סופו“, שטבע זה „להרבות קניינו ולחוס על ממונו“ יש בכוחו להטות את האדם עד שישתדל לפדות בפחות משווי, ועד שאפשר שיתהפך מן הקצה אל הקצה, ותמורת רצונו הקודם להקדיש ממונו לה, יתנהג באופן הפכי, עד ש”יחליף היפה ברע ויאמר טוב הוא“.

ורק הקב”ה בורא האדם יכול ליתן „עצות“ אלוי³².

ה. אבל עדיין אין הענין מתיישב כל צרכו:

כל הנ”ל מתרץ רק שגם לאחרי נתינת הטעם לחוקים, קיומם תלוי ב”יראת המלכות“ וקבלת עול מלכותו (כי ה-טעמים ש”אתה יכול ליתן“ לחוקים אינם טעמים המוכרחים בשכל האדם, אלא „עצות מרחוק מגדול העצה“ – אבל עדיין צריך ביאור: סו”ס ההתבוננות ב-טעמי החוקים הרי היא היפך מענין קבלת עול, כמובן בפשטות, דכאשר ה-אדם משתדל ומשתוקק למצוא טעם ותועלת במצוה, ה”ז סתירה להשתוקקות לקבל ע”ע המצוה רק משום שכך גזר הקב”ה.

גם אינו מתורץ היטב מרו”ל הנ”ל שבחוקים צריך האדם לומר „אפשי“ – דלכאורה, כיון שסו”ס ביכולתו של שכל האדם להבין שיש תועלת בענין החוקים (וכפי שביאר הרמב”ם בספרו מו”נ ה-תועלת בכו”כ חוקים) – אף ששכל מצ”ע אינו מכריח ענינים אלו – א”כ „נפש החשובה“ צריכה לומר (עכ”פ לאחרי ה-התבוננות בטעמי החוקים) „אי אפשי“?

ו. ויובן זה בהקדים דברי הרמב”ם במורה נבוכים³³, שלאחרי שמבאר ש”כל המצות . . יש להן טעם . . תכלית מועי-

מדיו הוספת חומש, כי בחומש החשש הוא רק ש-ישתדל לפדות בפחות משווי, ואילו בתמורה חוששים (לא רק שיפדה בפחות משווי, אלא) שיתנהג בקצה הפכתי לגמרי, „יחליף היפה ברע“ (ונוסף ע”ז יאמר ש”טוב הוא“).

חנה הרמז ב” לשונות הרמב”ם: הטעם דחומש הוא „מגדול העצה“, והטעם דתמורה הוא „עצות מרחוק“ – דכיון שהטעם דתמורה קשה יותר להבין בשכל הפשוט, הרי לא זו בלבד שמודגש שבא „מגדול העצה“ (עצה מאותו הגדר אלא שגדולה יותר), אלא יש צורך ב”עצות מרחוק“ (עצה שהיא בגדר רחוק).

28) אלא ש”הבעלים קודמים לכל אדם מפני שהם מוסיפים חומש“ (שם ה”ה).

29) שלכתחילה אין פודים אותם אלא בשווייהן (רמב”ם שם פ”ו ה”ח).

30) ראה רמב”ם סוף ה’ ערכין וחרמין „ראוי לו לאדם להתנהג עצמו בדברים אלו כדי לכופו יצרו ולא יהי כלי כו“.

31) ויש לומר, שבב’ הלשונות – „עצות מרחוק“, „מגדול העצה“ – מרמו הרמב”ם לשני הטעמים שנתבאר בהלכה זו – לדין הוספת חומש ולדין תמורה:

הדין דתמורה קשה יותר לבארו בשכל הפשוט

ונמצא, שלשית הרמב"ם יש בכל המצוות — גם משפטים — ענין של חוקה ממש, ש"אי אפשר ליתן (לו) טעם כלל", שמזה מובן במכש"כ וק"ו בנוגע לחוקים, שזה שכתב הרמב"ם שאפשר לתת להם טעם (הרי נוסף ע"ז שהטעם הוא „עצות מרחוק מגדול העצה"), יש בהם פרטים ש"אי אפשר ליתן (להם) טעם כלל"³⁵.

לה" — ממשיך, שכל זה הוא רק בנוגע לכללות³² המצוה, ש"כלל" המצות יש להן טעם בהחלט, ובגלל תועלת מסוימת צוה בהן, אבל פרטיהן הן אשר נאמר בהן שהן לפשט הציווי³³. . . אי אפשר ליתן טעם כלל" לפרטי המצות, והיינו, שפרטי המצוות הם בגדר „חוקה", היינו גזירה בלי טעם³⁴.

בכל דרגא לפי מעלתו כו', עד לשכל האדם) — ובדרגא זו אין צריך טעם לפרטי המצוות, מכיון שסדר דעולם (בחינוניות, כפי שנראה מצד העולם) הוא שהפרטים הם הכרחיים, משא"כ מצד סדר תורה — בודאי שגם הפרטים הם ככוונה מכוונת, אלא שזה"ע של חוקה.

[דעת המו"נ לכאורה יש לבאר ע"פ חסידות ע"פ מש"כ באוה"ת בראשית (ח"ו ס"ע 2184) שפרטי המצוות הם רק מצד החכמה, אבל מצד הרצון עצמו „לא היו צמצומים כ"כ". ע"ש. — וראה סה"ש תשמ"ח ח"ב ע' 458 בשוה"ג].

(35) זיינו דנוסף ע"ז, שהחוקים הן המצוות שאין טעמן ידוע" (שמזה מובן שהם בגדר טעם) — יש בכמה) חוקים ענין שאינו בגדר טעם כלל. ובלשון החסידות: זה ש"אין טעמן ידוע" היינו מפני שהטעמים הם מצד חכמתו ית' כמו שהיא למעלה ולא נתלבשה בשכל הנבראים: וזה שיש בהם ענין שאינו בגדר טעם כלל, היינו מפני שבחוקים מאיר שרש ענין המצוות, שהם רצון העליון כפי שהוא למעלה מהתלבשות בחכמה, גם חכמה דלמעלה (אלא שאח"כ ירד ונתלבש בבחינת חכמה).

(32) להעיר שכללות מצות פרה אדומה מובנה — תבוא אם ותקנה צואת בנה (תנחומא חוקת ח. במדב"ר שם פ"ט, ח. רש"י עה"ת בסוף פ' פרה אדומה (בשם ר"מ הדרשו)), משא"כ זה שמתהרת טמאים ומטמאת טהורין (תנחומא ובמדב"ר שבהערה 3).

(33) בפשטות הענין של ציווי (רצון), בלי טעם ותכלית (ובהעתקת תיבון „למצוה לבד"). וראה הערה הבאה.

(34) במו"נ שם ממשך „ודע כי החכמה גרמה שיהו שם פרטים שאינם ניתנים להטעמה, וכאילו הוא דבר נמנע בעצם המצוה . . . כי אמרר למה נעשה זה כבש ולא נעשה איל, אותה השאלה עצמה מתחייבת אלו נאמר איל במקום כבש, והרי יש הכרח במין כל שהוא . . . וכאלו שזה דומה לטבע האפשרי אשר לא יתכן בלעדי אחת האפשרויות, ואי אפשר לשאול מדוע נעשה האפשרי הזה ולא נעשה זולתו מן האפשרויות, כי שאלה זו מתחייבת אלו ה" הנמצא במציאות האפשרי השני במקום זה".

אבל מובן, שאף שלא יתכן (לדעת הרמב"ם) טעם על פרטי המצוות — מ"מ, ט"ס בחר הקב"ה בפרטים אלה דוקא וחיביבים לקיים כל פרטי המצוות בלי שינוי כלל: וא"כ זה שהאדם מקיים רצונו ית' בפרטים אלה דוקא, אינו משום שיש בזה טעם, אלא רק מפני שכן ציווה הקב"ה בתורתו (בלא תכלית), „אפשי ומה אעשה אבי שבשמים גזר עלי".

ואולי י"ל, שבמו"נ נחית לבאר טעמי המצוות כפי שהטעמים נתלבשו בשכל אנושי דעוה"ז [כידוע שבטעמי המצוות יש כמה דרגות: הטעמים כפי שהם מצד חכמתו ית' (שטעמים אלו אינם השגה, כיון שחכמתו ית' היא למעלה משכל הנבראים. וראה אגה"ק ס"יט (קכח, א). ועוד], והטעמים מצד חכמתו ית' כפי שנתלבשה בשכל נבראים, ובוה גופא כמה דרגות — נשמות למעלה, שכל מלאכים

(*) ומה שהרמב"ם שולל (במו"נ שם) דברי האומרים שכל המצוות תוצאת הרצון המוחלט — י"ל כוונתו שאין לומר שהציוויים אינם אלא רק רצון בלבד בלי שום טעם כלל, אבל גם להרמב"ם שרש ענין המצוה הוא רצונו ית', אלא שאח"כ נתלבש בטעם (והרי גם בחסידות מבואר בארוכה הטעם בחוקים ע"פ סוד — ואפילו בפרה אדומה, ראה בארוכה לקו"ת פ' חוקת ובכלל דרושי פרה אדומה במאמרי רבותינו נשיא"ו). וראה סה"מ מלוקט ח"ב ע' נ"ז.

ז. והנה, ע"פ כל הנ"ל נמצא, של-
שיטת הרמב"ם יש, "התכללות" בהמצות:
במשפטים יש ענין של "חוקה" (שאי
אפשר ליתן טעם כלל), והיינו פרטי ה-
מצוה; ולאידך, בחוקים יש טעם ותועלת
(וכן הוא בכל החוקים, כדיוק לשון ה-
רמב"ם בנוגע לשלמה המלך, ש"הבין
רוב הטעמים של כל חוקי התורה").

ובטעם הדבר – יש לומר:

מטבע האדם שטבע בו השם שציווי
שיש לו טעם (משפטים) – קיומו הוא
ביתר חיות ותענוג³¹, וציווי שאין לו
טעם (חוקים) – קיומו הוא ביתר קבלת
עול, כחוק וגזירת המלך.

והתכלית הרצוי' היא – שתהיינה
שתי המעלות בכל המצות, שגם קיום
החוקים יהי' מתוך חיות ותענוג (כמו
משפטים), ולכן גם בחוקים יש ענין של
"טעם": ולאידך, גם המצוות דמשפטים
צריך לקיימם (לא רק מצד הטעם ה-
שכלי, אלא) מצד רצון הקב"ה, "אשר
קדשנו במצוותיו וצונו", כמו חוקים – ו'
לזאת אין טעם לפרטי המצוות (דמשפ-
טים) שגם קיומם של משפטים קשור עם
קבלת עול מלכותו וקיום גזירתו של
הקב"ה.

והחילוק בין משפטים וחוקים הוא:
במשפטים כללות המצוה הוא ענין ש-
שכל האדם מחייבו, וענין זה של המצוה
גובר ומכריע על פרטי המצוה שאין
להם טעם; משא"כ בחוקים, שבהם גובר
חלק המצוה שאין לה טעם (אם מצד
שכללות המצוה אין לה טעם ידוע, או
שיש לה ריבוי פרטים שאין בהם טעם³⁶)
על חלק המצוה שיכולים לתת לו טעם
(ובפרט שגם הטעם שיכולים לתת אינו
רק "עצות מרחוק מגדול העצה", כנ"ל).

ועפ"ז מובן, שבחוקים ישנם שני ה-
ענינים: קבלת עול מלכותו והתבוננות
בטעמים, ואינם סותרים זא"ז – כי הם
בחלקים שונים של המצוה: יש בחוקים
מה ש"אי אפשר ליתן טעם כלל" (וב-
חוקים – חלק זה הוא הגובר ומכריע) –
וקיום המצוה הוא ע"י יראת המלכות,
קבלת עול מלכותו [ובהם צריך האדם
לומר "אפשי ומה אעשה אבי שבשמים
גזר עלי"³⁷]; ומצד חלק המצוה ש"אתה
יכול ליתן לו טעם" – ההתבוננות בטעם
המצוה (אף שחלקה העיקרי אין לו
טעם)³⁸.

36 ע"ד קרבנות, שהם חוקים (כנ"ל הערה 23)
– דאף שכתב הרמב"ם במו"נ שם שיש להם
"תועלת גדולה ברורה", מ"מ, רבו בהם כל כך
פרטים שאין להם טעם (כמ"ש במ"נ שם, שזוהי
דוגמא "באמת" למצוה שפרטי' אינם בגדר טעם),
ולכן היו גובר על הטעם שבכללות המצוה, והרי הם
מכלל החוקים.

37 ראה לעיל הערה 34.

38 עפ"ז מתורץ לשון הרמב"ם ש"המלך שלמה
הבין רוב הטעמים של כל חוקי התורה" – והרי
מפורש בחז"ל (תנחומא ובמדב"ר שבהערה 4) ש-
שלמה אמר על פרה אדומה, "אמרחי אחכמה והיא
רחוקה ממני" (קהלת ז, כג) [ודוחק גדול לומר
שהרמב"ם מצא מדרז"ל החולק וס"ל שגם לשלמה
נתגלה טעם פרה (כמו למשה – תנחומא שם ח.

במדב"ר שם, ו). ובפרט שכמ"נ שם מפורש "שלמה
נודעו לו טעמי כל המצות פרט לפרה אדומה"?
וע"פ המבואר בפנים י"ל, דאמירת שלמה, "והיא
רחוקה ממני" קאי על הטעם דכללות המצוה "והיא
– כללות המצוה – רחוקה ממני", כי לא מצא טעם
אפילו בגדר "עצות מרחוק מגדול העצה" (ועד שיש
בה ענין דקושיא), אבל הבין פרטים מסויימים גם
דפרה אדומה.

39 וכמרומו בלשון הרמב"ם בסוף הל' מעילה
– "אמרו חכמים ליתן שמירה ועשי' לחוקים
כמשפטים... שיוהר בהן ולא ידמה שהן פחותין מן
המשפטים".

ובעומק יותר:

עיינו שניתן טעם גם בחוקים, היינו פועל, שהאדם יקיים מצות אלו בחיות ותענוג, לא רק מפני חלק זה של המצוה ש"אתה יכול ליתן לו טעם", אלא גם מצד כללות המצוה, דהיינו שהקבלת עול שלו היא מתוך חיות ועונג, קיום החוקה הוא לא רק ע"י כלי המעשה שלו, שכופה אותה לעשות רצון הקב"ה, אלא שכל כחות נפשו, "משתתפים" בעשיית המצוה, "כל עצמותי תאמרנה" קיים רצונו ית"ש⁴⁰;

וכן לאידך במשפטים – דזה שפרטי המצוה אין להם טעם (ואינם אלא חוקה וציווי השם, בלי טעם) פועל גם בחלק השכלי של המצוה, שהאדם יכיר, שגם חלק זה של המצוה שמבין ומשיג, אין זה . . . תכלית הטעם וגבולו⁴¹, כי באמת הרי הם (כמו חוקים) "עצות מרחוק מ" גדול העצה"⁴², שהחכמה האמיתית בעצמות השם הרי היא חכמתו ית', שלמע-

לה משכל הנבראים, וכמ"ש הרמב"ם⁴³ ד"אין כח באדם להשיג ולמצוא דעתו של בורא".

אלא שלעתיד לבוא יתגלו גם טעמי תורה, כפרש"י עה"פ⁴⁴, "ישקני מנשיקות פיהו" – "מובטחים מאתו להופיע עוד עליהם לבאר להם סוד טעמי ומסתתר צפונותי"⁴⁵ – בגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו, שילמד תורה את כל העם כולו⁴⁶, ואז "יהיו" ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם שנאמר⁴⁷ כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים".

(משיחת ש"פ ראה תשמ"ז)

(43) הלי' תשובה פ"ה ה"ה. וראה הלי' יסוה"ת פ"ב ה"ח ואילך. ועוד.

(44) שה"ש א, ב.

(45) ראה רמב"ם הלי' תשובה ספ"ט. לקו"ת צו יו, א. שער האמונה לאדמו"ר האמצעי פנ"ז. ועוד.

(46) לי' הרמב"ם בסיומ וחותם ספר היד.

(47) ישע"י יא, ט.

(40) ראה בארוכה לקו"ש ח"ח ע' 131 ואילך.

(41) לי' אדה"ז – אגה"ק סי"ט (קכח, א).

(42) כדיוק לי' הרמב"ם ש"רוב דיני התורה . . .

עצות כו".

הוספות

.

מכתבים ושיחות

מפתח

183	ויקרא
184	ניסן
186	י"א ניסן
196	חג הפסח
226	ספירת העומר
227	שמיני
227	תזריע
233	מצורע
244	אחרי
245	קדושים
250	אמור
251	ל"ג בעומר
257	בהר
260	בחוקתי
260	פרקי אבות
261	שיחת ש"פ בחוקתי, כ"ב אייר, תשמ"ז
271	משיחות אחש"פ (והתוועדויות שלאח"ז) תשר"מ

ויקרא

... להערתו במרוז"ל דאילו הי' נותן בה דבש כו' ולמה כו' מפני כו' –
 דלכאורה הול"ל בקיצור: אין מערבין בה דבש מפני כו' מתורץ ע"פ תו"כ ע"פ זה,
 הובא בתוד"ה אם נתן (כריתות ו, א).

(ממכתב ג' מני"א, תשי"כ)

... במש"כ בענין דשנה עליו הכתוב לעכב דיל"פ שהוא ל"ד בקדשים – הרי
 הכל בהשגח"פ, ונתקבל המכ' כשנודעתי שמדפיסים שיחה זו בהמאור*. ובקשתי
 לציין המ"מ לתוס' מנחות לה, סע"א. יד מלאכי, לקח טוב כלל ה'. וראה ג"כ אתון
 דאורייתא כלל יב.

ובמה שהוקשה הל' (בתוס' פסחים יא, רע"א) „כגון קדשים” – וגם בלק"ט עמד
 ע"ז – מובן ע"פ תוס' מנחות הנ"ל.

בשטמ"ק זבחים (ה, א) – בדפוס שתח"י הל' „דלמצוה בעלמא נינהו לענין
 כשרות” והוא מתאים להמשך „לענין ריצוי” היינו שהמצוה היא גדר בענין הכשרות
 או הריצוי (ומקביל לו גדר העיכוב) ולא ענין שלישי נוסף על עניני כשרות
 ... וריצוי.

(ממכתב ימי חנוכה, תש"כ)

(*) נדפסה גם בלקו"ש ח"ד ע' 1253 הערה 3. המו"ל.

ניסן

. . . ויהי רצון שיקויים בכאור"א מאתנו בתכ"י הציווי החדש הזה לכם וכמודגש בשמור"ר על אתר לכם דוקא, וע"ד שנתבאר במאמר** שנאמר בעת ההתועדות אתמול, ע"פ מרז"ל בירושלמי*** חדש אשתו שנתחדשה הלכה, שיחדשו על ענין הבריאה שהיא מאין ליש ענין הפכי מיש לאין (פירוש הצ"צ בהנ"ל).

ועי"ז יקויים ג"כ בניסן עתידין להגאל וכסתימת השמור"ר בזה דלשיטתו אויל ר"י לא בכסף תגאלו (סנהדרין צו, ב) וכמבואר בד"ה החדש קיץ הש"ת וגם בזה מעשה נסים יהי' שאף שזכר מזריע תחלה אתעדל"ע (ראה לקו"ת דשבוע העבר ד"ה שוש תשיש) בכ"ז תלד זכר [להעיר מהירושלמי ברכות פ"ט הלכה ה' ביושבת על המשבר, ודלא כבבלי שם], גאולה העתידה שהיא (בלשון) זכר דוקא (פסחים קטז, ב בתוס').

(ממכתב כ"ח אד"ש, תשי"ז)

(*) ועיי"כ זחיב קפו, א.

(**) ד"ה החדש הזה לכם. המו"ל.

(***) יבמות פ"ח ה"ג.

. . . אמרז"ל (ר"ה יא, א) אר"י בניסן נגאלו בניסן עתידים להגאל.

— וקי"ל כר"י דהגאולה היא בניסן, ע"פ הכלל דר"א ור"י הלכה כר"י, כדאיתא בס' כללי הש"ס. ועיי"כ פירש"י ותוס' ר"ה (יב, א) על מרז"ל למכול כר"א, דכתבו דמדמונין לתקופות כר"י הרי דכר"י ס"ל כו', ובתוד"ה כמאן (ר"ה כו, א): תימא הא קמ"ל כר"י כו'.

ואף דמדמפטירין בשבת חוהמ"ס ביום בוא גוג (מגילה לא, א) מפני דבתשרי תהי' מלחמת גוג (טוש"ע או"ח ס' ת"צ) משמע, לכאורה, דס"ל דבתשרי נגאלין, י"ל דהיינו דוקא מלחמת גוג שהיא תחלת ימוה"מ, כדמוכחי קראי וכדאיתא ברמב"ם הל' מלכים (פ"ב ח"ב). אבל הגאולה תהי' בניסן. וצ"ע אם הגאולה היא לפני מלחמת גוג או לאחר. ועיין סנה' (צו, ב) מהן מלחמות גו"מ והשאר ימוה"מ, ופירש"י שכלה השעבוד ומשיח בא. אבל בעי"ז (ג, ב) משמע להיפך, דאיתא שם: אין מקבלין גרים לימוה"מ כו' אלא שנעשו גרים גרורים, כיון שרואין מלחמת גו"מ כו'. ועיי"כ ויקיר (פ"ל פ"ה) דימוה"מ קודמים למלחמת גו"מ. ולכאורה י"ל דהגאולה מתחלת מקודם

למלחמת גו"מ, אבל אין הגאולה שלימה אלא אחרי מפלת גו"מ, – ויעוין רש"י ד"ה אתחלתא מגילה יז, ב – ומ"ש רש"י (סנה' שם) ומשיח בא – היינו משיח ב"ד הבא לאחר התחלת מלחמת גו"מ כדמשמע בסוכה (נב, א), משא"כ משיח בן יוסף הנלחם עם גו"מ, שבו מתחיל כללות ימוה"מ והוא קודם לגו"מ. ועייג"כ יחזקאל לח"לט וזכרי' יב"ד. – וצ"ע שברמב"ם סוף הל' מלכים השמיט לגמרי ענין משיח בן יוסף, ומשמע מלשונו שם דהכל נעשה ע"י משיח ב"ד.

ואפילו לר"א דבתשרי נגאלין, ניסן הוא חדש הגאולה כי בו יצ"מ, הגאולה שלימה הראשונה . . .

(ממכתב ר"ח אדר תש"ד)

. . . וכיון דאולינן (ומבואר בחסידות הדיוק בלשון רז"ל זה, שאיש הישראלי נעשה בבחי' מהלך, ודלא כקודם ירידת הנשמה למטה שהיא בבחי' עומד) מחדש אדר אשר עליו נאמר החדש אשר נהפך להם (ודיוק לשון החדש שכל החדש נהפך) לשמחה וכו' לחדש ניסן, אשר עליו אמרו רז"ל (של"ה עה"פ החדש הזה) שכל יום מחדש זה הוא בבחי' ראש חדש, וכרמזו הכתוב החדש הזה לכם ראש חדשים ור"ח אף שמותר במלאכה, הרי אינו בכלל ימי המעשה, וכלשון הכתוב (שמואל א' כ) דהפירוש בזה שהמלאכה הנעשית בימים אלו נשפעת ממקום רוחני יותר, ובמילא הברכה שרוי' בהצלחה במדה יתירה (ראה אור התורה להצ"צ* כב, א ואילך), הנה יה"ר שיומשך מחדשים אלו על כל השנה כולה ענין האמור שבגשמיות הענינים יובלט יותר הרוחניות שבהם שבמילא מתמעטים המצרים וגבולים עד שיקוים היעוד כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות.

(ממכתב ט' ניסן, תשט"ז)

* בראשית ח"א. המו"ל.

**ברכת כ"ק אדמו"ר שליט"א
לאנ"ש שיחיו שברכו אותו, י"א ניסן ה'תשמ"ז,
לאחרי תפלת ערבית**

א. דער' אויבערשטער זאָל ממלא זיין משאלות לבבם לטובה של כל אחד ואחת מישראל בכלל, און אלו הנמצאים כאן במיוחד.

ובפרט אַז מ'האָט אויף דעם אַ כח מיוחד פון דעם זמן שגרמא:

מ'שטייט אין חודש ניסן, וואָס „ניסן" האָט צוויי נוני"ן, וואָס דאָס באַדייט אַז „נסי נסים נעשו לר'".

און אין חודש ניסן עצמו – „כיום עשתי עשר יום", וואָס דעמולט איז דער „נשיא לבני אשר". וואָס זיין ענין איז – „הוא יתן מעדני מלך", דער ענין פון תענוג' און אַזאָ דרגא אין תענוג וואָס ווערט אָנגערופן „מעדני מלך" – תענוג פון אַ מלך: אַ מלך איז בכלל רגיל אין אַלע ענינים טובים. איז פאַרשטאַנדיק אַז „מעדני מלך" מיינט אַ תענוג וואָס איז (ניט נאָר מערער פאַר מילוי החסרון, נאָר) אַ תענוג וואָס איז מערער און בהוספה אפילו אויף הרחבה און שלימות הטוב אין וועלכע אַ מלך איז רגיל.

ב. ויש לקשר זה (דעם ענין פון חודש ניסן בכלל, „נסי נסים", און „כיום עשתי עשר יום נשיא לבני אשר") מיט חג הפסח – דער תוכן כללי ונקודה עיקרית פון גאַנץ חודש ניסן:

דער קרבן פסח' (און בזמן הזה – דעם אפיקומין וואָס איז אַ זכר לפסח) האָט מען געגעסן „בסוף כל הסעודה כדי שיהי' נאכל על השובע, דהיינו שהפסח יהא גמר כל השביעה כדי שיהיו נהנין באכילתו . . דרך חשיבות וגדולה . . כדרך שהמלכים והגדולים אוכלים".⁸

(¹) לפני שהתחיל הברכה – אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א לאנ"ש שברכו אותו: אין אייער ברכה איז זיכער אויך בכלל דער ענין שהזמן גרמא (שטייענדיק בתוך די שלשים יום לפני החג ווען עס הויבן זיך אָן די הכנות צו פסח) – דער וואונטש אויף אַ חג הפסח כשר ושמח. המו"ל.

(1) ראה ברכות נז, רע"א ובפרש"י. חדא"ג מהרש"א שם. וראה מדרש לקח טוב עה"פ החודש הזה לכם (בא יב, ב): ניסן שבו נעשו נסים לישראל.

(2) נשא ז, עב.

(3) ויחי מט, כ.

(4) כמרומו גם בשמו אשר – מלשון אשר ותענוג (ראה אהר"ת ויחי עה"פ (שפד, ב ואלרך). לקוטי לוי"צ

אגרות ע' שכה. תי"ט).

(5) כמו „אתה מחוייב לעשרו" (ראה כתובות סז, ב) שהוא למעלה מ„די מחסורו" (ראה טו, ח. כתובות שם).

(6) פסחים ע, ב. טושר"ע ודאדה"ז או"ח ר"ס תעו. וברמב"ם הל' קרבן פסח פ"ח ה"ג: מצוה מן המובחר.

(7) טושר"ע ודאדה"ז שם.

(8) שר"ע אדה"ז שם.

ד. ה. אַז אויך פאַר אכילת קרבן פסח האָט מען „שובע“, און דער פסח איז מוסיף אין דעם נאָכמער הנאה ותענוג – „מעדני מלך“, „כדרך שהמלכים כו' אוכלים“.

ג. אין דעם קומט צו נאָך אַ נקודה, און אַ חידוש:

באַם אָנהויבט סדר של פסח איז מען מכריז: „כל דכפין ייתי ויכול כל דצריך ייתי ויפסח, און מ'איז מסיים אַז אַלע אידן ווערן „בני חורין“.

און לפני זה (אָנהויבנדיק פון שלשים יום קודם החג) – גיט מען די עניי העיר ובכלל „מעות חטים“.

דאָס הייסט¹⁰, אַז נוסף לזה וואָס מ'דאַרף אַליין עסן דעם פסח „על השובע“ („מעדני מלך“), דאַרף מען דאָס אויך געבן צו „כל דצריך“. מ'דאַרף אים געבן נישט נאָר „די מחסורו“ („כל דכפין ייתי ויכול“), נאָר אויך „ייתי ויפסח“, דעם פסח וואָס „נאכל על השובע“, „כדרך שהמלכים אוכלים“, „מעדני מלך“ – ביז אַז מ'מאַכט פון אים אַ „בן חורין“ אמיתי.

און דער טעם אויף דעם איז בפשטות – ווייל יעדער איד איז אַ בן מלך¹¹, און בנו יחידו של מלך¹², מלך מלכי המלכים הקב"ה.

ד. ועפ"י יש לקשר זה מיט דעם קאפיטל (מזמור) תהלים¹³ וואָס כמה הויבן אָן זאָגן¹⁴ בעשתי עשר יום חודש ניסן בשנה זו:

דער קאפיטל הויבט זיך אָן מיט „עני ואביון אני¹⁵“, און דערנאָך איז מען ממשיך¹⁶, „שמח נפש עבדך“.

ויש לומר אַז דאָס זיינען די צוויי קצוות הנ"ל: מ'הויבט אָן דעם סדר מיט „כל דכפין כו' כל דצריך כו'“ – „עני ואביון“; און מ'גיט זיי דעם פסח שנאכל על השובע, „מעדני מלך“ – „שמח נפש עבדך“, דער ענין פון שמחה וואָס איז נאָכמער פון מילוי החסרון בכלל, און נאָכמער אפילו פון תענוג בכלל, וואָרום שמחה איז פורץ כל הגדרים¹⁷.

(9) ראה רמ"א או"ח ר"ס תכט. שו"ע אדה"ז שם ס"ה.

(10) ראה גם לקושי ח"ג ע' 958 ואילך.

(11) כמחז"ל (שבת סז, א. וש"ג. זח"א כו, ב. ועוד) כל ישראל בני מלכים הם. ויתירה מזה – כל ישראל מלכים הם (תקו"ז בהקדמה א. ב.). וראה ברכות ט, ב. שבת נט, ב. ועוד.

(12) ראה כש"ט (הוצאת קה"ת) הוספות סקל"ג (וש"ג): יעדער איד איז טייער באַ דעם אויבערשטן ווי אַ יחיד וואָס איז געבאָרן ביי עלטערן לעת זקנותם, און נאָך טייערער.

(13) פו.

(14) ע"פ המנהג לומר בכל יום הקאפיטל תהלים המתאים לשנות חייו – מכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר

בקובץ מכתבים שבטו"ס תהלים אהל יוסף יצחק ע' 214. אגרות קודש שלו ח"א ע' לא. ח"י ע' נג. וראה גם מאמרי אדה"ז הקצרים ע' שמא.

(15) פסוק א.

(16) שם, ג.

(17) ראה המשך שמח תשמח תרנ"ז (סה"מ תרנ"ז ע' רכג ואילך). ובכ"מ.

ה. און אין דעם גופא – קומט צו נאָכמער הדגשה בשעת מ'שטייט גלייך נאָך תפלת ערבית, ווען עס הויבט זיך אָן (ע"פ תורה ושו"ע)¹⁸ דער מעת-לעת פון „עשתי עשר יום" בחודש ניסן:

תפלת ערבית איז „רשות"¹⁹. ומבואר בחסידות²⁰, אַז דאָס איז אַ העכערע המשכה פאַר די המשכה וואָס קומט דורך „חובה". ד.ה. אין עבודת האדם – ניט נאָר אַ המשכה פון „די מחסורו" (חובה) נאָר אַ המשכה פון „לעשר" (רשות).

ויש לומר אַז דאָס איז איינער פון די טעמים פאַרוואָס דוקא יעקב תיקן תפלת ערבית²¹ – ווייל „נחלת יעקב" איז „נחלה"²² בלי מצרים²³.

ולהוסיף, אַז אין יעקב זיינען אויך דאָ די צוויי קצוות: „יעקב" איז אותיות יו"ד עקב²⁴. וואָס עקב (דער חלק הכי תחתון בגוף)²⁵ גייט אויף דער דרגא פון „עני ואביון". און אין בחי' עקב („עני ואביון") ווערט נמשך דער יו"ד, מלמעלה מעלה (ווי דער צ"צ איז עס מ'בארט)²⁶ – ע"ד „שמח נפש עבדך", פריצת גדר (נחלה בלי מצרים), וואָס ווערט נמשך אויך צו דעם „עני ואביון".

ביז אַז נשמת יעקב („ישראל סבא") „כלולה מכל הנשמות שבישראל מעולם ועד עולם", כמבואר באגה"ק פון דעם אַלטן רבי'ן²⁷.

ו. וואָס דעריבער איז אַ דבר המתאים – אַז שטייענדיק איצטער בתוך השלשים יום קודם חג הפסח (און בסמיכות צו פסח), ווען מ'האָט דעם חיוב פון געבן „מעות חטים" צו עניים,

און אין די שלשים יום גופא – „ביום עשתי עשר יום נשיא לבני אשר", וואָס „הוא יתן מעדני מלך",

18 ראה לקמן הערה 28.

19 ברכות ד, ב, כו, ב. רמב"ם הל' תפלה פ"א ה"ז. טור או"ח ר"ס רלה. שו"ע אדה"ו או"ח סק"י ס"ב.

20 לקו"ת סוכות פ, סע"ג. שדיש כד, ב. ביאורי הזהר לאדהאמ"צ יג, סע"ד ואלך, ולהצ"ע ע' פה

ואלך. סה"מ תרס"ח ע' קע ואלך. וראה לקו"ש חכ"ה ס"ע 155 ואלך. ושי"נ.

21 ברי"ף לע"י שם (כו, ב) דהפלוגתא אם תפלות אבות תקנום או כנגד תמידין תקנום פליגי אי תפלת

ערבית הוי רשות או חובה, דלמ"ד אבות תקנום הוי חובה ולמ"ד כנגד תמידין תקנום הוי רשות. אבל בחי'

הצ"ע לברכות (אוד ד. ושי"נ) שגם למ"ד יעקב תיקן הוי רשות, וכמפורש בחז"א (קלג, א) „ומאי דאתקין יעקב

. . איהו רשות" (וראה ביאורו שבהערה הקודמת). וראה גם פניי ברכות שם ד"ה בגמ' אתמר וד"ה ומיהו. עיין

יעקב עיין יעקב שם.

22 שבת ק"ח, סע"א ואלך.

23 ראה סה"מ תרס"ח שם. וראה ביאורו לאדהאמ"צ שם (יד, סע"ב ואלך).

24 ע"ח שער (ג) סדר אצילות למהרח"ו פ"ב. פרדס שער ערה"כ בערכו. תו"א ר"פ יצא. ובכ"מ.

25 עד שהוא המלאך המות שבאדם (אדר"ב ספלי"א. וראה גם נזיר נא, א ובתוס' ופי' הראש שם.

שרית צפע"ג דווינסק ח"א סל"ד) – תכלית העניות.

26 ראה ס' הליקוטים דא"ח צ"צ ערך יעקב ס"ד. ושי"נ.

27 ס"ז.

און אין אַ יאָר ווען מ'הויבט אָן זאָגן דעם קאָפיטל „עני ואביון אני גו' שמח נפש עבדך“,

און אין דעם טאָג גופא – גלייך ווי מ'טרעפט זיך צוזאַמען בתחלת היום, ד. ה. גלייך נאָך תפלת ערבית (רשות), ווען עס הויבט זיך אָן דער „ויהי ערב“, וואָס דאָס איז די התחלה³¹ (און דאָס איילט) צו דעם „ויהי בוקר“, ביז אַז עס ווערט אַ „יום אחד“³² (מיט אַלע פירושים שבדבר) –

זאָל מען געבן יעדערן אַ דאָלאַר, כדי מ'זאָל דאָס אָפגעבן צו אָן „עני ואביון“ בכדי אָן באַ דעם „עני ואביון“ זאָל קענען זיין „נאכל על השובע“ בכל הפרטים, און דורך דעם וועט ביי אים אויך זיין שמחה, „שמח נפש עבדך“.

און אפילו אויב מ'האָט שוין יענעם פאַרזאָרגט – און זיכער האָט מען אים פאַרזאָרגט – אַז ביי אים זאָל זיין „שובע“ אין אַלע פרטים, איז אין „שובע“ קיין שיעור ניטאָס³³, ס'קען אַלעמאָל זיין מערער און מערער, ובפרט ווען עס רעדט זיך וועגן דער געוויינהייט פון אַ אידן, אַ בן מלך, ובפרט אַ בן פון מלך מלכי המלכים הקב"ה.

און וויבאָלד אַז אַלע אידן זיינען מחוייב אין די מצוות פון פסח³⁴, כולל אויך די הכרזה פון „כל דכפין ייתי וייכול כל דצריך ייתי ויפסח“ – איז דער ענין (פון געבן אַ דאָלאַר על מנת אָן מ'זאָל דאָס אָפגעבן אָן „עני ואביון“) שייך צו אַלע אידן, אנשים, נשים, ביז אויך תינוקות,

ואדרבה – תינוקות האָבן אַ שייכות מיוחדת מיט דעם „סדר של פסח“³⁵ און פסח בכלל – כמבואר בכ"מ³⁶ אַז באַ יציאת מצרים זיינען אידן געשטאַנען אין אַ דרגא פון „נער“, ווי אַ קטן, און צוליב דעם איז געווען יציאת מצרים – מצד דער אהבה עצמית פון דעם אויבערשטן (מלך מלכי המלכים הקב"ה) צו אידן ווי זיי זיינען בבחי' „נער“ – „נער ישראל (און דערפאַר) ואוהבהו“³⁷,

בדוגמא ווי די אהבה גדולה ואהבה עצמית וואָס מ'האָט דוקא צו אַ „נער“

(28) כי במעשה בראשית היום הולך אחר הלילה (חולין פג, סע"א).

(29) בראשית א, ה.

(30) להעיר ממרדל רוחא לבסימא שכ"ח (עירובין פב, ב. מגילה ז, ב).

(31) גם נשים – שאף הן היו באותו הנס – שעל ידם נגאלו (פסחים קח, ריש ע"ב ובתוס' ד"ה היו שם).

וגם טף – כדלקמן בפנים.

(32) שנקרא „הגדה“ על שם „והגדת לבנך“ (וראה הגש"פ עם לקוטי סעמים ומנהגים פיסקא, סדר

הגדה), ועושים כמה שינויים וכ"ו כדי שלא יישנו התינוקות וכדי שישאלו התינוקות (ראה שו"ע אדה"ו אורח ר"ס תעב. סתע"א ס"ד-טו. סליח. ס"מ. ועוד). ולהעיר ששאלת התינוקות („מה נשתנה“) היא לאחרי אמירת הַ, לחמא עניא כ"ו כל דכפין וכ"ו.

(33) ראה סידור שער חג המצות רצ, ג ואילך. מאמרי אדהאמ"צ ויקרא ח"א (דרושים לפסח) ע' רצג.

שכא. שלא. ועוד. וראה סה"מ שבהערה 36.

(34) הושע יא, א.

כפשוטו, תינוקות בשנים³⁵ – וכידוע די שיחה (מאמר) בזה פון דעם רבי'ן (מהרש"ב) נ"ע [וואָס איז געוואָגט געוואָרן בשמחת תורה]³⁶.

ז. ויהי'ר אַז כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות³⁷ בגאולה זו (העתידה לבוא), און פונקט ווי דער אויבערשטער האָט דעמולט אַרויסגענומען אַלע אידן פון מצרים (מצד זיין אהבה עצמית צו אידן), וועט ער אויך אַרויסנעמען אַלע אידן פון דעם גלות, „ובני ישראל יוצאים ביד רמה“³⁸,

און אין אַן אופן פון זריזות, חפזון³⁹ – לא עכבם אפילו כהרף עין⁴⁰.

ובפרט אַז אידן טוען זייער עבודה איצטער (אין די לעצטע טעג פון גלות)“ אין אַן אופן פון זריזות וחפזון בכל עניני קדושה (וואָס זיינען אַלע אויך ענינים של שמחה)⁴², ביז אין אַן אופן פון לא עכבם אפילו כהרף עין,

כולל אין דעם ענין הנ"ל, אַז גלייך באַ דער התחלה פון „ביום עשתי עשר יום“ (גלייך נאָך תפלת ערבית, שתיקן יעקב) באופן פון „לא עכבם“ – גיט מען יעדער אידן, מאַן, פרוי און קינד, אַ דאָלאַר אויף אַריינברענגען „שובע“ און שמחה צו אַן „עני ואביון“ (כנ"ל).

וואָס דאָס וועט נאָכמער צואיילן די זריזות וחפזון פון דער גאולה העתידה, ובאופן פון פריצת גדר הזמן (וויבאָלד אַ דאָס קומט דורך דער עבודה פון „שמח“), און „נחלה בלי מצרים“, נחלת יעקב (שתיקן תפלת ערבית רשות),

צוזאמען מיטן בנין בית המקדש השלישי, וואָס ווערט אָנגערופן „בית“⁴³ (ווייל ער וועט זיין אַ בית נצחית⁴⁴), כנגד יעקב [דער „בחיר שבאבות“⁴⁵] „כמאחז“⁴⁶ „לא כאברהם שכתוב בו הר כו' ולא כיצחק שכתוב בו שדה כו', אלא כיעקב שקראו בית“.

35) ולהעיר, שגם בזה נראה ב' קצוות הנ"ל: „נער“, בדוגמא ל„עני ואביון“ (שאין לו כ"כ גילויים דשכל ומדות כו'); ולאידך – דוקא אליו היא האהבה עצמית, „שמח נפש עבדך“, והמשכת „מעדני מלך“.

36) ד"ה כי נער ישראל ואהבהו תרס"ו (תרס"ו הוצאת קה"ת ע' תקנ (בהוצאת הנשיא – ע' תקעד) ואילך). וראה גם סד"מ תרע"ח ע' קנט ואילך. תרפ"ב ע' מג ואילך. וראה לקו"ש חכ"א ע' 20 ואילך.

37) מיכה ז, טו. וראה אוה"ת ב"ך עה"פ.

38) בשלח יד, ח.

39) כמ"ש ביצ"מ – מכילתא ופרש"י בא יב, מא.

40) זריזות ביציאה מן הגלות, אבל הגאולה אח"כ תהי' באופן דבשובה ונחת תושעון (ישעי' ל, טו. וראה אוה"ת בא ע' שה. כרך ח ס"ע ב'תתקמא ואילך. המשך וככה תרל"ז בסופו).

41) שבוה תלוי' הגאולה (תניא רפ"ז).

42) ראה רמב"ם סוף הל' לולב.

43) ראה הנסמך בהערה 46.

44) ראה זהר ח"א כח, א. ח"ג רכא, א.

45) ראה ב"ר פע"ו, א. זח"א קיט, ב. קמז, ב. שער הפסוקים תולדות כו, כה.

46) פסחים פח, א. וראה חדא"ג מהרש"א ועיון יעקב לפסחים שם. – נתבאר בלקו"ש חט"ו ע' 231

ומעין זה – האבן אידן נאך אין די לעצטע רגעים פון גלות, כימי צאתך מארץ מצרים ווען „ולכל בני ישראל הי' אור במושבותם" נאך זייענדיק אין גלות",
און אין אן אופן פון שמחה וטוב לבב, צוזאמען מיט בני חיי ומזוני רויחי, רויחי⁴⁷ וואָס איז כולל אויך דעם ענין התענוג,
און תענוג וכל ענינים אלו – בפשטות ובפשיטות למטה מעשרה טפחים, אַלס נשמות בגופים בזמן הגלות.
און דערנאָך גלייך גיין טאַנצנדיק צו די הכנות פון חג הפסח כשר ושמח⁴⁸,
און צו „זמן חירותנו" – די גאולה האמיתית והשלימה – וואָס קומט נאָך פאַר פסח, ובמילא קומט דערנאָך צו אין דער חירות באופן פון הלך והוסיף ואור, ביז חירות דחיה"פ,
ומתוך שמחה וטוב לבב, און אויך אין דעם – הלך והוסיף ואור.
[כ"ק אדמו"ר שליט"א נתן לכל אחד ואחת – אנשים נשים וטף – שטר של דולר ע"מ לתת אותו (או חילופו) לצדקה].

(47) בא י, כג.

(48) להעיר ממרו"ל הנ"ל (הערה 30) רווחא לבסימי.

(49) ראה לקוטי לוי"צ – אגרות ע' קצו.

ברכת כ"ק אדמו"ר שליט"א
לאנ"ש שיחיו שברכו אותו, אור ליום ג' פ' שמיני,
י"א ניסן ה'תשמ"ח
לפני תפלת ערבית

עס זאל מקויים ווערן באַ יעדערן, בתוך כלל ישראל, הבטחתו של הקב"ה אַ
 „כל המברך מתברך" בברכתו של הקב"ה, וואָס „תוספתו מרובה על העיקר", און –
 „מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה", לכל אחד ואחת, בתוך כלל ישראל, בכל
 המצטרך לו,

ביז אין דעם ענין העיקרי (ווי דערמאָנטי) – די גאולה האמיתית והשלימה ע"י
 משיח צדקנו.

ובפרט אַז דאָס (די גאולה) איז אַן ענין שהזמן גרמא,

סיי מצד החודש, חודש ניסן – כהבטחת תורת אמת ותורת חיים, אַז „בניסן
 נגאלו ובניסן עתידין ליגאל";

סיי מצד השבוע – יום שלישי שהוכפל בו כי טוב, וואָס די גאולה איז שלימות
 הטוב, ביז טוב כפול, טוב לשמים וטוב לבריות, ווי זיי שטייען פאַראייניקט אין אַ
 מציאות אחת (בכל רגע פון יום השלישי):

און סיי מצד השנה – שנת תשמח און תשמח, און אויך אַ שנת הקהל, „הקהל את
 העם האנשים והנשים והטף", וואָס שלימות השמחה און שלימות פון הקהל וועט זיין
 בגאולה העתידה – „שמחת עולם על ראשם", און „קהל גדול ישוּבו הנה"¹⁰.

וואָס די קביעות מאַכט דער זמן נאָכמער מוכשר אויף דער גאולה האמיתית
 והשלימה, און אַלע אידן גיין, „קהל גדול ישוּבו הנה", לארצנו הקדושה, און מגייט
 בזריות – „לא עכבן אפילו כהרף אין", „עם ענני שמיא"¹².

(1) ראה סוטה לח, ב. ירושלמי ברכות ספ"ח, הובא בתוד"ה ואברכה – חולין מט, א.

(2) ב"ר פס"א, ד.

(3) ברכה השלישית דברכת המזון.

(4) בברכת אנ"ש.

(5) ר"ה יא, א. וראה שמור'ר פט"ו, יא.

(6) פרש"י בראשית א, ז. מבי"ר פ"ד, ו.

(7) קדושין מ, א. וראה אוה"ת בראשית לג, א ואילך. משפטים ע' א'קכו. ועוד.

(8) וילך לא, יב.

(9) ישע"י לה, י. גא, יא.

(10) ירמ' לא, ז.

(11) מכילתא ופרש"י בא יב, מא.

(12) דניאל ז, יג. סנהדרין צח, א.

און מ'האָט שלימות האַרץ, צוזאַמען מיט „ירחיב ה' אלקיך את גבולך“¹³ – אַלע עשר ארצות ואומות (נוסף אויף די שבע, אויך די שלשה ארצות קיני קניזי וקדמוני).
 צוזאַמען מיט שלימות עם ישראל, „קהל גדול“ פון „האנשים והנשים והטף“ (בנ"ל), און אין יעדער סוג באַזונדער – שלימות פון יעדער פרט און פרט שבפרט, אין פרטי פרטים, ולאידך: יעדערער¹⁴ אַלס פרט (בלייבנדיק אַ באַזונדער מציאות) ווערט אַ חלק פון דעם „קהל גדול“, ביז נאָכמער – ווי דער בעש"ט¹⁵ זאָגט אַז העצם כשאתה תופס במקצתו אתה תופס בכלו¹⁶.

און די שלימות (פון עם ישראל) פועל'ט אויך אין דער גאַנצער וועלט, וואָס אויך זי באַשטייט פון התחלקות, „מה רבו מעשיך“¹⁷, „מה גדלו מעשיך“¹⁸, ביז אַ התחלקות עד אין סוף¹⁹ – ווערט ביחד עם זה נתגלה לעין כל אַז די וועלט (און אַלע אירע פרטים) איז אַ רשות היחיד ליחידו של עולם, ובאופן פון „ולא יכנף עוד מוריד והיו עיניך רואות את מורידך“²⁰, וכמבואר בספר תניא קדישא²¹.

ועוד והוא העיקר – ולא עכבן אפילו כהרף עין, תיכף ומיד ממש ממש.

[א' מרבני אנ"ש ברך את כ"ק אדמו"ר שליט"א בברכת כהנים, ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:]

ולאחרי תחיית המתים, ווען עס וועט זיין „משה ואהרן עמהם“²², וועט יעדער איד און אַלע אידן – אַלס חלק פון דעם עצם פון אַ קהל גדול – הערן די אַלע ענינים וברכות – אַ ברכה גדולה²³ – פון אהרן כהן גדול, בבית המקדש השלישי – אַ בית גדול²⁴.

(13) ראה יב, כ. שופטים יט, ח. ובספרי ופרשי שם.

(14) ראה בארוכה בהשיחה (דאור לייא ניסן) שלאחרי תפלת ערבית. מכתב דייא ניסן (לקמן ע' 214).

(15) כתר שם טוב הוספות סקט"ז. וש"נ.

(16) היינו שגם בתור מציאות בפ"ע (ולא בתור חלק מהקהל) – הרי הוא תופס כל העצם.

(17) תהלים קד, כד.

(18) שם צב, ו.

(19) ראה ד"ה מים רבים תשי"ז (סה"מ מלוקט ח"א ע' נא ואילך) ס"ט. ובכ"מ.

(20) ישעי' ל, כ.

(21) פל"ו.

(22) ראה תוד"ה אחד – פסחים קיד, ב. יומא ה, ב.

(23) כי היא ברכה של הכהן גדול, שלמעלה (מברכת) שאר הכהנים – ראה ברכת ערב יוהכ"פ.

(להתלמידים שיחיו) תשמ"ז בתחלתה ובהערות שם.

(24) כמש"נ גדול ייה' כבוד הבית גו' (חגי ב, ט) כפשוטו קאי על ביהמ"ק הג' (זח"א כח, א).

ברכת כ"ק אדמו"ר שליט"א לאנ"ש שיחיו שברכו אותו מוצאי שבת קודש, אור ל"א ניסן ה'תשמ"ט, לאחרי תפלת ערבית והבדלה

צום אַלעם ערשטן – כל המברך מתברך בברכתו של הקב"ה, וואָס, תוספתו מרובה על העיקר, ולמטה מעשרה טפחים, ותיכף ומיד – מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה.

און עס זאָל מקויים ווערן באַ יעדער איד און ביי אַלע אידן, בתוך כלל ישראל, דער „שיר מזמור לבני קרח למנצח" (דער קאָפיטל תהלים פ"ח המתאים לשנה זו) – ווי גערעדט באַרוכה פריער: באַ יעדער איד ובכל עניניו, גשמיים און רוחניים – זאָל זיין „שיר מזמור, שיר בפה – וואָס איז כולל כל עניני הנשמה (ועל ידי הנשמה), און מזמור בכלי – וואָס איז כולל כל עניני הגוף (ועל ידי הגוף), ביז אויך חלקו בעולם – כל הנכסים של האדם (וואָס זיי זיינען בדוגמא צו אַ כלי וועלכע אַ איד נוצט צוליב דעם איבערשטן).

און ביידע אופני עבודה („שיר מזמור") זיינען „לבני קרח" – אין זיי ווערט אויפגעטאָן דער עילוי פון תשובה, ביז תשובה עילאה, וואָס איז בשמחה רבה,

ביז אויפגעטאָן דעם ענין פון „למנצח" – אַז ס'זאָל זיין אַ נצחוני גמור פון יעדער איד, און פון אַלע אידן, און פון אַלע אידן צוזאַמען – דער נצחון פון אויספירן וואָס דער איבערשטער וויל, און וואָס יעדער איד וויל, און וואָס אַלע אידן וויל, ביז דעם ענין הכי עיקרי – אַז תיכף ומיד ממש, ולא עכבן אפילו כהרף עינין, זאָל קומען די גאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, דוד מלכא משיחא.

1) ראה טוטה לח, ב. ירושלמי ברכות ספ"ח, הובא בתוד"ה ואברה – חולין מט, א.

2) ב"ר פס"א, ד. ועוד.

3) ברכה השלישית דברכת המזון.

4) ע"פ המנהג לומר בכל יום הקאפיטל תהלים המתאים למספר שנותיו (מכתב כ"ק מרי"ח אדמו"ר – אגרות קודש ח"א ע' לא. ח"י ע' נג. וראה גם מאמרי אדה"ו הקצרים ע' שמא).

5) בהתוועדות היום – שבת הגדול, יריד ניסן (סה"ש תשמ"ט ח"א ע' 394 ואילך).

6) ראה בכ"ז לקרית ברכה צת, ג"ד. (סידור) (עם דא"ח) שער החנוכה רעז, ג"ד. אה"ת וישב תתקו, א.

ועוד.

7) שזהו חלק מעבודת האדם, ויש שם ניצוצין קדושים השייכים לשרש נשמתו וכו', ולכן התורה חסה על ממונם של ישראל (כתר שם טוב סרי"ה) – ראה שיעור היומי ברמב"ם – סיום ספר הפלאה.

8) התייוד עם דברי אדה"ו (אגה"ת פ"ג. אגה"ק סוס"י) שנותנים צדקה יותר מחויב כי כל אשר לאיש יתן בעד נפשו – נתבאר בהתוועדות ביום (סה"ש שם ע' 392 ואילך).

9) ראה סנהדרין קי, סע"א. תנחומא קרח יא: מקום נתבצר להם בגיהנם וישבו עליו ואמרו שירה. וראה חדא"ג מהרש"א שם, שאמרו שירה הוא בתהלים פ"ח כו'.

10) אגה"ת פי"א.

11) ראה מפרשי תהלים ד, א.

12) רצונו האמיתי – רמב"ם הל' גירושין ספ"ב.

13) מכלילת ופרשיי בא יב, מא.

ובפרט אַז איצטער איז מוצאי שבת קודש, זמן פון סעודתא דדוד מלכא
מישאכא¹³ (וואָס קומט נאָך דעם זמן פון רעוא דרעוין בשבת¹⁴),

און במיוחד – מוצאי פון שבת הגדול עשירי בניסן, ווען ס'איז געווען דער
„משכו וקחו לכם“¹⁵,

און מ'גייט דערפון גלייך אַריין אין דעם יום ראשון, און „ביום עשתי עשר
יום“¹⁶ בניסן, וואָס דעמולט ווערט אויפגעטאָן בדוגמא פון „אותוֹ יום נטל עשר
עטרות“¹⁸ בראש חודש ניסן (וועלכער איז דאַמאָלס אויך געווען ביום ראשון), און
דערצו (ביום עשתי עשר – אחד עשרי בניסן²⁰) – עטרה על גבי (עשר עטרות)
עטרה²¹ ועל העטרות, נוסף צו דעם וואָס ער איז אַ המשך צו אַלע עשר עטרות,

און די ימים שלימים (פון חודש ניסן), און נאָכמער – שלימות העכער פון שלי-
מות (עטרה על גבי עטרה)²² – ווערן די הכנה קרובה ומתאימה ובתכלית השלימות
(און שלימות על גבי שלימות) צו דער גאולה האמיתית והשלימה, און מ'גרייט זיך
שוין גלייך איצטער צו „ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים“²³, און דערנאָך בעתו
ובזמנו – „ונאכל שם“ בפועל, בבית המקדש השלישי, מקדש אד' כוננו ידיד²⁴.

אמן כן יהי רצון²⁵.

[לאחרי שא' מהרבנים בירך כ"ק אדמו"ר שליט"א בברכת כהנים – אמר: עס
זאָל זיין אַ פריילעכע וואָך²⁶].

(13) סידור האריזל (ל"ש מרשקוב).

(14) ראה זח"ב פח, סעי"ב. המשך תרס"ו בסופו (ע' תקמה).

(15) בא יב, כא – בעשור לחודש (שם, ג).

(16) נשא ז, עב.

(17) שבת פז, ב. וכי' בתרי"ב ר"פ שמיני. פרש"י שם. נשא ז, יב (מסדר עולם רבא – פ"ז).

(18) עטרה הראשונה היא „ראשון למעשה בראשית“, והאחרונה – „ראשון לחדשים“ ושניהם
(הכוללים כל העטרות ביניהם) שייכים גם ליום ראשון זה (י"א ניסן), שהוא ראשון למע"ב, וראשון לחדשים
(חודש ניסן) [ראה סה"ש תשמ"ח ח"א ע' 335 ואילך, ביאור השייכות דעטרה הראשונה ועטרה האחרונה לענין
המשכן (תוכן של שאר העטרות)].

וגם הענין ז, ראשון לנשיאים" שבר"ח ניסן – יש לומר, שבכל יום, הנשיא של יום זה הוא „ראשון“,
השע"ר שעל ידו נמשכים כל הענינים, גם דהנשיאים שלפניו ושלאחרי. ועד"ז י"ל בנוגע לשאר העטרות.

(19) ראה בארוכה השיחה בהתוועדות ביום (סה"ש תשמ"ט ח"א ע' 389 ואילך) – שענין אחד עשר מורה
(על דרגא שלמעלה מע"ס, ועל זה שלמעלה מכל גדר התחלוקת, וכדי לא להכנס לשקר'ט קראו „אחד
עשר“ – שרק מציינן שבא לאחר עשר.

(20) שענינו, נסי נסים" (ראה ברכות נו, רע"א ובפרש"י. וראה סה"ש שם ע' 370 ואילך) – כתר ועטרה
שלמעלה ממדידה והגבלה.

(21) ויש לומר, שנשיאים מלשון התנשאות (דוגמת מלוכה) הם בחינת עטרה. ובהם גופא – מעלה
מיוחדת בהנשיא דיום האחד עשר, כמבואר במ"א.

(22) עד לזה שלמעלה מכל גדר ותואר של שלימות (ראה השיחה ביום – סה"ש שם ע' 389 ואילך).

(23) הגדה של פסח ברכת „אשר גאלנו“, מפסחים קטו, ב במשנה.

(24) בשלח טו, יז ובפרש"י.

(25) ראה רמב"ם (הל' פרה אדומה ספ"ג. וראה לקו"ש חכ"ח ע' 135 ואילך) שצ"ל אכ"ר בקשר
לגאולה.

(26) שמחה – בטול ההגבלה ביום א' ביום ב'.

חג הפסח

. . . בהערתו עדמש"כ בהגש"פ קה"ת הוצאה ב"י שבכלל ג' המצות – כלים, וששת המינים – אורות, יל"פ עפמש"כ בכ"מ, דז"א ומל' הם בדוגמת א"כ ובכלים יש פנימים אמצעים וחיצונים**.

(ממכתב ז' אדר, תש"כ)

(* בהוצאות תש"ג ואילך – ע' ו. המו"ל.
 (** ראה גם בהגש"פ עם לקוטי טעמים ומנהגים וכו' ע' סה (הוצאת תשמ"ז ואילך). המו"ל.

„וט"ו* דיינו ו„טובה“ (דיינו) הט"ו הוא „ובנה לנו את ביהב"ח“ ואדרבא הוא העיקר „לכפר ע"כ עונותינו“.

הגירסא שהזכרתי** הוא לחידודא, כפשוט.

(ממכתב חמוז תש"ג)

(* מענה על מ"ש בסידור הארזיזל (רש"ר) בהגש"פ שיש „ט"ו דיינו“, ובהערות המר"ל להגש"פ הנ"ל (ירושלים, תשמ"ז) שצ"ע שלנוסחא שלנו אינו אלא י"ד דיינו. המו"ל.
 (** הכוונה לדברי כ"ק אדמ"ר שליט"א בהגש"פ עם לקוטי טעמים ומנהגים (ע' כח) – הובאו בהערות המו"ל שם – שיש גירסא „אילו הכניסנו כו' ולא בנה לנו את ביהמ"ק (שילה ונוב וגבעון) אילו בנה לנו את ביהמ"ק ולא כו' ביהב"ח (ביהמ"ק שבירושלים)“. המו"ל.

. . . להמדובר דישנה שקו"ט בהאוכל חמץ בפסח אף שעבר על איסור דאורייתא מ"מ מקיים עשה דתשבתו ומסלק הלאו דבל יראה – מצאתי רשום אצלי שכ"כ בס' תשובה מאהבה סקפ"ב ודלא כטעם המלך על הרמב"ם הל' חו"מ פ"א ה"ג. ואין הס' תחי' עתה.

– והשגות הראב"ד והרמב"ן על בעל המאור (לר"ף פ"ק דפסחים) – יש לפרש דעתם דאסור לאכול אבל אם עבר ואכל קיים העשה וכו'.

(ממכתב י"ב שבט תשכ"ה)

. . . אין ענטפער אויף אייער פראגע, וועגען ווייז צו ארבע כוסות, ווען איר וועט ריידן מיט אייער דאקטאר, וועט ער אייך ערלויבען צו מאכען זאפט (דזיוס) פון געקאכטע גרייפס, און פרעגען עס, ווי איז בעסער מיט צוקער (זעלבסט פארשטענדליכעס פסח'דיקען צוקער) אדער אינגאנצען אן צוקער, אראנדזש דזיוס קומט גארניט אין באטראכט, צו נוצען דאס פאר ארבע כוסות . . .

(ממכתב יו"ד אדר, תשי"ז)

ב"ה, קמי שבתא פ' ויקהל פקודי ופ' החודש,
כ"ה אדר, ה'תשמ"ז.
ברוקלין, נ.י.

אל בני ובנות ישראל
בכל מקום שהם
ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

בעמדנו קמי שבתא דפ' החודש, שבת מברכים חודש ניסן, ראשון לחדשי השנה, אשר הנקודה המרכזית שבו הוא חג הפסח, זמן חירותנו, הרי זה ודאי הזמן המתאים לחזק את ההכנות לפסח, הכנות גם, ובמיוחד, כמובן הרוחני, להתכונן בענייני הכלליים והפרטיים של הראש והראשון שבחגים, להתכונן במה שיש ללמוד מהם ולהביא במעשה בפועל בחיי יום-יום של כל השנה.

* * *

כמדובר פעמים רבות יש בכל יום-טוב ענינים שהם משותפים בכל הימים-טובים וענינים שבהם כל יום-טוב שונה משאר הימים-טובים.

נתעכב כאן, על ענין מיוחד שאנו מוצאים רק בחג הפסח ולא בחגים אחרים: הענין של חפזון עד כדי אופן של דילוג, כפי שהדבר מצויין בשמו של החג (לפי

(*) המכתבים כלליים לחה"פ שבאו לקמן הם תרגום חפשי מאידש. המר"ל.
קמי שבתא: פסחים ק, סע"א. גיטין עז, א. וראה רמב"ם הל' גיטין פ"ט הכ"ג. שו"ע אה"ע סקמ"ד ס"ו.
ובשריע אדה"ז ארי"ה סרצ'ט ס"ח: ג' ימים האחרונים נקראים ימים שלפני שבת הבאה.
פ' ויקהל פקודי ופ' החודש: נקודה משותפת בשתי פרשיות אלו – בשתיהן מדובר ע"ד ראש חודש ניסן (נתבאר בהתוועדות דש"פ ויק"פ, פ' החודש שנה זו).
כ"ה אדר: בו נברא העולם לדעת ר' יהושע – ר"ה יא, רע"א. תודיה לתקופות – שם ח, א (ובנוגע לתקופות כן ההלכה – ר"ה יב, א). וראה תודיה כמאן – ר"ה כז, א. שער הכוונות להאריז"ל ענין ר"ה דרוש א'. פ"ח שער ר"ה פ"ד (בכמה דפוסים – פ"ו). וראה לקו"ש חט"ז ע' 4-483 ובהערות שם.
וראה בהערות למכתב מוצש"ק פ' ויק"פ, כ"ה אדר ה'תשמ"ב בתחלתו (הגש"פ עם לקוטי טעמים, מנהגים וביאורים – קה"ת ה'תשמ"ז ואילך – ע' תשכב).
פ' החודש . . . פסח: מגילה כט, א ואילך. ובפרש"י שם ד"ה ברביעית: ששם פרשת הפסח.
ראשון לחדשי השנה: בא יב, ב.
זמן חירותנו: כן נקרא בנוסח התפלה והקידוש. וראה לקו"ש ח"ז ע' 71 ואילך.
והראשון שבחגים: ר"ה ד, א.
במעשה בפועל: כי המעשה הוא העיקר – אבות פ"א מ"ז. תקו"ז תני"ב (פז, סע"א). ת"ס (צג, ב). ת"ע (קלג, ב. קלד, א).
הענין של חפזון: ענין ולימוד נוסף מחפזון דחג הפסח – במכתב דחגה"פ ה'תשל"ז: ה'תשמ"ז (הגש"פ – קה"ת ה'תשמ"ז – ע' תרסח ואילך. שם ע' תתפג (בהוצאת תנשי"א ע' תשעה) ואילך). ועוד.
חפזון: כמ"ש (בא יב, יא) "ואכלתם אותו בחפזון"; כ"י בחפזון יצאת מארץ מצרים" (רא"ה טו, ג), וראה בהנסמן בהערות למכתב ר"ה ניסן ה'תשמ"ז (הגש"פ הנ"ל ע' תתפג (בהוצאת תנשי"א ע' תשעה)).

אחד מפירושי העיקריים): „פסח – על שום שפסח“, שבתי בני ישראל ניצלו מבין בתי המצריים באופן של דילוג, וכפי שהדבר רמוז, ביחס לכללות הגאולה מגלות מצרים, בפסוק „קול דודי הנה זה בא (= הנה בא הקב"ה להביא את הגאולה) מדלג על ההרים“.

דובר כבר פעמים רבות, שהענינים בעולם הרוחני משתקפים בעולם הגשמי, וב„עולם קטן – זה האדם“ – בפרט.

ובענינו, בכל הקשור ליהודים, לכל יהודי גם כפרט וכיחיד, ידוע ש„אינו מבקש אלא לפי כחו“ (הקב"ה דורש מכל אחד בהתאם לכוחות שהעניק לו לפני כו), ולפיכך יש ללכת מן הקל אל הכבד. כך גם בדבר הנידון ישנם כמה אופנים של תנועה: הליכה, ריצה, דילוג, קפיצה.

כאשר ילד נולד אין הוא תחילה בגדר של הליכה, ועל אחת כמה וכמה בגדר של ריצה וקפיצה. במשך הזמן הוא מתחיל לצעוד וללכת, מאוחר יותר הוא מסוגל גם לרוץ, ולאחר מכן גם לקפוץ.

כך גם ברוחניות – בחינוך של ילד, מאלף-בית למקרא, משנה כו' וקיום המצוות והנהגה טובה: הוא מתקדם כל העת באופן של „הליכה“ עד שהוא נעשה ל„רץ לדבר מצוה“, והוא ממשיך להתקדם ולעלות גם למעלה מזה מדרגה לדרגה עד לאופן של „קפיצה“, לדרגה הנעלית ביותר של יציאת מצרים ברוחניות, „יציאה ממצרים וגבולים“, כך שאת כל הענינים של תורה ועבודה וגמילות חסדים הוא עושה בשלימות ובזריזות הגדולה ביותר, דבר שהוא צדקוּדוּשָׁה ודקדוּשָׁה, ובקדוּשָׁה.

* * *

פסח – על שום שפסח: משנה פסחים קטן, ריש ע"ב. הגש"פ פיסקא פסח שהיו אבותינו אוכלים. ובפרשי עה"פ בא שם: הקרבן הוא קרוי פסח על שם הדילוג והפסחה כו' ואתם עשו כל עבודותי לשיש דרך דילוג וקפיצה זכר לשמו שקרוי פסח. וראה תרי"ח שמות רה, א. סה"מ אעת"ר ע' טו ואילך. ובכ"מ. קול דודי: שה"ש ב, ח. ושייך ליצי"מ – ראה פרשי עה"פ. מכילתא עה"פ בא שם. ילי"ש עה"פ בא שם (רמז קצט). ילי"ש ישע"י עה"פ (ישע"י נב, יב) כי לא בחפזון תצאו (רמז תעו). בעולם . . . וב„עולם קטן – זה האדם“: וציל השתדלות שייסיע זל"ו – כמרומו בחיבור ויקהל (קהל) ופקודי (דוקא כל פרט בפ"ע) לפרשה אחת.

עולם קטן – זה האדם: תנחומא פקודי ג. זח"ג לג, ב. תקי"ו תסי"ט קרוב לתחלתו (ק, ב. קא, א). ש„אינו מבקש אלא לפי כחו“: תנחומא נשא יא. במדב"ר פ"ב, ג. דינוג, קפיצה: ראה לקוטי שה"ש (טו, סע"ב) עה"פ „מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות“, בביאור החילוק בין דילוג לקפיצה (ממשנה אהלות פ"ח מ"ה וירושלמי ביצה פ"ה ה"ב). בחינוך . . . משנה כו': אבות ספ"ה: בן חמש (שנים) למקרא, בן עשר למשנה כו'. רמב"ם הל' ת"ת פ"א ה"ז. הל' ת"ת לאדה"ו בתחלתו.

לרץ לדבר מצוה: ראה אבות פ"ד מ"ב. שו"ע (ודאדה"ו) א"ח ס"צ ס"יב (ס"ג). וראה לקוטי חיי"ו ע'

371 ואילך.

יציאת מצרים ברוחניות: ראה תניא פמ"ו, ובהנסמן במכתב עשי"ק י"א ניסן ה'תשד"מ הערה ד"ה יצי"מ

(הגש"פ הנ"ל ע' תשנז).

כיון שהקב"ה רוצה שאדם יעשה את כל הנדרש ממנו באופן של בחירה, כפי שהתורה אומרת, "ובחרת בחיים" – והכרחי הרי שתהיינה גם אפשרויות אחרות, בלתי רצויות – איפשר איפוא הקב"ה גם מציאות של חפזון של היפך הקדושה.

לפיכך, ע"י ההעלם וההסתר של העולם, ובמיוחד בזמן הגלות, יתכן שאדם ימצא צידוק להיות רץ לכיוון בלתי רצוי, לדברים בלתי רצויים, עד כדי לשקוע ר"ל בקנאה, תאוה וכבוד, וחושך הגלות הוא גדול כל-כך עד שהוא מרמה את עצמו בצידוקים משונים, עד שמלביש אותם בלבוש של טוב – אשר, אדרבה, כל מה שהוא חושב, אומר ועושה הוא טוב וכי'.

אבל הקב"ה שהוא עצם הטוב הרי אינו רוצה שאנשים יהיו שרויים בחושך, ונתן, איפוא, את התורה (מלשון הוראה), "תורת חיים", ו"תורה אור", המלמדת את האדם איך לנהוג, עד לחיי יום-יום, ומאירה את כל הענינים באופן מאיר ובהיר, כדי שאדם יוכל וירצה לבחור לו את הדרך הנכונה, ובחרת חיים.

וכדי להקל את הבחירה, קבעה התורה שלושה סימנים להכיר לפיהם באדם אם הוא אומר, מוסר, כהלכה את מה שהתורה אומרת ומצוה.

שלושת הסימנים הם: ביישנים, רחמנים, גומלי חסדים. תכונות אלה נמצאות בכוח בכל היהודים ובכל יהודי, אבל "בכוח" אינו "סימן". "סימן" הוא כאשר הדבר נראה בפועל ממש, כל אימת שהוא נוגע לפועל, ובמקרה זה – כאשר זה מתבטא בהנהגה יום-יומית בפועל.

ובחרת בחיים: נצבים ל, יט.

בקנאה, תאוה וכבוד: שמוציאין את האדם מן העולם – אבות פ"ד מ"א.

התורה (מלשון הוראה): ראה רד"ק לתהלים יט, ח. ספר השרשים שלו ערך ירה. גויא ר"פ בראשית בשם הרד"ק. וראה זהר שבהערה הבאה.

תורת חיים: ראה זח"ג נג, ב; אמאי אקרי תורה בגין דאורי וגלי במאי דהוה סתים כו, חיים – דכל חיים דלעילא בה אתכלילו ומנה נפקין כו'.

תורה אור: משלי ה, כג.

שלושת הסימנים הם: ביישנים, רחמנים, גומלי חסדים: כן סדרם הרמב"ם הל' איסורי פיטס הי"ו. אבל בגמרא (במות עט, א) הסדר: רחמנים ביישנים וגומלי חסדים. ולהעיר, שכהסדר ברמב"ם – כ"ה בדב"ר פ"ג, ד. וכ"ה בבית שמואל אה"ע ס"ב סק"ה. ובבמד"ב פ"ח, ד (כב, ד): ירושלמי קידושין פ"ד היא – הסדר הוא כמו בגמרא ימות. וראה לקמן במכתב. – נתבאר בהתועדות ש"פ ויק"פ, פ' החודש שנה זו (לקו"ש ח"ל ע' 61 ואל"ך).

ענינים ע"פ חסידות – ראה תורת הבעש"ט על מאחז"ל זה (ספר השיחות ה'תשי"ג ע' 161. כש"ס הוצאת קה"ת הוספות סי' פ); פ"י הבעש"ט במאור"ל שלשה סימנים יש באומה זו הרחמנים והביישנים וגומלי חסדים. הרחמנים שבני מרחמים על הנשמה שירדה מרום מעלתה בעמדה לפני ה' בגן ה' יורדה בסתר המדריגות להתלבש בגוף אשר מעפר יסודו וסופו לעפר. ביישנים שהם מתביישים מנר אלקים אשר על ראשם ומטיינים מעשיהם בקיום המצות. גומלי חסדים דנשמת אדם העליון אשר על דמות הכסא תלמדם להעלות את גופם וכל צרכיו, נוסף על חלקם בעולם, כפי גזירת ההשגחה העליונה במקום וזמן, לזככם ולהאירם באור תורה ועבודה. וראה לקוטי לוי"צ אגרות ע' שלא.

או שהוא אומר שלא כהלכה, להיפך מן התורה וסימניו: עזות פנים ואכזריות ושונא את הבריות („בעלמא“, „הרחוקים מתורת ה' ועבודתו“) ואינו גומל להם חסד.

כרגיל ישנם שלושת הסימנים ביחד, כפי שאנו רואים שמי שהוא ביישן באמת – משום שהוא יודע שכל מהותו של יהודי היא הנשמה האלוקית, חלק אלוקה ממעל ממש, המחיה אותו – הרי הוא חש יראת-בושת עמוקה, הוא חש את ה„דע לפני מי אתה עומד“, בתפילתו, וכן גם בלימודו, וכן גם, להבדיל, באכילתו וכו', משאו ומתנו. ממילא הרי הוא בד בבד גם רחמן – הוא מרחם על עצמו, על נפשו האלוקית הנמצאת בגלות בגוף, ובוודאי שהוא בעל רחמנות על הזולת, שכן הוא מבין והוא חש את החסר לזולת, וממילא הרי הוא גומל חסד ומסייע לזולת ברוחניות ובגשמיות.

כך גם במי שמתחיל בגמילות חסדים באמת, הרי הדבר קשור ברגש של רחמנות, וכך גם ברגש של ביישנות, כאשר הוא רואה בהזולת מעלות טובות ואינו שוכח את החסרונות שלו, ובכלל ועיקר – את העובדה שהוא (תוך כדי ידיעתו את מצבו האמיתי לפי חשבון הצדק שהוא עורך בקשר לעצמו) שלוחו של הקב"ה למסור להזולת את החסדים והצדקה שהקב"ה יעד עבורו.

* * *

עזות פנים . . ואינו גומל להם חסד: רמב"ם הל' איס"ב שם. טושי"ע אה"ע סיב סיב. ואכזריות: ברמב"ם לפנינו: או אכזריות, אבל בכתי' תימן: ואכזריות. וכ"ה בהוצאת פרענקל – עפי' כתבי יד. וכ"ה הגירסא בטושי"ע שם. ולהעיר מרמב"ם שם פי"ב הכ"ד: לפי שראה עזות ואכזריות שהיתה בהם.

הבריות („בעלמא“, „הרחוקים . . ועבודתו“): תניא פ' לב. כרגיל . . ביחד: להעיר מבית-שמואל אה"ע סיב סק"ה: וכל שאין לו ג' סימנים אלו אין ראוי לדבק בו, צ"ל שאין לו ג' סימנים כלל, אבל אם יש א' מסימנים אלו ראוי לדבק בו. ובעץ יוסף לעין יעקב ליבמות שם: והוא אמר זה מסברא דנפשי, והוא מפורש במדבר רבה פ"ח, ד (כב, ד): ואלו אין בהם אחד מאלה מיד עמד וריחקם. וכיפה תואר שם. – ולהעיר – מלשון הרמב"ם הל' איס"ב פי"ט הי"ז: ובגבעונים . . לפי שהעיוז פניהם ולא נאפייסו ולא רחמו . . ולא גמלו – היינו שלא ה' בהם אפילו סימן א'. חלק אלוקה ממעל ממש: תניא רפ"ב.

דע לפני מי אתה עומד, בתפלתו: ראה ברכות כח, ב. באכילתו וכו' משאו ומתנו: ראה רמב"ם הל' דיעות פ"ג הי"ב.ג. שם רפ"ה. טושי"ע אר"ח סר"א. שו"ע אדה"ז אר"ח סקניו סיב. וראה אר"ח להה"מ עה, ב ד"ה עוד נראה לי (בהוצאת קה"ת התשי"מ ואלך – סר"ב).

נפשו האלוקית . . בגלות בגוף: ראה תניא פל"ו (מוז, סע"א). פמ"ז. אגה"ק ס"ד. ובכ"מ שלוחו של הקב"ה: ראה תנחומא ויגש ו. לקו"ת ר"פ ויקרא. ד"ה ויצב שם מובח תרמ"ד (סה"מ – ליקוט – ע' יג ואילך), תרניה (סה"מ תרניה ע' נו ואילך). ועוד. שלוחו של הקב"ה כו': ראה אור החיים עה"פ (משפטים כב, כד) אם כסף תלוה. אלשיך עה"פ משלי יח, טז. ד"ה ארש"ב תר"צ פ"ג (סה"מ קונטרסים ח"א ק"ט, א). וראה גם סה"מ תרניה ע' כב. ועוד. וראה, היום יום" ט"ז אייר.

ויהי רצון, שבהכנות לחג הפסח, כימי צאתך מארץ מצרים, הרי כשם שלבני ישראל היה, „אור במושבותם“ עוד בהיותם במצרים, ערב הגאולה, כך כל אחד ואחת בתוך כלל ישראל יחזקו עוד יותר בנפשם בחיי יום-יום את שלושת המדות-הסימנים הברורים והמאירים, ודבר זה יחיש עוד יותר את הגאולה מן הגלות הנוכחית באופן של חפזון, כימי צאתך מארץ מצרים, כאשר הקב"ה לא עיכב את הגאולה אפילו „כהרף עין“ ומיד לאחר ה„הרף עין“ – „בשובה ובנחת תושעון“, „לשכון כבוד בארצנו“,

בגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו, במהרה בימינו ממש.

בכבוד ובברכה להצלחה

ולחג הפסח כשר ושמח

/מקום החתימה/

כימי צאתך מארץ מצרים: מיכה ז, טו.

אור במושבותם: בא י, כג.

יחיש עוד יותר את הגאולה מן הגלות הנוכחית באופן של חפזון: היינו, שהגאולה תבוא מהר, בחפזון, אבל עצם הגאולה תהי, כדלקמן, „בשובה ונחת תושעון“ – „כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכו“ (ישעי' נב, יב. מכילתא ויל"ש דלעיל הערה ד"ה קול דודי. שמיר פ"ט, ו. ד"ה וככה שבהערה דלהלן ד"ה בשובה ונחת תושעון).

לא עיכב את הגאולה אפילו „כהרף עין“: מכילתא הובא בפרשיי עה"פ בא יב, מא.

בשובה ונחת תושעון: ישעי' ל, טו. וראה ד"ה וככה ב(אוה"ת בא ע' שה. כרך ח ס"ע ביתקמא ואילך).

המשך וככה תרל"ז בסופו.

לשכון כבוד בארצנו: תהלים פה, יו"ד.

ולחג הפסח כשר ושמח: ראה לקוטי לוי"צ אגרות ע' קצו.

ב"ה, ערב שבת קודש פ' צו, שבת הגדול,
 י"א ניסן, נשיא לבני אשר, התשמ"ז
 ברוקליו, נ"י.

אל בני ובנות ישראל
 בכל מקום שהם
 ה' עליהם יחיו.

שלום וברכה!

בהמשך למכתב מיום קמי שבת קודש מברכים חודש ניסן, שבו דובר על תוכן העניין של חפזון, הקשור בחג הפסח וביציאת מצרים, שהוא אחד מן הנקודות המיוחדות שבהן חג הפסח מכל שאר החגים. כפי שהדבר מתבטא בשמו של החג – "פסח" – (במשמעות של "דילוג"), ובמיוחד כפי שמושג זה בא ומתבטא בחפזון וקדושה בחיים היום-יומיים היהודיים על פי התורה והמצוות – ראו להוסיף בזה עוד נקודות אחדות.

* * *

כבר דובר פעמים רבות שהתורה מקיפה את כל עניני העולם, בהתאם לתוכן מאמר חז"ל: "אסתכל באורייתא וברא עלמא" – הקב"ה הסתכל, כביכול, בתורה ולפיה ברא את העולם. כלומר, התורה היא, תכנית הבניה האלוקית שעל פיה נברא כל העולם ומתקיים, ובאופן גלוי וברור יותר – העולם היהודי, ועד – לעולמו של כל יהודי בפרטי פרטיות.

על פי זה מובן עוד יותר מדוע כל הענינים של החיים היהודיים היום-יומיים, קשורים בתורה ומצוות, ועל אחת כמה וכמה בימי הקדושה, שבת ויום טוב, וההכנות

ערב שבת-קודש . . י"א ניסן: ראה מכתב יום וא"י, עשיק י"א ניסן התשמ"ד הערה ד"ה, יום וא"י . . ניסן" (הגש"פ עם לקוטי טעמים, מנהגים וביאורים (קה"ת התשמ"ז ואילך) ע' תשנ"ג).
 פ' צו: ל' יזרוז מיד ולדורות – ת"כ (הובא בפרש"י) ריש פרשתנו. וראה אוה"ח הקדוש פ'שנתנו (ו, ב): ובדרך רמז תרמוז כל הפרשה על גלות האחרון כו' והודיע למשה לזרז לישראל כו', עיי"ש. וראה או"ת לה"מ (הוצאת קה"ת) ריש פרשתנו (לה, א"כ. בהוצאת קה"ת התשמ"א ואילך – סי' קח).
 שבת הגדול: ראה תוד"ה ואותו – שבת פז, ב. טושי"ע (אדה"ז) או"ח ר"ס תל. וש"נ. וראה לקו"א לה"מ (הוצאת קה"ת) סקכ"ד. או"ת עה"פ משכו וקחו (ל, סע"א ואילך). – הוא השבת שלפני החג, ונהגו בדורות האחרונים שהחכם דורש הלכות פסח בשבת שלפניו . . והעיקר לדרוש ולהורות להם דרכי ה' וללמד להם המעשה אשר יעשו" (ש"ע אדה"ז או"ח סתכ"ט ס"ב. וש"נ).

נשיא לבני אשר: ש"ע אדה"ז או"ח ה' פסח סתכ"ט סט"ו. וראה שם ס"ט. וראה לקוטי לוי"צ אגרות ע' שג"ש. שם ע' ת"ט. וראה מכתב י"א ניסן התשמ"ה הערה ד"ה אשר (הגש"פ הנ"ל ע' תשס"ז). – וראה מכתב י"א ניסן התשמ"ד הערה ד"ה י"א ניסן (הגש"פ הנ"ל ע' תשנ"ג).

אסתכל באורייתא וברא עלמא: זח"ב קסא, א"ב.

התורה . . תכנית הבניה: ב"ר בתחילתו. וראה זהר שם.

לעולמו של כל יהודי: עולם קטן זה האדם – תנחומא פקודי ג. וז"ה לג, ב. תקי"ז תס"ט קרוב לתחלתו

(ק, ב. קא, א).

אליהם, ובמיוחד כל הענינים הקשורים לחג הפסח – שהוא הראש והראשון של כל החגים.

הקשר האמור מתבטא עד למעשה בפועל, על ידי מעשה המצוות ומנהגי ישראל, שגם הם „תורה“, מנהגים שנתקבלו על ידי כלל ישראל, מנהגים של רבים בישראל, או של קהילה קדושה בישראל וכו'.

באשר לחג הפסח – ישנה הדגשה של חפזון וזריזות. אנו רואים, אכן, לדוגמא, שיהודים, ובמיוחד בעלות-בית יהודיות, וכן ילדים וילדות, מתמסרים להכנות לקראת חג הפסח כבר ימים לפני כן, ואפילו „יחידי סגולה“ הנוהגים לעבור ל„דירת פסח“ לחג הפסח, מוצאים הכנות רבות שיש לעשותן בקשר לחג הפסח, והם מבצעים אותן בחפזון ובזריזות.

* * *

באופן האמור קיים גם הקשר עם שתי נקודות שהודגשו לאחרונה במיוחד, כדיבור וגם בכתב:

שלש המדות-הסימנים – „ביישנים, רחמנים, גומלי חסדים“, אינם מוגבלים וקשורים במקום וזמן מסויים. אצל ביישן אמיתי משתקפת מדת הביישנות-בהתנהגותו בכל מקום ובכל רגע, וכך גם ברחמן ובגומל חסד.

באשר לנקודה השניה, בענין חודש ניסן, צויין כי החודש, חודש הגאולה, מתייחס וקשור לגאולה השלימה, הגאולה של באחרית הימים, הגאולה האחרונה,

עד למעשה בפועל: שהמעשה הוא העיקר – אבות פ"א מ"ז. תקי"ז תנ"כ (פו, סע"א). ת"ס (צג, ב). ת"ע (קלג, ב. קלד, א).

מנהגי ישראל, שגם הם „תורה“: ראה תרד"ה נפסל (מנחות כ, ב). ושם: מנהג אבותינו תורה היא. ועדין במהר"ל הובא ברמ"א י"ד סע"ז ס"ד. ובמנהגים ישנים מדורא ע' 153: והמנהג תורה היא. וראה ירושלמי פסחים פ"ד ה"א.

„יחידי סגולה“ . . הנוהגים . . ל„דירת פסח“: להעיר מדרכי חיים ושלום (מנהגי בעל המנחת אלעזר) ה' פסח סתקע"כ: בכל ימי הפסח ה' בביתו בית תבשיל מיוחד (שה' סגור כל השנה עם כל הכלים) ונפתח משנה לשנה לימי הפסח.

לעבור: לא ראיתי ולא שמעתי רבותינו נשאינו נוהגים כן. שתי נקודות שהודגשו לאחרונה . . כדיבור: בהתועדויות דפורים: י"ז אדר (ב„יחידות“) וש"פ ויק"פ, פ' החודש מביה"ח ניסן.

שלש המידות-הסימנים – „ביישנים, רחמנים, גומלי-חסדים“: יכמות ע"ט, א. רמב"ם ה' איסור פ"ט ה"ז. וראה במכתב הקודם בהערות.

חודש הגאולה: שמר"ר פס"ז, יא. וראה אה"ת בא ע' רסד ואילך. ד"ה החודש הישית. ועוד. חודש הגאולה . . וקשור לגאולה . . באחרית הימים: כי בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל – ר"ה יא, א. שמר"ר שם. וראה אה"ת שם. המשך מ"ם רבים תרל"ז פקל"ד ואילך. ד"ה החודש הנ"ל. באחרית הימים: ישע"י ב, ב. וראה שם קאפ' י"ב. רמב"ם סוף ה' מלכים וחותם ספרו.

הגאולה הנצחית, שהתורה אומרת בקשר לכך „עת קץ, יתבררו ויתלבנו ויצרפו רבים“.

אנו רואים בזמננו – תקופה שיש בה הסימנים של אחרית הימים (כפי שהם מובאים בתורה) – תופעות והתפתחויות בלתי רגילות בתחומים וכיוונים שונים: בצד הטוב – תוקף וזריות בלתי רגילים, וכן – בעניינים בלתי רצויים, הצריכים עדיין להתברר ולהתלבן עד לשלימות (גם מוחלטת) בהם, שאף הם באו ובאים באופן של חפזון, בפתאומיות ובאופן בלתי צפוי.

מגיעים חודש הגאולה, התחלת ניסן וערב פסח, ומזכירים לנו שעומדים ביציאה מגלות „מצרים“, ובבירורים האחרונים, לברר מה הוא „חמץ“ ומה הוא „מצה“, ויש לבער את החמץ, מוקדם ככל היותר, „לאור הנר“, באור הנשמה – „נר השם נשמת אדם“ – לחפש גם את החמץ החבוי, לזרוק ולבטל את כל מה שהוא ההיפך מטוב ומקדושה.

צריכה להיות השתדלות של כל אחד לחזק בו וסביבו ובעולם – את החפזון בקדושה ואור, ויתר על כן – לזרוז את הגאולה השלימה על ידי משיח צדקנו, וכפי שאנו מתפללים את תפלת דוד, יחד עם דוד נעים זמירות ישראל: „תפלה לדוד גו' כי עני ואביון אני“, למרות שהוא דוד המלך הרי הוא ביישן וחש באמת לאמיתו כי הוא „עני ואביון“, ומתחנן לפני ה': „שמרה נפשי“ (בתחום של „סור מרע“) ו„הושע עבדך“ (בתחום של „עשה טוב“), וכל זה במלוא השלימות, עד לידי „שמח נפש עבדך“, עבודת השם בשמחה ובטוב לבב,

הגאולה הנצחית: גאולה שאין אחרי גלות – תודיה היא ונאמר, פסחים קטז, ב, ממכילתא עה"פ בשלח

טו, א.

עת קץ, יתבררו ויתלבנו ויצרפו רבים: דניאל יב, ט"ו. וראה ד"ה יתבררו ויתלבנו בסה"מ תקס"ג ח"ב ע' תשסח. תריח ד"ה ויהיו חיי שרה פייז"ח (קהל, ב ואל"ך). ועוד.

הסימנים של אחרית הימים: ראה סוף מס' סוטה. סנהדרין צז, א.

לבער את החמץ . . . לאור הנר: ריש מס' פסחים.

לאור הנר, באור הנשמה: ראה ד"ה אור לארבעה עשר הימים. הגש"פ עם לקוטי טעמים ומנהגים

קטע ד"ה בדיקת חמץ.

נר השם נשמת אדם: משלי כ, כז. וראה תניא פ"ט.

דוד נעים זמירות ישראל: שמואל"ב כג, א. וראה שהש"ר פ"ד ד (בתחילתה) – שאמר ה"זמירות (בשם

כל) ישראל“.

תפלה לדוד גו': תהלים פו, א.

שמרה נפשי . . . הושע עבדך: שם, ב.

שמרה נפשי (בתחום של „סור מרע“): ד"כ מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא בלא תעשה –

עירובין צו, א. ושי"נ.

שמח נפש עבדך: תהלים שם, ד.

עבודת השם בשמחה ובטוב לבב: ראה רמב"ם סוף הל' לולב. תניא פכ"ו. וראה בהנסמן בלקו"ש חכ"ד

ע' 639 הערה ד"ה קיום המצוות מיט שמחה.

בשמחה . . . וריונות: ראה אנה"ק סכ"א: בזריות נפלאה להראות שמחתו וחפזו למלאות רצון קונו כו'.

וראה כש"ט (הוצאת קה"ת) סקס"ט.

וממשיכים גם בהקשר לעולם – „כל העולם” „כל גויים אשר עשית יבואו וישתחוו לפניך ה'”

– לזרז זאת על ידי מעשינו ועבודתינו, לקיים את ציווי ה', ובלשון הרמב"ם: „צוה משה רבנו מפי הגבורה לכופ את כל באי העולם לקבל מצוות שנצטוו בני נח”, שהיהודים יפיצו בין העמים את שבע המצוות האלויות לבני נח עם ענפיהן.

* * *

יעזור ה' ויצליח שכל ההכנות לפסח, כולל אלה שנידונו במכתב זה ובמכתב הקודם, יבוצעו באופן שישיפעו בגלוי גם בכל ימי השנה ובכל העינים, „בכל דרכיך” וב„כל מעשירך”, באופן של חפזון וזריזות. והחפזון דקדושה כאן למטה „ממשירך” – מדה כנגד מדה – את החפזון של „עת קץ”, ומיד לאחר מכן, „לא עכבם אפילו כהרף עין”, את הגאולה של „כימי צאתך מארץ מצרים” באופן של „אראנו נפלאות”

בגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו, במהרה בימינו ממש.

בברכה להצלחה בכל האמור

ולחג הפסח כשר ושמח

/מקום החתימה/

כל העולם: כלשון הרמב"ם בסוף ספרו.

כל גויים אשר עשית: תהלים שם, ט.

מעשינו ועבודתינו: תניא רפ"ז. וראה לקוטי לוי"צ הערות לספר התניא שם.

בלשון הרמב"ם: הל' מלכים פ"ח ה"י. וראה לקו"ש חכ"ז ע' 132 ואילך.

„בכל דרכיך” וב„כל מעשירך”: משלי ג, ו. אבות פ"ב מ"ב. וראה רמב"ם הל' דיעות פ"ג ה"ב.ג. טושי"ע

אריה טרליא. שו"ע אדה"ז אריח סקניו ס"ב.

מדה כנגד מדה: סנהדרין ז, סע"א. וראה סוטה ה, ב ואילך, ובמדתו של הקביה – כמ"פ ככה (סוטה

יא, א ובתורה מרים שם, מתוספתא סוטה פ"ד, א).

לא עכבם אפילו כהרף עין: מכילתא הובא בפרש"י עה"פ בא יב, מא. מכילתא שם, מב.

כימי צאתך מארץ מצרים: מיכה ז, טו.

באופן של „אראנו נפלאות”: ראה פע"ח שער חג המצות פ"ו (בדיה מהר"י ז"ל). אוה"ת נ"ך עה"פ

סקי"ח (ע' תפז). ד"ה כימי צאתך ד"א ניסן ה'תשמ"ב (סה"מ מלוקט ח"ב ע' לו).

ב"ה, ערב־שבת־קודש ראש־חודש ניסן,
פ' ויקרא אל משה, פ' החודש
שנת ה'תשמ"ח, שנת הקהל,
ברוקלין, נ.י.

אל בני ובנות ישראל
בכל מקום שהם
ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

ראש־חודש ניסן, שהוא היום הראשון של חודש הגאולה, והיום בשבוע שבו חל גם היום הראשון של חג הפסח, זמן חירותינו – הוא היום שבו התבשרו בני ישראל שעומדים לפני יציאת מצרים ואף נקבע יום היציאה והגאולה (יום חמשה עשר לחודש), וכהכנה לכך – קיבלו את המצוות של קרבן הפסח, מצה ומרור וכל ההוראות וההכנות לגאולה מצרים.

ערב־שבת־קודש: שהוכפל בו טוב – בראשית א, כה. שם, לא. חזקוני עה"פ שם, לא. וראה רמב"ן שם. וראה לקריש חכ"ד ע' 641 הערה ד"ה עש"ק.
שבת . . . ראש־חודש: ראה מכתב עש"ק ר"ח ניסן ה'תשמ"ה הערה ד"ה זה (הגש"פ עם לקוטי טעמים, מנהגים וביאורים – קה"ת תשמ"ו ואילך – ע' תשס"א).
ראש־חודש ניסן: שאותו היום נטל עשר עטרות – שבת פז, סע"ב. וראה מכתב הנ"ל הערה ד"ה ראש חודש ניסן (הגש"פ הנ"ל שם).
חודש ניסן: ראה מכתב הנ"ל הערה ד"ה זה (הגש"פ הנ"ל שם).
ניסן: לשון נסי נסים – ע"פ ברכות נו, רע"א ובפרש"י. וראה חזקוני מהרש"א שם. וראה מדרש לקח טוב עה"פ (בא יב, ב) החודש הזה לכם: ניסן שבו נעשו נסים לישראל.
פ' ויקרא אל משה: ראה לקריש ר"פ ויקרא. וראה מכתב הנ"ל הערות ד"ה פ' ויקרא אל משה וד"ה ויקרא אל משה.

פ' החודש . . . פסח: מגילה כט, א ואילך. ובפרש"י שם ד"ה ברביעית: ששם פרשת הפסח.
ראש־חודש . . . התבשרו: בא יב, א ואילך. וראה מכתב ר"ח ניסן ה'תשל"ז הערה ד"ה ראש חודש . . . אַנגעזאָגט (הגש"פ הנ"ל ע' עדרת).
חודש הגאולה: שמור פט"ו, יא. וראה אוה"ת בא ע' רסד ואילך. ד"ה החודש הזה תרע"ח (הב).
הש"ת. ועוד. ובניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל – ר"ה יא, א. שמור שם. וראה אוה"ת שם. המשך מים רבים תרל"ו פקל"ד ואילך. ד"ה החודש הזה הש"ת.
זמן חירותנו: כן נקרא בנוסח התפלה והקידוש. וראה לקריש ח"י ע' 71 ואילך (הגש"פ הנ"ל ס"ע תקן ואילך). וראה גם מכתב יום ג', ר"ח ניסן ה'תשמ"ג (הגש"פ הנ"ל ע' תשלד ואילך).
היום שבו התבשרו . . . מצרים: ראה מכתב ר"ח ניסן ה'תשל"ז הערות ד"ה טאג ווען . . . אַנגעזאָגט וד"ה אַנגעזאָגט . . . ממצרים, ובשוה"ג שם (הגש"פ הנ"ל ע' עדרת).
יום חמשה עשר לחודש: דבי קיימא סיהרא באשלמותא – ראה זר ח"ב פה, א. רטו, א. שמור פט"ו, כו. ובדיוק יותר: אמצע של כ"ט יום י"ב שעות ותשי"ג חלקים מן המולד (האמיתי – ואכ"מ) – רמב"ם ה' קידוש החודש פ"ו ה"ג (מהשעוריים ברמב"ם דימים אלו – לפי החלוקה דג"פ ליום). ב"י לטווא"ח סתכ"ו ד"ה ומ"ש רבינו. בי"ח שם ד"ה אר"י וכו'.

וכהכנה לכך . . . קרבן הפסח: ראה מכילתא ופרש"י עה"פ בא יב, ו. נתבאר בלקריש חט"ז שיחה ג' לפ' בא – ע' 114 ואילך (הגש"פ הנ"ל ע' רכד ואילך). וראה מכתב ר"ח ניסן ה'תשל"ז הערה ד"ה צוגרייטונג דערצו (הגש"פ הנ"ל ע' עדרת).

התורה גם קבעה את ראש-חודש ניסן כ, ראש השנה למלכים ולרגלים, שניתן לומר שהדבר קשור גם עם העובדה שבחודש ניסן נולדו בני ישראל כעם, ובראש-חודש הודיע והבטיח להם הקב"ה על כך – עם שהוא, ממלכת כהנים וגוי קדוש, מלוכה וקדושה, דברים ההולכים יחד: להיות כהן ועבד המלך – הקב"ה עליידי קיום מצוותיו, והרי „עבד מלך – מלך“, – ולהביא אל תוך חולין העולם קדושה, מקרא קודש – „רגלים“.

* * *

יחזקאל הנביא משווה את יציאת עם ישראל ממצרים (חג הפסח – זמן חירותינו) ללידת ילד:

העובר, בהיותו בכטן אמו, לפני היוולדו, הוא דבר שלם, חי ומתפתח, עם גוף מושלם, עם ראש ועם כל האברים והגידים. ברם, לאמיתו של דבר אין הוא כלל מציאות לעצמו, הוא ניזון ממה שאמו אוכלת, הוא „הולך“ אוטומטית להיכן שאמו הולכת, וכיצא בזה.

אך מיד עם רגע היוולדו של העובר – הוא מתחיל להתנועע, קולו נשמע וכו', וכללית מתחילה אז התפתחותו המושלמת, התפתחות מסוג חדש, הן גופנית והן רוחנית.

ראש-חודש ניסן . . ראש השנה למלכים ולרגלים: ר"ה בתחלתה. ובגמרא שם (ד, א): רגל שבו ראש השנה לרגלים.

למלכים ולרגלים . . בני ישראל: להעיר דהוא ר"ה רק למלכי ישראל ולא דאיה"ע (ר"ה ח, א). ולהעיר דבירושלמי ר"ה שם לפינן דהוא ר"ה למלכים ולרגלים מדכתיב ב"פ לנס. ממלכת כהנים וגוי קדוש: ונעשו כן בפועל „בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה, במתן תורה – יתרו יט, ו. ובזכות מתן תורה יצאו ממצרים – פרש"י עה"פ שמות ג, יב (משמריר פ"ג, ד). – וראה לקוטי לוי"צ לתנין ריש ע' סו. אגרות ע' רט.

להיות . . עבד . . הקב"ה: וזה נעשה ונתגלה ע"י יציאת מצרים, כמ"ש „כי עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים“ (בהר שם, נה), משאיכ מעלת בנים – שמות ד, כב.

כהן ועבד: לשון כהונה שירות הוא (פרש"י עה"פ תצוה כה, ג). וראה לקו"ש ח"ח ע' 19 ואילך, ובהערות שם.

עבד מלך – מלך: תנחומא צו יג (הובא בפרש"י עה"פ בהעלותך יב, ח). ספרי (הובא בפרש"י עה"פ דברים א, ז. פרש"י עה"פ לך לך טו, יח. ב"ר פט"ו, ג. וראה שבועות מז, ב.

ולהביא . . קדושה, מקרא קודש: ראה זח"ג צד, א ואילך. סידור (עם דא"ח) סדר ההגדה ד"ה והגדת לבנך (רצו, ד ואילך) ובכ"מ.

מקרא קודש: אמור כג, ב, שם, ד.

יחזקאל הנביא משווה: קאפ"ט טז. וראה תוי"א ר"פ וארא. תוי"ח וארא צו, ב ואילך. סהמ"צ להצ"צ מצות קרבן פסח פ"ב ואילך (דרמ"צ עו, סע"ב ואילך) ובכ"מ.

אין הוא כלל מציאות: עיין סנהדרין צא, ב: נשמה מאימתי כו' מאימתי יצה"ר כו'. ובמפרשים שם. זח"א ר"פ וישב (קעט, א"ב). ספר חסידים סי' תתשלז. פרש"י עה"פ נח ח, כא (ובמפרשיו שם).

ממה שאמו אוכלת: נדה ל, ב.

קולו נשמע: כמ"ש רז"ל (ראה נדה מב, ב) שהוא סימן הלידה ד, שמעי לולד דצויק, וראה תוי"א ר"פ וארא.

כך היה גם אצל בני ישראל במצרים לפני הגאולה:

הם היוו „עם“ מבחינות רבות ביותר, עד כדי כך שהיו „מציוינים“, שונים מן המצריים בלשונם לבושם וכיוצא בזה. „על ידי כך שהיו אפילו בארץ נפרדת, ארץ גושן, אבל יחד עם זאת היו משועבדים ו„בלועים“ בין המצריים – עד כדי כך שהיו נדמה שגם בדברים עיקריים הם „בקרוב גוי“, כמו המצריים.

וברגע הגאולה – נתקיים „לקחת לו גוי מקרב גוי“, בניו נלקחו „לר“, אל הקב"ה ועל-ידי הקב"ה, להיות לו – „גוי“, מתוך מצב של עבדות עמוקה עד לחירות נעלית ביותר, עד כדי להיות עם ה', מוכנים להיות „ממלכת כהנים וגוי קדוש“ בחיי יום יום.

* * *

כמו בכל ענין של תורה ומצוות, הרי נוסף ללקח הכללי יש כאן גם לקח והוראה לכל יחיד, למשפחה ולכל – העם היהודי.

אחת ההוראות העיקריות לכל אחד ולכל אחת – היא:

חג הפסח מזכיר ומלמד להשתחרר מהשתעבדות ל„עבודה זרה“, עבודתה של הסביבה הזרה, ולהיות בן חורין, חירות אמיתית על-ידי חיים לפי ההוראות של תורתנו, תורת חיים, תורת אמת:

„משכר“ – למשוך עצמו, לסגת ולהתנער מכל דבר שהוא „עבודה זרה“, זר לתורה וליהדות.

„וקחו“ – ולקחת, הרבה יותר ועמוק יותר, תורה ומצוות, ובאופן שכל ההתנהגות, עד פרטי פרטים, תהיה בהתמסרות מוחלטת אל הקב"ה: „ראשו על כרעיו ועל קרבו“, הכל, מן הכח הנעלה ביותר (הראש, השכל) עד לכוחות הנמוכים ביותר (המעשה), נעשה ל„קרבו פסח לה“, חזור באותה אש (אש דקדושה) הבערת תוך כל כולו,

מציוינים, שונים . . . לבושם: הגש"פ פסקא במתי מעט. וראה מפרשי ההגדה שם. ולהעיר מוש"ט צ"צ י"ד סצ"א (ובהשמטות בחי'ו).

עד כדי כך: ראה זח"ב קע, ריש ע"ב. מכילתא עה"פ בשלח יד, כח. ילקוט ראובני שם, כו.

לקחת לו גוי מקרב גוי: ואתחנן ד, לד. וראה מכתב י"א ניסן ה'תשל"ד (הגש"פ הנ"ל ע' תרנו). וש"נ.

מתוך . . . עבודת . . . לחירות נעלית: ראה גם מכתב ר"ח ניסן ה'תשל"ו (הגש"פ הנ"ל ע' עתה ואילך).

חירות נעלית: ראה זח"ב מ, א. ז"ח ר"פ יתרו. וראה גם תקו"ז תני" (צו, סע"ב).

בכל ענין של תורה . . . הוראה לכל יחיד: ושלא בערך מזה (שע"פ תורת הבעש"ט) כל דבר ודבר אשר האדם רואה או שומע יש בו הוראת הנהגה בעבודת השם – „היום יום“ ט אייר. כש"ט (הוצאת קה"ת) הוספות ס"י קכ"ט. וש"נ.

משכו . . . לסגת . . . עבודת-זרה . . . וקחו – ולקחת . . . תורה ומצוות: בא יב, כא ובמכילתא עה"פ.

מכילתא (הובא בפרש"י) עה"פ שם, ו. וראה לקו"א לה"מ (הוצאת קה"ת) סכ"ד (כח, ד ואילך). א"ת ל, סע"א ואילך (בהוצאת קה"ת ה'תשמ"א ואילך – ס"פ פד א).

ראשו . . . קרבו: בא יב, ט. פסחים עד, רע"א במשנה. רמב"ם הל' ק"פ פ"ח ה"י.

תוך כל כולו: וי"ל שנרמז בהציווי (בא שם) אל תאכלו ממנו נא.

וכך משתקף הדבר גם בחיי האדם, שמ"ראשו" – העניינים החשובים ביותר שלו – עד ל"כרעיו" – העניינים שאותם הוא מחשיב לקטנוניים – כולם הם באופן של "צלי אש", באש של "ואהבת את ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך".
וכפי שצויין לעיל – כל זה בחייו של היהודי, כיחיד, כמשפחה, וגם וחשוב ביותר – כחלק מכלל ישראל.

* * *

כפי שהוזכר לעיל הרי כבר בראש-חודש ניסן נצטוו בני ישראל על קרבן פסח ויציאת מצרים. "והימים האלה נזכרים ונעשים בכל שנה ושנה" – אך בכוחות רעננים ומחודשים ובאפשרויות גדולות יותר.

ויהי רצון, שכל אחד ואחת (אנשים, נשים וטף – ובמיוחד השנה שהיא "שנת הקהל", שנה של "הקהל את העם האנשים והנשים והטף") בתוך כלל ישראל, יבצעו את כל האמור, ובאופן של "ביד רמה".

וכל זה גם מזרוז את קיום בקשת דוד מלכא משיחא, נעים זמירות ישראל:

"הושע עבדך" – עד – "שמח נפש עבדך", ומיד – "פנה אלי וחנני", תן לי במלוא החן שלך, נתינה, ועד "והושיעה". הושע כל יהודי, האנשים והנשים והטף, בכל, הן בגשמיות והן ברוחניות,

עד – ובמהרה בימינו ממש – הישועה הכללית, הגאולה האמיתית והשלמה, "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות".

בכבוד ובכרכה להצלחה בכל האמור

ולחג הפסח כשר ושמח

/מקום החתימה/

צלי אש: בא שם.

ואהבת . . . ובכל מאודך: ואתחנן ו, ה.

והימים האלה . . . בכל שנה ושנה: אסתר ט, כח. וראה ספר תיקון שובבי"ם להרמ"ז, הובא ונתבאר

בספר לב דוד להחיד"א פכ"ט.

שנת הקהל: ראה מכתב ואיו תשרי שנה זו, ובהערה שם ד"ה שנת הקהל (סה"ש תשמ"ח ח"ב ע' 682).

הקהל . . . והטף: וילך לא, יב.

ביד רמה: בשלח ח, יד. ובתרגום אונקלוס ע"פ: בריש גלי. ובפרש"י שם: בגבורה גבוהה ומפורסמת.

ולהעיר מאוה"ת בא ע' רצא. המשך וככה תרליז בתחילתו.

בקשת דוד: תהלים פו: ב. ד. טז.

דוד . . . נעים זמירות ישראל: שמואל"ב כג, א. וראה שהש"ר פ"ד, ד (בתחילתה) – שאמר הזמירות

(בשם כל) ישראל.

כימי צאתך . . . נפלאות: מיכה ז, טו. וראה פ"ח שער חג המצות פ"ו (בד"ה מהר"י זיל). אוה"ת נ"ך

ע"פ סק"ח"ע (ע' תפז). ד"ה כימי צאתך ד"יא ניסן התשמ"ב (נדפס בסה"מ מלוקט ח"ב ע' לו).

ולחג הפסח כשר ושמח: ראה לקוטי לוי"צ אגרות ע' קצז.

ב"ה, י"א ניסן, נשיא לבני אשר,
יום ג' שהוכפל בו כי טוב,
פ' ויהי ביום השמיני,
שנת ה'תשמח, שנת הקהל,
ברוקלין, נ"י.

אל בני ובנות ישראל
בכל מקום שהם
ה' עליהם יחי

שלום וברכה!

בהמשך למכתב מיום עש"ק ראש-חודש ניסן שבו דובר על נקודות אחדות בקשר למשמעות של "ציאת מצרים", ושאת ההוראות הראשונות הנלמדות היא להשתחרר מכל "עבודה זרה", מכל העבודות הזרות השונות, שהן זרות-עוינות ליהדות, הן החיצוניות (של הסביבה) והן הפנימיות – כפי שהדבר מודגש במיוחד על ידי הענין של קרבן-הפסח –

כדאי להוסיף את ההדגשה, שההתבוננות בכל הענינים האלה צריכה להיות באופן שהדבר יבוא לידי מעשה בפועל בחיי יום-יום, בהתאם ליסוד התורה: "המעשה הוא העיקר" שאי אפשר לצאת ידי חובה בלימוד בלבד, ואפילו לימוד המביא להסקת פסק הדין הלכה למעשה, דבר שהוא הכרח גמור לכשעצמו כדי לדעת, את המעשה אשר יעשה – צ"ל וחיוב להיות מעשה בפועל ממנו,

וכדי שמעשה המצות יהא כראוי, עליו להיעשות בשלימות בפרטי פרטים, כמוסבר בשולחן-ערוך בלשון צחה וברורה.

בהתאם לזה נתעכב כאן על פרטים מסויימים, הקשורים השנה במיוחד בקביעות-הזמן של היום הראשון של חג המצות, זמן חירותנו,

י"א ניסן: ראה לקוטי לוי"צ אגרות ע' שכג-שכה.

נשיא לבני אשר: שר"ע אדה"ו ארי"ח הל' פסח סתכ"ט סט"ו. וראה שם ס"ט. וראה לקוטי לוי"צ שם. ושם ע' ת"ט. וראה מכתב י"א ניסן ה'תשד"מ הערה ד"ה י"א ניסן: מכתב י"א ניסן ה'תשמ"ה הערה ד"ה אשר (הגש"פ עם לקוטי טעמים, מנהגים וביאורים – קה"ת תשמ"ו ואילך – ע' תשנ"ג. שם ע' תשס"ז).
יום ג' שהוכפל בו כי טוב: פרש"י בראשית א, ז (מב"ר פ"ד, ו). ובאו"ח (בראשית לג, א ואילך. משפטים ע' אקנ"ו). ועוד) ובמכתב כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע (נדפס בסה"מ ה'תשי"ט ע' 19 (השני) ואילך. אגרות-קודש שלו ע' קלה ואילך) מקשר זה עם טוב לשמים וטוב לבריות (קידושין מ, א).

פ' ויהי ביום השמיני: ראה הערות למכתב י"א ניסן ה'תשמ"ה בתחלתו (הגש"פ הנ"ל ע' תשס"ז).

שנת הקהל: ראה מכתב וא"ו תשרי שנה זו הערה ד"ה זה (סה"ש תשמ"ח ח"ב ע' 682).

המעשה הוא העיקר: אבות פ"א מ"ו. תקו"ז תני"ב (פז, סע"א). ת"ס (צג, ב). ת"ע (קלג, ב. קלד, א).

חג המצות: כן נקרא בתושב"כ (משפטים כג, טו. תשא לד, יח. אמור כג, ו. ראה טז, טז). וראה הערה במכתב ר"ח ניסן ה'תשל"ו בתחלתו (הגש"פ הנ"ל ע' תרסח). וראה לקוטי חיי"ו ע' 71 ואילך (הגש"פ הנ"ל ס"ע תקו ואילך).

ובפרטי פרטות: קביעות הזמן של היום בשבוע, קביעות הזמן של היום בחודש, וקביעות הזמן של היום בשנה.

* * *

היום הראשון של חג הפסח חל השנה ביום השבת, שנקודתה המרכזית (של שבת) היא – „תשבות“, חירות ומנוחה מכל המלאכות של ימי החג, שיהא היום „שבת להוי' אלוקיך“, על ידי התמסרות מוחלטת לעניני „הוי' אלוקיך“, לעניני קדושה.

והרי זה הוא גם הענין של „יציאת מצרים“, כמוסבר לעיל, במובן של השתחררות מ„עבודה זרה“, כאשר מושג זה, עבודה זרה, כולל כל דבר שהוא זר ומנוכר לאלקות, לתורה ומצוות, והיא היפוכה של קדושה, ובפרטי פרטות, כפי הרמז בקרבן הפסח: „ראשו על כרעיו ועל קרבו“.

במיוחד כיון אשר השבת עצמה היא „זכר ליציאת מצרים“, ויותר מ„זכר“ סתם כי אם בפרוטרוט: כשיהודי משתחרר מכל ההשפעות וההגבלות הגשמיות של חולין, ומתמסר ומשקיע עצמו אל תוך הקדושה, עוסק בענינים רוחניים הרי זו „יציאת מצרים“, יציאה מ„מצרים“ ומהגבלות.

* * *

קביעות הזמן, של היום הראשון של חג הפסח, בחודש – יום החמשה עשר לחודש האביב – מדגיש את הענין של „קיימא סיהרא באשלמותא“ (כאשר הירח

הפסח . . השבת: עוד נקודות משותפות בין פסח לשבת נוסף על שבקרא נקרא פסח – שבת (אמור כג, טו. וראה מנחות סה, ב. תריכ ע"ה) – ראה מכתב י"א ניסן התש"מ: עשי"ק ר"ח ניסן התש"מ (הגש"פ הנ"ל ע' תשו ואילך. שם ע' תשסב ואילך).

שנקודתה המרכזית (של שבת) היא – „תשבות“: ראה רמב"ם הל' שבת בתחלתו (ורפכ"א). צפעינן (להרגצובי) שם. וראה לקו"ש חכ"א ע' 71 ואילך (הגש"פ הנ"ל ע' תיח ואילך). וראה גם מכתב עשי"ק ר"ח ניסן התש"מ (הגש"פ הנ"ל ע' תשסב ואילך). וש"נ.

תשבות: משפטים כג, יב.

שבת להוי' אלוקיך: יתרו כ, י. ואתחנן ה, יד.

ראשו . . קרבו: בא, יב. ט. פסחים עד, רע"א במשנה. רמב"ם הל' ק"פ פ"ח ה"י. – ראה מכתב דערי"ח.

ניסן.

זכר ליציאת מצרים: ואתחנן שם, טו. – וראה מ"ג ח"ב פ"א (הובא ברמב"ן ואתחנן שם, יב). חינוך מצוה לב. וראה שער הכולל (להרא"ד לאוואוט) פ"יו סכ"ט.

יציאת מצרים . . ממצרים" ומהגבלות: ראה תניא פמ"ז. וראה מכתב עשי"ק ר"ח ניסן התש"מ (הגש"פ הנ"ל ע' תשסג). וש"נ.

הפסח . . לחודש האביב: משפטים כג, טו. תשא לד, יח. ראה טו, א. וראה סנהדרין יג, א"ב. ר"ה כא, א. רמב"ם הל' קידוש החודש פ"ד ה"א. וראה אה"ת משפטים ע' א"קפ ואילך. ד"ה כי תבואו גו' ושבתה וד"ה קדש ישראל לה' תריל (סה"מ תריל ע' קלג ואילך. שם ע' רח ואילך). – ראה לקמן הערה ד"ה הגאולה מנגלות.

קיימא סיהרא באשלמותא: ראה זהר ח"ב פה, א. רטו, א. שמור"ר פט"ו, כו.

מגיע לשיא השלימות), והדבר נראה בגלוי כפרטי פרטות: בנוגע לבני-אדם, האנשים והנשים והטף, ובנוגע לדברים שהירח מאיר אותם ומבהיר באורו את הצבע, הגוון, הצורה שלהם וכיוצא בכך, עד לכל הפרטים.

את מצוות „קידוש החודש” קיבלו בני ישראל עוד בהיותם במצרים, בראש-חודש ניסן בשנת ב' אלפים תמ"ח (לפני 3300 שנה), ויחד עם כך קבע הקב"ה כי „ישראל מונין ללבנה”, אצל יהודים נמנים החדשים לפי הירח:

ענין זה (של „ישראל מונין ללבנה”) משקף את תולדות עם ישראל, היסטוריה של שינויים, של גלות וגאולה, של ירידות ועליות,

ובאופן שמיד ותיכף לאחר העלם אור הלבנה – מגיע מולד הלבנה, „היוולדות” מחדש עם כוחות ואור מחודשים, ומוכתחים לבני ישראל, שהם „עתידיים להתחדש כמותה”, ועד ל„סיהרא באשלמותא”, הגאולה.

הגאולה מגלות מצרים היתה בחודש האביב – בתקופה שבה אפילו הטבע מתעורר לחיים לאחר „תרדמת” החורף ומתחדש בכוחות רעננים. מאז, במשך 3300 שנה, היו גלויות וגאולות, חלו ירידות ועליות, אבל זו הדרך לשלימות מושלמת עוד יותר, על ידי „ירידות-צורך-עלי”, עד שתבוא הגאולה השלימה בתכלית והנצחית, והבניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל”, הגאולה הסופית והמוחלטת, שיא השלימות, עד שאין בכלל מקום לגלות ולירידה, „סיהרא באשלמותא” במלוא המידה.

* * *

את מצוות „קידוש החודש” . . . במצרים: בא יב, א ואילך. וראה הערות למכתב ר"ח ניסן ה'תשד"מ בתחילתו (הגש"פ הנ"ל ס"ע תשמו ואילך).

קידוש החודש: ראה ל"ת להארי"ל פ' בא בטעהמ"צ (ד"ה מצות קידוש חודש).

(לפני 3300 שנה): ל"ג פעמים מאה שנה – ראה שיחת יום ה' פ' תצוה, ז' אדר שנה זו ס"ב (סה"ש

תשמ"ח ח"א ע' 280) ואילך. וש"נ. – מעלת מספר ל"ג ראה גם לקוטי לוי"צ אגרות ע' שכג"ד.

ישראל מונין ללבנה: סוכה כט, א. וראה גם ב"ר פ"ו, ג. וראה ד"ה ויאמר לו יהונתן מחר חודש תקס"ז

(סה"מ תקס"ז ע' מח ואילך. ועם הגהות – באוה"ת בראשית ד, סע"ב ואילך). ד"ה זה במאמרי אדהאמ"צ במדבר ח"א ע' כק ואילך: בסה"מ תרס"ג ע' ז ואילך. ובכ"מ.

נמנים החדשים לפי הירח: רמב"ם ריש הל' קידוש החודש. וראה לקו"ש כח"ז שיחה א לפ' בא (ע' 63

ואילך).

משקף את תולדות עם ישראל: ראה גם לקו"ש ח"ט ע' 448.

עתידיים להתחדש כמותה: ברכת קידוש לבנה, מסנהדרין מב, א.

ל„סיהרא באשלמותא”, הגאולה: ובזה גופא יהיו כמה דרגות ע"ד החילוק עתה בר"ח, יום ב' בחודש

וכו'. ודוגמתו גם עתה: ט"ז ברוך החדשים, בניסן ותשרי, במנ"א.

הגאולה מגלות מצרים . . . בחודש האביב: ראה מכילתא (הובא בפרש"י) עה"פ בא יג, ד. וראה מכתב

י"א ניסן התשכ"ה וי"א ניסן ה'תשלי"א (הגש"פ הנ"ל ע' תרה ואילך. שם ע' תרלא ואילך).

ירידות-צורך-עלי: ראה גם חתר שם טוב (הוצאת קה"ת) סרפ"א (לו, ד). ועוד. לקו"א להה"מ (הוצאת

קה"ת) ס"י (ו, ג). ועוד.

הגאולה . . . והנצחית: גאולה שאין אחרי"י גלות (תוד"ה ה"ג ונאמר – פסחים קטו, ב, ממכילתא עה"פ

בשלח טו, א).

בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל: ר"ה יא, א. וראה גם שמ"ר פט"ז, יא.

וקביעות הזמן של חג הפסח בשנה היא – שהשנה היא „שנת הקהל“, שנת „תשמח“, ו„תשמח“. דבר זה מדגיש עוד יותר, שכל ההוראות והענינים של חג הפסח צריכים לבוא לידי פועל באופן של „הקהל“ (של כל פרטי הפרטים): „את העם, האנשים, והנשים והטף“ ל„קהל גדול“ (בלשון יחיד) אחד, שכולם חוזרים בתחושה של „יחיד“, של התאחדות: כל פרט שבפרט נשאר מציאות נפרדת, „אנשים“ או „נשים“ או „טף“, אבל יחד עם זה – כולם יחד מתקשרים ומתאחדים לקהל אחד, גוי אחד, גוי שה' אחד הועיד אותו, באמצעות „תורה אחת“ שלו, והוראותיו בפרטי פרטיות, להיות „ממלכת כהנים וגוי קדוש“.

כדי לבצע זאת מוכרח להיות „להבדיל בין הקודש ובין החול“, אצל כל אחד ואצל סביבתו על-ידי „להורות את בני ישראל את כל החוקים אשר דיבר ה' עליהם ביד משה“.

* * *

ויהי רצון שכל עניני הפסח, בכל הפרטים ופרטי הפרטים, יבואו לידי מעשה בפועל ממש, באופן של שמחה כפולה, „תשמח“ ו„תשמח“, השמחה של עצמו ולשמח את כל האנשים והנשים והטף שמסביב.

וכל זה – כפי שהתורה מביטחה – מחיש עוד יותר את הגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו ובנין בית המקדש במקומו, ותחינה עיינינו – כולנו

הקהל . . . והטף: וילך לא, יב.

לקהל גדול . . . אחד: ראה לקו"ש ח"ט ע' 300. שם ע' 305. שם ע' 615 ואילך.

כל פרט שבפרט . . . ומתאחדים לקהל אחד: להעיר שעדין הוא בקרבן פסח שהוא „קרבן יחיד (דוקא אבל) דומה לקרבן ציבור – פיה"מ להרמב"ם בהקדמתו לסדר קדשים. וראה בארוכה מכתב עש"ק שנת הגדול התשל"ט: מוצי"ק מברכים חודש ניסן התשמ"ב (הגש"פ הגיל ע' תרצו ואילך. שם ע' תשכג). ושי"נ.

גוי אחד: שמואל"ב ז, כג. דברי הימים"א יז, כא. וראה אגה"ק סי"ט (קיד, א).

והוראותיו בפרטי פרטיות: שבכל המצות, וגם בכל דרכיך (שצ"ל דעהו) וכל מעשיך (שצ"ל לשם שמים).

ממלכת כהנים וגוי קדוש: יתרו יט, ו. ובאגדת בראשית פע"ט פ: שכולם נקראו כהנים בסניני שנאמר ואתם תהיו לי ממלכת כהנים . . . כל אחד ואחד מהן כאילו כהן גדול כו'. ובבעה"ט עה"פ: אלו זכו ישראל היו כולם כהנים גדולים, ולעיל תחזור להם שנא' (ישעי' סא, ו) ואתם כהני ה' תקראו.

להבדיל . . . להורות . . . ביד משה: פרשתנו (שמיני) י"ד, י"א. – סיום וחותם דשיעור יום זה.

להבדיל . . . החול: שהוראת התורה היא גם נתינת כח והבטחה. וי"ל הרמז בהלכה (רמב"ם הל' אשוח פרק ט"ז בתחלתו – שיעור היום לפי החלוקה דג"פ ליום): אין דין קדימה במטלטלין – כשיהודי עושה מכל עניניו וגם מעצמו מטלטלין מעוה"ז החומרי לעוה"ז ש„נשמת" העולם גוברת בו ומנהיגתו, בטלה טענת אקדמי טעניתו (זח"ב קע, א).

מחיש עוד יותר את הגאולה: זריזות בהציאה מן הגלות, והגאולה עצמה באופן ד„בשוכה ונחת תושעון“ (ישעי' ל, טו) – „כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכו“ (שם נב, יב) – מכילתא עה"פ בא יב, יא. שמו"ר פי"ט, ו. יל"ש עה"פ בא שם (רמז קצט). יל"ש ישעי' עה"פ כי לא בחפזון תצאו (רמז תעו). וראה ד"ה וככה באוה"ת בא כרך א ע' שה. כרך ח סיע ב'תקמא ואילך. המשך וככה תרל"ז בסופו.

בנין בית המקדש במקומו: ראה רמב"ם הל' מלכים ספ"א.

אנשים נשים וטף – „כהנים בעבודתם ולויים בשירם ובזמרים“,

ובלשון התהלים, שהיא הוראה ובפרטי פרטים, בעבודת כל אחד מישראל: „לבני קורח“ (שחידוש וההוראה שלהם היא עבודת התשובה וש, אין לך דבר העומד בפני התשובה, כמסופר על ידי חז"ל) „מזמור“ (– ויש לזמר ולשבח לה, „בכלי“ – כלומר בכל השייך לאדם) „שיר“ (– כך גם בפה, כלומר בגופו ובעצמו, ובאופן שמרגישים כי –) „יסודתו“ (– כל זה חזור כי הוא מיוסד ומבוסס) „בהררי“ (– בדרגות העליונות ביותר של –) „קודש“.

בכבוד ובברכה

לחג הפסח כשר ושמה

/מקום החתימה/

כהנים . . ובזמרים: ע"פ תפלת מוסף דיו"ט.

ובלשון התהלים: התחלת מזמור פז דתהלים – להעיר מהמנהג לומר בכל יום הקאפיטל תהלים המתאים לשנות חיו – מכתב כ"ק מ"ח אדמ"ר בקובץ מכתבים שבט"ס תהלים אהל יוסף יצחק ע' 214. אגרות-קודש שלו ח"א ע' לא. ח"י ע' נג. וראה גם מאמרי אדה"ז הקצרים ע' שמא.

לבני קורח . . עבודת התשובה . . כמסופר על ידי חז"ל: ראה סנהדרין קי, סע"א. תנחומא קרח יא. זח"ג נו, ב.

אין לך דבר: כי מקום נתבצר להם בגיהנם (סנהדרין ותנחומא שבהערה הקודמת) למטה גם מפתחו של גיהנם (ראה עירובין יט, א).

אין לך דבר העומד בפני התשובה: ירושלמי פאה פ"א ה"א (ד, ב). רמב"ם הל' תשובה ספ"ג. זח"ב קו, א. מדרש הנעלם בוי"ח ס"פ בראשית (יט, ד). ועוד.

מזמור . . בכלי . . שיר . . בפה: לקו"ת ברכה ד"ה מזמור שיר חנוכת הבית (הא' – צח, ג): ד"ה זה בסידור (עם דא"ח) שער החנוכה רעז, ג"ד (וראה אוה"ת וישב כרך ה תתק, א). וראה לקוטי לוי"צ לח"ג ע' רפב ואילך.

קודש: מלה בגרמ"י (והר ח"ג צד, ב. נתבאר בסידור (עם דא"ח) סדר סעודת שבת, ג ואילך).

ב"ה, יום חמישי פ' תזריע,
ראש-חודש ניסן, ה'תשמ"ט
ברוקלין, נ.י.

אל בני ובנות ישראל
בכל מקום שהם
ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

ראש-חודש ניסן חל תמיד באותו יום בשבוע שבו חל גם היום הראשון של חג הפסח. השנה הרי זה היום החמישי בשבוע, הוא היום בשבוע שבו היתה יציאת מצרים.

חג הפסח הוא הראשון שבכל החגים, ובמיוחד של שלוש רגלים, פסח שבועות וסוכות, ראשון בזמן וגם בחשיבות כפי שהדבר מתבטא גם בכך שהשבת והחגים הם „זכר ליציאת מצרים“: פסח הוא היסוד של כולם.

יום חמישי פ' תזריע: ראה מכתב יום ה' פ' תזריע ר"ח ניסן ה'תשמ"ו הערה ד"ה זה (הגש"פ עם לקוטי טעמים, מנהגים וביאורים – קה"ת תשמ"ז – ע' תתפג (בהוצאת הנשיא ע' תשעה)).
ראש-חודש ניסן: שאותו היום נטל עשר עטרות – שבת פז, סע"ב. פרש"י ר"פ שמיני. וראה מכתב עש"ק ר"ח ניסן ה'תשמ"ה הערה ד"ה זה (הגש"פ הנ"ל ע' תשסא).
ראש-חודש ניסן: דאו לכרע, אפילו לדעת רשב"ג (פסחים ו, סע"א) „שואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם הפסח“. וראה שקלים רפ"ג ובירושלמי שם. וראה ד"ה החודש תרכ"ו ס"ד (סה"מ תרכ"ו ס"ע מב ואילך).

חודש ניסן: ראה מכתב הנ"ל הערה ד"ה זה (הגש"פ הנ"ל שם).
ניסן: נסי נסים – ע"פ ברכות נו, רע"א ובפרש"י. וראה חדא"ג מהרש"א שם. וראה מדרש לקח טוב עה"פ (בא יב, ב) החודש הזה לכם: ניסן שבו נעשו נסים לישראל. וראה מכתב י"א ניסן ה'תשמ"ג הערה ד"ה זה (הגש"פ הנ"ל ע' תשמד).

תשמ"ט: להעיר מהרמז בסימנה של שנת תשמ"ט – „ואשר יהי לך את אחיך תשמט ידך“ (ראה טו, ג) שהקב"ה משמט כל החובות דבניי „אחריך“, שנקראו אחים למקום, כמ"ש „למען אחי ורעי“ – תהלים קכב, ח. קהיר פ"ד, ח (בתחילתה). זח"ב קכב, רע"א. ועוד. רש"י שבת לא, א ד"ה דעלך, משמו"ר ר"פ כז, וכשבתה סיבת הגלות (ה„חובות“ דבניי „אחטאניו“) בטל המסובב, הגלות, ובאה הגאולה האמיתית והשלימה תיכף ומיד. היום החמישי בשבוע, הוא היום בשבוע שבו היתה יציאת מצרים: שבת פז, ב. שרע אדה"א או"ח הל' פסח ר"ס תל. וראה גם שם סתצ"ד ס"א.

חמישי בשבוע: ובהול"ה היה יום אחישפ וסעודת יו"ט – יחד כל בניי אוכלי שמורה מהדרין לאכול מצה שרוי.

הפסח הוא הראשון . . של שלוש רגלים: ר"ה ד, א.
שבועות וסוכות: שהם המשך לחג הפסח – ראה מכתב יום ה' פ' תזריע ר"ח ניסן ה'תשמ"ו, ובהערה שם ד"ה אנדערע צוויי: מכתב י"א ניסן ה'תשמ"ו (הגש"פ הנ"ל ריש ע' תתפד. שם ע' תתפט (בהוצאת הנשיא ע' תשעו. שם ע' תשפא)).

הששבת . . . זכר ליציאת מצרים: ואתחנן ה, טו. – וראה מו"נ ח"ב פל"א (הובא ברמב"ן ואתחנן שם, יב). חינוך מצוה לב. וראה שער הכולל (להרא"ד לאוואוט) פ"ז סכ"ט.
פסח . . היסוד של כולם: ראה חינוך מצוה כא (סיפור יציאת מצרים): כי הוא יסוד גדול ועמוד חזק בתורתנו ובאמונתנו, וע"כ אנו אומרים לעולם בברכותינו ובתפלתנו זכר ליציאת מצרים כו'.

שלושת החגים הללו קשורים זה בזה בתוכן אחד, קווים ודינים זהים, השייכים לכל אלה במדה שוה, יחד עם זה יש לכל אחד מהם קווים ודינים ומנהגים משלו, שבהם הוא מצטיין ומתייחד: חג הפסח – „זמן חירותנו“, חג השבועות – „זמן מתן תורתנו“, חג הסוכות – „זמן שמחתנו“, נוסף על ששלשתם הם – „מועדים לשמחה“.

הענין של שבת ויום טוב הוא שנוסף על כך שהימים האלה עצמם חזורים בקדושת שבת ובשמחת יום טוב – צריכה הקדושה והשמחה להימשך גם בימי החול ולחדור את חיי היום-יום של כל יהודי, אנשים ונשים וטף, במשך כל השנה.

השנה נוסף עוד ענין: זו „שנה מעוברת“, אשר הודות לכך שמתווסף בה עוד חודש, „מסדר“ חג הפסח כ, חג האביב“.

הענינים האמורים (ועוד רבים שלא הוזכרו) כוללים הוראות כלליות ופרטיות רבות, עד לידי מעשה בפועל, הן לגבי ימי החג עצמם והן לגבי כל ימי השנה. על מספר נקודות נתעכב בהלך.

* * *

הענין של שנה מעוברת ידוע, ודובר עליו פעמים רבות, שכן אין זו תופעה נדירה: שנה מעוברת מופיעה שבע פעמים במחזור של כל תשע-עשרה שנה, הוא המבטיח שחג הפסח יחול תמיד בתקופת האביב, כפי שדורשת התורה כיון

פסח . . זמן חירותנו: ראה לקו"ש ח"י' ע' 71 ואילך (הגש"פ הנ"ל ס"ע תקו ואילך). וראה גם מכתב ר"ח

ניסן ה'תשמ"ג (הגש"פ הנ"ל ע' תשלד ואילך).

זמן חירותנו . . זמן מתן תורתנו . . זמן שמחתנו . . מועדים לשמחה: כן נקראים בנוסח התפלה

הקידוש.

צריכה הקדושה והשמחה להימשך גם בימי החול . . כל השנה: ראה מכתב ר"ח ניסן ה'תשד"מ,

ובהערות שם (הגש"פ הנ"ל ע' תנשא).

שנה מעוברת: הנקראת בשם „שנה תמימה“ – בהר כה, ל. ערכין לא, א (במשנה). רמב"ם הל' שמיטה

ויובל פ"ב ה"ה. וראה אה"ת להצ"צ (יהל אור) לתהלים יט, ח (ס"ד וס"ח – ע' סז-ח).

ולהעיר, אשר על מצות קידוש החודש ועיבור שנים נצטוו ברי"ח ניסן לפני יצי"מ (בא יב, א ואילך) –

ראה מכתב ר"ח ניסן הנ"ל, ובהערות שם (הגש"פ הנ"ל ס"ע תשמז ואילך).

עוד חודש: והוא חודש מלא – רמב"ם הל' קידוש החודש פ"ח ה"ה (וראה „פירוש“ שם פ"ד ה"א). טור

אוי"ח הל' ר"ח סתכ"ח.

לידי מעשה בפועל: שהמעשה הוא העיקר – אבות פ"א מ"ז. תקו"ז תנ"כ (פו, סע"א). ת"ס (צג, ב). ת"ע

(קלג, ב. קלד, א).

דובר עליו פעמים רבות: ראה בארוכה מכתבי וא"ו תשרי: ה'תשל"ח (לקו"ש ח"ד ע' 478 ואילך):

ה'תשד"מ (לקו"ש ח"ד ע' 633 ואילך): שנה זו (סה"ש תשמ"ט ח"ב ע' 767). מכתב ר"ח ניסן ה'תשד"מ

(הגש"פ הנ"ל ע' תשמז ואילך).

שנה מעוברת . . שבע פעמים במחזור של כל תשנ"ע-עשרה שנה: רמב"ם שם פ"ו ה"י: כל תשע עשרה

שנה שיהיו מהן שבע שנים מעוברות ושתיים עשרה פשוטות.

הפסח . . בתקופת האביב, כפי שדורשת התורה: משפטים כג, טו. תשא לד, יח. ראה טז, א. וראה

סנהדרין יג, א.כ. ר"ה כא, א. רמב"ם שם פ"ד ה"א. וראה אה"ת משפטים ע' איקפ ואילך. ד"ה כי תבואו גו'

ש"ישראל מונין ללבנה", חדשי השנה נקבעים לפי הירח, ושנת הירח קצרה במספר ימים משנת החמה – והוספת חודש בכל שנה שני' או שלישית, "משווה" את החשבון.

מה שפורסם פחות הוא העובדה שבענין זה של שנה מעוברת ישנה נקודה פנימית – החיבור של השמש והירח, שכל אחד מהם שונה מחבירו: השמש – יום והירח – לילה, לשמש אור עצמי ואילו בירח משתקף אור השמש. לשמש ולירח יש פעילות עצמית ויחודית של כל אחד מהם, והם פועלים בזמנים נפרדים.

מבחינה רוחנית וסמלית: השמש הוא „משפיע“ (נותן) והירח „מקבל“.

כך גם בחיי האדם: יש „משפיעים“ ויש „מקבלים“, המשפיע והמקבל מהווים עולמות שונים, ומלבד העובדה שזה משפיע וזה מקבל, אין, לכאורה, קשר ביניהם. כך, לדוגמא, עלול לחשוב יהודי הנותן צדקה לעני שבעצם אין לו שייכות לעני, ובשעה שהוא עסוק עם עצמו, במיוחד בתורה ובמצוות ובתפלה, כאשר הוא רוצה לזרוח „כשמש“ באור של „ג' מצוה ותורה אור“ – אין הזמן מוכשר לטפל בעני, כפשוטו, או ב„עני“ ביהדות וכו' –

ושבתה ודיה קדש ישראל לה' תריל (סה"מ תריל ע' קלג ואילך. שם ע' רח ואילך). – בענין „חודש האביב“ – ראה ל"ת ההאריז"ל פ' בא בטעה"מ (ד"ה מצות קידוש חודש). אוה"ת ודיה כי תבואו ג' ושבתה שם. ספר הליקוטין – דא"ח צ"צ ערך חדשים (פרטי החדשים) – ניסן ס"י.

ישראל מונין ללבנה: סוכה כט, א. וראה גם ב"ר פ"ו, ג. וראה ד"ה ויאמר לו יהונתן מחר חודש תקס"ז (סה"מ תקס"ז ע' מח ואילך. ועם הגהות – באוה"ת בראשית ד, סע"ב ואילך). ד"ה זה במאמרי אדהאמ"צ במדבר ח"א ע' קכ ואילך. ובסה"מ תרס"ג ע' ע ואילך. ובכ"מ.

חדשי השנה נקבעים לפי הירח: רמב"ם ריש הל' קידוש החודש. וראה לקו"ש חכ"ו שיחה א' לפ' בא (ע' 63 ואילך).

קצרה במספר ימים: ראה רמב"ם שם פ"א ה"ב: וכמה יתרה שנת החמה על שנת הלבנה קרוב מאחד עשר יום. ובפירוט יותר – שם פ"ו ה"ד: נמצא תוספת שנת החמה על שנת הלבנה עשרה ימים ואחת ועשרים שעות ומאתים וארבעה חלקים. – ו"ש מי שאמר (תקופת רב אדא) . . תוספת שנת החמה על שנת הלבנה י' ימים וכ"א שעה וככ"א חלק ומ"ח רגע" (שם פ"א ה"א).

בכל שנה שני' או שלישית: ראה רמב"ם שם פ"ו ה"א: שנים המעוברות שבכל מחזור . . הם שנה שלישית מן המחזור וששית ושמינית ושנת אחת עשרה ושנת ארבע עשרה ושנת שבע עשרה ושנת י"ט. „משווה“ את החשבון: רמב"ם שם פ"א ה"ב. פ"ד ה"א"ב.

השמש והירח: להעיר מתורת הה"מ בענין „ועינינו מאירות כשמש וכירח“ – או"ת (הוצאת קה"ת) פד, ד (בהוצאת תש"מ ואילך – ס"י רצו). אוה"ת דרושים לר"ה ע' א"ת ואילך. וראה גם מאמרי אדה"ו על מארז"ל (תפילה) ע' תס ואילך. ועוד.

השמש – יום והירח – לילה: ובלשון חז"ל „גבולות חלק הקביה בעולמו יכולים אתם לערב יום ולילה (בתמ"י) – במדב"ר פ"ח, ז. תנחומא קרח ה. הובא בפרש"י עה"פ קרח טו ה.

בירח משתקף אור השמש: ראה זהר ח"א לג, ב (ע"פ – בראשית א, יד – יהי מאורות ברקיע השמים). שם רלו, סע"ב. רמט, ב. ובכ"מ.

לשמש ולירח . . פועלים בזמנים נפרדים: להעיר גם מזהר שם רלו, סע"ב. ובכ"מ.

משפיע . . מקבל: ראה ד"ה תקעו תרבי"ח (סה"מ תרכ"ז ע' שצח ואילך). ובכ"מ.

ג' מצוה ותורה אור: משלי ו, כג.

ב„עני“ ביהדות: ראה לקו"ד ח"ד תשכט, א. והוא ע"פ תדא"ר פכ"ז.

באה שנת העיבור ומלמדת, מזכירה ודורשת, שלא כך הדבר: ה"שמש" וה"ירח" אינם שני עולמות נפרדים, אלא משום העובדה ששניהם נוצרו על-ידי בורא-עולם אחד ושניהם מהווים חלקים של עולם אחד וזהה – יש ביניהם שייכות גדולה וקשר של אחד לרעהו, והקשר הוא תמידי ופנימי, כפי שרואים גם בטבע שהשמש אינה חדלה לזרוח, שכן כאשר במקום מסויים שורר לילה שורר במקום אחר היום באותה שעה.

יתר על כן: דווקא על-ידי חיבור ה"שמש" וה"ירח", המשפיע והמקבל, מתבצעת הכוונה האלוקית.

במיוחד כשמדובר בשני יהודים, ששניהם חלק מ"גוי אחד בארץ", ורק מצד גופותיהם הם חלוקים ושונים, אבל מצד נשמתם, חלק אלוקה ממעל ממש, הם דבר אחד ממש.

שנת העיבור מדגישה גם, שהמשפיע והמקבל (הן בנושא של השפעה גשמית, כגון עשיית טובה ליהודי בעיני פרנסה וכדומה, וכל-שכן ברוחניות) הם זוג קרובים ביותר, שהשגחה האלוקית מזמנת באופן מיוחד את שניהם ביחד במקום אחד ובזמן אחד, כדי שהמשפיע יתן למקבל, אך יחד עם זה "יקבל" ממנו דווקא, והמקבל יקבל מן המשפיע, אבל יחד עם זה יתן לו, ולו דווקא, ואף, אדרבה, יתן למשפיע יותר ממה שהלה נתן לו, בהתאם למאמר הידוע של תורתנו שיותר ממה שבעל-הבית עושה עם העני – עושה העני עם בעל-הבית.

* * *

ויהי רצון שבתוך ההכנות לחג הפסח, יתבוננו כל אחד ואחת בנקודה האמורה, במיוחד בקשר למלים שמתכוננים להשמיע ולהדגיש בתחלת "סדר" הפסח: "כל דכפינן ייתי וכו' כל דצריך ייתי וכו'".

ונזכה שיהא זה "זמן חירותנו" במלוא המשמעות, הגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו.

השמש אינה חדלה לזרוח: ראה גם מכתב ר"ח ניסן וי"א ניסן ה'תשד"מ (הגש"פ הנ"ל ע' תשנ. שם ע' תשנה).

גוי אחד בארץ: שמואל"ז, כג. דברי הימים-א יז, כא. וראה אגה"ק ס"ט (קיד, א). תו"א וישב כו, סע"ד. ועוד.

מצד גופותיהם הם חלוקים ושונים, אבל מצד נשמתם. . דבר אחד ממש: ראה תניא ר"פ לב. רדב"ז לרמב"ם הל' ממרים פ"ב ה"ד.

חלק אלוקה ממעל ממש: תניא רפ"ב. בהתאם למאמר הידוע של תורתנו: ויק"ר פל"ד, ח (בסופה). רות רבה פ"ה, ט (בתחילתה). וראה כש"ט (הוצאת קה"ת) בסופו (ס" תל – סג, ד ואילך).

הגאולה האמיתית והשלימה: שאין אחרי' גלות (תוד"ה ה"ג ונאמר – פסחים קטז, ב, ממכילתא עה"פ בשלח טו, א).

ויקויים תיכף ומיד היעוד: „ולציון יאמר איש ואיש יולד בה והוא יכוננה
עליון“, בקרוב בימינו ממש.

בכבוד ובברכה

לחג הפסח כשר ושמח

/מקום החתימה/

היעוד: תהלים פ', ה. וראה קונטרס משיחות ש"פ בשלח שנה זו ס"ט ובהערות שם (סה"ש תשמ"ט ח"א
ע' 217 ואילך): ש"פ תצוה, ערב פורים קטן בסופה ובהערות שם (סה"ש שם ע' 279).
יולד בה: להעיר מהשייכות ליציאת מצרים (חג הפסח – זמן חירותנו) שנמשל ללידה – יחזקאל
קאפיטל טז. וראה מכתב עש"ק ר"ח ניסן ה'תשמ"ח, ובהערות שם.
לחג הפסח כשר ושמח: ראה לקוטי לוי"צ אגרות ע' קצז. וראה מכתב י"א ניסן ה'תשמ"ו בסופו הערה
ד"ה ושמח (הגש"פ הנ"ל ע' תתצד. בהוצאת תנש"א ע' תשפו).

(* נדפס לעיל ע' 297 ואילך. המו"ל.

ב"ה, מוצאי שבת הגדול,
אור ליום א' י"א ניסן, ה'תשמ"ט
ברוקלין, נ"י.

אל בני ובנות ישראל
בכל מקום שהם
ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

בהמשך למכתב מראש-חודש ניסן, ובעמדנו ימים ספורים לפני חג הפסח, ראינו להתבונן במספר נקודות שהוזכרו במכתב הקודם, ובמיוחד ההתייחסות לקשר המיוחד שבין שנת העיבור וחג הפסח (כפי שזה השנה).

בקשר לאמור הודגש הלימוד משנת העיבור, במובן של משפיע, נותן (→ השמש, המקרינה אור במלוא פניו) ומקבל (→ הירח, שבו משתקף האור שהוא מקבל מן השמש).

נקודת התוכן של הדברים היא, שהשמש והירח, שהם שני נבראים השונים באופיים, מזמן אותם הקב"ה בחישוב משותף ובסדר קבוע, באופן שעל-ידי שניהם יחד (השמש והירח) מתבצעת הכוונה האלוקית שחג הפסח יחול תמיד בחודש האביב וכו'.

— וכך גם בחיי האדם, בהם ישנם „נותנים" ו„מקבלים", שהם, לכאורה, עולמות שונים, הרי מנקודת מבט פנימית ומעמיקה הנותן הוא גם בד בבד מקבל והמקבל הוא גם בד בבד נותן, אשר ההשגחה האלוקית מזמנת אותם יחד כדי שעל-ידי שניהם יחד תתבצע הכוונה האלוקית, ותוך כדי כך, אדרבה, ה„מקבל" מעניק ל„נותן" יותר מאשר הנותן מעניק ל„מקבל", כפי שזה גם בדוגמא של שנת-העיבור שהיא גדולה יותר משנת-חמה.

שבת הגדול: ראה תודיה ואתו — שבת פז, ב. טושו"ע (ואדה"ו) אר"ח ה' פסח ר"ס תל. וש"נ. וראה לקו"ש ח"ז ע' 212 ואילך. ח"יב ע' 33 ואילך. ח"יז ע' 57 ואילך (הגש"פ עם לקוטי טעמים, מנהגים וביאורים — קה"ת תשמ"ז — ע' תצ ואילך). שיחת שבת הגדול שנה זו (סה"ש תשמ"ט ח"א ע' 385 ואילך). ולהעיר אשר הקביעות דשבת הגדול בשנה זו היא כבשנת יציאת מצרים.

וראה לקריא לה"ה"מ (הוצאת קה"ת) ס' קכד. אר"ת (הוצאת קה"ת) עה"פ משכו וקחו (ל, סע"א ואילך). והוא השבת שלפני החג, ו„נהגו בדורות האחרונים שהחכם דורש הלכות פסח בשבת שלפניו... ולהעיקר לדרוש ולהורות דרכי ה' וללמד להם המעשה אשר יעשו" (שו"ע אדה"ז שם סתכ"ט ס"ב. וש"נ). אור ליום: ראה מסכת פסחים בתחילתה.

י"א: ראה שיחת שבת הגדול שנה זו (סה"ש שם ע' 388 ואילך).

י"א ניסן: נשיא לבני אשר — שו"ע אדה"ז שם סט"ו. וראה שם ס"ט. וראה לקוטי לוי"צ אגרות ע' שכ"ג שכה. שם ע' תט. וראה מכתבי י"א ניסן: ה'תשמ"ד הערה ד"ה זה: ה'תשמ"ה הערה ד"ה אשר (הגש"פ הנ"ל ע' תשנ"ג. שם ע' תשנ"ג).

ימים ספורים: ראה מכתב י"א ניסן ה'תשמ"ה הערה ד"ה געציילטע טעג (הגש"פ הנ"ל ע' תשס"ז).
השגחה האלוקית מזמנת אותם יחד: ראה כשי"ט (הוצאת קה"ת) הוספות ס' ככו.

וכאן אנו מגיעים להמשך, להבין ביתר עומק את הקשר ההדדי בין המשפיע והמקבל.

* * *

אצל יהודים מתבטא בענין זה של משפיע ומקבל קשר עמוק יותר – שייכות הדדית שלגביה שניהם יחד, המשפיע והמקבל, נעשים דבר אחד שלם, מציאות אחת.

כיוון שכאמור קשור הענין של שנת-העיבור קשר הדוק עם חג הפסח, אנו מוצאים את הנקודה האמורה – ההתאחדות של חלקים שונים שמהם נוצר דבר אחד – בעניני חג הפסח, ובמיוחד בענין קרבן הפסח (שגם עליו נצטוו בראש-חודש ניסן במצרים כמו על מצוות עיבור שנים וקידוש חדשים).

קרבן הפסח שונה מכל הקרבנות האחרים, הן מן הסוג של קרבן-צבור והן מן הסוג של קרבן-יחיד, בפרטים שונים הקשורים אך ורק בקרבן הפסח.

אחד הפרטים האמורים הוא, שקרבן הפסח הוא צריך להיות קרב „ראשו על כרעיו ועל קרבו“. השוני והמרחק בין הראש לבין הכרעים וכו' מובן מאליה, ועם זאת נדרש שכל החלקים יקרבו יחד ובאופן זהה.

כן נדרש שקרבן הפסח ייקבע רק ל„מנויים“ – אנשים שנמנו מראש, יחידים שהתאחדו ליחידה אחת כדי להביא ולאכול את קרבן הפסח כולם יחד בחבורה אחת דוקא ובמחיצה אחת. ההשתתפות של כל אחד מהם היתה שונה אך כולם אכלו על השובע.

קרבן הפסח . . עליו נצטוו בראש-חודש ניסן: בא יב, א ואילך. ולקחתו היתה בעשור בחודש – שבת הגדול דשנה היא.

על מצוות עיבור שנים וקידוש חדשים: ראה מכתב ר"ח ניסן היתשד"מ, ובהערות שם (הגש"פ הנ"ל ס"ע תשמז ואילך).

קרבן הפסח שונה מכל הקרבנות: בהבא להלן ראה גם לקו"ש ח"ח ע' 104 ואילך (הגש"פ הנ"ל ע' שנד ואילך). מכתב עשיק שבת הגדול היתש"פ (הגש"פ הנ"ל ע' תרצו ואילך).

הן מן הסוג של קרבן-צבור והן מן הסוג של קרבן-יחיד: ובלשון הרמב"ם (בפיה"ש שלו בהקדמתו לסדר קדשים): והמין הרביעי קרבן יחיד דומה לקרבן ציבור והוא קרבן פסח.

ראשו . . קרבו: בא יב, ט. פסחים ע, רע"א במשנה. רמב"ם הל' ק"פ פ"ח ה"י.

ובאופן זהה: צלי אש – בא שם, ח. פסחים צה, רע"א במשנה. רמב"ם שם ה"ד.

שקרבן הפסח . . רק ל„מנויים“: זכחים נו, ב במשנה. רמב"ם שם רפ"ב.

כדי . . ולאכול: שאכילת קרבן פסח היא עיקר בו יותר מבשאר קרבנות – שמעיקרו לאכילה ניתן (משנה פסחים עו, ב).

בחבורה אחת: „המתמנים על הפסח הם הנקראים בני חבורה“ (רמב"ם שם), וכל האוכל מן הפסח אינו אוכל אלא בחבורה אחת“ (רמב"ם שם רפ"ט).

בחבורה אחת דוקא: ובאכילתו פניהם זאיז (ראה פסחים פו, א במשנה). רמב"ם הל' ק"פ פ"ט ה"ג).

על השובע: פסחים ע, א. רמב"ם שם פ"ח ה"ג.

והתאחדות זו של בני ישראל, שבאה לידי ביטוי בולט בקרבן הפסח, היתה ההכנה לגאולה של כל כלל ישראל – ממשה רבנו ועד לקטן שבישראל – כשכולם יחד נגאלו ברגע אחד, בחצות הלילה, והגאולה היתה לא על-ידי מלאך ולא על-ידי שליח אלא על-ידי הקב"ה בכבודו ובעצמו, וכולם יצאו ממצרים בעצם היום הזה – בו ברגע וביד רמה (בלשון יחיד).

* * *

יהי רצון שההתבוננות בענינים האמורים, ההוראה הכללית מחג הפסח שחל בשנת-עיבור (כמו השנה), תחזק יותר אצל כל אחד ואחת את ההכרה, שכל יהודי – איש ואשה וילד – הוא משפיע ומקבל, ויתירה מזו – הם שייכים לגוי אחד, ויתירה מזו – הם כאיש אחד, ויתירה מזו – הם לב אחד.

אחדות יהודית אמיתית היא כאשר יודעים וחשים שכל היהודים הם דבר אחד ממש, וממילא היחס של יהודי אחד לשני הוא ממש כמו אל עצמו הוא, וכיוצא בזה.

ודבר זה יהווה ודאי ההכנה השלימה לגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו.

– זה גם התוכן של בקשתו הפנימית של דוד, נעים זמירות ישראל, מן הקב"ה: „תבוא לפניך תפלתי, הטה אזנך לרינתי“, שתפלתי תבוא אליך ואל פניך כך שהתפלה (מלשון חיבור) תהיה ל„רינה“ (שירה) – השתפכות הנפש והתחברות עם הקב"ה, התמזגות הנשמה עם מקורה – הקדוש ברוך הוא.

בקרבן הפסח . . . ההכנה לגאולה: ראה מכילתא ופרש"י עה"פ בא יב, ו. נתבאר בלקו"ש חט"ז שיחה ג' לפ' בא – ע' 114 ואילך (הגש"פ הנ"ל ע' רכז ואילך).

ברגע אחד: ראה מכתב י"א ניסן התשד"מ (הגש"פ הנ"ל ע' תשנד ואילך). וש"נ. בחצות הלילה: ראה ברכות ט, סע"א. פרש"י עה"פ ראה טז, א. וראה לקו"ש ח"ו ע' 69 (הגש"פ הנ"ל ע' תמא). מכתב הנ"ל.

לא על-ידי מלאך . . . שליח אלא על-ידי הקב"ה בכבודו ובעצמו: הגש"פ פסקא ויוציאנו. בעצם היום הזה – בו ברגע: בא יב, מא. שם, נא. וראה מכתב י"א ניסן הנ"ל. ביד רמה: בשלח יד, ח. וראה תו"א מג"א צה, ד. לקו"ת נשא כא, ב ואילך. ובכ"מ. גוי אחד: שמואל"ב ז, כג. דברי הימים"א יז, מא. וראה אגה"ק ס"ט. תו"א תולדות כז, ד. מקץ לה, א. ויקהל פז, סע"ג.

כאיש אחד . . . לב אחד: פרש"י יתרו יט, ב. שכל היהודים הם דבר אחד ממש: ראה אגה"ק ס"ב (קלה, ב). וראה ירושלמי נדרים פ"ט הי"ד. סהמ"צ להצ"צ מצות אהבת ישראל. וראה לקו"ש ח"ח ע' 115 (הגש"פ הנ"ל ע' סטו).

דוד, נעים זמירות ישראל: שמואל"ב כג, א. וראה שהש"ר פ"ד, ד (בתחילתה) – שאמר ה, זמירות (בשם כל) ישראל".

תבוא . . . לרינתי: תהלים פח, ג. – ע"פ המנהג לומר בכל יום הקאפיטל תהלים המתאים לשנות חייו (מכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר בקובץ מכתבים שבסו"ס תהלים אהל יוסף יצחק ע' 214. אגרות-קודש שלו ח"א ע' לא. ח"י ע' נג. וראה גם מאמרי אדה"ז הקצרים ע' שמא) – הותחל ב"א ניסן שנה זו אמירת מזמור פ"ח שבתהלים.

תפלה (מלשון חיבור): תו"א תרומה עט, סע"ד. סה"מ תרל"ד ע' קנד (וראה בהנסמן שם הע' 1). תרפ"ג ע' רטו (וסה"מ התש"ט ע' 79 הב' ובהערה שם.

שזו גם נקודת התוכן של "יציאת-מצרים" בכל יום, יציאה ממצרים ומגבולים,
עד להתאחדות עם איז-סוף ברוך הוא.

עד שנזכה כולנו יחד בקרוב ממש לגאולה האמיתית והשלימה, עד – לקיום
ההבטחה: כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות.

בכבוד ובברכה

ולחג הפסח כשר ושמח

/מקום החתימה/

"יציאת-מצרים" בכל יום: ומוזכריו יציאת מצרים בכל יום, ביום ובלילה – רמב"ם הל' ק"ש פ"א ה"ג.

ש"ע אדה"ז א"ח סי' סז. -----

"יציאת-מצרים" . . . ממצרים ומגבולים: ראה תניא פמ"ז. תו"א וארא נז, ב ואילך. בשלח סד, אי"ב. שער
האמונה לאדמו"ר האמצעי פכ"א (לט, א ואילך). ד"ה ויהי בעצם היום הזה תרנ"ה (סה"מ תרנ"ה ע' עא
ואילך). ובכ"מ.

כימי צאתך . . . נפלאות: מיכה ז, טו. וראה אוה"ת נ"ך עה"פ ס"ק ז"ח (ע' תפז), מוח"א בהשמטות סכ"ה
(רסא, ב). פע"ח שער חג המצות פ"ו (כד"ה מהר"י ו"ל). וראה ד"ה כימי צאתך דייא ניסן ה'תשמ"ב (סה"מ
מלוקט ח"ב ע' לז).

לחג הפסח כשר ושמח: ראה לקוטי לר"צ אגרות ע' קצז.

**נוסח המברק שהואיל כ"ק אדמו"ר שליט"א
לשלוח לאנ"ש שי' בכל מרחבי תבל
לקראת חג הפסח, ה'תשמ"ז**

ביום ההילולא של אדמו"ר הצמח צדק ואור לי"ד ניסן זמן הפסח
אביע איחולי וברכותי ליום טוב הפסח כשר ושמח, מתאים לראשיתו יום
השלישי שהוכפל בו כי טוב טוב לשמים וטוב לבריות
ולקיומה בקרוב ממש בעגלא דידין: תפלה לדוד (נעים זמירות) (בשם כל אחד
ואחת מ)ישראל) שמח נפש עבדך גוי' כי חסדך גדול עלי, בגאולה האמתית והשלימה
ע"י מלכא משיחא.

בכבוד ובברכת החג

/מקום החתימה/

שמוח . . עלי: תהלים פז, ד. שם, יג.

**נוסח המברק שהואיל כ"ק אדמו"ר שליט"א
לשלוח לאנ"ש שי' בכל מרחבי תבל
לקראת חג הפסח, ה'תשמ"ח**

ביום ההילולא של אדמו"ר הצמח צדק ואור לי"ד ניסן זמן הפסח וערב שקויר"ט
אביע איחולי וברכותי לחג הפסח כשר ושמח וכולי. וש"ק ושלום שהוא
ראשיתו, עונג וחירות בשלמותם לכל בני' בכל מושבותיהם.
ותקויים בקשת כל אחד ואחת האנשים והנשים והטף: בתוך כלל ישראל ועד
לאופן דהקהל בציון שהוי' יכוננה עליוני בגאולה האמתית והשלימה על ידי משיח
צדקנו.

בכבוד ובברכת שבת והחג

/מקום החתימה/

(1) וילך לא, יב.

(2) תהלים פז, ה.

**נוסח המברק שהואיל כ"ק אדמו"ר שליט"א
לשלוח לאנ"ש שי' בכל מרחבי תבל
לקראת חג הפסח, ה'תשמ"ט**

ביום השלישי שהוכפל בו כי טוב, יום ההילולא של אדמו"ר הצמח צדק ואור
לי"ד ניסן,

אביע אחולי וברכותי לחג הפסח כשר ושמח וכולי ולקיום בעגלא דידן,
ובמפורש בספר דוד מלכא משיחא: הוי' אלקי ישועתי תבוא לפניו תפלתנו ויטה
אזניו לרנתנו ויגאלנו בגאולתנו האמתית והשלימה תיכף ומיד ממש.

בכבוד ובברכת החג

/מקום החתימה/

(* וכמפורש: ע"פ תהלים פח, ב"ג.

ספירת העומר

. . . בהנוגע לנסיעת כת"ר שי', כבר מלתי אמורה* שאין דעתי נוחה כלל –
לעבור קו התאריך באמצע ימי הספירה, כי אף שמצד הדין דעתי ברורה, שבהנוגע
לחג השבועות תלוי אך ורק במספר הימים, ומספר זה מסור לכל אחד ואחד –
ובמילא העובר את קו התאריך אין לו להתחשב כלל בזמן חגיגת חג השבועות דבנ"י
למקום שם בא, כ"א לחוג אותו ביום החמשים למספרו הוא [שאז הוא משונה ביום
אחד מחגיגת היהודים דרי המקום – כמובן באם לא יעבור קו התאריך בכיוון הפכי
באמצע ימי הספירה] וכנ"ל דעתי ברורה בהאמור – אבל בכ"ז תמיהא מילתא ביותר
[ובפרט שלדעתי החילוק הוא – מן התורה] שלכן יש להשתמט מלהכנס בהנ"ל ככל
האפשרי.

(ממכתב כ' שבט, תשכ"א)

(* ראה לקו"ש ח"ג ע' 995 ואילך. ח"ז ע' 285 ואילך. ח"יב ס"ע 168 ואילך. ח"יו ס"ע 466 ואילך. חכ"ז
ע' 335. המו"ל.

שמיני

שלום וברכה!

בנועם נודעתי ע"ד עריכת סיום חלק השלישי של ספר התניא, הוא אגרת התשובה, ביום ראשון פרשת אמור וגו' ואמרת, פסח שני.

ויהי רצון אשר כבכל ענין דגמרה של תורה, סיום איזה ענין בתורתנו, ובפרט כשנעשה ברבים, יתוסף עי"ז בלימוד התורה, כולל – גם בהחיות ואור שבלימוד זה, והוספה האמורה ע"י הלומדים, הרי הובטחנו בזה ובכגון זה, וכסיום וחותרם אגרת התשובה הנ"ל, אדם מקדש עצמו מעט מלמטה מקדשין אותו הרבה מלמעלה.

ולא עוד אלא שמוסיף ביאור בזה: וכמ"ש לעיל וכו' בחי' סוכ"ע, ז.א. אשר הקידוש מלמעלה הוא לא רק הרבה בכמות, אלא גם באיכות, ולא עוד אלא – שבאין ערוך, אין ערוך דסובב כל עלמין לגבי ממלא כל עלמין.

ומהמשך תיכף לאחר זה: וככה ממש הוא בענין שחר וכו', מובן שככל האמור הוא גם בהנוגע לשחר מצוה האמורה, שחר בעולם הבא ובעולם הזה, שהרי תלמוד תורה הוא מהדברים שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא . . .

(ממכתב ד' אייר, תשכ"ד)

תזריע

במענה למכתבו, וכבקשתו בא המענה מבלי לחכות על התור.

בו כותב בשאלה אודות אשה, ששני פעמים כבר עשו לה נתוח קסרי (לידה באופן דיוצא דופן) וכיון שהיא עומדת עתה ללדת, מציע הרופא באם שגם בפעם הזאת, תהי' הלידה באופן האמור, אז לדעתו יש חשש באם תתעבר עוד הפעם, ולכן רוצה לעשות לאחר הלידה, מעין נתוח באופן שלא תוכל להתעבר עוד.

והנה בכלל אין עניני לפסוק דינים, אבל מה שלכאורה פלא בהאמור, שהרי ידוע דעת הרופאים (דוקא בשנים האחרונות), שגם לאחר שהיתה לידה באופן יוצא דופן, אפשרית לידה באופן נורמלי, כן לדעתם אין הגבלה מצד הבריאות, במספר לידות באופן יוצא דופן, כי אם תלוי במצב בריאות הכללי של האשה בעת הלידה, ז.א. שאין להחליט בהנוגע עבור ולידה כ"א בהתאם למצב בריאות א, ובזה הרי כמה תרופות להחזקת הבריאות ככלל, וגם לחיזוק האם וכיו"ב.

עוד זאת, ידוע פסק דין אדמו"ר הצמח צדק, שבמקום חשש בעיבור כנ"ל מתיר לשמש במוך, וע"פ הטעמים נראה שזה קל יותר מאשר ע"י נתוח ששוללים לגמרי אפשרית עבור.

ועוד להוסיף (ובטח גם זה יסבירו הרופא), כי על פי הרוב, הנתוח למניעת עבור, נעשה באופן שהם קושרים (וסותמים) את הצנורות אשר באשה, ולפעמים קרובות, קורה, אשר קשירה זו מתפרדת, ואפשרית העבור חוזרת לקדמותה אלא שאין יודעים עד"ז, במלות אחרות, מצד המטרה להזהר מעבור, צריך עיון מה טוב יותר, האם באופן דפסק הצמח צדק הנ"ל או באופן דקישור הצנורות הנ"ל.

ועוד נקודה להוסיף וגם היא עיקר, שבכלל על פי החקירה ודרישה כשטח חכמת הרפואה בשנים האחרונות, עלול כל יום ויום לחידושים ותגליות שלכן על האדם להמנע לעשות ענינים כאלה, שאי אפשר לשנותם לאחרי כן, אפילו באם יתחדש טפול השולל הכרח הענין שעשו.

כיון שכותב אשר הרופא הנ"ל הוא שומר תורה ומצות, נוסף על היותו מומחה בהענין, מהנכון אשר לאחרי שיברר נקודות האמורות אצל רופא מומחה אחר באופן פרינציפיוני, ידבר-עוד-הפעם-עם הרופא השומר-תומ"צ-ויברר-כל-הנ"ל.

והשי"ת המשגיח על כאו"א בהשגחה פרטית, יראם הדרך הנכונה איך להתנהג בהאמור.

ואכפול ברכתי אשר השי"ת ימלא ימי הריונה כשורה ובנקל ותלד זחור"ק בעתה ובזמנה כשורה ובקל.
בברכה לבשר"ט.

(ממכתב י"ג טבת, תשי"ב)

. . . במ"ש בסיום מכתבו על הקס"ד להשתמש עם עלקטריי* – הרי אינו מפרט כוונתו בזה, כי השם עלקטריי כולל כמה אופני טפול, ואם הכוונה להקרנה (באשטראלונג) יש להשתמש מזה, ואם הכוונה רק להמם ע"י שמוליכין זרם עלקטריי (מען לאזט דורך עלקטריישען שאַק) מובן שדרושה בזה זהירות, אבל באם רק איזה פעמים יש מקום לסכרא זו כשנעשית ע"י מומחה, ובכללות הדבר ובכדי להיות בטוח בכללות ההוראות יש לשאול עכ"פ פעם אחת דעת רופא מומחה שיקבע הדיאגנאזע וכללות הטפול, ואם לא נמצא כזה ב. . . בודאי ישנו בעיר גדולה, והשי"ת יצליחו לבשר טוב בעניניהם הכללים ובעניניהם הפרטים.

(ממכתב כ"א טבת, תשי"ז)

(*) למחלתה ברחם המונעת העיבור. המו"ל.

. . . ולכתבו אודות ציווי הרופאים על זוגתו תחי' להמנע מהריון, ושאל דעת רב בזה, והתיר לו אמצעים שונים בזה, שמונה אותם במכתבו.

ולפלא שאין מזכיר ענין פשוט וביחד עם זה יעיל, ובפרט בצירוף עם האמצעים שכותבם, והוא אשר בנדון (דידי') שהרב מפורש התיר וכו' לדחות הטבילה לימים אחדים כפי שיורה אותו הרופא המכיר זוגתו תחי' ויודע ג"כ היום שעלולה ביותר להכנס להריון וע"פ רוב מספיק איחור של ב' ג' ימים וכו' וידבר בכל האמור עם הרב והרופא, ויורוהו.

ע"פ סגנון מכתבו, תקותי שלמותר להדגיש על הכרח הנהגה בחיי היום יומים שתהא מתאימה להוראות תורתנו תורת חיים ובקיום מצותי' עליהם נאמר וחי בהם, שנוסף על העיקר שכן הוא ציווי השם הרי זה גם הדרך לקבלת ברכת השם בכל המצטרך, ובפרט כשזקוקים לברכה מיוחדת. — במקרה שלהם ההדגשה בפרט על הזהירות כדבעי בכל דיני טהרת המשפחה.

ומהנכון אשר יבדקו את התפילין שלו, וכן את המזוזות בדירתם שתהיינה כולן כשרות כדין, וזוגתו תחי' תשמור על מנהגן הטוב של בנות ישראל הכשרות להפריש לצדקה קודם הדלקת הנרות בכל ערב שבת וערב יום טוב.

תפירת השיחלות — נוסף על החששות שישנם בכל ניתוח ובפרט ניתוח הפנימי ובמיוחד — במצב בריאות רופף (ובכמה פרטים גם לא ברור כנראה ממכתבו) — יש בזה כמה צדדים שליליים: א) זוהי פעולה לשלול ההריון לתמיד, אפילו לכשתבריא וכו'. ב) חששות מצד הדין, כפי שיבארו הרב שלו. ג) היו מקרים שלמרות התפירה נכנסה לאח"ז להריון (ביאור הרגיל ע"ז, כי כנראה שהתפירה התפרקה מאל"י, ולהיותה בפנים א"א לדעת עדי"ז) . . .

(ממכתב כ"ג שבט תשכ"ה)

. . . כותבת אודות משאלות לבכם לטובה שיברכם השם יתברך בעוד ילדים חיים וקיימים נוסף על הבת שלהם שתליט"א ומוסיפה אשר בעלה לא רצה לשאול דעת רופא, מפני מה זה איזה שנים שלא נפקדו בכנים.

והנה יודע הנהגת התורה אשר אף שהשם יתברך הוא בורא העולם ומנהיגו והרופא כל בשר ומפליא לעשות, בכל זה צריך האדם לעשות מה גם בדרך הטבע, ובלשון חכמנו זכרונם לברכה, התורה נתנה רשות לרופא לרפאות, ולכן צריך לדבר עוד הפעם עם בעלה שי' אשר הוא וגם היא יתברקרו על ידי רופא מומחה במקצוע ויעשו כהוראתו.

ומובן שביחד עם זה צריכים להוסיף שניהם בעניני תורה ומצות וביחוד

בשמירת חוקי ודיני טהרת המשפחה צניעות וכיוצא בזה וכן בנתינתם לצדקה, ולהתפלל לנותן התורה והמצוה שימלא משאלות לבכם האמורות לטובה.

ומהנכון שיבדקו התפילין של בעלה ואת המזוזות בדירתם שיהיו כולן כשרות כדין, והיא תשמור על מנהגן הטוב של בנות ישראל הכשרות להפריש לצדקה קודם הדלקת הנרות בכל ערב שבת וערב יום טוב למילוי משאלות לבכם האמורות.

כנראה ממכתבה הנה היא בת כהן, ואם הבעל שלה אינו כהן, אזי נוסף על כל האמור לעיל, נכון שיהי' בעלה בקי בתוכן איזה מסכת ממסכתות הש"ס ויכול להיות גם במסכתות קטנות וכמו מסכת כלה וכיו"ב.

בברכה לבשורות טובות.

(ממכתב כ"ג שבט, תשי"ז)

מאשר הנני קבלת מכו' וכו' בקשת ברכה פ"ג מיום 3/18.

ובעת רצון יקרא על ציון כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע.

ועליהם לדייק בחוקי ודיני טהרת המשפחה (נדה, הפסק טהרה, טבילה במקוה כשרה וכו'), וכיון שלפעמים במשך הזמן נשכחים פרטי דינים, ובנדודי דיני טהרת המשפחה – כדאי שיחזרו על כל ההלכות הצריכות בזה.

תספר לרב מורה הוראה בעירה אודות מצבה ודברי הרופאים – ובאם יאמר שע"פ שו"ע מותר לה להכנס להריון, תשתדל בזה, והשם יצליחה.

(ממכתב כ"ו ניסן, תשמ"ז)

. . . במ"ש אודות מחשבת זוגתו תחי' ודאגותי' במילוי משאלות לבכם לטובה, כבר יודע או וואס ווייניגער מען טראכט אין דעם איז אלץ מער מעלה, והשי"ת יצליחו לכש"ט בכל האמור.

(ממכתב ו' תשרי, תשי"ז)

. . . במש"כ ע"ד מגע בעת ההריון ובגמרו – לא בירר ספקו, אם בנדודי שיש

איזה חשש מצד הדין (ואז יפרשו לפני רב והוא יורהו), או מצד הטבע והבריאות, שאז אף שידוע מרז"ל בזה (נדה לא, א) – כבר פסקו שנשתנו הטבעים (ראה רמ"א בשו"ע אה"ע סקנ"ו ס"ד, שו"ת מהר"מ שיק חו"ד סרמ"ד. שד"ח כללים מע' ט' ס"ה וש"נ). [ולהעיר מרמב"ם (הל' גירושין פי"א הכ"א). ובטעמי מצות – לרח"ו – פ' בראשית ד"ה ובענין העונה], – ולכן צריך לשאול דעת רופא מומחה בזה. ובפרט בנדו"ד שראתה כתמים וכו'. ואכמ"ל.

(ממכתב י"ד מנ"א, תשי"ז)

. . . בהנוגע צו דעם אונטערזוכונג פון דעם דאָקטאָר, בכלל איז דער גאַנצער ענין פון דעם אונטערזוכען מער ניט ליתר שאת, און דעריבער דאָרף'ן אויסמיידען אַ אינוועניגסטע אונטערזוכונג אויף וויפיל עס איז מעגליך, און כמדומה ברור, אַז אַ חוץ אַ צוגאַב אין דער ידיעה פון דאָקטאָר, איז ניט פראַן קיין אַנדער נוצען אין דעם, און דעריבער איז אויף אַ איידעלען אופן ניט צו אַנרירען די געפילען פון דעם דאָקטאָר, דאַרפמען זיך אויסמיידען פון דעם, און האַפענטליך וועט דער ד"ר ניט דוקא באַשטיין אויף דעם, זעהענדיק אַז מען איז ניט צופרידען פון דעם, און וויסענדיק פאַר זיך אַליין, אויף וויפיל דאָס איז ניט מוכרח צו פראַקטישקייט.

בהנוגע צו זייגען אַליין דעם קינד, איז דאָס זייער און זייער אַ גלייכע זאַך, און בפרט אין די לעצטע יאָרען האַבען אַפילו אַמעריקאַנער דאָקטוירים אַנגעהויבען צו ריידין און דרוקען אויף וויפיל דאָס איז גוט סיי פאַר דער מוטער און סיי פאַר דעם קינד. און דאָס וואָס איר שרייבט אַז איר זייט סענסיטיוו, איז אין דעם גאָר ניטאָ וואָס צו איבערטראַכטען, דאָס איז אַ נאַרמאַלע זאַך און אַזוי דאַרף דאָס זיין, וכמה שכתוב עשה האלקים את האדם ישר והמה בקשו וגו' און השם יתברך זאָל העלפען שהלידה תהי' באופן קל ובשעה טובה ומוצלחת ולד שלם ובריא ולגדלו לתורה ולחופה ולמעשים טובים.

(ממכתב כ"ה אייר, תשי"ז)

. . . ובמה שכותב שלפעמים מפחדת, יש לבדוק המזוזות בדירתם, והתפילין שלו. וכן, שנוסף על מה שבדאי נוהגת במנהג הטוב של בנות ישראל הכשרות להפריש לצדקה קודם הדלקת הנרות בכל ערב שבת וערב יום טוב, הנה תעשה כן בכל יום חול בבקר להפריש לצדקה איזה פרוטות – עד לאחר הלידה בשעה טובה ומוצלחת. ויה"ר שגם בזה יבשרו טוב הוא וזוגתו שיחיו. ומובן שמתענין הנני

בהצלחתה בעבודתה ובהשפעה על הזולת בכלל ועל חניכי המוסד ביחוד. והשי"ת יצליחה.

(ממכתב י"ד סיון, תשט"ז)

... ת"ח על הערתו אודות מקור לדברי אדה"ז בשולחנו הזהב בנוגע לזמן כניסת נפש הקדושה באדם*, ומציין לספר החינוך בשרשי מצות מילה.

ואף שאין משיבין על הדרוש, הרי הענין דכניסת נפש הקדושה נוגע להלכה ככתוב בשו"ע לאדה"ז שם, הרי בספר החינוך משמע דאדרבה, דאין זמן המילה מכון לענין כניסת הנפש בשני השרשים שכתב:

(א) דהמילה להבדיל בצורת גופם (שזהו בעת המילה) כמו שהם מובדלים מהם בצורת נפשותם (לשונו עבר בערך זמן המילה)

(ב) לרמוז כי כאשר תשלים צורת הגוף ע"י (בעת המילה) כן בידו להשלים צורת נפשו בהכשר פעולותיו (זמן רב לאחרי זה כשיהי' מחויב בפעולות במצות, וק"ל).

ולהעיר ג"כ מטעמי מצות מילה לדעת הרמב"ם במר"ג חלק ג' סוף פרק מ"ט.

נעם לי לקרות בסיום מכתבו אשר מתקדמת הדפסת ספרו, ויהי רצון שיברך בקרוב על המוגמר דחלקים אלו וגם אחרי כן ילך מחיל אל חיל כצווי תורה"ק, והרי ציווי התורה הוא גם נתינת כח.

בכבוד ובברכה.

(ממכתב כ' מ"ח, תשנ"ה)

* ראה גם לקו"ש ח"ג ע' 763. ח"כ ע' 246. המו"ל.

... במענה לשאלותיו מאז: ג"י הענינים שבמילה (פעולה, מהול, אינו ערל) –

* שאלה על המדובר בלקו"ש ח"ג ע' 760, דע"פ המבואר בצפעי"ג שמילה היא פעולה נמשכת מתורצת קושיית התוס' (קידושין כט, א), כי אין מילה מצוה שהזמ"ג (ע"ש) – הרי סו"ס פעולת המילה היא ביום הח' דוקא. המו"ל.

אין עושים אותה לג' מצות. והקביעות אם זהו הזמן גרמא א"ל – צ"ל בהמצוה (שאחת היא) ולא בפרטי'. ואין לך זמן (מיום הח' והלאה) שאין מחוייב במצוה זו . . .

(ממכתב מ"ח, תשכ"ה)

. . . להערתו דלפי' התוס' ונת' ביש"ש (ב"ק פ סע"א) בטעם שלום זכר צ"ל כן גם בלידת נקיבה, י"ל דשאני נקבה דאז אין השמחה שלימה ע"פ ב"ר (טז, ב).

(ממכתב ג' אי"ר, תשכ"ה)

מצורע

. . . ובמה שהעיר בפירוש המשנה נזיר פ"ח משנה ו' בעיקר השני דתגלחת מצורע אחר הטבילה וזהו נגד הכתוב בתורה.

ויש להעיר גם מנגעים פ"ד מ"ב, ונזיר פ"ו מ"ו (והרי ילפינן תגלחת א' מהשני') – דמשמע דטבל ואח"כ גלח לא עלתה לו טבילה. ויל"ע ברמב"ם הל' טומאת צרעת פ"א ה"ד ובמפרשים שם.

ומתחילה רציתי לתרץ שהי' כתוב בפיה"מ „אחר' הטבילה“, היינו אחרי' – הטבילה. וכשנגרר או נשמת הקן קטן שע"ג תיבת אחר לא שמו לבם המדפיסים שלאח"ז לתקן.

או – שצ"ל „אחר הכביסה“ וכלשון הכתוב. ועיין בתפא"י ובמשנה אחרונה (נגעים פ"ד מ"ב). ובמנ"ח מצוה קעג סק"ו.

שוב ראיתי שעדיין לא נתרץ עי"ז תמי' יותר פנימית, והיא: מהי בכלל כוונת הרמב"ם במה שמזכיר כאן הטבילה, והרי אינו נוגע כלל בנדוד', והרי לא הביא ענין ההזי', צפרים וכו'.

ולכן נ"ל שטה"ד יש כאן. וצ"ל „אחר ההחלט“, או „אחר ההחלטה“. והבחור הזועער שלא הבין פירושו וראה בכתוב וטבל – „תיקון“.

וההודעה שהוא אחר ההחלט מוכרחת, כי זהו עיקר בעיקר השני, דמתוך הסגר אינו בתגלחת (נגעים פ"ח מ"ח).

ומדאתינן להכי יש להעיר, אשר בנזיר כנראה צ"ל התגלחת טומאה דוקא לאחרי הטבילה. וטעם החילוק בין מצורע לנזיר, י"ל ע"פ המבואר בנזיר פ"ו מ"ו שמצורע טהרתו בתגלחתו ונזיר טהרתו תלוי' בימיו. וכיון שע"פ הנ"ל יכול לגלח

לאחר זמן צריך לגלח דוקא לאחר הטבילה, שהרי ילפינן תגלחת טומאה מתגלחת טהרה לכמה עיניים, ותגלחת טהרה צ"ל בטהרה דוקא. ועוד – בתגלחת טומאה נתן השערות תחת הדוד יצא, זאת אומרת שהתגלחת צ"ל דוקא לאחר הטבילה, ומה שלא הביא הרמב"ם דין זה בפירוש, י"ל שהוא כידוע בכללי הרמב"ם שאינו מביא אלא דינים המפורשים להדיא ולא שיש ללמדם. ועיין ג"כ לחם משנה להלכות נזירות פ"ו הלכה י"א (ועיין שם בדיוק לשון הרמב"ם). כן במנחת חינוך מצוה ת"ו שהתגלחת היא לאחר הטבילה. ואין הזמן גרמא לחפש אם הובא דין זה באיזה מקום אחר בפירוש . . .

(ממכתב י"ד מנ"א, תשט"ז)

. . . בקידושין נו, א בקושית הש"ס בצפור מצורע דשחטה ונמצאת טריפה אמאי מותרת בהנאה – איסורה (הקדשה) היכן הותר (רש"י).

וקשה לכת"ר אמאי לא נימא אדעתא דהכי לא אפרשה וכב"ק (ק, ב) –

ע"כ אי אפשר לומר כן, דא"כ בנשפך דמה אמאי תמות המשתלחת – כסוים המשנה הנ"ל (נגעים פ"ד, מ"ה).

וטעם הדבר שאין אומרים בכגון דא אדעתא דהכי ל"א יל"פ מכמה נימוקים. והקרוב אלי – ע"ד מש"כ בתוד"ה אדעתא (ב"ק שם) דלא מסקא אנפשא גם בנדו"ד לא מסקא אנפשי' שהרי אין חוששין לטרפות ובפרט לפי הש"ס בקדושין דנטרפה ע"י השחיטה – והרי רוב מצוין אצל שחיטה מומחין הן. וביחוד בקדשים דבעי כוונה וביותר ע"פ ההלכה בצפור מצורע דשחיתה דוקא בכהנים – דורייים הן.

או יאמר: בנשחטה לאו כל כמיני' לומר אדעתא דהכי ל"א (וגם לא ניחא לי' להתנות כן בשחיטה) כיון דאז משוי לי' שחיטת חולין בעזרה.

או יאמר: בנשחטה – ה"ה כבר ברשות כהן. ואין מתנין בכגון דא כנ"ל.

ובדוגמת שאלה בתרומה וקדשים שאינה בשתי אופנים אלו (נדרים נט, א. ד"מ ושי"ך י"ד ששכ"ג ס"ב).

(ממכתב ט' ניסן, תשי"ח)

במענה על מכתבו מבי' כסלו, בו כתב אשר הרופא חפץ לעשות לו בדיקה מסוימת, ו"א שאסור לעשות בדיקה זו ע"פ שר"ע.

והנה כשידבר עם רופא מומחה במקצוע יודע לו שבדיקה זו היא לא לשם ידיעה בעלמא אלא שבתוצאות הבדיקה תלויים אופני הטפול, ולכן יש רבנים* מורי הוראה בישראל מתירים לעשותה, במקרים מסוימים, אלא שכיון שישנם כמה אופנים בבדיקה, מתחילים באופן הכי קל ע"פ שו"ע, ויבקש את הרופא המטפל, לבאר לו לרב מורה הוראה אשר בסביבתו אופני הבדיקה, וייעץ לו באיזה מהם להתחיל . . .

(ממכתב י"ד כסלו, תשי"ז)

(*) מדובר בזה בשו"ת חדות יעקב מייחלש ח"ב. שו"ת אחיעזר ח"ג סכ"ד (ושם מציין לערוך לנר יבמות עו. דברי מלכיאל ח"א. דברי אליהו סכ"א. תורת מרדכי). שו"ת מהר"ש מראדמישל ח"ו. שדי חמד פאת השדה לאסיפת דינים מע' אישות ס"ג. צפנת פענח (להגאון מראגצוב) ספ"ט וסק"ג.

. . . ולפלא וגם תמי' גדולה מה שכותב שלא יכול להחליט על ההיתר*, כו', כי אין ההחלטה תלוי' בו כ"א בתורתנו, ואין לחלק בין פסק לפסק, ועוד יותר פלא מה שכותב עד"ז של אי החלטתו בקור רוח, כאילו זוהי מדת חסידות שלא להשמע להוראת מרא דאתרא, אבל כיון שכבר נעשה ענין, בודאי גם זה יהי' לטובה, וזכות התעסקותו בחינוך על טהרת הקדש וחסידות תעמוד לו ולזוגתו תי' אשר מתוך בריאות הנכונה והרחבת הדעת יגדלו את ילידיהם שיחיו לתורה ולחופה ולמעשים טובים.

(ממכתב כ"ו אדר, תשי"ז)

(*) בשימוש ע"י מוך. המו"ל.

. . . במ"ש שמתאים להוראת הרופא נאלץ הבעל להשתמש בקונדס וכו' כיון שאין על האשה לעשות מה בדבר זה. — גם זה פלא, שאינם מזכירים אם שאלו דעת רב מורה הוראה בישראל בזה, ועוד שבאם יכיר הרב בכללות הדבר, הרי מהתרופות הנעשים ע"י האשה, הוא לא רק השתמשות בחמרים כמיים, שאפשר בכגון דא אין יכולת להשתמש בהם, כי אם גם הענין דמוך, כיסוי מתאים במקום המתאים וכו' שלכאורה גם בנדון שלהם אפשרי להשתמש בזה כנ"ל באם יהי' היתר של הרב בכללות הענין . . .

(ממכתב כ"ז סיון, תשי"ח)

... הכתוב במכתבי הקודם, בהחילוק שע"פ שו"ע וכו' לא היתה כוונתי לשלול לגמרי נתוח הפראסטאטא, באם רופא מומחה מייעץ לעשות אותו, כי אם להורות על חילוק אופני הנתוח בזה, אשר ישנם רופאים שבכלל אין מנתקים את השביל. ועל זה הבאתי המועתק באוצר הפוסקים חלק א' [מהדורא שני] עם הוספת, ירושלים תשט"ו].

ב) אפילו מהמנתקים – כמה עושים זה לאחרי שנעשה חלק העיקרי של הנתוח, שאז כבר יש צורך בפועל [לדעתם, עכ"פ] לשמירה מסיבוכים, משא"כ כשמתחילים בנתוק. וק"ל.

כן להוסיף אשר ישנם נתוחים דכיס השתן שמפני אותו הטעם דלהשמר מסיבוכים מפסיקים ומנתקים כו' בסמיכות למקום הנתוח ולפעמים גם במקומות שיש לדון בזה עפ"י השו"ע, שלכן העירותי על זה, אף שבמכתב כת"ר הא' לא היה נזכר אלא הנתוח האחרון, ועל כת"ר הסליחה על ההערה עוה"פ ...

(ממכתב ב' אייר, תשכ"א)

... במש"כ ע"ד אמירת ד' מזמורים הראשונים דתהלים כו' – כ"כ בקצש"ע סקנא (מס' יסוד יוסף) קצה המטה שעל מטה אפרים סו"ס תקפג ועוד, ולדידן (ובפרט שאין אומרים תהלים קודם חצות לילה – מלבד בר"ה ויוהכ"פ) צע"ע ואכ"מ.

(ממכתב י"ט תמוז, תש"כ)

במענה על מכתבו, בשאלה:

א) בהנוגע לפלוגתא הידוע, בענין בין השמשות, איך נוהגים בזה הנשים בהנוגע לבדיקה.

והנה אף כי בזמן האחרון דוקא רבו המפלפלים עוד הפעם בענין השקיעה ובין השמשות הנ"ל, עד שגם ספרים נדפסו במקצוע זה נוסף על המאמרים בירחונים התורנים, מובן שלאנ"ש אין להם אלא פסק דין רבנו הזקן בסידורו, שהוא מהדו"ב לגבי השו"ע שלו, וידוע שגם דעת הגר"א כן היא (או"ח סי' רס"א, יו"ד סי' רס"ב ובשנות אלי' ריש ברכות, וראה ג"כ ס' גור ארי' לשבת לה) ...

(ממכתב ו' ניסן, תשט"ז)

במענה על המכתב מג' אד"ש עם המוסגר בו, בו כותב אודות האשה אשר ישנו רופא אומר ומגביל הזמן שיכולה להתעבר שאינו מתאים לספירת ימי טהרה וכו' ושואל עצתי בזה.

הנה לא ביאר כוונתו, כי בודאי אין מקום לשאלה להתיר להנ"ל שלא כדין ח"ו ובפרט שידוע שבזמן האחרון כמה רופאים מומחים המערערים על ודאיות הבחינות עליהן מבססים הרופאים את חוות דעתם בקביעות הימים הראים ביותר לעיבור, וצ"ע מי הם המרובים אם המערערים או המחזיקים בנכונות בחינות אלו, ובכלל כל ענין בחינות אלו נתחדש בשנים האחרונות, שבמילא מובן שאפילו לדעת המחייבים הודאות אינה בשלימות, ומובן שיש בזה עוד אופן והוא שהרופא המטפל בה יתן לה סממנים או זריקות המקצרים זמן הווסת, שלכן יוגמר בהקדם ויהי' די זמן לספירת ימי טהרה וכו' אבל גם בזה צ"ע, כיון שטפול זה אין כל התוצאות שלו ברורות למדי, וגם ספק קרוב לשלילה אם שוות הן התוצאות בכל אחת ואחת, שלכן אי אפשר לדעת השפעתו על העבור, שכל שינוי קטן בזה עלול לגרום תוצאות רבות, ולכן אם הרופא יחשוב ע"ד טפול מעין זה, נכון יותר שלא יהי' ע"י זריקות חזקות אלא שינסה לשנות לאט לאט ווסתה והתלוי בזה באם אפשרי הדבר, והעיקר בכל הענין הוא שתשמור על חוקי ודיני טהרת המשפחה במילואם וכן בענינים הקשורים בזה ובפרט באשה והם עניני הצניעות שבתוכם כיסוי הראש, ועי"י יהי' מקום להניח ברכות השי"ת כלשון הזהר הק' (חלק ג' קכ"ו ע"א) בעיא איתתא לאתכסיא כו' ואי עבדת כן מה כתיב בניך כשתילי זיתים כו' מתברך כו' בבנין בבני בנין, עי"ש . . .

(ממכתב ה' אד"ש, תשי"ז)

. . . ובמ"ש אודות זוגתו תחי' שהרופאים מאשימים עכוב לע"ע של העבור מצד שמירת חוקי התורה וכו' וכנראה כוונתו בזה שהרופאים ששאלום אומרים שהיום היותר מסוגל הוא קודם סיום הימים דהמנין הפסק וכו' ואם כן כוונתו.

הנה ישנם כו"כ רופאים שבכלל שוללים נכונות השערות אלו ואפילו היסודות שעלי' בנוי' השערה זו, שזה רק תקופה קצרה בערך שסומכים על הנ"ל נוסף על הנ"ל ברובא דרובא לפ"ד הרופאים החילוק הוא רק ביום אחד או יומים, וישנם איזה טפולים שמקצרים את ימי הווסת וכיו"ב ובמילא מתוקן הנ"ל עכ"פ למשך זמן אפילו לפי השערותם, ואף שבכלל טפול המתערב בעניני הווסת יש לנהוג בו בזהירות, אבל בנוגע לפעמים מועטות אין מקום לחשש באם נעשה ע"י רופא מומחה, בכ"א בודאי לדכוותי' למותר לעורר שאין מקום כלל להקל על פי דרישת הרופאים הנ"ל בחוקים ודינים האמורים אפילו במילתא דרבנן.

לפלא שאינו מזכיר באם שאל רופא בהנוגע לעצמו, ובטח ימלא עד"ז בהזדמנות
הבאה.

בקשר עם האמור הנה ע"פ מדתו של הקב"ה שהיא מדה כנגד מדה אלא שכ"פ
ככה, הרי המלמד את בן חבירו תורה כאילו ילדו סגולה במיוחד ללידת בנים –
נוספים – על בנם שליט"א.

בברכה לבשו"ט בכל האמור ולכוח"ט.

(ממכתב ז' אלול, תשי"ז)

בנועם קבלתי ז"ע ספרו טהרת מים מהדורא תליתאי.

ויהי רצון שגם מהדורא זו תשיג המטרה לבסס ולהפיץ ענין דטהרת בנות
ישראל, אחד היסודות דבית ישראל בכללותו, וביתו הפרטי של כל אחד ואחת.

וכיון שיסוד כשמו עליו מיוסד קיום הבית הנבנה עליו, מובן שכל הוספה בחוק
ואיתנות היסוד, יש להגדיל אותה ככל האפשרי בכל כגון זה. והובטחנו מחז"ל הבא
לטהר, וידוע דיוק רבנו הזקן, לטהר גם אחרים, מסייעין אותו.

וכנראה במוחש דוקא בתקופתנו זו אשר הבע"ב והצעירים בראשם, מקבלים
בחפץ לב כל הוראה להידור בענין האמור, ועאכו"כ בפרטים שלהם יסוד בדיון.

ואת"ל הרי בענין זה עצמו הודגש הדבר, הן בהטומאה – שהיא במשהו
(ובחומרא דרבי זירא, דהלכה פסוקה היא להחמיר) וכן באופן הטהרה דאפילו שעה
אחת מעכבת כל הענין.

ובעמדנו בימי הספירה שכביאור חז"ל ספירה זו, דוספרתם לכם, הוא ברוחניות
הענין דוספירה לה שבעת ימים,

יהי רצון שבקרוב ממש יקום היעוד, דהספירה תביא לואחר תטהר, לזרקה
עליכם מים טהורים וטהרתם בגאולה האמתית והשלימה על ידי משיח צדקנו.

בכבוד ובברכה לאורך ימים ושנים טובות ולראות פרי טוב בעמלו. עמל תורה
המביא לידי הלכה למעשה ומתוך בריאות הנכונה.

ע"פ הנ"ל בסיום המכ' – יש לבאר שייכות בקשת יה"ר כו' שיבנה ביהמ"ק כו'
לספירה. ואפילו להאומרים דגם בזמה"ז היא מה"ת.

(ממכתב כ"ג אייר, תשכ"ד)

ב"ה, ח"י אלול, ה'תשכ"ה.

יום הולדת את שני המאורות הגדולים

— כ"ק הבעש"ט וכ"ק רבנו הזקן —

ברוקלין, נ"י.

ועד בנין המקוה,

דק"ק קהל בית דוד,

ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

במענה למכתבם מאז, ע"ד בנין מקוה טהרה בק"ק שלהם, והודעתם עתה, אשר
כבר התחילו להשתמש בה, ע"פ הסכמת המרא דאתרא שלהם, והרבנים שצירף אליי
— שליט"א.

ע"פ מ"ש חבר אני לכל אשר יראוך ולשומרי פקודיך, הריני משתתף בהוצאות
דכנין הכי נעלה, מקוה טהרה, ומצו"ב השעק.

ואת"ל הרי זה גם מענין ימים אלו, ימי רצון דלוחות האחרונות, סיום וחותם
דמתן תורה, וכפירוש רז"ל, אשר התחלת היות בני ישראל לעם וגירות שלהם, היתה:
בארץ מצרים, במילה — עלי' אמר דוד שירה, למנצח על השמינית, וסיומה ע"י
הטבילה, בעת מתן תורה בחג השבועות,

ונוספה ע"ז בלוחות האחרונות, שניתנו ביום הכפורים, ע"י ששבו בני ישראל
לה' — מעלת בעלי תשובה —

וכמאמר רז"ל: אשריכם ישראל כו' מקוה ישראל ה', מה מקוה מטהר כו' אף
הקב"ה מטהר את ישראל.

ככבוד ובברכת כתיבה וחתימה טובה

לשנה טובה ומתוקה.

וכפירוש רז"ל: יבמות מו, ב.

עלי' אמר: מנחות מג, ב. ונתבאר בלקוטי תורה ויקרא (כ, ג).

למנצח על השמינית: בילקוט רמז תרל"ג, הביא ע"ז הכתוב למנצח בנגינות על השמינית, וי"ל שמתאים
לשתי דרשות אלו, הם ב' הטעמים (שבלי הלקט הל' מילה) שאין מברכין שהחיינו על המילה: משום צערא
דינוקא או משום דרמי' אבי דינא וכיו"ב.

וכמאמר רז"ל: בחותם פרק יוה"כ"פ.

. . . זה מזמן שנתתי אל לבי, מה זה עשה ה' ככה לעמנו בני ישראל, בהתבונן
בהמצב הירוד בענין זהירות בדיני וחוקי טהרת המשפחה, וכמציין גם כתר' לכ"מ,
שאף שכשר הוא וכו' וביותר קשה בהנוגע לארצוה"ב, שכנראה במוחש השגחה
העליונה הביאה לכאן רוב מנין ורוב בנין של בני" ותורה מתפשטת מכאן וכו', והרי

פשיטא דאין להתנחם במרוז¹ דבעקבתא דמשיחא חוצפא יסגא וכן הנדה ה"ה (לחד מ"ד) עז פנים (כלה רבתי רפ"ב).

אבל התבוננתי בדין הברור לכל הדיעות, אשר טבילת נדה אין צריכה כוונה כלל, והרי דוקא בארצוה"ב נפוץ ביותר וביותר הענין דרחיצה בנהרות ובימים, ולא רק בימות הקיץ, אלא לעתים תכופות גם בימות החורף, נוסף על הרחיצה במקום אסיפת מים רבים יותר מארבעים סאה פי כמה ובפרט שגם אמת המים מהנהר, לפעמים קרובות, מעורבת בהם או מי מעין.

ואף שפשוט שאין לפרסם הנ"ל ולא רק בפני עמי הארץ אלא גם לאלו שבדרגא עליונה מהם, אבל ביחד עם זה אין לדחות ח"ו כו"כ מבני ישראל משידוכין למשפחות יראי ה' וחרדים לדברו, אפילו באם היתה ידיעה ברורה שלא נזהרים בטהרת מקוה בפרסום, ועאכו"כ במקום שאין כאן אלא השערה, וק"ל.

(ממכתב ט"ו תמוז, תשי"ט)

במענה על מכתבו מא' דחדש מרבין בשמחה והקודם לו.

במה שנרשם בהנחת שיחה י"ט כסלו תשט"ו שבתוס' בכורות דנין שמעין מטהר דוקא בזוחלין. — כן הוא כפי שכותב שכוונתי היתה לתוספת בכורות נה, ב שנראה שם שתי דיעות (ודלא כתוס' שבת סה, ב דהביא בפשיטות דעת ר"י) וכן צדק במה שכותב בדברי שהבה"ג פסק כך, שכוונתי היתה במ"ש היכא דסכיר נהרא לא סלקא לה טבילה. ובמה שמעתיק פירוש העמק שאלה לשאלות ס"י צ"ו אות י"ג דמפרש הכוונה דאין שם מ' סאה, הנה במחכת"ר של ההעמק שאלה, אין זה בבה"ג אפילו ברמז, ואילו ה"י דברי הבה"ג בהנוגע לנהר מסוים עכ"פ בדוחק גדול אולי אפשר ה"י לפרש כן בהסתמך שידוע ה"י הנהר לנהר קטן, אבל דברי בה"ג הם הוראה כללית, ואי אפשר להוראה כללית להשמיט הנקודה העיקרית, כמוכן.

דא"ג רשום בזכרוני שראיתי באיזה ספר שמעתיק פסק זה בשם בה"ג ואיני זוכר ברגע זו שם הספר, כן מצאתי בס' מקוה טהרה שרשום שבספר גדולי טהרה מדבר בענין זה, ואינו תחת ידי.

במ"ש בשיחה הנ"ל² בענין עד א' נאמן באיסורין או בטומאה, כנראה שיש טעות בזה ברשימה³, כי המדובר ה"י שבאם נדה הוא ענין של טומאה הרי אי אפשר ה"י

(¹ וכמדומה שכ"פ גם המג"י בבה"ג דפוס ורשא.

(1) נדפס קטע זה בלקו"ש ח"ד ע' 1119 הערה 34. המו"ל.

(2) נדפס קטע זה בלקו"ש ח"ג ע' 986. המו"ל.

(3) כש"ל בשעתו בהנחה בלתי מוגה". המו"ל.

ללמוד משם דין דעד א' נאמן באיסורין, דאיסור מטומאה לא גמרינו, ועיין בזה אתוון דאורייתא למהר"י ענגל כלל כ"א, וביד מלאכי דעניני איסור מטומאה לא גמרינו . . .

(ממכתב י"א אדר, תשט"ז)

. . . במ"שי בקשר עם הסברת דברי הכסף משנה בלשון הרמב"ם ספ"ו מהל' אבה"ט שטהרת הטבילה היא דוקא בצאתו מן המקוה, – ות"ח על העתיקו דברי הגאון מרגצוב בזה מתוספתא. – וכן מקום אתי להעיר, אשר עצם הסברא האמורה שהטהרה היא דוקא ביציאתו מן המקוה – חידוש גדול הוא וגם תמוה הוא ולולי שהכסף משנה אמרה, יש להעיר ע"ז ומכמה צדדים וכמו שהאריך בזה גם בספר שם משמעון מהדו"ק להר"ש פאלאק (סטמור תרצ"ב) חו"ד ס"ח . . .

(ממכתב ה' מ"ח, תשי"ז)

(*) ראה גם לקו"ש ח"ל ע' 22 הערה 64. המו"ל.

במש"כ ע"ד סתימת נקב שן לאיזה חדשים – בהנוגע לחציצה – יש להעיר משו"ת הצ"צ חו"ד סק"ס. ומס' שצוינו בדרכי תשובה לסקצ"ח סכ"ד וטהרת ישראל שם. ובטח לא נעלם זה מעיני כת"ר.

בשערי ציון (מכ"ע, ירושלים תרפ"ה(?) סי' נ"ד רוצה להשוות ב' דעות בדין דאינו מקפיד אינו חוצץ (דרמב"ם ורש"י) מפני שאינו רוצה להעבירו, מפני ביטול, ולשיטה הא' הרי גם בסתימה זמנית אין רצונה להעבירה כ"א אדרבה להחליפה בקבועה יותר (ז.א. שיהי' בשרה – שע"ז אנו דנין בחציצה ולא על דבר החוצץ) – מכוסה בקביעות יותר, ושאינו ידות הכלים שהכניסן שלא כדרכה ששם צ"ל חיבור ואינו – ע"כ תוכ"ד (ואין הזמ"ג לעיין בס' הנ"ל אם שקו"ט בסברה זו). אבל עפ"ז א) גם סתימה ליום ויומים צ"ל אינה חוצצת. והוא דלא ככמה אחרונים. ב) בסתימה זמנית הרי אדרבה מקפידה להסירה (אלא שלא תומ"י), וע"כ נזקקין בזה לענין החיבור וביטול.

דרך אגב: הערת כת"ר מירוש' יומא פ"ד ה"ד דהקביעות ע"י מסמר מבטל חציצת הנרתק, אף דלא הוי אלא ליומי' – יהכ"פ, לא נ"ל, כי שם זהו קביעות תמידי שהרי זהו מחתה המיוחדת רק ליוהכ"פ.

(ממכתב ער"ח תמוז, תשי"ח)

. . . בנוגע לטבילתו במקוה (בקשר לאוזן) משימים באוזן מוך שרוי במים.
ובכו"כ מקרים מתירים זה הרופאים אפילו לכתחילה.

(ממכתב שנת תשכ"ה)

. . . וואָס איר שרייבט, אַז איז דעם ענין פון באַוועגען צו אָפּהיטען טהרת המשפּחה, קען מען ניט קריגען ווער עס זאָל דאָס וועלען אָננעמען, איז חס ושלום צו זאָגען דאָס אויף אידען, און ווי עס זעהט אויס האָט איר ניט באַגריפען ריכטיג וואָס איך האָב אייך געשריבען, מיינענדיק אַז דאָס איז אַ טובה נאָר פאַר יענעם צו וועמען איר רעט, אָבער אין אייער פאַל און אין דער באַציהונג פון אייערע קינדער צו אייך, איז דאָס איינע פון די סגולות, אַז דורכן איינווירקען טהרת המשפּחה אויף אַנדערע, וועט קומען אַ בעסערונג אין דער באַציהונג פון אייערע קינדער צו אייך. און דעריבער דאַרפמען טאָן אין דעם, ווי מען טוט אַ זאך וואָס רירט אַן זיך אליין. און איך האָף אַז עס פאָדערט זיך ניט מערער ערקלערונג אין דעם.

בברכה צו גוטע בשורות ומנוחת הנפש.

(ממכתב ב' אייר, תשי"ז)

עס איז ערהאלטען געווארן אייער בריף פון . . . און אויך דער פריערדיקער, און ווען איך וועל זיין אויף דעם ציון הק' פון מיין שווער כ"ק מו"ה אדמו"ר זצוקלה"ה זי"ע, וועל איך מזכיר זיין די אלע וועגן וועלכע איר שרייבט וועגן זיי, יעדערן פון דעם וואס ער נויטיגט זיך.

דאס וואס איר שרייבט וועגן אייער טאכטער . . . תחי', האָב איך שוין געשריבן אייך עטליכע מאל, אז ווען אַ טאכטער שטייט אין שידוכים, איז די ערשטע זאך דארפן עלטערן און ספעציעל א מוטער צו ריידן מיט איר וועגן דעם ווי א אידישע הויז דארף זיך פירן, און ספעציעל בנוגע צו טהרת המשפּחה (מקוה), וואס נאר דאן ווען א איד פירט זיך אין דער וועג פון תורה קען א איד זיין גליקלעך.

און דעריבער איז ניטא קיין שום ארט צו שעמען זיך און ניט ריידן וועגן דעם, און אויך ניט באנוגענען זיך מיט איין מאל ריידן. און ווי עס ווייזט אויס פון אייער שווייגן אין דעם, האט מען ווייניג געטאן אין דעם אדער גארניט געטאן.

דעריבער פאר[שטיי] איך ניט וואס איז בא אייך דער וואונדער אז עס גייט ניט גלאטיק, ווען מען טוט ניט דאס וואס השם יתברך הייסט טאן.

און איד האף, אז לכל הפחות איצטער וועט איר אנהויבן צו ריידן מיט אייער טאכטער וועגן דעם. און השם יתברך זאל העלפן אז אייער טאכטער תחי' זאל האבן א גוטן זיווג און איר זאלט האבן פון איר און פון אלע אייערע קינדער פיל אידישן נחת.

בברכה.

(ממכתב ד' שבט תשי"ד)

. . . תעשה ככל אפשריותה בעניני טהמש"פ (חיזוק מקואות, הפצת ידיעות ע"ד גודל והכרח שמירת דינים אלה וכיו"ב) – מה טוב שהיא תפעול על 2 נשים (ולכה"פ – אחת) שתשמרנה דינים אלה.

ע"פ מש"כ אדה"ז באגה"ת פ"ג ובהתחשב בגילה – יכולה להתענות חצאי ימים „וב' חצאי יום – כיום אחד לענין זה“.

נתינות' לצדקה – ברבות פעמים.

אוכירה עה"צ. בדיקת המזוזות. לצדקה לפני הדה"נ.

(ממכתב שנת תשכ"ה)

. . . וצריך הי' אשר . . . מהדר בקיום דיני מקוה וטהרת המשפחה, היינו לטבול במקוה של מי גשמים או מעיין, ולא במימי העיר הנמדדים ונמשכים דרך כלים ומכונות שונות, שזה בפרט ימשיך תוספת בבריאות ילידי' שיחיו . . .

(ממכתב כ"ז כסלו תשט"ו)

במענה על מכתבו, בו כותב אודות קרוביו אשר ר"ל מתו להם בנים.

הנה ימסור להם שיזהרו לדקדק ולהדר בחוקי ודיני טהרת המשפחה, וכן יבדקו את התפילין של הבעל, והמזוזות בדירתם, והנשים יפרישו איזה פרוטות לצדקה קודם הדלקת הנרות בכל ערב שבת וערב יום טוב, וישתדלו במצות הכנסת אורחים, והשם יראה ללבב וישלח ברכתו אשר מכאן ולהבא יבשרו אך טוב בכל האמור . . .

(ממכתב י"ח ניסן, תשט"ז)

אחרי

. . . בכללות הענין דאימוץ ילדים*, פלא שלא מצאתי עד עתה מי שישים לב להבא להלן. ואף שכבר נדפסו כמה שו"ת ומפורטות בכמה דינים המשתלשלים מענין האמוץ, אין מעורר על עצם הענין וכו'.

והחששות שנתעוררו אצלי, שהרי האמוץ בימינו אלה הוא לא כבדורות שלפנינו, בקיום המצוה דלגדל יתום בתוך ביתו וכו', אשר כל הסכיבה כולל גם המגודל ידעו שאין זה ההורים שלו. ועתה הוא להיפך – עושים ככל האפשרי להעלים פרט זה, ולא עוד אלא שע"פ לחץ רופאים, האומרים שהם מומחים לעניני נפש, מחליטים שאסור לגלות זה להילד (כי עלול לפגוע במנוחת נפשו וכו') – שמוזה תוצאה, שתהי' הנהגתם עם המאומץ כאילו הי' זה ילידם ממש, שבמילא ישנם כל הענינים דיחוד, חבוק ונישוק וכו' וכו' בכל יום. ובודאי אי אפשר להזהר מזה באם אפילו המאמצים יראי שמים באמת.

ואפילו באם מגלים להמאומץ כשיגדל שאין זה הוריו, צע"ג האפשר לשנות או הנהגה שהיתה מכמה שנים מקודם. והרי בהאמור – איסור דרבנן ודאי ישנו, ולדעת הרמב"ם גם איסור דאורייתא. והרי גם בנוגע לאיסור דרבנן – שאני כשהוא דבר ההולך ונשנה ונשלש וכו' (נוסף על המובא ומבואר בספרי נגלה בזה – יעוין ג"כ אגרת התשובה לרבנו הזקן פרק ז'). ולכאורה ע"פ האמור צע"ג בכל ענין האמוץ. וטעם דהיתירא בכגון זה דמוטב שיהיו שוגגין וכו' – לכאורה ברור, אשר כו"כ ימנעו מאמוץ באם ידעו את הנ"ל. ועיינ ג"כ שו"ע או"ח סי' תר"ח ובשו"ע רבנו הזקן שם כמה גדרים במוטב שיהיו וכו' – שע"פ זה אין ההיתר דמוטב וכו' ברור בנדון דידן. ובודאי לדכותי דכת"ר – האריכות אך למותר.

(ממכתב כ"א שבט, תשכ"ז)

* ראה גם לקו"ש ח"ב ע' 193. ח"ז ע' 471. המו"ל.

. . . הפס"ד מהצ"צ נמצא בס' שערי דעה בס' סא. נזכר שם הצ"צ גם בס' סב (חאו"ח), צא.

לומר דהמקור לדברי הרמב"ם (הל' אי"ב רפט"ו) דבן הנדה פגום הוא ממס' כלה, וכ"מ בכ"י הגר"א לשו"ע אה"ע ס"ד ס"ג – צע"ג לדידי – דאדרכה משם רא'.

לסתור, כיון שקויים דוקא כדברי רע"ק שהוא ממזר וכן הנדה, ואמרו שגדול הי רע"ק כי הכחיש דברי החולקים ע"ז . . .

(ממכתב כ"ט אדר, תשכ"א)

. . . מאשר הנני קבלת מכתבו (נוסף על רשימת החד"ת של כת"ר – שקדמו) – והרי ידוע שאין עניני לפס"ד וכו' ובפרט בענין שכבר דשו בו רבים. ואתו רב הסליחה.

ג. ב.

ע"פ מרז"ל בפטפטייא דאורייתא: כדעת הרמב"ם (סהמ"צ מל"ת שמז) דואל אשת עמיתך גו' אזהרה לאיש בלבד, כ"כ גם בסמ"ג ל"ת צו (וכנראה בס' יראים בסרי"ד ג"כ צ"ל: הזהיר צורנו על הנואף – ולא „הניאוף” – כבדפוסים). ובחינוך מצוה לה „וכפל זה הלאו” ובמנ"ח שם „מתרין בו מלאו זה דכאן או מלאו דואל” – עפ"ז חסר הביאור שהיינו דוקא בנוגע לאיש.

מדברי הרמב"ן (אחרי יח, כ): ואפשר שאמר כו' טעם האיסור צע"ג אם יש ללמוד מזה בנוגע להלכה, שהרי: א) מסיים שאין טעם זה נוגע להלכה (לעונש). ב) חוזר בו וכותב: והנכון בעיני כי בעבור כו' (ולא כתב: ועוד יש לומר או כיו"ב). ג) חותם שם: ורבותינו דרשו – שכוונתו לרבותינו בהלכה שכתורה.

(ממכתב שנת תשכ"ה)

קדושים

. . . להערתו אודות החשיבות המיוחדת של מדת אהבת ישראל, שהרי להבדיל בין ישראל לעמים גם אצל אומות העולם אנגלי אוהב את האנגלים וכו' – החילוק, חילוק עקרי, מובן שלשון הכתוב ואהבת לרעך כמוך, שכמו שאהבת האדם לעצמו אינה תלו' בזה שרואה מעלות עצמו – בשכל או מדות שבלב או במחשבה דיבור ומעשה, ואדרבה על כל פשעים תכסה אהבת עצמו – כן הציווי בנוגע לאהבת רעהו, שתהי' גם כן אהבה עצמית בלתי תלו' בדבר ובמעלה וכולי.

על פי זה מוכנת התמי' איך אפשר שתהי' דרגת אהבת זולתו „כמוך”, ועל זה בא ביאור רבנו הזקן בספר התניא פרק לב, שמתחיל בביאורו ממדרגת אהבת הזולת שבקל יותר להשיגה „כי מי יודע גדולתן ומעלתן” כולי, אבל סו"ס הרי זו ג"כ אהבה תלו' במעלה, לכן מוסיף ביאור „שכולן מתאימות ואב אחד לכולנה” כולי „אחים ממש”. עיי"ש.

הדגשה מיוחדת עפ"י תורת החסידות בכל האמור מבוארת בספר המצוות לאדמו"ר הצמח צדק, מצות אהבת ישראל פרק ב. עיי"ש.

ומגלגלין ענין ימים מתאימים, שהרי נמצאים אנו בין המצרים דחורבן בית שני שקרה מפני שנאת חינם. ופשוט שזה שנצטוינו לעשות זכר לחורבן, ביחוד בימים אלו, כוונתו בשביל התיקון, שהרי החורבן הוא כנוסח התפלה ומפני חטאינו גלינו מארצנו כו', ואי אפשר לביטול המסובב כי אם על ידי ביטול הסיבה, וכל גרעון וחלישות בסיבה מביאה גרעון וחלישות בהמסובב, אפילו אם הוא – כמבואר בתורת החסידות – לעת עתה רק בעולמות העליונים. וכיון שעיקר החטא, כהודעת חכמינו ז"ל, ה' בשנאת חינם, הרי תיקונו באהבת חינם היינו בלתי תלוי בדבר. ויהי רצון שבקרב ממש נזכה לקץ גלותנו ולגאולה האמתית והשלימה על ידי משיח צדקנו, ויהפכו ימים אלו לששון ולשמחה.

(ממכתב ה' מנ"א, תשכ"ד)

. . . ובמ"ש אודות יום ההולדת השלישי של בנם . . . שליט"א שהוא בר"ח שבט והקס"ד לעשות התספורת בל"ג בעומר, כבר כתבתי דעתי ולכמה מאנ"ש שבאם אין טעם חזק, וכמו מנהג קבוע ומיוסד ביותר נראה לי שלא לדחות התספורת, ובפרט לכמה חדשים ואפילו לכמה שבועות, ונמוקי עמי אשר כיון שכנראה מלשון כ"ק מו"ח אדמו"ר בהנוגע לחג התספורת ה"ז ענין של חינוך ביר"ש, ז. א. המשכת קדושה על נפש הילד [י"ל שמיוסד הנ"ל על דרו"ל הידועה (תנחומא פ' קדושים) וראה ג"כ הלכות ת"ת לרבנו הזקן בתחלתו שזה מרומו בתורה שבכתב, ובשנה הרביעית יהי' וגו' קדש], וכשעושים מעשה בזה מתחזק הענין ונמשך בעולם המעשה כמבואר בכ"מ, הרי למה ידחו המשכת הקדושה הלזו לכמה חדשים או לשבועות והרי כל תוספת קדושה בחינוך מוסיפה בכל עניניו דהילד ואפילו הגשמים . . .

(ממכתב כ"ז כסלו, חשי"ו)

(ראה לקו"ש ח"ו ע' 350. המו"ל.)

. . . לשאלתו מתי לעשות התספורת של בנם . . . שליט"א אף שברור לדעתי שאין להקדים קודם מלאת שלש שנים, בהנוגע לאחר בג' ימים כנדון דידי' שיום

הולדת י"ג ניסן, שבאם יאריכו ג' ימים ממילא יודחה ויעשו זה על הציון דרשב"י –
יתיעץ בזה עם רבני אנ"ש אשר באה"ק ת"י . . .

(ממכתב ב' טבת, תשכ"א)

. . . בשאלתו אודות התספורת של בנם שליט"א שכיון שחל בימי החורף יש
חשש שהשינוי הפתאומי מריבוי שער לתספורת מדוייקת עלולה לגרום הצטננות ח"ו
וכו' שלכן קס"ד לאחר איזה זמן.

והנה לדעתי לא נכון הדבר, כי מלשון הידוע של כ"ק מו"ח אדמו"ר בהנוגע
לתספורת דג' שנים משמע שיש בזה המשכת קדושה תוספת קדושה בנשמת הילד ע"י
הנחת הפיאות וכו' ולמה יאחרו המשכה זו, אבל לאידך גיסא אין כל הכרח לתספורת
מדוייקת ויכול להניח שערות גדולות לפ"ע ובלבד שיהי' ניכר הענין דהנחת הפיאות
והשי"ת יצליחו ואת זוגתו שיחיו לגדלו לתורה ולחופה ולמעשים טובים מתוך
בריאות הנכונה והרחבת הדעת.

(ממכתב כ"ז טבת, תשי"ז)

במענה למכתבו ממוצש"ק בראשית, ובהקדמה שמוכן וגם פשוט שאין כאן מקום
לבקשת סליחה וכיו"ב, שהרי בדברי תורה המכתב מדבר, ובפרט בענינים הנוגעים
לפועל, והרי צודק גם בסיום מכתבו, שזהו ענין הנוגע לרבים, כיון שנראה לרבים.

ובתוכן הקושיא או ההערה, הנה ההנהגה שכותב, ז.א. שלא לנגוע כלל בפיאות
הראש, לא ראיתי בתוככי חב"ד, ואדרבא.

ואפשר לומר בזה כמה טעמים, ואולי גם הטעם שרומז גם במכתבו, שלא לערב
הארות של שני תיקונים מהי"ג תיקונים דדיקנא קדישא, ובכל אופן הרי מפורש
שהאריז"ל הי' חותכן ומקצרן במספרים (שעהמ"צ וטעמ"צ פ' קדושים).

וע"פ האמור הרי חלה על זה הוראת חז"ל הוראה ברורה, במסכת דמינה אזלינן
(סוכה לב, ב):

רב אחא בר"י דרבא מהדר אתרי וחד הואיל ונפיק מפומי' דרב כהנא. עיי"ש
ברשי'. ואת"ל הרי כ"ש וק"ו בנדון דידן, שבוה לא רק דבור הרב אלא מעשה רב.

בכבוד ובברכה.

ע"פ הנ"ל מבואר – שהקושיא ורבה היא אדרבה על אלו שאין נוגעין כלל –

היפך ממעשה רב דהאריז"ל החי. ועיין ג"כ דרכי תשובה ליו"ד סקפ"א שדינים הן וכו'. ובדרכי חיים ושלום סתת"פ שלא לכוף הפאות אחורי אזנו (איברא מה שציינ שם המלקט לז"ח וכו' – וצ"ע דכפשוטו – בז"ח וכו' המדובר בשערות הגדלות אחורי האוזן) . . .

(ממכתב כ"ו תשרי, תשכ"א)

במענה למכתבו מיום השלישי, בו כתב אודות ענין הלבושים.

ולפלא הספק שלו בזה, בה בשעה שמביא גם במכתבו מאמרי חז"ל וגם פסקי דינים המחייבים את הענין, וראה ג"כ שו"ת אדמו"ר הצמח צדק חלק יו"ד סי' צ"א (ההשמטה להנ"ל בסוף שער המילואים שם), מיוסד על הכתוב (צפני' א, ח).

ולהערה שלו מהכתוב בלקו"ד* בפירוש מאמר חז"ל שלא שינו את לבושם, דשייך זה לזקן ופיאות – פשוט שהנ"ל הוא נוסף על האמור, דאין מאמר זה יוצא מידי פשוטו, לבושים ממש, לבושים חיצונים . . .

(ממכתב כ"א מנ"א, תשכ"א)

י' ח"ג תג, א. המו"ל.

. . . במ"ש מהו הטעם לגידול הזקן, מבואר בארוכה ע"פ נגלה בשו"ת הצ"צ יו"ד סי' צ"ג, וע"פ פנימיות התורה בפירוש המלות להצ"צ על הפסוק והוא רחום יכפר עון, נדפס בדרך מצותיך חלק שני ובמילואים לתהלים עם פירוש הצ"צ עמוד תרכ"ו, יעו"ש דבריו כי נעמו, ועד כמה נוגע הדבר ביחוד לבחורים.

(ממכתב כ"ה טבת, תשט"ז)

לאחרי שתיקתו הארוכה נתקבל מכתבו מיום הראשון, ובמה שכותב אודות הזקן, מובן שדבריו מופרכים, כיון שנשיאנו הק' אומרים שי"ג תקו"ד הם צנור להשפעה לאדם ולבני ביתו והשפעה ברחמים וברחמים גדולים (יעוין בזה בפירוש המלות לכ"ק אדמו"ר הצמח צדק על הפסוק והוא רחום, נדפס ג"כ במילואים לתהלים יהל אור) . . .

בברכה להכרת מצבו האמיתי, היינו שהזן ומפרנס לכל יספיק לו כדי פרנסתו ופרנסת כל ב"ב שיחיו ובאופן הכשר ובאופן חסידותי וביחוד ע"י י"ג תקו"ד האמורים ובמילא גם הוא עצמו יתפלא וגם יצר לו על זה, וואס מען פאטערט ניצרווין און געזונט על דאגות מבלי יסוד, ומובן שאין זה סתירה כלל למ"ש בכל אשר תעשה דוקא, אלא שצ"ל כדיוק לשון רז"ל, יגיע כפיך כי תאכל, היינו רק יגיעת כפים גם כמובן הרוחני, היינו כח המעשה והשתדלות אבל לא יגיע ראשך, היינו דאגות וטרדות הראש בזה, ואין להאריך בדבר הפשוט ומבואר בכ"מ . . .

(ממכתב אדר"ח א"ר, תשט"ז)

במענה למכתבה מ"ח תמוז, בו כותבת בקשר עם חתונה במשפחה, והכלה מבקשת שלפחות עד לחתונה יוריד האב את זקנו ובאם לאו וכו'.

ואף שבכלל לא זו הדרך לענות לאחד בענינים הנוגעים לשני ובפרט שברוב הפעמים אי אפשר לאחר לדעת המצב לכל פרטיו ועאכו"כ לדעת מה שבלב השני, בכל זה לגדל התמהון באתי במענה, והתמהון הוא בשנים:

א) אשר אדם מבוגר, שהרי כבר כלה היא, יחסה להאב ובפרסום תלוי במילוי דרישה מעין האמורה, ואדגיש עד היכן הגיעו הדברים שמפרסמת את הדרישה וכו'.

ב) שהמדובר במשפחת חב"ד, שבדאי ידוע להם (או עכ"פ צריך להיות ידוע) שלדעת נשיאי חב"ד ענין גידול הזקן, הוא דבר שבהלכה, ועוד וגם זה חשוב, שסגולה מיוחדת בזה להמשכת ברכת השם בריבוי כמבואר בארוכה בכתבי אדמו"ר הצמח צדק, והרי בכל יום ובכל מקרה זקוק האדם לברכת יוצר האדם בורא העולם ומנהיגו, ועאכו"כ באופן עיקרי זקוקים לברכה בזמן הנחת היסוד לבנין עדי עד כחתונה ונשואין, ודוקא בקשר לחופה ונשואין באים בדרישה ובתביעה ובאופן אולטימטי, שיעשו ההיפך מהאמור, ח"ו!

עוד נקודה עלי להוסיף בעצם הדבר אפילו באם ה' המדובר באינם יהודים להבדיל שמתפשטת האפנה בשנים האחרונות לגדל זקן ומתקופה לתקופה מתרבים הנהוגים כן, (ועל דרך סגנון מכתבה) מביטים עליהם כבני אדם מן הישוב.

איני יודע מדת השפעתה שלה על הנ"ל אבל הרי אמרו רז"ל קבל את האמת ממי שאמרו, ויהי רצון שתצליח להסביר להנ"ל את המזור שבכל הענין ואת אי הגיוני שבו נוסף על הנקודה מצד ההלכותי כאן ובפרט שאב"י נהג בגידול הזקן זה מזמן.

מובן שהאמור לעיל אינו שייך לסריקת הזקן במסרק המתאים וכפי שיבארם רב בשכונתם.

ע"פ כתבה אודות משפחתה ומוצאה, תקוטי שבסיסמת משפחות חב"ד פעילה היא בהפצת היהדות המסורתית בסביבתה ובכל מקום שידה מגעת והובטחנו דברים היוצאים מן הלב נכנסים אל לב השומע ופועלים פעולתם.
בברכה לבשו"ט בכל האמור.

(ממכתב ב' תמוז תשכ"ה)

. . . ולשאלתו בענין תספורת* וכו', – הנה כיון שלא שמעתי בזה הוראה מפורשת, יש צדדים לכאן ולכאן, ולכן יברר מנהג אנ"ש בזה, אצל רבני אנ"ש היודעים הנהגה בפועל מחסידים הזקנים, והרי מעשה רב . . .

(ממכתב ה' אלול, תשי"ב)

י' בשפה העליונה שמעכב האכילה. המו"ל.

אמור

. . . ובמה שהעיר כת"ר בבכורות מא, א – עפמש"כ ברגמ"ה שם הראי' ממה דחרס משמע חרוץ (דאותיות ס' צ' מתחלפין).

ועפ"ז: א) מובן אמרו בש"ס: כיון דאמר מר גרב זה החרס (דלכאורה מלא אולמי' דחרס מגרב). ב) עכצ"ל דנגע הוא כו' – בא לראי' דמקום כאן לחילוף, כיון דבכל הנגעים צ"ל עמוק מן הצל (אף שלסימן טומאה מספיק אם רק מראהו עמוק, ולא ממשו). כן עיין בזה תורה תמימה לתזריע יג, ג.

(ממכתב ימי הסליחות, תשי"ט)

ל"ג בעומר

ב"ה, יום שלישי, שהוכפל בו כי טוב,
ערב ראש חודש אייר התשמ"ז.
ברוקלין, נ.י.

אל כל ילדי ישראל
השם עליהם יחי

שלום וברכה!

ודאי ידוע לכם כי כל דבר חשוב שצריכים לעשותו דורש שיתכוננו לכך בעוד מועד, כדי שהדבר ייעשה כראוי.

אנו עומדים בערב חודש אייר, החודש שבו ישנו יום חשוב ביותר, לג בעומר, היום השמונה עשרה (ח"י) באייר, שבו גם הונהגו מנהגים מיוחדים לילדים,

(*) תרגום מאידיש. וכן מכתב שלאח"י. המו"ל.

יום . . . שהוכפל בו כי טוב: פרש"י בראשית א, ז (מב"ר פ"ד, ו). ובאוה"ת (בראשית לג, ב. משפטים ע' אקנו. ועוד) מקשר זה עם טוב לשמים וטוב לבריות (קידושין מ, א).

ערב ראש חודש: שנקרא "יום כפור קטן" – ראה פר"ח לאו"ח סתי"ו (מהרמ"ק). נ"כ השו"ע שם. של"ה קכ, ב. קטט, א. ועוד. סידור יעב"ש. ועוד. אוה"ת בא ע' רנג.

חודש אייר: ראה לקו"ש ח"א ע' 263 ואילך. ועוד. ולהעיר מכתבי הארז"ל (סידור הארז"ל כוונת ר"ח. משנת חסידים מס' אייר וסיון בתחילתה), אשר צירוף שם הוי' חודש אייר הוא בראשי התיבות "תהלל המתהלל השכל וידוע" (ירמי' ט, כג). – נתבאר בהתוועדות ש"פ שמיני, מבה"ח וער"ח אייר התשמ"ה. ור"ת שלו אברהם יצחק יעקב רחל (מארי"א, א, פד. בית שמואל לאה"ע סכ"ז סק"ב). – נתבאר בלקו"ש ח"ו ע' 300 ואילך. והוא ג"כ ר"ת "אני הוי' רופאך" (בשלה טו, כו. חידושי חת"ס לשבת קמו, ב. שער יששכר מאמר חודש אייר ס"ג (פח, א"ב)). – נתבאר בהתוועדות ש"פ קדושים, מבה"ח אייר התשמ"ב. ש"פ שמיני, מבה"ח אייר שנה זו*.

אייר . . . לג בעומר: ראה לקוטי לוי"צ אגרות ע' תד.

כל דבר חשוב . . . דורש שיתכוננו: ראה ביצה ב, ב בפרש"י ד"ה והכינו, וד"ה ואין. וראה אנציקלופדי תלמודית ערך הכנה. וש"נ.

כראוי: ראה כתובות סו, רע"א.

לג בעומר: יום הילולא דרשב"י. ענינו וטעמיו מפורשים בפוסקים ע"ד הגגלה (טושו"ע – ודאדה"ז – או"ח סתצ"ג), וכן ע"ד הסוד (שער הכוונות ענין ספה"ע דרוש י"ב. פע"ח שער ספה"ע (שכ"ב) פ"ו. ועוד), וע"ד החסידות (סידור – עם דא"ח – שער הל"ג בעומר, המשך וההר"ם תרל"א ס"ע נד ואילך, דרושים שבערה דלהלן ד"ה "שמחתר", ועוד).

לג בעומר . . . (ח"י) באייר: ראה לקו"ש חכ"ב ע' 141.

מנהגים מיוחדים לילדים: ראה שער הכוונות ופע"ח ופע"ח שם. בני יששכר מאמר חודש אייר מאמר ג ס"ד-ה. ספר "בין פסח לשבועות" (להרר"צ שי' כהן. אה"ק, תשד"מ) פי"ח סל"ג-ד. פי"ח ס"ח-ט. וש"נ. וראה שיחת ל"ג בעומר התשי"א.

ולהעיר מ"היום יום" לג בעומר: אצל אדמ"ר האמצעי ה' לג בעומר מיו"ט המצוינים . . . מען האט דאמאָלט געזען אַ סך מופתים. דאָס רוב מופתים איז געווען בנוגע קינדער כו'. וראה שיחת ל"ג בעומר התשי"א. וראה עוד ע"ד הנהגת רבותינו נשיאינו בל"ג בעומר – לקו"ד ח"ג תקיט, א ואילך. שם תקכג, א. ח"ד תרג, א ואילך. ס"הש התש"ד ע' 119.

כולל – להזכיר את רבי שמעון בן יוחאי ומעשיו הטובים, ללמוד מהוראותיו בתורה, בהחלטה איתנה לקיים אותן בשמחה וקראוי,

וגם להשפיע על אחרים שגם הם יעשו כן, בהתאם לציוויו של הקב"ה, ואהבת לרעך כמוך",

לכן מן הראוי שכל אחד ואחת מכם יתכונן לכך, על ידי כך שתתחילו ללמוד מן ההוראות האמורות והמעשים הטובים,

וביום ל"ג בעומר, היום של „שמחתו“, כפי שכינה רבי שמעון בן יוחאי את היום הזה, תקיימו כינוס לכבודו ותעשו כל האמור כולכם יחד, וכן תערכו תהלוכה במקום מגוריכם, כדי לפרסם עוד יותר את הקשר שלכם עם התורה באמצעות רבי שמעון בן יוחאי, שאצלו היתה „תורת-אומנתו“ (התורה היתה התעסקותו העיקרית),

ותבקשו את הורייכם ומחנכיכם שיחיו לעזור לכם בכל זה, כפי ציווי התורה שעומדים לקרוא ערב לג בעומר בכל בתי הכנסת שבכל מקום: „אמור גוי ואמרת“, כפי שרבותינו זכרונום לברכה מפרשים: „להזהיר גדולים על הקטנים“.

וגדולה זכותו של רבי שמעון בן יוחאי – להצליח לכל אחד מכם בלמוד התורה ובקיום המצוות, וכל זה בשמחה, כולל כל האמור לעיל,

ולזכות בקרוב ממש לראות „עושה נפלאות אתה אלוקים“ – אראנו נפלאות

ואהבת לרעך כמוך: קדושים יט, יח. ובת"כ (הובא בפרש"י) עה"פ: ירושלמי נדרים פ"ט הי"ד: ר' עקיבא (רבו של רשב"י) אומר זה כלל גדול בתורה [ולהעיר שרשב"י אמר לתלמידיו „בניי, שנו מדותי שמדותי תרומות מתרומות מדותי של ר' עקיבא“ (גיטין סז, א. וראה סה"ש הש"ט ע' 107)]. וראה ד"ה להבין ענין ל"ג בעומר בס' מאמרי אדה"י על פרשיות התורה ח"ב ע' תקצא ואילך.

שמחתו: ראה שער הכוונות ופיע"ח שם. מ"ח מס' אייר וסיון פ"י מ"ז. ושם מ"ז: שמחה גדולה. וראה ד"ה להבין ענין הלילוא דרשב"י בסה"מ תקס"ד (ע' קא ואילך, ועם הגהות – באוה"ת ענינים ע' ר"ח ואילך): במאמרי אדה"מ ויקרא ח"ב (ע' תרסו ואילך), ובסה"מ תרנ"ד (ע' רסא ואילך), ועוד – בטעם שעושין שמחה ביום ההלילוא דרשב"י אף שנקבע תענית של מיתת צדיקים. וראה לקריש ח"ז ע' 343 בהערה. וש"נ. כולכם יחד: להעיר מתו"כ (הובא בפרש"י) עה"פ בחוקותי כו, ח. קונטרס החלצו, תרנ"ט פ"ג, וראה גם שם פ"ו (סה"מ תרנ"ט ע' סא. ע' נח-ט).

תורת-אומנתו: שבת י"א, א. טושו"ע (ודאדה"י) ארי"ח סרי"ס קו. הל' ת"ת לאדה"י פ"ד ס"ד-ה. וראה ירושלמי ברכות פ"א סוף ה"ב. שבת פ"א סוף ה"ב. אמור גוי ואמרת: ר"פ אמור.

להזהיר גדולים על הקטנים: תו"כ (הובא בפרש"י) עה"פ. יבמות קיד, סע"א. וש"נ. וראה לקרא לה"מ (הוצאת קה"ת) סכ"ג (ת, א). אר"ת ר"פ אמור (מב, א. בהוצאת קה"ת ה"ש"מ ואילך – סק"ט). ובצוואת הריב"ש (הוצאת קה"ת) בתחילתו: פ"י זהיר מלשון והמשכילים יזהירו, ר"ל הנשמה תזהיר ותאיר בו. ועד"ז בסה"מ תרפ"ח ע' קנד ואילך. אגרות-קודש לכ"ק אדמו"ר מהרי"צ נ"ע ח"ג ע' קטט ואילך. וראה לקריש ח"ז ע' 151-2.

זכותו של רבי שמעון: להעיר ממאמר רשב"י (סוכה מה, ב): יכול אני לפטור את כל העולם כולו כו'. בשמחה: ראה חז"ק נו, א. רמב"ם סוף הל' לולב. ד"ה עבדו את ה' בשמחה תרצ"ט (סה"מ תרצ"ט ע' 94 ואילך).

עושה נפלאות אתה אלוקים: תהלים פו, י"ד.

אראנו נפלאות: מיכה ז, טו. וראה ד"ה כימי צאתך די"א ניסן ה"ש"מ"ב (סה"מ מלוקט ח"ב ע' לז). וש"נ.

בגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו.

בברכת ראש חודש

ולהצלחה רבה

/מקום החתימה/

ב"ה, יום שלישי, שהוכפל בו כי טוב,
ערב ראש חודש אייר, ה'תשמ"ז.
ברוקלין, נ.י.

אל כל ההורים היהודיים
ואל כל המחנכים והמחנכות היהודיים
השם עליהם יחיו

שלום וברכה!

בהתבסס על ציווי התורה „אין מזרזין אלא למזרזין“, וכפי שידועה מעלת
הזריות ונחיצותה, בכל עיני היהדות,

ובמיוחד בביצוע הציווי התלת-פעמי של התורה „להזהיר גדולים על הקטנים“
– היסוד של החינוך האמיתי,

כולל גם התוכן של המכתב המצורף „אל כל ילדי ישראל“ שליט"א

המכתב יחד עם בקשה נפשית לסייע, לעודד ולזרז בכל עיני המכתב ובמיוחד
בקיום הכינוס ועריכת התהלוכה,

ובוודאי יוסיף הדבר עוד יותר בברכת הקב"ה – לרוות מכל אחד מן הילדים
נחת-תורה אמיתי, חזור בפנימיות התורה כפי המבואר בזוהר „חיבורא דילך“ של
רבי שמעון בן יוחאי בעל השמחה של לג בעומר.

ויהי רצון שכל זה יחיש עוד יותר את ההבטחה בזוהר: „בהאי חיבורא דילך
דאיהו ספר הזוהר כו' יפקון ב' מן גלותא ברחמים“, במהרה בימינו ממש.

בכבוד ובברכה

הצלחה רבה בכל זה

ובברכת חודש טוב

/מקום החתימה/

אין מזרזין אלא למזרזין: ספרי נשא בתחילתו. במדבר פ"ו, ו. וראה מכות כג, א. וראה מכתב ע"ח
סכת תשי"ג.

מעלת הזריות: ראה אגה"ק סכ"א.

הציווי התלת-פעמי של התורה: ראה יבמות קיד, סעי' ואילך. וראה מכ' ח' אייר תשי"ג, ג' ויא' אייר
תשי"ד. לקיש ח"ז ע' 147 ואילך.

בזוהר: ח"ג ככד, ב (ברע"מ). הובא ונתבאר באגה"ק סכ"ז.

(*) נדפס באגרות-קודש כ"מ אדמו"ר שליט"א ח"א (קה"ת, תשמ"ז) ע' סח. המו"ל.

(**) נדפסו באגרות-קודש שם ע' קיט"ב. ע' רפג ואילך. המו"ל.

ב"ה, יום א' פ' בחוקותי,

תפארת שבהוד,

תשמ"ט. ברוקלין, נ"י.

אל כל בני וננות ישראל
בכל מקום שהם
ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

בעמדנו בתקופה דשבע שבתות תמימות, ובה עצמה בהשבת דל"ג בעומר, ובתוך ותחלת שלשת הימים דיום סגולה זה,

אשר בודאי כל אחד ואחת מתעורר לתוספת בתומ"צ במיוחד בקשר ליום זה ובפרט שבשנה זו הקביעות שלו היא ביום שלישי שהוכפל בו כי טוב, טוב לשמים וטוב לבריות

הנני לעורר ע"ד הצעת רבים והחלטתם לעשות כן במעשה בפרעל, והמעשה הוא העיקר,

להוסיף בתורה עבודה וגמ"ח — עליהם העולם עומד

והרי רשב"י עליו נאמר וצדיק יסוד עולם

פ' בחוקותי: ראה או"ת להר"מ (הוצאת קה"ת) ר"פ בחוקותי. כש"ט (הוצאת קה"ת) סו"ס רז (כו, א).
דשבע שבתות תמימות: אמור כג, טו.

דל"ג בעומר: יום הילולא דרשב"י. עניניו וטעמיו מפורשים בפוסקים ע"ד הנגלה (טוש"ע — ודאדה"ז — או"ח סתצ"ג), וכן ע"ד הסוד (שער הכוונות ענין ספה"ע דרוש י"ב. פ"ח ע"ד ספה"ע (שכ"ב) פ"ז. ועוד). וע"ד החסידות (סידור — עם דא"ח — שער הל"ג בעומר, המשך והחרים תרל"א ס"ע ג' ואילך, דרושים שבהערה דלהלן ד"ה „וכדרישת רשב"י", ועוד).

ובתוך . . . שלשת הימים: ראה פסחים קו, סע"א. גיטין עז, א. וראה רמב"ם הל' שבת פכ"ט הי"ד. הל' גירושין פ"ט הכ"ג. שו"ע אה"ע סקמ"ג ס"ו. ובשו"ע אדה"ז או"ח הל' שבת סרצ"ט ס"ח: שג' ימים הראשונים של השבוע נקראים ימים שאחר השבת. ועיין ג"כ שו"ע אדה"ז שם סרפ"ה ס"ה. ולהעיר גם מהדיון (רמב"ם הל' שבת פ"ט הי"ח. ובכ"מ) שכל פחות משלשה כלבוד דמי.

ביום שלישי שהוכפל בו כי טוב: פרש"י בראשית א, ז (מב"ר פ"ד, ו).

טוב לשמים וטוב לבריות: ראה קידושין מ, א. ובאה"ת (בראשית לג, ב. משפטים ע' א'קנז. ועוד) ובמכתב כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) ג"ע (נדפס בסה"מ התש"ט ע' 19 (השני) ואילך. אגרות-קודש שלו ח"א ע' קלה ואילך) מקשר זה עם יום שלישי שהוכפל בו כי טוב.

והמעשה הוא העיקר: אבות פ"א מ"ו. תקו"ז תני"ב (פו, סע"א). ת"ס (צג, ב). ת"ע (קלג, ב). קלד, א). תורה עבודה וגמ"ח — עליהם העולם עומד: אבות פ"א מ"ב. וראה לקו"ת שלח מט, ב. ד"ה על שלשה דברים היש"ת (סה"מ היש"ת ע' 160 ואילך).

רשב"י: ראה ד"ה להבין ענין רשב"י התש"מ — סה"מ מלוקט ח"ב ע' שא ואילך. וש"נ.

רשב"י עליו נאמר וצדיק יסוד עולם: משלי י, כה. זהר ח"א (בהשמטות) רנה, סע"א. ז"ח ר"פ וירא.

נתינה לצדקה במספר ח"י – והרי ל"ג בעומר הוא ח"י באייר (ר"ת אברהם יצחק יעקב רחל – שכוללת כל ד' האמהות)

בעבודה – מזמור ל"ג בתהלים, ספר תפילות דוד בן ישי בתור נעים ומירות כל בני ישראל

בתורה – בפרשת השבוע, ובפרט בחלקו המיוחד ליום זה, יום השלישי: ואכלתם גו' ונתתי משכני בתוכם (בתוך כל אחד ואחת) גו' ואולך אתכם קוממיות.

ויקיים היעוד תבוא לפניך תפילתי הטוה אוניך לרינתי
אשר השם, שכמאמר רשב"י – הוא תמיד עם כאו"א בכ"מ שהוא נמצא
יקיים תומ"י היעודים: מצאתי דוד עבדי, ונתתי משכני בתוכם זה ביהמ"ק
השלישי, מקדש אד' כוננו ידיך
והודיעה תורתנו, תורת חיים, הוראה בחיי כל יום ויום: כדאי הוא רשב"י לסמוך
עליו בשעת הדחק – הגלות, ומיד הן נגאלין.

ל"ג בעומר הוא ח"י באייר: ראה לקו"ש חכ"ב שיחה לל"ג בעומר ס"ה (ע' 141).
אייר (ר"ת אברהם יצחק יעקב רחל: מאורי אור מערכת א' אות פד. ב"ש לאה"ע סקכו" ס"ב. מגלה
עמוקות אופן קבא.

בעבודה . . תפילות: שהתפלה במקום קרבנות תיקונה (ברכות כו, א.ב. זח"ב כ, ב), ונקראת עבודה
(תענית ב, א. רמב"ם הל' תפלה בתחלתו. סה"מ מ"ע ה. רבינו יונה באבות שם).
נעים ומירות כל בני ישראל: ראה שמואל"ב כג, א: נעים ומירות ישראל. וראה שהש"ר פ"ד, ד
(בתחילתה) – שאמר ה, המירות (בשם כל) ישראל".

ובפרט בחלקו המיוחד ליום זה: ראה, היום יום" יט טבת, מסה"ש התש"ב ע' 27. וראה, היום יום" ב
חשון (מסה"ש שם ס"ע 29 ואילך): מע באדארף לעבו מיט דער צייט . . מיט דער פרשת השבוע און פרשת
היום פון דער סדרה פון דער וואך.

ואכלתם גו' ונתתי משכני בתוכם . . גו' ואולך אתכם קוממיות: פרשתנו (בתחוקת) כו, י"א. שם, יג.
בתוך כל אחד ואחת: ע"ד מארו"ל עה"פ (תרומה כה, ח) ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם – בתוך כאו"א
– ראה לקו"ש חכ"י ע' 414. וש"נ.

ואולך אתכם קוממיות: ראה תוי"כ עה"פ: ר"ש אומר כו'. וראה לקו"ש ח"ו ע' 344 הערה ד"ה זה.
תבוא . . לרינתי: תהלים פח, ג. וראה קונטרס משיחות שבת הגדול, ערב י"א ניסן שנה זו ס"ט (סה"ש
תשמ"ט ח"א ע' 393 ואילך). וש"נ.

שכמאמר רשב"י: מגילה כט, א. ירושלמי תענית פ"א ה"א (קרוב לסופה).
מצאתי דוד עבדי: תהלים פט, כא. וראה סנהדרין צז, סע"א.
ונתתי משכני בתוכם זה ביהמ"ק: תוי"כ הובא בפרש"י עה"פ.
מקדש אד' כוננו ידיך: בשלח טו, יז ובפרש"י. וראה פרש"י ותוס' סוכה מא, סע"א. תוד"ה אין –
שבועות טו, ריש ע"ב. ועוד.

תורתנו . . הוראה: ראה זח"ג נג, ב. רד"ק לתהלים יט, ח. גו"א ר"פ בראשית.
כדאי הוא רשב"י לסמוך עליו בשעת הדחק: ברכות ט, א. וש"נ.
בשעת הדחק – הגלות: ע"ד הרמז, הובא ג"כ בשער יששכר סוף המאמר לל"ג בעומר.
ומיד הן נגאלין: ראה רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ה.

בכבוד ובברכה, וכדרישת רשב"י – להשתתף בשמחתו רבה דל"ג בעומר –
 דבחד קטירא אתקטירנא ב'י בקוב"ה ב'י אחידא ב'י להיטא ב'י אתדבקת – ובאופן
 דנר להאיר – השפעה בזה בכל סביבתו, אנשים נשים וטף

/מקום החתימה/

ג. ב. מובן ופשוט שגם לאחר ל"ג בעומר יש לעשות ולהשלים כל הנ"ל, כלימוד
 פסח שני דמיני' אזלינן: ניטא קיין פאָרפּאַלן, ובכפליים לתושי'.

וכדרישת רשב"י – להשתתף בשמחתו רבה דל"ג בעומר: ראה פעי"ח שער ספה"ע (שכ"ב) פ"ז (וראה
 עט"ז לשו"ע או"ח סתצ"ג). משנת חסידים מס' אייר וסיון פ"א מ"ו. ובשו"ע אדה"ז או"ח סתצ"ג ס"ה: נוהגין
 קצת להרכות בשמחה ביום זה. וראה רמ"א שם ס"ב. וראה אגרות קודש אדמו"ר הזקן ריש ע' קיז: ואי לזאת
 שישו ושמחו בה' בכל לב ונפש ולעשות יום משתה ושמחה בחיי אייר הבע"ל לטובה יומא דהלולא דרשב"י
 כו'.

וראה ד"ה להבין ענין הלולא דרשב"י בסה"מ תקס"ד (ע' קא ואילך, ועם הגהות – באוה"ת ענינים ע'
 ריח ואילך): מאמרי אדהאמ"צ ויקרא ח"ב (ע' תרסו ואילך): סה"מ תרנ"ד (ע' רסא ואילך), ועוד – בטעם
 שעושים שמחה ביום ההלולא דרשב"י אף שנקבע תענית על מיתת צדיקים. וראה לקו"ש ח"ז ע' 343 בהערה.
 וש"נ.

בשמחתו רבה: ראה משנת חסידים שם מ"ז: שמחה גדולה. וראה זח"ג (אדרא זוטא) רפז, ב. שם רצא,
 סע"א: עם ר"ש ויתב וחייד וחדי כו' והוי חדי כו' קוב"ה וכל הני זכאי קשוט דהכא כו' חדאן בהאי הלולא
 דיילי.

דבחד קטירא כו': ראה זהר שם רפח, א. רצב, א. וראה לקוטי לוי"צ לזח"ג שם (רצב, א) – ע' תסב
 ואילך. ד"ה פתח ר"ש דש"פ אמור, י"ט אייר ה'תשל"ד (סה"מ מלוקט ח"ג ע' קנא).
 ל"ג בעומר . . פסח שני: ראה לקוטי לוי"צ אגרות ע' תד.

כלימוד פסח שני . . ניטא קיין פאָרפּאַלן: „היום יום" יד אייר, פסח שני (משיחת פסח שני ה'תשי"א ס"ה
 – סה"ש ה'תשי"א ע' 115).

ובכפליים לתושי': לשון הכתוב – איוב יא, ו. וראה שמור"ר רפמ"ו.

בהר

בתודה קבלתי מכתבו מכ"א סיון, ואחרי זה נתקבלו גם שני ספריו הלכות שמיטת קרקעות וס' קרבה שנת השבע.

ות"ח על כתבו המפורט ושימת לבכו לשלוח לי הנ"ל.

אף שאין הזמן גרמא לעיין בהענינים אודותם כותב ככל הדרוש, ובפרט לתורך למש"כ בס' לאור ההלכה ושב"ן – הנה לכאורה צ"ע מפני מה בהנוגע לאילנות לא נזכר גם ענין מכירת הקרקע לזמן*, כיון שמהמלאכות הנעשות באופן שמתאר כת"ר זקוקים לסניף ההיתר, ולדעת כמה גדולים המכירה לזמן מועלת בזה, ועי"ז יצילו גם אלו שלמרות ההוראות יעשו גם ממלאכות שלא התירו, ושבועה"ר נמצאים הם בכ"מ, כי מלאכה גוררת מלאכה . . .

(ממכתב כ"ה תמוז, תשי"ז)

* מובן שאין כוונתי אלא שגם ימכרו לזמן (למרות החוששים ללא תחנם וכידוע דעת החולקים עליהם) אבל לא שיתירו עוד מלאכות – כיון שלא בא זה אלא לסניף.

מיט גרויס פארוואונדערונג און נאך גרעסערן צער האָב איך געלייענט אייער בריוו, וועלכן איר הויבט אָן מיט אַ לויב צום אויבערשטן וואָס איר רעכנט (ח"ו) פאָרן אין ארץ ישראל מיט אַ שיף וואָס אירע בעלי-בתים זיינען אידן, און דער קאָפיטאָן און מאַטראָסן און גאַנצע מאַנשאַפט און באַדינונג זיינען אַלע אידן אָדער 99% פון זיי זיינען אידן; און איר זעצט פאָר אייער שרייבן, אַז דער זכות פון די הייליקע אבות אבותינו זאָל מצליח זיין די נסיעה!

איך וואָלט גערעכנט, אַז ס'איז איבעריק צו דערקלערן די סיבה פון מיין גרויסן צער, אָבער דער אינהאַלט פון אייער בריוו ברענגט מיר צום שרייבן וועגן דעם ווייניקסטנס געציילטע שורות, כאַטש וויפל מ'זואָלט וועגן דעם ניט געשריבן וואָלט געווען ווייניק אין פאָרגלייך מיט דער האַרבקייט פון דער זאָך. אין קורצן:

אַ נסיעה אויף אַזאַ מין סאָרט שיף – איז יעדער פאָרער, שוין אָפּגערעדט פון דער מאַנשאַפט וואָס איז באַשעפטיקט אויף דער שיף, (א) מחלל שבת (ב) בפרהסיא, (ג) נעמט אָן אַנטייל אין חילול השם בפרהסיא (אויך פאָר אַלע גוים) וואָס ווייסן פון דאָס אויבנדערמאָנטע, (ד) דאָס ווערט געטאָן אין נאָמען פון גאַנצן אידישן פאָלק,

וועמענס ביישטייערונגען באַ פאַרשידענע געלעגנהייטן האָט בייגעטראָגן צו דער אָפּערירונג און פּונקציאָנירן פון דער שיף אום שבת.

ס'איז נאָך צוצוגעבן, אַז ס'איז אַ זעלטענע מעגלעכקייט צו מחלל שבת זיין בפרהסיא יעדן רגע פון דעם מעת-לעת פון שבת-קודש, אפילו ווען מען שלאָפט! וואָרום די שיף פאַרט דאָך אויך ווען מען שלאָפט. [דאָקעגן, זייענדיק אויף דער יבשה, וואָס פאַראַ סאָרט לעבן איינער פירט, איז ער אָבער ווייניקסטנס שלאָפנדיק ניט עובר אויף חילול שבת בפרהסיא].

דאָס אויבנגעשריבענע איז אין פולער קראַפט וואוהין די שיף זאָל ניט פאַרן און ווען זי זאָל אַרויספאַרן, אויב נאָר זי פאַרט אין מעת-לעת פון שבת. אין דעם פאַל קומט נאָך צו דאָס וואָס מזויל פאַרן אין אַ לאַנד וואָס אפילו גויים רופן אָן „דאָס הייליקע לאַנד“, ניט דערפאַר וואָס די יונייטעד ניישאַנס האַלט אַזוי, נאָר דערפאַר וואָס אַזוי איז געשריבן אין אונזער הייליקער תורה, וועלכע האָט פאַרבונדן דעם קיום פון ארץ ישראל ספעציעל מיט אָפּהיטן שבת, ווי אָנגעוויזן אין פיל סדרות, צווישן זיי – בהשגחה פרטית – אויך אין דער סדרה וואָס מ'גייט לייענען דעם שבת-קודש.

דאָס אויבנגעשריבענע איז שוין אויך אַ מאַקסימום אומגליק ר"ל, אָבער די נסיעה וועגן וועלכע איר שרייבט קומט דאָ נאָך צו אַן אומגליק אויף אַן אומגליק, וואָס אין צוגאַב צו די צוויי אָדער דריי שבתים וואָס ווי אויבנגעשריבן זיינען פאַרבונדן מיט חילול שבת בפרהסיא ח"ו, קומט אין דעם פאַל נאָך צו דער חילול פון ביידע טעג שבועות בפרהסיא, דער יום-טוב ווען עס איז געגעבן געוואָרן די עשרות הדברות, געגעבן געוואָרן מיטן גאַנצן שטורם, ווי עס ווערט דערציילט אין מדרשים, וואָס איינער פון די עשרת הדברות איז שמור את יום השבת לקדשו. מערניט וואָס מ'לעבט אין אַ צייט ווען מעגעוואוינט זיך צו אַלערליי אומגליבלעכע זאַכן קען אויך פאַרקומען אַ געשעניש ווי אויבענגעשריבן, באַין פּוצה פּה ומצפּחָ.

זעלבסטפאַרשטענדלעך ווייס איך, אַז עס זיינען דאָ אַזוינע וואָס האָבן גענומען אויף זיך די אחריות – ניט וויסנדיק ווי אַזוי אַ שיף ווערט אָנגעפירט, און צו דער זעלבער צייט האַלטנדיק זיך פאַר גרויסע עקספּערטן אין דעם – און האָבן מתיר געווען דעם חילול שבת בפרהסיא וואָס ווערט אָנגעפירט אין נאָמען פון כלל ישראל. און וועדליג ווי מ'דערציילט איז צו גלויבן אַז שבת זאָל אויף דער שיף שטיין אַ איד אין אַ תּלית און דאַוונען צום אויבערשטן מקדש השבת, וויסנדיק אַז בשעת מעשה ווערט די מאַשינעריי אָנגעצונדן און אָנגעפירט דורך אידן, טעלעגראַמעס ווערן געשריבן און קאָמוניקאַציעס געמאַכט, געקאָכט און געוואַשן אַא"וו, אַלץ דורך אידן, ספּעציעל פאַר אידן, און יעדערער פון די פּאַסאַזשירן באַנוצט זיך דערמיט, ווי אויך מיט עלעקטריציטעט, וואַסער, און אַלע באַדינונגען וואָס ווערן אָפּגעטאָן מיט חילול שבת.

אָבער ס'איז אויך זעלבסטפאַרשטענדלעך, אַז תּורתנו הקדושה ווערט דערמיט

ניט געענדערט, וואָרום אונזער הייליקע תורה איז אַן אייביקע תורה וואָס דער אויבערשטער האָט געגעבן צום אידישן פֿאָלק, און מענטשן קענען זי ניט ענדערן.

אַזוי ווי חכמינו זכרונם לברכה האָבן אָנגעזאָגט, אַז אַ איד טאָר קיינמאָל זיך ניט מייאש זיין, וויל איך נאָך איצט ניט אויפגעבן די האַפנונג אַז איר און צוזאַמען מיט אייך נאָך פיל אידן וועלן ניט טאָן דעם חילול שבת בפרהסיא און דעם חילול יום-טוב בפרהסיא, און איר וועט מבטל זיין אייער דערמאָנטע נסיעה. און גרויס איז דער זכות פון שבת צו ברענגען אייך אריכות ימים ושנים טובות, און זעלבסטפאַרשטענדלעך די עיקר'דיקע זאַך — צו האָבן אמתע אידישע תורה-נחת פון אייערע קינדער און קינדסקינדער שיחיו.

בברכה צו גוטע בשורות אין דאָס געשריבענע אויבן.

אויב מצד דעם וואָס מען איז מבטל די נסיעה אַזוי קורץ פֿאַרן אָפּפֿאַרן איז דאָס פֿאַרבונדן מיט אַ געלט-פֿאַרלוסט, איז פֿאַרשטייט זיך אַז נעמענדיק אין אַכט דעם גרויסן איסור בפרהסיא, וועל איך גערן אומקערן אייך די פולע סומע, מיט אַ הערצלעכן דאַנק פֿאַר דער געלעגנהייט מציל צו זיין אַ אידישע נשמה פון אַזאַ אומגליק ר"ל, אין צוגאַב וואָס עס איז דאָך מעגלעך אַז עס וועלן זיך געפינען נאָך עטלעכע, וועלכע וועלן ניט האָבן דעם אויסרייך אַז אויב מרת . . . פֿאַרט איז אַ זיכערע זאַך אַז מ'מעג, און אויך אָפּהאַלטן זיך דערפון. און ס'איז דאָך באַוואוסט, אַז מציל זיין אפילו איין אידן איז גלייך צו מציל זיין אַ גאַנצע וועלט.

צו אייער בריוו האָט איר צוגעלעגט אַ טשעק אויף צדקה אין צוזאַמענהאַנג מיט דער נסיעה. דאָס איז דאָס ערשטע מאָל אין מיין לעבן — און איך האָף אַז איך וועל עס מער ניט דאַרפן טאָן — וואָס איר מוז אומקערן אַזאַ טשעק. אָבער עס זיך זעלבסטפֿאַרשטענדלעך, אַז איך טאָר ניט האָבן קיין שייכות צו אַן ענין וואָס איז פֿאַרבונדן מיט חילול שבת בפרהסיא, און בפרט אַז מ'וויל אַז די צדקה זאָל צוהעלפן אין דעם חילול שבת ר"ל. דערפֿאַר ווערט דער טשעק דאָ אומגעקערט. איך וויל האָפן אַז איר וועט אָננעמען מיינע ווערטער, אין איינקלאַנג מיט היינטיגער סדרה — אַת שבתותי תשמורו גוי אני ה'.

(ממכתב כ"ה אייר, תשכ"ד)

בחוקותי

... לכתבו אודות קיום המצות: קיום המצות זהו (גם) הדרך לקבלת ברכות השם בכל וכנאמר: אם בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו גוי ואם לא תשמעו לי גוי (ראה פרשה בחוקותי בארוכה), אלא שהשם הוא ארך אפים ומחכה בהעונש ר"ל, אבל מיהו „החכם“ שיעבור עברה ח"ו מפני שהעונש ר"ל – יבוא רק לאחר זמן! ...

(ממכתב ט"ז כסלו תשמ"ז)

פרקי אבות – פ"ו

... שואל לפירוש הענין דהלומד מרבו אפילו אות אחת, מהו ענין לימוד זה. והנה בכמה מקומות בש"ס מצינו שאלות ומענות כהנ"ל, ולדוגמא, שבת ע"ז סוף ע"א וריש ע"ב, כן י"ל שהוא ע"ד השאלה, בשבת ק"ד ע"א, כן בקדושין ל' סוף ע"א, בעי רב יוסף וא"ו וכו', ב"מ פ"ז ע"א כסופו – קטנית או וקטנית וכמה כהנה ...

(ממכתב כ"ג כסלו, תשכ"א)

משיחת ש"פ בחוקותי, כ"ב אייר ה'תשמ"ו

ג) ויש להוסיף בזה – ע"ד הרמז⁸ – שהענין ד"שבע שבתות תמימות תהיינה"⁹ מורה על השלימות (תמימות) דכל ז' הסוגים שבנשמות ישראל, כידוע¹⁰ ש"כללות נש"י נקרא מנורה ויש בה ז' נרות שהם ז' מדרגות בעבודת ה"י, ז' מדות, שכל א' כלולה מז' (שבע שב"תות)" כלומר, שמציאותו של כל א' מ-ישראל נוגעת לשלימות המציאות ד-כללות עם ישראל (כשם שכל יום מימי הספירה נוגע לשלימות ספה"ע¹¹), ובצ"י רוף כולם יחד – אהבת ישראל ואחדות ישראל – אזי נעשה הענין ד"שבע שבתות תמימות תהיינה", שלימות מציאותם של כל וכלל ישראל – "תמימות", ובכל תוקף המציאות – "תהיינה", בהווייתה תהא"¹², אשר, זוהי ההכנה המתאימה לקבלת התורה.

ב. ענין הנ"ל מודגש ביותר בשבת זו – השבת שלאחרי ל"ג בעומר (העילוי והשלימות – "ויכולו"¹³ – גם דכל עניני ל"ג בעומר), ובפרשת השבוע – פ' בחוקותי:

א. מהענינים העיקריים בימי ספירת העומר הוא – אהבת ישראל:

א) הסיבה להנהגה המיוחדת לימי ספה"ע היא – האבילות על תלמידי ר"ע "שלא נהגו כבוד זה לזה"¹⁴, כלומר, חסרון בענין דאהבת ישראל, ולכן, ב-ימים אלו יש צורך להוסיף ולהרבות עוד יותר באהבת ישראל, ובפרט על יסוד הוראת רבי עקיבא שהציווי "ו-אהבת לרעך כמוך"¹⁵ הוא "כלל גדול ב-תורה"¹⁶.

ב) ימי ספה"ע הם הכנה למתן-תורה. ולכן, כשם שההכנה למ"ת בפעם הרא-שונה היתה ע"י ש"ויחזן שם ישראל"¹⁷, "ויחזן" לשון יחיד, "כאיש אחד בלב אחד"¹⁸, כדאיתא במדרש "אמר הקב"ה הואיל ושנאו ישראל את המחלוקת ואהבו את השלום ונעשו חני' אחת, הרי השעה שאתן להם את תורת"י – הרי מובן, שגם ההכנה ל"זמן מתן תורתנו" בכל שנה ושנה היא ע"י ההוספה באהבת ישראל ואחדות ישראל, "כאיש אחד בלב אחד".

8) להעיר אשר בקשת רבישע כו' שלאחרי כל ספירה היא בכיור וזיכור המדות בפרטיות, מתחיל מחסד שבחסד. וראה לקמן בפנים. – ועיין פ"ח שער ספה"ע. סידור הארז"ל. ועוד.
9) אמור כג, טו.
10) לקרית ר"פ בהעלותך. ועוד.
11) ראה שו"ע אדה"י שם סתפ"ט סכ"ג. וראה לק"ש ח"א ע' 270 ואילך. ועוד.
12) סוכה מ, ב. קידושין נח, א. פרשי עה"ת בהר כה, יב. ועוד.
13) בראשית ב, א. וראה לקרית בהר מא, א. ובכ"מ.

1) יבמות סב, ב. שו"ע אדה"י אר"ח הל' פסח רסתצ"ג.
2) קדושים יט, יח.
3) תריכ ופרשי עה"פ.
4) ראה מריג ח"ג פמ"ג. חינוך מצוה שו. מדרש (הגדה) הובא בעיטור (סוף הלכות מצה ומרור), ונעתיק בשו"ת הרשב"א (ח"א סרפ"ד). ר"ן סוף פסחים. ועוד.
5) יתרו יט, ב.
6) פרשי עה"פ. וראה מכילתא שם.
7) ויקיר פ"ט ט. דא"י פ' השלום. וראה גם תנחומא באבער יתרו ט.

שהשתדל בטובתן של כהנים שלא יצטערו בטורח הדרך²⁰.

ולא עוד, אלא שהשתדל ודאג לטובתם של אלו שהיו במצב ירוד כו' – „יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין“²¹.

ולהעיר גם מסיפור הזהר²² „זמנא חדא הוה צריכא עלמא למטרא, אתו ל-קמי' דר"ש. . פתח ואמר שיר²³ המעלות הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד“, ועי"ז ירדו גשמים – אשר, נוסף על המבואר בדרושי חסידות²⁴ הקשר והשייכות דירידת גשמים לפסוק זה, יש לומר (בדרך אפשר, כיון שעי"ז יתוסף באהבת ישראל עוד יותר), שבכך רמז רשב"י שהענין ד„שבת אחים גם יחד“, אהבת ישראל ואחדות ישראל²⁵, הוא ה-

בנוגע לטעם הא', אודות תלמידי ר"ע – הרי ל"ג בעומר הוא היום שבו „פסקו מלמות“²⁶, כלומר, מל"ג בעומר ואילך התחילה תקופה חדשה אצל תלמידי ר"ע – הנהגה של אהבת ישראל בתכלית השלימות.

ועוד ענין בזה:

ל"ג בעומר הוא יום ההילולא של רשב"י – תלמידו של ר"ע (מהתלמידים ש„העמידו תורה“ לאחר ל"ג בעומר)²⁷, אשר, מדותיו „תרומות מתרומות מדותיו של ר"ע“²⁸, כולל ובמיוחד – מדת אהבת ישראל של ר"ע („כלל גדול בתורה“) – היתה אצלו בהדגשה יתירה²⁹, כפי ש-מצינו שבצאתו מן המערה (לאחרי שנת-עלה בתורה כתכלית העילוי³⁰) התעסק לכל לראש באהבת ישראל – „אמר איכא מילתא דבעי לתקוני כו“³¹, היינו,

(20) ויש לומר – ע"ד הרמז: „כהנים“ – קאי על כאר"א מישראל, „ואתם תהיו לי ממלכת כהנים“ (תרו יט, ו), „וזרך“ – קאי על הדרך דעבודת ה', שבה צריך להיות ענין ההליכה – ב'י אופני ההליכה מלמעמל"ט ומלמטלמ"ע (תורה ותפלה), כמ"ש בפרשת השבוע (כו, יב), „והתהלכתי בתוכם“, ב'י אופני הליכה (לקו"ת ראה כו, א. אמ"ב שער הק"ש פפ"ז ואילך. ובכ"מ). ועבודתו של רשב"י לתקן את הדרך – הוראת ותיקון הדרך לכאור"א מישראל בעבודתו לקונו.

(21) סוכה מה, ב. וראה ירושלמי ברכות פ"ט ה"ב. ב"ר פליה, ב. ועוד.

(22) ח"ג נט, ויש ע"ב.

(23) תהלים קלג, א.

(24) מאמרי אדה"ז אתהלך לאזניא (ע' רי ואילך). אדה"ת אחרי (כרך א) ע' רנד ואילך. סה"מ תרכ"ז ע' רסו ואילך. ועוד.

(25) ראה גם המשך דברי הרשב"י בזהר: „הנה מה טוב ומה נעים וגו', אליו איננו חברייא בשעתא דאיננו יתבין כחזא ולא מתפרשן דא מן דא וכו“³². וראה מק"מ בשם הרמ"ז לוח"ג קעט, ב, בביאור הטעם שנקראו „חברייא“, משום האהבה והאחדות ביניהם. וראה ס' כחו דרשב"י שם רפ"ד.

(14) מאירי יבמות שם בשם הגאונים. שו"ע אדה"ז שם סת"צ ס"ה.

(15) יבמות שם.

(16) גיטין סו, א.

(17) ראה גם המלוקט (מכ"כ מקומות בזהר וכו') בס' כחו דרשב"י (להרי"ז מרגליות) מערכת ב' פ"ד פט"ז.

(18) ראה שבת לג, סע"ב: „אשריך שראיתני בכך (במצב שלאחרי צער המערה), שאילמלא ראיתני בכך לא מצאת בי כך, דמעיקרא כי הוה מקשי רשב"י קושיא, הוה מפרק ל'י ר' פנחס בן יאיר תריטר פירוקי, לטוף, כי הוה מקשי רשב"י קושיא, הוה מפרק ל'י רשב"י כ"ד פירוקי – עילוי שלא-בערך לגמרי, ממקשה קושיות למתקן תירו-צים, ע"ד ובדוגמת הלימוד דפנימיות התורה ש-לית תמו לא קושיא כו“ (וח"ג קכד, ב – ברע"מ. הובא ונת' „באנה"ק רסכ"ו), ובה גופא – כ"ד פירוקי על קושיות של רשב"י שהי' משיב י"ב פירוקי על קושיות דרשב"י!

(19) שבת שם.

ולכן, מודגשת יותר ההכנה למ"ת – „כאישי אחד בלב אחד“.

ובנוגע לטעם הג' – להעיר מ- מארז"ל³¹, „א"ר שמעון בן יוחאי מניין אתה אומר אילו היו ישראל חסרים אפילו אדם א' לא היתה השכינה נגלית עליהן, דכתיב³² כי ביום השלישי ירד ה' לעיני כל העם“, היינו, שרשב"י מדגיש שהענין דמ"ת תלוי במציאותו דכל אורי"א מישראל.

ונוסף לזה, מודגשת ההכנה למ"ת בשבת זו גם מצד פרשת השבוע, פ' בחו"קוטי – שהרי „עזרא תיקן להם לישראל שיהיו קורין קללות³³ שבתורת כהנים קודם עצרת“³⁴ (ומה שקורין פ' במדבר לפני עצרת, הרי זה „כדי שלא להסמיך הקללות שבבחוקותי לעצרת“³⁵), שמוזה מובן שבשבת פ' בחוקותי מודגשת יותר ההכנה למ"ת, „כאישי אחד בלב אחד“.

ועפ"ז מובן שבימים אלו – הימים שלאחרי הל"ג בעומר, וככל שהולכים ו- מתקרבים יותר ל, זמן מתן תורתנו" – יש

„דרך“ וה„כלי“ להמשכת כל הברכות, החל מהברכה דגשמים, ובלשון הכתוב דפרשתנו²⁶: „ונתתי גשמיכם בעתם“, הכוללת את כל הברכות – כפירוש ה- רמב"ן ש, הקדים דבר הגשמים כי נבואם בעתם. . יהי' זה סיכת בריאות לגופים והפירות כולם ירבו ויתברכו בהן, כאשר יאמר ונתנה הארץ יכולה ועץ ה- שדה יתן פריו. . היא גדולה שב- ברכות, וכתורת הבעש"ט²⁷ ש„גשמיכם“ הוא מלשון גשמיית, היינו, המשכת ה- ברכה (גם) בכל הענינים הגשמיים,

היינו, שה„כלי“ לכל הברכות הוא – „שבת אחים גם יחד“, אהבת ישראל ואחדות ישראל²⁸.

ובנוגע לטעם הב', אודות ההכנה ל- מ"ת בימי ספה"ע – הרי עיקר העבודה דספה"ע הוא ברור המדות דנה"ב (ז' מדות הכלולים מז', מ"ט יום) שעי"ז ואז יוכל להיות הגילוי דמתן-תורה²⁹, ומכיון שעיקר המדות הם ה' מדות הראשונות, נמצא, שבל"ג בעומר, שהוא בחי' הוד שבהוד, מסתיים עיקר בנין גופא דז"א³⁰,

(26) כו, ד.

(27) ראה כש"ט סריני' (לה, א). וראה גם „היום יום“ – כ"ח תשרי.

(28) ועד"ו בנוגע לכל הברכות המנויות בפרשה עד לברכה העיקרית והפנימית – גאולה האמיתית והשלימה [כמרומו בברכה ד, ונתתי שלום בארץ" (כו, ו), שהרי השלימות ד, פדה בשלום גפשי" תהי' בגאולה העתידה (ראה ד"ה פדה בשלום לאדהאמי"צ (שערי. תשובה ח"א) פי"א), ועד לסיום הברכות: יציאה מהגלות באופן ד, ואולך אתכם קוממיות" (שם, ג)]] – שכל זה נפעל ע"י אהבת ישראל ואחדות ישראל (כדלקמן ס"ג).

(29) ראה לקוטי אמור לה, ב ואילך. במדבר י, א ואילך. סידור שער חג השבועות. ובכ"מ. (30) סידור שער הל"ג בעומר (דש, א).

(31) דבר פ"י, ח. ועוד.

(32) יתרו יט, יא.

(33) להעיר מלקוטי פרשתנו (מה, סע"א ואילך): „לפי האמת אינם רק ברכות“, ואדרבה – ברכות נעלות יותר, להיותן מבחי' סתים כו', „ברכות אלו הם ע"ד מ"ש בגמ' פ"ק דמ"ק ד"ט ע"ב הנך כולו ברכתא וניהו" – דברי רשב"י לר"א בנו. והיינו, שע"י אהבת ישראל ואחדות ישראל (מעיקרי עניניו של רשב"י) ממשיכים לא רק כל הברכות הגלויות (כנ"ל בפנים), אלא עוד זאת, שגם הענינים שהיו בעבר בגילוי היפך הברכה – נהפכים לברכה גם בגילוי, ואדרבה – ברכה נעלית יותר.

(34) מגילה לא, סע"ב. רמב"ם הל' תפלה פ"ג ה"ב.

(35) תוס' מגילה שם.

צורך להוסיף ביתר שאת וביתר עוז ככל הענינים דאהבת ישראל ואחדות ישראל.

ג. ועוד ענין הכי עיקרי בזה – ב' נוגע לדורנו זה, דרא דעקבתא דמשיחא, סוף זמן הגלות, ובהקדמה:

מעניניו העיקריים של רשב"י (בעל ההילולא דל"ג בעומר, ששלימותו בשבת זו) הוא – ספר הזהר, "חיבורא דילך", אשר, "בהאי חיבורא דילך דאיהו ספר הזהר . . . יפקון ב' מן גלותא ברחמים"³⁶, היינו, שענינו של רשב"י לפעול את גאולתם של כאו"א מ ישראל וכלל ישר-אל, ביחד עם גאולת השכינה, כדברי רשב"י³⁷: "בכל מקום שגלו (ישראל) שכינה עמהן . . . ואף כשהן עתידים ל-הגאל שכינה עמהן".

הנה, מכיון שסיבת הגלות היא היפך הענין דאהבת ישראל (חנם)³⁸, הרי מובן, שיש צורך לבטל את סיבת הגלות, ע"י ההוספה באהבת ישראל עד לאהבת חנם, ובהבטל הסיבה, בטל בדרך ממילא גם המסובב – הגלות.

ויש להוסיף, שכאשר הנהגתם של ישראל בפועל היא באופן ד"ואהבת לרעך כמוך", אזי בודאי מתגלה בפועל גם האהבה ד"רעך" – "רעך ורע אביך אל תעוּב, זה הקב"ה"³⁹ – לכאו"א מ-ישראל,

כדברי רשב"י³⁷: "כמה חביבין ישראל

לפני הקב"ה"⁴⁰, וכדאיאתא בזהר⁴¹ – "חיבורא דילך" – (מאמר הזהר שאומ-רים ב"תיקון ליל שבועות") "חדי ר"ש ואמר . . . אנו בחביבותא תליא מילתא . . . אהבת⁴² אתכם אמר ה' –

וכאשר אהבתו של הקב"ה לישראל היא בהתגלות – הרי בודאי ובודאי ש-מוציאם מהגלות "רשב"ה' אלקין את שבותך"⁴³ תיכף ומיד, "לא עיכבן אפילו כהרף עין"⁴⁴,

וכהרמז שע"י ההמשכה וההתגלות ד"אלופו של עולם" (אל"ף) ב"גולה", אזי נעשה מ"גולה" – "גאולה"⁴⁵.

ד. והנה, הענין דאהבת ישראל ואח-דות ישראל מתגלה ומתבטא – לכל לראש – כאשר רבים מישראל מתאס-פים יחד במקום אחד, "כאיש אחד בלב אחד"⁴⁶, ולא עוד, אלא שתכליתה ו-

40 אפילו בזמן הגלות – בכל מקום שגלו שכינה עמהן. ולהעיר מזהר סוף פרשתנו: "ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלתם (פרשתנו כו, מד) . . . מלה חדתא ד-אמר רבי אלעזר . . . לכלתם כתיב, חסר וי"ו (מלשון כלה) . . . בגינה (בגלגל ה"בלה") . . . לבר נש דרחים אתתא והות דיירא בשוקא דבורסקי כו", וסיום הענין: "כו וכבד אב כוור ר' אלעזר . . . השתא אסגי שבחא דר"ש כו" (וראה לקוטי לוי"צ פרשתנו ס"ע שלו ואילך).

41 ח"ג קכח, א. וראה לקוטי לוי"צ הערות לזהר שם (ס"ע שנה ואילך).

42 מלאכי א, ב.

43 נצבים ל, ג.

44 מכילתא ופרש"י בא, יב, מא. מכילתא שם, מב.

45 ראה ויקר' ספלי"ב. לקו"ת בעלותך לה, ג. ובכ"מ.

46 להעיר מדיוק הלשון "כאיש אחד (ואח"כ) בלב אחד" – שלכל לראש צריך להיות אסיפת כולם במקום אחד, "כאיש אחד", גם כאשר נראה,

36 זח"ג קכד, ב – ברע"מ. הובא ונתבאר באגה"ק רסכ"ו.

37 מגילה כט, א.

38 יומא ט, ב. וראה גיטין נה, סע"א ואילך.

39 פרש"י שבת לא, א (דיה דעלך). וראה שמר"ר רפכ"ז. זח"ב נה, ריש ע"ב. ועוד.

בניו, ומפליא לעשות לקיים משאלותיהם כו" (כאמור לעיל (ס"ב) ש"ע"י, שבת אחים גם יחד" נמשכים כל עניני ברכה).

ה. אמנם, מכיון שבימי הספירה ישנם הגבלות בנוגע לעריכת סעודה של שמחה, ובוה גופא ישנם חילוקי מנהגים בנוגע לזמן שלאחרי ל"ג בעומר כו"י⁵¹ – יש לבחור בזמן המתאים לכל הדעות, כדי שכאו"א מישאל, מכל החוגים כו/, איש איש ע"פ שיטת ומנהג אבותיו, יוכל להשתתף בהתוועדות זו.

ולכן, הרי הזמן המתאים לכך הוא – יום השבת, אשר, לכל הדעות אין כל חשש ופקפוק בדבר, שהרי יום השבת אין "עצב עמה"⁵², ואדרבה – "ביום שמחתכם אלו השבתות"⁵³.

והדגשה יתירה בשבת הבעל"ט – שבת מברכים חודש סיון, "חודש ה' שלישי", ובקביעות שנה זו – ערב ר"ח סיון, ופרשת השבוע – פ' במדבר:

(א) שבת מברכים (בציבור⁵⁴ ואסיפה) "חודש השלישי": "חודש השלישי" – מורה על ענין השלום והאחדות, כידוע⁵⁵ שהמעלה המיוחדת דמספר שלוש היא – חיבור והתכללות ב' ענינים שיכול להיות ניגוד ביניהם. וזהו גם הקשר עם כללות הענין דמ"ת – "אוריאל תליתאי כו' בירחא תליתאי"⁵⁶ – שהרי "כל

מטרתה של האסיפה היא – כדי ש"איש את רעהו יעזורו"⁵⁷ להתעורר ולהתחזק בכל הפעולות הטובות, ובמיוחד – בהכלל גדול דאהבת ישראל ואחדות ישראל.

ובפרט כאשר מקשרים אסיפה זו עם סעודה כפשוטה, כולל ובמיוחד אמירת "לחיים" על ה"יו" – דבר המוסיף עוד יותר בתנועת הקירוב, "גדולה לגימה שמקרכת"⁵⁸.

וכידוע⁵⁹ פתגם אדמו"ר הזקן אודות גודל מעלתה של התוועדות – "פתקא אשר משמי שמיא נחיתא כו" – כמשל האב הרואה את, התנהגותם הטובה של בניו באהבה באחזה בשלום ובריעות, איש את רצון רעהו ימלא, וכל אחד דואג לטובת חבירו כלטובת עצמו כו/, אזי האב נתמלא עונג ונח"ר מהנהגת

לכאורה, שאין זו אלא פעולה חיצונית במעשה בפועל בלבד – שהרי "המעשה הוא העיקר":

וכיחד עם זה, בודאי שסוכ"ס יבוא הדבר גם ברגש פנימי בלב – "בלב אחד", כהכלל הידוע שאחרי הפעולות נמשכים הלבבות (ראה חינוך מצוה טו), ובפרט "רוב המעשה" (אבות פ"ג מט"ו. פיה"מ להרמב"ם שם. וראה אנה"ק סכ"א).

(47) ישע"י מא, ו.

(48) להעיר מהקשר ד"י"ן לדוד מלכא משיחא

– "כטא דדוד לעלמא דאתי מאתן ועשרין וחד לוגא מחזיק, שנאמר (תהלים כג, ה) כוסי רוי', רוי' בגימטריא הכי הוי' (יומא עו, א) – כידוע (לקו"ת שה"ש ב, ד. אמרי בינה שער הק"ש פנ"ד ואילך. ובכ"מ) ש"י"ן רומז לפנימיות התורה, "גכנס י"ן יצא ת"ו" (עירובין סה, סע"א. זח"ג לט, א. ועוד). ענינו וחיידושו של דוד מלכא משיחא (נתבאר בארוכה בשיחות אחש"פ שנה זו).

(49) ראה סנהדרין קג, סע"ב ואילך.

(50) קובץ מכתבים לתהלים (אוהל יוסף יצחק –

הוצאת קה"ת – ע' 199). אג"ק אדמו"ר מוהרי"צ ח"ג ע' תיג. ועוד.

(51) ש"רע אדה"ז שם סתצ"ג ס"ה:ז.

(52) משלי י, כב. ירושלמי ברכות פ"ב סה"ז.

הובא בתו"ד מאן דאמר – מויק כג, ב.

(53) ספרי בהעלותך י, י.

(54) שלכן קבעו ברכה זו בשבת דוקא (שכלי

הלקט סק"ע).

(55) ראה לקו"ש חכ"א ע' 111 ואילך. וש"נ.

(56) שבת פת, א. וראה פ"ר ר"ג גאון שם.

בנ"י, היינו, השלימות דכל בנ"י באופן של אחדות ישראל – שהרי ה"מנין" הוא באופן שכל ישראל שבמנין שוים, הגדול שבגדולים אינו נחשב יותר מא', והקטן שבקטנים אינו נחשב פחות מאחד⁶⁴,

והמנין סיבתו אהבת ישראל (של הקב"ה – סיבת אהבת ישראל זל"ז – „אוהב מה שהאוהב אוהב“⁶⁵) – „מתוך חיבתו לפניו מונה אותם כו“⁶⁶.

ומזה מוכן שיום השבת הבעל"ט, ש"ק פ' במדבר, מברכים החדש וער"ח סיון, הוא הזמן הכי מתאים להדגשת אחדותם של ישראל.

ו. לאור כל האמור לעיל – באה ההצעה והבקשה דלקמן, בקשה נפשית:

ביום השבת הבעל"ט, ש"ק פ' במדבר, מבה"ח וער"ח סיון, בעלות המנחה⁶⁷ (שאו מתחיל כבר ענין האחדות דר"ח סיון (כנ"ל ס"ה)) – יתאספו בכל מקום ומקום רבים מישראל, אנשים ונשים וטף, „בנערינו ובזקנינו גו' בבנינו ובכנותי-נו⁶⁸, „שבת אחים גם יחד“, להתוועדות רעים, עד לסעודה כפשוטה“⁶⁹ („גדולה

התורה ניתנה לעשות שלום בעולם“⁷⁰. ולכן, בשבת מברכים חודש השלישי – שממנו נמשכת ברכה לכל ימי „חודש השלישי“ – מודגש ביותר ענין השלום והאחדות.

(ב) ערב ר"ח ד"חודש השלישי": הענין דר"ח – התחלתו בערב ר"ח (יום השבת) לאחרי חצות, שלכן, אין אומרים „צד-קתך צדק“ במנחת שבת⁷¹, ולא עוד, אלא מכיון שלפעמים יכולים להתפלל „ער-בית של מוצאי שבת בשבת“⁷², שאז מתפללים ביום השבת תפלת ר"ח – „יעלה ויבוא כו' זכרוננו כו' וזכרון כל עמך בית ישראל“. ונמצא, שביום השבת הבא, ערב ר"ח סיון, ישנו כבר הענין ד-ר"ח סיון, שאז הי' ענין האחדות (כהכנה למ"ת) בפועל ממש – „בחודש השלישי גו' ביום הזה (ר"ח⁷³) באו . . . ויחנ' שם ישראל“⁷⁴, „כאיש אחד בלב אחד“.

(ג) פרשת השבוע, פ' במדבר: התוכן דפ' במדבר („לעולם קורין פרשת במד-בר סיני קודם עצרת“⁷⁵) הוא – מנין

57) רמב"ם הל' חנוכה בסופן. וראה לקו"ש ח"ח ע' 349 ואילך. וש"נ.

58) שו"ע אדה"ז אור"ח הל' שבת סו"ס רצב.

59) רמב"ם הל' תפלה פ"ג ה"ז. שו"ע אדה"ז

שם סרצ"ג ס"ב.

60) שבת פו, ב. פרשי עה"פ.

61) ל' יחיד – תיכף ל„באוי" ל' רבים.

62) יתרו יט, א"ב.

63) טושו"ע חאור"ח סתכ"ח ס"ד. רמב"ם שם

פ"ג ה"ב. – ולא הודגש שהטעם הוא רק כדי להפסיק בין קללות שבתוכ (כתבוס' מגילה שם), מכיון שגם התוכן דפ' במדבר גופא (מנין בנ"י) שייך ל„עצרת“, ובלשון הלבוש שם: „ולעולם קורין פ' במדבר שיש בה מניין של ישראל קודם שבועות“, ועד"ו בהדא"ג מהרש"א מגילה שם: „פרשת במדבר קודם עצרת כו' כדי שישוכו ישראל למספרם הנזכר בפרשת במדבר“ (ראה לקו"ש ח"ח ע' 18. וש"נ).

64) ראה לקו"ש ח"ד ע' 1021 ואילך, שההכנה דמנין בנ"י (פ' במדבר) לחגה"ש היא דוגמת ההכנה דמנין הימים בספיה"ע. וראה לעיל סו"ס א ש"ש, שבע שבתות תמימות" רומז לו' הסוגים שבישראל.

65) „התמים" ח"ד ע' מה. אג"ק אדמו"ר מהוריי"צ ח"ג ע' תכה.

66) פרשי" ר"פ במדבר.

67) להעיר מהשייכות דתפלת מנחה לגאולה – שבעלות המנחה נענה אליהו הנביא (ברכות ו, ב), מבשר הגאולה. ועאכ"כ מנחת שבת, „עת רצון“ – שלימות התענוג דשבת („רעוא דרעיון“) – מעין דוגמת „יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים“ (המשך תרס"ו ע' תקמב).

68) ל' הכתוב – בא י, ט.

69) להעיר שבסעודת שבת כשלעצמה מודגשת

לגימה שמקרבתי" – אנשים לחוד ונשים לחוד (כמובן וגם פשוט),

שבה ידברו דברי-תורה בכלל, וב- מיוחד – בעניני אהבת ישראל ואחדות ישראל⁷⁰,

– החל מהמפורש בתשב"כ: „ואהבת לרעך כמוך“, וכן בתושב"ע"פ: „רבי עקיבא אומר זה כלל גדול בתורה“, ויתירה מזה: „זו היא כל התורה כולה ו- אידך פירושא האי“⁷¹, וכן פרטי הדברים בספר „משנה תורה“ להרמב"ם⁷², ספר „הלכות הלכות“⁷³, הלכה למעשה, עד ל- ביאור רבינו הזקן בספר התניא⁷⁴ בגודל מעלת והפלאת הענין דאהבת ישראל, ועד"ז בספריהם של כו"כ מגדולי ישראל שנתקבלו בכל תפוצות ישראל –

כולל – ההדגשה שבדבר, שההוספה באהבת ישראל ואחדות ישראל מבטלת את סיבת הגלות, ובדרך ממילא מתבטל גם (המסובב) הגלות.

[ולהעיר: בנוגע לתוכן הדברים אור- דות אהבת ישראל ואחדות ישראל – הרי „אין כל השכלים והדעות שוות, ואין שכל אדם זה מתפעל ומתעורר ממה שמתפעל שכל חבירו“⁷⁵, יש כאלו ש- יתפעלו יותר מביאור בנגלה דתורה, וישנם כאלו שיתפעלו יותר מביאור בפנימיות התורה, ולכן, יש למצוא את הביאורים והאותיות המתאימים לכל מקום וחוג לפי ענינו; אמנם, לכל לראש יש להדגיש את תוכן ונקודת הענין, באופן השייך לכאן מ ישראל, גם למי שרוצה ללמוד „כל התורה כולה (של אהבת ישראל) על רגל אחת“ – כדברי הלל⁷⁶ (כמענה לנכרי שאמר לו „גירני על מנת שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחת“): „דעלך“⁷⁷ שני לחברך לא תעביד (ו,אהבת לרעך כמוך) זו היא כל התורה כולה, ואידך פירושא הוא!⁷⁸]

ועוד ועיקר – ש„איש את רעהו יעזור“, לעודד איש את רעהו (ואשה את רעותה) להוסיף ביתר שאת וביתר עוז בכל עניני אהבת ישראל ואחדות ישראל.

ובמקומות אלו, אשר, מסיבות שונות קשה לעשות כל זה ביום השבת – יעשו זאת בימי החול, בר"ח סיון וכיו"ב (באופן המותר כו').

ז. בודאי יפרסמו את הדברים בכל מקום ומקום,

(75) לשון אדה"צ בהקדמתו לספר התניא.

(76) להעיר ש„הלכה כב"ה (ועאכו"כ הלל עצמו) . . מפני שנוחין ועלובין היו, ושונין דבריהן ודברי ב"ש, ולא עוד אלא שמקדימין דברי ב"ש לדבריהן" (עירובין יג, ב) – תכלית השלימות ד„נהגו כבוד זה לזה" (גם בנוגע לדברי תורה, תורת אמת).

אחדותם של ישראל – שגם ע"הארץ, אשר, בימי החול פירותיו „דמאי“, אימת שבת עליו ואינו משקר, ולכן, יכולים הכל לאכול משולחנו וסעודתו (ירושלמי דמאי רפ"ד. רמב"ם הל' מעשר רפ"ב).

(70) שהרי אע"פ שכל עניני התורה מודגש ענין האחדות – „תורה אחת“ שניתנה מ„ה' אחד“ לגוי אחד בארץ – מ"מ, מודגש הדבר ביותר בענינים שתוכנם הו"ע האחדות, ע"ד „כל העוסק בתורת כו' כאילו הקריב כו" (מנחות בסופה). ולהעיר גם מסיפור הזהר (לעיל סי"ב) שהפעולה דירידת גשמים (הכולל כל הברכות) היתה ע"י אמירת תורה על הפסוק „שבת אחים גם יחד“ דוקא – פסוק שתוכנו הו"ע היחוד והאחדות.

(71) שבת לא, א.

(72) הל' דעות פ"ו ה"ג. וראה הל' אבל רפ"ד.

(73) ל' הרמב"ם בהקדמתו לספר הי"ד.

(74) פרק לב. וראה סהמ"צ להצ"צ מצות אהבת

ישראל. וראה קונטרס אהבת ישראל. וש"נ.

כלומר, הגישה הכללית צריכה להיות בדרכי נועם ובדרכי שלום („דרכי שבת“), בזוה גופא – כל יום ויום לפי אופן עבודתו המיוחד, „דרכי נועם“ מצד מדת החסד (יום ראשון), „דרכי נועם“ מצד מדת הגבורה (יום שני), וכיו"ב בכל ששת ימי השבוע,

עד ליום השבת עצמו, ובפרט בזמן „דרעוא דרעוין“ שבו – שאז יתאחדו כל המתאספים והמתוועדים די בכל אתר ואתר, „לאחדים כאחד“⁸¹,

שכן, אע"פ ש, זמן כניסת שבת . . הוא בכל מדינה ומדינה לפי זמן הימים והלילות שבה, ובמילא, ההתוועדויות שיתקיימו בכל מקום ומקום בזמן דמנחת שבת לא יהיו למטה בכדור הארץ באותה שעה ממש – הרי מכיון ש, „עת רצון שלמעלה“ (תוצאה מאחדותם של ישראל) „הוא למעלה מגדר המקום והזמן“⁸², נמצא, שכל המתוועדים בכל המקומות יתאחדו לאחדים כאחד ממש.

ט. ועוד נקודה בנוגע להכנות ה- מעשיות – בקשר להוצאה הכספית:

פעולות אלו, ככל הפעולות, כרוכות בהוצאה כספית. וידוע השאלה [כפי שרגילים להשתמש – ע"ד הצחות – בלשון חז"ל⁸³], „כסף מנלך“ . . .

הנה, לכל לראש ישנו המענה ד-

[ומובן, שבנידון זה אין הכרח לומר את הדברים „בשם אומרם“, כי אם, ב- סגנון שיביא תועלת יתירה בקיום הדברים בפועל ממש, ובפרט שאין זה דבר-חידוש, אלא דברים המפורשים בתושב"כ ובתושב"פ, ובמילא, כל מי שיתבונן בדבר – יבוא בעצמו למסקנא האמורה, ויעשה זאת סו"ס מפני שכך מצווה שכלו הוא].

ויעסקו בזה ברוב מרץ חיות והת- להבות כו' (ופשיטא – לא באופן ד- „מצות אנשים מלומדה“⁸⁴) בהתחשב עם העובדא שזהו ענין נפשי בנוגע דבר מיוחד ובתל-רגיל כו' (ולכן, גם הדיבור עתה בענין זה הוא בזמן שלא ע"ד הרגיל – לא בסיומה של ההתוועדות, כרגיל בכגון-דא, אלא בהתחלת וראש ההתוועדות), מפני צורך השעה כו'.

ח. ובנוגע לפועל:

כדי שהפעולות בענין זה תהיינה בסדר מסודר ובהצלחה רבה – יש צורך להתחיל מבעוד מועד, החל מפירסום הענין בכל מקום ומקום, ועד לארגון פרטי הדברים בפועל ממש בכל מקום ומקום.

ולכן, מעוררים על כך ביום השבת, „מפקחין על צרכי ציבור בשבת“⁸⁵ – כדי שינצלו את כל ימי השבוע (החל ממוצאי שבת) לעסוק בהכנות הדרושות לכך, באופן ד, „כל יומא ויומא עביד עבידתי“⁸⁶,

(81) לקו"ת ר"פ נצבים. וראה לקו"ש ח"ד ע' 1141 ואילך.

(82) שו"ע אדה"י אריח הל' השכמת הבוקר ס"א ס"ח. וראה תורת חיים (לאדהאמ"צ) שמות שמש, ב ואילך.

(83) ריש מס' קידושין. – ולהעיר שע"ד הרמז ה"ז בנוגע להקב"ה שאין שייך בו כל תואר ולא מדה וכו' כלל, ולכן התמ', „כסף מנלך“ – ולהעיר (ע"ד הנגלה) מרמב"ם הל' אישות פ"ג הי"ב ונו"כ, ומהחולקים על הרמב"ם בה.

(77) ראה לקו"ש ח"ב ע' 623 הע' 2.

(78) ישע"י כט, יג. וראה תניא פליט. תויא ר"פ וראא. לקו"ת אחרי ט, ד, ובכ"מ.

(79) ראה רמב"ם הל' שבת פ"ב ה"ה. שו"ע אדה"י שם ששי ס"ב.

(80) זח"א רה, סע"א. ח"ג צד, ריש ע"ב.

ממש) תפעל תיכף ומיד את ה"שכר" ה' שייד לפעולה של אהבת ישראל ואחדות ישראל⁸⁷ – ביטול הגלות,

ובפשטות – שתיכף ומיד ממש זוכים לגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו,

ובפרט – שנמצאים עתה בסיומו של השבת, בסמיכות למוצאי ש"ק, "סעודתא דדוד מלכא משיחא"⁸⁸,

ואז, בבוא יום השבת הבעל"ט – תתקיים, "התוועדות גדולה" דכל בניי ממש, "קהל גדול ישובו הנה"⁸⁹,

ו"הקיצו ורננו שוכני עפר"⁹⁰, ו"משה ואהרן עמהם"⁹¹, ורשב"י עמהם, וכל צדיקי ונשיאי ישראל, עד לכ"ק מו"ח אדמור"ר נשיא דורנו – שהרי צדיקים (ועד ל"ועמך כולם צדיקים"⁹²) קמים לתחי' מיד⁹³,

ו"ראש המדברים" בהתוועדות זו יהי' – משיח צדקנו, שילמד תורה לכל העם (כולל האבות ומשה רבינו כו')⁹⁴ – "תורה חדשה מאתי תצא"⁹⁵, פנימיות התורה, ובאופן של ראי'⁹⁶,

"תורת-אמת" שהענין ד"כסף" נלמד מפסוק בתורה, כלומר, שישנה נתינת-כח לתורה בכל הקשור לצורך ד"כסף" זה⁸⁴, ובמילא, בודאי ימצא מספיק כסף עבור פעולות אלו בכל מקום ומקום – במקום זה עצמו,

ומעלה יתירה בזה – כידוע⁸⁵ שכל עניני קדושה אינם באופן של "חנם" (אשר נאכל במצרים חנם⁸⁶), שכן, ה' נתניה מממונו מורה שהענין נוגע לו כו', עד שמשתתף בדבר גם בממונו, ובמילא, עוסק בזה ביתר חיות כו'.

אמנם, אם ישנו מקום שיכול להיות איזה גרעון, ח"ו, בפעולות אלו בגלל ההוצאה הכספית שבדבר – אזי, לאחר גמר הפעולה (והחשבון), יודיעו למקום מרכזי מהו הסכום שנדרש לארגון ה' התוועדות והמסיבה כו', ומכל המקומות המרכזיים יודיעו לכאן, ובלי-נדר, ישלחו מכאן עבור ההוצאות שבדבר, מתוך שמחה וטוב לבב.

י. ויה"ר שקבלת ההחלטה טובה (עוד לפני שיתחילו לעסוק בדבר בפועל

84) להעיר מסיפור חז"ל (שמור' פנ"ב, ג. ועוד)

אודות פעולת רשב"י – "בקעה בקעה מלאי דינרי זהב, התחילה מושכת דינרי זהב", ובלשון הכתוב ריש פרשתנו: "אם בחוקותי תלכו (שתהיו עמלים בתורה – פרש"י) ואת מצוותי גוי' ונתתי גשמיכם בעתם" – כל הברכות ויעודים גשמיים שבפרשה (כנ"ל ס"ב), ואין זה ענין דמשמש ע"מ לקבל "שכר", כי אם, לצורך העבודה עצמה – כדברי הרמב"ם (הלי' תשובה רפ"ט): "הבטיחנו בתורה שאם נעשה אותה כו' ישפיע לנו כל הטובות המחזיקות את דיננו לעשות התורה, כגון שובע ושלום וריבוי כסף וזהב, כד' . . . (ש)גשב פנויין ללמוד בחכמה ולעשות המצוה".

85) ראה זח"ג קכח, א. וראה לקו"ש ח"ה ע' 81.

וש"נ.

86) בהעלותך יא, ה. וראה ספרי ופרש"י עה"פ.

87) ראה הענין ח, ב. שרע אר"ח הלי' הענית סר"ס תקעא.

88) סידור האריז"ל כוונת הבדלה ומו"ש.

פרע"ח שער השבת ספכ"ד.

89) ירמ' לא, ז.

90) ישעי' כו, יט.

91) ראה יומא ה, ב. תוד"ה אחד – פסחים קיד,

סע"ב.

92) ישעי' ס, כא. וראה סנהדרין רפ"א. רמב"ם

הלי' תשובה פ"ג ה"ה.

93) ראה זח"א קמ, א.

94) רמב"ם שם ספ"ט. לקר"ת צו יז, א. ובכ"מ.

95) ויקר' פ"ג, ג.

96) לקר"ת שם. שער האמונה פ"ס. ועוד. ומעין

זה – בלימוד הזה, "חיבורא דילך", שהלשון הרגיל

עשירי⁹⁷, ע"י משיח צדקנו, "גואל ראשון הוא גואל אחרון"⁹⁸,

בעגלא דידן ממש.

ואז יהי' גם מנין בניי – התוכן דפ' במדבר – בתכלית השלימות, "מנין ה'

הוא (לא כבגמרא שרגיל (משא"כ במקומות מחיי מספר ממש) – "תא שמע", אלא) "תא חזי", תרגום של ראי'. ולהעיר גם מהשייכות המיוחדת לשבת זו – כ"ב אייר – השבת הראשונה לירידת המן (שהתחיל בט"ז באייר, יום א' בשבת (פרש"י בשלח טז, א – משבת פז, ב)), עלי' נאמר (בשלח שם, כט) "ראו כי ה' נתן לכם השבת", היינו, שענין ה"שבת" שבתורה, פנימיות התורה (שלכן, רבי יהודה קרי לרשב"י – מארי דזהר – בשם "שבת" (זח"ג קמד, ב)), הוא באופן של ראי' דוקא. ולהעיר, שהתחלת

הלקו"ת הוא בד"ה ראו כי ה' נתן לכם השבת – וי"ל רמז עכ"פ, כי בלימוד פנימיות התורה כפי שנתגלתה בתורת החסידות מודגש ביותר הלימוד באופן של ראי', תכלית ההתאמתות.

(97) ראה תנחומא תשא ט. במדבר פ"ב, יא.

וש"ג. זח"א רסב, א.

(98) ראה שמור פ"ב, ד. זח"א רנג, א. וראה

לקר"ש ח"א ע' 8 ואילך. וש"ג.

משיחות אחרון של פסח (והתועדויות שלאח"ז) ה'תשד"מ

— דבר לימוד ספר הרמב"ם —

להתאחד ע"י לימוד הכולל את התורה כולה.

ובענין זה יש מעלה מיוחדת בספר „משנה תורה“ („יד החזקה“) להרמב"ם — ספר של „הלכות הלכות“, ה„מקבץ לתורה שבעל פה כולה“, וכל זה — „בלשון ברורה ודרך קצרה“⁸ „לשון צח וקצר כלשון המשנה“⁹, כידוע גודל הדיוק בלשונו¹⁰ של הרמב"ם בספרו „יד

(8) לשון הרמב"ם בהקדמתו לספר היד.

(9) כס"מ בהקדמה.

(10) ולהעיר מדרכו של הרמב"ם לדיוק גם במספר — שהרי בהקדמתו מקדים למנות את מספר הספרים („ארבעה עשר ספרים“), מספר ההלכות שבכל ספר וספר, מספר המצוות שבכל הלכה, ומספר ההלכות דכל הספרים („כל ההלכות של ארבעה עשר ספרים אלו שמונים ושלוש הלכות“).

[וכן בכמה מקומות בספרו נקט מניא סימן לזכירה (יד מלאכי כללי הרמב"ם אות לד. וראה גם אגרת תחה"מ שלו — ע' עד בהוצאת קאפה)].

ועפ"ז צ"ע למה לא מנה (בכ"כ מקומות) את מספר הפרקים שבכל הלכה ומספר ההלכות קטנות¹¹ (כלשונו בסוף ההקדמה) שבכל פרק (ובפרט — שחלוקה זו היא בדיוק ונוגעת להלכה כדלקמן הערה 11), וכן מספרם הכללי בכל ספר וספר, ובכל י"ד הספרים.

בספרי הרמב"ם שלפנינו מצויין מספר הפרקים שבכל הלכה ובכל ספר — אבל צ"ע אם זה נכתב ע"י הרמב"ם, שהרי בכ"כ מהכתי" אינו, ואינו בסוף כל ספר (לדוגמא — ספר המדע). ומה שנמצא דף כתי" שבשוליו חתם עליו הרמב"ם שהגיהו מספרו (צילומו נדפס ברמב"ם הוצאת פרדס בסופה) ושם כתב המעתיק גם מספר הפרקים,

הרי לתרץ שינויים הנ"ל — נלפענ"ד שהאישור דהגהה זו הוא רק על תוכן הלכות שלו ולא לכל פרט בדקדוק (שאינו נוגע להלכה), לי זכר ונקבה, מ"ם סופית וכ"ו"ב. ועד"ז בנוגע מספר הפרקים. בכלל אפשרויות וסיבת השינויים בין מספרי הפרקים שבסוף הספרים (לדוגמא בסיום הספר —

א. דובר כמ"פ אודות ההשתדלות לאחד את כל בניי — ובפרט שע"ז מקרבים את הגאולה (מכיון שסיבת הגלות היא היפך הענין דאהבת ישראל¹).

ומהדרכים לזה — כאשר כל בניי מתאחדים ע"י לימוד ענין אחד בתורה, דמכיון שבלימוד התורה נעשה „יחוד נפלא שאין יחוד כמוהו כו"ב² בין שכלו של האדם והתורה, נמצא, שכאשר כו"כ מישראל לומדים ענין אחד בתורה, אזי (נוסף על היחוד דכאז"א עם התורה) מתאחדים כולם זה בזה ב„יחוד נפלא שאין יחוד כמוהו“, אחדות אמיתית ונצחית — שהרי „התורה היא נצחית“³.

[וכל זה — מלבד פשוטו של דבר, שכאשר כו"כ מישראל לומדים ענין אחד, מדברים ומפלפלים זה עם זה בלימוד התורה, ואף ש„אין דיעותיהם שוות“⁴, הרי סו"ס נעשה רגש של אהבה וקירוב ביניהם, כמארז"ל: „בפי הפסוק‘ „את והב בסופה“, „שנעשים אוהבים זה את זה“].

וכיון שכל עניני בניי ושלמותם שייכים ותלויים בתורה ושלמותה (ישראל מתקשראז באורייתא⁵) — יש

(1) יומא ט, ב.

(2) תניא פ"ה (ט, ב).

(3) תניא רפ"ו. ובכ"מ. וראה רמב"ם הל' יסוה"ת רפ"ט.

(4) ראה ברכות נח, רע"א. סנהדרין לח, א. ועוד.

(5) קידושין ל, ב.

(6) חוקת כא, ד.

(7) זחי"ג עג, א.

שבתורה גם אלו שאין נוהגות וצריכות¹⁷ (שהרי בזה אין חילוק בין הלכות הצריכות להלכות שאינן צריכות). (ד) לימוד מיוחד כדי לחקוק דברי תורה במוח הזכרון¹⁸.

ובענין לימוד הלכות (דרגא השלי-שית) — מעלה מיוחדת בספרו של הרמב"ם, מכיון שבו נתבארו הלכות התורה כולה¹⁹ (משא"כ בספרי שאר הפוסקים, כמו הרי"ף וכיו"ב, וכן ה"שולחן-ערוך", שבהם לא הובאו כו"כ מצוות, שאינן נוהגות בזמן הזה וכיו"ב). ונמצא, שע"י לימוד "משנה תורה" להרמב"ם מקיימים את המצוה דלימוד וידיעת הלכות התורה כולה בשלי-מותה²⁰.

ומפני טעמים הנ"ל (ועוד טעמים) —
נאיתי בהצעה:

נוסף על השיעורים הקבועים בלימוד הש"ס (בבלי וירושלמי²¹), לימוד הלכות הצריכות למעשה, וכל שאר השיעורים בתורה כל חד וחד לפום שיעורא דילי — כדאי ונכון שכא"א יקבל על עצמו (כל"נ — כמובן) ללמוד שיעור קבוע בספר "משנה תורה" להרמב"ם, היינו, שיחלק את ספר הרמב"ם לשיעורים

החזקה — וכתבו בלשון הקודש (דלא כשאר חיבוריו) — עד לדיוק באופן חלוקת ההלכות כו"¹¹.

ועוד מעלה עיקרית בלימוד ספרו של הרמב"ם — בנוגע למצות לימוד וידיעת התורה כולה. ובהקדים:

במצות לימוד התורה — כמה דרגות: (א) "לימוד המביא לידי מעשה שהן הלכות הצריכות לכל אדם לידע אותן לקיים המצוות כהלכתן"¹². (ב) "לידע כל התורה שכתב ושבע"פ כולה", שבוזה נכלל "כל התלמוד בבלי וירושלמי ומכילתא וספרא וספרי ותוספות וכל המדרשים . . ומדרשי רשב"י כו' לקיים מצות שמור תשמרון את כל המצוה וגו'¹³, כולל לימוד כל ההלכות, האגדה וסודות התורה כו"¹⁴. (ג) מכיון שיש מעלה מיוחדת בלימוד הלכות התורה¹⁵ — יש ללמוד¹⁶ כל ההלכות

תתקפ"ב פרקים, ובכמה כתי" — תתקפ"א או מספר אחר, וכל אלה אין מתאימים למספר הפרקים שלפנינו — (אף) — י"ל, ע"פ הידוע שהרמב"ם כתב ספרו בכמה מהדורות, ושניה וכו' מול"ז — ראה בצילומים מכת"י הרמב"ם (שנדפסו בהוצאת שוליונגער בסופה, ועוד) שהרמב"ם העביר (בכמה מקומות) קו על כתי" שלו, ובפרט — "שמיני" וכתב למעלה, אחד עשר" ובפרק שלאח"ז לא שינה מס' הפרק, וכיו"ב.

- (11) ועד שלמים מחלוקה זו בנוגע להלכה כו' (ראה לדוגמא — הל' ת"ת לאדה"ז פ"א ק"א סק"א (ג) א (תתר, א)) — וברמב"ם הוצאת פרנקל (ירושלים תשל"ה) תוקן פיסוק ההל' ברמב"ם בכ"מ — ראה הקדמת המו"ל לס' זמנים 12, ב).
- (12) הל' ת"ת לאדה"ז פ"ב ס"ט, וש"נ.
- (13) שם פ"א ס"ד, רפ"ב, פ"ב ס"י, וש"נ. וראה רמב"ם הל' ת"ת פ"א ה"ז"ב.
- (14) פ"א ס"ז, פ"ב ס"ב, וש"נ. רמב"ם שם ה"י"ב.
- (15) ראה מגילה כת, ב — ש, הלכות' (דוקא) נקראות, תגא וכתרה של תורה, ובהמשך לזה — תגא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום כו". וראה אגה"ק סכ"ט.
- (16) כמובן — זוהי דרגא שבין שתי הדרגות שלפני.

(17) ראה סמ"ג בהקדמה למ"ע. ספר אור צדיקים שבהערה 19.

(18) ראה לקו"ת קדושים ל. ד, ושם, שבענין זה — מעלה מיוחדת בסדר קדשים.

(19) ראה ס' אור צדיקים (להרי"מ פאפירש) סכ"ב אות יט: צריך אדם להשלים תרי"ג מצוות, במעשה בדיבור ומחשבה, ולכן יש ללמוד יד הגדולה להרמב"ם כו' (וראה גם הל' ת"ת שם פ"ב ס"א).

(20) ואף שפסק אדה"ז שיש ללמוד הלכות עם הטעמים — הרי בלימוד ספרו של הרמב"ם עסקינו, דס"ל שיכולים להורות גם בלא לימוד טעמי ההלכות, שלכן חיבר ספרו בלי נתינת טעמים להלכות כלל (ראה אדה"ז ק"א להל' ת"ת רפ"ב).

(21) ראה חגיגה (י, א), מש"ס לשי"ס.

ב. בנוגע לאופן החלוקה וקביעת השיעור היומי — הצעתי כדלקמן:
אל"ף) ההתחלה תהי', כבכל עניני תומ"צ, באופן דזריזין מקדימין²⁴, ביום ראשון (הסמוך) פ' אמור, ז"ך ניסן.

מוכן ופשוט שהלימוד צריך להיות מתאים ככל האפשרי לרצון (המחבר) הרמב"ם, כולל — כפי הסדר שקבע, ולכן — ביום הראשון ילמדו את הקדמת הרמב"ם, ובימים שלאחריו — מגין המצוות (מצוות עשה — ביום ב', ומצוות לא תעשה — ביום ג', ומגין המצוות על סדר הלכות הרמב"ם — ביום ד'), ובימים שלאח"ז — ילמדו ג' פרקים בכל יום, אשר אז יסיימו לימוד כל הספר ביום זכאי בנדוד²⁵ (או בסמיכות ממש לו) — יום הולדתו²⁶ של הרמב"ם, ערב פסח²⁶ הבעל"ט.

יתבונן שמכיון שלומד, תורת ה', הרי אין זה מתאים שילמד באופן שטחי.

24) פסחים ד, א. ויש"נ. וראה אגה"ק סכ"א.
25) להעיר ממארו"ל (שבת קה, א — ע"פ גירסת הע"י) ש,אנכי ר"ת, אנא נפשי כתבית היבית, היינו, שהקבי"ה הכניס את עצמותו (כביכול) בתורה (ראה לקו"ת שלח מה, סע"ד. אה"ת יתרו ע' תתקא ואילך), ולכן, ע"י לימוד התורה, אותי אתם לוקחים (ויק"ר פ"ח, יב. וראה זח"ב קזו, א. שם קמ, ב). ומכיון ש,צדיקים דומים לבוראם (רות רבה פ"ד, ג. וראה ב"ר פס"ז, ה. במדבר פ"י, ה. אסת"ר פ"ז, ג. מובן, שכן הוא גם בנוגע לספרו של הרמב"ם — שהכניס את עצמותו (נפשו) בספרו, ונמצא, שע"י לימוד זה — מתאחדים עם עצמות הרמב"ם (לא רק עם שכלו — כגיל ס"א), ולכן ישנה הדגשה ומעלה מיוחדת כאשר מסיימים את לימוד הרמב"ם (בסמיכות לאיום הולדתו).

26) „גולד ערב פסח יום השבת שעה ושליש אחר חצי היום" (סדה"ד ד"א תתקכ"ז. מספר יוחסין מאמר ד (דורות האחרונים)).
וי"ל הדיקו בזמן הולדתו (דבר שלא מצינו בשאר גדולי ישראל), שזהו בהתאם לתכלית הדיוק דהרמב"ם (בספרו יד החזקה) יותר משאר הפוסקים לפניו ולאחריו. — ולהעיר משבת (ל סע"א), כמלא נימא, ב"ב (טז, ב) מקדים רגע לו.

קבועים לכל יום ויום²², כך שמדי יום ביומו ילמדו כולם שיעור אחד, עד לסיום כל ספר הרמב"ם — כולם ביום אחד²³.

22) הטעם לחלוקה באופן הנ"ל, ולא לחלק בין כ"כ אנשים, ע"ד חלוקת הש"ס בין כ"כ אנשים (שנחשב כאילו כל א' מהלומדים סיים את הש"ס כולו (ראה שו"ת נחלה לישראל סי' אות טז. ועוד. שד"ח כללים מערכת מ כלל קצח בסופו. וראה לקו"ש ח"י ע' 267 ובהערות שם. ועוד. ס"ה"ש תשנ"ב ח"ב ע' 495 ואילך)) — כי

[ונסף לזה שבהו חסר הענין דאחדות ישראל ע"י לימוד כולם אותו ענין בתורה, וגם — אין קיום החיוב ללמוד כל הלכות שבתורה];

ידוע כלל הרמב"ם בספרו יד החזקה (יד מלאכי כללי הרמב"ם אות ו'. כללי הרמב"ם שנדפסו בריש ס' היד. ויש"נ), שסומך בהלכותיו המאוחרות על מ"ש בהלכות הקודמות בספרו. ונפק"מ להלכה, שלפעמים לא פרט או כתב באופן מסויים כי סמך על מ"ש לפניו בספריו. ואם יחלקו הרמב"ם וכל א' ילמוד רק חלק מהרמב"ם ולא על הסדר, אפ"ל טעות בהבנת ההלכה כי לא למד הלכות שלפניו, היפך הכוונה שכולם ילמדו הלכות בלא טעות (ולהעיר אשר ע"י טעות האחד — חסר בלימוד כל

המתחפטים בלימודו).
משא"כ ב"ש, אף שבכלל יש טעם לסדר המסכתות כפי שנסדרו ע"י רבינו הקדוש (כמבואר גם בהקדמת הרמב"ם לפיה"ש), מ"מ, בנוגע להלכה הרי, בתרי מסכתות אין סדר למשנה (כ"ק קב, א. תוס' ריש מס' ב"מ. ועוד).

23) ואף שבחלוקה באופן הנ"ל יש מקום לחשש שמגני ההתחייבות ללימוד שיעור קבוע בזמן מסויים יתכן שלפעמים יהי' הלימוד באופן שטחי — הרי שכגון דא ישנה הוראת כ"ק מ"וח אדמור"ר שחילק את ספר התניא לשיעורים קבועים לכל יום ויום.
ובפרט שיכולים למנוע חשש הנ"ל ע"י שכאור"א

*) ועפ"י גם מובן שאין מקום להתחיל את לימוד הרמב"ם מפ"ה דהל' יסוה"ת וכיו"ב, או לדלג בהפרקים הראשונים — שהיו היפך מכלל הרמב"ם שלימוד ספרו צ"ל ע"פ הסדר, וסמך על מ"ש בהלכות לפניו.

*) אין ראי' מלימוד שיעור חומש היומי — כי בתושב"כ אפילו לא ידע מאי קאמר עולה לתורה ומברך ברכה לפני ולאחר (הל' ת"ת לאדה"ז פ"ב ט"ב).

שיסיימו את לימוד הספר כולו במשך ג' שנים, בחודש שבט תשמ"ז (שהרי שנת תשמ"ז היא שנת העיבור). ומה טוב שיעשו הסיום ברבים — ביומא דפגרא הסמוך לזמן סיום הלימוד.

ולהעיר מב' המנהגים באופן השלמת התורה, תורה שבכתב — בשנה אחת, או בשלש שנים³². ומזה סמוכין בנוגע ל„משנה תורה“ (משנה לתורה שבכתב) דהרמב"ם.

ומזה סמוכין ג"כ — אשר כשם ש„המנהג הפשוט בכל ישראל שמשל-י מין את התורה בשנה אחת“³³ — כדאי ונכון להשתדל להשלים את הלימוד ד„משנה תורה“ בשנה אחת, ורק אלה שאי אפשר להם בכך — ישלימו את הלימוד בשלש שנים.

גימ"ל) מכיון שלימוד ג' פרקים בכל יום אינו יכול להיות בעיון והעמקה כל כך — כדאי ונכון ביותר שאלה השייכים ללימוד באופן של עיון והעמקה כו', ילמדו עכ"פ הלכה אחת³⁴ (או פרט מסויים בהלכה זו) משיעור היומי בעיון והעמקה, לפי ערכם.

וזהו בהוספה על לימוד השיעור היומי כולו — שבו דוקא מעלת האחדות עם שאר הלומדים.

ג. כדי לאחד ע"י לימוד זה את כל ישראל, באופן ד„נצבים כולכם“³⁵ לפני השם, כולל „טפכם ונשיכם“, „בנערינו ובזקנינו“³⁶ — כדאי ונכון שגם הנשים³⁷

ומהנכון לעשות, כמנהג ישראל ככיו"ב — סיום ביחד עם סעודה (או התוועדות) לגמרה של (משנה) תורה²⁷ — ברבים, וברוב²⁸ עם הדרת מלך²⁹, ומכיון שבערב פסח עצמו אין לעשות זה³⁰ ובפרט באופן המתאים, מפני טרדות החג — יעשו את הסיום ברבים בימים הסמוכים לערב פסח (יום הולדתו של הרמב"ם), בהתאם לתנאי המקום כו'³¹.

בי"ת) אלה שמפני סיבות קשה להם ללמוד ג' פרקים בכל יום — ילמדו פרק אחד בכל יום [לאחרי לימוד ההקדמה ומנין המצוות כו' בימים הראשונים (בשיעורים קטנים יותר, לפי ערכם)], כך

(27 מדחז"ל ע"פ מ"א ג, טו) „ויעמוד (שלמה) לפני ארון ברית ה' גו' ויעש משתה גו'“ (שהש"ר פ"א א), טו. קהיר רפ"א. יל"ש מלכים רמו קעה). וראה להלכה — רמ"א יו"ד סו"ס רמו (משבת קיה. סע"א ואילך). ועד"ז ברמ"א אר"ח סתקנ"א ס"י — לענין סיום מסכת. טור ורמ"א אר"ח סתרי"ט — לענין סיום תושב"כ בשמח"ז. ועד"ז י"ל בסיום „משנה תורה“ (ראה ל' הרמב"ם בהקדמתו להספר בהטעם לקריאת שם הספר). — ובערב פסח בפרט — סיום מסכת לבכורים.

(28 ל' הכתוב — משלי יד, כח. וראה אנציקלופדי' לתלמודית בערכו. וש"נ).

(29 להעיר שכוכ"מ ממפרשי ספר הרמב"ם הכניסו בשם פירושה תיבת „מלך“ (משנה למלך: שער המלך; יד המלך; ועוד).

(30 יש מתעורר בערב פסח, ועכ"פ ממעטין באכילה — ראה שו"ע אדה"י או"ח סת"ע (וש"נ) ור"ס תע"א (וש"נ). — ושם אופנים שמותר ע"פ דין, אבל אין זה מבטל טירדות ההכנות לחג.

(31 וראה ש"ך יו"ד סרמ"ז סקכ"ז (מתשובת מהר"מ מינץ סק"יז). כשבאין לסוף מסכתא ישיר מעט בסוף עד שעת הכושר יומא דראוי לתקן כו' סעודה כו', ולכך מנהג ההודיעים (הבעלי בתים) כשבא הרב לסיים המסכתא כדי שיבואו הב"ב גם כן לסיומא כו". ובס' תורת חיים (אר"ח סתקנ"א סקכ"ז) מפרש דברי מהר"מ מינץ — „דהוא משום כבוד התורה שאו ייה' נעשה ביותר הידור ברוב עם לכן שפיר יוכל לאחר (זמן הסיום) כו".

(32 רמב"ם הל' תפלה רפ"ג. ממגילה כט, ב.

(33 רמב"ם שם.

(34 להעיר מהמדה שהתורה נדרשת בה: דבר שהי' בכלל ויצא מן הכלל ללמד — מלמד על הכלל כולו.

(35 נצבים כט, ט"ז. וראה לקו"ת ר"פ נצבים.

(36 בא י, ט.

(37 ראה לקמו ס"ד.

והקטנים³⁸ ישתתפו בזה.

ואף שאינם שייכים ללימוד הספר „משנה תורה” — ילמדו מעין ספר זה, ספר המצוות להרמב"ם:

בהקדמתו לספר המצוות כותב הרמב"ם שספר זה מהוה „פתיחה” ו„הקדמה” לספר ה„יד”, בו מונה ומבאר בקיצור את כל תרי"ג המצוות שנתבארו בארוכה ובפרטיות בספר ה„יד”.

ולהעיר, שספר המצוות לא נכתב בלשון הקודש (כספר ה„יד”), כי אם בשפת המדינה, בלשון המורגל בזמנו כפי עמא דבר [ורק אח"כ תורגם ללשון הקודש ע"י ר' משה ב"ר שמואל אבן תיבון³⁹] — שזוה מובן, שהלימוד בספר זה שייך גם לאלה שאינם שייכים עדיין ללשון הקודש, קטנים בידיעה, כולל גם קטנים כפשוטם, קטנים בשנים (שיסבירו להם באופן המתאים לפי ערכם).

ולכן: אלה שאינם שייכים ללימוד ספר ה„יד” — ילמדו ענינים אלה כפי שנתבארו (בקיצור) בספר המצוות להרמב"ם.

וכדי לאחד את כל הלומדים (הן אלה שילמדו ספר ה„יד”, והן אלה שילמדו ספר המצוות) — כדאי שהלימוד בספר המצוות יהי במקביל ללימוד בספר ה„יד”, כלומר, ללמוד בכל יום ויום את המצוות המבוארות בשיעור היומי דספר ה„יד” (ולא לפי הסדר בספר המצוות), כך שכולם ילמדו את אותן המצוות באותו פרק זמן: הגדולים — בספר

ה„יד” (בארוכה), והקטנים — בספר המצוות (בקיצור).

מכיון שבימים הראשונים ילמדו את ההקדמה לספר ה„יד” (ומנין המצוות כו') — הנה במקביל לכך ילמדו בספר המצוות חלק מההקדמה לספר המצוות וחלק מי"ד השרשים אשר בהתחלתו, כל חד לפום שיעורא דילי'.

ובאותם ימים שהמצוות המקבילות להלכות שבספר ה„יד” מספרן מועט — יחזרו עוה"פ על השיעור היומי בספר המצוות (המקביל לספר היד), ונוסף לזה — ישלימו (במשך כמה ימים) את לימוד י"ד השרשים.

ד. בהאמור לעיל אודות ההשתתפות דנשים בלימוד הנ"ל — יש להעיר, שגם אצלן שייכים ב' הטעמים דלעיל:

(א) מעלת האחדות: נשים חייבות במצות „ואהבת לרעך כמוך”⁴⁰ — כאנשים.

(ב) לימוד התורה: גם נשים חייבות בלימוד כל הלכות הצריכות להן⁴¹. ומכיון ש„אחכה לו בכל יום שיבוא” — יש לומר, שבוזה נכללים גם כו"כ דינים דהלכות קרבנות וכיו"ב.

ובנוגע לשאר ההלכות שאינן צריכות להן — הרי אשה שלמדה הלכות אלו יש לה שכר⁴²,

וע"פ הפס"ד⁴³ שנשים מקיימות ומברכות גם על מ"ע שפטורות מהן, וכן נוהגות כולן במצוות מסוימות (שופר

38) ואדרבה — מכיון ש„השיב לב אבות על בנים”, על ידי בנים (מלאכי ג, כד ובפרש"י), מובן, שהאחדות דקטנים פועלת ומוסיפה בהאחדות של הגדולים.

39) ראת תשובת הרמב"ם לאביו דר' משה — ר' שמואל אבן תיבון (מתרגם המורה נבוכים) — חלקה נדפס בהקדמת קאפח להוצאתו דמו"נ.

40) קדושים יט, יח. יד הל' דעות פ"ז ה"ג. שהמ"צ מע"ר.

41) הל' ת"ת לאדה"ז ספ"א. וש"נ.

42) רמב"ם הל' ת"ת ספ"א. הל' ת"ת לאדה"ז שם. וש"נ.

43) ש"ע אדה"ז תאו"ח ס"ז ס"ג. וש"נ.

לבנים קטנים כולל הלכות ציצית⁴⁸ וכיו"ב.

ה. מכיון שא' הענינים העיקריים שבזה הוא אחדותם של ישראל — מובן, שיש להשתדל שבלימוד הנ"ל ישתתפו רבים מישראל, רבים ככל האפשר, אנשים נשים וטף, בכל מקום ומקום.

ולהקל את כל זה: ידפיסו „מורה שיעור" שבו יפורט השיעור זכל יום ויום — עבור כל א' מסוגי הלומדים: הן אלה שילמדו בספר „יד החזקה" — במשך שנה אחת או במשך ג' שנים, והן אלה שילמדו בספר המצוות, לפרסמו בכל מקום, בכדי לצרף עוד ועוד לחוג הלומדים, להגדילו ככל האפשר.

ולהעיר ולהציע — אלה שיוודע להם ע"ד הנ"ל לאחר זמן, יתחילו מהשיעור היומי (כפי שנדפס ב„מורה שיעור") שאותו לומדים שאר הלומדים, כדי לאחד את כל הלומדים⁴⁹, ובמשך הזמן — ישלימו את השיעורים שלפנ"ו.

ו. ויה"ר שהצעה זו תתקבל אצל כל בני" בכל מקום שהם.

וע"י התאחדותם של כל בני" — „כולכם" — בלימוד ענין אחד בתורה (בכללות הענין ובמקורו בתושב"כ, תורת משה).

— ועוד לפני הלימוד בפועל, כי אם תיכף ומיד עם קבלת החלטה טובה בזה⁵⁰ —

וכו') — יכולות לברך ברכת התורה על לימוד הלכות שאינן צריכות להן⁴⁴, במכ"ש וק"ו מברכת המצוות האלו, שהרי: (א) תלמוד תורה כנגד כולן⁴⁵, (ב) במתן תורה קדמה אמירת משה לנשים לדיבורו עם האנשים⁴⁶.

ועוד להעיר:

לכאורה צ"ע ממחז"ל דהמלמדה תורה שבעל פה כאילו מלמדה כו'⁴⁷ — אבל מבואר הוא על אחר ע"פ הטעם „מפני שע"ז נכנס בה ערמומית", ובלמוד הלכות פסוקות בלי טעמיהן — שזהו סגנון ס' היד וסהמ"צ (כהדגשת הרמב"ם) — אין זה שייך כלל, והוי בנדו"ז — כדון תושב"כ.

ובדורות האחרונים — פס"ד כל גדולי ישראל אשר עת לעשות להוי' כו', ועשו מעשה בפועל ויסדו בתי-ספר לבנות ללמדן תושב"כ והלכות הצריכות (כולל — ידיעת השם ואהבתו ויראתו כו', דעות ישרות, תשובה — תוכן ספר המדע שביד).

ויתרה מזו — מעשה רב בהסכמת גדולי ישראל שנשים מלמדות בבתי"ס

44 ראה שו"ע אדה"ו (חאו"ח סו"ס מו): „נשים מברכות ברכות התורה שהרי חייבות הן בברכת התורה (מפני שלהן) — שאז חייבות הן בברכת התורה (מפני שחייבות ללמוד מצות שלהן), ואין זה תלוי ברצונן, משא"כ בשאר הלכות התורה — הרי לימוד זה תלוי ברצונן, וכשולמות — מברכות ברכת התורה (ככפנים).

45 פאה פ"א מ"א. רמב"ם הל' ת"ת פ"ג הי"ג. הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד ה"ב.

46 מכילתא — הובא בפרש"י — עה"פ יתרו יט, ג. וראה שיחת י"ב-ב אדר תרצ"ד לנשי ובנות ישראל בעת ביקורו בריגא (נדפסה בלקויד כרך ג' בסופו).

47 הל' ת"ת לאדה"ז ספ"א (מסוטה כ, א — במשנה. הל' ת"ת להרמב"ם ספ"א).

48 ראה שו"ע אדה"ו א"ח ס"ז ס"ג בסופו.
49 הדיו דחובה קודם לתשלומין (שו"ע א"ח ר"ס קח) — לכאורה אין שייך בנדו"ז, כיון שבלימוד ספר הי"ד נוגע הקדימה והאחר, כנ"ל הערה 22.
50 ע"ד הפס"ד בשו"ע א"ח סתקע"א ס"ג.

החזקה": „ולא יהי עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד, ולפיכך יהיו כל ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם שנאמר⁵¹ כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים“.

תבטל סיבת הגלות ובמילא יבטל המסובב — הגלות, ותיכף ומיד — תבוא גאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו.

ובקרוב ממש נזכה לקיום היעוד שבו מסיים הרמב"ם וחותם⁵² את הלכות מלכים ומלחמותיהם⁵² ואת כל ספרו „יד

(51) ואמחזיל הכל הולך אחר החיתום (ברכות יב,

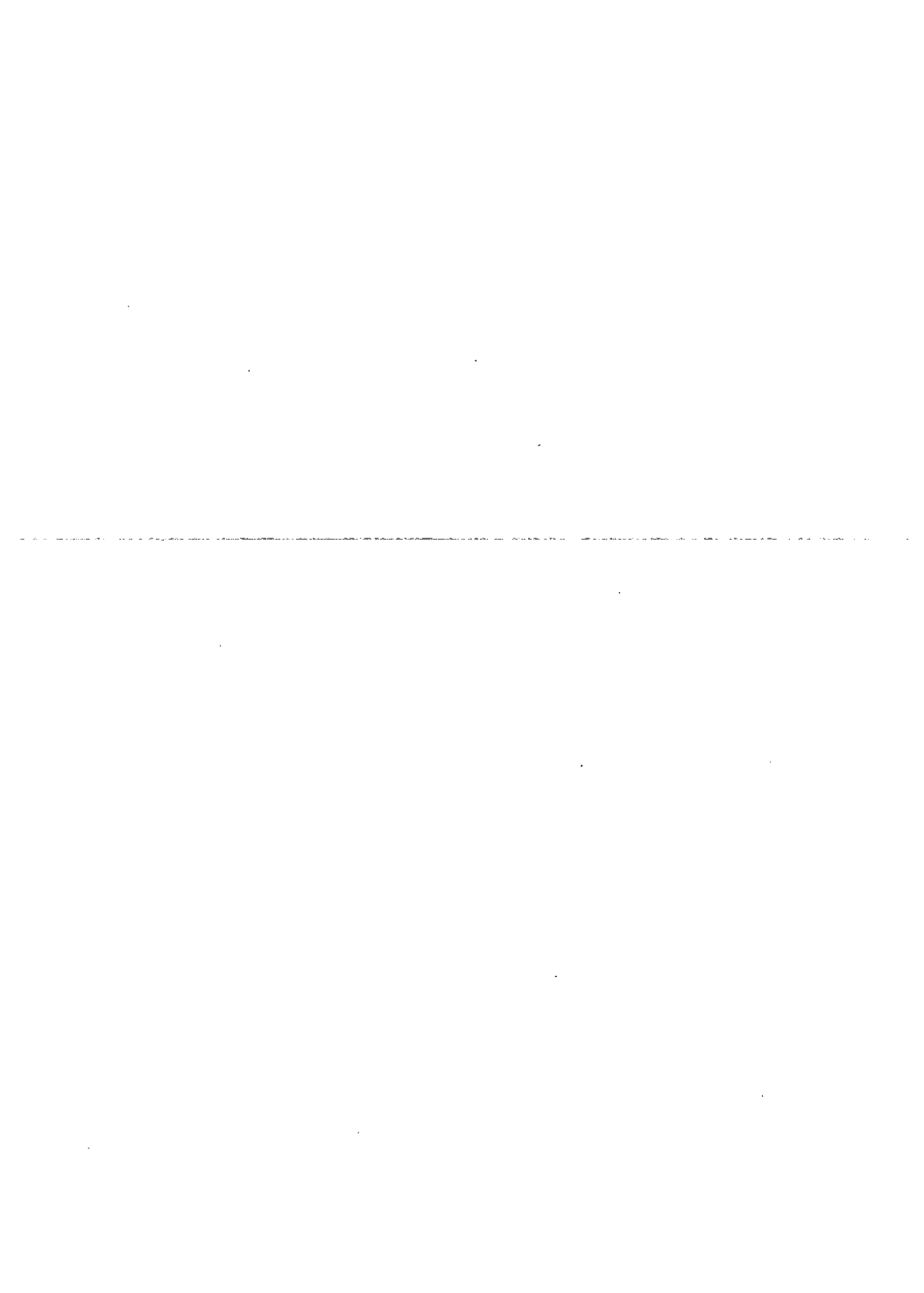
א).

(52) השם המלא דהלכות אלו — כבהקדמת הרמב"ם (ב„מנין המצוות על סדר הלכות הרמב"ם“) ובהכתרת בספר שופטים והל' מלכים, ולהעיר דבהכתרת לפרקים יא ויב דהל' מלכים בדפוס ויניציאה רפד. שי — „הלכות מלכים ומלחמות ומלך המשיח“.

(53) ישע"י יא, ט. — ולהעיר: ע"פ מו"נ (חיג ספי"א) כתוב זה הוא טעם דהחחלת הלכה זו שבאותו הזמן לא יהי מלחמה וכו', כפשוטו של מקרא: לא ירעו גו' נ' מלאה הארץ דעה גו'. — אבל ראה הל' תשובה פ"ט הי"ב. ואכ"מ.

מפתחות

מפתח ענינים

אומות העולם:

8.3 (השפעה עליהם. סיועם לישראל בסוף זמן הגלות). 206 (השפעה עליהם).

אומות, ז' אומות:

94 (הפתיחה להם בשלום).
ע"ע אמורי.

אורות וכלים:

25 (ע"י דביקות הכלים באורות נעשים גם הם קיום עצמי).

אורים ותומים:

3.3 (בשייכוהו לביהמ"ק).

אותיות פרטיים:

121 (בכ"מ וא"ו משמש כמובן „או").

אחדות וריבוי:

19.3 (פעולת אחדות בריבוי והתחלקות דעולם). 214 (מציאות נפרדת דכל פרט, והתאחדותם לכלל).

אחר:

4.3 (במארז"ל: אני ולא אחר).

אייר:

72 (ר"ת: אני ה' רופאיך). 7.3 (קבלתו מ- חודש ניסן). 74 (שייכות פנימית לענין ספה"ע). 76 (זמן התגברות הטבע. נקי זיו). 251 (צירוף שם הוי' דחודש אייר. ר"ת אני ה' רופאך). 255 (ר"ת אברהם יצחק כ"ו).

ע"ע ל"ג בעומר. ספירת העומר. פסח שני.

אימוץ ילדים:

244

איש ואשה:

184 (איש מזרע תחלה).

אכילה:

1.38 (כשאינה לשי"ש מורידה את האדם).

אלו ואלו דא"ח:

ע"ע מחלוקת.

אמונה:

159 (בלשון: מאמין בחי העולמים וזרע).

א

אבות:

168 (גאולה ע"י זכירת ברית אבות. מעלת כ"א מהאבות וגדלותם זע"ז). 170 (כנ"ל. מסיני שלהם). 171 (אם תמה זכות אבות). ועיין בערכיהם הפרטיים.

אביב:

ע"ע פסח.

אברהם:

170 (מסיני שלו לשרפה). 172 (כנ"ל. יצא ממנו ישמעאל כ"ו).

אדר:

185 (החודש אשר נהפך). 198 (כ"ה אדר).

אהבת ה':

69 (גם העובד מאהבה עדיין הוא קשור במציאותו – יש מי שאוהב).

אהבת ואחדות ישראל:

152 (הוראה מתלמידי רע"ק שצ"ל נהגו כבוד זל"ז). 153 (מבטל סיבת הגלות. חבור אפרים אף שהיו ערע"ו הם מ- נצחים). 219 (ההתחלקות רק מצד ה- גופים). 223 (כאיש אחד, לב אחד). 245 (חידושה על אהבת אוה"ע כ"א את בן עמו). 246 (מבטל סיבת הגלות). 251 (כלל גדול בתורה). 261 (הוראה מתלמידי רע"ק – כנ"ל. הכנה למ"ת). 262 (דרשב"י). 263 (כלי לכל הברכות. מביאה הגאולה). 264 (מבטל סיבת הגלות. כאיש אחד בלב אחד). 266-69 (בקשה נפשית לעריכת התוועדיות וריבוי בהם מענין אהבת ר- אחדות ישראל). 271 (מבטל סיבת הגלות. אחדות ישראל ע"י לימוד התורה של כו"כ מישראל בענין אחד). ע"ע התוועדות. מנין בני"י.

אוהל מועד:

ע"ע משכן.

- אמורי:**
 93 (בלשון רש"י: שהטמינו אמוריים מטמוניות כו'. כי לא שלם עון האמורי גר). 95 (תקפו לגבי שאר האומות). 97 (קליפת הדיבור).
אני':
 ע"ע שבת.
ארבע כוסות:
 ע"ע פסח.
ארון:
 104 (מקום ארון אינו מן המדה).
ארץ ישראל:
 65 (בזה"ג המשכת קדושה האלקית גם בחו"ל).
 ע"ע עבר הירדן.
ארצות הברית:
 ע"ע טהרת המשפחה.
אשה:
 ע"ע איש ואשה. נשים.
אסם:
 ע"ע קרבנות.
אָשֶׁר:
 186 (תענוג. והוא יתן מעדני מלך).
אתכפיא ואתהפכא:
 136.
- ב**
- בגדי כהונה:**
 31 (פועלים הכהונה). 32 (בגדי לכן ב- עבודת פנים מצד קדושת המקום או מצד חובת העבודה).
ביטול:
 5 (ביטול באופן של חשבון וביטול של- מעלה מצויר וחשבון). 70 (עבודה לשמה בלי הרגשת מציאותו). 71 (כל הקרוב קרוב יותר הוא בטל יותר). 101 (דרגות כביטול). 103 (כנ"ל). 137 (התדרת ה- ביטול גם בהכנת והשגת האדם). 139 (על ידי ביטול מגיעים לדרגא נעלית יותר, הן כעבודה והן בלימוה"ת).
 ע"ע קבלת עול.
- בין השמשות:**
 236 (זמן ביהשמי"ש בנוגע לכדיקת נשים).
בידורים:
 136 (עבודה דבידור נה"ב ועבודה דעלי' בקדושה גופא). 138 (כנ"ל).
בית:
 26 (עשיית כל בית וחדר לבית תורה תפילה וגמ"ח. בית מלא ספרים).
בית הלל ובית שמאי:
 139 (הלכה ככ"ה מפני שנוחין ועלובין היו).
בית המקדש:
 103 (פלוגתת הראשונים באופן השראת השכינה בכיהמ"ק). 190 (ביהמ"ק הג' כ- יעקב שקראו בית).
 ע"ע לשכת הגזית. משכן. קדה"ק.
בל תסקצו:
 66.
בני חיי ומזוני:
 191 (ברכת: בני חיי ומזוני ריחין).
בריאת העולם:
 166 (חילוקי דרגות בבעלותו של הקב"ה בעולמו).
ברית:
 172 (הברית עם האבות על הגאולה).
ברית מילה:
 ע"ע מילה.
ברכה:
 137 (כל הנהנה מעוה"ז בלא ברכה כו'. ברכו בתורה תחילה).
ברכת כהנים:
 193 (לעת"ל מפי כה"ג).
- ג**
- גאולה:**
 75 (גאולה גשמית ורוחנית תלויים זב"ז).
 82 (במארז"ל: אין ב"ד בא עד שתתהפך כל המלכות למינות. יתבררו ויתלכנו גו'. בדרך שכולו זכאי או כולו חייב). 160

על גזילה לכפרה במזיק ממון חבירו. בדין תקנת השבים). 117 (גזילה לאו הניתק לעשה).

גשמיות ורוחניות:

74 (התורה מדברת בעליונים ורומזת ב־תחתונים, העיקר הרי"ע הרוחני). 263 (ר' נתתי גשמיכם בעתם – גם מלי גשמיות).

ד

דאגה:

216 (שלילת דאגה בעניני רפואה).

דברי סופרים:

46 (אם שייך תיקון דרבנן היכא שבלא"ה יש חיוב דאורייתא).

דוד:

205 (נעים זמירות ישראל). 210 (כנ"ל).
223 (כנ"ל). 255 (כנ"ל).

דיבור:

97 (דקדושה ודלעו"ז). 150 (שלילת דיבור אחד בפה ואחד בלב). 157 (בהחיוב לקיים דיבורו, הן שלך יהי צדק).

דילוג:

199 (בגאולת מצרים).
ע"ע פסח.

דירה בתחתונים:

105. 111.

דם:

67 (איסור דם, שנפשו של אדם קצה הימנו). 120 (דם הוא הנפש).

דרך:

123 (מקום סכנה). 262 (קאי על הדרך דעבודת ה').

ה

הגדה של פסח:

ע"ע פסח.

הדפסה:

ע"ע ספרים.

(הקב"ה משמט החובות וחטאים דבני"י ועיי"ז באה הגאולה). 171 (ע"י תשובה, יסורים, זכירת ברית אבות). 184 (גאולה העתידה בלשון זכר. בניסן או בתשרי. הגאולה לפני מלחמת גוג או לאחריו). 190 (בחפזון, בשובה ונחת). 200 (כנ"ל). 213 (אלפי שנים ירידות ועליות עד לגאולה השלימה והמהולטת). 214 (בחפזון, ב־שובה ונחת). 263 (ע"י אהבת ואחדות ישראל). 264 (ע"י התגלות אהבת הקב"ה לישראל. גולה, גאולה).

ע"ע גלות. לעתיד לבוא. משיח.

גוג ומגוג:

ע"ע גאולה.

גוף ונפש:

201 (הרחמנות על ירידת הנפש בגלות הגוף).

גזילה:

ע"ע גניבה וגזילה.

גזירות ושמדות:

53 (לאחרי כל הגזירות ושמדות ולאחרי הריבוי תומ"צ, בני"י נזדככו בזיכרון אחר זיכרון).

גלות:

42 (בלשון: ידאג על חורבן הבית ויתחנן כו'. „טרופה" רומז על הגלות). 53 (ב־עקבתא דמשיחא בני"י כבר נזדככו זיכרון אחר זיכרון). 153 (בעון שנאת חנם). 205 (יתבררו ויתלבנו גוי'. בתקופתנו אחרית הימים מוצאים עניני תוקף וזריזות בצד הטוב ובצד ההפכי). 246 (בעון שנאת חנם).

ע"ע גאולה. גזירות ושמדות. מצרים.

גמילות חסדים:

200 (הג' סימנים: ביישנים רחמנים גומ"ח). 204 (כנ"ל).

ע"ע תורה עבודה וגמ"ח. צדקה.

גניבה וגזילה:

112 (בדין כל הגוזל את חבירו כאילו נוטל נשמתו כו'). 115 (באיסור גניבה גם פחות משר"פ). 116 (ההפרש בין תשובה

הווה:

123 (דבר הכתוב בהווה, ועד"ז בפרש"י).

הולדה:

ע"ע לידה.

הוצאת ז"ל:

235 (בדיקה רפואית ע"י הוצאת זרע).

236 (ע"ד אמירת ד' מזמורים הראשונים

דתהלים).

הוראה:

125 (מכל מה שרואה ושמע). 209 (ע"ד

הנ"ל).

הוראת שעה:

ע"ע משכן.

הורדוס:

162.

הכנסת אורחים:

243 (בתור סגולה פרטית).

הלכה:

272 (מצות לימוד ויריעת ההלכות).

ע"ע מחלוקת.

הסתלקות, מיתה:

23 (ונשיאי ישראל לא יפרדו מעל צאן

מרעיתם). 24 (קדושת המקום והכלים

שהשתמש בהם הצדיק). 25 (הארון שבו

נגנו הצדיק כמו הארון ללוחות הברית).

98 (מיתת הצדיקים כנשיקה).

הפצה ושליחות:

26 (הפצת המעינות חרצה). 118 (עבור

תקנת השבים צריך למחול על הפסד

גשמי וגם על הפסד רוחני). 125 (הצלת

בני מטביעה רוחנית ה"ע של פקרי"ג).

218 (בהשפעה לעני ביהדות ג"כ יותר

ממה שבעה"ב עושה עם העני כו').

הצלת נפשות:

ע"ע הפצה ושליחות. פקרי"ג.

הקדש:

176 (פדייתו בשלשה בקיאי"ן).

הקהל, שנת הקהל:

192. 214.

הריון:

ע"ע לידה.

השפעה:

ע"ע משפיע ומקבל.

התוועדות:

265 (פעולתה ומעלתה בענין אהבת ר-

אחדות ישראל). 267 (עריכת התוועדות

בשבת ודיבור בעניני אהבת ואחדות ישר-

אל).

התקשרות:

101 (בחד קטירא אתקטרנא כו').

ע"ע נשיאי ישראל.

י**ילד:**

ע"ע לידה.

יטת:

ע"ע נדה.

ז**זכירת יציאת מצרים:**

ע"ע פסח.

זכר ונקבה:

16 (תוקף וחלישות).

זמן:

133 (גדרו שינויים והתחלוקת, וע"י קיום

המצות התלויים בזמן פועלים בו קיום

ותמידות).

ע"ע מצות.

ז"א ומלכות:

196 (כדוגמת אורות וכלים).

זקן:

248-49 (טעם ונחיצות גידול הזקן. סגור-

לתו להצלחה בפרנסה). 250 (תספורת

השפה העליונה).

ע"ע פאת הראש.

זריזות:

190 (עבודה בזריזות וחפזון מקרכת ה-

גאולה). 199 (חפזון דקדושה). 205 (בתקר-

פתנו אחרית הימים מוצאים תוקף וזריזות

בצד הטוב ובצד ההפכי).

זריעה:

159 (בלשון: מאמין בחי העולמים וזורע).

חנם:

269 (בלע"ז).

חטירות:

ע"ע פנימיות התורה.

חפזון:

ע"ע גאולה. פסח.

חציצה:

ע"ע מקרה.

חרוסת:

ע"ע פסח.

חת"ת, שיעורי חת"ת:

273.

ח**חדש:**

134 (בגדר התרתו ע"י עומר ושתי"ל).

חודש:

73 (מה שלא קבעה התורה שמות החדשים. שמות החדשים עלו עמהם מבבל. לכל חודש תוכן מיוחד, ולאורך הם גם מציאות והמשך אחד. י"ב חדשים כנגד י"ב שבטים). 207 (ט"ו בו קיימא סיהרא באשלמותא). 212 (כנ"ל). עיין ערך כל חודש פרטי.

חודש, ראש חודש:

185 (אינו יום המעשה, המלאכה נשפעת ממקום רוחני יותר ובמילא הצלחה יתירה יותר). 251 וערי"ח יר"כ קטן).

חולי:

ע"ע רפואה.

חוקים:

4 (בלי טעם כלל, או בלי טעם גלוי). 174 (ע"ד הנ"ל). ע"ע עדות חוקים ומשפטים.

חושך:

86 (לפעמים פירושו ע"ד „ואחשך גם אנכי“).

חטא:

104 (גם בשעת החטא היתה כאמנה אתו). ע"ע שוגג.

חטאת:

ע"ע קרבנות.

חידוש:

139 (בעשיית דבר חדש יש יותר חיות ותענוג).

חימוד:

ע"ע לא תחמוד.

חינוך:

ע"ע קטנים.

חמץ:

ע"ע פסח.

ט**טבילה:**

ע"ע מקרה. נדה.

טבע:

159 (מאמין בחי העולמים וזורע, הזריעה מצד האמונה בלי שום תפיסת מקום לדרכי הטבע). 231 (נשתנו הטבעים).

טהרה:

70 (אכילת חולין בטהרה). 71 (טהרה וקדושה).

טהרת המשפחה:

228 (שימוש במוך במקום סכנה). 229 (ע"ד הנ"ל). 229-30 (תוספת זהירות ב"ה הנצרכים לברכה עבור לידה). 230 (ע"ד מגע בעת היריון). 235 (שימוש במוך וכיו"ב מסיבות רפואיות). 237 (תוספת זהירות - כנ"ל). 238 (יסוד בית ישראל וכל פרט בו נוגע). 239 (המצב הירוד כדיני טהרת המשפחה וגם בארה"ב כו'). 242 (השפעה על אחרים בנוגע לטהרת המשפחה כדבר הנוגע לעצמו. קבלה ע"ע ענין טהרת המשפחה יזרו הצלחת ה"שירון). 243 (מתיקוני תשובה - לפעול על שתי נשים לפחות שתשמורנה דיני טהרת המשפחה. סגולה לבריאות הילדים). ע"ע מקרה. נדה.

טומאה:

47 (אם יש שם לטומאה קלה אצל טומאה חמורה). 241 (איסור מטומאה לא גמרינן).

טעמי המצות:

178 (אם יש טעמים גם לפרטי המצות. דרגות בטעמי המצות).

ע"ע חוקים. עדות חוקים ומשפטים.

טריפה:

42 (רומז על הגלות).

משיחה. בן יחיד והוא היורש הכל – לא

רק במקום המוריש).

יחיד ורבים:

ע"ע אחדות וריבוי.

יחידה:

25. 27. 104.

יחידות:

25 (התקשרות יחידה ביחידה).

יין:

265 (פנימיות התורה ושייכותו לדוד מלכא משיחא).

יסורים:

ע"ע גאולה.

יעקב:

169 (בחור שבאבות). 172-73 (מטחו שלי-מה. בחור שבאבות. מעלתו על אברהם ויצחק). 188 (תיקן ערבית. נחלה בלי

מצרים. י עקב).

ע"ע אבות.

יצחק:

172-73 (יצא ממנו עשו כו').

ע"ע אבות.

יצחק, האר"י:

247 (מנהגו באופן השארת הפארות).

יצר טוב ויצר הרע:

17 (לעולם ירגיז כו'). 138 (יצה"ר אקדמי

טעניתי). 214 (כנ"ל).

ירושה:

23 (יורש הוא המוריש עצמו ולא רק

במקום המוריש).

ישראל:

27 (כ"א הוא כבן יחיד להורים זקנים כו').

52 (התפשטות נקודת היהדות בכל הי

כוחות). 102 (כ"א רצונו הפנימי לקיים

רצון ה'). 187 (מלכים, בני מלכים. כ"א

הוא בנו יחידו של ממה"מ). 189 (נער

ישראל ואוהבה). 200 (ביישנים רחמנים

גומ"ח). 204 (כנ"ל). 208 (ממלכת כהנים

וגוי קדוש, מלוכה וקדושה). 214 (ע"ד

הנ"ל). 264 (אהבת ה' לישראל).

ע"ע אהבת ואחדות ישראל. נשי"י

יום:

12 (ימים – לכושי התומ"צ, לא יניח שום יום מעשיית מצוה).

יום, ימים פרטיים:

192 (שלישי הוכפל בו כי טוב). 207 (יום

שני – הוכפל בו טוב). 211 (שלישי

הוכפל בו כי טוב).

יום הכפורים:

104 (כניסת הפנימיות דכ"א לפני ולפנים.

לפני ה' תטהרו. פעולתה על כל השנה.

ישראל בדוגמת מלאכי השרת. לחיותם

ברעב). 106 (בהיו"ט של הכה"ג בצאתו

בשלום כו'). 110 (טעם עבודת יוהכ"פ

ככה"ג נשוי. כפרת השעיר. ר"ה תשובה

כללית ויוהכ"פ תשובה פרטית).

ע"ע קדה"ק.

יום טוב:

58 (החיוב לטהר א"ע ברגל). 62 (להקביל

פני רבו ברגל). 64 (כנ"ל. אם חוה"מ נקרא

מקרא קודש). 65 (ישראל אינהו דקד-

שינהו לזמני. המשכת הקדושה באכו"ש).

130 (אם מצותם הוא רק בהגיע זמנם או

בכל השנה). 132 (פעולתם על כל השנה).

133 (בגדר קדושת הזמן דיו"ט). 217

(המשכת הקדושה והשמחה לימי החול).

יוסף יצחק,**כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע:**

23 (התחלת נשיאותו כב' ניסן. אי"צ

חדש כמותה). 218 (ישראל מונין ללבנה).
ע"ע חודש. שמש ולבנה.

ל"ג בעומר:

75 (מחצתי ואני ארפא). 149 (מיתת תל-
מידי רע"ק שלא נהגו כבוד זל"ז). 152
(כנ"ל). 251-56 (מקורו וטעמו והוראותיו.
עריכת תהלוכות לילדים). 261 (מיתת
תלמידי רע"ק שלא נהגו כבוד זל"ז). 262
(הילולא דרשב"י ושייכותו לאהבת ישר-
אל). 263 (הוד שבהוד ומסתיים עיקר בנין
גופא דז"א).

לוי, לוויים:

21 (גם כהן ולוי אומרים הנשיאים דחודש
ניסן מצד שייכותם לכל השבטים).

לווי"צ, הרה"צ רלוי"צ מבארדיטשוב:

104 (פתגמו ע"ד הצום דיוהכ"פ).

לחם:

137 (תורה).

לידה:

208 (עובר אינו מציאות לעצמו). 28-29
(עיבור אחר לידה בניתוח קסרי. מניעת
הריון במקום סכנה. טיפול הקרנות ל-
עקרות). 231 (מיעוט בבדיקות רפואיות
פנימיות בהריון. בענין הנקה טבעית).
237-38 (אודות אשה שהזמן שיכולה ל-
התעבר אינו מתאים לספירת ימי טהרה).
238 (סגולה להולדה ע"י שמלמד את בן
חבירו תורה).
ע"ע פראסטאטא.

לעתיד לבוא:

43 (נפלאות לגבי הגילויים דמצרים). 180
(גילוי טעמי תורה). 269 (לימוד התורה
באופן של ראי"). 277 (עסק כל העולם
לדעת את ה').

לשון הרע:

97 (סיבת נגעים).

לשכת הגזית:

33 (ישיבת ב"ד בלשכת הגזית אינו מדיני
וגדרי ביהמ"ק).

לשם שמים:

138 (ענינים הגשמיים אם לא ייעשו

כ

כבוד:

200 (שלילת שיקוע בקנאה תאוה וכבוד).

כבש:

137 (מורה על ענין הביטול).

כהן:

33 (אם יש בקדושת כהן מקדושת לוי).

34 (שם „זר" מצינו גם כהן העוכר

במחוסר בנדים או היושב בשעת העבודה

וכיו"ב). 87 (דין כהן שכהה מאור עיניו

לענין ראיית נגעים). 90 (איש החסד). 230

(מנהג הנושא בת כהן להיות בקי במסכתא

אחת). 262 (ואתם תהיו לי ממלכת

כהנים).

ע"ע בגדי כהונה. לוי, לרויים.

כהן גדול:

106 (עשייתו היו"ט בצאתו בשלום כו').

110 (עבודת יוהכ"פ ככה"ג נשוי).

ע"ע ברכת כהנים. קדה"ק.

כינוס:

ע"ע התוועדות.

כלות הנפש:

101 (דנדב ואביהוא).

כריעה:

104 (מנפשי כרע).

כריתות ברית:

ע"ע ברית.

ל

לא תחמוד:

114 (החיימוד מביא לידי גול כו').

לב:

101 (עבודה בחיצוניות ובפנימיות הלב).

לבושים:

248 (לא שינו את לבושם).

ע"ע מצרים.

לבנה:

213 (ישראל מונין ללבנה. עתידים להת-

- לש"ש** הם יורידו את האדם. 200 (כ) אכילתו כו' משאו ומתנו.
ע"ע רשות, עבודה בדברי הרשות.
- לשמה:**
70-69 (דרגות בעבודה לשמה).
- מ**
- מאבד עצמו לדעת:**
125 (אם חייכים להציל המאבד עצמו לדעת).
- מדבר:**
ע"ע ענני הכבוד.
- מזבח:**
22 (חנוכת המזבח, יסוד-עבודת ישראל).
101 (החיצון והפנימי, ענינים בעבודה הרוחנית).
- מזוזה:**
ע"ע תפילין.
- מזיד:**
ע"ע שורג.
- מזמור:**
ע"ע שיר.
- מחלוקת:**
135 (אלו ואלו דא"ת. בנוגע לרוחניות המצות יש מקום לכל הדיעות). 150 (אלו ואלו דא"ת. צריך לנהוג כבוד גם בדיעה השני').
- מחשבה דבור ומעשה:**
101 (לבושי הנפש וצ"ל לפי רצון ה').
- מטלטלין:**
214 (רמז בדין דאין דין קדימה ב' מטלטלין).
- מילה:**
232 (כניסת נפש הקדושה באדם. מטעמי המצוה. ג' הענינים: פעולה, מהול, אינו ערל). 233 (בטעם שלום זכר). 239 (למנצח על השמינית. בטעם שאין מברך כין שהחינו על המילה).
- מלך:**
166 (גדרים בבעלותו על המדינה).
ע"ע ישראל.
- ממון:**
114 (כמו אחד מחלקי האדם). 194 (בנכסי האדם ניצוצי קדושה השייכים לשרש נשמתו ולכן התורה חסה על ממונם כו').
264 (רמז בלשון חז"ל: כסף מנלן). 269 (בממון הנצרך לעבודת ה' אין בזה ענין דמשמש ע"מ לקבל שכר).
- מנהג:**
41 (מעלתו על דין).
- מנין בני"י:**
266 (מורה על האבת ואחדות ישראל).
- מסירות נפש:**
52 (החדרת כח המס"נ בכל הכוחות).
ע"ע אבות. כלות הנפש.
- מספרים:**
151 (כ"ד). 195 (י"א). 196 (ט"ו דיינו).
213 (ל"ג). 265 (שלישי).
- מצא:**
54 (וימצאיו – לשון הושטה והזמנה).
- מצה:**
75 (מיכלא דאסותא, שמלכתחילה אינו בא לידי חולי). 130 (בגדר מצות מצה אם חיובה חל על כל השנה). 136 (לחם עוני, אתכפיא). 196 (ג' המצות כלים וששת המינים אורות).
ע"ע פסח. רשות.
- מצורע:**
233 (תגלחת מצורע לפני הטבילה). 234 (בצפור מצורע ששחטה ונמצאת טריפה).
ע"ע נגעים.
- מצות:**
104 (קיומם בפנימיות הרצון ולא באופן של עול וכפיו). 130 (מצות התלויות בזמן אם חיובם הוא רק בהגיע זמנם או כל השנה). 133 (מצות התלויות בזמן אם הזמן מובדל בפ"ע או שהעיקר הוא החיוב

נשיאות דתורה ונשיאות דמלך. 35 (משה שבכ"א).

משה, הרמב"ם:

273 (יום הולדתו).

ועיין להלן במפתח ספרי הרמב"ם.

משיח:

27 (יחידה הכללית). 43 (בא בהיסח הדעת. „זרע הבא ממק"א" קאי על משיח). 185 (משיח בן דוד ומשיח בן יוסף). 265 (כוסי רוי" כסא דרוד כוי). 269 (ראש המדברים בהתוועדות גדולה דלעת"ל יהי משיח צדקנו).

ע"ע גאולה.

משכן:

28 (גדר שימוש משה בכהונה בז' ימי המלואים). 32 (ב' ענינים: בית לה' לה- קרבנות, „אוה"מ" מקום המיועד לדיבור עם משה). 33 (אם ענין „ונועדתי גוי" הוא רק במשכן ולא בביהמ"ק). 103 (דרגות בהשראת ודביקות השכינה במקדש). 105 (הענינים שבחנוכת המשכן והמוזבח היו בגדר הוראת שעה).

ע"ע בגדי כהונה. משה. קדה"ק.

משפטים:

ע"ע ערות חוקים ומשפטים.

משפיע ומקבל:

218 (חיבורם). 221 (כנ"ל).

מתן תורה:

139 (נעשה ונשמע). 261 (ויחן גוי כאיש אחד).

מתנה:

154 (בדין האומר ליתן מתנה אם יכול לחזור בו).

נ

נגעים:

78 (בדיני מראות שמצטרפים זע"ז). 79 (כאם הסימני טומאה הם מגזיה"כ). 84 (דין כהן טומא וראיית בית הסתרים). 94 (הנגע בעור בשרו, רק בחיצוניותו).

על האדם וקיומו מותנה בזמן זהו. 178 (שרשם רצון העליון).

ע"ע טעמי המצות. יום.

מצות עשה ומצות לא תעשה:

10 (חילוקם לענין תשובה וכפרה).

מצרים:

43 (יציי"מ לא ע"י שרף ולא ע"י שליח).

49 (בגאולת מצרים נעשו בני"י משוחררים לעולם מגדר עבדות זו, ושעבוד הגלות אינו בסוג דגלות מצרים). 50 (קושי גלות הרוחני דמצרים יותר משאר הגלויות. וירעו אותנו המצרים. נקודת הרע נגד קוצו של יו"ד. כל המלכיות נקי ע"ש מצרים כו'). אם המכות פעלו רק בד' ה-

יסודות או גם בחומר ההילולי). 52 (גאולת מצרים, גאולת נקודת הטוב ונקודת היהדות מנקודת הרע. גאולה נצחית). 74 (נגלה עליהם כו' בכבודו ובעצמו). 75 (יציי"מ גאולה רוחנית ע"י נסי נסים). 204 (יציי"מ בדוגמת לידה). 209 (ישראל כמצרים היו מצוינים כלשונם לכושם כו', ולאריך גוי בקרב גוי. יציאה מעבדות לחירות נעלית). 223 (יציאת כל ישראל ברגע אחד). 224 (יציי"מ בכל יום, יציאה ממצרים וגבולים).

ע"ע ענני הכבוד. פסח.

מקוה:

239 (מעלות בניית מקוה טהרה). 240 (אם מעין מטהר דוקא בזוחלין). 241 (בדברי הכ"מ שהטהרה היא דוקא בצאתו מן ה- מקוה. בדין סתימת נקב שן לענין חציצה). 242 (טבילה במקוה כשבאזון מן השרוי במים). 243 (טבילה במקוה כשרה ולא במימי העיר הנמדדים ונמשכים דרך כלים שונים). ע"ע נדה.

מרור:

ע"ע פסח.

משה:

28 (גדר שמושו בכהונה בז' ימי ה- מלואים). 34 (ב' ענינים בנשיאותו:

- 91 (נגעי כתיים בשורה היא להם כר').
96 (באים על חטא). 97 (על עון לה"ר).
ע"ע מצורע. עבר הירדן.
- נדב ואביהו:**
98 (בקרבתם לפני ה' וימותו).
- נדה:**
236 (זמן ביהשמ"ש בנוגע לבדיקה).
237-38 (ע"ד טיפול לשינוי זמן הוסת).
240 (טהרה ע"י רחיצה בנהרות וימים גם בלי כונה. גדר טומאה או איסור). 244
(המקור להברי הרמב"ם דבן הנדה פגום).
ע"ע טהרת המשפחה. מקוה. נשואין.
- נותן ומקבל:**
ע"ע משפיע ומקבל.
- נזיר:**
233 (תגלחת טומאה לאחר הטבילה).
- ניסן:**
19 (במנהג קריאת פ' הנשיא ונוסח היהי רצון. במנהג אי אמירת תחנון). 53 (בניסן עתידין להגאל). 74 (חרדש הגאולה. נסי נסים). 75 (אינן אומרים תחנון – וסליחת העונות נפעלת ממילא). 184 (בניסן עתי-דין להגאל). 185 (חרדש הגאולה. כל יום מהחרדש הוא בכחי' ר"ח). 186 (נסי נסים). 192 (בניסן עתידין להגאל). 195 (נסי נסים). 204 (חרדש הגאולה). 207 (כנ"ל). 216 (נסי נסים).
- ר"ח ניסן:**
195 (אותו יום נטל עשר עטרות). 207-08
(ר"ה למלכים ולרגלים). 216 (חל ביום בשבוע שבו חל א' דחה"פ. מאז לכר"ע שואלין ודורשין בהל' הפסח).
- ב' ניסן:**
23.
- י"א ניסן:**
186-88. 192. 194-95. 203. 211. 221.
- י"ג ניסן:**
23.
- נכסים:**
ע"ע ממוץ.
- נעשה ונשמע:**
ע"ע מתן תורה.
- נפש:**
ע"ע נשמות ישראל.
- נצחון:**
24 (כל עניני קדושה קיימים בקיום עצמי ונצחי). 194 (הנצחון הוא למלאות רצון העליון).
- נקודה:**
ע"ע שיעור.
- נקיון:**
68 (נקיון הגוף ונקיון הנפש). 70 (כנ"ל).
- נרות שבת קודש:**
230 (צדקה קודם הדלקה"ג). 231 (כנ"ל).
- נשואין:**
230 (מנהג הנושא בת כהן להיות בקי במסכתא אחת). 240 (טעם שלא להמנע משירדכים עם אלו שהוריהם לא נזהרו בטהרת מקוה בפרסום). 242 (קבלה ע"ע ענין טהרת המשפחה יורז הצלחת ה-שירוך).
- נשיאי ישראל:**
18 (חטאת הנשיא פועל על כלל העם). 22 (הנשיא הוא הכל. כל נשיא בדורו כנשיא הראשון בדורו). 23 (לא יפרדו מעל צאן מרעיתם כו'. התקשרות אליהם ע"י לימוד תורתם). 26 (התקשרות אליהם). 34 (נשי-אות דתורה ונשיאות דמלך).
ע"ע יחידות. צדיקים. קרבנות הנשיאים.
- נשים:**
237 (כיסוי הראש בנשים מכיא ברכות השי"ת). 275 (תקנת לימודן סה"מ לה-רמב"ם. חיובן בלימור"ת).
- נשמות ישראל:**
17 (חלק אלוקה ממעל ממש). 101 (גילוי פנימיות הנפש).
ע"ע גוף ונפש. ישראל.

ס

טוכות:

130 (בגדר מצות טוכה אם חיובת כל

ע

עבד:

161 (עבדי הם כו'). 162 (בדין לא ימכרו ממכרת עבד בע"ע). 164 (בדיני ע"ע לא תעבוד בו גוי כשכיר כתושב גוי. אם הוא בגדר שכיר). 165 (בדיני ע"ע הנמכר לנכרי). 166 (עבד מלך מלך). 208 (כנ"ל). עבדי הם).

עבודה זרה:

51 (איסורו במשהו, כי הוא נקודת הכל). 209 (משכו ידיכם מע"ז כו' - כל דבר שהוא זר לאלקות). 211-12 (כנ"ל).

עבירה:

ע"ע חטא. שוגג.

עבר הירדן:

95 (בכיבוש האמורי קודם שאר האומות). 96 (אמורי הוא בעבר הירדן מזרחה ו- מערבה). 97 (אם דין נגעי בתים נוהג ב- עבר הירדן. כ"ג וב"ר נטלוה מעצמם).

עדות חוקים ומשפטים:

175 (ההפרש בגדר טעמי המצות דעות ודחוקים ודמשפטים). 179 (כנ"ל. התכל- לותם שגם המשפטים צריך לקיימם מצד רצון הקב"ה וגם בחוקים יש טעם ותענוג כו').

ע"ע חוקים.

עובר:

ע"ע לידה.

עולה:

ע"ע קרבנות.

עולם:

ע"ע בריאת העולם.

עומר:

136 (בהפרש שבין עומר ושתי הלחם).

ע"ע חדש.

עיבור:

ע"ע לידה.

עלי:

ע"ע בירורים.

השנה). 132 (השמחה דחה"ס היא המקור לשמחה של מצוה בכל השנה). 140 (בחוב כוונה במצות סוכה. זכר ליצי"מ או זכר לנס דענני הכבוד. קדושת הסוכה). 141 (בגדרי סוכה: עשוי לצל, דירת עראי). 143 (בדין צלתה מרובה מחמתה). 184 (הפטרת שבת חוהמ"ס ביום ברא גוג).

סומא:

90 (נק' סגיינהור כי מאיר בו עצם כח הראי' בלי כסיו). ע"ע נגעים.

סיום:

36 (צ"ל בדבר טוב). 274 (עריכת סיום וסעודה לגמרה של תורה).

סיון:

265 (חודש השלישי, אחדות והתכללות).

סליחה:

104 (ע"י גילוי פנימיות הנשמה. לפני הוי').

סנהדרין:

33 (בלשכת הגזית).

ספירות:

25 (קיום העצמי של אר"כ דע"ס).

ספירת העומר:

74 (ביור המדות. שייכות פנימית לחודש אייר). 133 (ע"י הספירה מצותי אחשבי להזמן). 136 (בירור המדות דנה"ב). 151 (מפסח ועד עצרת ימי דין). 226 (העובר קו התאריך באמצע ימי הספירה). 261 (שייכות מיוחדת דימי ספה"ע לאהבת ואחדות ישראל. הכנה למ"ת. שבע שבתות תמימות תהיינה). ע"ע ל"ג בעומר. עומר.

ספרים:

23 (נשיאי ישראל הכניסו עצמם בספרי- המ, וההתקשרות אליהם הוא ע"י לימוד תורתם). 25 (כנ"ל). 232 (זירוד בהדפסת ספרים). ע"ע בית.

(במצות סיפור יצי"מ). 51 (בטעם שב-
חרוסת אי"צ שיעור כזית משא"כ במרור.
בטעם איסור חמץ בכל שהוא. חרוסת זכר
לטיט וזכר לתפוח). 132 (מצות זכירת
יצי"מ שבכל יום נמשכת מזכירת יצי"מ
שבלייל פסח). 136 (פסח ושבועות,
אתכפיא ואתהפכא). 187-89 (מעות חטים.
כל דכפיין ייתי ויכול). 189 (שייכות
מיוחדת לתינוקות). 196 (ג' המצות כלים
וששת המינים אורות. בהגדה: ט"ו דיינו.
בנוסח: אילו הכניסנו כר'. אם קיים תשבי-
תו באוכל חמץ בפסח). 197 (מיץ עגבים
לד' כוסות). 198 (חפזון דפסח. דילוג).
199 (פסח ע"ש שפסח כר'). 204 (חפזון
וריוזות בהכנות לפסח). 205 (בדיקת
החמץ לאור הנר, בעבודה הרוחנית). 208
(לידת ישראל כעם). 211 (השם: חג ה-
מצות). 212 (פסח ושבת. קביעותו בחודש
האביב, בט"ו בחודש). 216 (הראשון וה-
יסוד של ג' הרגלים). 217 (בתקופת ה-
אביב). 225 (המברקים לחה"פ).

ע"ע מצה. מצרים. עומר. ק"פ. רשות.
שבת הגדול.

פסח שני:

74 (ענינו תשובה ורפואה). 256 (הוראתו:
ניטא קיין פארפאלן).

פקוח נפש:

120 (בדין לא תעמוד על דם רעך). 122
(אם יש חיוב להכנס בספק סכנה כדי
להציל חברו ממתה). 125 (אם חייבים
להציל המאבד עצמו לדעת או המעמיד
עצמו בסכנה. אם גם הצלת הנפש משמד
וכי"ב הר"ע פקו"נ).

פראסטאטא:

236 (באופני נחוח הפראסטאטא).

פרה אדומה:

178 (הכנה בשכל, והחוקה שבה). 179 (אם
טעמה נתגלה לשלמה).

פרישות:

70 (נקיות מביאה לידי פרישות).

עלי לרגל:

60 (לאחרי החורבן).

עני:

218 (עני ביהדות. יותר ממה שבעה"ב
עושה עם העני כר').

ענני הכבוד:

140-147.

עצם:

193 (כשאתה תופס מקצתו אתה תופס
בכולו).

עקבתא דמשיחא:

ע"ע גלות.

עקיבא, רע"ק:

149 (מיתת תלמידיו שלא נהגו כבוד
ז"י). 261 (כנ"ל).

ערבית:

ע"ע תפילה.

עשיר:

ע"ע עני.

פ

פאות הראש:

247 (בטעם שבחכ"ד אין נוהגין שלא
לנגוע בפאות כלל).

פועל:

116 (באיסור לכבוש שכר שכיר).

פנימיות התורה:

14 (נגלה ונסתר מתאימים זל"ז כגוף
ונפש ומשלימים זא"ז). 135 (בתורת ה'
חסידות נמצאים ביאורים גם לפי דעות
שנדחו להלכה). 137 (שתי הלחם - נגלה
דתורה ופנימיותה, חיבורם יחד). 270
(לימורה בבחי' ראי' לעת"ל. שייכותה
לשבת).

פסח:

26 (מבצע פסח, הכנת צרכי החג לכ"א
בגשמיות וברוחניות. הגש"פ מצויירת
לכל ילד). 43 (דילוג וקפיצה שלא בערך).
44 (בדין טיבול מצה בחרוסת. ובדיני
טעמי חרוסת). 47-48 (במצות מרור). 48

(כניסת כה"ג לפני ולפנים, בעבודת כ"א).
 111 (תכלית הכוונה בעבודת כה"ג
 בקדוה"ק אינה הפרישות מהעולם אלא
 אדרבא להמשיך מקדושתה בעולם).
 ע"ע בגדי כהונה.

קדושים:

183 (שנה עליו הכתוב לעכב אם הוא
 דוקא בקדושים).

קהל:

ע"ע אחדות וריבוי.

קטורת:

101 (התקשרות עם הקב"ה). 183 (כ-
 מארז"ל: אילור ה' נותן בה רבש כר').

קטנים:

26 (צ"ל לכ"א סידור חומש וקופת צדקה,
 והגש"פ מצויירת). 252 (מנהגים מיוחדים
 לל"ג בעומר לקטנים). 253-54 (להזהיר
 גדולים על הקטנים). 275 (תקנת לימודם
 סהמ"צ להרמב"ם).

קידוש החודש:

213.

קיץ:

74 (נחיצות יותר ברפואת הנפש).

קיבוב רחוקים:

ע"ע הפצה ושליחות.

קללות:

263 (קללות שכתורה בפנימיותם הם
 ברכות).

קנאה:

200 (שלילת שיקוע בקנאה תאוה וכבוד).

קנין:

157 (דברים שנקנים באמירה בעלמא).
 160 (מעשה הקנינים אצל ישראל הוא
 מצד התורה ולא מצד דרכי הטבע).
 ע"ע מטלטלין. ממון.

קרבן פסח:

36 (בנוסח סדר ק"פ: ואם הפסח נמצא
 טריפה כו'). 42 (קשור עם גאולת ישראל.
 הקס"ד לאפשרות הקרבנות בזה"ז). 186
 (אכילתו על השובע „כדרך שהמלכים
 הגדולים אוכלים"). 207 (הכנה לצי"מ).

פרנסה:

249 (שלילת טרדות ויגיעת המוח).

צ

צבור:

ע"ע אחדות וריבוי.

צדיקים:

23 (דומין לבוראן, אנה נפשי כתבית
 יהביתו). 24 (קדושת המקום והכלים ש-
 השתמש בהם הצדיק). 25 (בכל עניניהם
 הם מרכבה דאצילות). 100 (הקב"ה
 מדקדק עמהם כחוט השערה).

צדקה:

155 (אמירה לעני אי הוי בגדר נדר). 201
 (בצדקה וגמ"ח הוא שלוחו של הקב"ה
 ליתן להעני). 219 (יותר ממה שבעה"ב
 עושה עם העני כו'). 254 (הוספה בצדקה).
 ע"ע גמ"ח. נש"ק. קטנים. תורה עבודה
 וגמ"ח.

צום:

ע"ע יוהכ"פ.

צרעת:

ע"ע מצורע. נגעים.

ק

קבלת עול:

137 (יסוד העבודה). 179 (גם מצות ה-
 מוכנים בשכל צ"ל קיומם בקבלת עול).
 180 (קבלת עול מתוך חיות ועונג).
 ע"ע ביטול.

קדוש, קדושה:

24-25 (קדושה אינה זהה ממקומה). 33
 (השקוי"ט בכמה עיני קדושה אם יש ב-
 קדושה חמורה גם מקדושה קלה). 71
 (קדושת הנפש גורמת להדמות לשכינה.
 קדושה וטהרה).

קדש הקדושים:

32 (כניסת משה לשמוע הדיבור). 104

רוחות, ד' רוחות:

151 (דרום וצפון, חסד ודין).

רחמים:

200 (ישראל ביישנים רחמנים גומ"ח).

ריח:

ע"ע קרבנות.

ריצה:

199 (הוי רץ לדבר מצוה).

רפואה:

72 (העילוי ברפואת הקב"ה „אני ה' רופאך" כ' אופנים: מאן ולהבא, ל-

מפרע). 73 (הקב"ה מקדים רפואה למכה).
74 (רפואת הגוף ורפואת הנפש).

ע"ע דאגה, הוצאת ז"ל, לידה, פראס-טאטא.

רצוא ושוב:

111 (נכנס בשלום ויצא בשלום).

רצון:

ע"ע מצות.

רשות:

102 (תפילת ערכית רשות. מצה כל שבעה

רשות). 188 (תפילת ערכית רשות).

ע"ע תפילה.

רשות, עבודה בדברי הרשות:

136, 65.

ע"ע לשם שמים.

209 (משכו וקחו. ראשו על כרעיו גוי. אל

תאכלו ממנו נא). 212 (ראשו על כרעיו

גוי). 222 (כנ"ל. למנוייו. בחבורה אחת.

על השובע). 223 (הכנה ליצי"מ).

קרבנות:

1 (ריח ניחוח). 3 (מטעמי המצוה. קרבנות

שלפני מ"ת). 5 (קיומה מצד גזירת המלך

וביטול בלי כל ציור וחשבון. לחמי

לאישי). 8 (עולה וחטאת, מחילוקיהם). 10

(כטעם קרבן חטאת). 13 (מהחילוקים

דחטאת ואשם). 15 (כנ"ל. תוכנם בעיקר

הוא מחשבת וכוונת האדם. מלשון

קירוב). 16 (מן הזכר ומן הנקבה. חילוקי

מינים וסוגים בקרבנות. מטעמי המצוה.

קירוב). 37 (גדרים בדין ושלמה פרים

שפתינו וכל העוסק בתורת עולה כאילו

הקריב כו'). 55 (בדיני קבלת והולכת

הדם). 60 (לאחרי החורבן). 101 (קרבנות

וקטורת - חילוקם. מלשון קירוב). 135

(הכוונה היא עיקרית בקרבנות). 176

(מכלל החוקים הן). 179 (כנ"ל).

ע"ע מזבח.

קרבנות הנשיאים:

19-22 (כטעם שעושים זכר לקרבנות

הנשיאים. נצחיותם לדורות).

קרח:

194 (תשובת בני קרח). 215 (כנ"ל).

ש**שבוע:**

ע"ע יום, ימים פרטיים.

שבועות, חג השבועות:

134 (בגדר היתר מנחה חדשה ע"י שתי

הלחם). 136 (שתי הלחם מאכל אדם,

עומר מאכל בהמה. שתי הלחם: חמץ, את-

הפכא). 137 (שתי הלחם, התחברות הלחם

עם הכבשים - בעבודה הרוחנית. שתי

הלחם: תושב"כ ותושבע"פ, נסתר דתורה

ונגלה דתורה). 139 (שתי הלחם, מנחה

חדשה). 228 (קביעות חה"ש למי שעבר

את קו התאריך באמצע ימי הספירה).

ר**ראי':**

269 (כלימוד התורה דלעת"ל).

ראש השנה:

64 (אם גם כר"ה ויוהכ"פ יש החיוב

דלטהר א"ע ברגל). 110 (ר"ה תשובה

כללית, ויוהכ"פ תשובה פרטית).

ראש חודש:

ע"ע חודש, ר"ח.

רב:

154 (הנהגתו שלא שינה דיבורו). 156

(הנהגתו בעשרה מילי דחסידותא).

- שבטים:**
 21 (בנוסח היה"ר: באם אני עבדך כו'. התכללות כ"א מישראל משאר השבטים. י"ב השבטים כוללים כל אופני עבודה האפשריים).
- שביעית:**
 ע"ע שמיטה.
- שבת:**
 64 (מקרא קודש. אם חייב לטהר א"ע בשבת ע"ד ביו"ט). 65 (מיקדשא וקיימא). 130 (כמארז"ל דשמר יוסף את השבת קודם שלא תינתן). 131 (שבת ויו"ט מה-מצות שבגדר עדות. אות היא לעולם). 132 (מצות זכירת השבת). 198 (קמי שבתא). 212 (נקודתה היא השביתה. שבת לה' אלקיך – התמסרות לעניני קדושה. זכר ליצי"מ). 216 (שבת ויו"ט הם זכר ליצי"מ). 254 (ג' הימים בתר שבתא). 257 (איסור הפלגת אניות ישראליות בשבת). 259 (גודל הצלת נפש מישראל מחילול שבת). 266 (מעלת התוועדות בשבת. גם ע"ה אימת שבת עליו כו'). ע"ע יו"ט. נרות שבת קודש.
- שבת הגדול:**
 203. 221.
- שבת מברכים:**
 265.
- שוגג:**
 17 (לפעמים מזיד גרוע יותר ולפעמים שוגג גרוע יותר).
שידוכים:
 ע"ע נשואין.
שיעור:
 51 (מורה על דבר המצטרף. דברים שאין בהם שיעור כ"א בכל-שהוא הוא מצד שהם בגדר נקודה).
שיר:
 194 (שיר בפה ומזמר בכלי). 215 (כנ"ל).
שכינה:
 71 (קדושת הנפש גורמת להדמות ל-שכינה).
- שכיר:**
 ע"ע עבד.
שכר ועונש:
 260 (לפעמים השכר והעונש על המצות באים לאחר זמן). ע"ע ממון.
שלום:
 111 (נכנס בשלום ויצא בשלום). 265 (שייכותו למספר שלישי).
שלום דובער,
כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע:
 23 (מאמר: „איך גיי אין הימל, די כתבים לאַז איך אייך“). 24 (סיפור כניסתו לחדר היחידות של אביו גם אחר הסתלקות אביו).
שלום זכר:
 ע"ע מילה.
שליחות:
 ע"ע הפצה ושליחות.
שלמה:
 179 (ידיעתו טעמי התורה).
שלמה, רש"י:
 58-59 (בפי' עה"ת דרכו לפרש ולא להעתיק לשונות רז"ל כצורתן). 86 (פי' אינו ספר הלכות). 93 (כשאינו מפרש דבריו הוא מפני שסומך על המבואר בה-כתובים לפני"ז). 121 (אף אם דרך המקרא להשתמש בוא"ר במקום „או" צ"ע אם גם רש"י יכתוב כן שהרי כתב פירושו בלשון צחה וברורה). 123 (מביא דוגמאות בפי' מן ההוה ורגיל).
שמד:
 ע"ע פקוח נפש.
שמואל, אדמו"ר מהר"ש:
 23 (התחלת נשיאותו ב"ג ניסן).
שמחה:
 187 (פורץ כל הגדרים). 205 (בעבודת ה'). 252 (כנ"ל). ע"ע סוכות.
שמיטה:
 159 (ענינה להחזיר ההכרה שהצמיחה

עניני קדושה כגדר זרות אצלם. 74
 (מדברת בעליונים ומרמות בתחחונים).
 137 (ברכו בתורה תחילה. נק' לחס). 139
 (ע"י ביטול, ההכנה בתורה היא בדרגא
 נעלית יותר). 203 (אסתכל באורייתא ו-
 כרא עלמא). 271 (על ידה אחרות ישראל).
 272 (דרגות במצות לימוד התורה: לימוד
 המביא לידי מעשה, ידיעת ההלכות
 וכו').

תורה עבודה וגמילות חסדים:

254

תורה שבכתב ותורה שבעל פה:

137 (ביטול והכנה, והתחברותם).

תחנון:

19 (אי אמירתו בתודש ניסן). 20 (ימים
 שאין אומרים בהם תחנון, ענין סליחת
 העוונות נפעל ממילא). 75 (כנ"ל).

תלמוד בבלי וירושלמי:

273 (ע"ד חלוקת הש"ס).

תמורה:

174 (סיום ס' ויקרא דיני תמורה).

תספורת בן שלש:

246-47 (מקורה וענינה ואם נכון דחייתה
 לזמן מאוחר יותר).

תענוג:

186 (למע' ממילוי החסרון).

תענית:

ע"ע ירהכ"פ.

תפילה:

37 (במקום קרבן). 38 (כנ"ל). 137 (תפילה
 קודם עשיית חפציו). 188 (תפילת ערבית:
 רשות, ע"י יעקב נחלה בלי מצרים). 223
 (מלשון חיבור).

תפילין:

229-30 (בדיקת התפילין ומזוות). 231
 (כנ"ל). 243 (כנ"ל).

תרמוד:

162

תשובה:

8 (מצותה מה"ת עזיבת החטא בלבד). 9

תלוי בהקב"ה). 160 (כשנה השביעית
 עסק התורה במנוחה בלי שום דאגה). 257
 (בענין מכירת הקרקעות לזמן).

שמע"צ ושמח"ת:

ע"ע סוכות.

שמעון, רשב"י:

152 (השתדלותו באהבת ישראל. מאמרו:
 יכול אני לפטור כו'). 153 (כדאי הוא
 לסמוך עליו בשעת הדחק דגלות). 254
 (וצדיק יסוד עולם). 255 (כדאי הוא ר"ש
 לסמוך כו'). 262 (אהבת ישראל שלו.
 עילוינו שלא בערך לאחר יציאתו מה-
 מערה). 264 (ענינו חיבור הזוהר ופעולת
 הגאולה).

שמש ולבנה:

218 (משפיע ומקבל, וחיבורם). 221
 (כנ"ל).

שנה:

160 (שנת תשמ"ט - תשמט יריך). 192
 (שנת תשמ"ח). 214 (כנ"ל). 216 (שנת
 תשמ"ט).

שנת העיבור:

217 (בשביל שיחול פסח בתקופת האביב).
 218 (חיבור שמש וירח, משפיע ומקבל).
 221 (כנ"ל).

שרפים:

43 (כריאה או יצירה).

שתי הלחם:

ע"ע חדש. עומר. פנימה"ת. שבועות.

ת

תאווה:

ע"ע כבוד.

תהלים:

187 (מנהג אמירת הקאפיטל המתאים ל-
 שנותיו). 215 (כנ"ל). 223 (כנ"ל).
 ע"ע דוד.

תורה:

35 (צ"ל „תורתו אומנתו“ עד שאפילו

מקצת שמו עליו. גא (הבטיחה תורה
שסוף ישראל לעשות תשובה כו'). 119
(הקב"ה מוריד ומשפיל א"ע לקרב דרך
הישרה על השבים).
ע"ע גאולה.

(במצות התשובה צריך שיגמור כלבו
שלא יעבור על שום מצוה. הפעולות
דעזיבת החטא וחרטה). 17 (כי אופנים:
ע"י התבוננות בהפגם, ע"י התבוננות ב-
מעלת נה"א). 73 (תשובה מיראה עדיין

מפתח פסוקים

בראשית

ברש"י: כל הארץ של הקב"ה היא הוא בראה: 166.
וישע ה' גו': 1. ר"פ
ד, ד

נח

וירח ה' את ריח הניחוח: 1. ח, כא

לך לך

לך לך גו': 17. ר"פ
ברש"י: צרות וחושך של גליות: 95. טו, יב
כי לא שלם עון האמורי עד הנה (ורש"י: להיות משתלח כו'): 92. 93. 95. טו, טז
ברמב"ן וראב"ע בטעם שנקט האמורי יותר משאר אומות: 95.
ברש"י שהוכטח לאברהם ארץ עשר אומות: 95. טו, יט

וירא

ברש"י: שהי' מריב עם יצחק על הירושה: 173. י
וגם את בן האמה גו': 173. כא, יג

חיי שרה

ואברהם זקן בא בימים: 12. כד, א
ברש"י: כקטורת ושקשרה כו': 101. כה, א

תולדות

ברש"י: שהיתה בת... ולא למדה ממעשיהם: 172. כה, כ
ברש"י: צדיק בן צדיק כו': 172. כה, כא
ברש"י: חוקותי... שאין טעם בדבר כו': 3. 174. כו, ה

ויצא

ברש"י: ביצחק ולא כל יצחק: 173. כח, טו

וישלח

החוי: 92. לד, ב
ברש"י: מסורת היתה ביד כנענים: 92. לד, ל

ויחי

ברש"י: שהיתה מטתו שלימה כו': 172. מז, לא

אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי (ורש"י: ד"א כו'): 97.	מח, כב
והוא יתן מעדני מלך: 186.	מט, כ
ברש"י: ואמר לעשו טול כו': 173.	ה, נ

שמות

ברש"י: ריב"ק אומר כל חרון כו' אלא הוא יהי' כהן ואתה הלוי כו': 28.	ד, יד
---	-------

.31

בא

החודש הזה לכם גו': 184. 185. 213.	יב, ב
ברש"י שו' משמש כמובן „או": 121.	יב, ה
ברש"י: לא היו בידם מצות כו' נתן להם כו': 171.	יב, ו
ברש"י: משכו ידיכם מע"ז כו': 209.	
אל תאכלו ממנו נא: 209.	יב, ט
ראשו על כרעיו גו': 209. 212. 222.	
ואכלתם אותו בחפזון: 198.	יב, יא
מקרא קדש (ורש"י: מקרא כו' לאכילה ושת' וכסות): 63.	יב, טז
משכו וקחו: 209.	יב, כא
ברמב"ן: עבר הירדן . . של אמורי . . והאמורי . . שבא"י עצמה: 96.	יג, ה
למען גו': 141.	יג, ט

בשלח

רבנ"י יוצאים ביד רמה: 210. 223.	יד, ח
נמוגו כל יושבי כנען (ורש"י: אמרו עלינו הם באים כו'): 92.	טו, טו
ברש"י: דברים שאינן אלא גזירת מלך בלא שום טעם: 3. 174.	טו, כו
אני ה' רופאך (ורש"י): 72.	
ראו כי ה' נתן לכם גו': 270.	טז, כט

יתרו

ברש"י: כאיש אחד בלב אחד: 223. 261. 264. 266.	יט, ב
כה תאמר לבית יעקב גו' (ורש"י: אלו הנשים כו'): 16.	יט, ג
כי ביום השלישי ירד ה' לעיני כל העם: 263.	יט, יא
בראב"ע: וחלילה שתהי' מצוה אחת מכחשת שקול הדעת כו': 174.	כ, א
ברש"י: שאם נזדמן לך חפץ כו': 64.	כ, ח
שבת לה' אלקיך: 212.	כ, י

משפטים

ברש"י: סנהדרין גדולה אצל מזבח: 33.	רי"פ
ברש"י: הלך זה וקנה ארון לעצמו: 166.	כא, ו

ברש"י: שו' משמש במובן „או": 121.	כא, טו
ובשר בשדה טריפה: 42.	כב, ל
ברש"י: רגלים פעמים כו': 60.	כג, יד
ולא יראו פני ריקם: 59.	כג, טו
ברש"י: שתי הלחם כו' היו מתירין החדש כו' למקדש: 134.	כג, טז
ברש"י: שלש פעמים... שלש רגלים כו': 60.	כג, יז
ברש"י: והחתי והכנעני הם כו' וחוי כו': 96.	כג, כח
עד אשר תפרה גו': 92.	כג, ל

תרומה

ועשו לי מקדש גו': 22. 26. 32.	כה, ח
ונועדתי לך שם גו': 32.	כה, כב
ברש"י: משה הי' נכנס למשכן כו': 32.	

תצוה

באוה"ח בגדי כבוד רק לאהרן ובניו ולא למשה: 33.	כח, ב
לקדשו לכהנו לי (ורש"י: להכניסו בכהונה ע"י הבגדים): 31.	כח, ג
ריח ניחוח (ורש"י: נח"ד לפני כו'): 1. 6.	כט, יח
ברש"י: ומשה כהן: 30.	כט, כד
לריח ניחוח (ורש"י): 1. 6.	כט, כה
ברש"י: מעל מזבח הנחשת הי' הקב"ה מדבר כו': 33.	כט, מב
ופרשת מזבח הקטורת: 102.	ל, א
לא תעלו עליו גו': 101.	ל, ט
ברש"י: המזבח מקודש לדברים הללו כו': 34.	ס"פ

תשא

בראב"ע דמשה הי' רוחץ ידיו ורגליו כו': 34.	ל, יט
וּפִי הַקְטוֹרֶת: 102.	ל, לד
ביני ובין בניי אות היא לעולם: 131.	לא, יז
זכור לאברהם גו' (ורש"י: אם לשרפה כו'): 169. 170.	לב, יג
ומשה יקח את האהל גו': 32.	לג, ז

פקודי

ויהי בחודש הראשון גו' הוקם המשכן: 19.	מ, יז
ויקטר... כאשר צוה גו': 102.	מ, כז
ברש"י: שחרית וערבית כו': 102.	
ברש"י: יום ח' למלואים כו' משה עמהם: 30.	מ, לא

ויקרא

ברש"י: הקול הולך ומגיע לאזניו כו': 32.	ר"פ
--	-----

בראב"ע בטעם הקרבנות: 3.	
אדם כי יקריב מכם גוי': 15. 16.	א, ד
ונרצה לו גוי' (ורש"י: על עשה כו'): 8.	א, ה
והקריבו בני אהרן גוי' (ורש"י: זו קבלה כו'): 55.	א, ט
ריח ניחוח (ורש"י: נח"ד לפני כו'): 1.	
ברמב"ן בטעם הקרבנות: 3. 16.	
ריח ניחוח: 5.	ב, ב
ברש"י: מנחת העומר . . חובה: 6.	ב, יד
אשה לה': 6.	ב, טז
ריח ניחוח: 5.	ג, ה
לחם אשה לה' (ורש"י: לחמו של אש כו'): 5.	ג, יא
ברמב"ן: הנפש השוגגת תקריב קרבן שתזכה לקרבה כו': 10.	ד, ב
והביא קרבנו גוי' על חטאתו גוי': 7.	ד, כח
ריח ניחוח: 5.	ד, לא
ברמב"ן בחילוק אשם וחטאת: 16.	ט"פ

צו

20:3 (שם הפרשה).	
ריח ניחוח: 5.	ו, ח
ברש"י: לפי שהוא חובת הגוף . . למה הוצרך לומר: 60.	ז, כו
ויקטר המזבחה (ורש"י: משה שמש כו'): 28.	ח, כח
מאיל המלואים גוי': 29.	ח, כט

שמיני

44 (לפעמים קריאתה שמונה פעמים).	
ויקרב אהרן גוי' ויקריבו בני אהרן גוי': 54.	ט, ח"ט
ויטבולו אצבעו בדם גוי': 56.	ט, ט
וישחט את העולה וימציאו גוי' (ורש"י: לשון הושטה והזמנה): 54.	ט, יב
ויזרקו על המזבח: 56.	
ואת העולה המציאו גוי': 54.	ט, יג
ויקטר על העולה: 57.	ט, יד
וימציאו בני אהרן גוי': 54.	ט, יח
ברש"י ד"ה ויבא: למה נכנס משה עם אהרן . . וירדה שכינה כו': 3-102.	ט, כג
ברש"י ד"ה ויצאו: כל ז' ימה"מ . . א"ל . . אהרן אחי כו': 3-102.	
וירא כבוד ה' גוי' ותצא אש גוי': 102.	ט, ככ"ד
וירא כל העם וירונו (ורש"י): 102.	ט, כד
ויקריבו לפני ה' אש זרה גוי': 100-99-102.	י, א
ותצא אש מלפני ה' גוי': 103.	י, ב
הוא אשר גוי' בקרובי אקדש (ורש"י: יודע הייתי שיתקדש כו'): 100-99.	י, ג
102.	

להבדיל גר' להורות גר' ביד משה: 214.	י, ייא
ובנבלתם לא תגעו (ורש"י: יכול יהו ישראל מוזהרין כו'): 58.	יא, ח
אל תשקצו גר': 66.	יא, מג
והתקדשתם והייתם קדושים גר': 66.	יא, מד

תזריע

באלשיך בענין הנגעים: 89.	ר"פ
אדם כי יהי בעור בשרו גר': 77. 89.	יג, ב
אחד מכניו הכהנים: 87.	
ברש"י: גזה"כ הוא כו': 87.	
ברש"י: שער לבן סימן טומאה הוא גזה"כ: 79.	יג, ג
ברש"י: הוכהה ממראיתו כו': 86.	יג, ו
נגע צרעת כי תהי' באדם גר': 77. 81.	יג, ט
ברש"י: ראע"פ שלא נאמרה מחי' כו': 77.	יג, י
ברש"י: מכה ישנה היא כו': 80.	יג, יא
ואם פרוח תפרח גר': 79.	יג, יב
לכל מראה עיני הכהן: 84.	
ברש"י: פרט לכהן שחשך מאורו: 85.	
טהור הוא: 79.	יג, יג
וכיום הראות בו בשר חי יטמא (ורש"י: אם צמחה כו'): 80. 81.	יג, יד
ברש"י: וכן ברגל כו': 60.	
ברש"י: וסימניו מכה ושחין שווים הם כו': 79.	יג, כד
קרח הוא טהור הוא: 80.	יג, מ
ברש"י: ארבע מראות שאת כו': 78.	יג, מב
ברש"י: שנגעים באים על חטא לה"ר: 97.	יג, מו

מצורע

וככס . . וגלח . . ורחץ במים גר': 233.	יד, ח
כי תבואו גר' (ורש"י: בשורה היא להם כו'): 91.	יד, לד
כנגע נראה לי בבית: 88.	יד, לה
כל עפר הבית: 92.	יד, מה

אחרי

אחרי מות גר' בקרבכם גר' (ואוה"ח): 98.	ר"פ
ואל יבוא בכל עת גר' (ורש"י: שלא ימות כדרך שמתו בניו כו'): 29. 98.	טז, ב
וכפר בעדו ובעד ביתו: 110.	טז, ו
ברש"י: וידוי שני עליו ועל אחיו הכהנים כו': 110.	טז, יא
כי ביום הזה גר' לפני ה' תטהרו: 104.	טז, ל
והיתה זאת גר' אחת בשנה: 104.	טז, לד

יח, ד	ברש"י: דברים שהן גזירת המלך כו': 3.
יח, ו	ברמב"ן בכיאר ענין החוקים: 174.
יח, כ	ברמב"ן: ואפשר שאמר .. והנכון בעיני .. ורבותינו כו': 245.
יח, כד"כה	אל תטמאו גוי ותקיא הארץ גוי: 95.

קדושים

יט, טז	לא תלך רכיל גוי: 121.
	לא תעמוד גוי (ורש"י: לראות במיתתו כו'): 120.
יט, יח	ואהבת לרעך כמוך (ורש"י): 149. 251.
יט, יט	ברש"י: שאין טעם לדבר: 3. 4. 174.
	ברמב"ן: אין הכוונה בהם שתהיי גזירת .. החוקים .. בלי שיגלה תועלתם כו': 4. 175.
יט, לו	איפת צדק והין צדק: 157.
כ, ז	והתקדשתם והייתם קדושים: 67.
כ, כו	ברש"י: לא יאמר אדם .. אי אפשי כו': 174.

אמור

ר"פ	אמור אל הכהנים גוי: 58.
	אמור גוי ואמרת (ורש"י: להזהיר גדולים על הקטנים): 252.
כא, ו	נקרבנות נקי לחם. ועד"ז בהפסוקים להלן: 5.
כא, כב	ומן הקדשים יאכל (ורש"י: שאכל משה בשר המלואים כו'): 29.
כב, י	ברש"י: שכיר .. שיוצא בשש כו': 165.
כב, יא	ברש"י: עבד כנעני שקנוי לגופו (לאכול בתרומה): 165.
כב, כד	בארצכם לא תעשו (ורש"י: שאא"פ לומר כו'): 60.
כג, ב	מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קודש: 128.
כג, ג	מקרא קודש: 64.
	[בסדרם של המועדות – אחרי שבת: פסח עומר כו']: 127.
כג, י	ראשית קצירכם גוי: 136.
כג, יד	ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו גוי: 135.
כג, טו	שבע שבתות תמימות תהיינה: 9.
כג, טז	מנחה חדשה: 135.
כג, יז	חמץ תאפינה: 136.
כג, כד	מקרא קודש: 64.
כג, לה	ברש"י: קדשהו בכסות נקי' כו': 64.
כג, מב"מג	בסוכות תשבו גוי' כי בסוכות הושבתי גוי': 140.

בהר

כה, ב	ושבתה הארץ שבת לה' (ורמב"ן בטעם מצות שביעית): 159.
כה, יד	וכי תמכרו גוי: 160.

כה, כ"כא	לא נזרע גר' וצויתי את ברכתי גר': 160.
כה, לט	וכי ימוך אחיך גר': 161.
כה, מ	עבודת עבד (ורש"י: עבודה של גנאי .. שלא יוליך כר'): 163-64.
	כשכיר כתרשב (ורש"י: עבודת קרקע ומלאכת אומנות כר'): 164.
	ברש"י: אם פגע בו יוכל כר': 164.
כה, מב	כי עבדי הם גר' (ורש"י: שטרי קודם): 161.
	לא ימכרו ממכרת עבד (ורש"י: בהכרזה כר'): 162.
כה, מז	וכי תשיג יד גר גר': 163.
	ברש"י: דבוקו עמו ע"י שלמד ממעשיו: 161.
כה, מח	אחרי נמכר גאולה תהי' לו (ורש"י): 162, 166.
כה, נ	כימי שכיר יהי' עמו: 165.
כה, נג	כשכיר שנה בשנה גר': 165.
	לא ירדנו בפרך לעיניך: 165.
כה, נה	כי לי בניי עבדים גר' (ורש"י: שטרי קודם): 161.
כו, א	ברש"י: הואיל ורבי מגלה עריות כר': 161.

בחוקותי

ר"פ	263 (שייכות הפ' למ"ת).
כו, ד	אם בחוקותי תלכו גר': 260, 269.
כו, מ"א	ונתתי גשמיכם בעתם: 263.
כו, מא	והתודו את עונם גר' ואז ירצו (ורש"י: יכפרו על עונם ביסוריהם): 171.
כו, מב	ברש"י ד"ה והבאתי: 171.
כו, י	וזכרתי את בריתי יעקב (ורש"י: למה נמנו אחרונית כר'): 168.
כו, טו	והי' הוא ותמורתו יהי' קודש: 178.
כו, טז	ויסף חמישית כסף כר': 176.
כו, לג	ויסוס ס' ויקרא בדין תמורה: 174.

במדבר

266 (קורין אותה לעולם קודם עצרת. תוכן הפרשה מנין בניי המורה על האבת ואחדות ישראל).

בהעלותך

ט, ז	ברש"י: שכל זמן שהי' רוצה הי' מדבר עם השכינה: 32.
י, לד	ברש"י: שענני הכבוד היו משוים ההרים והורגים הנחשים (ומפרשי רש"י): 147-48.
יב, ד	ברש"י: משה .. שנגלית עליו שכינה תדיר: 32.

שלח

טו, ג לפלא נדר או בנדבה (ורש"י: נח"ר לפני): 1, 2, 4.

טו, מ למען גוי': 141.

קרח

טו, ו ברש"י: כה"ג אחד כו': 34.

חוקת

כא, יד אח והב בסופה: 150.

פינחס

כח, ב לחמי לאישי: 5.

כח, ח ברש"י: נח"ד לפני שאמרתי כו': 1. 2. 4. 6.

כט, א יום תרועה יהי לכם: 128.

דברים

א, ב אחד עשר יום מחורב גוי': 93.

א, ח ברש"י: אברהם כדאי לעצמו כו': 169.

א, יג ואשימם בראשיכם (ורש"י): 18.

א, כז לתת אותנו ביד האמורי להשמידנו: 95.

ב, ה ירושה לעשו (ורש"י: מאברהם): 173.

ואתחנן

ד, לד לקחת לו גוי מקרב גוי: 209.

ה, טו וזכרת כי עבד היית גוי': 48.

ו, ז ברש"י: הרב קרוי אב: 153.

ו, יא ובתים מלאים כל טוב: 96.

ראה

יד, ח ברש"י: רבותינו פירשו ברגל . . יכול כו': 58. 63.

טו, ג תשמט ידיך: 160.

טו, יח וברכך היא בכל אשר תעשה: 160.

טז, ג כי בחפזון יצאת מארץ מצרים: 198.

ברש"י: למען תזכור ע"י אכילת הפסח כו': 48.

שופטים

יח, ב ברש"י: סיחון . . אמורי: 96.

תצא

כב, א השב תשיכם: 122.

כב, ב והשבתו לו: 122.

כב, ו ברמב"ן שגם חוקים יש להם טעם: 174.

כב, כו ברש"י: 122.
כד, טו כיומו תתן שכרו: 164.

תבוא

כו, ו וירעו אותנו המצרים: 50.

נצבים

ל, יט ובחרת בחיים: 200.

יהושע

ב, ט ידעתי כי נתן ה' לכם גוי: 92.
ט, א בעבר הירדן . . האמורי: 96.
י, ה מלכי האמורי . . ירושלים גוי: 96.
יא, יט לא הייתה עיר אשר השלימה גוי: 94.
יג, א [האומות לא נשתלחו לגמרי מארצם עד אחרי מיתת יהושע]: 96.
כב, יט ארץ אחוזתכם: 97.
כד, יח ויגרש ה' . . האמורי גוי: 95.

שמואל-א

ח, יא ניא ואילך: דיני המלך]: 166.
כ, יחידט חדש . . כיום המעשה: 185.

שמואל-ב

ז, כג ישראל גוי אחד: 223.
כא, א אל שאול ואל בית הדמים גוי: 112.

מלכים-א

ו, א בחורש זיו . . החורש השני: 76.

ישעאי

ד, ו וסוכה תהי' לצל יומם גוי: 142.
כט, כב ברש"י: יעקב . . שאין נמצא פסול במטתו: 172.
ל, טו בשובה ונחת תושעון: 202. 214.
לג, ו והי' אמונת גוי: 159.
נב, יב כי לא בחפזון תצאו גוי: 202. 214.

ירמיי

ה, יז ואכל גוי בניך ובנותיך: 112.

יחזקאל

כ, לב-לג והעולה על רוחכם גוי ביד חזקה גוי: 171.

הושע

יא, א נער ישראל ואהבהו: 189.
יד, ג ונשלמה פרים שפתינו: 36.

יואל

ד, יט מזמס בני יהודה גו': 112.

עמוס

ב, ט ואנכי השמדתי את האמורי גו': 95.

מיכה

ב, ב וחמדו שדות .. וכתים גו': 114.
ז, טו כימי צאתך גו': 224.

צפני'

ג, ט אז אהפוך גו': 82.

מלאכי

ג, טז אז נדברו גו': 97.

תהלים

ו, א למנצח כנגינות על השמינית: 239.
יב, א למנצח על השמינית: 239.
כג, ה כוסי רוי': 265.
לג, יט לחיותם ברעב: 104.
פו, א תפלה לדוד גו' כי עני ואביון אני: 205. 187.
פו, ב שמרה נפשי גו': 205.
פו, ד שמח נפש עבדך: 205. 187.
פו, ט כל גויים גו': 205.
פז, א לבני קורח מזמור גו': 215.
פז, ה ולציון יאמר גו': 220.
פח, א שיר מזמור לבני קרח למנצח: 194.
פח, ג תבוא לפניך תפלתי גו': 223.
צט, ו משה ואהרן בכהניו: 29.
קד, כד מה רבו מעשיך: 193.
קייט, קיא נחלתי עדותיך לעולם גו': 129.
קלג, א הנה מה טוב גו': 262.
קלד, א שיר המעלות הנה ברכו גו': 39.

משלי

א, יט כן ארחות כל בוצע כו' נפש בעליו יקח: 112.
י, יט כרוב דברים לא יחדל פשע: 97.

שיר השירים

א, ב ברש"י: מובטחים כו' סוד טעמי' כו': 180.
ב, ח קול דודי הנה זה בא גו': 199.
ח, ה תחת התפוח עוררתיך: 51.

קהלת

ז, יד את זה לעומת זה עשה האלקים: 51.
ז, כג אמרתי אחכמה גו': 179.

דניאל

יב, ט"ו עת קץ יתבררו ויחלכנו גו': 82. 205.

דברי הימים־א

כג, יד ומשה איש האלקים בניו יקראו על שבט הלוי: 28.

מפתח מאמרי חז"ל

ברכות

- ד, ב תפילת ערבית רשות . . חובה: 188.
ה, א לעולם ירגיזו כו': 17.
ט, א ע"פ כל המחלה גו' אני ה' רופאך: 72.
יד, א כראי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעת הדחק: 153. 255.
כו, א תפילה קודם עשיית חפציו: 137.
כו, ב תפילה במקום קרבן: 37.
כו, ב תפלות אבות תקנום . . כנגד תמידין תקנום: 188.
ז, ב תפילת ערבית רשות . . חובה: 188.
א, לה כל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה כו': 137.
ב, נג ע"פ והתקדשתם והייתם קדושים: 66.
א, נז [ניסן – נסי נסים]: 74.
א, ס רחמי . . איש מזריע תחילה . . כגון כו': 184.
רשות לרופא לרפאות: 72.

שביעית

- כל המטלטלין נקנין במשיכה וכל המקיים כו': 154.

בסופו

שבת

- א, לא אמונת זה סדר זרעים (ותוס': מפרש בירושלמי שמאמין בחי העולמים וזורע): 159.
ב, לג אמר איכא מילתא דבעי לתקוני כו': 152. 262.
א, נה תמה זכות אבות (ורש"י ד"ה ה' אלקי): 171.
ב, סה בתוד"ה שמא: 240.
ב, עא פלוגתת ר"י ור"ל באכל שני זיתי חלב בהעלם אחד: 7.
ב, עז כל מה כו' לא ברא דבר אחד לבטלה: 125.
ב, פז אותו יום נטל עשר עטרות: 195.
א, פח אוריין תליתאי כו': 265.
א, קה [אנא נפשי כתבית יהבית]: 23. 273.
א, קיד ת"ח שנמצא רבב על בגדו כו': 68.
ב, קמז כולהו שקייני מריבכא עד עצרתא מעלו (וחדושי חת"ס): 72.

עירובין

- ב, יג אלו ואלו דא"ח: 135. 150.
ב"ה . . הלכה כמותן מפני שנוחין ועלובין היו: 139.
ב, פב רווחא לבסימי שכיח: 189. 191.

פסחים

127 (סידורה אחר מס' עירובין).	
אור לי"ד כו': 205.	ב, א
בהשגת הראב"ד והרמב"ן על בעה"מ במצות תשביתו: 196.	פ"ק
בחוד"ה קוצרין: כגון קדשים: 183.	יא, א
אברהם יצא ממנו ישמעאל כו': 173.	נו, א
גבי קדשים בעינן שנה עליו הכתוב לעכב: 134.	סא, א
אכילת ק"פ בחבורה אחת: 222.	פו, א
[אכילת מרור ממכשירי פסח]: 47-48.	צ, א
מצה צריך הסיבה (ורש"י): 46.	קה, א
הביאו לפניו מצה וחזרת כו': 44.	קיד, א
חרוסת זכר לתפוח כו': 51.	קטז, א
כל שלא אמר שלשה דברים כו': 48.	
בתוס': גאולה העתידה בל' זכר: 185.	קטז, ב

ראש השנה

באחד בניסן ר"ה למלכים ולרגלים: 22. 208.	ב, א
לא שנו אלא מלכי ישראל: 22.	ג, א
ר"ה למלכים . . למלכי ישראל: 208.	ח, א
בניסן עתידין ליגאל: 184.	יא, א
[אייר נק' זיו]: 76.	
חייב אדם להקביל פני רבו ברגל: 62.	טז, ב
חייב אדם לטהר א"ע ברגל כו': 61.	
יכול יהו ישראל מוזהרין על מגע נבילה כו': 58.	

יומא

שבעת ימים קודם יוהכ"פ מפרישין כה"ג כו': 109.	ב, א
ביחו זו אשתו: 110.	
[גלות בעון שנאת חנם]: 153. 264.	ט, ב
מקום ארון אינו מן המדה: 104.	כא, א
אש יורדת מן השמים כו': 101.	כא, ב
לשכת הגזית חצוי בחול כו': 33.	כה, א
והתקדשתם . . אדם מקדש עצמו מעט כו': 69.	לט, א
מוטב יבא זכאי ויכפר על החייב: 111.	מג, ב
אלמלא נכתבו דין הוא שיכתבו: 175.	סז, א
אני ה' חקקתיו כו': 174.	סז, ב
קדש ידיו ורגליו כו' בשעה שיצא בשלום כו': 106.	ע, א
והו אולי כולי עלמא בתרי': 108.	עא, ב
[טענת הכה"ג על שמע"י ואבטליון ששבקוהו כו']: 110.	

זכה נעשית לו סם חיים כו': 138.	עב, ב
בתוס' יוהכ"פ ד"ה עבירות: 116.	פה, ב
בחדא"ג ד"ה עבר על עשה: 10.	פו, א
עבר על מל"ת תשובה תולה ויוהכ"פ מכפר: 10.	
ברש"י ד"ה וכתוב ארפא: מקצת שמו עליו: 73.	
באותו מקום כו': 11.	פו, ב

סוכה

ברש"י: דסוכה הוא ע"ש הסכך: 142.	ב, א
וסוכה תהי' לצל יומם כו' ושב בדירת עראי: 142.	
בתוד"ה כי: 142.	
ברש"י ד"ה לימוה"מ: אבל סוכת מצוה אינה לצל: 142.	ב, ב
בסוכה מספיק ב' דפנות והג' טפח: 148.	ו, ב
סוכה לשם צל בלבד: 142.	ח, ב
כשם כו' ש"ש על הסוכה: 140.	ט, א
סוכה שתחת סוכה כו': 143.	ט, ב
סוכות ממש . . ענני כבוד: 142.	יא, ב
קנה עולה כו': 142.	כב, א
בדין צלתה מרובה מחמתה: 143.	כב, ב
ישראל מונין ללבנה: 213.	כט, א
הואיל ונפיק מפומי' דר"כ: 247.	לב, ב
יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין: 152. 262.	מה, ב

ביצה

בצל"ח ברש"י ד"ה ובה"א: 59-61.	יז, ב
בצל"ח ברש"י ד"ה לא שכיחא: 63.	יח, א

תענית

במה שמש משה כו' (ורש"י): 28. 30.	יא, ב
סדר קרבנות בזמן שקוראין בהן כו': 38.	כז, ב
מגלגלין זכות ליום זכאי: 183.	כט, א

מגילה

ברש"י ד"ה בזה"ז: 62.	ב, א
רווחא לבסימא שכיח: 189. 191.	ז, ב
[הקדמת רפואה למכה]: 73.	יג, ב
בתוד"ה ואדם: 176.	כג, ב
בכ"מ שגלו שכינה עמהן כו': 264.	כט, א
הפטרת שבת חוהמ"ס ביום ברא גוג: 185.	לא, א

לא, ב תקנתי להם סדר קרבנות . . מעלה אני עליהן כו': 38.
 בחוסי: כדי שלא להסמיך הקללות כו': 266. 263.

חגיגה

ה, ב מחוי לי' במחוג כו': 71.
 ו, ב בתוד"ה מאי: 28.
 יא, א ברש"י ד"ה והקריבו: 55.
 יד, ב נכנס בשלום ויצא בשלום: 111.

יבמות

כט, ב אשתו ארוסה כו' ולא מטמאת לו: 61.
 סב, ב י"ב אלף זוגים תלמידים כו' וכולן מתו בפרק אחד: 149. 261.
 עט, א בא רע"ק אצל רבותינו שבדרום כו': 151.
 קכא, ב רחמנים ביישנים וגומ"ח: 204. 200.
 צדיקים הקב"ה מדקדק עמם כחוט השערה: 100.

כתובות

סב, ב כ"ד אלף תלמידי רע"ק: 149. 151.
 עד, ב רופא אינו מרפא אלא מכאן ולהבא: 72.
 פו, א ברש"י ע"ד פריעת בע"ח מצוה: 157.
 קב, א בתוד"ה אליבא: ואפי' באמירה בעלמא יש דברים שנקנים כו': 157.

נדרים

נ, א כ"ד אלף זוגי תלמידים: 151.
 נט, א בדין שאלה בתרומה וקדשים: 234.

נזיר

כח, א במאיירי ושטמ"ק בשם ר' עזריאל: 7.
 מד, ב תגלחת הטומאה . . זה טהרתו תלו' בימיו כו': 233.

סוטה

יב, א צדיקים חביב עליהם ממנו כו': 114.
 יד, א מנחת העומר . . מן השעורים: 136.
 כ, א לימוד תושבע"פ לאשה: 276.
 לו, א בחדא"ג: 96.
 מט, ב בעקבות משיחא . . מלכות תהפך למינוח כו': 82.
 בסופה טהרה מביאה לידי כו': 66.

קידושין

ב, א כסף מנלן: 268.
 טז, א בפ"י המקנה: 166.

דין עבד שברח כו': 162.	טז, ב
עו"כ יורש . . ירושה לעשו כו': 173.	יח, א
אימא לידחי אבן . . ת"ל אחרי נמכר כו': 162.	כ, ב
הלך זה וקנה ארון לעצמו: 167.	כב, ב
בתוס' דמילה הוי מ"ע שהז"ג כו': 130. 232.	כט, א
נעשו אויבים כו' את והב בסופה: 150.	ל, ב
[שחטה ונמצאת טריפה כו' איסורה היכן הותר]: 234.	נז, א

בבא קמא

ברש"י ד"ה ורביע: 121.	ט, א
בתוד"ה חמסן: אסמכתא בעלמא כו': 116.	טב, א
בתוד"ה דגול קרבן: אכל . . אין מתכפר: 7.	סו, ב
בתוס': שנולד שם בן . . סעודה: 233.	פ, א
ארעתא דהכי לא אפרשה: 234.	קי, ב
[ע"ד קנין הנכרי בע"ע שמכר עצמו אליו]: 166.	קיג, ב
כל הגזול כו' כאילו נוטל נשמתו כו': 112.	קיט, א

בבא מציעא

ומצאתה דאתאי ליד"י משמע: 54.	ב, א
עבדי הם ולא עבדים לעבדים: 166.	י, א
שיכול לומר לו של אמוריים הן: 91.	כה, ב
בדין דברים אם יש בהם משום מחוסרי אמנה: 7-155.	מט, א
הן שלך צדק כו': 157.	
ברי"ף ורא"ש מירושלמי דרב מפקד לשמשי' כו': 154.	
גדול אונאת דברים מאונאת ממון: 113.	נח, ב
בתוד"ה זה בגופו: משום דפעמים רעב כו': 113.	
במהרש"א (מהדר"ב): 169.	פה, ב
כל הכובש שכר שכיר כאילו נוטל נפשו ממנו: 116.	קיב, א

בבא בתרא

בתוד"ה הכא: ואסור לחזור בו ואפי' בדברים כו': 157.	כג, ב
---	-------

סנהדרין

ההקדשות בשלשה כו': 176.	ב, א
מקיש ריבים לנגעים: 87.	לד, ב
כמאירי ע"ד כהן שכהה מאור עיניו אם יכול לפסוק בנגעים: 87.	
ע"פ לא תעמוד על דם רעך: 120.	עג, א
בזמן שבגדיהם עליהם כהונתם כו': 31.	פג, ב
אין בן דוד בא עד שתתהפך כל המלכות למינות כו': 82.	צז, א

מהן מלחמת גוג ומגוג ושאר ימוהמ"ש (ורש"י: שכלה השעבוד ומשיח בא): 184'5.	צז, ב
א"ל ר"י . . ולא בכסף תגאלו כו': 184.	
אין ב"ד בא אלא בדור שכולו זכאי או כולו חייב: 82.	צח, א
אם תשמע לא אשים כו' (וחדא"ג): 72.	קא, א

מכות

כיון שיצא בשר חוץ למחיצתו נעשה כטריפה: 42.	יח, א
דם נפשו של אדם קצה הימנו: 67.	כג, ב
לפיכך הרבה להם תומ"צ: 67.	בסופו

שבועות

[הצטרפות הנגעים זע"ן]: 78.	ה, ב
חטאת אינה מכפרת אלא על השכים: 8.	יג, א
חטאת בת דנקא ואשם ב' סלעים: 16.	לז, א

עבודה זרה

כיון שרואין מלחמת גוג ומגוג כו': 184.	ג, ב
נקיות מביאה לידי פרישות (ורש"י): 70.	כ, ב
פרישות מביאה לידי טהרה: 67.	
במה שימש משה כו' (ורש"י): 28. 30.	לד, א

הוריות

בתוס' הרא"ש : דאמרינן במדרש שהאמוריים הטמינו כו': 92.	י, א
---	------

עדות

משפט רשעים . . מן הפסח ועד העצרת: 151.	פ"ב מ"י
--	---------

אבות

74 (מטעמי אמירתו בין פסח לעצרת).	
ה' תלמידים כו': 149.	פ"ב מ"ח
כל מעשיך יהיו לש"ש: 136.	פ"ב מ"ב
הלומד . . אפילו אות אחת: 260.	פ"ו, ג
כל מה שברא הקב"ה לא בראו אלא לכבודו: 125.	ספ"ו

שמחות

כל הגונב ה"ז שופך דמים: 114.	פ"ב, יא
------------------------------	---------

זבחים

בשטמ"ק: דלמצוה בעלמא נינהו לענין כשרות: 183.	ה, א
--	------

- ו, א עולה מכפרת על כמה מ"ע, חטאת על כל חטא בעי לאיתויי: 8.
- ז, ב ברש"י ד"ה עולה: אחר שכפרה התשובה . . כאדם שסרח במלך כו': 8.
- ט, ב חטאת למה באה כו' פרקליט שנכנס כו': 8.
- יג, א חטאת חלב כו' כולהו לפסולא: 7.
- יד, ב ברש"י ד"ה כשהוא: זימנין הולכה ליתי כו': 55.
- טו, א הולכה שלא ברגל לאו שמה הולכה: 55.
- מו, ב ברש"י ד"ה אלא בהולכה: 55.
- נו, ב ברש"י ד"ה הנחיר: נח"ר לפני הקב"ה כו': 1.
- עא, ב ק"פ אינו נאכל שלא למנוייו: 222.
- עה, ב הכל יכולים להתערב חוץ מן החטאת והאשם: 13.
- קא, ב מאי שנא חטאת ואשם כו': 13.
- קב, א משה רבינו כה"ג כו': 29.
- קטו, ב כתנאי ויחר אף ה' כו': 29.
- כדי להתקדש כבודו של מקום עליהם: 99.

מנחות

- ג, א אמרי דיכרא אוכמא הוא: 14.
- לח, א בתוס' בענין שנה עליו הכתוב לעכב: 183.
- מא, א בעידנא דריתחא כו': 152.
- מג, ב ע"פ למנצח על השמינית: 239.
- סא, א באופן הנפת הלחם: 135.
- סת, ב אין מביאין מנחות כו' קודם לשתי הלחם לא יביא אם הביא כשר: 134.
- קי, א ת"ח העוסקים בתורה בלילה כו': 40.
- כל העוסק בתורה כאילו הקריב עולה . . אמר רבא . . אמר ר"י כו': 37. 38.

חולין

- ב, ב בתוד"ה טמא: והתקדשתם . . שיאכלו חוליהן בטהרה כו': 67.

בכורות

- י, א מצותי אחשבי': 133.
- לח, ב בתוס': 72-73.
- מא, א כיון דאמר מר גרב זה החרס: 250.
- נה, ב בתוס' שמעין מטהר בזוחלין: 240.

ערכין

- יח, ב ברש"י ד"ה לכל מראה: 84.

כריתות

- ו, א בתוד"ה אם נתן: 183.

כז, ב חטאתו . . לא יביאנו מחטא על חטא: 7.
אמש . . לא יביאנה על חלב שאכל היום: 11.

תמורה

כ, א דין המפריש נקבה לעולתו: 13.

נגעים

פ"א מ"ג ארבעה מראות האלו מצטרפים זה עם זה: 78.
פ"ב מ"ד האיש נראה כעודר כו': 84.
פ"ב מ"ה כפי' הרא"ש: 88.
פ"ג מ"א הכל כשיריץ לראות את הנגעים כו': 87.
פ"ד מ"ג כהן הסומא כו': 84.
פ"ח מ"א וד' במפרשי המשנה: 81.
פ"ח מ"ז בדין הבא בכולו לבן: 79.
פ"יג מ"ג אכניו ועציו ועפרו כו': 92.
פ"יד מ"ב העביר תער . . וטבל כו': 233.
פ"יד מ"ה נשפך הדם תמות המשתלחת: 234.

נדה

יט, א נגע טהור כו' הוא בזה מקרי: 80.
לא, א שלשה חדשים הראשונים תשמיש קשה כו': 231.

ירושלמי**ברכות**

פ"ט ה"ה ביושבת על המשבר: 184.

שביעית

בסופו פלוגתא דר' יוחנן ורב באומר ליתן מתנה אם יכול לחזור בו: 154.

יומא

פ"א ה"א פשט הוא לן שבחלוק לבן שימש משה בכה"ג: 28.
פ"ד ה"ד [הקביעות ע"י מסמר מבטל חציצת הנרתקן: 241.
פ"ה ה"ד הזי' על בין הבדים או בכפורת: 33.

ראש השנה

פ"א ה"ב שמות החדשים עלו עמהם מבבל: 73.
חודש אייר נק' זיר: 76.

יבמות

פ"ח ה"ג חרש אשתו שנתחדשה הלכה: 184.

קידושין

פ"ד ה"א רחמנים ביישנים וגומ"ח: 200.

בבא מציעא

פ"ד ה"ב רב מפקד לשמשי' אימת דנימר לך תתן מתנה כו': 154.

סנהדרין

פ"א ה"ב מעשה בכ"ד קריות של בית רבי כו' ומתו כולם בפרק אחד: 151.

מדרשים**בראשית רבה**

פט"ז, ד כל המלכיות נק' ע"ש מצרים כו': 50.
 פכ"ג, ה זרע שהוא בא ממק"א . . זה מלך המשיח: 43.
 פל"ח, ו ע"פ חבור עצבים אפרים כו': 153.
 פמ"ז, ו האבות הן הן המרכבה: 25.
 פמ"ח, ט שמות החדשים עלו מבבל: 73.
 פס"א, ג מיתת תלמידי רע"ק: 149.
 רפע"ן בחור שבאבות: 169.
 ס"פ פ' מסורת היא בידי הכנענים כו': 92.
 פצ"ב, ד שמר יוסף את השבת קודם שלא תנתן: 130.

ויקרא רבה

פ"א, ו בחלוק לבן שימש משה כו': 28.
 פ"ב, א בטעם מיתת בני אהרן: 99.
 פ"ב, ב כי או בכ הבית הזה מתקדש ועכשיו כו': 99.
 ספ"ב, ב בטעם מיתת בני אהרן: 99.
 פ"ז, ו וכי בשורה היא להם שנגעים באים כו': 91.
 פ"כ, ו; ח"ט בטעם מיתת בני אהרן: 99.
 פכ"א, ז בכל שעה שהוא רוצה ליכנס יכנס כו': 32.
 פכ"ב, ו כל מי שהוא גוזל את חברו כו': 113.
 פכ"ד, ד כשם שאני קדוש כך תהיו קדושים: 69.
 פ"ל, ה [ימוהמ"ש קודמים למלחמת גוג ומגוג]: 184.
 פל"ד, ח יותר ממה שבעה"ב עושה עם העני כו': 219.
 פל"ו, ד אברהם לא ניאול וררא אלא דזרור ויזרר כו': 100.

פלי"ו, ה אם אין מעשה ביעקב . . אברהם, כדאי הוא מעשה כא"א כו': 168.

במדבר רבה

פ"ח, ד רחמנים וביישנין וגומ"ח: 200.
 פיי"ט, א העוסקין . . מטמאין כגדים היא גופא מטהרת כו': 178.
 חוקה חקקתי כו': 174. 178.
 פיי"ט, ג אמרתי אחכמה כו': 179.
 פיי"ט, ו א"ל הקב"ה למשה לך אני מגלה . . אבל כו': 179.
 פיי"ט, ח תבוא אמרו ותקנח את הצואה: 178.

דברים רבה

פ"ג, ד ביישנים ורחמנים וגומ"ח: 200.
 פ"ז, ח אמר רשב"י כו' אילו היו ישראל חסרים אפי' אדם א' כו': 263.

קהלת רבה

פיי"א, ו מיתת תלמידי רע"ק: 149.

מכילתא

יב, כא משכרו ידיכם מע"ז כו': 209.
 יג, כא פעולת ענני הכבוד: 147.
 יד, כ מורקים בהם בחצים . . והענן מקבלם: 147.
 יט, ב כאיש אחד בלב אחד: 261. 264.

תורת כהנים

ח, טו כל ד' ימי המלואים הי' משה משמש בכה"ג: 28.
 ט, כד או בי או בכ הבית מתקדש כו': 99.
 י, א בטעם מיתת בני אהרן: 99.
 יא, ח ע"פ ובנבלחם לא תגעו: 58.
 יג, ב לפסוק טמא וטהור תלוי בכהן: 87.
 יג, ג וראהו הכהן וראהו כולו כאחת כו': 81.
 יג, ט למדנו לשאת שהיא מטמא במחי' כו': 77.
 באדם, להביא את הבא בכולו לבן כו': 79.
 יג, יב לכל מראה עיני הכהן פרט לבית הסתרים כו' ד"א כו': 84.
 יג, יג יכול הפורת מן הטהור יהי טהור כו': 79.
 יג, יד ללמד על ראשי אברים שנתגלו שיהו טמאין: 80.
 יג, יז יכול הבא בכולו לבן כו': 79.
 יד, לד יכול משבאו לעבר הירדן כו': 97.
 טז, א בטעם מיתת בני אהרן: 99.
 ולא ימות . . כדרך שמחו בניו: 98.

אחיך באל יבוא ואין משה כבל יבוא: 32.	טז, ב
ע"פ לא תעמוד על דם רעך: 120.	יט, טז
ואהבת לרעך כמוך רע"ק אומר זה כלל גדול בתורה: 149.	יט, יח
לא יאמר אדם אי אפשי כו': 174.	כ, כו
להזהיר גדולים על הקטנים: 252.	כא, א
מלמד שאף הסוכה זכר ליצי"מ: 140.	כג, מג
שטרי קדם עליהם ראשון: 161.	כה, מב
שלא יעמידנו בסמטא כו': 162.	
והתודו את עונם לצד התשובה הן הדברים: 171.	כו, מ
ולמה נאמרו אבות אחרנית כו': 168.	כו, מב

ספרי**במדבר**

ע"פ חבור עצבים אפרים כו': 153.	ו, כו
נח"ר לפני שאמרתי ונעשה רצוני: 1.	טו, זי
והייתם קדושים . . זו קדושת מצות: 69.	טו, מ
נח"ר לפני שאמרתי ונעשה רצוני: 1.	יח, יז
נח"ר לפני שאמרתי ונעשה רצוני: 1.	כח, ח
	דברים
	ו, ז

תנחומא**חיי שרה**

שלש מאות תלמידים כו': 151.	ו
	חוקת
העוסקין . . מטמאין בגדים היא גופא מטהרת כו': 178.	ג
חוקה חקקתי כו': 174. 178.	
אמרתי אחכמה כו': 179.	ו
א"ל הקב"ה למשה אני מגלה לך . . אבל כו': 179.	ח
תבוא אמו ותקנח את הצואה כו': 178.	

ילקוט שמעוני**תהלים**

ע"פ למנצח בנגינות על השמינית: 239.	רמז תרלג
------------------------------------	----------

זהר

264 (בהאי חיבורא דילך כו' יפקון ביי' מן גלותא כו'). 270 (רמו בלשון : „תא חזוי' הרגיל בזוהר).

[ימים לבושי התומ"צ]: 12.	חלק א
שתי הלחם תושב"כ ותושבע"פ: 137.	רכד, א
אכלו מצה דאיהו אסוותא: 75.	רס, א
בנצוצי זהר ע"ד הזמן שמתו תלמידי רע"ק: 151.	חלק ב
[נגעי בחים למצוא המטמוניות]: 91.	קפג, ב
זמנא חדא הוה צריכא עלמא למטרא כו': 262.	קצ, ב
כ"ד בתי דינין: 151.	חלק ג
נשמתא דאורייתא כו': 14.	ג, אדב
.6	נט, ב
כ"ד בתי דינין: 151.	קלו, ב
בענין רפואה מהקב"ה: 72.	קנב, א
	רמ, א
	רצג, א
	דש, ב

מפתח ספרים

ספרי הרמב"ם

114 (דרכו להעתיק דיני הגמ' כצורתם וכלשונם). 128 (בחילוק סדר ההלכות ברמב"ם מטור ושו"ע). 132 (הפלגת סדורו בספריו). 234 (אינו מביא אלא דינים המפורשים להדיא). 271 (ע"ד תקנת לימוד הרמב"ם ומעלתו. בדרכו של הרמב"ם לדייק במספרים והקדמתו מספרים לחלוקת ההלכות וכיו"ב. ע"ד מהדורות הרמב"ם והכת"י שחתום עליו הרמב"ם). 272 (הדיוק בחלוקת ההלכות). 273 (לימודו ע"פ הסדר). 274 (עריכת סיומים).

הקדמה לס' היו

אכלול בו כל המצות שהם תדירות . . אכלול בו כל המצות שהן בזמנים ידועים: 129.

מנין המצות בריש ס' היו

מייע קנדיקע בטעם הסדר במצות אלו: 128.
מליית שכי"ש בטעם הסדר במצות אלו: 128.

הלכות תלמוד תורה

פ"ה הי"ז חייב אדם להקביל פני רבו ברגל: 62.

הלכות עבודה זרה

ספ"א ומשמרו את השבועה לא"א כו': 172.
פ"ז הט"ו איסור ע"ז במשהו: 51.

הלכות תשובה

פ"א הי"א בעלי חטאות כו' עד שיעשו תשובה כו': 8.
פ"א הי"ב שעיר המשתלח כו' כל ישראל: 110.
פ"ב הי"א ותשובה צ"ל באותו מקום כו': 11.
פ"ב הי"ב שיעזוב החוטא חטאו כו': 9.
יעיד עליו יודע תעלומות כו': 9, 11.
פ"ב הי"ט גוזלו . . אע"פ שהחזיר לו ממונו . . צריך לרצותו כו': 116, 118.
פ"ה הי"ה אין כח באדם להשיג ולמצוא דעתו של בורא: 180.
פ"ז הי"ה הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה כו': 82.
פ"ט הי"ב 277.
פ"י הי"א ב [דרגות בעבודה לשמה]: 69.

הלכות תפלה

פי"ג הי"ב במדבר סיני קודם עצרת: 266.

ספר זמנים

[בטעם השם: ספר זמנים, ולא ס' מועדים]: 132-33.
 נחלתי עדותיך לעולם כי ששון לבי המה: 129.
 בהקדמת המ"מ בטעם סדר הלכות הרמב"ם: שבת ועירובין שביתת יוהכ"פ
 כו': 127.

הלכות שבת

בסופן והשבת היא האות שבין הקב"ה ובינינו לעולם: 131.

הלכות יום טוב

פי"ז הי"א הואיל ונקרא מקרא קודש כו': 64.

הלכות חמץ ומצה

פי"א הי"ג **בס' טעם המלך: אם מקיים מצות תשבתו באוכל חמץ בפסח: 196.**
 פי"ז הי"ב בני כולנו היינו כו': 48.
 פי"ז הי"ד מתחיל ומודיע שעבדים היינו כו': 48.
 פי"ז הי"ה כל מי שלא אמר שלשה דברים כו': 48.
 פסח ע"ש כו' מרור כו': 48.
 פי"ז הי"ו חייב אדם להראות כו': 48. 49.
 פי"ז הי"א החרות מצוה כו': 45.
 פי"ח הי"ו ואח"כ כורך מצה ומרור כאחד: 46.
 פי"ח הי"ח כוה"ז כו' ומטבל מצה בחרות ואוכל (וראכ"ד): 44.

הלכות סוכה

פי"ה הי"ט בהגמ"י: ור"ת פירש והוא שעשוי כו': 142.

הלכות לולב

בסופן שישמח אדם כו' עבודה גדולה כו': 132.

הלכות קדוש החודש

[בטעם מקומם כאן ולא בתחילת ספר זמנים]: 128. 133.

הלכות אישות

פי"ז הי"ג אין דין קדימה במטלטלין: 214.

הלכות גירושין

ספ"ב [כ"א מישראל רוצה לקיים רצון ה': 102.

פ"יא הכ"א צריכה להמתין . . לתקנת הולד: 231.

הלכות איסורי ביאה

פ"טו ה"א הגדה הבן ממנה פגום כו': 244.
פ"יט ה"ז ביישנים רחמנים וגומ"ח: 200. 204.
וכגבעונים כו' לפי שהעיוז פניהם כו': 201.

הלכות מאכלות אסורות

פ"ה ה"ט בשר שיצא חוץ למחיצתו . . נעשה טריפה: 42.
פ"ז הכ"ט אסרו חכמים . . שנפש רוב כנ"א כו': 66. 67.
פ"ז ה"ב וכל הנזוהר בדברים אלו מביא קדושה כו': 66.

הלכות נזירות

פ"ו ה"א מזה . . ומגלח . . וטובל בשביעי אחר ההזי' כו': 234.

הלכות ערכין וחרמין

פ"ח ה"ב אין פורדין את ההקדשות אלא בג' בקיאי': 176.

הלכות תרומות

פ"ז ה"ט והוא שיטמא אותו כהן מיוחס: 88.

הלכות בית הבחירה

פ"א ה"א בית לה' מוכן כו': 32.
פ"ו ה"טו מקריבין כל הקרבנות אע"פ שאין שם בית: 42. 60.

הלכות כלי המקדש

פ"י ה"ד בזמן שבגדיהם עליהן כהונתם עליהן כו': 31.

הלכות מעשה הקרבנות

ס"ב [הענינים שבחנוכת המשכן והמזבח היו הוראת שעה]: 105.
פ"יא ה"ו כיון שיצא בשר חוץ למחיצתו נעשה כטריפה: 42.

הלכות פסולי המוקדשין

פ"א הכ"ג [בדין הולכה ברגל]: 55.
פ"ד ה"ח זכר לחטאת כו' אין מתקדשין: 13.
פ"ו ה"טו כל הקדשים אפשר שיתערבו כו' חוץ מן החטאת כו': 13.

הלכות עבודת יום הכפורים

פ"א ה"ב הכל עשוי בכה"ג נשוי כו' ביתו זו אשתו: 110.

- פ"ד ה"א סדר כל המעשים שביום זה כו': 108.
 ספ"ד ויוצא לביתו וכל העם מלוין אותו עד ביתו: 108-09.
 ויו"ט ה' עושה על שיצא כו': 106.

הלכות מעילה

- בסופן והחוקים הן המצות שאין טעמן ידוע כו': 4. 174.
 כל הקרבנות כולן מכלל החוקים הן: 15.
 [מהחילוקים בין סיום ס' עבודה לס' קרבנות]: 15.

הלכות קרבן פסח

- ספ"א השוחט את הפסח ונמצא בע"מ כו': 36.
 פ"ט ה"ב חוץ לחבורתו . . נאסר . . שהכל כטריפה: 42.

הלכות שגגות

- פ"ג ה"ג המפריש חטאתו על החלב . . לא יביאנה כו', הפריש חטאתו על חלב
 שאכל אמש כו': 7.
 פ"ג ה"י השבים המאמינים בכפרתן: 8.
 פ"ו ה"ט [אכל שני זיתי חלב כו' מביא שנים]: 7.

הלכות תמורה

- בסופן אע"פ שכל חוקי כו' ראוי להתבונן בהם כו': 15. 174.
 [חוקים אין בהם טעם נגלה]: 4.
 יראה לי שזש"ה והי' הוא ותמורתו כו' ירדה תורה לסוף מחשבת האדם
 כו': 176.
 רוב דיני התורה אינן אלא עצות כו' וליישר כל המעשים: 175.
 [סיום ס' קרבנות בהל' תמורה]: 174.

הלכות פרה אדומה

- ספ"ג [לשון „אכ"ר" בקשר להגאולה]: 195.

הלכות טומאת צרעת

- פ"א ה"א בכ"מ: 78.
 פ"א ה"ג הכל כמראה אחד הוא חשוב: 78.
 פ"ז ה"א הוחלט . . ואח"כ פרחה הצרעת . . טהור אבל . . ונפטר . . טמא: 80.
 פ"ז ה"ג [ע"פ וביום הראות בו בשר חי]: 81.
 פ"ז ה"ד אף ראשי איברים כו' מטמאין ומעכבין את הנהפך כו': 81.
 פ"ח ה"יב פשה הנתק על כל ראשו כו': 80.
 פ"ט ה"א"ב הכל כשרין לראות את הנגעים . . הטומאה והטהרה תלוי' בכהן: 87.
 פ"ט ה"ה חלל פסול לראיית נגעים כו': 87.

סומא כו' לא יראה את הנגעים כו': 84.	פ"ט הי"ב
אינן הכהן זקוק כו' לכל מראה עיני הכהן: 84.	פ"א הי"ד
תגלחת המצורע וטבילתו: 233.	פ"ב הי"ח
אחר שפטרנו בא כולו ירקרק . . טהור: 80.	בסופן
שיחת הרשעים כו' שיחת כשרי ישראל כו': 97.	

הלכות אבות הטומאה

ספ"ו	בכ"מ: אין הטמא נטהר אלא בעליותו מהמקוה: 241.
------	--

הלכות טומאת אוכלין

פ"ז הי"י	כל ישראל מזהרין להיות טהורים בכל רגל כו': 63.
פ"ז הי"ב	ודבר זה קדושה יתירה כו': 67.

הלכות גניבה

פ"א הי"ג	אם לקח כו' בחוזק יד כו': 115.
----------	-------------------------------

הלכות גזילה ואבידה

פ"א הי"א	שהרי הכתוב נתקו לעשה כו': 117.
פ"א הי"ג	הלוקח ממון האדם בחזקה: 115.
פ"א הי"ה	גזל קורה כו' תקנת השבים כו': 116.
פ"א הי"א	התאווה מביאה לידי חימוד כו' גזל כו': 114.
ספ"א	כל הגוזל כו' נוטל נשמתו כו': 112.
	תקנת חכמים היא שאין מקבלין ממנו כו': 116.
פ"ז הי"ז	שאינן פחות משו"פ ממון: 115.

הלכות חובל ומזיק

פ"ה הי"ט	והכפרה במזיק ממון חבירו: 116.
----------	-------------------------------

הלכות רוצח

פ"א הי"ד-טו	ויכול להצילו כו': 120. 121. 123.
-------------	----------------------------------

הלכות מכירה

פ"ל הי"ו	ב"ד שמכרו כו': 156.
----------	---------------------

הלכות עבדים

פ"א הי"ה	אינו נמכר . . על אבן המקח: 162.
----------	---------------------------------

הלכות שכירות

פ"ט הי"ד	כי לי בניי עבדים ולא עבדים לעבדים: 166.
----------	---

פי"א ה"ב כל הכובש שכר שכיר כאילו נטל נפשו ממנו: 116.

הלכות סנהדרין

פי"ח ה"ב לאו שניתן לתשלומין כגון לא תגזול ולא תגנוב: 117.

הלכות מלכים

פי"א ופי"ב [צ"ע שהשמיט ענין משיח בן יוסף]: 185.
[השם של הלכות אלו]: 277.
פי"ב ה"ב בתחילת ימיה"מ תהי' מלחמת גוג ומגוג: 185.
בסופו שנאמר כי מלאה כו': 277.

ספר המצות

שורש ד' והתקדשתם כו' הוא מן הציוויים הכוללים: 68.
מ"ע רמ"ה דיני קני: 160.
מל"ת שמ"ז ואל אשת עמיתך גו' אזהרה לאיש בלבד: 245.

פירוש המשניות

בהקדמה הלך רבינו הקדוש אחר פרשת המועדות דאמור: 127.
שביעית בסופו בפ"י המטלטלין נקנין במשיכה וכל המקיים את דברו כו': 154.
פסחים פ"י מ"ג חרוסת זכר לטיט: 46.
יומא פ"ז מ"ד בהיר"ט שהי' עושה הכה"ג כו': 107.
נזיר פ"ח מ"ו דתגלחת מצורע אחר הטכילה: 233.
שמונה פרקים פ"ו לא יאמר אדם אי אפשרי כו' הוא רק בחוקים כו': 174.
נגעים פ"ב מ"ג שכהה מאור עיניו שחלש ראייתו כו': 87.

מורה נבוכים

חלק ג

ספ"א ע"פ כי מלאה הארץ דעה: 277.
פכ"ו כל המצות יש להן טעם כו': 174. 177.
פל"ג נקיון החיצוניות ונקיון הפנימיות: 68. 70.
ספמ"ט בטעם מצות מילה: 232.

טור ושולחן ערוך

אורח חיים

א	בטור: טוב יותר לאומרה ביום כו': 40.
ח	בב"ח: ע"ד מצות שעיקרם תלויים בכוונתם: 141.
ח, ח	יכוין בהתעטפו כו': 141.
כה, ה	יכוין בהנחתם כו': 141.
ריט	במחזיק ברכה בטעם יו"ט של הכה"ג בצאתו בשלום כו': 106.
רסא	דעת הגר"א בנוגע ביהשמ"ש: 236.
שא, ד	במג"א סק"ו: להקביל פני רבו שחייב להקביל כו': 62.
סו"ס תיז	בטור: י"ב ר"ח כנגד י"ב שבטים: 73.
תכה, ד	לעולם קורין פ' במדב"ס קודם עצרת: 266.
תכט, ב	אין אומרים תחנון בחודש ניסן: 19. 75.
תעה	בטור: ואיני יודע טיבול זה בחרוסת למה: 44.
תצ	בפמ"ג (מ"ו) סק"ו ד"ה וראיתי שאין שיעור בחרוסת: 51.
תצג, ב	ע"ד הפטרת שבת חוהמ"ס ביום בוא גוג: 184.
תרכה	מיתת תלמידי רע"ק: 149.
תרכו	כסוכות תשבו כו' (וטור ונו"כ): 140.
תרלא	בטור: ולא בסוכה שתחת סוכה . . הבית . . האילן: 143.
תרלה, א	בדין צלתה מרובה מחמתה: 143.
	בנו"כ ע"ד סוכה לשם צל: 142.

יורה דעה

רנח	בביאורי הגר"א סקל"א בהנהגת רב שכירוש' שביעית ובי"מ: 155.
שלו	[רשות לרופא לרפאות]: 72.

אבן העזר

ב, ב	אורות ג' הסימנים דאומה זו: 1-200.
ד, יג	בביאור הגר"א במקור הדין ברמב"ם דבין הנדה פגום: 244.
נה	בב"ש סק"י בדין אשתו ארוסה לא מטמאת לו: 61.
קנו, ד	ברמ"א: עכשיו נשתנה הענין (הטבע): 231.

חושן משפט

רד	ברמ"א: והני מילי בחד תרעי כו': 156.
רלו, כו	ב"ד שמכרו כו': 156.
רמג, ב	ואם המקבל עני כו' (וסמ"ע סק"ה): 155.
שלג, ג	כי לי בניי עבדים ולא עבדים לעבדים: 166.
שנט, ג	כל הגזול את חבירו כאילו נוטל נשמתו כו': 112.
תכו	ויכול להצילו (ובטור ליתא): 120. 121. 123.

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן

145 (לא הביא בשולחנו דינים מחודשים רק לפעמים רמזם בצחות לשונו).

אורח חיים

מהדו"ת

- כי עת רצון כו' וקדושת שבת ויו"ט הוא למעלה כו': 130.
 וכמו שאמרו חכמים ע"פ זאת התורה כו': 37-38.
 ואם יודע שנתחייב באיזה קרבן כגון . . תודה וכו': 107.

א, ח
 א, ט

מהדורא קמא

- אמרו חכמים כל העוסק כו': 37-38.
 שהחטאת מכפרת לגמרי . . והעולה כו': 8.
 יאמר אחר . . התודה כו': 107.
 נשים מברכות ברכת התורה כו': 276.
 קריאת פ' התמיד לפני התפילה: 37.
 ת"ח שעוסקין בהלכות עבודה כו': 38.
 צריך ליוזר שחאה דוגמת הקרבן כו': 37. 39.
 כלומר כשאתה מדבר הן או לאו קיים דברין כו': 157.
 בדין מקרא קודש בשבת: 64.
 אין לו לסכן כדי להציל . . ואע"פ שהוא ספק וחבירו ודאי: 122.
 אי אמירת תחנון בניסן: 19. 75.
 נוהגין . . לקרות פ' הנשיא כו': 19.
 צריך לעשות כל מעשה לילה זה דרך חירות: 49.
 ותקנו שיהי' לפניו תרוסת כו': 45. 51.
 טוב שיסדרם לפניו בקערה כו' לזכר בעלמא כו': 45.
 ויש לעשות החרוסת מפירות שנמשלו בהם כנס"י: 51.
 ואין מטבילין בחרוסת כו': 45.
 על השובע כו' כדרך שהמלכים והגדולים אוכלים: 186.
 כ"ו שקורין . . כאילו מקריבין כו': 38.
 מיחת תלמידי רע"ק: 149.
 עשו בכלל וי"א . . אין עשו בכלל: 173.
 לך אכול בשמחה: 106.
 בסוכות תשבו כו' העשויות לצל כו': 140. 141.
 אין אדם יוצא י"ח אלא כו' לצל בלבד: 142.
 אם אין הסכך מרובה כו': 143.
 אבל אם למטה בקרקעיתה היא חמתה וצלתה כו': 144.
 מגינה . . מן הצל בלבד אבל כו': 142.

א, יא
 א, יב
 א, טו
 ס"ס מז
 מח
 נ, א
 צח, ד
 קנו, ב
 ר"ס רמב
 שכט, ח
 תכט, ח
 תכט, טו
 תעב, ז
 תעג, כ
 תעג, כו
 תעג, לב
 תעה, יא
 ר"ס תעז
 תפח, ו
 תצג, ה
 תקצא, יב
 תרכד, ט
 תרכה
 תרכו, א
 תרלא, ב
 תרלא, ג
 תרלא, ה

הלכות שחיטה

ב, יא נכון כו' הלכות כל הקרבנות כו': 38.

הלכות תלמוד תורה

ספ"א נשים בלימוד התורה: 276-77.
ספ"ב תושבע"פ אם אינו מבין הפירוש אינו נחשב לימוד: 137.

הלכות מכירה

ב ומ"מ בשעה שאומר לו ליתן לו כו' א' כפה וא' בלב כו': 157.
ד וכ"ז לעשיר אבל . . לעני כו': 155.

הלכות גזילה וגניבה

[לא הביא מ"ש בשו"ע שנ"ט ס"ג דהגוזל כאילו נוטל נשמחין]: 112.

הלכות נזקי גוף ונפש

ז ויכול להצילו כו' חייב לטרוח כו': 120. 121.

הלכות שאלה ושכירות

כא עבדי הם ולא עבדים לעבדים: 166.

סידור אדמו"ר הזקן

- 236 (הוא מהדר"ב לגבי השו"ע שלו).
לפני ובא לציון – אי אמירת תחנון בחודש ניסן: 19.
יהי רצון שאחרי אמירת הנשיא: 20.
סדר ק"פ – ונשלמה פרים שפתינו כו': 36.
שם – ואם הפסח נמצא טריפה כו': 36.
שם – זהו הענין בקיצור גדול וצריך הירא כו': 39.

מפתח ספרים

(ע"פ סדר הא"ב)

אבני נזר, שו"ת,

או"ח

סתי"ד בשיטת אדה"ז שסוכה צ"ל עשוי לצל בלבד: 142.

בית אלקים (מבי"ט)

שער החשובה

בטעם שאין כפרה לשוגג בלי קרבן: 10.

ספ"ב

שער היסודות

בטעם שנקבע סוכה לזכר ענני הכבוד ולא לשאר נסים דמן ובאר: 147.

פל"ז

בית השואבה

הלי סוכה

אות ב' כוונת סוכה חיוב: 140.

אות ג' 147. 148.

גבורות ה' (מהר"ל)

בגאולת מצרים קיבלו בני מעלה העצמית דבני חורין: 49. 52.

פס"א

רדב"ז, שו"ת

איתקפב (ריח) (לשונות הרמב"ם) אם מחוייב לסכן עצמו להצלת חברו גם בספק: 123.

ח"ה איתרצב בדין טיבול המצה בחרוסת: 44.

דרכי חיים ושלו

סתת"פ שלא לכוף הפאות אחורי אונז: 248.

הלכות שמיטת קרקעות

ע"ד מכירת אילנות לזמן: 257.

העמק שאלה (לשאלות)

סצ"ו אות י"ג בפ"י דברי הבה"ג: היכא דסכיר נהרא כו': 240.

חדושי אגדות מהר"ל

לסנהדר' צז, א בפ"י כולו הפך לבן — מינות: 82.

חינוך

מצוה ב בשרש מצות מילה: 232.

מצוה לה	וכפל זה הלאו כו': 245.
מצוה פד	שיזכור האדם כי הארץ . . לא בכחה כו': 159.
מצוה שז	ענין הקרבן כו' מתוך המעשה תתעורר מחשבת האדם: 135.
מצוה שכה	שסככם . . שלא יזיק להם השמש כו': 147.
מצוה שכח	שיראה ממעשה האדם . . שהכל ברשות אדון הכל: 159.
מצוה שלו	בדיני קנין: 160.

חלקת יואב

סכ"ח	אם עושה הסוכה לשם מצוה אין צריך שום כוונה לצל: 142.
	בסוכת מצוה אין צריך צל בפועל: 143.

חנם סוכר, שו"ת

יורה דעה	
סרל"ו	הקרבת ק"פ בזה"ז: 33. 42.

טהרת מים

אודות הספר: 238.

יראים

סרי"ד	הזהיר צורנו על הניאוף: 245.
-------	-----------------------------

לקו"ת להאריז"ל

בראשית	בטעהמ"צ ד"ה ובענין העונה: 231.
--------	--------------------------------

לקח טוב (ר"י ענגל)

כלל ה	בענין שנה עליו הכתוב לעכב: 183.
כלל ו	אם מצות התלויות בזמן חיובם רק בהגיע זמנם או כל השנה: 130.

מגלה עמוקות

אופן צ	ונודע לכל שיצא האש מלפני ה' ומתו בנשיקה כו': 98.
--------	--

המנהיג

הל' פסח	
סעי"חט	טיכול המצה בחרוסת: 44.

מנחת חינוך

מצוה ה	בסק"ז: דודאי מ"ע . . ומחוייב . . להתקרב עצמו ולקיים מ"ע כו': 130.
מצוה לה	מתרין בו מלאו זה דכאן או מלאו דואל: 245.
מצוה קסט	בסקי"ג: גם כהן שכהה מאור עיניו יכול לפסוק טמא או טהור: 88.
מצוה קעג	בסק"ז: ומכבס . . נראה דגזה"כ כו': 233.

- מצוה רלט עאכו"כ דאם יכול להציל מן העבירה כו': 125.
מצוה שסד אמירת כה"ג הוידוי עבור כל ישראל: 110.
מצוה תו שהתגלחת היא לאחר הטבילה: 234.

מהר"ם שיק, שו"ת

חיו"ד סרמ"ד בענין נשתנו הטבעים: 231.

סמ"ג

ל"ת צ"ז אזהרה דאל אשת עמיתך גוי לאיש בלבד: 245.

סמ"ק

סקמ"ד מצוה לעשות חרוסת כו': 46.

ספר המצות להרס"ג — בביאור הרי"ף פערלא

מ"ע ב (סח, ב) בהחייב לטהר א"ע ברגל: 60.
ח"א עשה כ"ח במצות לא תעמוד על דם רעך אם הוא גם בהצלת הנפש: 125.

נודע ביהודה, מהד"ת

או"ח סצ"ד בדין חייב אדם להקביל פני רבו ברגל: 62.

ניר

156. 155.

נתיבות עולם (מהר"ל)

חלק ב

נתיב התשובה

הממון ג"כ נחשב כאחד מחלקיו כו': 114.

נתיב העושר

העני . . חיותו תלוי בו כו': 113.

סידור

בסדר עבודת יוהכ"פ ע"ד היר"ט שהי' עושה הכה"ג: 106.

סידור האריז"ל

סדר ק"פ ונשלמה פרים שפתינו כו' אם הפסח נמצא טריפה כו': 37-36.
זהו הענין בקיצור גדול כו': 39.

עץ הדעת טוב

ויקרא

קכג, ב אם בא על חטא . . קרבנכם . . לתועלתכם כו': 6.

אחרי

קמ, ביג סיבת קרבתם . . לכן וימותו לרמוז . . בנשיקה כו': 98.

עשרה מאמרות

מא' הקו"ד

ח"ג פכ"ב התורה מדברת בעליונים ומרמות בתחתונים: 74.

פרי יצחק

ח"א סנ"א בהנהגת רב שלא חזר מדיבורו: 155.

פרי עץ חיים

שער התפלה

פ"ה קרבן ענינו קירוב: 16.

שער ספה"ע

פ"ז בכ"ד אלף תלמידי רע"ק: 151.

צמח צדק, חידושי הש"ס

שביעית

בסופו (בהנהגת רב שלא חזר מדיבורו): 155. 158.

צמח צדק, פסקי דינים

תיב, א בדין אמירת פ' הקרבנות ביום: 40.

צמח צדק, שאלות ותשובות

חירו"ד סק"ס שן מקולקל . . ומילאו אי חרצץ כו': 241.

צמח צדק, שער המילואים

ח"ד סנ"ח]בהנהגת רב בנוגע מתנה לענין: 155.

שם סקנ"ב]בהנהגת רב בנוגע מתנה לענין: 155.

צפנת פענח

הלכות חמץ ומצה

פ"ח ה"ח בדין מצה וחרוסת: 46.

הלכות אישות

פ"ב ה"ב כ' מיני רפואות א' מכאן ולהבא וא' מלמפרע: 72.

פ"ז ה"ט רפואה דמכאן ולהבא ורפואה דלמפרע: 72.

הלכות שבועות

פ"ה ה"ט"ו שיש מ"ע שהחויב עליו חל רק בזמנו כו': 130.

הלכות נדרים

ח, ד ע"ד איסור חדש לאדם ולמזבח: 134.

הלכות מתנות עניים

לה, ג ע"ד איסור חדש לאדם ולמזבח: 134.

הלכות תרומות

- נב, ג השלמה
ט, ד ע"ד הנהגת רב שלא לחזור מדיבורו: 158.
שמיני ט, ט בדין הולכת הדם: 55.
אחרי טז, ב בענין כניסת משה לפני ולפנים: 32.

קיצור שולחן ערוך

- סקני"א אמירת ד' מזמורים ראשונים דתהלים כו': 236.

קצות החושן

- סר"ד סק"ג במ"ש הגמ' דמורה ר"י במתנה מועטת: 157.

הרא"ש, שו"ת

- כלל כד ס"ב 48.
כלל קב ס"י דברים הנקנים באמירה: 157.

שאגת ארי'

- סס"ו בחיוב טהרה ברגל: 59, 61.

שאלת יעבץ

- ח"א ספ"ט שהיו מקריבין הק"פ בדור הסמוך לחורבן כו': 42.

רשב"א, שו"ת

- ח"א סמ"ב שימוש משה בכהונה: 30.

מהרשד"מ

- חיו"ד סר"ד במצות לא תעמוד על דם רעך אם הוא גם הצלת הנפש: 125.

של"ה

- יג, ב התורה מדברת בעליונים ומרמזת בתחתונים: 74.
קמ, ב קריאת פ' הנשיא בחודש ניסן: 19.
קמב, א בלשון סדר ק"פ: 36 ואילך.
קסב, א בפ"י וירעו אותנו המצרים: 50.
קסב, ב קשר „אני הוא ולא אחר" עם „אני ה' רופאך": 74.
רב, ב אם אני חייב קרבן תודה כו': 107.
ריא, ב קרבן ענינו קירוב: 16.
שמה, ב כ"ש בהצלת הנפש כו': 125.

שער יוסף (חיד"א)

ס"ט בהנהגת רב שלא חזר מדיבורו: 155.

שער יששכר (מונקאטש)

אייר ס"ג אייר ר"ת אני ה' רופאך: 72.

שער הכוונות**ענין ספירת העומר**

דרוש יב בכ"ד אלף תלמידי רע"ק: 151.

שערי דעה

סס"א מביא פס"ד מהצ"צ בנוגע לפגם כו': 244.

שערי ציון (מכ"ע, ירושלים)

תרפ"ה סנ"ד ברין סתימת נקב שן לענין חציצה: 241.

תורת העולה

ח"ב פ"א בטעמי הקרבנות: 10, 16.

ח"ב פ"ז ביאור סוגי קרבנות: 16.

התמים

ח"ב קי, ב וכל ישראל היו הולכים עמו כו': 108.

תשובה מאהבה

סקפ"ב אם מקיים מצות תשכיתו באוכל חמץ בפסח: 196.

מפתח ספרי חסידות

הבעש"ט

צוואת הריב"ש

בתחילתו לא יניח שום יום מעשיית מצוה: 12.

כתר שם טוב

הוסי' פ' במארו"ל שלשה סימנים יש באומה זו כו': 200.
הוסי' קכ"ז ללמוד הוראה מכל מה שרואה ושומע: 125.

כ"ק אדמו"ר הזקן

תניא

לקוטי אמרים

פ"ז	ע"י אכו"ש יורד כו': 138.
פ"יג	ואדרבה נתחזק יותר כו' באכו"ש כו': 138.
פכ"ג	האבות הן המרכבה כו': 25.
פכ"ה	ויחוד זה למעלה הוא נצחי לעולם ועד: 133.
פל"א	יציי"מ . . ברח . . שהרע . . בתקפו כו': 136.
פל"ב	נק' כל ישראל אחים כו' רק שהגופים מחולקים: 245 . 219.
פל"ז	הואיל ובמעות אלו הי' יכול לקנות חיי נפשו: 116 . 114 . 113.
פמ"א	[קבלת עול ראשית העבודה]: 137.

אגרת התשובה

פ"א	לכך אין כפרה . . עד יוהכ"פ כו': 10.
	דהיינו שיגמור בלבו כו': 9.
פ"ב	שולח דורון . . שיתרצה לו . . ולשון מכפרת כו': 8.
רפ"ג	חטאת . . על כל פעם ופעם כו': 8.
פי"ג	צדקה . . יותר מחומש . . ולא גרעא כו': 194.
פי"ז	ואפילו בכפילת חטא אחד פעמים רבות מאד: 11.
בסופו	וכמ"ש לעיל וכו' בחי' סוכ"ע: 227.

אגרת הקדש

צדקה .. יותר מחומש .. כל אשר לאיש כו': 194.	סיי
אי"ז .. תכלית הטעם וגבולו: 180.	סייט
ונלכה באורחותיו נס"ו: 26.	סיי זך
צדיקא דאתפטר כו': 23.	

תורה אור

פט, ג 136.	טו, א 12.
קב, ג 97.	כט, ד 105.22.
קיד, ג 136.	עו, ג 12.

לקוטי תורה

270 (רמז התחלתו בד"ה ראו כי ה' נתן לכם את השבת).

נשא	ויקרא
כט, א 105.100.22	א, ד 22.
פינחס	ה, ב 137.
ר"פ 3.	צו
משות	יב, ג 43.
פו, ב 153.	יז, א 269.
נצבים	יז, ד 137.
מה, א 135.	תזריע
סוכות	כב, א 89.
עח, ד 100.	אחרי
פ, ג 188.102	כז, ד 104.
שמע"צ	אמור
פו, ד 101.	לה, ד 136.
צ, א 67.	לו, ב 137.
ברכה	לט, ג"ד 136.
צה, ב 132.	בחוקותי
צה, ג 215.	מת, א 263.
שה"ש	במדבר
כד, ב 188.102	י, א 136.
כה, ג 137.	יג, א 39.

מאמרי אדמו"ר הזקן

תקס"ג	פרשיות ח"ב
פג 97.	תקצג 151.

כ"ק אדמו"ר האמצעי

פ"כ"א 102.

תורת חיים

שמות

תמד, ב 100.

סידור

לג, ג 3.

רעז, ג"ד 215.

רצט, א 43.

שער האמונה

פ"ט 269.

מאמרי אדמו"ר האמצעי

קונטרסים

רסג 41.

במדבר ח"ב

תעח 135.

תקצד 39.

דרושי חתונה ח"א

מז 6.

כ"ק אדמו"ר הצמח-צדק

שבועות

קנט 40.

סוכות

איתשה 140.

דרך מצותיך

פו, ב 100.

אור התורה

ויצא

קעח, א 103.

וישב (כרך ו')

2184 178.

בא

שה 202.

אחרי

רפה"ו 33.

כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע

סה"מ פר"ת

רצו 24.

סה"מ תרמ"ט

רנט 111.

כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

לקוטי דבורים

ח"ג

תו, א .248

ח"ד

תשכט, א .218

תשסט, א .145

אגרות קודש

ח"ד

קלא .110

סה"מ תר"פ

בתחילתו .24

י .24

סה"מ תש"ה

ע'י 150 .43

סה"ש תש"ב

ע'י 94 .75

סה"ש תש"ד

ע'י 6 .24

כ"ק אדמו"ר שליט"א

הגדה של פסח עם לקוטי טעמים

ומנהגים

ו .196

כח .196

היום יום

א' ניסן .21 .20

ט"ו ניסן .75

הרה"ג הרה"ח והמקובל מוהר"ר לוי יצחק שניאורסאהן

תורת לוי יצחק

ס"ע יז כלל הדינין הם כ"ד כו': .151

לקוטי לוי יצחק

זהר חלק ב

שיב .110

אגרות קודש

שלא .200

ספר ראשון

חלק א – בראשית שמות ויקרא: תשכ"ב. הוצאה שני' – תשכ"ז. הוצאה שלישית – תשל"ה. הוצאה רביעית – תשל"ט. הוצאה חמישית – תשמ"ה. הוצאה ששית – תנש"א.

חלק ב – במדבר דברים. הוספות: שיחות בראשית-דברים/מכתבים בראשית-דברים/מפתחות לכרכים א"ב: תשכ"ב. הוצאה שני' – תשכ"ז. הוצאה שלישית – תשל"ה. הוצאה רביעית – תשל"ט. הוצאה חמישית – תשמ"ה. הוצאה ששית – תשנ"ב.

ספר שני

חלק ג – בראשית שמות ויקרא: תשכ"ד. הוצאה שני' – תשכ"ח. הוצאה שלישית – תשל"ה. הוצאה רביעית – תשל"ט. הוצאה חמישית – תשמ"ה.

חלק ד – במדבר דברים/פרקי אבות. הוספות: מכתבים ושיחות – בראשית-דברים/מפתחות לכרכים ג"ד: תשכ"ד. הוצאה שני' – תשכ"ח. הוצאה שלישית – תשל"ה. הוצאה רביעית – תשל"ט. הוצאה חמישית – תשמ"ה. הוצאה שישית – תשנ"ג.

ספר שלישי

חלק ה' – בראשית. הוספות: מדור שיחות (תשכ"ה)/מכתבים ושיחות: י"א ניסן תשל"ב. הוצאה שני' ומתוקנת – ט"ו מנ"א תשל"ח. הוצאה שלישית ומתוקנת – כ"ה מ"ח תשמ"ט.

חלק ו' – שמות. הוספות מכתבים ושיחות: יו"ד שבט תשל"ג. הוצאה שני' ומתוקנת – ט"ז מנ"א תשל"ח. הוצאה שלישית ומתוקנת – מוצש"ק כ"ב שבט תש"נ.

חלק ז' – ויקרא. הוספות מכתבים ושיחות: עש"ק כ"ף מנ"א תשל"ג. הוצאה שני' ומתוקנת – ט"ו מנ"א תשל"ח. הוצאה שלישית ומתוקנת – י"ב תמוז תשנ"ב.

חלק ח' – במדבר. הוספות מכתבים ושיחות: עש"ק יו"ד שבט תשל"ד. הוצאה שני' ומתוקנת – ט"ו מנ"א תשל"ח. הוצאה שלישית ומתוקנת – ח"י אלול תשנ"ב.

חלק ט' – דברים. הוספות: מכתבים ושיחות/מכתבים כלליים לר"ה: יו"ד כסלו תשל"ה. הוצאה שני' ומתוקנת – ט"ו מנ"א תשל"ח.

ספר רביעי

חלק יו"ד – בראשית. הוספות מכתבים ושיחות: י"א ניסן תשל"ה. הוצאה שני' ומתוקנת – ו' תשרי תשמ"ב.

חלק י"א – שמות. הוספות מכתבים ושיחות: יו"ד שבט תשל"ו. הוצאה שני' ומתוקנת – י"ג ניסן תשמ"ג.

חלק י"ב – ויקרא. הוספות מכתבים ושיחות: יו"ד שבט תשל"ז. הוצאה שני' ומתוקנת – עשק"מ אדר ראשון, תשד"מ.

חלק י"ג – במדבר. הוספות מכתבים ושיחות: פורים קטן תשל"ח. הוצאה שני' ומתוקנת – י"ג ניסן תשמ"ה.

חלק יו"ד – דברים. הוספות: מכתבים ושיחות/מכתבים כלליים לר"ה: ימי הסליחות תשל"ח. הוצאה שני' ומתוקנת – ג' סליחות תשמ"ו.

ספר חמישי

חלק ט"ו – בראשית. הוספות מכתבים ושיחות: מוצש"ק ר"ח שבט תשמ"מ. הוצאה שני' ומתוקנת – מוצש"ק ט"ו בשבט תשמ"ז.

חלק ט"ז – שמות. הוספות מכתבים ושיחות: עש"ק ח"י אלול תשמ"מ. הוצאה שני' ומתוקנת – ועש"ק ג' כסלו תש"נ.

חלק י"ז – ויקרא. הוספות מכתבים ושיחות: י"ג אייר תשמ"א. הוצאה שני' ומתוקנת – ט"ו אלול תש"נ.

חלק י"ח – במדבר. הוספות מכתבים ושיחות: שבת מברכים ופ' החודש תשמ"ב. הוצאה שני' ומתוקנת – ערב ש"ק פ' יתרו, כ"ב שבט תש"נ.

חלק י"ט – דברים. הוספות: מכתבים ושיחות/מכתבים כלליים לר"ה: ט"ו מ"ח תשמ"ג. הוצאה שני' ומתוקנת – ט"ו בשבט, תשנ"ב.

ספר ששי

חלק כ – בראשית. הוספות: מאמרים ושיחות תשל"ח/מדור שיחות (תשל"ח-תשמ"ב)/מכתבים ושיחות: ימי חנוכה תשמ"ג. הוצאה שני' ומתוקנת – ימי חנוכה תשמ"ט.

חלק כ"א – שמות. הוספות: מדור שיחות (תשל"ח-תשמ"א)/מכתבים ושיחות: ר"ח ניסן תשמ"ג. הוצאה שני' ומתוקנת – ט"ו תמוז, תנש"א.

חלק כ"ב – ויקרא. הוספות: מדור שיחות (תשל"ט-תשמ"ג)/מכתבים ושיחות: ה' מנ"א תשמ"ג.

חלק כ"ג – במדבר. הוספות: מדור שיחות (תשל"ט-תשמ"ג)/מכתבים ושיחות: ר"ח ניסן תשד"מ. הוצאה שני' ומתוקנת – כ"ח אלול תש"נ.

חלק כ"ד – דברים. הוספות: מדור שיחות (תשל"ט-תשמ"א)/מכתבים ושיחות/מכתבים כלליים לר"ה: ש' חזון תשמ"ה.

ספר שביעי

חלק כ"ה – בראשית. הוספות: מדור שיחות (תשמ"ג-תשמ"ז) / מכתבים: ר"ח ניסן תשמ"ז.

חלק כ"ו – שמות. הוספות: מדור שיחות (תשד"מ-תשמ"ו) / מכתבים: מוצש"ק ר"ח ניסן תשמ"ח.

חלק כ"ז – ויקרא. הוספות: מדור שיחות (תשד"מ-תשמ"ו) / מכתבים: כ"ה אדר א' תשמ"ט.

חלק כ"ח – במדבר. הוספות: מדור שיחות (תשד"מ-תשמ"ו) / מכתבים: עש"ק פ' ויקרא תש"נ.

חלק כ"ט – דברים / הוספות: מדור שיחות (תשמ"ג-תשמ"ז) / מכתבים: מכתבים כלליים לר"ה: מוצש"ק פ' החודש תנש"א.

ספר שמיני

חלק ל – בראשית. הוספות מכתבים ומפתחות: י"א ניסן תשנ"ב.

חלק ל"א – שמות. הוספות מכתבים ומפתחות: כ"ה מנ"א תשנ"ב.

חלק ל"ב – ויקרא. הוספות מכתבים ושיחות / מפתחות: כ"ה אדר תשנ"ג.

לחיזוק ההתקשרות לב"ק אדמו"ר מה"מ

*

ספר זה נדפס ע"י
הרה"ח התמים עוסק בצ"צ ר' אליעזר חיים
בן צפורה
וזוגי רבקה בתי' בת מרים פערל

בניהם ובנותיהם

חנה רחל ובעלה מנחם מענדל הלוי בן חנה דבורה
בניהם: יהודה ארי' לייב הלוי, שלום דובער הלוי
ובתם חי' מושקא
רינה ובעלה אשר בן רחל
בנם: לוי יצחק, ובתם: נחמה ליבא
דבורה ובעלה אלטער מרדכי הלוי בן חנה
שרה לאה, שלום בער, לוי יצחק, מאיר פינחס, ישראל נחום,
חי' מושקא, יהודא ארי' לייב, מנוחה ברכה וליבא שיינא

שיחיו לפידות

(ב.א. ארגאנטינא)